3 1761 08305222 5

SBORNÍK
VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH.

ZALOŽIL BOHUŠ RIEGER.

ZA ÚČASTENSTVÍ ČLENŮ

ČESKÉ FAKULTY PRÁVNICKÉ

VYDÁVAJÍ

A. BRÁF, K. KADLEC, J. KRČMÁŘ, F. VAVŘÍNEK.

S PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ, »PRÁVNICKÉ JEDNOTY« V PRAZE A SPOLKU ČESKÝCH PRÁVNÍKŮ »VŠEHRD«.

ROČNÍK X.

V PRAZE 1910.
BURSÍK & KOHOUT,
KNIHKUPCI C. K. ČESKÉ UNIVERSITY KARLO-FERDINANDOVY A ČESKÉ AKADEMIE PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

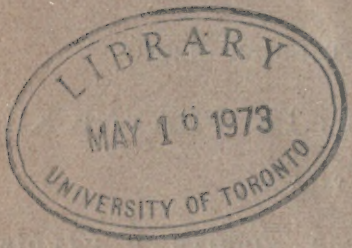

K
23
B67
roč. 10

Tiskl ALOIS WIESNER v PRAZE, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění a c. k. české vysoké školy technické.
Papír ze skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. WIESNER, DUFFEK A SPOL. v PRAZE.

Obsah ročníku X. (1909—1910).

Strana

ČLÁNKY:

Mildschuh Vilibald: Vývoj cen najemných a pozemkových v Praze v letech 1869—1902 a důsledky plynoucí z něho pro theorii městské renty pozemkové 1
Flieder Robert: Corona regni Bohemiae . . . . . 45 a 292
Koudela Jan: Clo finanční 67
Perić Živojin: Kodifikace soukromého práva a evropská solidarita . 87
Weyr Frant.: O trestní pravomoci politických úřadů 93
Růžička Karel: Různé způsoby řešení otázky rentových statků . 102 a 412
Kapras J.: Štěrbův výklad českých termínů právnických 125
Marek B.: Právní vývoj v sociologické theorii Tarde-ově 171
Funk Vilém: Reforma daně dědické a daně z darů v Rakousku . . . 212
Maršan R.: Příspěvky ku zjištění vlivu cizích ústav na ústavní zákonodárství rakouské let 1848—1849 305
Hora Václav: Odpor v exekuci 357
Herrmann-Otavský Karel: O přípustnosti a mezích exekuce autorskoprávní 379
Vošnjak B.: Methodologické otázky novější státoprávní literatury německé 430

LITERATURA.

Právní filosofie:
Marek Bedřich, Politické theorie reformovaných monarchomachů francouzských (*Vacek J.*) 436

Římské právo:
Heyrovský Leopold, Dějiny a system soukromého práva římského (*Vančura*). — Binder Julius, Die Plebs (*Týž*) 128

Právní dějiny slovanské:
Dąbkowski Prz., Wierna ręka czyli pokład (*Kapras*). — Kapras Jan, Manželské právo majetkové dle českého práva zemského (*K. K.*). — Braniš Josef, Staročeské hrady (*K. Kadlec*). — Peterka O., Das Gewerberecht Böhmens im XVI. Jahrhunderte (*J. Kapras*). — Кадлец Карло, Стевана Вербеција Трипартитум. Словенски превод Ивана Пергошића из год. 1574 (*Týž*) 133

Strana

Стефанъ С. Бобчевъ, История на старобългарското право (*Kadlec K.*). — Balzer O., Niższe warstwy rycerstwa polskiego w statutach Kazimierza Wielkiego (*Kapras J.*). — Balzer A., Sądownictwo ormiańskie w średniowiecznym Lwowie (*týž*). — Tomašić pl. Nikola, Temelji državnoga prava hrvatskoga kraljevstva (*Kadlec K.*). — Slavík Fr. A., Moravské Slovensko od XVII. století (*Kapras J.*). — Bloch Fr., Die Entwicklung des königlichen Heimfallrechtes im böhmisch-mährischen Landrecht (*Týž*). — Teige J., Zprávy o statcích a přech venkovských z archivu města Prahy (*Týž*) 443

Právní dějiny německé:

Siegl K., Die Egerer Zunftordnungen (*Kapras J.*). — Volkmer P. A., Geschichte des Glatzer Mannengerichts (*Týž*). — Burandt R., Die politische Stellung des Breslauer Bistums unter Thomas I. (*Týž*) 461

Říšské dějiny rakouské:

Demel J., Geschichte des Fiskalamtes in den böhmischen Ländern (*Kapras*) 139

Fischel A., Das Oesterreichische Sprachenrecht (*Kapras J.*) . 459

Soudní řízení rakouské:

Přehled literatury v roce 1906; konec (*Popel*). 140

Rintelen Ant., Das österreichische Konkursrecht. (*Hora.*) . . 464

Právo ústavní:

Dicey A. V., Introductionn to the study of the law of the constitution (*Baxa B.*). — Esmein A., Éléments de droit constitutionnel français et comparé (*Týž*). — Boutmy Émile: Études de droit constitutionnel (*Týž*) 471

Finanční právo:

Klier Č., Berní povinnosti spořitelen a záložen (*Drachovský*) . 165

Mezinárodní právo:

Trakal Josef, Bosna a Hercegovina po stránce práva mezinárodního (*Karel Kadlec*). 166

Vývoj cen nájemných a pozemkových v Praze v letech 1869—1902 a důsledky plynoucí z něho pro theorii městské renty pozemkové.

Napsal *Dr. Vilibald Mildschuh.*

I. Přehled názorů o městské rentě pozemkové.

Otázka městské renty pozemkové netěšila se v národohospodářském písemnictví dlouho velké pozornosti. U starších spisovatelů národohospodářských nacházíme o ní většinou jen zběžné zmínky, takže ještě r. 1876 mohl Wagner ve své „Grundlegung der allgemeinen Volkswirtschaftslehre“[1]) říci: „Půdou jakožto stanovištěm a soukromým městským majetkem pozemkovým obírala se věda národohospodářská až doposud jen velmi málo důkladněji, většinou jen mimochodem v literatuře o rentě pozemkové a v literatuře o městské otázce bytové. To je velký nedostatek“. Teprve když s rychlým vzrůstem měst v druhé polovici minulého století začalo i nájemné rychle stoupati a velkoměstská otázka bytová stávala se vždy citelnější, obrátila se k otázce té všeobecná pozornost, a dnes lze již dokonce, jak praví Weber,[2]) tvrditi, že městská renta pozemková v takové míře vzbuzuje všeobecný zájem, jaký nedovedla zemědělská renta pozemková nikdy vzbuditi. Také literatura vědecká začala se nyní otázkou tou zevrubně obírati, zprvu hlavně po stránce praktické, hledajíc, jakými prostředky lze bytové otázce čeliti, později, když se v názorech o vhodnosti prostředků navrhovaných i o míře jejich účinnosti objevily značné rozpory, související

[1]) Allgemeine oder theoretische Volkswirtschaftslehre. Erster Teil. Grundlegung. Lipsko a Heidelberg 1876. str. 651.

[2]) Über Bodenrente und Bodenspekulation in der modernen Stadt. Lipsko 1904. str. 52.

zase s růzností náhledu o tom, v čem dlužno hledati kořeny otázky bytové, i po stránce theoretické. Zvláště literatura německá vykazuje po této stránce z poslední doby celou řadu děl, zaměstnávajících se otázkou městské renty pozemkové κατ' ἐξοχήν.[1])

Přes to nelze nikterak říci, že by otázka ta byla již s dostatek vyjasněna a dosaženo shody názorů; naopak mínění rozcházejí se dosud značně a tábory protivné stojí ostře proti sobě. Podotýkám ihned, že nelze tu v přesném smyslu mluviti pouze o dvou nebo třech táborech ostře od sebe oddělených a uvnitř jednolitých, nýbrž že jsou tu četné přechody a varianty, což je jen přirozeno, ježto každý spisovatel přináší něco svého, od jiných odlišného. Ale zde, kde nejde o to, podati zevrubný dogmatický přehled, nýbrž přihlédnouti jen ku hlavním sporným bodům, postačí, budeme-li rozeznávati jen dva hlavní směry, které bývají krátce označovány hesly „theorie monopolní" a „theorie rentová",[2]) a jen tuto ještě rozdělíme ve dvě další skupiny.

Theorie monopolní vidí kořen vší bídy bytové a neustálého stoupání nájemného v monopolním postavení majitelů půdy na okraji města, které má příčinu svou v obmezenosti a nerozmnožitelnosti půdy. Majitelé pozemků na okraji rychle rostoucích měst, zvláště spekulanti, kteří byli půdu na obvodu skoupili, aby těžili ze stoupání její ceny, využitkují svého monopolního postavení a nechávají své pozemky tak dlouho neprodány, až dosáhnou ceny nejvýše dosažitelné.[3]) Je to cena, která

[1]) Viz podrobný výpočet literatury v mé práci „Mietzinse und Bodenwerte in Prag in den J. 1869—1902" ve Wiener Staatswissenschaftliche Studien sv. IX. sešit 1. Z pozdějších prací sluší jmenovati zvláště: Eberstadt, Handbuch des Wohnungswesens und der Wohnungsfrage, Jena 1909, Diehl, Neue Streitfragen der Bodenreform (Jb. f. Nat.-Ök. u. Stat. 36), Naumann, Miete und Grundrente (Z. f. Volksw., Sozialpolit. u. Verw. XVIII.).

[2]) „Monopoltheorie" a „Bodenrententheorie" (viz Voigt, Kleinhaus und Mietkaserne, Berlín 1905, str. 181).

[3]) Viz na př. referát Dra Fr. Oppenheimera na I. všeobecném bytovém kongresu německém (Bericht über den I. Allgemeinen Deutschen Wohnungskongress in Frankfurt a. M., 16.—19. Oktober 1904, str. 372). Jiní přívrženci této theorie jsou citováni u Webra l. c. str. 74 a násl. Také pan V. Z. ve svých článcích „Snahy o řešení otázky bytové" v ročníku VII. „Přehledu" praví na str. 173: „Lichva pozemková a vzájemná konku-

je dána nejintensivnějším zastavěním půdy na jedné a platební způsobilostí obyvatelstva na druhé straně. Tím se vysvětluje, že i na nejzazším obvodu velkého města povstávají vysoké činžovní kasárny a půda je co nejintensivněji využitkována, ač by podle theorie rentové měla půda v horších polohách býti využitkována mnohem méně než v polohách lepších, podobně jako je tomu u renty zemědělské. A na druhé straně všechen pokrok, všechen přírůstek blahobytu obyvatelstva je pohlcován touto nenasytnou sfingou. „Spekulace způsobuje, jak praví tito, že stoupání činží stává se šroubem bez konce; jako houba vsakuje každé zlepšení v postavení nájemníku, každé zvýšení platu, každé zvýšení mzdy, každé zpropitné.“[1]) To je asi v hrubých rysech nejobvyklejší varianta theorie monopolní; můžeme říci ještě, také nejdůslednější, neboť mají-li majitelé půdy na okraji města monopol, nelze nahlédnouti, proč by ho nevyužitkovali až do krajnosti. Vedle ní nacházíme arciť i jiné varianty[2]) a četné odstíny mírnější. Společno je však všem přívržencům této theorie mínění, že při tvoření cen pozemků na

---

rence uchazečů o stavební plochy utahují podnikatelé, kteří pak hledají vlastní zisk v krajním využití stavebních ploch a ve stupňování nájemného do té výše, kterou daný stav bytové poptávky vůbec připouští.“

[1]) Kumpmann: Die Wertzuwachssteuer v Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, doplň. svazek 24, str. 47.

[2]) Jen o jedné chci se krátce zmíniti, ne snad pro vnitřní její hodnotu, nýbrž proto, že se těší značnému rozšíření. Je to theorie Eberstadtova. Eberstadt odchyluje se od obvyklé theorie monopolní v tom, že dle něho není monopol majitelů půdy na okraji velkoměsta dán sám sebou, nýbrž způsobován různými zařízeními správními. Obzvlášť má dle Eberstadta nedělat takový plán polohy, jestliže schematicky rozděluje všude, i na okraji města, půdu ve velké bloky a umožňuje takto i v krajních polohách stavbu velkých činžovních kasáren. Kde tomu tak je, tam nachází totiž i pozemková spekulace mnohem příznivější podmínky (rozpětí mezi rentou zemědělskou a touto „rentou kasárenskou“ je velmi značné) i žene ceny pozemků až do té výše, jež odpovídá onomu co nejintensivnějšímu zastavění. Na výši činží nemá sice spekulace dle Eberstadta — a tu odchyluje se zase od obvyklé theorie monopolní — přímo účinku jí přikládaného, ale nepřímo dostavuje se účinek ten. Neboť spekulace tím, že vynucuje onu soustavu kasárenskou, způsobuje, že oproti velkému počtu nájemníků stojí jen několik málo majitelů domů, kteří mají tudíž monopol a mohou ceny bytů klásti do výše. (Viz na př. Städtische Bodenfragen. Berlín 1894, str. 42 a 62.)

okraji města nerozhoduje volná soutěž, nýbrž že tu jde o ceny monopolní, které majitelé půdy uměle ženou do výšky; toto zdražení pozemků způsobuje pak i stoupnutí nájemného.

Proti těmto názorům tehdy skoro úplně převládajícím vystoupili při jednání spolku pro sociální politiku o bytové otázce (23. září 1901) způsobem velmi rozhodným O. Voigt a Philippovich. Dle nich nelze příčinu nedostatků bytových a stoupání cen nájemných hledati v pozemkové spekulaci a monopolním postavení majitelů půdy, naopak je působení těchto činitelů značně přeceňováno, působení činitelů přirozených podceňováno. Převládající nauka zaměňuje účinek a příčinu. „Neurčuje cena půdy nájemné, nýbrž souvislost je právě naopak ta, že nájemné určuje cenu půdy. Hodnotu půdy určuje hodnototvorný vývoj měst, cena půdy je funkcí nájemného a ne naopak.“[1]) Je tomu podobně jako u renty zemědělské, kde již dle Ricarda vysoké ceny obilní nejsou účinkem, nýbrž příčinou renty pozemkové. Ovšem odpověď, že nájemné není určováno cenou půdy, je jen negativní, i zbývá další otázka, co tedy je určuje, a tu právě rozcházejí se značně mínění zastanců theorie rentové, takže je musíme, jak bylo řečeno již dříve, rozděliti ve dvě skupiny další. Jedny, kdož hledají činitele určující výši nájemného hlavně v důchodových poměrech obyvatelstva, a druhé, kdož mají za to, že ceny bytů stejně jako i ceny jiných výrobků závisí na nákladech výrobních, k nimž přistupuje arci v lepších polohách ještě další částka, kterou nájemníci musí platiti, aby si zajistili výhody bydlení v těchto polohách (renta differenciální).

K prvým, kdož při tvoření cen nájemných pokládají za rozhodné důchodové poměry obyvatelstva, patří především Philippovich sám, pak Weber.[2])

[1]) Philippovich ve svém referátě při jednání spolku pro sociální politiku shora zmíněném (Schriften des Vereins für Socialpolitik, sv. 98, str. 44).

[2]) Stanovisko O. Voigta není zcela jasné. Viz v té příčině spisy spolku pro sociální politiku sv. 94, str. 231, a Kleinhaus und Mietkaserne, Berlín 1905, str. 65. Je podivným, že Voigt vůbec věnuje této základní otázce jen málo pozornosti, jakoby tím, když praví, že cena pozemků neurčuje výši nájemného, nýbrž naopak, byla věc již rozřešena. Právem dí Jolles ve své kritice díla Voigtova „Kleinhaus und Mietkaserne“, že čistě formální vztah, že cena půdy je funkcí nájemného, nepraví nám ani nej-

Philippovich praví:[1]) „Dané poměry důchodové a způsoby životní určují sumu, kterou jsme ochotni dáti za byt. V každém okamžiku lze počítati s takovou určitou sumou a dle ní kalkuluje podnikatel stavby možnost zisku a cenu, již může dáti za pozemek. Jestliže v určité době vydáváme za byt, řekněme 25% svého důchodu, a při tom, předpokládáme-li normální zúročení a amortisaci stavebního kapitálu, vychází cena pozemku x, nemůže tato cena libovolně býti zvýšena na $x + x_1$, ježto by stoupnutí cen nájemných ze zvýšení toho nutně následující narazilo vzhledem k daným poměrům důchodovým na odpor těžko překonatelný." A na jiném místě praví:[2]) „Všeobecně lze říci, že předpokladem pro stoupání nájemného jsou: rostoucí obyvatelstvo, rostoucí ruch a rostoucí důchody. Tam, kde obyvatelstva městského nepřibývá . . . anebo tam, kde důchody obyvatelstva pro špatné výsledky obchodní nebo z jiných příčin klesají, tam není dána možnost pro stoupání cen nájemných. Naopak zde dokonce klesá nájemné, nehledě k tomu, jak se vytvoří všeobecné výrobní poměry pro budovy. Opačně stoupají ceny nájemné tam, kde roste obyvatelstvo, kde roste ruch a kde stoupají důchody lidí, v městě tom bydlících, i tehdy, kdyby snad náklady výrobní klesly."[3])

Weber rozebírá v II. kapitole svého spisu „Über Bodenrente

---

mensího o materielních okolnostech, ve kterých oba tyto zjevy cenové, které se nedají od sebe odlučiti, mají *společnou* svou příčinu (Zeitschrift fur die gesamte Staatswissenschaft 1906, str. 367).

[1]) Ve svém shora zmíněném referátě, str. 45.

[2]) Stenografický protokol ankety o reformě daně domovní, Vídeň 1904, str. 617.

[3]) V dalším omezuje arci Philippovich své tvrzení, pravě, že věta, že na výši cen nájemných vyplývajících takto ze všeobecných momentů vývojových nemají náklady výrobní účinku, platí jen za určitého předpokladu, že touž platební způsobilost nájemníků jest již úplně vyčerpána. Ale ve skutečnosti bývá citron domácím pánem tímto způsobem jen velmi zřídka vymačkán. Neboť každý obchod nese prý s sebou, že se odběratel nežene až k nejzazšímu, nýbrž že se prodavač spokojuje normálním, možno-li dobrým, ziskem, že se však snaží přirazíti na cenu vždy tehdy, když k tomu přijde zvláštní popud z venčí. Proto, jak praví na jiném místě (str. 632 tamtéž), „rozpjetí mezi možnou rentou pozemkovou ve středu města a tou, která se vskutku vybírá, bývá zpravidla ještě dosti veliké".

und Bodenspekulation in der modernen Stadt" názory Philippovichovy a dochází závěru, že nájemné z bytů není určováno výlučně důchodem, nebo jak lze z pravidla místo toho říci, „produktivností lokální práce" (H. Dietzel), nýbrž k tomu přistupují začasto jako další momenty určující za prvé ohled na polohu místa pracovního, za druhé zvyk, nechuť ku stěhování atd., zkrátka pretium affectionis, za třetí sociální ohledy. Ale až na tato obmezení souhlasí jinak Weber s Philippovichem v tom, že výše nájemného[1]) bývá určována důchodovými poměry obyvatelstva, a praví, že tam, kde je poptávka v poměru k nabídce velká, jako je tomu specielně u malých bytů (s 1 nebo 2 pokoji) zvláště ve větších městech Německa nyní všude, dosáhne se brzo maxima sumy, která v nejkrajnějším případě může býti vydána za byt.

Vidíme, že pokud se týče výše cen nájemných, Philippovich a Weber dospívají k podobným výsledkům jako přívrženci obvyklé theorie monopolní, ač východisko u oněch i u těchto je zcela různé. Dle theorie monopolní žene totiž pozemková spekulace ceny pozemků až do nejvyšší možné výše a způsobuje tudíž i zvýšení cen nájemných až do té míry, pokud to dovoluje platební způsobilost nájemníků. Philippovich a Weber praví, že není tomu tak, nýbrž že ceny pozemků jsou funkcí nájemného, ale pokud se výše cen nájemných týče, neliší se přece mnoho od nich, učíce, že důchody obyvatelstva určují výši nájemného, a že nájemné tíhne ku hranici dané platební způsobilostí nájemníků, i když jí vždy nedosahuje.

K lepšímu porozumění budiž ještě podotknuto, že názory tuto uvedené souvisejí úzce s jiným názorem Philippovichovým, že totiž trh bytový není jednolitým, nýbrž, že se rozpadá v řadu menších, od sebe oddělených trhů dílčích, z nichž v každém pohyb cen nájemných utváří se samostatně a neodvisle od ostatních.[2]) „Kdyby tomu tak bylo, pak mohla by vskutku naléhavá poptávka býti nabídkou, již nelze rozmnožiti, vykořistěna v každé

[1]) Že tu Weber nemá na mysli jen absolutní sumu, kterou nájemníci vynakládají na byt, nýbrž skutečně výši nájemného placeného za byt určité velikosti, tedy láci nebo drahotu bytů, jde na jevo z celé souvislosti, zvláště z úvodních slov příslušné kapitoly.

[2]) Viz protokol ankety o reformě daně domovní, str. 618 a násl.

poloze bytové, nevyjímaje ani polohy dobré a nejlepší, takže by nájemníci všech vrstev duchodových, i prostředních a nejvyšších, museli svou způsobilost platební napnouti až do nejvyšší míry, aby si zajistili svůj byt."[1])

Takto nesmíme si však trh městských bytů představovati, praví prof. Wieser dále, nýbrž všechny dílčí trhy, ve které se on rozpadá, jsou mezi sebou v nepretržité souvislosti. Ony nejsou též nezvětšitelny, nýbrž mohou se jeden na úkor druhého rozšiřovati stejně, jako se trh bytový v celku může rozšiřovati na úkor půdy zemědělské. „Není tu tedy nezbytný „pro železný zákon bytový" předpoklad dílčích trhů přísně od sebe oddělených; v jednotlivých polohách nemusí některak vrstvy obyvatelstva, které tu chtějí nebo nuceny jsou bydleti, vybojovati mezi sebou konkurenční boj do krajnosti a do úplného vyčerpání své způsobilosti platební, nýbrž soutěž omezuje se na to, nabídku sousedních slabších vrstev přeplatiti o tolik, že tyto musí žádané místo přepustiti."[2])

Tím octáme se již u skupiny třetí, ku které patří zvláště prof. Horáček, Komorzyński, Wieser. Dle nich *souvisejí ceny nájemné ve všech, i v nejlepších vnitřních, polohách s cenami nájemnými na kraji města, a tyto zase jsou určovány výrobními náklady*, ku kterým třeba arci vedle bezprostředního nákladu stavebního počítati též náklad nutný ku zakoupení stavebního místa, rovnající se však zde jen zemědělské hodnotě pozemku.[3]) Zde „u domu vystavěných na nejzazším obvodu městském[4]) jichž zbudování však ještě bylo nutno, aby ukrácena byla rostoucí celková potřeba bytová, možno za to míti, že nájemné dosahuje jen takové výše, aby čistým výnosem domu hrazeny

[1]) Wieser v úvodní předmluvě k mé dříve citované práci, str. XIV.

[2]) Na str. XVI. úvodní předmluvy k mé práci.

[3]) Wieser praví, že mimo to musí ještě dosavadnímu držiteli dán býti malý přídavek, aby prodal půdu rychle, jak toho poptávka žádá (sten. prot. ankety atd., str. 438).

[4]) Wieser praví „venku na kraji města", pokračuje však hned: „Ale snad musíme jíti ještě o něco dále, snad musíme hned až za obvodem města v oněch ještě odlehlejších místech, která mají sice venkovský ráz, v nichž však bydlí ještě obyvatelstvo tíhnoucí k městu, které musí konati námahavou cestu do města" (tamtéž).

byly jen ony náklady výrobní, v nichž zahrnuta jest hodnota pozemku, nikoliv jako místa stavebního, nýbrž dosud ještě jako půdy orné. V této výši nájemného není tedy ještě žádné kvoty, jež by odpovídala městské rentě pozemkové, nýbrž nejvýš kvota, odpovídající bývalé pozemkové rentě zemědělské."[1]) Ale již v polohách o něco málo lepších musí nájemníci vedle částky, která se platí v nejhorších polohách a které je zapotřebí, jak již bylo řečeno, k zúročení kapitálu stavebního a zemědělské hodnoty půdy, a vedle případné částky potřebné ku zúročení kapitálu více vynaloženého na lepší výpravu bytu, platiti ještě další částku (differenciální rentu), chtějí-li si zajistiti výhody bydlení v těchto polohách; tato částka, která se platí za výhodu místa, stoupá pak tím více, čím příznivější je poloha. Při tom rozhodnou je — vedle jiných momentů[2]) — zvláště větší nebo menší vzdálenost od středu města. Ač lze připustiti mnohé odchylky a výjimky, můžeme přece v celku stanoviti pravidlo, že od nejvzdálenějších bytů na kraji města, za něž se platí nejnižší ceny nájemné, vedou četné přechody až do vnitřku města, ve kterých se — čím bližší jsou středu — příplatek placený za výhodu lepšího místa postupně zvyšuje, až v centrálních polohách dosahuje nejvyššího obnosu. Čím větší je město, tím větší jsou rozdíly polohy mezi okrajem města a mezi vnitřkem a tím větší je tedy částka, o niž se za bydlení ve vnitřku musí více platiti než na periferii (differenciální renta mezi vnitřkem a periferií). Čím vzdálenější polohy musí se zastaviti, aby opatřeny byly pro přírůstek obyvatelstva potřebné byty, tím více stoupá též ona část cen nájemných, která se platí za výhodu lepšího místa, ježto k dosavadní rentě differenciální mezi vnitřkem města a periferií posavadní přistupuje ještě další částka, o kterou ceněno je bydlení na dosavadní periferii nyní výše nežli na periferii nynější (differenciální renta mezi oběma těmito periferiemi). O tento obnos stoupnou tedy, i když se výše nájemného na kraji města nezměnila, ceny nájemné v jednotlivých polohách, a se zvýšeným výnosem nájemným stoupnou

[1]) Horáček, Bytová otázka, Praha 1905, str. 100.

[2]) Wieser přikládá tu zvláštní důležitost snaze lidí bydliti pospolu s vrstvami sobě rovnými a má za to, že tato snaha je vlastně předkem, vzdálenost teprve na druhém místě směrodatnou pro hodnocení výhody polohy (str. XIV. úvodní předmluvy k mé práci).

tu jakožto další následek i ceny pozemků. Podobně má i stoupání nájemného a cen pozemkových v poslední době příčinu svou hlavně v rychlém vzrůstu měst, nikoli v pozemkové spekulaci a monopolu majitelů půdy ani ve stoupajících duchodech obyvatelstva.[1])

To jsou asi hlavní směry, které v otázce městské renty pozemkové stojí proti sobě, a to, jak lze nyní říci, se chancemi dosti stejnými, ježto převaha, kterou měla až do nedávna theorie monopolní, byla útoky Philippovichovými, Voigtovými a Webrovými hodně otřesena. Rozhodnutí mohou přinésti jen podrobná a důkladná šetření skutečných poměrů; na nich musí se správnost oněch theorií vyzkoušet a předpoklady, od nichž vycházejí, verifikovat.

Šetření taková byla již provedena v celé řadě měst, hlavně říšskoněmeckých a rakouských. Ale ona nepodávají nám přece úplný obraz o všech poměrech, o které tu jde, již proto, že si všímají zpravidla podrobně jen pohybu a výše cen půdy městské, avšak k pohybu a výši nájemného samého v té podrobnosti nepřihlížejí. Příčinu jest asi hledati v nedostatcích obvyklé statistiky cen nájemných. Neboť statistika ta udává nám zpravidla toliko výši nájemného, připadajícího v průměru na jeden byt nebo jednu místnost obytnou, takže nemůžeme na základě jejím zjistiti přesně ani pohyb cen nájemných — neboť nelze říci, do jaké míry změny v průměrné výši nájemného byly způsobeny lepší kvalitou bytů nově zřízených, jakož i nezměnila-li se průměrná velikost bytů a místností obytných — ani srovnati přesně výši nájemného v různých částech města nebo v různých městech, ježto i zde může býti průměrná kvalita a průměrná velikost bytů neb místností obytných velmi různá. Za to máme u nás, v městech rakouských, jiný velmi cenný materiál o činžích — jsou to přiznání (fasse) nájemného, která musí majitelé domů každoročně předkládati finančním úřadům za příčinou zdanění. Fasse tyto poskytují velmi cenný doplněk ku materiálu, jejž nám podávají pozemkové knihy o cenách pozemků a odhadní elaboráty velkých úvěrních ústavů o nákladech stavebních, jakož i o jiných

[1]) Srovnej Horáček, Bytová otázka, II. kap., Komorzyńského a Wieserovu výpověď v anketě o reformě daně domovní (str. 56 a násl. a str. 436 a násl. sten. prot.).

momentech, i můžeme na základě všech těchto pomucek utvořiti si dosti úplný a přesný obraz o všech poměrech, které mají pro theorii městské renty pozemkové důležitost.

Na podnět prof. barona Wiesera podnikl jsem takové šetření pro Prahu a výsledky jeho uveřejnil v 1. sešitě IX. svazku „Wiener Staatswissenschaftliche Studien". Které jsou tyto výsledky a jaké důsledky z nich plynou pro theorii městské renty pozemkové, hodlám zde stručně nastíniti.

II. Výše cen nájemných a cen pozemků stavebních koncem minulého a začátkem tohoto století.

Shora bylo podotknuto, že materiál o cenách nájemných, který nám skýtají fasse, je pro účely naše mnohem cennějším než obvyklý materiál statistický, zjišťovaný při sčítáních bytu a závodů. Je jím především již proto, že můžeme na základě jeho stanoviti výši nájemného, připadajícího v různých částech města nebo v různých městech na stejnou plochu, a srovnati tudíž ceny nájemné v různých městech nebo v různých částech města mnohem exaktněji, nežli jest to možno způsobem obvyklým. Arci nelze nám srovnati ceny nájemné s vlastní plochou obytnou bytů, o něž jde, — to by předpokládalo, že by každý byt musil býti vyměřen, — nicméně můžeme dospěti k výsledkům podobným, srovnáme-li nájemné s plochou užitkovou. Plochou užitkovou nějakého domu rozumíme zde plochu zastavěnou násobenou tolikrát, kolik dům má pater.[1]) Tato plocha obsahuje tedy nejen plochu obytnou všech bytů, nýbrž i plochu, připadající na chodby, schody, zdi. Avšak poměr mezi plochou užitkovou a obytnou lze považovati u budov stejného stavebního rázu vzhledem k tomu, že disposice volí se zpravidla taková, aby se místa co nejvíce využitkovalo, za dosti stálý, a lze tedy míti za to, že průměry,

[1]) Při tom je třeba nájemné placené z místností podzemních a podkrovních buď zcela vyloučiti, anebo připočte-li se i nájemné z nich k nájemnému placenému z ostatních pater (patrem rozumíme zde i v dalším každé vodorovné oddělení domu), musí zase celková užitková plocha ostatních pater stejnoměrně býti zvýšena.

jež obdržíme srovnávajíce nájemné a plochy užitkové většího počtu domů v různých polohách, vyjadřují nám celkem též rozdíly ve výši nájemného placeného v různých polohách za stejné velkou plochu obytnou správně.

Tímto způsobem zjistil jsem též r o z d í l y c e n n á j e m n ý c h, placených v různých polohách pražských za touž plochu užitkovou. Polohy pozorované volil jsem tak, aby pokud možno, zastoupeny byly polohy nejrůznější, od nejlepších ve středu města až po nejhorší na okraji města, a přihlížel zároveň k tomu, aby to byly polohy bez živějšího ruchu obchodního, sloužící výhradně skoro k bydlení, z čehož učiněna výjimka jen při čtvrti assanační. Jsou to tyto polohy:

1. Assanační čtvrť v Židovském a na Starém městě;

2. čtvrť u mostu Palackého, mezi ulicí na Moráni, Karlovým náměstím, ulicí Myslíkovou a nábřežím.

3. čtvrť mezi bývalou Slepou bránou a Karlovem; jsou to domy, postavené na místě bývalých fortifikací v ulicích Sokolské, Táborské a okolních;

4.—11. obec Král. Vinohrady byla rozdělena v dalších osm skupin.[1]) Skupina I. a II. sahají od hranic novoměstských až k ulici Žižkově, Divišově a Komenského; od sebe dělí je ulice Karlova. Skupina III. sahá od ulic Žižkovy, Divišovy a Komenského až k ulici Budečské, skupiny IV. a V. odtud zase až k ulici Kladské, odtud až na okraj města sahá skupina VI., ulice Jungmannova dělí ji však od skupiny VII., která přiléhá již k domům žižkovským a co do polohy může z uvedených skupin považována býti za nejhorší. Přibližně stejná je s ní co do polohy skupina VIII. — domy pod Nuselskými schody, které přiléhají již k domům nuselským;

12.—13. skupinu tvoří Holešovice-Bubny, a to skupinu 12. ona část, která leží na západ od dráhy na svahu letenském a je výhodněji položena, skupinu 13. část, ležící na východ od dráhy, obývaná většinou obyvatelstvem dělnickým.

14. Jakožto skupina poslední byla v šetření pojata osada Řepnka, při čemž bylo přihlíženo jen k domům, ležícím ve vzdá-

[1]) Obě hlavní ulice obchodní, Havlíčkova a Palackého, byly při tom úplně vyloučeny. Také k domům rodinným nebylo zde přihlíženo.

lenějších polohách. Skupina ta je nám příkladem nejzazších poloh, obývaných chudými třídami dělnickými.[1])

V každé z těchto čtrnácti poloh zjistil jsem pro řadu domů — za příčinou lepší srovnatelnosti přihlížel jsem jen k domům novějším, vystavěným po r. 1891 — jak jejich plochu užitkovou[2]) tak i výnos nájemný[3]) v průměru pro léta 1901/1902, a to pro každé patro zvlášť, a vypočetl nájemné, připadající v jednotlivých patrech, jakož i v celku na 1 m^2 plochy užitkové. Výsledek podává nám následující tabulka:

Tab. a)

činilo v letech 1901/1902 nájemné připadající v průměru na 1 m^2 plochy užitkové korun v

U domů	majících poschodí	přízemí	I.	II.	III.	IV.	v průměru pro všechna patra
			poschodí				
ve čtvrti assanační	4	11·66	8·08	7·84	7·20	6·20	8·20
ve čtvrti u mostu Palackého	4	5·74	6·94	6·72	6·18	5·50	6·22
ve čtvrti u Slepé brány	4	4·86	5·76	5·58	5·20	4·70	5·22
ve vinohradské skupině I.	4	5·20	6·58	6·38	5·76	4·88	5·76
„ „ „ II.	4	5·04	5·62	5·54	5·04	4·64	5·18
„ „ „ III.	4	4·66	5·70	5·52	5·22	4·70	5·16
„ „ „ III.	3	4·48	5·34	5·10	4·84	—	4·94
„ „ „ IV.	4	4·18	5·34	5·18	4·84	4·54	4·82
„ „ „ IV.	3	4·16	5·32	5·16	4·94	—	4·90
„ „ „ V.	3	3·48	4·38	4·20	4·00	—	4·02
„ „ „ VI.	3	3·74	4·48	4·34	4·08	—	4·16
„ „ „ VII.	3	3·24	3·86	3·74	3·52	—	3·60
„ „ „ VIII.	3	3·28	4·34	4·16	3·90	—	3·92
ve čtvrti Letenské	3	4·00	4·82	4·64	4·34	—	4·44
ve východní části Holešovic-Buben	3	3·16	3·80	3·70	3·48	—	3·54
v Tejnce	1	2·56	3·12	—	—	—	2·84

[1]) Čtvrť Podskalskou, pro kterou jsem zjistil též ceny nájemné, zde vynechávám, poněvadž chybí mi pro ni další data o nákladu stavebním a cenách pozemků.

[2]) Plocha užitková byla vypočtena tím způsobem, že plocha zastavěná byla násobena počtem hlavních pater; k podkroví a podzemí nebylo přihlíženo. Výměra plochy zastavěné byla vzata z odhadních elaborátů Hypoteční banky a Pražské městské spořitelny.

[3]) Jak se přiznává k účelům zdanění. Není to celkový hrubý výnos, ježto se činžovní groše a výlohy majitele domu za osvětlení, vodu, domácí telegraf, lift a pod. odpočítávají. Nájemné placené z bytů podzemních a podkrovních bylo při tom odpočteno.

Z tabulky této vidíme především, že nájemné, od prvého poschodí počínaje, ve všech polohách tím více klesá, čím výše je byt položen. To je ovšem skutečnost všeobecně známá; z naší tabulky vidíme však nejen, jak velký je rozdíl cen nájemných v různých poschodích, nýbrž též, že rozdíl ten není ve všech polohách stejný, nýbrž v polohách horších mnohem menším než v polohách lepších. To má příčinu svou v tom, že třídy chudší, obývající polohy horší, méně si váží výhod bydlení v nižších poschodích než třídy zámožnější. Pokud se týče přízemí, třeba připomenouti, že zde bývá plocha obytná zpravidla mnohem menší než v ostatních patrech, poněvadž zde část plochy užitkové připadá též na průjezd. Vyšší nájemné u assanační čtvrti vysvětluje se četnými obchody.

Mnohem větší než rozdíly cen nájemných v různých poschodích v týchž polohách jsou rozdíly mezi cenami nájemnými, placenými v témž poschodí v různých polohách. Tak činí na př. nájemné ze 100 m^2 užitkové plochy prvého poschodí v obvodě assanačním 808 K, v VIII. skupině Král. Vinohrad toliko 434 K a v Tejnce jen 312 K. A mezi tímto maximem a minimem je celá řada stupňů. Hned za assanačním obvodem následuje co do výše nájemného čtvrť u mostu Palackého a I. skupina Kr. Vinohrad; přibližně stejné polohy jsou: čtvrť u Slepé brány, II. a III. skupina Kr. Vinohrad (až na trojpatrové domy III. skupiny, které činí přechod ku IV. skupině), pak následuje IV. skupina, čtvrť Letenská, VI. a V. skupina vinohradská, konečně VIII. a VII. skupina, jakož i východní část Holešovic-Buben a na posledním místě Tejnka.

Vidíme, jak se celá agglomerace velkoměstská dá rozděliti v řadu skupin, ve kterých se za touž plochu platí velmi různé nájemné, a jak od nejlacinějších bytů na okraji města vedou četné přechody až k nejdražším bytům ve středu.

Na čem závisí tyto rozdíly cen nájemných? Není pochyby, že především z velké části na různé výpravě bytů; neboť byty ležící ve vnitřních, lepších polohách bývají zpravidla daleko lépe vypraveny a daleko větším komfortem opatřeny než chudičké byty dělnické na okraji města. Ale celý rozdíl se tímto způsobem vysvětliti nedá, nýbrž rozhoduje tu také poloha bytu — jmenovitě vzdálenost jeho od středu, ale též jiné momenty, jako snaha

bydliti v prostředí sociálně stejném, sousedství parku a jiné hygienické výhody atd. Čím bližší je byt středu města a čím větší jsou jinaké výhody, jež bydlení v té které poloze poskytuje, tím větší je částka, již musí nájemníci platiti, aby si byt v té poloze zajistili, t. j. renta pozemková. To jest druhá příčina oněch rozdílů v cenách nájemných.

Materiál obsažený v odhadních elaborátech Hypoteční banky a Pražské městské spořitelny umožňuje nám oba tyto činitele od sebe odloučiti a stanoviti — aspoň přibližně — čistou rentu pozemkovou, připadající v jednotlivých polohách na jednotku plochy užitkové. Obsahují zmíněné elaboráty odhadní vedle nájemného, které odhadce pokládá za přiměřené, a vedle výměry plochy zastavěné a počtu pater též stavební hodnotu domů, takže můžeme z nich vypočísti nejen nájemné, nýbrž i stavební náklad, připadající v průměru na 1 m^2 plochy užitkové.[1]) Odečteme-li pak od nájemného obnos, kterého je zapotřebí ku zúrokování stavebního nákladu, obdržíme patrně čistou pozemkovou rentu. Otázka je jen, kolik procent máme počítati na zúrokování stavebního nákladu. Při 124 novostavbách, prodaných v Kr. Vinohradech v letech 1895—1900, zjistil jsem jich cenu kupní, jakož i nájemné přiznané v roce prodeje a shledal, že kupní cena těchto domů rovnala se 14·4 násobnému jich nájemnému čili že se kupní jejich cena zúrokovala 6·96%. Na zúrokování stavebního nákladu jest nám arci vzíti o něco vyšší procento, ježto celá amortisační kvota a celé náklady udržovací musí býti uhrazeny z úroků stavebního kapitálu (pozemek nevyžaduje nákladů udržovacích, ani nemusí být amortisován), a mimo to též proto, že stavební cena domů byla v průměru odhadnuta příliš nízko.[2]) Vezmeme-li 7·5—8%, obdržíme následující tabulku:

[1]) Arci nemohl jsem zde plochu užitkovou resp. nájemné připadající na 1 m^2 plochy užitkové stanoviti tak přesně, jako dříve, ježto nájemné není zpravidla v odhadních elaborátech rozděleno dle pater a nebylo tudíž možno nájemné z místností podzemních vyloučiti, nýbrž bylo nutno celé nájemné vzíti v počet. Abych chybu zmírnil, připočetl jsem na druhé straně k celkové ploše užitkové tam, kde nájemné z místností podzemních činilo dle fassí z let 1901—1902 30—80% nájemného z prvního poschodí, půl patra, tam, kde nájemné činilo více než 80%, celé patro.

[2]) Což při tak solidních ústavech, jako je Hypoteční banka a Pražská městská spořitelna, nemůže překvapovat.

Tab. b)

Poloha domů[1]	nájemné	stavební základ připadající na 1 m^2 plochy užitkové v korunách	7 — 8% ceny stavební	pozemková renta (sloupec — sl. 4)
assanační čtvrť	8·04	70·6	5·30—5·64	2·74—2·40
čtvrť u mostu Palackého	6·86	63·8	4·78—5·10	2·08—1·76
Vinohrady, skupina I	6·14	56·6	4·46—4·76	1·68—1·38
čtvrť u Slepé brány	5·62	52·8	3·96—4·22	1·66—1·40
Vinohrady, skupina II	5·50	55·2	4·14—4·42	1·36—1·08
„ „ III	5·28	51·6	3·86—4·12	1·42—1·16
„ „ IV	5·02	51·8	3·88—4·14	1·14—0·88
čtvrť Letenská	4·52	46·0	3·44—3·68	1·08—0·84
Vinohrady, skupina V	4·14	42·6	3·20—3·40	0·94—0·74
„ „ VI	4·22	46·0	3·44—3·68	0·78—0·54
„ „ VII	3·88	41·8	3·14—3·34	0·74—0·54
„ „ VIII	3·92	39·8[2]	2·98—3·18[2]	0·94—0·74[2]
Tejnka	2·90	33·4[3]	2·50—2·68[3]	0·40—0·22[3]

Pozemková renta stoupá zvenčí dovnitř velmi značně, od 22—40 haléřů[4]) per 1 m^2 užitkové plochy až na 2 K 40 h — 2 K 74 h. U assanační čtvrtě nejde arci o čistou rentu z bytů, nýbrž z části i o rentu z obchodů. Čistá renta z bytů byla by asi i v nejlepších centrálních polohách o něco menší.

Ovšem jest výpočet náš jen přibližný, ježto jednotlivé veličiny, které jsou mu základem (zvláště ceny stavební, zúrokování), nejsou nade vši pochybnost. K tomu lze však podotknouti, že tyto pochybnosti týkají se spíše absolutní výše pozemkové renty, že však na rozdíly mezi pozemkovou rentou jednotlivých poloh (rentu differenciální), které jsou pro účely naše zvlášť důležity, mají jen malý vliv.

Zajímavo jest, srovnati ještě s obnosy pozemkové renty tuto vypočtenými ceny pozemků stavebních ve stejných polohách, ježto ceny pozemků stavebních nejsou vlastně nic jiného než kapitalisovanou hodnotou pozemkové renty.

Ceny pozemků stavebních zjistil jsem z pozemkových knih,

[1]) Jsou to domy, které byly odhadnuty v letech 1892—1904, při tom bylo přihlíženo jen k takovým domům, které byly odhadnuty v prvých třech letech po svém vystavění, tedy jen k novostavbám.

[2]) Stavební cena domů v VIII. skupině Vinohradské byla odhadnuta zvlášť nízko, proto je též vypočtená renta pozemková příliš vysoká.

[3]) Stavební cena domů v Tejnce byla zase v poměru k ostatním skupinám odhadnuta poněkud vysoko, proto je též vypočtená renta pozemková poněkud nízká.

[4]) Viz arci poznámku předešlou.

při čemž přihlížel jsem jen k čisté ploše stavební, zbývající po odečtení oněch ploch, které byly nebo měly býti odděleny k veřejným cestám. V některých polohách vnitřních bylo nutno pro nedostatek prodejů vlastních míst stavebních přihlížeti též k prodejům domů, koupených ku sbourání. Polohy pozorované jsou zase většinou tytéž, jako byly dříve uvedeny. Jen čtvrti u mostu Palackého a u Slepé brány musily býti vypuštěny, ježto nebylo tu zvláště ze starší doby dostatek prodejů míst stavebních; za to byly nově přibrány: Příkopy jakožto nejživější obchodní třída pražská, novoměstský assanační obvod, Opatovická ulice a okolí, ulice Krakovská a Smečky, Sokolská ulice (část mezi ulicí Žitnou a Vávrovou)[1]) a villová čtvrť vinohradská.[2])

Tab. c)

Poloha	cena v K stavebních míst	Průměrná plocha ve m^2 prodaných ku konci minulého nebo začátkem tohoto století[3])	cena za $1m^2$ v K
Příkopy	601.052	1071	561·4
assan. obvod na Starém a Žid. městě	81.726	513·5	159·2
novoměstský assanační obvod	60.904	437	139·4
Opatovická ulice a okolí	60.828	444	136·8
ulice Krakovská a ve Smečkách	60.742	535	113·4
ulice Sokolská[4])	43.540	394	110·4
Vinohrady, skupina I.	34.766	499	69·6
„ „ II.	26.420	417	63·4
„ „ III.	26.748	482	55·6
„ „ IV.	19.456	468	41·6
„ „ V.	16.098	469	34·2
čtvrť Letenská	15.720	476	33·0
Vinohrady, villová čtvrť u vodárny	14.576	1447	10·0
Vinohrady, skupina VI.	15.230	528	28·8
„ „ VII.	10.230	459	22·2
„ „ VIII.	9.566	451	21·2
východní část Holešovic-Buben	—	—	16·8
Tejnka	2.142	362	6·0

[1]) Tato poloha není totožná s dříve pozorovanou „čtvrtí u Slepé brány", nýbrž je mnohem lepší, ježto zahrnuje jen domy bližší středu města.

[2]) Mimo to spracovány byly též ceny větších komplexů ve vých. části Holešovic-Buben, které zakoupeny většinou pro továrny. K těm nepřihlížíme.

[3]) U ass. obvodu na Starém a Židovském městě v letech 1901 a 1902, u novoměstského ass. obvodu v letech 1903 a 1904, u ulice Opatovické a ve Smečkách v letech 1891—1900, u Tejnky v letech 1901—1903, v ostatních polohách v letech 1895—1900.

[4]) Část mezi ulicí Žitnou a Vávrovou.

Rozdíly mezi cenami stavebních pozemků jsou dle toho mnohem značnější než rozdíly, které jsme dříve pozorovali u pozemkové renty. Kdežto pozemková renta připadající na m^2 užitkové plochy v assanačním obvodu na Starém a Židovském městě je toliko asi 7—11krát větší než pozemková renta v Tejnce a okrouhle asi čtyřikrát větší než v krajních polohách Kr. Vinohrad, činí průměrná cena stavebních pozemků v assanačním obvodu 26krát tolik než v Tejnce a více než sedmkrát tolik než v nejzazších polohách vinohradských. Čím lze si to vysvětlit?

Příčinu není těžko najít. Záleží prostě v tom, že s t a v e b n í m í s t a n e j s o u v e v š e c h p o l o h á c h s t e j n ě i n t e n s i v n ě z a s t a v ě n a, nýbrž že je v lepších, vnitřních polohách půda mnohem více využitkována. Tak shledáme, srovnáme-li u domů, odhadnutých v letech 1892—1904 Hypoteční bankou a Pražskou městskou spořitelnou, které jsem spracoval, plochu užitkovou a plochu stavební, že ona činí ve vnitřních polohách (v assanačním obvodu a čtvrti u mostu Palackého) okrouhle čtyřikrát, v II. skupině Král. Vinohrad již jen třikráte, v krajních polohách vinohradských (VIII. a VII.) a ve čtvrti letenské něco více než dvakrát tolik než plocha stavební, v Tejnce jen $^7/_{10}$ této. To jest skutečnost pro theorii městské renty pozemkové velmi důležitá; neboť vysvítá z ní, že jest nesprávným tvrzení často opakované (zvláště theorií monopolní), že pozemková spekulace žene ceny pozemků na okraji města až do té výše, která odpovídá zastavění co nejintensivnějšímu. Správným jest na tom jen tolik, že i na okraji končí velkoměsta nyní namnoze troj- a čtyrpatrovými domy a že malé domky nečiní tu přechodu mezi těmito činžovními domy a rolemi, jak bychom očekávali — o tom ostatně promluvíme ještě později. Ale není správným, že jest tomu tak na všech stranách (viz na př. právě Tejnku), ani není správným, že tam, kde tomu tak je, je půda využitkována stejně nebo snad ještě více než ve vnitřku města. Naopak vidíme, že i tu jsou ještě rozdíly velmi značné. Arci lze namítnouti, že když na okraji města není půda daleko tak využitkována jako ve vnitřním městě, že to má příčinu svou často v tom, že se na kraji města nedovoluje tak vysoko stavět. Tak skutečně lze uvésti, že na Vinohradech stavební úřad nepovoluje ve vzdálenějších polohách staveb čtyrpatrových, nýbrž jen trojpatrové; oproti

tomu lze však uvésti, že v Holešovicích-Bubnech není žádného takového omezení a přece půda v letech pozorovaných nebyla více využitkována než v krajních polohách vinohradských a mnohem méně než ve vnitřních polohách pražských. Příčinu toho nelze dle mého mínění hledati jinde než v tom, že tam, kde je půda cennější a místo stavební dražší, je snaha místa co nejvíce využitkovat daleko větší než tam, kde je půda mnohem lacinější. Ale je-li i větší hodnota místa příčinou, že pozemek zastaví se intensivněji, než by tomu bylo jinak, působí přece zase i větší intensita zastavění pozemku zpět na cenu pozemku, zvyšujíc ji ještě více (intensitní renta); je tomu podobně jako i u renty zemědělské. Rozdíly v cenách pozemků stavebních závisí tedy nejen na výhodách, jež poskytuje bydlení (nebo provozování obchodu) v té které poloze, nýbrž i na intensitě zastavění.[1])

III. Pohyb cen nájemných a cen pozemků stavebních v letech 1869—1902.

Pozorovali jsme dosud výši cen nájemných a cen pozemků stavebních na konci minulého a na počátku nynějšího století. Popatřme nyní, jaký byl stav jejich kolem r. 1869 a jaký byl vývoj jejich od té doby, to jest v třiceti posledních letech minulého století.

Pokud se týče pohybu cen nájemných, čerpal jsem potřebná data zase z fassí. Materiál obsažený ve fassích skýtá nám zde zase velkou výhodu tím, že umožňuje nám vyšetřiti nájemné, přiznané v různých letech z týchž domů, u nichž v pozorovaných letech nenastaly žádné podstatné stavební změny, a dovoluje nám tudíž srovnávati ceny nájemné placené v různých letech z *týchž* objektů a ne pouze jako při obvyklém materiálu statistickém průměry ze zcela různých objektů. Mimo to můžeme, převedeme-li nájemné na 1 m² plochy užitkové, vyšetřiti nejen, o kolik procent nájemné stouplo, nýbrž vypočísti též absolutní obnos, o který stouplo neb kleslo nájemné, připadající na 1 m^2

[1]) Nedovolí-li se pak v některé poloze určité pozemky zastavěti tak, jak je obvyklo, pak arci musí cena jejich klesnout. To je vidět na příkladě z cen pozemků ve vinohradské villové čtvrti, srovnáme-li je s cenami docílenými v VI. skupině vinohradské.

plochy užitkové. Učinil jsem tak u řady domů na Novém městě, v Král. Vinohradech a Holešovicích-Bubnech, pro něž byla potřebná data, zvláště výměra zastavěné plochy, po ruce;[1]) při tom přihlížel jsem zase k tomu, aby to byly domy sloužící výhradně k bydlení, u nichž nájemné z obchodu má malou důležitost. Výsledek podává nám následující tabulka *d*):

Tabulka d.

Poloha	doba vystavění	počet	Na jeden m^2 plochy užitkové pozorovaných domů připadalo v roce					
pozorovaných domů			1869	1878	1882	1891	1895	1901/02
			nájemné per . . . . K					
Nové Město	před r. 1869	23	3·70	4·52	4·48	4·70	4·84	5·12
Vinohrady, skup. I.	1870—1875	14	—	4·60	4·18	4·42	4·54	4·84
„ „ I.	1876—1882	18	—	—	4·56	4·78	5·02	5·30
„ „ II.	1876—1882	23	—	—	4·12	4·30	4·48	4·76
„ „ III.	1870—1875	10	—	3·72	3·30	3·96	4·40	4·72
„ „ III.	1876—1882	15	—	—	3·80	4·36	4·54	4·82
„ „ VI.	1870—1875	2	—	2·00[2])	1·88	2·60	2·82	3·22
Čtvrť Letenská	1870—1875	17	—	4·38[3])	2·02[4])	3·30	3·32[5])	3·54

Ceny nájemné stouply dle toho v letech 1869—1902 velmi značně; u pozorovaných domů novoměstských činil přírůstek nájemného na 1 m^2 užitkové plochy 1 K 42 h, procentuelně v poměru k nájemnému z r. 1869 38·4%. Vezmeme-li všechny domy novoměstské (123), pro něž vyšetřil jsem nájemné jednak z roku 1869, jednak z let 1901/1902, tedy i ty, jichž plocha zastavěná nedala se zjistit, činilo stoupnutí nájemného ještě více, totiž

[1]) Pro léta 1901/1902 bylo nájemné připadající na 1 m^2 užitkové plochy přímo vypočítáno, a to tím způsobem, že nájemné z místností podzemních bylo od celkového nájemného odečteno a zbývající nájemné děleno celkovou plochou užitkovou (plocha zastavěná násobená počtem pater); pro ostatní léta pozorovaná bylo naproti tomu nájemné připadající na 1 m^2 plochy užitkové vypočteno z téhož nájemného v letech 1901/1902 dle poměru celkového výnosu nájemného v tom kterém roce a v letech 1901/1902.

[2]) V roce 1874 4 K 14 h!

[3]) V jednom z let 1873, 1874, 1875.

[4]) Interpolováno. Pro r. 1882 nemohlo totiž nájemné pro všechny pozorované domy býti zjištěno i musilo býti přibližně vypočteno dle 12 domů, jichž výnos nájemný v r. 1882 byl znám.

[5]) Roku 1896.

41·8%. K tomu sluší podotknouti, že v nájemném, jak se přiznává k účelum zdanění, není obsažen činžovní groš a že i tento byl v letech pozorovaných v Praze zvýšen z 3—5% na 4—6%. Mimo to třeba uvážiti, že jde tu o byty, které se v pozorovaných třiceti letech nezměnily, a jejichž hodnota tudíž konkurencí nových domů lépe vypravených spíše klesla.

Pohyb cen nájemných nebyl však po celou dobu pozorovanou nikterak stejnoměrný, naopak vidíme, že u pozorovaných domu novoměstských stouply činže nejvíce ve spekulačním období 1869—1875, pak s nastalou krisí poněkud klesly a od r. 1882 stoupají poznovu, ale mnohem povlovněji. Také v ostatních polohách pozorujeme pokles v letech 1876—1882 a vzestup v letech pozdějších (1883—1902), ale zajímavo jest, že jak tento pokles, tak i pozdější vzestup byl v ostatních polohách mnohem silnější, a to tím intensivnější, čím nepříznivější polohu mají pozorované domy.

Tak kleslo v letech 1876—1882 nájemné, připadající na 1 m^2 užitkové plochy, u domů pozorovaných:

na Novém městě	o 4 h
v I. skupině Kr. Vinohrad	o 42 h
v III. „ „ „	o 36 h
ve VI. „ „ „	o 1 K 02 h
ve čtvrti letenské, arci v letech 1873/75 až 1882	o 1 K 76 h

A naopak stouplo zase nájemné, připadající na 1 m^2 užitkové plochy, v letech 1883 až 1901/1902:

na Novém městě	o 64 h
v I. skupině Kr. Vinohrad u domů vystavěných v letech 1870—1875	o 66 h
v I. skupině Kr. Vinohrad u domů vystavěných v letech 1876—1882	o 74 h
v II. skupině Kr. Vinohrad u domů vystavěných v letech 1876—1882	o 64 h
v III. skupině Kr. Vinohrad u domů vystavěných v letech 1870—1875	o 1 K 36 h

v III. skupině Kr. Vinohrad u domů vystavěných v letech 1876—1882 . . . . . o 96 h

ve čtvrti letenské u domů vystavěných v letech 1870 až 1875 . . . . . o 92 h

v VI. skupině Kr. Vinohrad u domů vystavěných v letech 1870—1875 . . . . . o 1 K 34 h

Co způsobilo tento rapidní pokles a pak zase tak značný vzrust cen nájemných v horších polohách? Není pochyby, že příčinu jest hledati v krisi, která v polovici let sedmdesátých zachvátila průmysl. Je známo, že v prvních letech sedmdesátých („spekulačních") učinil průmysl neobyčejný rozmach a že tehdy značně stouply mzdy dělnické a příliv dělnictva do měst byl velice značným. Pro velkou poptávku stály tehdy ceny bytu v polohách dělnických velmi vysoko (viz nájemné v VI. skupině vinohradské v r. 1874 a ve čtvrti letenské, tehdy ještě výhradně obývané dělnictvem, v letech 1873, 1874, 1875). V roce 1873 nastává krise, zprvu burssovní, v pozdějších letech rozšiřující se na celý průmysl. Mzdy dělnictva klesají a mnoho dělnictva opouští město, takže nabídka bytů převyšuje v polohách dělnických (jako v krajních polohách vinohradských, v Holešovicích-Bubnech, v Žižkově) značně poptávku. Mnoho bytů nelze pronajmouti a pro konkurenci majitelů klesají činže hloub a hloub, až daleko pod ceny výrobní (viz nájemné v VI. skupině vinohradské a čtvrti letenské v r. 1882). Teprve poznenáhlu, když obyvatelstvo dělnické vzrůstá a s ním i poptávka po bytech v dělnických čtvrtech, stoupají činže, až nastává zase rovnováha.

Zajímavo je, že tento náhlý pokles cen nájemných v letech krise v dělnických polohách nepůsobí skoro nic neb jen velmi málo na výši nájemného ve vnitřních, lepších polohách, nýbrž že zůstávají zde činže i v dobách krise skoro na stejné výši jako dříve. Plyne z toho, že do jisté míry utváří se skutečně pohyb činží v bytových polohách jednotlivých tříd sociálních samostatně a že dočasné může býti pohyb cen nájemných v různých skupinách úplně odlišný. Ale nesprávným by bylo, myslím, přece usuzovati z toho, že mezi cenami nájemnými v různých skupinách není vůbec souvislosti. V té příčině lze poukázati k tomu, že tato divergence v pohybu činží v polohách dělnických tříd

a středních vrstev byla jen dočasná a že později nastala zase porušená rovnováha tím, že činže v pozdějších letech stoupaly v polohách dělnických mnohem rychleji než v polohách vnitřních. Že ostatně ceny nájemné v různých polohách skutečně mezi sebou navzájem souvisejí, vysvitne později, až budeme mluviti o účincích daně na ceny nájemné, zcela patrně.

Nehledíme-li však k tomuto dočasnému poklesu cen nájemných v době krise, je jasně patrna stoupající tendence činží. V čem má toto stoupání svou příčinu?

Jest na snadě hledati příčinu tu nejdříve ve stoupání nákladu stavebního a ve zvýšení daní domovních. A skutečně stouply jak náklady výrobní, tak i daně v pozorovaných letech velmi značně, náklady stavební asi o 5—7% a daně dokonce v Praze o 15·8% a na Král. Vinohradech o 12·2% hrubého nájemného; při tom je třeba přihlížeti ještě k tomu, že i z daně přesunuté ve vyšším nájemném na nájemníka vybírá se zase daň a že by nájemné musilo býti zvýšeno vlastně v Praze o $23\frac{1}{2}$% a na Vinohradech o 16%, měl-li by účinek zvýšení daně v míře nahoře naznačené pro majitele domu býti paralysován.[1]) Přes to lze říci, že stoupání nájemného v letech pozorovaných nebylo způsobeno činiteli právě jmenovanými, neboť účinek jejich byl paralysován klesáním míry úrokové. Míra úroková činila v letech 1868—1870 okrouhle 5·5%, koncem 19tého století již jen 4%; klesla tedy v letech pozorovaných asi o 27%, čímž bylo jak stoupnutí nákladu stavebního, tak i zvýšení daní více než vyváženo. Účinky činitelů pozorovaných ruší se dle toho navzájem skoro úplně, takže nemusíme v dalším již k nim přihlížeti.

Zbývají ceny pozemků stavebních. Popatřme nejprve, jakou výši měly ceny pozemků stavebních ve starší době, a to jednak v letech 1867—1869, jednak v letech 1877—1882 v polohách dříve pozorovaných!

---

[1]) K tomu přistupuje ještě, že v letech pozorovaných stouply též značně poplatky převodní a i 5%ní daň z novostaveb. Před r. 1869 totiž daň 5%ní vůbec neexistovala a i v pozdějších letech až do r. 1898 byla značně nižší, jsouc vybírána jen z čistého výtěžku domů zbývajícího po srážce úroků z dluhů, nikoli z hrubého nájemného jako od r. 1898.

Tab. *c*

	V letech 1867—1870[1] činila průměrná cena prodaných stavebních míst za 1 m^2 stavební plochy kr. m.	1877—1882
na Příkopech	220·4	—
v Opatovické ulici a okolí	35	62·6
v ulici Krakovské a ve Smečkách	—	50·4
v ulici Sokolské[2]	18·4	40·4
v I. skupině Vinohrad	4·2	31·6
v II. „ „	„	14·4
v III. „ „	3·0	14·4
ve IV. „ „	—	8·4
ve čtvrti Letenské	—	5·2
v VI. skupině Vinohrad	—	5·6
v VII. „ „	2	—
v VIII. „ „	2·4	5·8
ve východní části Holešovic-Buben	—	2·6

Ceny pozemků jsou mnohem nižší než koncem 19tého století. Chceme-li na př. najíti ceny, jaké byly placeny v letech 1867 až 1869 ve středu města (ulice Opatovická), musíme v letech 1877—1882 jíti až po I. skupinu vinohradskou, v letech 1895 až 1900 až ku skupině V. A podobně pošinuly se též polohy s lacinějšími cenami pozemků mnohem dále od středu města.

Jak velice se výše cen pozemkových v jednotlivých polohách změnila, ukáže nám ještě lépe následující sestavení (tab. *f* na str. 24), při němž byly jednotlivé polohy seřazeny dle výše cen pozemkových v letech 1895—1900 a pro každou polohu bylo vypočteno, kolikrát jsou ceny pozemků stavebních v letech 1895—1900 vyšší než ceny, které byly placeny v dřívějších letech.

Pozorujeme-li tabulku tuto pozorně, shledáváme v ní zajímavou pravidelnost: Čím dále jdeme od středu, tím větší je percentuelní přírůstek cen pozemkových; kdežto v polohách nejlepších stouply ceny pozemků méně, než by byl stoupl kapitál uložený na 5%, je vzestup jejich v dalších polohách již větší, a to tím větší, čím více se od středu vzdalujeme. A leto platí jen do určité vzdálenosti, odkud přírůstek cen pozemkových se zase zmenšuje.

Okolnost, že ceny pozemků stavebních stoupají na kraji města rychleji než uvnitř, není si těžko vysvětlit. Dejme tomu,

[1]) Na Příkopech v letech 1860—1869.
[2]) V části mezi ulicí Žitnou a Vávrovou.

Tab. I.

V poloze níže naznačené	jsou ceny pozemků stavebních docílené v letech 1895 až 1900[1]) .... krát vyšší než ceny pozemkové z let					
	1867 až 1869[2])	1870	1871a 1872	1873a 1874	1875a 1876	1877 až 1882
Příkopy	2·45	—	—	—	—	—
Opatovická ulice a okolí	3·91	—	—	—	—	2·19
ulice Krakovská a ve Smečkách	—	—	—	—	—	2·25
Sokolská ulice	6·00	—	—	—	—	2·23
Vinohrady I. skup.	16·57	7·57	4·14	2·38	3·16	2·20
„ II. „	—	15·85	6·74	4·01	4·05	4·40
„ III. „	18·53	16·35	6·18	4·41	6·18	3·86
„ IV. „	—	—	—	—	—	4·95
„ V. „	—	10·66	—	—	—	—
Čtvrť Letenská	—	—	5·69	4·85	6·66	6·35
Vinohrady VI. skup.	—	—	—	3·69	—	5·14
„ VII. „	11·1	—	—	—	3·83	—
„ VIII. „	8·83	—	3·79	—	4·08	3·66
východní část Holešovic-Buben	—	7·64	6·46	4·20	4·42	6·46
Kapitál uložený na 5% pro anno byl by v téže době s úroky i s úroky z úroků stoupl na výši ....násobnou	4·22	3·83	3·56	3·23	2·03	2·41

že ceny pozemků stoupnou ve všech polohách o týž absolutní obnos; pak jest jasno, že v polohách na kraji města, kde ceny pozemků jsou mnohem nižší, tentýž přírůstek znamená v poměru k původní výši mnohem značnější percentuelní stoupnutí cen pozemkových než v polohách vnitřních, kde ceny pozemků stály již původně vysoko. Stoupnou-li na př. ceny pozemků všude o 10, znamená to v těch polohách, kde ceny pozemků činily již původně 10, že se ceny zdvojnásobí, tam, kde ceny činily dříve 5, že se ceny ztrojnásobí, tam, kde rovnaly se 1, že se zjedenácteronásobí.

Čím je si však vysvětliti, že určitou vzdáleností od středu města počínaje, se přírůstek cen pozemkových zase zmenšuje? Příčinu je hledati v tom, že v určité vzdálenosti od města se stavba nájemných domů vůbec nevyplácí, a že tedy půda v této vzdálenosti má, pokud jde o zastavění její v době přítomné, vlastně cenu negativní. Teprve, když se vzrůstem města poloha ta se oby-

[1]) V ulici Opatovické jakož i v Krakovské a ve Smečkách v letech 1891—1900.

[2]) Na Příkopech v letech 1860—69.

dleným částem města více přiblíží, nabývá hodnoty půdy stavební a teprve od té doby participuje pak na všeobecném přírůstku cen pozemkových. Dejme tomu, abychom se vrátili k svému příkladu, že za polohami, ve kterých činí ceny pozemku 10, 5, 1, následuje ve větší vzdálenosti další poloha, kde by se stavba nájemných domů nevyplatila a kde tedy půda má, pokud jde o stavbu městských domů, hodnotu negativní, dejme tomu — 2. Ve skutečnosti arci není hodnota její negativní, nýbrž rovná se vzhledem k ceně její zemědělské, jakož i vzhledem k jiným okolnostem, o nichž bude ještě později promluveno, na př. + 1. Zvýší-li se pak hodnota pozemků, ať již z jakékoli příčiny, všude o 10, stoupnou ceny pozemků zde jen na 8, t. j. osminásobnou výši původní, a jest zde tedy procentuelní přírůstek skutečně menší než v případě naposledy uvedeném, kde ceny stouply z 1 na 11, tedy na výši jedenáctinásobnou. Ještě ve vyšší míře platí to ovšem o polohách ještě vzdálenějších.

Jděme ještě dále a vypočtěme ještě absolutní obnosy, o něž ceny pozemků v pozorovaných letech v jednotlivých polohách stouply!

Tab. [illegible]

V poloze níže naznačené	jsou ceny pozemků stavebních docílené v letech 1868—1900[1]) o		K vyšší než ceny pozemkové z let			
	1867 až 1869	[2]) 1870	1871 a 1872	1873 a 1874	1875 a 1876	1877 až 1882
Příkopy	332	—	—	—	—	—
Opatovická ulice a okolí	101·8	—	—	—	—	74·2
ulice Krakovská a ve Smečkách	—	—	—	—	—	63·0
Sokolská ulice[3])	92	—	—	—	—	61·0
Vinohrady I. skup.	65·4	60·4	52·8	40·4	47·6	38
„ II. „	—	59·4	54·0	47·6	50·6	49
„ III. „	52·6	52·2	46·6	43·0	46·6	41·2
„ IV. „	—	—	—	—	—	33·2
„ V. „	—	31·0	—	—	—	—
Čtvrť Letenská	—	—	27·2	26·2	28	27·8
Vinohrady VI. skup.	—	—	—	21·0	—	23·2
„ VII. „	20·2	—	—	—	16·4	—
„ VIII. „	18·8	—	15·6	—	16	15·4
východní část Holešovic Buben	—	14·6	14·2	12·8	13·0	14·2

[1]) V ulici Opatovické jakož i v Krakovské a ve Smečkách v letech 1891—1900.

[2]) Na Příkopech v letech 1860—1869.

[3]) Část mezi ulicí Žitnou a Vavrovou.

Tabulka tato ukazuje nám nový, velmi důležitý zjev: Absolutní obnos, o nějž ceny pozemků stouply, je tím větší, čím lepší je poloha, To platí, jak je z tabulky naší patrno, téměř bezvýjimečně. Rozdíly jsou velmi značné: Tak stouply ceny pozemků v letech 1867/69 (resp. 1860/69) až 1895/1900 (resp. 1891/1900) na Příkopech o 332 K, ve vnitřních polohách, sloužících výhradně ku bydlení (Opatovická ulice), okrouhle o 102 K, v I. skupině vinohradské o 65 K, v VII. již jen o 20, v Tejnce méně než o 6 K.[1]) Podobné rozdíly lze též pozorovati, srovnáváme-li na př. léta 1877—1882 a 1895—1900. To je tím podivnějším, že, jak bylo dříve ukázáno, stouplo nájemné v této době ve vzdálenějších horších polohách mnohem značněji než v polohách vnitřních. Arci bylo tehdy hned podotknuto, že tento rychlý vzestup cen nájemných v polohách dělnických byl jen reakcí na značný pokles jich v době krise a že tu jde jen o přechodný zjev, pročež nelze se diviti, že neměl valného účinku na ceny pozemků. Ale i když k těmto přechodným přesunům cen nájemných v polohách dělnických nepřihlížíme, zbývá přece ještě vždy otázka: Čím lze si vysvětliti, že ve vnitřních polohách vzrostly ceny pozemků absolutně o tolik značněji, než v polohách vzdálenějších, když přece ceny nájemné v oněch nestouply značněji než v těchto?

Na otázku tuto nepodává nám theorie monopolní uspokojivé odpovědi. Neboť kdyby bylo pravda, co učí theorie monopolní, že totiž stoupání nájemného v poslední době má příčinu hlavně v tom, že majitelé půdy na okraji velkých měst ženou cenu půdy až do nejvyšší možné výše, pak by plynulo z toho, že by právě ceny půdy na okraji města měly značně stoupnouti a že by vzestup cen pozemkových ve vnitřních polohách, který jest jen dalším následkem umělého zvýšení cen na periferii, nemohl býti značnějším než na okraji města. „Jestliže" přece „tam, kde je již všechno zastavěno, kde tedy pozemková spekulace nemůže již ceny hnáti do výše, ceny pozemků stoupají nejvíce, pak nemůže tento pohyb vycházeti od majitelů půdy."[2])

---

[1]) Což plyne z toho, že průměrná cena pozemků stavebních ve vzdálenějších polohách Tejnky činila v letech 1901—1903 toliko 6 K.

[2]) Philippovich ve svém referátě na valné hromadě spolku pro

Vycházíme-li naproti tomu od mínění opačného, že vzestup cen pozemku je z největší části jen následkem stoupání cen nájemných a že toto zase má svou příčinu v tom, že se vzrůstem města zvětšují se i rozdíly polohy mezi vnitřními pásmy a okrajem města a tudíž musí ve vnitřních polohách nyní nájemníci platiti vyšší obnos, aby si zajistili výhodu bydlení v těchto polohách, pak podává se nám i vysvětlení pro zjev nahoře pozorovaný samo sebou. Ve vnitřních polohách jest totiž, jak jsme dříve zjistili, plocha stavební zastavěna mnohem intensivněji než v pásmech krajních i připadá zde na stejně velikou plochu stavební daleko větší plocha užitková. Z toho plyne, že i když nájemné, připadající na 1 m^2 užitkové plochy, stoupne ve všech polohách o stejný obnos, přece jest jen přírůstek nájemného resp. pozemkové renty na 1 m^2 stavební plochy a tudíž i vzestup cen pozemkových ve vnitřních polohách mnohem značnějším než v pásmech vzdálenějších. Nedosti na tom, třeba ještě i uvážiti, že se stoupáním renty pozemkové a cen pozemkových vzrůstá i snaha půdy více využiti a stoupá tudíž i intensita zastavění, a že i tato okolnost působí zase značnější přírůstek cen pozemkových ve vnitřních polohách, poněvadž je v polohách lepších jeden m^2 užitkové plochy, získané intensivnějším způsobem zastavění, mnohem cennějším než v pásmech vzdálenějších a horších.

Že stoupnutí cen nájemných v pozorovaných letech má z největší části příčinu svou skutečně ve vzrustu města, lze ostatně i přímo dokázat.

Zvláště pro dobu mezi lety 1877/1882 až 1895/1900 lze tímto způsobem stoupnutí cen nájemných z bytů vysvětliti docela. V letech 1877/1882 byla nejzazší skupinou vinohradskou, kde se tehdy ještě stavělo, skupina III., v letech 1895/1900 však již skupina VII. V uvedených letech posunula se dle toho se vzrůstem města periferie města značně dále, a musily tudíž dle toho, co bylo dříve řečeno,[1]) ceny nájemné v jednotlivých polohách stoupnouti o celou částku, o kterou je bydlení na někdejší periferii (III. sk.) ceněno výše než na periferii nynější (skup. VII.). Obnos

sociální politiku konané v Mnichově 23—25. září 1901 (Schriften des Vereins für Socialpolitik XCVIII., str. 47).

[1]) Viz stranu 8.

tento (differenciální renta mezi skup. III. a VII.) činí dle tabulky b) 62 až 68 h na 1 m^2 plochy užitkové. Jelikož dle tab. d) stouply ceny nájemné v těchto letech ve vnitřních polohách (Nové město, I. a II. skupina Kr. Vinohrad) skutečně přibližně o týž obnos (64 až 74 h), je tím pohyb činží v těchto letech skoro úplně vysvětlen.

Vzestup cen pozemkových v těchto letech jest pak jen následek stoupnutí činží, vedle toho arci též intensivnějšího způsobu zastavění, který však sám zase byl vyvolán stoupáním cen nájemných.

Pohyb cen nájemných v letech 1869—1882 nelze však tímto způsobem zcela vysvětliti. I v těchto letech se arci obvod města posunul dále, neboť koncem let šedesátých byla ještě I. skupina vinohradská na této straně nejzazší skupinou, kde se začínaly tehdy stavěti městské domy, v letech 1877—1882 však již, jak bylo řečeno, skupina III. Avšak differenciální renta mezi těmito oběma skupinami jest mnohem menší než obnos, o který stouply ceny nájemné v těchto letech, takže nelze celé stoupnutí činží v těchto letech vysvětliti vzrůstem města, nýbrž je třeba příčinu hledati jinde. Kde, k tomu vrátíme se v dalším; dříve než na to odpovíme, musíme totiž zodpověděti ještě jinou otázku.

IV. Pozemková spekulace.

Ukázali jsme dříve (v kap. II.), že rozdíly cen pozemků v jednotlivých polohách závisí jednak na různém oceňování výhod, jež poskytuje bydlení nebo provozování obchodu v té které poloze (differenciální renta), jednak na intensitě zastavění. Zbývá však vysvětliti, čím to je, že i v nejzazších polohách na obvodu města (na př. v VII. skupině Kr. Vinohrad) platí se za pozemky stavební daleko více, než činí jejich hodnota zemědělská. Zde přece nelze mluviti o rentě differenciální, ježto je kolem dokola pro potřebu doby přítomné ještě dosti nezastavěných pozemků ve stejné poloze. A čím lze si vysvětliti, že pozorujeme-li nejzazší skupiny, až po které město v jednotlivých dobách sáhalo, i tu ceny pozemků značně stouply? V letech 1867/69

byla to na straně vinohradské, jak jsme řekli, skupina I., v letech 1877—1882 skupina III., v letech 1895—1900 skupina VII.; průměrné ceny pozemku stavebních činily v těchto letech ve skupinách uvedených 4·2, 14·4 a 22·2 K. Čím lze si toto stoupnutí vysvětliti?

Víme, jak na to odpovídá theorie monopolní. Dle ní jsou to majitelé půdy, zvláště spekulanti pozemkoví, kteří využitkujíce svého monopolního postavení, ženou ceny půdy na kraji města do výšky, nechávajíce pozemky své tak dlouho neprodány, až dosáhnou ceny, která se jim líbí. S tímto míněním, že spekulanti s pádou městskou ženou ceny půdy libovolně do výše, souvisí pak i jiný názor, že totiž spekulanti ti docilují zpravidla neobyčejných, lichvářských zisků.

Ve skutečnosti však tomu tak není. Přepočítal jsem totiž na základě knih pozemkových zisky[1]) jednotlivých spekulantů, kteří skoupili ve „spekulačních" letech (v prvé polovici let sedmdesátých) větší komplexy pozemků v Holešovicích-Bubnech, a shledal tu, že spekulanti, kteří s prodejem čekali a rozprodali své pozemky v letech devadesátých na místa stavební, docílili sice z největší části nadprůměrných zisků, ti však, kdož prodali plochu koupenou, buď celou nebo z největší části, v letech osmdesátých, nedocílili ani obvyklého zúročení kapitálu. Ale ani u těch, kdož dodělali se nadprůměrných zisků, není přece zisk tak horrentním, jak se obyčejně za to má, neboť, pokud jsem mohl zjistiti, nezúrokoval se kapitál nikde — až na jediný případ — více než 8%. Z toho plyne, že i zisky spekulantů pozemkových závisí na tom, jak se utváří trh s pozemky, a že spekulanti nejsou s to, aby „monopolisticky" ceny diktovali. O tom, že by majitelé půdy na okraji Prahy byli sdruženi nebo mlčky dorozuměni, hnáti ceny pozemků do výše, a že by tím způsobem monopolisticky ovládali nabídku, nelze naprosto ničeho pozorovat.

Ačkoli vidíme, že všichni majitelé půdy na okraji města bez rozdílu žádají za pozemky své ceny daleko vyšší, než jaké odpovídají jejich hodnotě zemědělské, ale bylo by mylno usuzovati

[1]) Při tom jsem arci nemohl přihlížeti k užitkům, které poskytuje půda jsouc zemědělsky vzdělávána. Ale užitky ty jsou v poměru ku kupní ceně zpravidla jen nepatrné.

z toho, že jednají tak v dorozumění, nýbrž oni žádají všichni vyšší ceny prostě proto, že ví, že se vzrůstem města cena půdy na kraji města stále stoupá a že tedy pozemky jejich, i když nejsou zastavěny, mají již nyní daleko větší hodnotu, než je jejich hodnota zemědělská. V čem má zase toto stálé stoupání cen pozemkových svou příčinu, bylo v kap. III. zevrubně vysvětleno. Ukázali jsme tu, že příčinu je hledati ve vzrůstu města, ježto s postupujícím rozšiřováním města musí stoupati renta pozemková a tudíž i ceny pozemků. Při tom je přírůstek cen pozemkových v krajních polohách absolutně sice, — poněvadž je půda méně využitkována, — menší, avšak relativně tím větší, čím nižší byly původně ceny pozemkové. Kdybychom předpokládali, že na okraji města lze půdu obdržeti za cenu odpovídající její hodnotě zemědělské, pak je jasno, že by se vzrůstem města musely tu ceny pozemků relativně zvláště značně stoupnouti a že by musily též zpravidla — vzrůstá-li město rychle — stoupnouti mnohem rychleji, než by vzrostl stejně veliký kapitál, uložený na úroky a úroky z úroků. To lze dobře pozorovati na vzestupu cen pozemkových ve vzdálenějších polohách v letech 1867/69—1895/1900 (viz tab. *f* na str. 24). V letech 1867/69 stály totiž ceny pozemků na okraji města (I. skupina Vinohrad) poměrně velmi nízko, a následek je, že stoupnutí jich v letech pozdějších vskutku převyšovalo normální vzrůst kapitálu nadmíru značně (tak stouply na př. ceny pozemků v I. skupině Král. Vinohrad v letech 1867/69 až 1895/1900 na výši šestnáctinásobnou, kdežto kapitál uložený na 5% byl by se v téže době jen zečtyřnásobil).

Ale to právě předvídají spekulanti s půdou i skupují půdu na okraji města, doufajíce, že stoupání cen pozemkových přinese jim větší užitek, než jaký by docílili při jinakém uložení kapitálu. Tím, že se navzájem přeplácejí, stoupne pak cena půdy v okolí města skutečně značně nad výši, odpovídající její hodnotě zemědělské. Přesto nelze však říci, že spekulanti s půdou ženou cenu její libovolně do výše, nýbrž oni prostě anticipují cenu, která již v půdě vězí.[1])

[1]) Podobně O. Voigt (Kleinhaus und Mietkaserne, str. 129 a násl.), Philippovich (spisy spolku pro sociální politiku XCVIII., str. 48) a jiní, zvláště již dříve George.

V tom, co uvedeno, jest hledati i odpověď na otázku dříve položenou, proč pozorujeme-li nejzazší skupiny, až po které město v různých dobách sáhalo, i tu ceny pozemků značně stouply. Až do konce let šedesátých rozšiřovalo se totiž město jen pomalu, stoupání cen pozemkových bylo jen povlovné, a tudíž i spekulace pozemková téměř neznáma. Proto ještě v letech 1867/69 stály ceny pozemků na okraji města poměrně velmi nízko. Teprve koncem let šedesátých a zvláště začátkem let sedmdesátých oživl ruch stavební neobyčejně, město začalo se rychle rozšiřovati a tudíž i ceny pozemků rychle stoupati. S touto skutečností, až posud neznámou, jme se hned spekulativní duch tehdejší doby počítati; neboť lze se nadíti, že i v budoucnosti budou ceny pozemků zvláště na kraji města rychle stoupati, a tudíž zámožní spekulanti skupují půdu na okraji města, aby si zajistili zisk z očekávaného stoupání cen pozemkových. Jejich soutěží stoupá rychle cena půdy na okraji města a dosahuje za krátko výše poměrně velmi značné (na př. v I. skupině Vinohrad stoupla průměrná cena stavebních pozemků v letech 1867/69—1873/74 ze 4·2 na 29·2 K, při čemž jde jen z menší části o stoupající rentu differenciální, hlavní příčinou je eskomptování budoucího přírůstku). V době krise ceny pozemkové na kraji města zase poněkud, ač poměrně velmi málo, klesají, stoupají však znova, jakmile nadejdou normální poměry, a dosahují koncem minulého století výše, které neměly v krajních polohách ani v letech spekulačních.

Ani ne na všech stranách města, nýbrž jen tam, kde se město rychle rozšiřuje. Oproti tomu stojí v oněch polohách, kde nejsou poměry pro budoucí rozšiřování města tak příznivé, ceny pozemků mnohem níže (na př. v Tejnce, ač skoro přiléhá ku starým částem města). Příčina je na snadě. Zde v těchto polohách, kde se město jen pomalu rozšiřuje, nedá se očekávati tak rychle stoupání cen pozemkových, a tudíž i přítomná hodnota tohoto očekávaného přírůstku je poměrně mnohem menší. Kdyby zde na př. majitel pozemku nechtěl prodati pozemek svůj za obvyklou, ještě dosti nízkou cenu, ocitl by se v nebezpečí, že by pozemek dlouho zůstal nezastavěn, aniž by přírůstek ceny pozemku vyvážil ztrátu úroků, které by mu nesly jinak peníze za pozemek strženě. Zcela jinak může již usuzovati majitel pozemku tam,

kde se město rychle rozšiřuje, neboť zde je očekávaný přírůstek daleko větší.

S tímto rozdílem souvisí ještě další, totiž rozdíl ve způsobu zastavění. Řekli jsme dříve, že půda na okraji města není na všech stranách stejně využitkována, nýbrž že vedle poloh, kde město končí přímo troj- a čtyřpatrovými domy bez dalšího přechodu, jsou i jiné polohy na okraji města, kde se staví dosud z největší části jedno-, po případě dvoupatrové domy a kde je půda mnohem méně využita. I na to nedává nám theorie monopolní odpovědi; neboť mohou-li majitelé půdy libovolně hnáti ceny pozemku do výše, nelze nahlédnouti, proč by tak nečinili všude. Naproti tomu plyne z toho, co bylo nahoře řečeno, odpověď sama sebou. Záleží prostě v tom, že na těch stranách, kde jsou podmínky pro rozšiřování města příznivější, stojí ceny pozemku na okraji města z uvedených již příčin mnohem výše a tudíž je i snaha půdy více využitkovat mnohem větší než tam, kde se město rozšiřuje jen pomalu a tudíž i ceny pozemků jsou poměrně nízké.

Zbývá ještě otázka nejdůležitější: Jaký účinek má spekulace pozemková na výši cen nájemných? Víme, že mínění protivná stojí zde zvláště ostře proti sobě. Kdežto na jedné straně je pozemková spekulace pokládána za základní příčinu stálého stoupání cen nájemných a za hlavní pramen špatných bytových poměrů ve velkoměstech, popírá se na druhé straně vůbec, že by spekulace pozemková měla nějaký účinek na ceny nájemné.

Dle toho, co zde bylo řečeno o působení pozemkové spekulace, zdála by se věc na první pohled samozřejmou. Neboť zvyšuje-li spekulace pozemková ceny stavebních pozemků na okraji města, zvyšují se tím i náklady výrobní, a tudíž musí býti požadovány vyšší ceny nájemné, má-li se kapitál vynaložený přiměřeně zúrokovati.

Ale přihlédneme-li blíže, naskýtají se různé námitky. Tak praví prof. Wieser v úvodní předmluvě k mé práci,[1]) že „ovšem musí poptávka vždy krýti nutné náklady výrobní, že však k těmto nepatří výdej na zakoupení pozemku stavebního celý, nýbrž jen

[1]) Str. XXXVI.

potud, pokud jde o pouhou cenu zemědělskou, neboť jen potud jest pro podnikatele stavby veličinou pevně danou, kterou diktuje mu jiný trh, totiž trh zemědělských pozemků. Platí-li však podnikatel stavby za půdu jakožto městský stavební pozemek více, jest to věcí jeho spekulativní odvahy. Tato suma, o niž platí více, nečiní část jeho nákladů výrobních, nýbrž jest v jeho obchodním výpočtu tou položkou, kterou musí — nezdaří-li se spekulace — nejdříve odepsat."

Oproti tomu lze namítnouti, že podnikatel stavby ve skutečnosti nečiní takového rozdílu, nýbrž počítá si prostě vše to, co vydal na zakoupení pozemku stavebního i za stavbu domu, do nákladu výrobních. „Kupec pozemku nerozeznává mezi ziskem z kapitálu stavebního a zúrokováním ceny pozemkové, nýbrž sečítá cenu pozemku a náklad stavební a vypočítá si, kolik dostane za celý kapitál jím vynaložený. Avšak" — a tu jsme u druhé námitky, která se však liší od prvé více formulací než podstatně — „skutečnost, že může očekávati, že výnos nájemný bude stoupati, a že stoupne tudíž i prodejní cena domu, jejž hodlá postavit, způsobuje, že se spokojuje, dává-li celý kapitál jím vynaložený v přítomné době menší výtěžek, než jaký je obvyklý zisk z kapitálu."[1]) A proto, i když se platí na kraji města za pozemky stavební ceny velmi vysoké, nemusí přece ceny nájemné v krajních polohách býti vyšší, než odpovídá obvyklému zúročení pouhého nákladu stavebního, a pozemková renta se tu může rovnat nulle.

Že podnikatelé staveb i kupci domů přihlížejí při svých výpočtech namnoze i k budoucímu stoupání výnosu nájemného, když ne přímo, tak aspoň nepřímo, ježto právě vzhledem k očekávanému stoupání nájemného nepočítají s nutnou amortisací kapitálu stavebního nebo se zvýšením daní, které nastane po uplynutí let osvobozených, potvrzují též mnozí experťové ve vídeňské anketě o reformě daně domovní.[2]) Můžeme tedy vskutku míti za to, že vzhledem k očekávanému stoupání výnosu nájemného kapitál zúrokuje se zpravidla níže, než by tomu bylo jinak,

[1]) Naumann, „Miete und Grundrente" v Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung, XVIII. svazek, str. 182.

[2]) Tak Myrbach (str. 340 a 341 stenogr. protokolu ankety), Frank (str. 146), Schneider (str. 680), Ausputz (str. 420), Philippovich (str. 636).

a že se tím účinek vysokých cen pozemkových na ceny nájemné na okraji města z části paralysuje. Ba kdyby podnikatelé staveb a kupci domů cenili očekávaný přírůstek pozemkové renty stejně vysoko jako spekulanti pozemkoví, pak by městská renta pozemková na okraji velkého města nebyla skutečně větší než renta zemědělská. Ale nemyslím, že ve skutečnosti je tomu tak. Třebať uvážiti, že při kupu domu očekávání budoucího stoupání nájemného je jen jedním z podružných momentů, které sice spolupůsobí při stanovení ceny, kterou kupec za dům hodlá dáti, avšak jsou jen nepřesně oceňovány, že však rozhodujícím je buď úmysl uložiti výhodně kapitál nebo po případě i spekulativní úmysl dům brzo se ziskem prodati, nikoli však čekati na stoupnutí renty pozemkové, které nastane až za celou řadu let. Naproti tomu je při spekulaci s půdou nezastavěnou očekávání, že cena půdy v budoucnosti stoupne, hybnou silou všech transakcí a jaksi o sobě isolováno; přítomná hodnota očekávaného přírůstku se tudíž spíše přeceňuje než nedoceňuje. V tomto různém cenění očekávaného stoupnutí renty pozemkové spekulanty pozemkovými na jedné a podnikateli staveb resp. kupci domů na druhé straně vidím příčinu toho, že nájemné na okraji velkých měst je vyšší, než odpovídá zúročení pouhého nákladu stavebního[1]) s připočtením pouhé renty zemědělské, a mám tedy za to, že spekulace pozemková spůsobuje tímto spůsobem skutečně zvýšení cen nájemných na obvodu města, aniž však lze mluviti o monopolu majitelů půdy.

Tímto spůsobem vysvětluji si též stoupnutí cen nájemných v letech 1869—1882, pokud ono nemělo příčinu svou ve vzrůstu města. Bylo již dříve poukázáno k tomu, že v letech šedesátých byla spekulace pozemková téměř neznáma a ceny pozemků na

[1]) Že nájemné na okraji velkých měst je skutečně vyšší, než odpovídá zúročení pouhého nákladu stavebního s připočtením pouhé renty zemědělské, o tom nepochybuje vlastně — až snad na jediného Naumanna — nikdo, jenže jedni (Diehl., Pabst, Wieser) vysvětlují toto plus differenciální rentou, druzí (přívrženci monopolové theorie) monopolem majitelů půdy, třetí (Jolles) dokonce monopolem majitelů domů. Přes to byla by žádoucna další statistická šetření o tom, zda skutečně ceny nájemné jsou na obvodu velkých měst vyšší než ve stejných domech v městech venkovských, a dále, jak se zúrokuje kapitál investovaný v domech zde i onde.

obvodu města staly nízko. Teprve s rychlým vzrůstem města koncem let šedesátých a se spekulačním duchem tehdejší doby vzniká pozemková spekulace; spekulanti skupují pozemky na obvodu města a způsobují, že ceny pozemku tamtéž stoupají velmi značně. Tím zvýšují se i výrobní náklady bytu a dále i ceny nájemné samy.[1])

Ovšem připustíme-li i vliv pozemkové spekulace na výši cen nájemných, nesmíme přece vliv ten tak přeceňovati, jak se obyčejně děje. Tak bylo by zcela nesprávno, přičítati na vrub pozemkové spekulace celé stoupnutí cen nájemných v Praze v letech pozorovaných. Ukázalť jsem dříve, že stoupnutí toto z největší části mělo příčinu svou ve vzrůstu města a že zvláště vzestup cen nájemných v letech 1883—1902 lze tímto způsobem vysvětliti docela. Že stoupnutí cen pozemkových na kraji města v těchto letech (1883—1902) nemělo na výši nájemného skoro žádný neb jen zcela nepatrný účinek, dá se vysvětliti jednak klesnutím míry úrokové, jednak tím, že také intensita zastavění na okraji města v těchto letech stoupla.

V. Účinek domovní daně činžovní na ceny nájemné a ceny pozemků stavebních. Důsledky plynoucí z pozorování našeho pro theorii městské renty pozemkové.

Zkoumáme-li správnost theorií dříve vyložených na skutečných poměrech pražských, shledáváme, že theorie monopolní zkoušky fakt neobstojí. Tak bylo řečeno dříve, že nelze v Praze ničeho pozorovati z toho, že by majitelé půdy na okraji města

[1]) Zajímavé je, že i O. Voigt, jenž jinak účinek pozemkové spekulace na výši cen nájemných rozhodně popírá, shledává příčinu stoupnutí cen nájemných v Berlíně v letech sedmdesátých ve spekulaci s půdou. „Že v obou těchto spekulačních periodách let padesátých i sedmdesátých, zvláště však v těchto, pozemková spekulace vyhnala ceny pozemků nad reální jejich hodnotu, nelze popříti. Otázkou jest jen, zda po této spekulační haussi ceny nájemné klesly zase zcela na svou normální výši nebo zda přes nastalou baissi výše cen nájemných jednou dosažená se udržela. Dle tab. VI. nastal skutečně případ druhý . . " (O. Voigt, Die Bedeutung der Baukosten für die Wohnungspreise, ve sv. 95 spisů spolku pro sociální politiku str. 354).

jednali dle nějaké úmluvy nebo v dorozumění, a že tudíž spekulanti nejsou s to, aby monopolisticky ceny diktovali. Dále bylo ukázáno, že není správno tvrzení, že pozemková spekulace žene ceny pozemků na okraji města až do té výše, která odpovídá zastavění co nejintensivnějšímu, nýbrž že i tam, kde na kraji města stojí vysoké domy troj- a čtyřpatrové, není přece půda do té míry využitkována jako v polohách centrálních, a že ostatně v jiných krajních polohách je intensita zastavění ještě mnohem menší. S tím souvisí i další skutečnost, že obnos, o nějž pozemkové ceny stouply, je v lepších polohách vnitřních právě proto, že je zde půda mnohem intensivněji využitkována, mnohem větší než v polohách krajních, ač zde spekulace měla pole činnosti největší. Vše to zjevně odporuje obvyklé theorii monopolní. Přes to nemyslím, že by theorie ta postrádala vůbec veškerého podkladu. Bylo řečeno již dříve, že fakt, že i na okraji města je nájemné mnohem vyšší, než odpovídá obvyklému zúročení stavebního kapitálu s připočtením zemědělské renty, nedá se vysvětliti rentou differenciální, a že příčinu dlužno hledati v tom, že spekulanti pozemkoví cení budoucí přírůstek cen pozemkových mnohem výše než podnikatelé staveb a kupci domů. Okolnost ta působí do jisté míry podobně, jako když se majitelé pozemků dorozumí neprodávat pod určitou cenou; ale jen do jisté míry, neboť té moci hnáti ceny do libovolné výše jako skutečné dorozumění nemůže toto psychologické přeceňování nikdy míti. Ale ač tedy ani zde nelze mluviti o monopolu, přece je tu při tvoření cen pozemkových a cen nájemných jakýsi „nepřirozený" prvek a stává tu skutečně výjimka ze všeobecného pravidla, že ceny pozemků neurčují ceny nájemné, nýbrž jsou funkcí nájemného. V tom vidím ono zdravé jádro theorie monopolní, které si však theorie tato jinak vykládá a nadmíru přeceňuje. Pokud se tohoto týče, bylo ukázáno dříve, že toliko v letech spekulačních mělo stoupnutí cen nájemných, a i tu jen částečně, příčinu svou ve zvýšení cen pozemkových na okraji města, že však v pozdějších letech 1883—1902 pozemková spekulace neměla vůbec účinku na výši cen nájemných.

Plyne-li z toho, co uvedeno, že theorie monopolní se skutečnými poměry z největší části je ve zjevném odporu a že i ta fakta, která se s ní zdají býti ve shodě, třeba si jinak vykládati, zbývá rozhod-

nouti ještě mezi oběma ostatními směry dříve vytčenými. Správnost jejich můžeme nejlépe vyzkoušeti, stopujeme-li, jaký účinek má vysoká domovní daň činžovní na ceny nájemné na jedné a ceny pozemku stavebních na druhé straně.

Je-li správným, že ceny nájemné v jednotlivých polohách jsou na sobě nezávisly a že výše jejich závisí především na důchodech obyvatelstva, bydlícího v té které poloze, pak je jasno, že daň sebe vyšší nemůže míti na výši cen nájemných, zvláště ve vnitřních polohách, účinku. Tak praví skutečně Philippovich v častěji již zmíněné anketě:[1]) „Ve vnitřku města jest vše zastavěno, zvýšení nájemného tím, že se obmezí nabídka, nemůže tu nastati, výhody polohy ve středu města jsou v daném nájemném již využitkovány; jestliže se teď daň zvýší, nemůže nájemné rovněž býti zvýšeno. To jest theorie, o níž nelze za daných předpokladu nikterak pochybovati. Ona jest především správna, předpokládáme-li, že to, co nazýváme rentou ve středu města, je již úplně z nájemníka vyčerpáno.“ Arci je Philippovich, jak již bylo řečeno, toho mínění, že „činže ve skutečnosti nebývají do té míry stupňovány, nýbrž že rozpjetí mezi dosažitelnou rentou ve středu města a tou, která se skutečně vybírá, zpravidla je ještě dosti velké a že daň zavdává v takových případech majiteli domu ve středu města podnět zvýšiti přece nájemné.“ praví však sám dále, že „theoreticky musíme říci, že tu nejde o přesunutí daně, nýbrž že tu přichází jen k platnosti pozemková renta centrální polohy.“

Předpokládáme-li naproti tomu, že ceny nájemné i v nejlepších, vnitřních polohách souvisí s cenami nájemnými všech ostatních poloh, i nejhorších, a to tím způsobem, že v těchto nejhorších polohách nájemné rovná se obvyklému zúročení nákladu stavebního s připočtením pozemkové renty zemědělské a onoho plus, které má příčinu v přeceňování budoucího přírustku spekulací a k tomuto obnosu přistupuje pak v ostatních, lepších polohách další částka (renta diferenciální), kterou musí obyvatelé, bydlící v těchto polohách, platiti, aby si zajistili výhody bydlení v těchto polohách, pak je jasno, že každé zvýšení daně podobně jako každé zvýšení nákladů výrobních musí způsobiti zvýšení cen

[1]) Stenogr. prot., str. 632.

nájemných nejen na obvodu města, nýbrž dále i v polohách vnitřních.[1]) Ale ne o celý obnos daně, ježto ona částka nájemného, kterou musí nájemníci platiti, aby si zajistili výhody bydlení v lepších polohách, závisí na zcela jiných momentech, nežli je výše daně, a zůstává tudíž i po zvýšení daně stejná. Proto daň, která připadá na tuto částku, nemůže býti přesunuta na nájemníky, nýbrž zmenšuje se o kapitalisovanou její hodnotu cena domu resp. pozemku stavebního. Ale daň nekonfiskuje jen část nynější renty pozemkové, nýbrž i dalších její přírůstků, působíc podobně jako daň z přírůstku ceny.[2]) To spůsobuje dále, že i ceny pozemků na okraji města, které závisí, jak bylo vyloženo, především na výši očekávaného přírůstku cen pozemkových, musí působením daně býti menší, než by byly bez daně. Shrneme-li dosavadní vývody, můžeme krátce říci, že je-li theorie, o niž jde, správna, musí daň činžovní ve všech polohách vykonávati současně dvojí účinek, zvyšujíc na jedné straně ceny nájemné a stlačujíc na druhé straně ceny pozemků stavebních resp. domů. Při tom musí v polohách horších, kde renta pozemková činí menší část nájemného, ona část daně, kterou nesou majitelé domů resp. pozemků, poměrně býti menší a zvýšení cen nájemných tudíž poměrně značnější než v polohách lepších.

Jaké účinky vykonává vysoká daň činžovní na ceny nájemné a ceny pozemků stavebních v Praze? Chceme-li účinky ty stopovati, dospějeme nejlépe k cíli, srovnáme-li ceny nájemné a ceny pozemků stavebních v Praze s obdobnými cenami v jiném městě, ve kterém daň je o mnoho nižší, avšak ostatní činitelé, o něž tu jde, přibližně stejní. Čím podobnější jsou si ostatní poměry a čím větší rozdíl daňového zatížení, tím více musí vyniknouti účinky rozdílného zdanění. Myslím, že ku srovnání takovému nehodí se snad žádné jiné město lépe než Vratislav. Tak lze poukázati především k tomu, že Vratislav jest počtem obyvatelstva jen o málo menší Prahy a že též vzrůst obyvatelstva v posledních 30 letech minulého

---

[1]) Zde i v dalším předpokládá se arci normální případ města rostoucího, ne stagnujícího.

[2]) Viz Wieserovu výpověď v anketě o reformě daně domovní, str. 461 stenogr. prot.

století byl tu skoro stejný jako v Praze.[1]) Dále, že i důchodové poměry[2]) obyvatelstva jsou si v obou městech velmi podobny (počet censitů s důchodem nad 1200 K resp. 1020 M. činil r. 1901 v Praze[3]) 10·75, ve Vratislavi 10·11% obyvatelstva), jen s tím rozdílem, že v Praze jsou prostřední důchody (od 1200—3600 K) daleko četnější, naproti tomu však vyskytují se tu daleko řidčeji důchody největší (nad 7200 K) a také počet těch, jichž důchod nedosahuje výše 1200 K, je menší, jak lze souditi z toho, že počet censitu s důchodem nad 1200 K je v Praze větší. I když srovnáváme míru úrokovou, kterou se kapitál uložený v domech v obou městech po srážce daně koncem minulého století zúrokoval, shledáváme, že je skoro stejná. Jen výše nákladu stavebního odchylovala se koncem minulého a začátkem tohoto století v obou městech poněkud, ale i zde není rozdíl veliký. Oproti tomu je rozdíl v daňovém zatížení domu v obou městech velmi značný. Činilať ve Vratislavi daň domovní v letech 1806—1899 5·4—6% hodnoty pronájmové; r. 1900 byla zavedena místo daně z výnosu daň z hodnoty, aniž se však tím míra zatížení daňového podstatně změnila. Celkový výnos daně domovní činil v účetním roce 1899/1900 jen málo více než dva miliony marek. Naproti tomu činila v Praze daň činžovní i s přirážkami, avšak bez činžovního grošc, v letech 1900 a 1901, jestliže hodnotu osvobození rozvrhneme rovnoměrně na celou dobu trvání domů, okrouhle $^1/_3$, ve velkých předměstích $^1/_4$ nájemného, a obnos předepsaný r. 1900 na dani činžovní s přirážkami i činžovním grošem činil v Praze I.—VII., ve čtyrech velkých předměstích, v Nuslích a Libni okrouhle 17 mil. K, to jest asi o $14^1/_2$ mil. K více než ve Vratislavi. Je to, jak vidíme, rozdíl tak značný, že můžeme zajisté očekávati, že účinky vysoké daně pražské vyniknou zcela

---

[1]) Pokud se týče podrobných dat, odkazuji zde i v dalším na svůj článek „Jaký účinek má domovní daň činžovní jednak na ceny bytů a poměry bytové, jednak na ceny pozemků stavebních a domů v Praze?“ v letošním ročníku „Obzoru národohospodářského“.

[2]) Arci jen pokud jde o důchody nominální t. j. pokud nepřihlížíme ke kupní síle peněz.

[3]) V Praze I.—VII., čtyrech velkých předměstích, v Nuslích a Libni; je to komplex, který čítá přibližně stejný počet obyvatel jako město Vratislav.

jasně, srovnáme-li ceny nájemné a ceny pozemkové v obou městech.

Pokud se týče c e n n á j e m n ý c h, lze především zjistiti, že celkový výnos nájemný všech domů pražských je přes vysokou daň činžovní ještě poněkud nižší než ve Vratislavi. Činilť celkový výnos nájemný všech domů v Praze I.—VII., ve čtyrech velkých předměstích, v osadách Nuslích a Staré Libni a v obci Vršovicích t. j. v komplexu, který čítá zase přibližně stejný počet obyvatel jako město Vratislav, v letech 1899—1900 okrouhle 51 mil. K, naproti tomu činila hodnota pronájmová všech domů dani podrobených ve Vratislavi dle uložení daně na rok 1901 okrouhle $54^1/_2$ mil. K. Také když srovnáme celkovou sumu nájemného všech bytů určených k pronajmutí o sobě (bez závodů a bez bytů, jež obývá majitel domu, služebních a jiných bezplatných), shledáme, že suma příslušná je ve Vratislavi o něco větší. Činilať ve Vratislavi r. 1900 okrouhle 38 mil. K, v Praze ani ne celých 34 mil. K. Vidíme, že obyvatelstvo pražské přes to, že je zde daň tak vysoká, nevydává za bydlení v průměru více než obyvatelstvo Vratislavě. Že je tomu tak, jde též na jevo, rozdělí-li se v obou městech byty dle výše činže a srovná-li se v obou počet bytů, připadajících na jednotlivé kategorie činží. Shledáme tu, že počet bytů v nejnižších kategoriích (s nájemným až do 360 K resp. 300 M.) je ve Vratislavi značně větší než v Praze, naproti tomu vykazují byty pražské převahu v kategoriích středních (od 360 do 1200 K), v kategoriích nejvyšších však zase byty vratislavské. Jeví se tu nepopíratelně jakási obdoba s poměry důchodovými, a nasvědčuje tato shoda zase tomu, že průměrně vzato, nevydává obyvatelstvo pražské v poměru k svému důchodu více než obyvatelé vratislavští.

Nesprávno bylo by usuzovati z toho, že i výše cen nájemných je v obou městech stejná. Naopak vidíme, srovnáme-li výši cen nájemných v Praze a ve Vratislavi, že v Praze jsou ceny nájemné mnohem vyšší, a to v polohách vnitřních přibližně asi o jednu čtvrtinu, v průměru a na okraji ještě značně více. Jestliže přes to obyvatelé pražští nevydávají za bydlení více než obyvatelé vratislavští, je vysvětlení hledati zcela jednoduše v tom, že právě drahota bytů nutí obyvatele Prahy uskrovňovati se značně ve

svých požadavcích na byt a spokojiti se s byty menšími, než by tomu bylo jinak.

Že obyvatelé pražští bydlí skutečně mnohem hůře než obyvatelé vratislavští, vysvítá jasně, když srovnáme bytové poměry v obou městech.

Charakteristickým jest již rozdíl v celkové výměře „zastavěné" plochy obou měst. Ve Vratislavi je totiž zastavěná plocha poměrně mnohem větší, a to přes to, že i ve směru svislém je tu půda mnohem více využitkována než v Praze.[1]) Že obyvatelé Prahy bydlí mnohem hůře, vysvítá též, srovnáme-li počet obytných místností (bez kuchyní) v obou městech. Oproti 294.589 takovým místnostem ve Vratislavi (pokojům, předpokojům, pokojům pro služky a ostatním obytným místnostem) napočítáno bylo v Praze I.—VII. a ve čtyrech velkých předměstích r. 1900 jen 188.661 takových místností (pokojů, komor a předpokojů) a počet ten by se jen málo zvětšil, kdybychom připočetli k němu ještě počet všech obytných místností v Nuslích a Libni.

Že obyvatelé pražští spokojují se, průměrně vzato, s byty daleko menšími, potvrzuje se též, roztřídíme-li byty v obou městech dle velikosti jejich; shledáme tu totiž, že z celkového počtu bytů připadá ve Vratislavi na byty bez výtopného pokoje nebo s jedním výtopným pokojem toliko 47·4%, v Praze na byty bez pokoje nebo s jedním pokojem 63·6%, naproti tomu na byty s dvěma pokoji tam 30·3%, zde toliko 20·9%, na byty ještě větší tam 22·3%, zde toliko 15·5%.

Konečně lze kombinovati ještě počet pokojů v jednotlivých bytech s počtem osob tu bydlících a tu můžeme konstatovati,

[1]) I tato skutečnost, myslím, není náhodilá, nýbrž souvisí s rozdílem zdanění. Čím dražší je totiž pozemek, tím větší je snaha pozemku co nejvíce využitkovati. Daň činžovní stlačuje, jak bude ještě ukázáno, ceny pozemků a tím zmenšuje i tuto snahu. Pan V. Z. v článcích dříve citovaných v VII. ročníku Přehledu (str. 654) nepokládá tento názor za správný, neboť má za to, že podnikatel usiluje o zisk pokud možno největší a že láce pozemku jistě ho neodvrátí od snahy, docíliti krajního dosažitelného výtěžku. Oproti tomu poukazuji na faktum dříve uvedené, že půda na kraji města i tam, kde podmínky jsou příznivé a stavební úřad intensivnímu využitkování půdy nebrání (Holešovice-Bubna), není přece využitkována tak jako ve vnitřku města. Kde jinde slusí tu hledati příčinu než ve větší láci pozemků?

že ve Vratislavi jsou případy většího přepychu bytového mnohem častější, na druhé straně však případy velké přelidněnosti bytů mnohem řidší než v Praze. Počítáme-li na př. podobně, jako se děje v statistické ročence říšskoněmeckých měst, ku přeplněným bytům byty bez pokoje nebo s jedním pokojem, obývané více než 5 obyvateli, dále s dvěma pokoji, obývané více než 10 obyvateli, bylo bytů takových r. 1900 ve Vratislavi 7243, v Praze I.—VII., čtyrech velkých předměstích, Nuslích a Libni 12.251. Ve Vratislavi bydlelo v těchto bytech 50.760 osob, v Praze nebyl asi počet obyvatelů těchto bytů daleko vzdálen od 100.000.

Ze všech těchto srovnání jde nepochybně na jevo, že obyvatelé Vratislavě bydlí, průměrně vzato, daleko lépe než obyvatelé pražští. Rozdíl ten je příliš velký, aby se dal vysvětliti tím, že obyvatelé vratislavští vynakládají na bydlení něco více než obyvatelé Prahy, naopak skutečnost, že obyvatelé vratislavští bydlí o tolik lépe, ač vynakládají jen málo více na bydlení, potvrzuje nám zase, že byty ve Vratislavi jsou mnohem lacinější.

Shrneme-li dosavadní pozorování, dospějeme k tomuto výsledku: Ačkoli se v Praze a Vratislavi činitelé, kteří jsou při tvoření cen nájemných především směrodatní, — vyjímaje daň a z malé části i výši stavebního nákladu, — málo liší, přece jsou ceny nájemné v Praze mnohem vyšší než ve Vratislavi. Rozdíl ten je příliš značný, aby se dal vysvětliti různou výší stavebního nákladu v obou městech, naopak není pochyby o tom, že příčinu sluší hledati z největší části v daleko vyšším daňovém zatížení pražských domů. Důležit je při tom fakt, že tato různost činží nejeví se jen na okraji města, nýbrž i v polohách vnitřních, neboť se jím vyvrací mínění oněch, kteří mají za to, že není souvislosti mezi výší cen nájemných na okraji a ve vnitřku velikého města. Arci je tento rozdíl ve vnitřních polohách menší než na okraji města; zjev ten však souvisí asi s tím, že ve vnitřních polohách je pozemková renta poměrně větší než v polohách krajních, a potvrzuje spíše výklad dříve daný, že částka daně, připadající na pozemkovou rentu, nemůže býti přesunuta. Naproti tomu nelze pozorovati souvislosti mezi poměry důchodovými a výší cen nájemných, neboť ceny nájemné jsou v Praze mnohem vyšší přes to, že poměry důchodové jsou si v obou městech velmi podobny. Z toho plyne, že tvrzení, že zvýšení daně nemůže spůsobiti zvýšení cen nájem-

ných, jestliže současně nestoupnou důchody obyvatelstva, není správno, a že důchodové poměry nemají na výši cen nájemných účinku jim přikládaného. Pravdou jest jen tolik, že na poměrech důchodových závisí obnos, který obyvatelé vydávají nebo mohou vydávat na bydlení. Ale z toho neplyne, že zvýšení daně při nezměněných důchodech nemůže způsobiti zvýšení cen nájemných, nýbrž jen tolik, že když se zvýšením daně stoupnou ceny nájemné, obyvatelé omezují se ve své potřebě bytové, takže po případě neplatí na nájemném více nežli dříve. Ale přes to, že více neplatí, přece jen daň nesou, neboť, kdyby nebylo daně, mohli by byt, který mají, obdržet mnohem laciněji. Otázka je jen, nesou-li nájemníci celou daň ve vyšším nájemném nebo zůstává-li skutečně ona částka daně, která připadá na pozemkovou rentu, nepřesunuta a stlačuje ceny domů a stavebních pozemku.

Srovnáme-li ceny pozemků stavebních v obou městech,[1]) shledáme, že skutečně ceny pozemků stavebních jsou v Praze mnohem nižší než ve Vratislavi. Tak můžeme především poukázati k tomu, že ceny pozemků stavebních v nejživější obchodní třídě vratislavské, třídě Svídnické, jsou mnohem vyšší než na pražských Příkopech; tam činila dle statistiky vratislavské hodnota 1 m^2 stavební plochy[2]) u domů prodaných v letech 1897—1899 950 K, zde cena 1 m^2 plochy u čtyř domů prodaných ke zbourání v letech 1895—1900, jak bylo již dříve uvedeno, jen 561 K. Arci třeba podotknouti, že tato stavební místa byla v průměru velmi hluboká, a že by při normálním tvaru stavebních míst daly se docíliti vyšší ceny; ale přes to není pochyby, že by ani pak ani z daleka nedosahovaly ceny, jaká byla vykázána nahoře pro třídu Svídnickou ve Vratislavi.

Podobný rozdíl lze konstatovati i v polohách neobchodních. Tak činily v jednotlivých skupinách jižní části Svídnického předměstí (jižní část Svídnického předměstí má polohu asi podobnou jako v Praze Král. Vinohrady), v nichž bylo v letech 1896—1900 prodáno nejméně 6 parcel ve výměře od 251 do 750 m^2,[3]) prů-

[1]) Pro Vratislav jsou potřebná data čerpána z Breslauer Statistik XIX., 3.

[2]) Hodnota ta byla vypočtena tím způsobem, že od prodejní ceny domu byla odpočítána stavební jeho hodnota.

[3]) Skupinu 34 *b* (vilová čtvrť) a 31 *b*, kde průměrná cena byla abnormálně nízká, necháme tu stranou.

měrné ceny prodaných parcel nejméně 33·4 M. (t. j. 39·2 K) a nejvíce 118·2 M. (t. j. 139 K). Naproti tomu pohybovaly se průměrné ceny stavebních míst prodaných v letech 1895—1900 v jednotlivých skupinách Král. Vinohrad, nepřihlížíme-li k villové čtvrti u vodárny, jak bylo dříve ukázáno, mezi 21·2 až 69·6 K a byly dle toho mnohem nižší.

Také na kraji města jsou ceny stavebních pozemků ve Vratislavi mnohem vyšší. Neboť vypočítáme-li zase průměrnou cenu parcel ve výměře od 251—750 m^2, prodaných v letech 1896—1900 v jednotlivých skupinách ležících na periferii města Vratislavě, ve kterých bylo v letech 1896—1900 prodáno nejméně 6 parcel,[1]) shledáme, že cena ta nečinila nikde méně než 28·9 M., t. j. 34 K. Naproti tomu bylo ukázáno, že v krajních polohách vinohradských (VII. a VIII. skupina) činila průměrná cena stavebních pozemků, prodaných v letech 1895—1900, toliko 22·2 K a 21·2 K a v oné části Holešovic-Buben, která leží na východ od dráhy, dokonce jen 16·8 K. To jest fakt velmi zajímavý, neboť se jím potvrzuje i empiricky, co bylo řečeno dříve[2]) o momentech určujících cenu pozemků na obvodu města.

Ze srovnání našeho plyne tedy zcela jasně, že daň činžovní jak v polohách centrálních tak i v polohách vzdálenějších vykonává skutečně dvojí účinek, zvyšujíc na jedné straně ceny nájemné a stlačujíc na druhé straně hodnotu pozemků stavebních i domů, a potvrzuje se jím tedy ona theorie, dle níž ceny nájemné sestávají ze dvou částek, totiž z částky, která souvisí s výší cen nájemných na kraji města a určována je výší výrobních nákladů a tudíž i daní, a z částky druhé, kterou musí nájemníci v lepších polohách platiti, aby si zajistili výhody bydlení v těchto polohách, a která je na výši výrobních nákladů i daní bezprostředně nezávisla.

---

[1]) Skupinu 19 γ, ve které byla průměrná cena abnormálně nízkou, necháme tu zase stranou.

[2]) Viz str. 30 a 38.

Corona regni Bohemiae.

Napsal JUDr. *Robert Flieder.*

Pojednali jsme již na jiném místě[1]) o tom, jaký význam jest spojovati s výrazem „corona regni Bohemiae", pokud vyskytuje se v státních aktech a jiných pramenech doby prvních dvou Lucemburků na trunu českém a dnes pokusíme se o tentýž úkol v příčině období dalšího, to jest doby počínající as od smrti císaře Karla IV. a končící nastoupením Habsburků na trůn český r. 1526.

V období tomto nastává již jakási vnější změna tím, že na místo pramenů dosud převahou latinských, zabývati se tu budeme prameny většinou českými a z části i německými. Na místě označení „Corona regni Bohemiae", bude nyní „koruna česká" a „Cron von Behem" předmětem našich úvah. Celé pojednání opětně rozděleno bude na dvě části, z nichž první obsahovati bude místa z pramenů, v nichž se označení „koruna česká" vyskytuje a zejména ona místa, v nichž se tu vyskytuje ve významu úplně nebo snad alespoň částečně odchylném od oněch výsledků, jež zjištěny byly v periodě prvé a opětně učiněn bude pokus, již na základě povahy pramenů a souvislosti míst námi pozorovaných s ostatním obsahem oněch, vyvoditi smysl a význam denominace naší pro toto období, kteréžto výsledky budou pak v druhé části přezkoumány s hlediska povahy státního zřízení českého a nazírání na stát český v době této. První část pak rozdělena bude na tři skupiny, a pojednáno bude v první z nich o denominaci naší, pokud nalézáme ji v listinách a vůbec pramenech, vztahujících se k území státnímu a celistvosti říše české, ve skupině druhé pak předmětem budou ostatní listiny a prameny povahy veřejné a jako třetí skupina pak připojeny budou příklady z listů soukromých, ovšem k veřejným záležitostem se vztahujících, aby viděti bylo, jaký význam spojován byl s názvem „koruna česká" v mluvě, mohli bychom říci, neoffícielní.

---

[1]) Sborník věd právních a státních, ročník IX., článek „Corona regni Bohemiae", na str. 119—149 (bude dále citováno: Sborník IX.).

I.

Byla již zmínka učiněna[1]) o tom, že v listech manských podržuje se formule ustálená v periodě předešlé, a z příkladů po ruce jsoucích nemožno dovoditi, že by s týmiž názvy na těchto místech nyní spojován byl význam jiný.

Stejně jako dříve mluví se o lénech krále a koruny: „di von uns und der cronen zu Beheim zu lehen geet . . ,“,[2]) vasalové jsou: „vasalli regni et corone,“[3]) a léno spadá: „an uns und die kronen zu Beheim“.[4])

Podobně i příkladem v privilegiích Chebsku daných od králů českých na místech, kde mluví se o příslušnosti tohoto územku k české koruně, uvádí se pravidelně král a koruna. Tak v privilegiu daném králem Sigmundem Chebsku roku 1437, jímž povoluje se, aby zákaz vývozu obilí z Čech nevztahoval se na ně, praví se o Chebských, že jsou poddáni králi a koruně: „qui nobis et corone nostre Bohemie subditi sunt,“[5]) a podobně v privilegiu, jímž král Vladislav roku 1477 slibuje Chebským ponechati je při koruně české, čteme: „vnd bey vns vnd der crone zu Behem bleyben sollen.“[6]) A stejně i zde, jak jsme to již vytkli pro období první, zaměňuje se místy toto „král a koruna“ pouhým koruna v týchž listinách. Tak v onom Sigmundově privilegiu z roku 1437 právě citovaném, chválí se dále příchylnost Chebských ke koruně slovy: „qui tanta constancia corone Bohemie adheserunt . . .“, a v potvrzení privilegií chebských, daném od téhož Sigmunda roku 1417, čteme, že Chebsko jest zástavou koruny České: „. . stat vnd land zu Egir der crone zu Behem zu uorsprechen steen vnd uf disze czeite darcu gehoren . . .“ a dále: „. . . der ieczgenanten cron von Behem pfantschaft sin . . .“[7])

[1]) Sborník IX., str. 126.

[2]) Čelakovský, Sbírka pramenů práva městského království Českého, díl II., str. 1151; v českých listinách, ku př. o smlouvě mezi Vladislavem a Jindřichem knížetem Münsterberským z roku 1495 čteme: „. . . aby králi JM^ti a koruně České manstvím příslušeli“ (Archiv Český, díl V., str. 457).

[3]) Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, díl XIV., str. 31.

[4]) V listině o dání Lužice v léno králem Václavem Jodkovi roku 1401. (Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, díl XIII., str. 145).

[5]) Originál listiny nalézá se v Chebském archivu pod čís. 463.

[6]) Originál listiny v Chebském archivu pod čís. 833.

[7]) Čelakovský, l. c., str. 1173—5.

Přihlédněme nyní blíže k privilegiím královským, usnesením sněmovním, volebním kapitulacím a jiným památkám, pokud vztahují se k území říše a jeho celistvosti.

Sněm Čáslavský roku 1421, jenž Sigmunda prohlásil za zbavena trůnu, vyzývá jej, aby vrátil země, jež od koruny odcizil, „ot koruny České otjal".[1]) V artykulích od stavů českých Albrechtovi Habsburskému před přijetím za krále předložených, žádají tito od něho mimo jiné, vrácení Moravy ke koruně. „It. Morava svých zápisů a zavázání prázdna byla a k koruně České navrácena . . ." a dále žádají, aby země a města příslušící ke koruně české byla zachována při jejich svobodách: „It. knížata Slezská i jiné země a města, kteráž k koruně České příslušejí, aby ráčil při jich svobodách a právích držeti."[2]) Albrecht v odpovědi své na tyto artykule sněmovní slibuje požadavkům jejich vyhověti a opět jmenuje tu korunu českou co subjekt, k němuž Morava a jiné země a zámky příslušejí.[3]) Články stavů, předložené Ladislavu Pohrobkovi před jeho uvedením do země roku 1453, mluví dokonce o úřadech, zbožích a odúmrtích ke koruně příslušných: „Jestližeby CM[t] ciesař Fridrich nynějšie, buďto dokudž ještě král byl, nebo i ciesařem jsa, komužkoli co dal nebo zapsal v království Českém nebo kdekoli jinde, což k té koruně příslušie, úřady, zbožie, odúmrti, neb cožkoli jiného, to aby moci ani práva nemělo . . ."[4]) Ladislav zavazuje se: „My také chceme již jmenované království České, markrabstvie Moravské, knieżata Slezská, města i jiné země v to království a ku království příslušející . . . zachovati . . .," dále v téže listině: „It. také nižádného zbožie, hraduov, měst ani krajin v Čechách ani jinde, což k koruně České příslušie . . . zapisovati ani jinak zavázati."[5]) V potvrzení privilegií od krále Jiřího z Poděbrad roku 1461 mluví se rovněž nejprvé o příslušnosti zemí, krajin a měst ke „království" a dále již uvádí se koruna co subjekt hradů, zámků a zboží: „Item, což hraduov, zámkuov nebo zbožie od koruny České odtrženo, o jich navrácenie a zase dobytie . . chcem státi, neb tomu dobře rozumieme, že té koruně i nám

[1]) Archiv Český, III. díl, str. 230 a násl.
[2]) Archiv Český, díl III., str. 459—460.
[3]) Idem, str. 460—1.
[4]) Idem, díl IV., str. 413 a násl.
[5]) Archiv Český, díl IV., str. 416 a násl.

mnoho dobrého tiem přispoříme a rozmnožíme.“[1]) V zápisu krále Vladislava Jagiellonského, jejž dal stavům českým jako potvrzení článků mu před volbou předložených roku 1471, obsažen rovněž slib ničeho neodcizovati od koruny: „Item, přiřkli jsme, že nemáme žádných zemí, knieżetstvie, měst i zámkuov, hraduov, manuov i jiných všelikterakých zboží k České koruně příslušejících od koruny odtrhovati ani odcizovati nižádným obyčejem, ani žádnými věny, ale což by od koruny odtrženo nebo odcizeno bylo, to máme zase připojiti a ku koruně shromážditi.“[2]) Ve smlouvě mezi králem Matyášem a Vladislavem o království české uzavřené roku 1478, jíž Matyáši co zástava koruny české postoupena byla Morava, knížectví Slezská a obojí Lužice, praví se: „... zapsal králi Matyáši JM^ti a potomkóm králóm Uherským a koruně Uherské v zástavě koruny České, země dolepsané ...“,[3]) a v konečné smlouvě mezi oběma těmito panovníky téhož roku k místu přišlé, opět uvádí se tu koruna co subjekt, k němuž příslušné země, kraje a j. se pojí, když čteme tu příkladem: „... aby kdyžkoli po smrti krále Matyáše JM^ti král Vladislav JM^t aneb JM^ti potomci, aneb království české, země a krajiny, totiž Moravu, obojí Slezy, Lužickú zemi a Šestměst vzieti a navrátiti k koruně chtělby, to aby učiniti mohl svobodně, bez všelijaké překážky krále Uherského ...“, nebo: „... poněvadž v těch zemích na Moravě, obojí Slezích, Lužické zemi a v Šestiměstech mnohá zbožie k koruně příslušejície zastavena jsú ...“[4]) Roku 1497 slibuje král Vladislav k žádosti stavů českých bdíti nad udržením všech součástí koruny české při této: „Item, k žádosti nahoře psaných obyvateluov koruny České, ráčíme se k tomu s pilností přičiniti, kteří mají léna neb manství z cizích zemí k této koruně činiti, že je chceme k tomu skutečně připravovati, aby nám ty povinnosti činili, kteréž jsú od starodávna jiným králuom Českým činili; a všichni obyvatelé koruny České přiřekli jsú nám toho dopomáhati ...“, a dále: „It. jestliżeby která manství prodána byla od koruny České aneb v koruně České a ta práva lenní k tomu promlčeli a nám povinnosti s nimi ne-

[1]) Čelakovský, Privilegia měst Pražských, str. 731.
[2]) Archiv Český, díl IV., str. 451 a násl.
[3]) Archiv Český, díl IV., str. 481 a násl.
[4]) Item, str. 488 a násl.

učinili: chceme se k nim podlé práva zachovati . . .“.[1]) A konečně roku 1499 k žádosti stavů českých na sněmu Prešpurském, aby napraveny byly zmatky, v které se království české dostalo, „abychme pro zvelebenie a rozšířenie a pro dobré koruny České ráčili je z zavedenie, v kterémž to království jest, vyvésti . . .“, slibuje Vladislav: „. . . . pro budúcí paměť a uvarování zmatkuov, mají vypsány býti z register kanceláře naší i předkuov našich králuov Českých všecky předešlé zápisy zámkuov, měst, tvrzí, městeček a vsí, též na léna vokolních zámkuov našich koruně České příslušejících“[2])

Ve všech těchto posléze uvedených příkladech koruna česká jest oním subjektem, k němuž přísluší jednotlivé části území českého státu. Celé státní území jest majetkem koruny. To jest výsledek, ke kterému jsme došli již v první periodě. Nyní jest otázka, zda zatím nastalou změnou mocenského poměru rozhodujících činitelů ve státu českém nenastala i změna co do významu s denominací česká koruna spojovaného v těchto případech.

V listinách a pramenech právě citovaných vyskytuje se výraz „koruna česká“ zároveň v jiných spojeních, než jsou ona právě uvedená.

V artykulích stavů českých z roku 1437 ke králi Albrechtovi jednou uvádí se (na místě výše citovaném), koruna co subjekt, k němuž jednotlivé územky přísluší, na jiném místě pak v téže vlastnosti přichází tam země česká: „It. o jiné všecky země nebo zámky, ježto jsou nesprávně o d z e m ě Č e s k é odtrženy . . .“, tedy království české v užším slova smyslu. Podobně i dále v téže památce čteme: „It. prosíme, aby JM[t] ráčila Horu opatřiti a vyzdvihnouti, a to pro své i této k o r u n y i j i n ý c h z e m í dobré . . .“, a konečně ještě: „It. Cožby se t é t o k o r u n y d o t ý k a l o . . . o ty všecky věci s radou Čechův z e m ě t é t o činiti.“[3]) V odpovědi Albrechtově na tyto články pak tam, kde stavové mluvili o zámcích od „země české“ odtržených, nalézáme slovo koruna k označení subjektu, k němuž přísluší: „It. o jiné zámky, jakož jsou od k o r u n y odtrženy . . . neb dobře rozumíme,

[1]) Archiv Český, díl V., str. 472 a násl.
[2]) Idem, str. 501
[3]) Archiv Český, díl III., str. 460

co v tom dobrého učiníme, že sobě i té zemi k užitku . . .“.[1]) Také v odpovědi Ladislavově na žádosti zemské čteme: „O vyzdvižení anebo zase navrácenie hory Kutny . . . pro své, koruny České a jiných zemí poctivé . . .“, a mimo to zaměňuje se tam „koruna“ s výrazem „království“: „My také chceme již jmenované království České, markrabstvie Moravské, knieżata Slezská, města i jiné země v to království a ku králóvství příslušející, a každý stav při svém řádu, svobodách . . . zachovati . . .“[2])

Ve smlouvě pak králů Matyáše a Vladislava roku 1478 vyskytuje se výkaz koruna česká k označení jakési korporativní jednoty, úhrnné osobnosti, když se praví: „. . . kdyby . . . krále Matyáše koruna Česká z své dobré vuole . . . za krále vzali . . . hned po korunování ty všecky země mají zase příslušeti . . .“,[3]) a podobně v majestátu krále Vladislava o zachování celistvosti práv koruny České z roku 1497, mluví se o vší obci koruny České: „Pakli by král Polský . . . k vrácení těch zámkuov a což od koruny drží jmíti se nechtěl: tehdy my . . . jmíti se k tomu chceme, abychom k tomu přišli zase, což od starodávna k koruně přísluší, s pomocí všech stavuov i vší obce koruny České . . .“ a dále: „. . . o všecky jiné obyvatele koruny České, kteříž mají činiti s cizozemci, že jich opustiti neráčíme konečně s pomocí vší koruny České.“[4])

Přihlédněme ještě, nežli proneseme o výsledcích tohoto pozorování určitý soud, k projevům stavů a to buď stavů českých nebo některé ze zemí příslušejících ke království českému, pokud právě k oné příslušnosti ke koruně se vztahují.

Rada města Vratislavi stěžuje si roku 1440 stavům českým na sněmu shromážděným na krále polského. Listem tím zároveň osvědčuje svou příslušnost a příchylnost ke koruně české. Vratislavští nazývají se „znamenitým údem k koruně České příslušejícím“ a dokládají se několikrát tím, že přísluší ke koruně a k stavům, k nimž stížnost ona jest vznesena: „I žalujem Vám všem

[1]) Archiv Český, díl III., str. 460—1.
[2]) Archiv Český, díl IV., str. 416 a násl.
[3]) Archiv Český, díl IV., str. 481 a násl.
[4]) Archiv Český, díl V., str. 472 a násl.

s velikou žalostí, jako nám příznivým, podlé toho jakož k koruně České a k Vám příslušíme . . .", nebo: „. . . abyste nám v té při ráčili raditi . . . k Vám a k té koruně příslušejícím . . .".[1]) Tedy vedle koruny uvádějí se tu stavové, co onen subjekt anebo alespoň jako složka onoho subjektu, k němuž Vratislavští příslušejí. Mějme na mysli, že tak psáno jest v době, kdy po smrti Albrechtově trůn český byl osiřelý a stavové čeští shromáždění byli na sněmu v Praze, jenž měl také provésti volbu nového krále.

Na sněmu Jihlavském, konaném roku 1449 udává se stavům příležitost vystoupiti pro celistvost státu českého a na uhájení jeho práv k jednotlivým částem říše. Jednalo se o spor mezi Fridrichem Saským a Lužicí a stavové čeští dvěmi listy, a to jedním zaslaným stavům Lužickým, druhým svědčícím fojtovi lužickému, markraběti Fridrichovi Braniborskému důrazně připomínají příslušnost země této k české koruně a slibují zakročení v případě, že by Fridrich Saský chtěl válečně země této se zmocniti. Připamatujme si opětně že roku 1449 nebylo korunovaného krále českého. Stavům lužickým stavové čeští připomínají, že jsou zavázáni přísahami jen koruně české a českému králi korunovanému a ani ten je nesmí však od koruny sciziti bez vůle stavu: „. . . ponévadž vy JMt[em], ani žádnému jinému podlé starodávních z e m í a k o r u n y n a š í p r á v . . zavázáni nejste a nemáte býti, než toliko jedině koruně naší České a králi Českému korunovanému . . . avšak ještě ten korunovaný Český král, ani nižádný potomní král, nižádné spravedlivé moci ani práva nemá k tomu, by měl a mohl túž zemi Lužickú a vás komukoli odkázati a odciziti, o d k o r u n y n a š í zavaditi, bez vuole pánov Českých . . .", Dále čteme v témže listu slova: „. . . aby při k o r u n ě Č e s k é i p ř i z e m í zuostali . . . až by k r á l Č e s k ý k o r u n o v a n ý, kterého mieti budem, a n e b o m y páni Čeští, rytířstvo a města jednosvorně vás vyplatili . . .", a konečně: „. . . aby jste v y a z e m ě L u ž i c k á od k o r u n y Č e s k é a o d n á s nikoli neodešli a odtrženi nebo odcizení nemohli býti . . .".[2]) Markraběti Braniborskému sněm český zemi lužickou poroučí do ochrany

[1]) Archiv český, díl III., str. 305—6.
[2]) Archiv český, díl II., str. 262—263.

a žádá, aby ji koruně české uhájil, než ji bude tato moci vyplatiti. V listu tomto čteme: „. . . psali jsme o Lužické zemi, jenž k koruně České a k Čechóm příslušie z práva . . .“, a dále „. . . a nepochybujeme také, že VM[t] ve všech věcech těch o tu zemi bude se k koruně České a k nám právě míti.“[1])

„Koruna“ jest v těchto případech subjekt, který jest úplně odloučen od nějaké určité osoby královy a naopak subjekt, který jest nyní právě výhradně zastupován stavy, avšak přece zůstává něčím mimo ně, spíše snad nad nimi stojícím. Všimněme si také dobře, že jsou to stavové čeští, to jest stavové království českého v užším slova smyslu, tedy země české, kteří vystupují jako zástupci této koruny, jako povolaní ochránci jejích práv a její celistvosti, kterým úkol tento přísluší po právu, neboť podlé „starodávních země a koruny práv a výsad“ nesmí král ničeho od této koruny zavaditi bez vůle stavů českých. Všimněme si dále také toho zjevu, že kdežto dříve pravidelně setkávali jsme se v pramenech se slovy koruna a král, když šlo o to, vyjádřiti subjekt, jenž pojí součásti státu českého v celek jeden, nyní pojednou shledáváme se se rčeními „k koruně České a k Vám příslušíme“, „od koruny České a od nás . . . odcizeni“, při čemž ono „Vám“ a „od nás“ označuje stavy české na sněmu shromážděné, tedy obec zemskou, a v těchže pramenech vyjadřuje se onen svrchu zmíněný subjekt také slovy koruna a země, ku př.: „podlé . . . země a koruny naší práv . . .“, nebo „aby při koruně České i při zemi zuostali . . .“. Na tomto posléze zmíněném místě nacházíme slovo země ještě v jiném spojení; praví se tam: „. . aby jste vy a země Lužická od koruny České a od nás . . . odcizeni nemohli býti . . .“ „Vy a země Lužická“ značí stavy a zemi Lužickou. Nevyjadřuje to snad dva různé subjekty ke koruně české příslušející, nýbrž oslovují se tu zvláště oni, jimž list svědčí, to jest stavové lužičtí, kteří jsou ve svazku země Lužice, tedy vedle celku ještě zvláště uvádí se zde část jeho, která ho repraesentuje. Slovo „země“ má zde nepochybně význam státního subjektu, nejen oné stavovské složky jeho, kterážto povaha, pokud nešlo o obor neobmezené moci panovnické, jednotlivým údům státu českého příslušela. Že „koruna česká“ na místě právě citovaném rovněž tak značiti

[1]) Archiv Český, díl II., str. 261.

má jakýsi státní subjekt, jakousi ideální vyšší jednotu, poutající — po stránce stavovských ústav téměř volné vedle sebe stojící — územní součásti říše české ve vyšší jediný celek, nelze po tom, k čemu dospěli jsme v periodě první,[1]) pochybovati, avšak jest otázka, je-li zde vůbec nějak státoprávně významné, že kladou se vedle sebe „koruna česká" a „země" a jinde „koruna" a „my" (to jest stavové). Že slova posléze zmíněná, korunu a stavy vedle sebe uvádějící, značí as tolik, co onen obrat „vy (t. j. stavové) a země Lužická", tedy určitý subjekt státní a jednu složku jeho, právě jménem jeho, na ochranu jeho, k uhájení jeho celistvosti vystupující, můžeme z celé souvislosti a vzhledem k vyličeným okolnostem, za nichž k tomuto projevu stavů českých dochází, směle dovozovati, jiná jest však otázka, jak máme posuzovati ona slova koruna a země. Již výše jsme uvedli, že zaměňuje se v těchže listinách a vůbec že v téže souvislosti uvádí se jednou koruna česká, po druhé země česká, v témže významu určitého státního subjektu, jenže první výraz značí subjekt tento sám, vyšší celek poutající více zemí v státní jednotu, kdežto v druhém případě na místo tohoto celku uvádí se část jeho a to část základní, kmen jeho, z něhož právě přičleňováním k němu dalších územků ona vyšší jednota, onen — mohli bychom říci — spolkový stát, vznikl, tedy jména kmenové země užívá se k označení celého státu, uvádí se pars pro toto a naopak zase z téhož důvodu, poněvadž právě země česká jest kmenem a základem státu, užívá se označení celého státu, tedy slov koruna česká, mnohdy i tam, kde se jedná pouze o kmenovou zem tohoto státu, o zemi českou, tedy jméno celku přenáší se na základní jeho část. Zda na místech posléze pozorovaných jest kladení koruny a země vedle sebe úmyslné, značí-li tu země vedle koruny snad stavy země české, jako vystupující tu za onen státní celek, či zda vedle onoho celku ještě jeho základní část jest úmyslně zvláště uváděna, či konečně zda jest to jen pleonastické uvádění dvou výrazů ve stejném významu, nemůžeme na základě míst po ruce jsoucích rozhodnouti. Naprosto však bylo by mylným, jak mámě za to, vykládati věc tím způsobem, že by „koruna" značila zde onu vrchnostenskou složku státu českého a slovo země jeho stavovskou část, tedy obec

[1]) Sborník IX., str. 149.

zemskou proti rex stojící. Vrátíme se ostatně k této otázce v druhé části svého pojednání. Zde uvedeme prozatím jen některá další místa z pramenů, v nichž slova „koruna česká" se vyskytují, ukazující zřejmě, který element stavovského státu nyní ve významu tohoto označení přichází více k platnosti a stále více v době této vystupuje do popředí.

V zápisu sněmu Benešovského, konaného roku 1473 za účelem zjednání pokoje a řádu v koruně české, „... a my k rozkázánie JM^ti sjevše se k jednání pokoje, řádu a obecnieho dobrého této slavné koruny České...", „... abychom všichni ve všie koruně, preláti, knieżata, páni a rytieřstvo i města, držáni a zachováni byli při starodávních právích...", nalézáme na konci ustanovení, aby usnesení jeho platilo ve „vší koruně" a sice s tou sankcí, že k rušiteli jeho ode vší koruny bude hleděno jako k rušiteli zemského míru: „Item, toto naše obecné zemské zřízení a utvrzenie aby ode všech ve vší koruně držíno a zachováno bylo... pakli by kto toho nezachoval, a to kterýmkoli obyčejem přerušil. . k tomu neb k těm buď ode všie koruny hledíno jakožto k zhúbci a rušiteli pokoje...".[1]) Podobně ve zprávě podané pánům Budějovským o jednání na zemském sjezdu v Benešově roku 1490 konaném, čteme: „... znáte VM^t, kterak v té mieře byla jest tato koruna u velké nesvornosti a róznici...", a dále: „... žeťby na tom král Římský nepřestal, než všemi obyčeji hleděl, aby i nad korunú túto také se jakožto poddaných pomstil, a toby netoliko JJ^ti, ale i všie koruně bylo k nemalému zlehčení...".[2]) V listu hejtmanů království českého stavům moravským roku 1490 zaslaném, děkují oni těmto za péči, již mají stavové moravští o krále, království české a korunu a o stavy české i moravské: „... z takových všech pečlivostí, napřed o krále pána našeho i vašeho milostivého, o království České a o korunu tu, o nás i o vás že péči máte... děkujem na miestě nás i všech pánuov i rytieřstva i měst království Českého..."[3])

I z příkladů těchto viděti, že již velmi daleko jest význam naší denominace od původního smyslu jejího co abstraktního po-

[1]) Archiv Český, díl IV., str. 465 a násl.
[2]) Archiv Český, díl V., str. 436 a násl.
[3]) Archiv Český, díl IV., str. 523 a násl.

jetí královské moci české, vždyť ve řečích „všechna koruna", zde často opakovaném, viděti musíme označení jakési korporativní jednoty, když již nechceme zde přímo viděti vyjádření převahy oné stavovské složky českého státu této doby v celém životě státním.

Připomeneme ještě, že slova „všechna koruna", opakovaná několikráte v citovaném výše zápise o sněmu Benešovském z r. 1473, vztahují se po stránce rozlohového obsahu svého nesporně na celý stát český, poněvadž sněmu toho súčastnili se vedle stavů českých také vyslanci Vratislavští, z knížectví Slezských a obou Lužic, a tudíž nebyl to sněm pouze království českého v užším slova smyslu, to jest země české, a ustanovení jeho, tak jen příkladem zřízení řiditelů jednotlivých zemí, týkalo se všech súčastněných.

Konečně musíme na tomto místě uvésti ještě zvláštní příklad, jejž poskytuje nám odpověď daná roku 1465 králem Jiřím z Poděbrad sněmu českému. V části týkající se věrolomného jednání Vratislavských, o nichž se tu důrazně připomíná, že příslušejí ke koruně české, „kteřížto z dávna k koruně České příslušejí . . .", opakují se několikráte slova, v nichž se vedle sebe staví král, stavové a koruna: „. . . co sě n á m i v á m i k o r u n ě t é t o nepravě a nespravedlivě děje od Vratislavských . . .", nebo: „a n á m i v á m i t é t o k o r u n ě k veliké škodě . . .", nebo konečně: „. . . . máme úmysl učiniti k dobrému a poctivému t é t o k o r u n y, a n a š e m u, i v á s v š e c h vespolek."[1]) Král tu uvádí sebe, pak stavy, jimž jeho odpověď svědčí a vedle toho ještě korunu. Koruna jest zde tudíž něco, co stojí vedle krále a stavů, nebo co stojí nad nimi, co je spojuje, čehož oba tyto dva subjekty jsou částmi. Poněvadž však slovo koruna v téže odpovědi Jiříkově vyskytuje se též o s a m o t ě k označení subjektu, jenž spojuje více zemí ve vyšší celek („. . . kteříž to z dávna k koruně České příslušejí . . ." nebo „. . . v zemiech k koruné České příslušejících", nebo „. . . že kniežetstvie Rakúské na korunu Českú má připadnouti"), nebo jako subjekt jistých důležitých práv („. . . ačkoli práva jest k tomu neměl vedle osvobozenie koruny . . .", nebo „. . . . jsme . . . svobod neujali, ale že jsme jich přičinili viece, nežli kdy koruna Česká jich měla . . ."), aniž by bylo třeba zá-

[1]) Archiv český, díl IV., str. 105 a násl.

roveň uváděti krále nebo stavy, můžeme s určitostí říci, že zde značí, třebas jen ideální, avšak přece jen již v obecném přesvědčení existující vyšší jednotu, krále i obec zemskou pojící v celek. Že vedle koruny někde ještě zvláště jmenují se král a stavové, vysvětlovati si můžeme způsobem mluvy středověkých státních listin a vůbec středověkou státoprávní terminologií, vyznamenávající se nedostatkem smyslu pro abstrakce, jež namnoze nahrazují se nebo provedeny byvše aspoň se vysvětlují uváděními znaků nebo částí, jimiž vyznačuje se nebo z nichž se skládá pojem akstrakcí utvořený.

* * *

Pročítáme-li jiné písemní památky této doby, pokud výhradně nebo alespoň v první řadě nevztahují se k státnímu území a jeho celistvosti, anebo k nescizitelnosti práv onomu subjektu zvanému korunou příslušejících, shledáváme, jak užívání výrazu koruna česká se vžilo. A právě toto nad míru hojné jeho užívání, působí snad také onu rozličnost a mnohost významů, v nichž se denominace ona v pramenech vyskytuje. Uvedeme zde nejcharakterističtější případy různých spojení a smyslů, v jakých tu korunu českou nalézáme.

Předně uvésti musíme jako zvlášť zajímavý zjev, že označení koruna česká přenáší se v tomto období též na korunu ve vlastním slova smyslu a to na onu korunu, kterou korunováni jsou králové čeští a která jest odznakem a symbolem jejich královské moci V listině, jíž král Ladislav Pohrobek potvrzuje privilegia chebská, čteme slova: „... daz yecz hie als vns v n s e r k u n i g l i c h e B e h m i s c h e c r o n noch gewonhait vnd lobelichem herkomen vnserer vordern i s t a u f g e s e t z t w o r d e n vnd wir die emphangen haben ...“[1]) Podobně ve stížných artikulích na sněmu Čáslavském usnesených proti Sigmundovi Lucemburskému mluví se o „koruně Českého království“ ve smyslu symbolu královského důstojenství českého: „... k o r u n u Č e s k é h o k r á l o v s t v í k veliké hanbě a potupě království Českého, beze všeho povolení obecného, panského, města pražského, rytířského, panošského i jiné vší obce České vyvezl z království proti všemu řádu a mimo

[1]) Originál listiny nachází se v archivu města Chebu pod čís. 588.

svůj slib."[1]) A právě tak mohli bychom vykládati i místo ze zápisu o obecném sněmu v Praze roku 1440 za účelem volení krále konaném, kdež se praví: „Oznamujeme ... že když z dopuštění božího koruna království Českého po smrti našich králů šťastné paměti k sirobě přišla a tak země i s námi bez pána zůstala i bez krále ...".[2]) Vzhledem k slovům „a tak země i s námi bez pána zůstala i bez krále ..." jest možno bezpečně za to míti, že slova „koruna království Českého" značí tu buď královské důstojenství české, spíše však onen konkretní zevní znak a symbol jeho, korunu císařem Karlem IV. pro krále české co odznak jejich královského důstojenství zhotovenou a těžkými církevními tresty před každým zneužitím chráněnou. To by byl tedy jeden smysl denominace naší, smysl to související ještě úzce s původním významem slov koruna česká, jakožto zvláštního subjektu právního od jednotlivého určitého panovníka, po případě od jednotlivých panovníků odděleného a od určité konkretní osoby, od určitého nositele svého odlišného a na něm nezávislého, vzniklého touto abstrakcí a značící královské důstojenství české se všemi právy k němu příslušnými a jakožto pouto jednotlivých územních částek v jeden státní celek se jevící.

To jsou však již jen řídké pozůstatky z doby původní. Z příkladu, jež zde budou uvedeny, uvidíme hned, jak se již velkou převahou smysl, v jakém užívána jest v tomto období denominace „corona regni Bohemiae", vzdálil od onoho původního.

Nejprve všimneme si míst, v nichž vedle sebe vyskytují se slova král a koruna. V listině, jíž Sigmund roku 1430 vyslovuje své uznání za služby, jež Chebští prokázali křesťanstvu, čteme: „... daß die egenanten vnsere getreue von Eger der heiligen kristenheit, v n s, dem riche, v n d d e r c r o n z u B e h e m bisher so loblich ... gedient haben ..."[3]) Nepřihlížíme-li k ostatním zde vyjmenovaným, o něž Chebští se zasloužili, vidíme, že vedle krále uvádí se ještě zvláště koruna česká. Podobně v privilegiu týmtéž králem Sigmundem Chebsku uděleném roku 1437, shledáváme tento zjev: „... dinst, die sy u n s e r n v o r f a r n v n d

[1]) Archiv český, díl III., str. 231.
[2]) Archiv český, díl I., str. 263—4.
[3]) Originál listiny nalézá se v archivu města Chebu pod čís. 400.

ouch vns vnd dem reich vnd sunderlich der crone zu Beheim allezeit ... beveiset haben ..."[1]) Vladislav Jagiellonský potvrzuje roku 1482 Chebu výpověď soudu komorního o dani ze skotu, nabádá Chebské k věrnosti, jemu a koruně, „... damit sie vns vnd vnser crone albege geinwertig trewlich ..",[2]) a podobně v privilegiu z roku 1501 oceňuje jejich věrnost ke králi a koruně, „... vnsern lieb getrew ... gen vnsern vorfadern kunigen, vns und der cron zu Beheim frömlich ... gehalten ..." a mluví tímtéž způsobem o škodě, jež by stala se jemu a koruně, „... in schaden vns vnd der gantzen cron... geschehen mocht ..."[3]) V privilegiu, jež Chebským propůjčil roku 1522 král Ludvík, ujišťují se tito, že vždy zůstanou při králi a koruně, „... bey vns vnd der cron Beheim sein vnd bleiben sollen," a mluví se dokonce o poddaných krále a koruny, „... allen vnsern vnd der cron Beheim underthannen ..."[4]). Spojení tato ovšem nejsou tak jasná, abychom mohli zcela určitě říci, co zde „cron zu Beheim" vedle krále a jeho předků znamená. Zejména mohlo by se snadno zdáti, že vedle určitého, konkretního krále a králů uvádí se zde výraz pro ono abstraktní pojetí královské moci české jako takové; avšak kladení jeho hned za slovo „reich", jež v době této přece již znamená spíše něco jiného než abstraktní pojetí imperia, pak jeho zvláštní zdůrazňování vedle slova značícího krále („vns vnd dem reich vnd sunderlich der crone zu Beheim") a konečně výrazy jako „vnd der gantzen cron", nutí nás spíše za to míti, že „cron zu Beheim" značí tu něco stojícího úplně mimo krále a jeho mocenský okruh, něco po případě nad tímto stojícího. Některé české prameny vykazující obdobná rčení zejména jasně uvádějí as tolik, co značí slova „der gantzen cron" výrazem „všechna koruna česká". Tak ku příkladu čteme v listu krále Vladislava, roku 1477 zaslaném Děpoltovi z Lobkovic: „... že nás došly nynie některé pilné a znamenité věci, ježto se nás a všie našie koruny České dotýče",[5]) a v podobném spojení nalézáme korunu v zápisu

[1]) Tamtéž, pod čís. 472.
[2]) Tamtéž, pod čís. 838.
[3]) Tamtéž, pod čís. 1000.
[4]) Tamtéž, pod čís. 1207.
[5]) Archiv Český, díl V., str. 371.

sněmu sv. Václavského, konaného roku 1479: „. . . . aby stříebra z země nesena a vezena nebyla, neb jest to k veliké škodě KM[ti] i všie koruně.“[1]) Slova „všechna koruna“ s tíží dala by se pojímati ve smyslu královského dustojenství českého. Spíše jest to subjektivisovaný během vývoje objekt této královské moci české.

Podívejme se na jinou skupinu míst obsahujících výraz koruna. česká. Značí v nich nepochybně jakési territorium. V listině Vladislavem roku 1515 vydané a ustanovení o pflegaru chebském obsahující, praví se: „. . . wie an andern orten vnser cron Beheim . . .“[2]) Věty: „. . . když Jste vtrhli do koruny České . . .“,[3]) nebo „. . . chtěl-li by ktokolivěk v Čechách, v Moravě, nebkde kolivěk v koruně České . . .“[4]) nebo „. . . JKM[t] muož to dobie znáti, jakž jest z této koruny ráčil vyjeti . . .“,[5]) a mnohé jiné ukazují, že koruna v nich má význam státního territoria. Otázka jest kterého? Celého státního území českého aneb jen některé jeho části? Citovaný příklad ze zápisu sjezdu Německo-Brodského, „. . . chtěl-li by ktokolivěk v Čechách, v Moravě, neb kde kolivěk v koruně České . . .“, zřejmě nám ukazuje, že tu korunou českou míněna jest celá říše česká, území státu českého v celém jeho rozsahu. Že ve smyslu jakéhosi territoria koruna česká má také vedle toho význam užší, značíc jen království české v užším slova smyslu, zemi českou, viděli jsme již výše, tam, kde jsme probírali příklady z listin a aktů k území státnímu a jeho celistvosti se vztahujících.

Ovšem v těchto případech mohli bychom i tvrditi, že koruna česká znamená territorium poddané královské moci české, tedy že výraz značící zprvu moc onu samu, přenáší se tu na její objekt.

---

[1]) Archiv český, díl IV., str. 496 a násl.

[2]) Originál listiny v archivu města Chebu pod čís. 1152.

[3]) Z listu pánů českých Matyášovi roku 1470 posílaného. (Archiv český, díl I., str. 491).

[4]) Ze zápisu o sjezdu Německo-Brodském, konaném roku 1472. (Archiv český díl IV., str. 458.)

[5]) Z žádostí stavů českých roku 1493, žádajících brzkého příjezdu krále do země. (Archiv český, díl V., str. 447.)

Ve většině případů však značí nám corona regni Bohemiae zde subjekt určitých vztahů a práv. V této vlastnosti své pak setkáváme se s ní v různých kombinacích s jinými výrazy, rovněž užívanými v státoprávní terminologii středověké. Mluví se tu o „koruně a království českém", o „koruně a zemi" a konečně jako zjev v této době nový a svrchu již zmíněný, o stavech a koruně české.

Slova koruna a království, jako ku příkladu v poselství stavů českých k císaři Fridrichovi roku 1456: „... jiní páni čeští, páni zemané i města koruny a královstvie Českého ..."[1]), nebo království a koruna, jak čteme je ve zdání pány českými polskému králi Kazimírovi roku 1471 podaném: „... že nenie potřebie synu VKM[ti] králi Českému, než celého pokoje království a koruně učiniti ...",[2]) neznamenají asi dva různé subjekty, nýbrž jen pleonasticky vyjadřují totéž, co dále v týchž listech řečeno jest prostě slovem „koruna Česká". Vykládati věc tím způsobem, že by jeden z obou výrazů značil celý stát český, druhý pouze zemi českou, pro to nelze ze znění obou listin a celé souvislosti citovaných míst s ostatním obsahem jejich, nalézti dosti odůvodnění.

Obtížnější jest již otázka, jak vykládati jest rčení koruna a země. V listu svém bratru Sigmundovi roku 1418 zaslaném, praví král Václav: „... abychom tu o své ctné a dobré naší koruny i naší země uhodili ... že našich zemí a koruny České dobré s námi sníti nemá."[3]) V zápisu o jednání pánů jednoty Poděbradské na sněmu Kutnohorském roku 1446 čteme: „... a zvlášte o krále tudíž v Brodě bylo zůstáno, aby nám byl v času jmenovitém do země vydán; a my bychom jej tak přijali spolu z jedné vůle podle práv a řádův země české ... a aby měl nač kralovati a obecné dobré země naší a koruny české jednati .. "[4]) V prvém případě zdá se skoro, že slovo koruna vedle země značí as tolik co rex a regnum proti sobě stavená, tedy důstojenství královské, kdežto druhý uvedený pří-

[1]) Archiv Český, díl IV., str. 424.
[2]) Archiv Český, díl IV., str. 455.
[3]) Archiv Český, díl I., str. 10.
[4]) Archiv Český, díl I., str. 293.

klad připouští tento výklad, i jiný, dle něhož opět „země naše a koruna česká" znamená jeden a týž subjekt dvěma různými výrazy vyjádřený. Zcela určitě jest tomu tak v listině o obnovení rady Starého Města Pražského králem Vladislavem roku 1514, kde se praví: „... když kolivěk osobú naší v koruně a zemi České býti bychme ráčili ...",[1]) ovšem že zde „koruna a země Česká" jest pojata spíše co objekt vrchnostenské moci.

Zajímavá jsou místa, kde mluví se vedle sebe o stavech a koruně. V listu, jímž páni čeští zvou roku 1442 Oldřicha z Rosenberka na sněm, uvádějí: „... že mnoho zlého vašim obmeškáním této koruně i nám všem přijde ..."[2]) Stavové na sněmu Pražském shromáždění roku 1448 praví poslům krále Fridricha ...k nám a k této koruně České poselstvie vám poručené dali ste ...", a dále: „... poselstvie častá a dobře znamenitá ku JM[ti] od této koruny bývala sú ...".[3]) Místa tato, zejména ono posléz uvedené, jež obě — a to jest důležité pro výklad naší denominace v nich —, pocházejí z doby, kdy nebylo korunovaného krále českého, vykládati musíme rovněž tím způsobem, jak jsme již výše učinili, kde jednalo se o pramenech, vztahujících se k celistvosti státního celku, že totiž koruna Česká znamená zde celou státní osobnost českou, vedle níž uvedeni jsou ještě zvláště stavové čeští, jakožto v době této jediný repraesentant její.

A ve směru tomto poslední krok učiněn užíváním slov „všechna koruna". Páni moravští přimlouvajíce se roku 1415 u krále Signunda za propuštění Husovo, praví: „... pro takové nařčení, které jest jemu scestné a skrze to vší České koruně i hlaholi českému připisováno ..."[4]) V přísaze, kterou složiti musili volitelé krále českého roku 1440, zavazují se tito „obci vší koruny České": „... přísahám Bohu, matce boží, všem svatým i obci vší koruny České ... upřímně, cožby bylo k chvále boží

[1]) Čelakovský, Privilegia měst Pražských, str. 337.
[2]) Archiv český, díl III., str. 22.
[3]) Archiv český, díl II., str. 227.
[4]) Archiv český, díl III., str. 182; a podobně tamtéž na str. 183 a 184.

a dobrému koruny této...“.[1]) V poselství od krále Ladislava stavům českým roku 1455, čteme: „... Jakož gubernátor i jiní páni čeští od sebe i ode všie koruny České vás u poselstvie poslali.....“.[2]) V listu, jímž ředitelé království českého svolávají nový sněm do Benešova roku 1473 píší tito: „.... držán sněm v Benešově, na němž jest umluveno.... aby byl jmenován a držán obecní sněm zase všie koruny České po sněmu Opavském... protož my, jakožto ředitelé zvláštní pro obecnie dobré slavné koruny České z jednostejné vuole voleni... sjevše se i svolili sme a složili obecnie sněm všie koruny České.... v témž městě Benešově.“[3])

„Všechna koruna česká“ jest tu zajisté as tolik, co obec zemská koruny české, jakási korporativní jednota, úhrnná osoba, jak jsme již výše řekli, a pojímá se v prvém a posledním z příkladů tu citovaných bezpečně jako subjekt, jehož místní meze určeny jsou hranicemi celého českého státu. Koruna zde již úplně vymyká se původnímu svému významu, a užívá-li se tohoto slova pro označení onoho subjektu, pojícího v jednotu všechny územní částky státu, užívá se ho u jasném vědomí toho, že elementem majícím v tomto státním celku převahu, jest onen stavovský živel. Jak vykládati máme však místa, kde vedle onoho subjektu vyjádřeného slovy „všechna koruna“, klade se ještě slovo král, nebo jiný výraz ke králi se vztahující?

Tak píše roku 1477 král Vladislav Děpoltovi z Lobkovic: „... že nás došly nynie některé pilné a znamenité věci, ježto se nás i všie koruny České dotýče.“[4]) V zápisu sněmu sv.-Václavského z roku 1479 žádají stavové: „... aby střiebra z země nesena a vezena nebyla, neb jest to k veliké škodě KM^ti i všie koruně.“[5]) Na sněmu roku 1497 konaném ustanovuje se přísaha purkrabí Karlštejnského: „... ti mají nám (to jest králi) i budoucím králuom Českým i vší koruně

[1]) Archiv Český, díl I., str. 264.
[2]) Archiv Český, díl IV., str. 423.
[3]) Archiv Český, díl IV., str. 470.
[4]) Archiv Český, díl V., str. 371.
[5]) Archiv Český, díl IV., str. 496 a násl.

a obci království Českého podlé práva a obyčeje starodávného . . .“[1]) Na témž sněmu ustanovena též přísaha nejvyššího purkrabí pražského pro případ volby českého krále: „A když by volen byl a přijal, že najvyšší purkrabě pražský nynější i budúcí má slíbiti pánuom, rytířstvu i vší obci koruny české, o kteréhož bychom se koli svolili, aby králem byl a do země přijel, aby mu zámek Hrad pražský . . . postoupil.“[2])

Jest právě otázkou, zda máme za to míti, že vedle krále klade se tu obec zemská, a že tudíž slova „i vše koruně“ a p. znamenati mají: i celé obci zemské, či zda značiti mají více než tuto jednu složku stavovského státu. Třebas že delší mezivládí navykla stavy české pokládati se za repraesentanty státu celého, když tu vedle nich krále jimi uznávaného vůbec nebylo a vžilo se tedy přesvědčení, že koruna česká jest něco i bez krále trvajícího, a v nich, ve stavech, k platnosti a k zevnímu projevu přicházejícího a alespoň na čas obec zemská a celý stát spadaly v jedno, přece jen na těchto místech musíme míti za to, že nejde tu o vyjádření celku spojujícího obě součástky stavovského státu, nýbrž spíše o onen stavovský element jeho, onen stavovský subjekt státní.

A tu opětně přicházíme k jiné věci. Ačkoliv jsme již výše uvedli příklady toho, že slova „všechna koruna“ vztahují se co do rozlohy subjektu jimi označeného na celý rozsah říše české, přece vidíme, že opět jinde co do oné rozlohy má jimi vyjádřen býti subjekt užší než onen prvé zmíněný, jen část onoho, totiž země česká, po případě zemská obec česká. Tak tomu jest zajisté ve dvou příkladech posléze citovaných obsahujících přísahy dvou nejvyšších úředníků zemských. Zejména v oné přísaze purkrabí Karlštejnského máme za to, že ve slovech: „nám i budoucím králuom Českým i vší koruně a obci království Českého“, nemůžeme výraz „vší koruně“ vztáhnouti ku králům českým před ním uvedeným, čímž by pak slova „nám i budoucím králuom Českým i vší koruně“ tvořila celek a teprvé vedle něho by stála slova „a obci království Českého“, takže by se mohlo pak říci,

[1]) Archiv český, díl V., str. 467.
[2]) Archiv český, díl V., str. 466.

že vše to prvé jmenované dohromady znamená vrchnostenskou složku českého státu, vedle níž slova „obci královstvie Českého“ vyjadřují onu stavovskou, nýbrž že musíme spojovati slova „i vší koruně a obci královstvie Českého“ a viděti v tom rozvláčné vyjádření korporativního subjektu státního a sice obce zemské království českého v užším slova smyslu. Ani tak, myslíme, že nelze místo ono vykládati, že by slova „i vší koruně“ značila státní celek, celou říši českou, jako státní subjekt pojatou, a teprvé slova „a obci královstvie Českého“ znamenala celek stavů země české, poněvadž po stránce oné nevrchnostenské složky státu českého pokládali v této době stavové čeští, stavové země české, sebe za pojítko i za ochránce a strážce státního celku a jeho nedílnosti a celistvosti, a tudíž přenáší se výraz koruna, když mu odpadl mnohde v užívání význam královského důstojenství českého, na tuto českou obec zemskou.

A v tomto smyslu mluví se o koruně příkladem v listině, jíž král Vladislav roku 1497 osvědčuje Chebským, že povolení posudného jim nebude na újmu jejich práv: „... Nachdem durch die gantzen cron Beheim von herrn, ritterschaft vnd steten.... vnd das pierget ... zugesagt ist, haben wir von den von Eger ... begehrt ...“[1]) Podobně jest tomu také v stížnosti ke stavům českým shromážděným roku 1449 na sněmu Jihlavském v příčině Lužice vznesené, kdež čteme: „... a žeby ta koruna Česká i všichni obyvatelé země České nic nevěděli o králi Ladislavovi ...“,[2]) a rovněž tak v zápisu o napravení mince v Čechách králem Jiřím roku 1469, kde maje na mysli zemi českou, praví král tento: „... my činiece veliké a znamenité náklady pro korunu královstvie tohoto ...“.[3])

Tam, kde si dávají stavové čeští slibovati, že věci koruny české budou vyřizovány s radou českou, znamená koruna česká as také zemi českou, jako zvláštní subjekt státní. Tak žádají r. 1437 stavové čeští od Albrechta: „It. cožby se této koruny dotýkalo ... o ty všecky věci s radou Čechův země této

[1]) Originál listiny v archivu města Chebu pod čís. 969.
[2]) Archiv Český, díl II., str. 260.
[3]) Archiv Český, díl IV., str. 437.

činiti,"[1]) a on se jim zavazuje: „Item, cožby se kolivěk této koruny České dotýkalo, to chceme rádi s radou Českou té zemi učiniti . . ."[2]). Právě tak požadují od Ladislava před jeho uvedením do království: „Cožby této koruny dotýkalo, aby JM[t] ráčila ty všecky věci činiti, říditi a jednati s radú Čechuóv České země této",[3]) a král tento slibuje: „. . . a cožby sě dotýkalo země České, to mámy učiniti po radě pánuóv a zeman . . ."[4]) Při tom stále musíme míti na mysli, že v téže listině, v témže usnesení sněmovním a p., vyskytuje-li se slovo korona vícekráte, nemá stále týž smysl, nýbrž, jak viděli jsme během celého dosavádního tohoto pojednání, objevuje se ve významech docela různých.

* * *

Prohlížíme soukromé listy, pokud zachovaly se nám z doby této a pokud se vztahují k záležitostem veřejným, shledáme se v nich velmi zhusta s výrazem koruna česká. K objasnění otázky po významu této denominace a smyslu s ní spojovaného nepřispějí však více než příklady z listin a pramenů, mohli bychom říci, povahy veřejné. Potvrzují spíše jen výsledek tam zjištěný, že označení onoho užívá se ve smyslu velmi různém a že v tomto období spíše ve většině případů vyjadřuje se jím něco jiného než abstraktně pojatá královská moc česká se všemi právy s důstojenstvím tímto spojenými.

Čteme v listech těchto o právech koruny,[5]) o prospěchu a dobrém jejím,[6]) o škodě koruny,[7]) o zahubení jejím,[8]) o neřádech,

---

[1]) Archiv český, díl III., str. 460.

[2]) Archiv český, díl III., str. 461.

[3]) Archiv český, díl IV., str. 413 a násl.

[4]) Archiv český, díl IV., str. 416 a násl.

[5]) Ku př. v listu krále Jiřího Janovi z Rosenberka (Archiv český, díl V., str. 286); v listu téhož krále Uherským radám (tamtéž, str. 307).

[6]) V listu Jana ze Švamberka (tamtéž, str. 318).

[7]) V listu Kašpara Šlika (tamtéž, díl II., str. 410).

[8]) V notuli poslům polským od krále Jiřího (tamtéž, díl IV., str. 155).

„které se dějí v koruně České“,[1]) o upokojení[2]) a jednotě[3]) koruny, o poddaných jejích[4]) a j.

„Koruna česká“, nehledíme-li k jiným významům jejím i tu označuje jednou celé státní území české, jindy opět pouze zemi českou. Zřejmě jde o říši českou v celé její rozloze v listu Viléma z Pernštýna z roku 1520, jímž varuje bráti do Moravy privilegia pod pečetí uherskou: „... na naše svobody bráti list pod uherskou pečetí do koruny české ode zemí k ní příslušejících ...“[5]) V listu zaslaném roku 1471 Benešovi z Veitmile opět znamená koruna jen zemi českou: „ ... „kromě těch jiezdných, kteří jsú v zemi a v koruně, jiných 1200 koní jest zuostalo v Hodoníně ...“[6])

Uváděti další příklady spojení, v nichž se výraz koruna česká v těchto soukromých listech nachází, znamenalo by jen opakovati všechno to, co již v předchozím oddílu bylo uvedeno. Omezíme se zde proto jen ještě na jedno místo zvláště zajímavé, jež nalézá se v listu Jana ze Švamberka panu Janovi z Rosenberka, týkajícím se zastavení záhub v koruně české. Praví se tu: „... že o to jednáno bude, což obecného dobrého bude této slavné koruny České“, a dále pak: „A jistě jsme povinni toho všichni o to státi, neb také údové této koruny jsme.“[7]) Tedy užito zde jest názvu koruna česká ve významu korporativní jednoty, ve smyslu osobnosti zemské, jejímiž údy jsou právě korporace stavovské a jednotliví stavové sami.

(Dokončení příště.)

---

[1]) V listu Menharta z Hradce (tamtéž, díl IV., str. 8).
[2]) V listu krále Sigmunda (tamtéž, str. 40).
[3]) V listu p. Ctibora Tovačovského (tamtéž, díl IV., str. 144).
[4]) V listu Kašpara Šlika (tamtéž, díl II., str. 410).
[5]) Archiv Český, díl II., str. 143.
[6]) Archiv Český, díl V., str. 326.
[7]) Archiv Český, díl V., str. 318.

Clo finanční.

Napsal *JUDr. Jan šl. Koudela.**)

Mluvíme-li o clu finančním, máme na mysli clo jako složku státních příjmů, jako jeden z pramenů, z nichž plynou veřejnoprávní dávky k hrazení nákladů státního hospodářství.

Každé clo má ovšem určitý finanční výsledek, — leč že by úplně zamezilo pohyb zboží a bylo tedy dokonale prohibitivním —, avšak tento finanční výsledek není vždy účelem cla, a vyhlídka na něj není vždy příčinou zavedení nebo zvýšení cla.

Nyní na př. jest clo ve většině států, také u nás, nejužívanější a nejvydatnější zbraní v hospodářských zápasech mezinárodních. Hledí se na ně všeobecně jako na zbraň především ochrannou, ale také útočnou v hospodářském boji s cizími státy; toto stanovisko bývá rozhodujícím i při stanovení celních tarifů. Vedle toho může býti clo pokládáno za vhodný nástroj i pro jiné snahy hospodářsko-politické.

Na základě těchto konkretních poměrů rozdělují se cla v literatuře finanční dle účelu a liší se cla finanční, jež uložena byla za účelem dosažení příjmů, od jiných cel, při jejichž uložení byl rozhodný jiný motiv, na př. od cel ochranných, jež mají chrániti domácí výrobu zboží proti cizí soutěži, od cel bojovných, jichž hlavním účelem je uškoditi jinému státu, po případě přiměti jej k ústupkům při jednání o obchodní smlouvu, atd.

Tak jest u nás na př. clo na kávu clem finančním; cla obilní jsou cly ochrannými.

Mnohdy účelnějším a praktičtějším je rozdělení dle jiného principu, dle toho totiž, zda uvažujeme o finančním významu cel vůbec, nebo o významu ochranném, neb jiném. Mluvíme tu o clech s hlediska finančního, s hlediska ochranného, atd.

Cla, poplatky vybírané ze zboží dováženého, vyváženého neb prováženého přes jistou hranici nebo určitým místem, jsou velmi

*) Rozšířená habilitační přednáška

dávného původu. Dějiny celnictví uvádějí nás až do nejstarších dob historických, a z příkladů u nynějších nekulturních kmenů dá se analogicky souditi, že se zjevy, z nichž se vyvinula cla, vyskytují v nejprimitivnějších poměrech společenských.

Se vzrůstáním společenských svazků veřejných, z nichž se vyvinuly dnešní státy, a s rozmnožováním jejich hospodářských potřeb staly se poplatky rázu celního brzo součástkou veřejných financí.

Čím primitivnější stav veřejné, státní moci, tím primitivnější i úprava celnictví; jak se v průběhu historickém tříbí a sesiluje moc veřejná a zřízení státní, tak se souběžně vyvíjí i instituce cel jako odvětví státního hospodářství.

Správně praví A. Schäffle,[1]) že jeden z nejmocnějších účinků cel je tvoření států a moci, právě tak jako zřízení celní ve svém vývoji je plodem moci a vzrůstu států.

Do finanční historie nynějších evropských národů přejata byla instituce cel ze starověku. Již ve starověkých městských státech řeckých a později ve státě římském dospělo celnictví, v souhlase s všeobecnou vysokou vyspělostí zřízení státního, značné dokonalosti jako součástka finančního hospodářství státního v moderním smyslu.[2])

Známost instituce cel a jejího finančního významu pro držitele veřejné moci se zachovala po zkáze říše západořímské, ale povaha a způsob celého zřízení celního se úplně změnily. Obdobný úpadek, jaký jest viděti všeobecně ve zřízení státním při srovnání organisace římské říše s tím, co přišlo po ní, stihl také zařízení celní jako větev veřejných financí.

---

[1]) A. Schäffle: Die Steuern, II. díl, str. 349.

[2]) Ve starořeckých městských státech přímořských vybírána dle zachovaných zpráv všeobecně cla z dovozu po moři určitým zlomkem z ceny zboží (obyčejně 2%). Cly nepochybně byl stižen i dovoz po souši. Poplatek od poddaných měst athénských vybírán tím způsobem, že v nich stanovena cla, jejichž výnos plynul městu panujícímu. V římské říši byla cla jednou z nejdůležitějších forem zdanění. Za vyvinuté organisace státní v době císařské zřízena pohraniční cla na hranicích říše. Celá říše byla mimo to rozdělena na několik celních území. V pandektech sestaven jest celý seznam zboží clu podléhajícího.

Jednotlivé kmeny vzájemně zápasící, bez dokonalejšího zřízení státního ovládly ponejvíce historii a tvořily materiál, z něhož se vytvořily teprve průběhem věků větší a kompaktnější státy. Pojem státního veřejného hospodářství zmizel; na jeho místo nastoupilo soukromé hospodářství držitele politické moci. Tato moc však byla vratká a úzká a mohla býti zprvu nad rozsáhlými územími udržena jen zvláště silnými individualitami vladařskými. Když nebylo takové silné ruky, drobila se moc politická mezi mnohé držitele území a tím i veřejné moci, stojící na nižším stupni ve tvořícím se zřízení lenním. Cennou částí moci veřejné, jež podléhala tomuto rozkladnému processu, bylo také právo ukládati a vybírati cla.

Kdykoli došlo k vytvoření velikého státního celku, byla panovníky hájena, aspoň v theorii, jejich vlastní svrchovanost nad veškerým zřízením celním.[3]) Udržena však nebyla. Ukládání cel nabylo velikého rozšíření; bylať od menších i větších držitelů moci pokud možno nejvydatněji využitkována. Celnictví přestalo býti článkem finančního systému jednotných velikých státních celků, jak se bylo vyvinulo ve starověku, a stalo se zdrojem příjmů na snadě jsoucím každému místnímu držiteli moci, pokud si ji nedovedl udržeti vrchní držitel moci ve tvořící se feudální soustavě.

Charakteristické pro toto středověké celnictví bylo, že neexistovala territorialně rozdělená celní území v nynějším smyslu; clo nebylo tedy vybíráno při přechodu hranic, nýbrž při dotknutí se jistého místa uvnitř země ležícího. Byla to cla vnitrozemská, vybíraná na silnicích, na mostech, ve městech, na trzích, atd. Finanční povaha poplatků takto vybíraných byla velmi různorodá; z nich povstala nejen moderní cla pohraniční, nýbrž i poplatky vybírané z jistých druhů zboží při vstupu do t. zv. uzavřených měst, poplatky mýtné, dlažebné, mostné, jež dosud jsou v menší míře praktickými.

Z tohoto stavu, v němž cla pozbyla největší části svého veřejnoprávního charakteru, počala se znovu přetvořovati ve větev

[3]) Všechna středověká imperia pokládala se za nástupce říše římské, a panovníci jejich za dědice moci římských císařů; tak odůvodňována i svrchovanost v celnictví a uplatňována od silných panovníků v říši franské, z počátku od Karla Velikého, a pak v říši německé. Viz Joh. Falke: Geschichte des deutschen Zollwesens str. 327 a násl. 1859).

hospodářství veřejného souběžně s vývojem organisace státní. Tam, kde se nejrychleji vyvinula silnější ústřední moc zeměpanská, stala se cla nejdříve článkem finančního hospodářství. S tohoto hlediska je zajímavo zejména srovnání historického vývoje v Anglii a v Německu.[4])

S brzkým vyvinutím jednotné státní správy v Anglii stala se tam cla brzo veřejnoprávním poplatkem všeobecné povahy. Ostrovní poloha byla tu velikou výhodou. Poněvadž se obchod zahraničný soustředil na několik málo přístavních míst, bylo tam vytvoření teritoriálního celku celního technicky mnohem dříve možno než u států na pevnině, kde technické obtíže kontroly hranic byly dlouho velikou překážkou. Nejprve ukládána cla vývozní, r. 1304 pak zavedena první skutečná cla dovozní na zboží od cizích kupců přivážené.[5])

Ve Francii šlo vytvořování jednotného territoria celního pomaleji. Již r. 1484 přišlo tam sice k návrhu na zřízení pohraničního systému celního a na současné zrušení cel vnitrozemských, a tentýž plán byl r. 1614 obnoven. Celní sjednocení říše uskutečněno však teprve Colbertem známými edikty z r. 1664 a 1667. Že i při tomto sjednocení zůstalo mnoho jednotlivých míst a území z celního celku vyňato, bylo až do nejnovější doby všude obvyklé. Ve Francii zrušeny byly tyto výjimky za revoluce r. 1790.[6])

V Německu bylo vytvořování územních celních území velmi pozvolné v souvislosti s všeobecným pomalým vývojem organisace územní. Císařská moc nikdy nenabyla té síly, aby mohla prováděti sjednocovací akci. Císařové opětně vyhlašovali svoji svrchovanost v celnictví, mohli ji však jen velmi nedokonale uplatniti. Velmožové církevní i světští a později i města nabyli téměř plné samostatnosti v ukládání, zvyšování a rozmnožování cel, a využitkovali jí takovým způsobem, že se cla stala velikou překážkou všeho volnějšího rozvinutí obchodu.

---

[4]) G. Cohn, System der Finanzwissenschaft, 1889.

[5]) K historickému vývoji celnictví v Anglii viz Hall: History of the Custom-Revenue in England, London 1892.

[6]) Pěkný historický přehled celnictví podává Max v. Heckel, článek Zölle v Conradově Handwörterbuch der Staatswissenschaften.

Císař Karel V. učinil r. 1522 pokus o zřízení jednotné říšské celní hranice a o zavedení říšských cel s ponecháním dosavadních cel vnitřních; pro odpor stavů se však pokus tento nezdařil. Teprve territoriální knížata, jejichž moc postupem doby rostla ponenáhlu v absolutní moc panovnickou, provedli zrušení vnitřních cel a utvořili ze svých zemí jednotná celní území. Jednotná territoriální celní území tato stala se pak prostředním stupněm k celní jednotě německé, založené celními spolky z let 1828—1867 a pak utvořením nové německé říše r. 1871.

Také v našich zemích považováno sice celnictví ode dávna za regální právo, průběhem středověku přešlo však mnoho z míst celních v držení soukromníků. Později byla i sněmy zemskými ukládána často cla na jisté druhy zboží, aby z výnosu částečně byla uhražena potřeba povolených kontribucí. Cla byla vybírána na hranicích i uvnitř země ve větší míře, jak praví Palacký, než mohlo býti obchodu prospěšno. Ještě v 17. stol. bylo u nás množství nejen královských ale i soukromých „mýt", vybíraných od pánů a měst libovolně ve značných sumách bez jakéhokoli zvláštního důvodu, pouze jako poplatek finanční.[7]) Bylo to málo připomínaou, ale přes to velmi značnou zásluhou merkantilistické politiky, že energicky provedla zrušení cel uvnitř země, a tím velmi prospěla volnosti obchodu. U nás začíná období velmi intensivní politiky v tomto směru Karlem VI. Za něho bylo celnictví ve většině zemí znovu upraveno; vnitřní cla byla zrušena; každá země tvořila jednotné celní území. Pro obchod mezi jednotlivými zeměmi stanoveny vzájemné úlevy proti obchodu s cizinou. Podstatný krok k odstranění celních hranic mezi jednotlivými zeměmi učinila Marie Teresie všeobecným řádem celním z r. 1775, jímž odstraněna cla mezi rakouskými a českými zeměmi; v letech 1822—1826 sjednoceno pak v podstatě celé území říše, mimo Uhry, v celní jednotu.

S tímto vývojem sjednocovacím měnila se také povaha cla. Ve středověku zachovalo clo svoji veřejnoprávní povahu do jisté míry potud, pokud šlo do pokladny panovníkovy, neboť sou-

[7]) Pro poměry v našich rakouských zemích viz Kaizl, Finanční věda, I. díl a v. Mensi, článek Finanzgeschichte v Mischler-Ulbrich, Österreichisches Staatswörterbuch.

kromé hospodářství tohoto bylo zároveň hospodářstvím veřejným. Dle tehdejšího způsobu odůvodňováno však clo i v tom případě způsobem soukromoprávním jako úplata za ochranu poskytovanou obchodu, za udržování cest, za péči o osobní i věcnou bezpečnost na trzích, atd. Teprve s vytvářením tužší organisace státní nabývá clo zase více povahy veřejnofinanční. Clo bylo pak většinou pokládáno za daň uloženou na výdělky kupců. Hlavním však popudem k využitkování cla bylo, že se jím otvíral pramen příjmů k hrazení postupně stoupajících potřeb veřejného hospodářství, z něhož bylo možno dosíci poměrně největších výnosů při malých obtížích. Ukládáním nových a zvyšováním dosavadních cel dalo se dosíci při tehdejší nevyvinutosti daňové techniky značnějších příjmů, než z kterýchkoli jiných pramenů.

Při tom padalo velmi na váhu, že cla byla velmi brzo vybírána všeobecně v penězích. Při pozvolném pronikání peněžního hospodářství počalo se peněz přirozeně nejprve všeobecně užívati v obchodnich kruzích. Od obchodníků mohly býti požadovány dávky peněžité k účelům státním mnohem snadněji, než od ostatních tříd obyvatelstva, jejichž hospodaření bylo z největší části naturální. Byl tedy možnost dosíci cly peněžních příjmů, jichž hospodářství státní brzo nutně potřebovalo, v dobách, kdy se jinak dávky veřejné musily nutně pohybovati v mezích dávek naturálních.[8])

Finanční význam cel vynikal tím stále více a nepozbyl na své závažnosti, když počaly i jiné motivy spoluovládati celnictví.

Také vstup těchto nových motivů souvisí s vývojem organisace státní. Vědomí politické jednotky státní vyvinovalo se pomalu; v souvislosti s ním, jenže ještě pomaleji, rostlo vědomí hospodářské jednoty státní. Pokud toho nebylo, nemohlo býti řeči o státní hospodářské politice. Ne že by státní moc nebyla vůbec zasahovala do čivota hospodářského. Povinnost všestranné péče o poddané, kterou panovníci cítili, vedla na př. již dříve k péči o to, aby byl dostatek potravin a jiných předmětů nutné spotřeby, a aby spotřební zvyky poddaných se pohybovaly ve zdravých mezích. K tomu sloužily v první řadě zákazy: zapovídán vývoz potravin, když se myslilo, že by jich mohl býti nedostatek, zaka-

[8]) Tento moment správně vytýká Heckel v citovaném článku.

zován přívoz vína a jiných lihovin, vydávána přerozmanitá nařízení proti luxusu, atd. Cel se počalo k tomuto účelu užívati později, a to nejprve jako prostředku k zamezení vývozu takových druhů zboží, jichž bylo potřebí doma, později teprve k omezování dovozu zboží z ciziny.

Taková zařízení byla založena na všeobecné povinnosti péče o poddané. Teprve, když byla poznána souvislost hospodářských zájmů státního celku, a když se vubec počaly tvořiti všeobecnější názory o podstatě a příčinách hospodářského blahobytu a o prostředcích k jeho dosažení, možno mluviti o počátcích uvědomělé hospodářské politiky. Tu nastává doba předpisů a zařízení vládní moci, jež mají účelem povznésti všeobecně hospodářský blahobyt států nebo obrániti jej před hrozící škodou.

Směr hospodářské politiky, jenž počínaje 16. věkem po několik století ovládal státy evropské počínaje od obchodně nejvyspělejších a šíře se postupem doby na ostatní, — merkantilismus —, učinil clo jedním ze svých hlavních nástrojů. Užíváno jich k působení na mezinárodní pohyby zboží, a to hotového zboží i surovin, takovým způsobem, aby z nich, dle tehdejších názorů, plynul obyvatelstvu domácí země největší zisk, a aby hospodářský ruch domácí byl podporován. Cla dovozní ukládána k zamezení nebo stížení dovozu výrobků průmyslových z ciziny, cla vývozní především k zamezení vývozu surovin, jejichž domácí průmyslové zpracování bylo považováno za žádoucí. První soustavné užívání cel k účelům hospodářsko-politickým vyskytá se v obchodních městských republikách italských, k plnému rozvinutí přivedl praxi merkantilistickou ve Francii Colbert, ministr Ludvíka XIV., u nás uplatnila se politika tato ve větším slohu teprve ve století 18. a dosáhla vrcholu celními reformami Marie Terezie a Josefa II. Jednotlivé územní celní jednotky byly proti sobě opevněny vysokými cly na všechny možné druhy zboží. Cla nebyla ukládána za účelem finančním nýbrž ochranným, a byla ve veliké míře úplnými cly prohibičními. K tomu přidružovalo se značné množství zboží, v nichž zahraniční obchod byl vůbec zakázán.[9])

[9]) Rakouské zřízení celní tímto duchem prosycené pěkně popsáno v Oberhauser Darstellung der österreichischen Zollverfassung. 1826.

V polovici 18. stol., v době, kdy merkantilistická politika byla všeobecně v nejplnějším rozkvětu, povstala vědecká nauka národohospodářská, jež principielně se stavěla proti užívání cel jako ochranného prostředku, a připouštěla je jen jako zdroj státních příjmu, tedy pouze jako cla finanční. Zásada svobodné tržby, odvozená francouzskými Fysiokraty jako důsledek základních názorů jejich společenské filosofie, byla přijata A. Smithem, a stala se „klassické" škole národohospodářské jedním ze základních požadavků. Mocné opory nabyla v tom, že výborně svědčila potřebám vzrůstající tehdy světové nadvlády Anglie v oboru průmyslu. Veliký vliv anglické školy národohospodářské a vítězné tažení, jež slavila myšlenka volnosti a svobody v 19. stol. vůbec do institucí sociálních, získaly jí pro jistou dobu všeobecné uznání.

Praktické provádění její postupovalo však velmi pomalu. Příčinou toho byl na neposledním místě finanční význam platných ochranných cel; úbytek státních příjmů, jenž by jejich zrušením povstal, bylo těžko něčím jiným nahraditi. I v Anglii teprve skorem za tři čtvrti století po vydání slavného spisu A. Smitha přišlo v letech 1842—1846 k rušení cel ochranných, a r. 1860 upraven tarif celní čistě s hlediska finančního. V ostatních státech počala se po r. 1860 vlivem anglickým uplatňovati zásada volné tržby zjednodušováním a snižováním tarifů, náběhy tyto byly však zastaveny novou mocnou vlnou hnutí ochranářského. Vlna tato byla vzbuzena především velikými dopravními pokroky moderními, jež způsobily náhlý převrat ve výrobních i odbytových poměrech světových. Ve clech jest hledán prostředek ochranný proti překotným jejich účinkům.

Od konce let 70. uplatňuje se v celnictví moment ochranný způsobem stále intensivnějším. Z velikých států jediná Anglie má dosud celní tarif zbudovaný s hlediska pouze finančního; ostatní mají tarify silně ochranářské.

Nynější cla jsou skorem výhradně cla dovozní, ukládaná na zboží z ciziny importované. Dříve bývala v tomto směru cla rozmanitější. Pokud nebylo vytvořeného territoriálního systému celního, a cla vybírána kdekoli na vhodných místech čilé dopravy, měla všechna cla povahu cel průvozních v tom smyslu, že byla vybírána ze všeho zboží tímto místem provezeného. Když se

vytvořila cla pohraniční, rozeznávána cla vývozní, dovozní a průvozní, dle toho, byla-li uložena na zboží vyvážené, dovážené neb provážené.

Zprvu byla nejužívanější cla vývozní. Snad spolupůsobil při ukládání jich úmysl, aby neušly vyvezením zboží pokladně panovníkově dávky, jež vybírány byly ze zboží domácího.[10]) Později zaváděna cla dovozní. K převaze cel dovozních působil i merkantilismus, jenž zmírňoval jisté druhy cel vývozních, pokud to ohledy finanční dovolovaly. Průvozní cla ukládána z důvodů čistě finančních tak dlouho, pokud se nepoznalo, že ze sprostředkování průvozu cizího zboží mohou plynouti domácímu národnímu hospodářství značné zisky, že čilý průvozní obchod je vítaným oživením obchodního ruchu, a vede k zdokonalení dopravních prostředků, jež je na prospěch celému hospodářskému životu. Ostatně jest při rozvinutosti moderních prostředků dopravních konkurence různých dopravních cest obyčejně příliš značná, a uložení průvozních poplatků mělo by za následek jen vypuzení zboží na dráhy soutěžící. Proto jsou průvozní cla úplně zrušena.

Rovněž tak jsou opuštěna skorem úplně cla vývozní, poněvadž nehodí se všeobecně k účelům zdanění spotřebního, k němuž dle moderních názorů slouží cla finanční; ani k ochranným cílům nejsou užívána. Jenom v koloniálních a exotických státech s nevyvinutou organisací veřejnou, kde vybírání jiných daní je technicky velmi obtížno, jsou dosud obvyklá. O případech, kdy clo vývozní může býti finančně vhodné, se později ještě zmíníme. Moderní případ evropského cla vývozního, jež uloženo s hlediska čistě finančního, bylo anglické vývozní clo na uhlí vybírané v letech 1901—1906; činilo součástku finančního plánu k hrazení mimořádných státních výdajů způsobených válkou jihoafrickou.

Finanční význam cel pro moderní hospodářství státní lze nejlépe posouditi z poměru, v němž stojí u jednotlivých států příjmy celní k celkovým státním příjmům. V Anglii v r. 1906 při celkových státních příjmech 164·074 mil. £ činil příjem z cel 34·818 mil. £, ve Francii v r. 1907 z celkových příjmů 3832·306

[10]) O odůvodňování tehdejších cel vývozních viz C. A. Harris, článek Duties on Exports v Palgrave Dictionary of Political Economy.

mil. Fr. bylo 445·617 mil. Fr. z cel, v Německé říši v r. 1907 z celkových 2596·392 mil. ℳ bylo 600·365 mil. ℳ z cel, v Rusku v r. 1907 z celkových 2497·987 mil. R⁰ činila cla 224·255 mil. R⁰, v Italii v r. 1907 z celkových 1853·866 mil. *L* činila cla 257·500 mil. *L*, a ve Spojených státech severoamerických v r. 1905 z celého státního příjmu 762·387 mil. dollarů bylo 300·252 mil. dollarů příjmů celních.[11])

U nás není možno podobné srovnání učiniti, poněvadž se v účtech státních objevuje jen celkový čistý výnos cel, jenž slouží k částečné úhradě společné rakousko-uherské finanční potřeby. V letech 1898—1904 obnášel tento čistý výnos cel ročně 105·040, 113·414, 115·550, 118·113, 122·295, 129·682 a 141·185 mil. K.

V uvedených číslech celních příjmů obsažen jest ovšem veškerý výnos cel, tedy nejen cel v užším smyslu finančních, nýbrž také cel t. zv. ochranných.

Anglický celní tarif je čistě finančním, a skorem veškerý výnos cla skládá se z výnosu cel uložených na sedm předmětů obecné potřeby: na kávu, jižní plodiny, lihoviny, cukr, čaj, tabák a víno.

Ostatní tarify skládají se z cel finančních i ochranných. Vedle malého počtu cel finančních je v nich obyčejně celý systém cel ochranných. Zajímavo je všimnouti si finančního významu ochranných cel.

Tak na př. uvedeme-li z celních příjmů německé říše položky nejvýnosnější, obdržíme tento přehled v 1000 M.:

---

[11]) Ze statistických tabulek u Heckelova článku Zölle v Conradově Handwörterbuchu vybírám následující data. V r. 1900/1 obnášely:

	Celní příjmy v mil. M.	Celkové příjmy v mil. M	Celní příjmy na hlavu obyv.	Celní příjmy činí M % všech příjmů
Spojené státy sev. am.	.876,044	1374,709	13.88	63.72
Rusko	.479,325	3866,251	5.09	12.40
Německá říše	.478,978	2311,980	8.50	21.21
Anglie	.476,000	2396,800	11.64	19.86
Francie	.356,118	2833,611	9.25	12.56
Italie	.185,600	1381,138	5.83	13.13
Nizozemsko	.149,806	243,739	3.32	61.46
Brasilie	.139,050	243,405	9.70	57.13
Argentina	.128,000	261,660	2.81	48.92
Kanada	.107,595	240,954	21.15	44.61

Rok	Celkový výnos cel	Z toho připadá na obilí, luštěniny a slad	petrolej	kávu	víno	dříví	omastky	jižní ovoce
1904	520.600	145.537	76.554	71.916	15.785	20.362	11.932	10.119
1905	643.505	180.812	75.574	71.885	17.626	21.269	14.105	9.579
1906	592.531	217.081	74.518	74.427	19.627	20.988	15.231	8.913

Z toho viděti, že daleko největší položkou mezi příjmy celními v Německu jest výnos cel obilních, jež representují cla ochranná. Výnos cel čistě finančních, jako cla na petrolej, kávu a jižní ovoce zůstává daleko menší.

Jest to právě charakteristické pro moderní celní tarify, že jimi docházejí k výrazu spojeně moment finanční i ochranný.

Při stanovení ochranných cel bere se v úvahu také jejich finanční vydatnost. Celní tarif Spojených Států Severoamerických jest nejvýznačnějším příkladem tarifu, jenž má býti i páteří státních financí i všeobecnou ochranou domácí výroby. Také při ochranářském obratu celní politiky německé tarifem z r. 1879, jímž zejména zavedena cla na výrobky zemědělské, byly finanční motivy spolurozhodny. Jsou tedy velmi všeobecně ochranná cla zároveň cly finančními a nutno na ně také applikovati pravidla platná pro cla finačnní.

S druhé strany nabude snadno clo, stanovené pouze za účelem dosažení příjmu, přímo také účinku cla ochranného. Ochranně působí, je-li uloženo na zboží, jehož výroba je doma možná, a není stejnoměrnou daní zatížena. Také při zboží, jehož výroba není doma vůbec možná, může míti clo účinek ochranný v tom případě, když zdražením tohoto zboží se podporuje spotřeba předmětů jiných, jež je mohou nahrazovati. Tak může míti na př. clo na víno, uložené v zemi bez vinic takový nepřímý účinek ochranný pro výrobce jiných druhů líhových nápojů.

Takové nechtěné, nepřímé následky jsou velmi časté; zřídka však mají větší důležitost. Nehledíme-li k nim, můžeme říci, že čistými cly finančními jsou jen taková cla, jež jsou uložena na zboží, které se v domácí zemi vůbec nevyrábí, nebo na zboží, jež se sice doma vyrábí, které však je při výrobě stiženo daní spotřební rovnající se úplně výšce cla. V těchto případech nemá clo všeobecně jiných účinků, než finančních, je pouze článkem státního ústrojí finančního.

Chceme-li určiti finanční povahu cel mezi ostatními druhy státních příjmů, nutno předem vyjasniti si, kdo skutečně nese tíži cla.

Clo — jedná se především o clo dovozní — je vybíráno od těch, kdo dávají dopravovati zboží přes hranice, tedy hlavně od obchodníků. Původně bylo všeobecným názorem, že obchodníci, od nichž se clo vybírá, nesou je také skutečně. Obchodníci, sprostředkovatelé směny zboží, nemohou však nikdy trvale nésti tíži cla. To zkušenost brzo ukázala.[12]) Nemůže tedy břemeno cla spočívati na nikom, než na vyrabitelech v cizině nebo na spotřebitelech zboží dováženého. Jedním z hlavních důvodů oblíbenosti vývozních cel bývalo přesvědčení, že je platí cizinci, kteří potřebují nutně zboží vyváženého. Také o clech dovozních bylo dokazováno, že možno celní tarif upraviti tak, aby celá nebo aspoň převážná část tíže cla byla nesena cizinou, cizím výrobcem, a ne domácím spotřebitelem dováženého zboží.

Otázka, prakticky velmi důležitá, kdo nese tíži cla, byla řešena zejména v souvislosti s otázkou ochranných cel.

Při zavedení silně ochranného systému celního ve Spojených Státech značně působilo všeobecné přesvědčení, že tíže uložených dovozních cel stihne z převážné části cizí vyrabitele, že tedy zostření celní ochrany bude nejen výhodou pro domácí průmysl, ale že nepadne ani na domácí konsumenty. Podobně i jinde. Tak i nyní při boji o změnu v celní politice anglické je jedním z nejpopulárnějších argumentů pro obrat k celní ochraně tvrzení, že při nynějším systému volnosti obchodu nesou angličtí výrobci z velké části břemeno cel ochranných, jež jiné státy vybírají na anglické zboží; Anglie sama naproti tomu že však připouští volně zboží v jiných zemích vyrobené, ač by zavedením cel mohla také míti výhodu finanční, jejíž tíži by nesli výrobci v cizích zemích.

[12]) Zajímavý experiment, který ukazuje, že se konsumenti brzo cítili stiženi břemenem cel, poskytuje celní historie anglická. První pravá cla dovozní zavedená r. 1304 pod názvem parva custuma byla zrušena r. 1309, aby se zjistilo, jaký to bude míti vliv na ceny zboží; za rok byla však obnovena, poněvadž ze zrušení „nevyplynula žádná výhoda ani pro krále ani pro lid". Výrobci vlny stěžují si už r. 1336, že clo nestihá obchodníky, a od r. 1344, kdy přestala býti cena vlny stanovena zákonem, byla cla hájena obchodníky a bojováno proti nim zemědělci. Viz články: C. A. Harris, Import duties a T. H. Elliott, Custom Duties v Palgrave, Dictionary of Pol. Ec.

V literatuře národohospodářské jest otázka rozdělení břemena cla právem pokládána za velmi složitou. Podrobnější rozbor zjevů hospodářských ukázal, že není možno dáti tu všeobecné a jednoduché rozřešení, jež by mělo absolutní platnost.

Problém tento jest stejného rázu jako všeobecná otázka, kdo nese tíži daně, a je v základě svém problémem tvoření cen.

Z pozorování konkretních poměrů srovnáváním tržních cen zdá se na první pohled plynouti, že tíži cla dovozného nesou vždy spotřebitelé v zemi, jež clo ukládá. Neboť ceny zboží, na něž je uloženo clo, jsou uvnitř hranic vyšší o celý obnos cla (a dopravních nákladů), než je světová cena na volných trzích. Při tom ovšem máme na zřeteli pouze clo finanční, tedy na takové zboží, jež se doma vůbec nevyrábí, nebo jež je stiženo daní rovnou clu. Případ tento zdá se býti jasný, neboť vývozcové zboží, mající na vybranou více trhů, nebudou prodávati na trhu, kde bylo zavedeno dovozní clo po tak dlouho, pokud cena zboží na tomto trhu nestoupne proti cenám na ostatních trzích o plný obnos cla; pokud tento rozdíl v cenách nenastane, mohou prodávati lépe na ostatních, volných trzích.

Toto pozorování je však pouze povrchní, a nevystihuje v pravdě skutečnost, kdo nese clo. Skutečnost tato jest vyjádřena už v mezinárodní ceně zboží, jak se upraví po uložení cla prostřednictvím změny v ceně peněz v dotyčných zemích. Neboť celní tarif může působiti na kupní cenu peněz v zemi. Jenom v tom případě, když by národohospodářská váha nově uložených cel byla poměrně tak malá, že by nenastala změna v ceně peněz, možno říci, že z rozdílu cen zboží v domácí zemi před a po uložení cla je viděti, (nenastaly-li zatím jiné důležité hospodářské změny jako pokroky v technice výrobní neb dopravní), kolik z tíže uložených cel nese domácí konsument.

Všeobecněji platné úsudky se tedy ze srovnávání cen odvozovati nedají, nýbrž nutno pro určení základních hledisk, jež rozhodují o rozdělení cla, jíti dále k silám působícím na tvoření cen.

Tím se stává celá otázka velmi složitou a možno v krátkosti načrtnouti pouze její nejhlavnější rysy.[13])

---

[13]) Theoretické základní řešení je toto: Obchodují-li spolu dvě země *A* a *B*, a neukládají žádných cel dovozních, jest cena zboží *A* v zemi *B*

Z celkového finančního břemene cla dovozného, určitou zemí uloženého, ponesou domácí konsumenti tím větší část, čím nutnější a závažnější je jejich potřeba cizího zboží v poměru k nutnosti a závažnosti potřeby ciziny po zboží této země.

---

vyšší než doma jen o dopravní náklady a vice versa. Země *A* uloží nyní na všechno dovážené zboží (ovšem mimo zlato) clo 50%. Ceny zboží *A* zůstanou v *B* jako dosud pouze o dopravní náklady vyšší než doma. Ale ceny zboží *B* musí stoupnouti v *A* o 50% domácí ceny; pokud se tak nestane, bude se posílati z *B* do *A* zlato místo zboží. Stoupnutí ceny zboží *B* v zemi *A* nastane bez ohledu na stav poptávky po zboží *A* v zemi *B* a po zboží *B* v zemi *A*. Avšak právě na síle této vzájemné poptávky závisí, kdo ponese tíži cla, a pozorovaná změna v cenách sama o sobě ničeho nedokazuje.

Tíže cla bude přesunuta na *B* v tom výjimečném případě, když poptávka *B* po zboží *A* jest velmi naléhavá a neelastická, poptávka *A* po *B* však taková není. Tu stoupnou nejprve následkem cla ceny zboží *B* v *A*; jejich prodej se tam poněkud zmenší; proud (nabídka) zboží *A* do *B* se tím také poněkud zmenší; poněvadž poptávka v *B* je naléhavá a není elastická, malé zmenšení nabídky způsobí, že se za toto zboží bude nabízeti mnohem větší množství pracovní síly a všeobecného zboží země *B* než dříve. V cenách bude se jeviti věc následovně: Poněvadž zboží *A* může býti v *B* tak dobře prodáno, bude kupováno zlatem ze země *B*. Přesunem zlata z *B* do *A* nastane v *A* všeobecně stoupání cen, i stoupání mzdy. Ačkoliv se pak zboží *B* prodává (se clem) v *A* mnohem dráže než doma, nereprezentuje tato vyšší cena po případě o nic více skutečné námahy, a obětí pro konsumenty v *A* než dřívější cena. V *B* naproti tomu úbytkem zlata budou klesati ceny i mzdy. Zboží *A*, které se tam bude prodávati a domácí svou peněžitou cenu a dopravní náklady, jako dříve, bude representovati pro *B* mnohem větší skutečný náklad než dříve. Konsumenti v *A* zůstanou po případě v tomže postavení jako před uložením cla, a celou jeho tíži ponese *B*.

Naproti tomu ponese *A* tíži svého cla v případě mnohem pravděpodobnějším, není-li poptávka v *B* po zboží *A* zvláště naléhavou. V tom případě zmenšení nabídky zboží *A* v *B* nezpůsobí tam naléhavější poptávku; zboží budou se vyměňovati v tomže poměru jako dříve. Jisté množství pracovní síly v *A*, neb jisté množství zboží *A* dostane výměnou totéž množství zboží *B* beze cla, jako dříve. Tu nenastanou podstatné změny v ceně peněz, a stoupnutí ceny zboží *B* v *A* o plný obnos cla ukazuje tu skutečně, že konsumenti v *A* nesou jeho tíži.

Ve skutečnosti není *B* skorem nikdy odkázáno pouze na zemi *A*, nýbrž má i jiné trhy; proto nebude musiti vzíti na sebe něco z břemena cel uložených v *A*, leč by *A* měla skorem monopol ve všech svých hlavních vývozních výrobcích, nebo není-li *B* na *A* zeměpisně neb jinak příliš závislá. Proto jsou cla dovozní pravidelně nesena konsumenty země, jež cla ukládá. Srovnej Memorandum A. Marshalla On the Fiscal Policy of International Trade vydané jako blue book (House of Commons 321, r. 1908), § 6—9.

Ponese tedy domácí konsument v podstatě tíži uloženého cla dovozního, *a*) když domácí potřeba po zboží přiváženém je silná v poměru k potřebě po jiných předmětech a málo elastická, t. j. když zvýšení ceny nepůsobí silné na odbyt, *b*) když množství clem stiženého zboží, jež se v domácí zemi spotřebuje, není značné v poměru k množství, jež přichází na světový trh, *c*) když vývozní výrobky domácí země nemají na světovém trhu monopolistického neb aspoň polomonopolistického postavení, nýbrž musí soutěžiti s výrobky mnohých jiných zemí, *d*) když jsou vývozní výrobky domácí země zbožím poměrně menší důležitosti.

Naproti tomu, je-li potřeba domácí země pro zboží, na něž uložila dovozní clo, poměrně málo nutná a při tom elastická, je-li zároveň země tato důležitým odbytištěm pro světovou výrobu zmíněného zboží, mají-li vývozní její výrobky na trhu světovém aspoň částečně monopolistické postavení a značný odbyt, tu jest obchodní postavení domácí země silné; čím pak je toto postavení silnější, tím větší část břemene uloženého cla dovozního musí převzíti zahraniční výrobci zboží clem stiženého.

Při tom jsou ještě jiné více místně a méně trvale působící momenty, jež mohou býti v konkretním případě rozhodujícími. Tak na př. dočasný všeobecný stav konjunktury. Clo stanovené v době stoupající konjunktury bude mnohem snáze převzato domácími konsumenty, než kdyby bylo stanoveno v době depresse; země vyrábějící budou se moci naproti tomu v době depresse, jež provázena je klesáním cen a nedostatkem zaměstnanosti, mnohem méně úporně brániti převzetí části břemene cla, na jejich zboží uvaleného, než v době dobré konjunktury. Podobně může míti zeměpisné položení země vzhledem k jejím nákupním pramenům zboží importovaného a k zahraničním odbytištím vlastních výrobků, jakož i stav dopravních prostředků mnohdy rozhodující důležitost.

Moderní způsob výroby vyžaduje obyčejně velkých, pevně investovaných, specielně k výrobě určitého zboží upravených kapitálů a také zvláště cvičených pracovních sil; náhlé převedení takových specialisovaných sil kapitálových i pracovních na jinou výrobu je možné jen s velikými ztrátami. Následkem této okolnosti ve spojení s jinými, příkladně dříve uvedenými může býti

clo dovozní ve vhodné době a na vhodné předměty uložené dočasně dosti snadno uvaleno na bedra zahraničných výrobců; pouze však přechodně, ne trvale.

V nynějších hospodářských poměrech mezinárodních jest monopolistické postavení výjimkou; pravidlem jest, že na světovém trhu soutěží výrobci z mnohých zemí o odbyt svých výrobků v mnohých, různých zemích. Moderní zvyky spotřební velmi stupňovaly potřebu zahraničního zboží; výrobní a dopravní pokroky uvolnily však odvislost jedné země od druhé. Rozmnožením kulturního lidstva a vznikem nových oblastí hospodářských zmenšila se poměrná váha té které jednotky na světovém trhu.

Za těchto poměrů padá celé břímě cla dovozného, nehledíme-li k dobám přechodným, na domácí konsumenty. Jen výminečně musí ho z menšího neb většího dílu na sebe převzíti zahraniční výrobci. Z těchže příčin by zase tíže vývozního cla zůstala pravidelně na domácích výrobcích zboží clem stiženého; jen ve výminečných případech, když země má monopolistické nebo částečně monopolistické postavení ve výrobě jistého zboží, nebo když jsou právě jinak pro to příznivé poměry tržní, může býti přesunuto clo vývozní na zahraniční konsumenty; v tom případě jest pak finančně výhodné. Politika směřující k tomu, aby byla upravena cla takovým způsobem, aby jejich břímě bylo přeneseno na cizinu, je tedy všeobecně vůbec hospodářsky nemožná, nehledě k tomu, že je v naprostém odporu s moderním pojetím hospodářských styků zahraničných, a že by při praktickém provádění ve větších rozměrech musila vésti k retorsi a k rozvratu obchodních poměrů.

Cla finanční jsou tedy za nynějších poměrů, a pokud tyto poměry trvají, nesena pravidelně domácími konsumenty dováženého zboží, a jsou proto v moderním systému finančním druhem nepřímé daně spotřební. Při tom rozumíme nepřímými daněmi všechny ty, jež nezachycují prameny daňové, základy daňové síly přímo, nýbrž nepřímo v určitých jednáních a vztazích, z nichž se dá na daňovou sílu souditi, a za daně spotřební pokládáme ty, jimiž se zdaňuje užívání důchodů, jevící se spotřebou a výdaji na určité druhy zboží.

V novější literatuře finančně-vědecké jsou cla všeobecně klassifikována jako odvětví daní spotřebních.

Jen výjimečně jsou zastávány jiné názory o jejich povaze. Tak na př. Vocke[14]) staví se vůbec proti běžnému pojmu daní spotřebních, a pokládá dávky spotřební za jistou odrůdu státního monopolu, při němž výroba i prodej ponechán jest soukromým podnikatelům proti tomu, že z vyrobené ceny zboží jest určitá část postoupena státu. Clo, jež má stejnou povahu s dávkami spotřebními má prý proto málo s daní společného a blíží se svým původem i svojí povahou obchodnímu monopolu aneb vnucenému obchodnímu společenství. Na názor Vocke-ův o nedaňové finanční povaze dávek spotřebních nelze přistoupiti; tím padá i jeho zvláštní mínění o povaze cel.

Cla mají jisté podobnosti s daněmi obchodovými, jimiž se zachycuje hospodářská zdatnost, jevící se určitými způsoby obchodních jednání a převodů majetkových; podobnost tato jest však pouze vnější. Ve své podstatě jsou cla způsobem daní spotřebních, jež jsou vybírány při dovozu zboží z ciziny, jsou, dle slov A. Schäffleho, nepřímým zdaněním předmětu podléhajících daním spotřebním při přechodu přes hranice.

Při tom jest lhostejno, jsou-li cla uložena na zboží hotové, přímo ke spotřebě se hodící, nebo na zboží, jež musí býti ke spotřebě teprve upraveno.

Dříve byly všeobecnými jiné názory o povaze cla v souvislosti s panující představou, kdo skutečně clo platí. Pokud se myslilo, že clo od obchodníků vybírané je jimi také skutečně neseno, bývala cla stanovena v úmyslu, aby jimi byla uložena daň na zisky obchodníků. Při tom často vybírány od cizích obchodníků sazby vyšší, než od domácích. Při představě, že tíži dovozního cla nese zahraniční výrobce zboží, odůvodňováno clo jako zdanění výdělku tohoto cizího vyrabitele na zboží, jež pak v domácí zemi jest spotřebováno. Tak na př. Hock[15]) rozeznává vedle cel ukládaných z důvodů finančních a cel ochranných t. zv. Ausgleichungszölle, jež mají býti zdaněním výtěžku, jejž má cizina z obchodu. Tam, kde jsou zavedeny daně výdělkové, a kde důchod národní

[14]) Dr. Wilhelm Vocke: Die Grundzüge der Finanzwissenschaft, 1894, str. 46 násl.

[15]) Hock: Die öffentlichen Abgaben und Schulden, 1863, str. 84 násl. a 122 násl.

je různým způsobem přímo i nepřímo zdaněn, vyžaduje prý zajisté spravedlnost, aby také výdělky, jež cizině z domácí země plynou, byly zdaněny; výdělek zahraničních výrobců na dováženém zboží dá se však zdaniti pouze clem. Clo takové, — clo vyrovnávací —, má býti na suroviny nejnižší, na hotové průmyslové výrobky nejvyšší, poněvadž předmětem zdanění jest celkový výdělek těch, kdo na jeho výrobě spolupůsobili. Názory takové pozbývají svého významu vystižením pravé povahy cla.

Pro posouzení cel jako odvětví daní spotřebních je především důležitou otázka, zda-li jsou k úloze daní spotřebních technicky schopna.

Tu nutno poukázati na jisté výhody, jež mají cla v tomto směru před jinými daněmi spotřebními. Jejich vybírání je jednoduché, dá se dobře kontrolovati a je poměrně laciné. Jediný nástroj, pohraniční čára a úřady celní, slouží k vybírání všech druhů cel, a jakmile jest nástroj tento přiměřeně upraven, lze příjmy v čas potřeby s nepatrným nákladem velmi zvýšiti. Když stát není obchodními smlouvami vázán po delší dobu na určitou výši celních sazeb, možno zvyšováním neb snižováním sazeb velmi dobře se přizpůsobiti okamžité finanční potřebě; tak činí na př. Anglie. Také není při clech tak značného obtěžování dozorčími a kontrolními orgány, jež je mnohdy velmi obtížné při jiných daních spotřebních.

Společně s ostatními spotřebními daněmi dělí se cla o výhodu, že jsou při značné výnosnosti poměrně lehčeji poplatníky nesena než jiné druhy zdanění.

Naproti tomu sdílejí cla všeobecně i stinné stránky ostatních daní spotřebních. Jako při jiných daních spotřebních není ani při clech možno zachytiti správný poměr mezi břemenem daňovým a berní schopností nositelů daně, při vybírání předmětů daně často proniká nemírně čistě fiskální hledisko, a jest skoro nemožno upraviti sazby celní tak, aby schopnější a majetnější vrstvy byly poměrně silněji břemenem daňovým stiženy než třídy nemajetné. Z finančních ohledů bývají cla ukládána i na předměty nutné potřeby, při nichž převážná část tíže cla padne na široké, hospodářsky slabé vrstvy.

Nedostatky tyto mají cla, jež jsou vybírána určitými sazbami dle váhy, objemu neb dle kusů zboží, ještě ve větší míře, než cla

určená určitým procentem ceny zboží. Avšak zjištění přiměřených cen jest při rozvětvenějším systému celním tak těžko proveditelné, že jsou cla nyní všeobecně ukládána dle prvního způsobu. Při tom jest tedy hrubší, lacinější zboží v poměru k své ceně mnohem silněji zdaněno než jemnější zboží téhož druhu.

Celkem vzato, jsou cla technicky k provedení zdanění spotřebního nejméně tak vhodná, jako různé způsoby vnitřních daní toho druhu.

Pro národohospodářské a sociálně-politické posouzení cel finančních jest rozhodné trojí hledisko: postavení cel uvnitř určitého systému daní spotřebních, postavení zdanění spotřebního, mohlasive cel, v systému daňovém vůbec, a postavení téhož oboru daňového v určitém finančním hospodářství.

Jedná-li se o všeobecné posouzení cel jako daní spotřebních buď vůbec neb v určitém finančním systému, sdílejí cla přirozeně osud daní spotřebních. Otázky tyto přesahují obor přítomného pojednání. Lze jen tolik říci, že, pokud se finanční systém nemůže obejíti bez daní spotřebních vůbec, mají v něm i finanční cla svoji zásadní oprávněnost.

Máme-li existenci spotřebních daní za danou, jde o postavení cel finančních k ostatním oborům zdanění spotřebního. Vedoucí zásada je tu, aby se vnitřní zdanění spotřební a zdanění cly doplňovalo a vyrovnávalo.

K dosažení technické rovnováhy mezi cly a vnitřními daněmi spotřebními jest předně nutno, aby v případě, když na jisté zboží domácí výroby uložena je daň spotřební, vybíraná při processu výrobním, nebo vůbec dříve, než zboží přijde do drobného prodeje, bylo totéž zboží z ciziny přivážené zatíženo stejnoměrným clem; pak, aby uložena byla vnitřní daň spotřební v odpovídající výši na všechno zboží domácí výroby, když na totéž zboží při dovozu z ciziny je uloženo clo.

Kdyby nebylo clem dovozním zatíženo zboží, na jehož domácí výrobu je uložena daň spotřební, byla by tím dána pro importeury dovozní prémie v obnosu této spotřební daně. Když v případě uložení cla na jisté zboží, totéž zboží, pokud se doma vyrábí, není stiženo stejnoměrnou daní spotřební, nepřipadne celé zdražení zboží, clem způsobené, do rukou státu; pokud jest možno i zboží

doma vyrobené dráže prodávati následkem toho, že na dovoz téhož zboží z ciziny bylo uloženo clo, připadá zisk ze zvýšených cen domácím výrobcům, t. j. clo má zároveň účinky cla ochranného.

Vedle této technické rovnováhy mezi finančními cly a vnitřními daněmi spotřebními jedná se však i o hlubší materielní rovnováhu;[16]) jednak, aby byly předměty podrobené spotřebním daním a clům ve správním poměru vybrány, jednak, aby výše cla a výše vnitřních daní spotřebních si odpovídaly.

Výběr předmětů musí býti takový, aby vyhovoval pokud možno nejlépe i finanční potřebě státu i zájmům konsumentů, zvláště zájmům širokých, nemajetných vrstev. Čistě fiskální a sociálně politický zájem se tu často střetnou, poněvadž právě předměty hromadné spotřeby, konsumované ve velikém množství širokými vrstvami obyvatelstva, jsou nejpohodlnějšími předměty zdanění spotřebního, tedy také cly.

Zcela všeobecně jest těžko označiti určité předměty za vždy vhodné, jiné za vždy nevhodné k zdanění finančními cly; vše tu záleží na konkretních poměrech. Lze však říci, že by bylo absolutně špatným clo, uložené na předměty nutné spotřeby širokých vrstev v takové výši, že by se staly příliš drahými, než aby mohly býti v potřebném množství konsumovány, když za ně není vhodné náhrady. Zlo takto způsobené bylo by tím větší, že je kumulativní, působíc na rozvoj příštích generací. Naproti tomu budou vedle cel na luxusní předměty, jež jsou finančně málo vydatná, nejvhodnějšími cla na takové předměty, jež nepodmiňují fysickou zdatnost obyvatelstva, jejichž konsum však se velmi šíří ve vrstvách, které žijí v jistém stupni hospodářského blahobytu.

Předměty, podléhající clům a vnitřním daním spotřebním mají tvořiti celek tak, aby žádný vhodný nebyl na úkor ostatních opominut. Výběr předmětů podmíněn jest ovšem hospodářským stavem a spotřebními zvyky obyvatelstva.

Rovnováha má býti zachována nejen ve výběru předmětů nýbrž i v poměrnosti jejich zatížení. Sazby celní a sazby vnitřních daní spotřebních mají býti k sobě v patřičném poměru, jenž odpovídá spotřebnímu významu jednotlivých zatížených zboží

---

[16]) Srovnej Riecke, Finanzwissenschaftliche Würdigung der Zölle v Schönberg, Handbuch der polit. Oekonomie, III. 1.

a hospodářské síle vrstev, zboží toto především konsumujících. Všeobecně o výšce cel finančních lze říci s hlediska čistě fiskálního tolik, že clo může býti stupňováno nejvýše potud, pokud by úbytek spotřeby následkem vyšších cen zboží, jež byly způsobeny zvýšením cla, nebyl trvale tak značný, aby absolutní celkový výnos cla po zvýšení sazeb neklesl místo očekávaného stoupnutí.

Zjednání rovnováhy mezi cly a vnitřními daněmi spotřebními ve výběru předmětů i v sazbách je důležitým úkolem finančním i sociálně politickým. Jest podstatnou součástkou širšího problému úměrnosti mezi daněmi spotřebními vůbec a ostatními druhy daní.

Kodifikace soukromého práva a evropská solidarita.[1])

Napsal *Prof. Dr. Živojin Perić.*

Přicházíme nyní k občanskému zákoníku německému, který bude míti snad stejný nebo aspoň skoro stejný vliv na evropské soukromé právo jako mělo právo římské nebo francouzský Code Civil. V zemích, v kterých se v poslední době počalo s kodifikacemi soukromého práva, začíná se tento vliv již pociťovati. Tak tomu je v Řecku a Srbsku, kde celé dílo bude spočívati na německém občanském zákoníku.[2]) Sem patří i Švýcary, kde na kodifikační práce z r. 1907 německý občanský zákoník jistě působil. Ostatně již při pořizování spolkového zákoníku obligačního práva z r. 1881 s prospěchem se použilo práva německého. Konečně v osnově uherského občanského zákoníku zračí se vliv občanského zákoníku německého, aspoň pokud běží o stránku technickou a formální.

---

[1]) Tato stať je výňatkem z většího spisu, jenž brzy vyjde pod titulem svrchu uvedeným. První paragraf „O vlivu jednotného zákonodárství v právu soukromém na solidaritu lidstva", byl přednesen na prvním sjezdu Evropské Federace (Fédération Européenne) v Římě 16.—20. kv. 1909. — Poznáváme rádi místa peru autora předního srbského civilisty známého svými pracemi nejen v Srbsku nýbrž i za hranicemi, zejména ve Francii a Německu.

[2]) O Řecku viz *Planiol, Traité élémentaire de droit civil. I. st.*

Především je to však Francie, kam proniknou a již pronikají myšlenky německých kodifikatorů. Jest to ostatně jen pokračování vlivu, kterým německé právo odedávna působilo na francouzského ducha. Na štěstí Francie, která ještě nedávno právem slula evropskou Čínou, poněvadž opovrhovala vším, co se dělo za hranicemi, otevřela se vlivům cizí vždy pozorujíc konečně, že toto osamocení je jak vlastním jejím zájmům, tak zájmům civilisace jen na škodu. Dnes je počet francouzských učenců, znajících německy a zabývajících se německým právem, nepoměrně větší než jaký býval třeba jen před dvaceti lety. Bylo by chybou přičítati sympatie francouzských právníků k historicko-evolucionistické škole pouze německému občanskému zákoníku. Neboť tyto sympatie byly tu již před kodexem Viléma II. Pocházejíť z doby, kdy byli francouzští právníci nuceni uchýliti se k historicko-evolutionistické methodě, aby vyšli z rozpaku, které jim působil jejich Code Napoléon, jenž nepředvídaje, tím méně upravuje řadu obtížných případů, naprosto nevyhovoval dnešní složitosti soukromoprávních vztahů. Jakmile se vyskytly otázky související s historicko-evolucionistickou methodou, jejíž kolébka stála v Německu, bylo přirozeno, že se francouzští spisovatelé obrátili k dílům právníků německých, jichž studium jim otevřelo nové obzory. Poznali, jak zastaralá a málo vědecká je tradicionální methoda logické interpretace, jež pomíjela dějinný a sociální vývoj. Naproti tomu způsob, jak Němci zpracovali právo pandektní, tak se jim zamlouval, že vnesli do svých právnických prací více filosofie a více systematičnosti než dosud. Zkrátka znalostí, jíž takto nabyli o německém právu a jeho methodě, francouzští právníci zajistili svým právnickým studiím ráz ryze vědecký.

Rozumí se samo sebou, že tento nový směr právnických prací ve Francii jen ještě zmohutněl, jakmile se objevil občanský zákoník německý, kterým se Francouzi zabývají měrou, jež jim jest ke cti. Spisovatelé německého občanského zakonníka počínali si také opravdu veskrze vědecky: nejprve vylíčili ve všeobecné části, §§ 1 až 240, všechny soukromoprávní instituce v společných rysech a pak přikročili k výpočtu jednotlivých soukromých práv, jež tvoří část zvláštní. — (Druhá kniha: Právo obligační, §§ 241 až 853; třetí kniha: Právo věcné, §§ 854 až

1296, čtvrtá kniha: Právo rodinné, §§ 1297 až 1921, pátá kniha: Právo dědické, §§ 1922 až 2385.) To je, řekněme, vědecký postup, neboť tento postup záleží v tom, že vyhledáme a sebereme v jistém druhu jevů znaky všem těmto jevům společné, pro něž právě tyto jevy spadají do jedné kategorie, a po ukončení této první práce popíšeme rysy, jimiž se každý z těchto jevů liší od ostatních jevů téhož druhu. První práce je spíše filosofická, kdežto druhá spíše popisná. Proto můžeme říci o všeobecné části německého občanského zákonníka, že je filosofií německého soukromého práva, a že zvláštní část je popisem tohoto práva.

Vedle tohoto prvního vlivu německého občanského zákoníku na jeho francouzské vykladatele — vznik nové methody ve vědeckém výkladu francouzského práva —, objevení se německého zákoníka vyvolalo též ve Francii studium institucí zde dosud neznámých, jako na př. ochrany detence, zneužití práva, smlouvy věcné, pozemkového dluhu, hypotéky na vlastní věci (in re propria), systému německých pozemkových knih, jenž se tolik liší od systému francouzského kodexu, jednostranného závazku atd. Ochota, s níž francouzští učenci přijali německý občanský zákoník, tak jako jejich úsilí poznati jej a proniknouti jeho ducha, nepochybně silně bude ve Francii působiti na činnost zákonodárnou. A podaří-li se ve Francii provésti novou kodifikaci soukromého práva, tato kodifikace — můžeme tak tvrditi již nyní — jistě ucítí tento vliv. Stejně je jisto, že zákonodárná technika, jíž se před vyhlášením německého občanského zákoníku obíral sotva kdo ve Francii, nebude zanedbána v této nové francouzské kodifikaci, a to vlivem německého kodexu, jehož přesné uspořádání a technika se uznává všude jednomyslně. Vše to — je snad zbytečné to zdůrazňovati — bude jistě ve svých výsledcích příznivo vyrovnání soukromoprávních vztahů ve Francii a Německu, vyrovnání, které, jak jsme již poznali, jen zvýší solidaritu těchto dvou civilisovaných národů.

Ale již nyní můžeme posouditi účinek, který způsobil kodex Viléma II. ve francouzsko-německých vztazích. Nikdo nepopírá, a nelze vůbec popříti, že tyto vztahy vstoupily v takovou fasi, že jsou pevnou oporou světového míru. Západní Evropou věje nyní vánek míru. Neříkáme tvrzení, že německý občanský zákoník k tomu přispěl značnou měrou, zní snad podivně, ale není tomu

tak. Tento zákonník poskytl oběma sousedním národům příležitost studovati a poznávati se navzájem. Snaha po vzájemném sblížení a pozorování jevila se u Francouzů a Němců zvláště od toho dne, kdy se Francouzům, dosud uvyklým považovati hranice Francie za hranice světa, uzdálo obírati se svými sousedy na východě. Německý zákonník občanský, tato synthesa více než tisícileté kultury, je však opravdu dílem, v němž se odráží německý genius v dostatečné síle a čistotě, že stojí Francouzům za to, aby studovali toto dílo a poznali jeho ducha. Kodex Viléma II. je bez odporu velikou mravní a intellektuální silou, a je zcela přirozeno, že Francouzi více méně pociťují jeho vliv. Německý zákonník mohl dosáhnouti tohoto vlivu, ano i sympatií ve Francii tím spíše, že jim nebyl vnucen od vítěze jako francouzský Code, jejž zavádělo počátkem XIX. století v Německu vítězné vojsko Napoleonovo. Tato sympatie francouzských učenců k německé pravovědě — sympatie k ideám této vědy — byla přirozeně provázena jinou sympatií —: k spisovatelům. A je opravdu zcela přirozeno, že francouzští spisovatelé, čtouce a studujíce německá díla, ponenáhlu pocítili náklonnost k samým učencům, kteří je vzdělávali. Neboť jako milujeme básníka nebo románopisce, které čteme, tak právě nás víže jistá sympatie k mužům vědy, kteří nám způsobili duševní požitek. A z nejlepších důkazů tohoto šťastného duševního příbuzenství je snad kniha na oslavu stoletého trvání francouzského Code Civil, v níž právníci němečtí zároveň s francouzskými s patrnou sympatií oslavovali Code Civil z r. 1804.

Které jsou tedy ty základní ideje, jimiž se liší zákonník německý od francouzského? O kodexu Viléma II. se říkalo, jako o kodexu Napoleonově, že je příliš výlučně měšťácký (bourgeois), poněvadž především hájí zájmů tříd majetných a nepopřává dosti místa ideám ochrany slabých a sociální solidarity.[1]) Je jisto, že se zákonník německý neliší v základě od francouzského, a důvod toho je zcela prostý: německá společnost z r. 1896 byla

[1]) Sohm, Bericht an den Kongress der vergleichenden Rechtspflege 1900, str. 5 (cituje prof. Gaudemet v studii: Les codifications récenets et la revision du Code Civil, uveřejněno v Le Livre du Centenaire du Code Civil, sv. II., str. 967). Viz též knihu Ant. Mengera: Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen.

v podstatě své tatáž jako francouzská společnost z r. 1804. Vlastnictví a svoboda, dvě význačné známky kodexu Napoleonova, mají stejnou důležitost v kodexu Viléma II. Po celé století nepřestala platiti individualistická idea moderní společnosti, a učení Laisser faire laisser passer je přes odpor socialistické nauky stále ještě podkladem hospodářských vztahů. Zásady sociální, právní, hospodářské a politické nemizejí tak snadno. Mají tuhý život a můžeme tomu býti jen rádi. Tyto zásady se mohou srovnati s — citronem: odhazujeme jej teprve, až z něho vymačkáme všechnu šťávu. Zásada stárne, zastarává teprve, když není k ničemu, když vydá všechno dobré, jež obsahovala. Teprve když úplně vyschne a stane se neužitečnou, nahrazuje se jinou. Zásada individualismu nestala se ještě tak nepotřebnou; nedala ještě všeho, co dáti může. Vzniknuvši, aby lidstvu dala co největší sumu bohatství, musí vytrvati do té doby, až lidstvo s dostatek opatří vším potřebným. Pak bude možno se jí vzdáti a na její místo postaviti zásadu o rozdělení bohatství a o rovnosti: je třeba, aby před dělením bylo tu něco, co se má rozděliti.

Přes to je německý zákonník i s tohoto stanoviska značným pokrokem oproti francouzskému kodexu. Námitka, že není dost příznivý moderní ideji sociální solidarity, je nespravedliva. Naopak jsme přesvědčeni, že spisovatelé německého zákonníka s dostatek nadržovali této ideji, ovšem pokud to bylo možno při individualistickém základě, na kterém vybudovali své dílo. Tak stanoví § 226 německého kodexu pravidlo, jež omezuje držitele práva: „Výkon práva je nepřípustný, směřuje-li nutně jen ke škodě druhého.“ Před německým kodexem bylo právo neobmezenou plnou mocí, pročež držitel práva mohl chtíti třeba jen cizí škodě. Dnes toho již nemůže: Viděli jsme právě, do které míry přikazuje německý občanský zákonník šetřiti nejen svých vlastních zájmů, nýbrž i zájmů svých bližních. Toť jistě idea, která je protivou ideje individualistické, dle níž každý má šetřiti jen svých vlastních zájmů, jelikož se myslí, že egoism je nejlepší vzpruhou pokroku.

Podle našeho mínění § 226 německého občanského zákoníku nemá v zákoníku soukromého práva smyslu. Tento paragraf míří proti ideji soukromého práva, právě jako je idea solidarity protivou ideje individualistické. Německý zákonník je zákonodárné dílo, jež podkopává základ, který si sotva položilo.

Ještě jiná námitka se činila německému občanskému zákoníku. Líčí se jako dílo, jež jsouc učenější a více proniknuté duchem logické stavby, bude v budoucnosti ohrožovati pokračování vývoje práva po stránce praktické i vědecké.[1]) S tohoto stanoviska vyniká prý Code Civil nad zákoník německý: popřává prý mnohem více místa svobodnému výkladu soudcově. Zejména švýcarský zákoník občanský z r. 1907 může býti vzorem zákonodárné práce, jež použila theorie, podle které kasuistika v zákoníku a podřízení soudce kasuistice znemožňují, aby se zákoník uvedl dle potřeby v souhlas s platnými ideami a tak se přizpůsobil vývoji sociálního života. (Švýcarský občanský zákoník, čl. 1., odst. 2. a 3.)

Nebudeme se zdržovati zkoumáním této theorie, ježto nám toho nedovoluje předmět našeho článku; omezíme se na vysvětlení tohoto rozdílu mezi německým a švýcarským a, chcete-li, i mezi francouzským zákoníkem. Sestaviti zákoník, který by dopřával soudci dosti místa k svobodnému pohybu mezi texty a to tak, aby se mohl při použití zásad zákoníku říditi změnami a osudy právního života národu, zřejmě znamená stanoviti zásadu, že úprava soukromoprávních vztahů nespadá pouze do kompetence zákonodárců, t. j. do kompetence lidí, kteří jsouce individuálně určeni nutně postupují ve své zákonodárné práci racionalisticky, nýbrž též, že tato úprava musí býti především výslednicí pozvolného vývoje v lidu. Nuže, a to jest právě to, čemu německý duch, jsa přísně konservativní, nechce a nerozumí. Nedovoluje, aby zákony byly dílem davu, poněvadž by to byla zásada zcela demokratická, neřku-li revoluční. Německý duch nechápe, že by mohlo řízení státu spočívati v rukou lidu, jenž dle jeho názoru, řídě se spíše citem nežli rozumem, nemůže nikdy obstarávati státní záležitosti tak prozíravě jako jednotliví vynikající mužové, jejichž vysoká kultura spojená s objektivností a klidem, neodlučitelným od osamocené intellektuálné práce, chrání jich od ukvapeného a nepromyšleného jednání, jemuž podléhá jedinec, jedná-li jako součást davu.

---

[1]) Gaudement na u. m. v Livre centenaire du Code Civil, sv. II., str. 972. *R. Saleilles, Introduction à l'étude du droit civil allemand*, str. 119. O. Gierke, Entw., 58.

Německý zákonník, aspoň dle našeho mínění, přišel tedy jako reakce proti francouzskému kodexu, který, nezapíraje svého původu, propagoval ideu revoluční, t. j. zásadu: V š e c k o s k r z e l i d. Německý občanský zákonník pokouší se o propagandu opačné zásady: V š e c k o o s v í c e n ý m a u v ě d o m ě l ý m r o z u m e m. Ideu sociální solidarity zajisté připouští — a právě jsme řekli, že to je smysl pravidla o zneužití práva, které se stanoví v § 226 — ale nepřipouští, aby tato idea, právě tak, jako ostatní vedoucí ideje, byla výslednicí neuvědomělé práce davu, nýbrž výslednicí práce intellektuálných jednotlivců. Němci jsou jistě ochotni činiti velmi mnoho, ano vše pro lid, ale jsou přesvědčeni, že je zde třeba počínati si jako poručník: V š e c k o p r o p o r u č e n c e, a l e n i c s k r z e p o r u č e n c e.

Budoucnost ukáže, zda německý duch, jak jsme jej právě zachytili, bude s to, aby získal a ovládl duchy aspoň tak, jak je ovládal francouzský Code. Snad jest historie lidstva jen střídavé panství těchto dvou protilehlých zásad, jež se potírají navzájem: zásady neuvědomělého (hmoty) a zásady uvědomělého (ducha).

O trestní pravomoci politických úřadů.

(Habilitační přednáška.) Dne 17. prosince 1908 přednesl *Dr. Franc. Weyr*

Dovolím si v následující přednášce pojednati o „trestní pravomoci politických úřadů". Jelikož thema tak obsírné nelze v krátké době projednati zevrubně, chci vytknouti pouze nejdůležitější momenty sem se vztahující. Tyto týkají se jednak m a t e r i e l n í h o r o z s a h u trestní pravomoci politických úřadů, jednak však f o r m á l n ě p r á v n í h o obsahu této moci. Tímto formálně-právním obsahem trestní pravomoci pol. úřadů míním způsob, jakým tato se vykonává (pokud se týče vykonávati má).

I. Co se týče materielního rozsahu této moci, lze jej rozděliti vhodně na dvě velké skupiny. Politické úřady — a těmi zde sluší rozuměti nejen státní úřady správní a policejní, nýbrž i komunální, tedy obce — mají dle stávajících zákonných předpisů nadmíru obsáhlou agendu trestní. Tato přesahuje — co se týče státních politických úřadů — značně trestní agendu soudní, při čemž ovšem mám na zřeteli pouze kvantitativní převahu — totiž počet případů a nikoliv snad

kvalitativní moment. Kdežto však soudové ve své trestní činnosti vázáni jsou výhradně zákonnými předpisy materielními a formálními, nalézáme u politických úřadů, pokud se zabývají trestní agendou, vzpomenutou již d v o u d í l n o s t: tato pozůstává v tom, že političtí úřadové netrestají pouze případy, které jako trestní přestupky v zákonech nebo na základě zákonů vydaných, abstraktních nařízení jsou označovány, nýbrž, že mají jako správní orgány moc, stanoviti trestnost jistého činění jak abstraktně tak konkretně v jednotlivém případě.

Podává se tedy dle řečeného následující z á k l a d n í rozlišování: jednu skupinu přestupků nacházíme v nejrůznějších zákonech správních — tedy přestupky živnostenského řádu, stavebních řádů, vodních zákonů, školních zákonů atd., druhou skupinu podávají nám přestupky ad hoc jako takové správním úřadem samým konstruované a v případě kontravence jím trestané. Tyto bychom mohli nazvati přestupky policejními v užším smyslu.

Je-li již počet a rozsah přestupků první skupiny ohromně veliký, jest počet všech možných přestupků druhé skupiny téměř nekonečný. Přestupky první skupiny mají zcela obdobný materielně-právní základ jako přestupky, které trestati jest soudům, t. j. zákonný. Odlišují se tedy pouze různou kompetencí orgánů, které jsou povolány k souzení jich, pak růzností forem processuálních, od této kompetence odvislých.

I přestupky druhé skupiny mají — ovšem ve velmi širokém smyslu — zákonný podklad. Podklad tento tvoří známé cís. nař. z 20. dubna 1854 ř. z. č. 96. O rázu tohoto nařízení, jakož i o poměru jeho k pozdějším zákonným ustanovením — především k státním základním zákonům —, budiž mi dovoleno zde stručně pojednati. — Cís. nařízení z roku 1854 vzniklo v době předkonstituční, má tudíž, není-li pozdějšími zákony derogováno, moc zákona. Mělo míti dle dotyčného přednesení ze 4. III. 1851 úkol: „Die durch die Ereignisse der letzteren Jahre erschütterte Achtung vor der Regierungsgewalt nach allen Richtungen wieder herzustellen und mit dem starken Arme der öffentlichen Autorität dauernd zu befestigen.“ Nařízení to má, ač obsahuje pouze 18 paragrafů, velice pestrý a dalekosahající obsah, který s nadpisem jeho „Vorschrift für die Vollstreckung der Verfügungen und Erkenntnisse der l. f. politischen und polizeilichen Behörden“ nikterak nesouhlasí. Nejdůležitější jest z nich § 7, jenž jedná o případech, ve kterých byl stanoven v mezích působnosti politických a policejních úřadů zákaz vztahující se buď na jednotlivé jednání — tedy konkrétní, proti určité osobě směřující zákaz — nebo na určité druhy jednání — tedy abstraktní zákazy — a vyslovuje zároveň trestní sankci pro neuposlechnutí takových zákazů.

Než přikročím k výkladu tohoto ustanovení, jest zodpověděti otázku, zda-li toto ustanovení nebylo zrušeno §em 11 st. a zákl. zákona o moci vládní a výkonné, který propůjčuje správním úřadům právo

vydávati nařízení a příkazy (Befehle) pouze na základě zákonů.

Cís. nař. z r. 1854 má nyní skutečně, ježto vydáno bylo v éře předkonstituční, ráz zákona. Bylo tedy zrušeno obsahově uvedeným §em 11 st. z. z.? Pádný argument pro názor, že bylo zrušeno je, že onen § 11 nemůže míti vůbec na mysli možnost takových všeobecných ustanovení, jako jest § 7 našeho nařízení. Neboť tím stal by se celý § 11 st. z. z. o moci vládní a výkonné vlastně illusorním a bezcenným. Vydán-li totiž zákon, kterým se přisuzuje státním úřadům zcela všeobecně právo, zakazovati a přikazovati cokoliv, jen když materie, na kterou vztahuje se zákaz nebo příkaz, spadá do jejich všeobecné kompetence, pak nacházíme se de facto v éře absolutního státu mocenského.

Nicméně myslím, že autoři státních zákl. zákonů z r. 1867 nechtěli zrušiti platnost § 7 cís. nař. z r. 1854 a že paragraf ten de lege lata za zrušený nelze pokládati. Zmíněný úmysl redaktorů st. zákl. zákonů vysvítá dost jasně z porovnání doslovu §u 7 cís. nař. a §u 11 st. z. z. o moci vládní a výkonné: Tento totiž mluví výslovně o zákazech (Verbote), onen o nařízeních a příkazech (Befehle). Jest sice pravda, že terminu „zákazy", který nacházíme v §u 7 cís. nař. z r. 1854 nelze přikládati takový význam, že by státní moc mohla pouze zakazovat všeliké jednání poddaných. Vždyť lze každý příkaz oditi v mluvnickou formu zákazu. Chci-li totiž někemu nějakou určitou činnost přikázati, mohu to vždy učiniti ve formě zákazu. Na př. místo abych řekl: „přikazuji, aby každý, kdo vstoupí do této místnosti, kouřil," mohu říci: „zakazuji, aby někdo, kdo do této místnosti vstoupí, nekouřil." V této formě mohu pak vydati též příkaz jistého činění na zákl. §u 7 cís. nař. z roku 1854.

Jest přes to velice nepravděpodobno, že by autoři §u 11 st. z. z. o moci vládní a výkonné nebyli pojali do textu vedle nařízení a příkazů výslovně též zákazy, kdyby se nebyli obávali, že tím podají nový argument pro tvrzení, že jim jest derogován všeobecně za nezbytný pokládaný § 7 cís. nař. z r. 1854. Z toho plyne, že bylo by jejich intenci udržeti jej v platnosti. Jest zde zajisté jakási neupřímnost, která panovala jak při koncepci §u 7 cís. nař. tak při koncepci §u 11 st. z. z. o moci vládní a výkonné. Neboť zajisté byli si autoři posledního ustanovení vědomi, že tak všeobecné a proto nad míru nebezpečné ustanovení, jakým jest § 7 nehodí se do ústavy státu vskutku právního. Avšak účelu svého dosáhli: Všeobecně přijímá se v praxi a theorii platnost cís. nař. z roku 1854 a i říšský soud vyslovil se ve svém rozhodnutí z 20. ledna 1886, „že jest nepopíratelno, že cís. nař. z 20. IV. 1854 žádným st. zákl. zákonem nebylo zrušeno."

Podobnou, snad ještě větší neupřímnost v koncepci vykazuje též § 7 cís. nař. Neboť ono jest tak obojetně koncipováno, že dopouští dva zcela různé výklady. Zní takto: „Ist im Wirkungskreise der politischen

oder polizeilichen Behörden ein Verbot erlassen worden, solches mag sich auf eine einzelne Handlung oder auf eine bestimmte Gattung von Handlungen beziehen, so haben die betreffenden politischen oder polizeilichen Behörden zur Durchsetzung dieser Vorschrift unmittelbar gegen diejenigen, welche das Verbot zu übertreten suchen oder in dessen Nichtbeachtung verharren, die zum Zwecke führenden Vollzugs- und Exekutionsmittel in Anwendung zu bringen, und die für den Fall der Übertretung oder Widersetzlichkeit bestimmte oder in Ermangelung einer ausdrücklichen besonderen Strafsanktion die im § 11 festgesetzte Strafe zu verhängen." Na základě tohoto znění snažil se v nejnovější době *Brockhausen* dokázati, že dosavadní výklad tohoto paragrafu, který vidí v něm materielně-právní ustanovení, jest vůbec zásadně nesprávný.[1]) Správným prý jest výklad, který pokládá náš paragraf a vůbec celé cís. nař. z r. 1854 za všeobecný jakýsi exekuční řád správní. Tím dává se prý politickým a policejním úřadům možnost a právo, aby dodržení zákazů, které v mezích své působnosti vydaly, patřičnými donucovacími tresty vynutily. Jako důkaz uvádí mimo nadpis tohoto nařízení, který zní „Vorschrift für die Vollstreckung der Verfügungen und Erkenntnisse der l. f. politischen und polizeilichen Behörden" zvláštní textování, které pouze v první, hypothetické větě vyslovuje možnost vydání takových zákazů, v hlavní větě pak připisuje úřadům právo, aby, jsou-li takové zákazy vydány, trestaly případné přestoupení jejich. Celá novost tohoto paragrafu spočívá tedy dle tohoto mínění v této hlavní větě, z čehož pak ihned plyne, že jest nutným předpokladem trestního práva úřadů, aby v jiném materielním zákoně byl dotyčný, v konkretním případě přestoupený zákaz obsažen. Hypothetická věta našeho §u 7 měla by tedy dle tohoto výkladu asi takový smysl: Hat die Behörde ein Verbot, zu dem sie auf Grund eines (sc. anderen materiellen) Gesetzes befugt war, erlassen, ... atd. Ač nemohu tomuto zajisté duchaplnému výkladu veškeré oprávnění upříti, nelze mi jej přece akceptovati. Jako důvody svého názoru, že § 7 nelze pokládati za ryze exekuční ustanovení, uvádím následující:

1. Že nebezpečné ustanovení o právu vydávati zákazy, nachází se skutečně v pouze hypothetické větě celé periody, vykládám si zmíněnou již neupřímností autoru tohoto ustanovení. Zajisté patřilo by tak základní a důležité, osobní svobodu poddaných v tak mocné míře ohrožující ustanovení, jakým jest kodifikace zcela všeobecného práva úřadů, vydávati všemožné, pod trestní sankcí stojící zákazy, do hlavní věty kontextu, ne-li vůbec do zvláštního paragrafu, který by dokonce vzhledem ku své důležitosti snesl tučný tisk. Že se tak nestalo, není snad náhodou. Neboť textem, jaký vykazuje ve skutečnosti § 7, bylo docíleno že ustanovení tak nebezpečné jeví se býti na první pohled

[1]) „Verwaltungsrechtliche und verwaltungspolitische Essays" 1908.

dost nevinným. Správný, t. j. intencím autorů tohoto ustanovení vyhovující výklad očekávali tito od úřadu, kterým v této nevinné formě poskytnut velmi účinný prostředek správní — a nemýlili se.

2. Jako druhý argument uvádím okolnost, že by passus „im Wirkungskreise" stal se vlastně zbytečný. Uvádí-li se totiž právo vydávati zákazy pouze v hypotetické formě, t. j. naznačuje-li se tím toliko jaksi mimochodem nutný předpoklad pro vynesení trestu, jest to vlastně dost samozřejmé, že jedná se zde o zákazy, politickým úřadem v mezích působnosti jeho vydané. Ba můžeme jíti dále a tvrditi, že celý § 7 byl by, když pojímáme jej jako e x e k u č n í nařízení, zbytečný. Vždyť jest nyní, a bylo mnohem více ještě v době, kdy naše nařízení bylo vydáno, zřejmo a rozumí se samo sebou, že musíme zcela všeobecně přisuzovati státním úřadům oprávnění, aby dodržení právoplatných zákazů, jimi vydaných, repressivními prostředky, ku kterým náleží též policejní tresty t. zv. donucovací, vynutily. Zákazů, které by se snad vydávaly bez této trestní sankce, mohou vydávati ovšem úřady dle libovůle mnoho, ač lze-li vůbec takovou emanaci státní vůle, k níž nevíže se současně trestní sankce, pokládati vůbec ještě za právoplatné zákazy! A k úpravě řízení a trestní sankce úplně stačilo by v š e o b e c n é nařízení asi tak jak činí známé min. nař. z 30. září 1857 ř. z. č. 198 jež jedná o trestání takových přestupků, pro které není stanoven zvláštní trest.

Pokládáme-li však naopak § 7 cís. nař. z r. 1854 za m a t e r i e l n í ustanovení pak dostává passus „im Wirkungskreise" patřičný význam v tom smyslu, že ukládá se úřadům, aby, vydávajíce zákazy, dbaly při tom přesně své kompetence.

3. Jako třetí argument pro materielní povahu našeho ustanovení lze uvésti motivy, které zračí se v citovaném již „přednesení" z roku 1851, které zajisté neponechává žádných pochybností o tom, že nařizovací moc tehda chtěla moc výkonnou utužit, propůjčujíc jí tak účinný prostředek, jakým jest § 7 cís. nař. z r. 1854.

4. Pak můžeme se ptáti: proč nemluví § 7, jsa v první řadě pouhým exekučním regulativem, ve své hypothetické větě, též o p ř í k a z e c h? Nepotřebuje dodržení těchto právě tak trestní sankce jako dodržení z á k a z ů?

5. A konečně sluší připomenouti, že podobné m a t e r i e l n í ustanovení, jakým jest náš § 7 cís. nař. z r. 1854 —, jest, i když ne snad v oné příliš všeobecné a proto velice nebezpečné formě — pro výkonné správní orgány státní naprosto nezbytno. Je totiž zcela nemožno, aby positivní zákony předvídaly veškery možné konkretní případy, ve kterých politické úřady k zachování veřejného pořádku a autority úřadů mají zakročiti, a nařídily, kdy možno nastoupiti zákazy trestní sankcí opatřenými. Bylo by ovšem vítati s povděkem, kdyby se theorii podařilo dokázati neplatnost ustanovení §u 7 jako m a t e r i e l n í h o

předpisu; pak by však nastal též pro zákonodárnou moc ihned nutkavý požadavek po novém upravení této materie.

Cís. nař. z roku 1854 a hlavně jeho nejdůležitější paragrafy 7 a 11 platí tedy dosud a význam prvního není jen formální, nýbrž materielní. Přestupky zákazů, na zákl. §u 7 vydaných, tvoří zvláštní kategorii policejních přestupků vůbec. Rozčlenil jsem tyto již na počátku na 2 kategorie. Toto dělení spočívá na rozdílém substrátu trestnosti. Nechci se zde pouštěti do rozboru otázky, jaké že jest rozdílné kriterium mezi t. zv. přestupky soudními (kriminálními) a policejními. Zde nazýváme policejními přestupky v širším smyslu veškeré přestupky, které jest trestati úřadům správním na rozdíl od oněch, které spadají do kompetence trestních soudů. Je to tedy kriterium ryze vnější, nijak vlastnosti zapovězených činů samých se netýkající. Naproti tomu zdá se mi, že skupinu t. zv. policejních přestupků v tomto formálním smyslu lze jasně, a sice dle hlubšího kriteria, rozeznávati dle toho, jsou-li trestuhodny dle §§ 7 a 11 cís. nař. z r. 1854 nebo na základě jiných materielních zákonů a nařízení. Toto rozlišování není již pouze vnějším, formálním, jak se na první pohled zdá. Přihlédneme-li totiž k druhé skupině, shledáváme, že se zde v první řadě trestá čin, který jako takový z pravidla vždy a všude jest státem pokládán za trestuhodný. Tak na př. tresty, které stanoví náš živn. řád na nedovolené, t. j. řádně neohlášené provozování živnostenské. Stát prohlašuje takové provozování za zakázané a trestné, jelikož tím na př. živnostník vyhýbá se předepsání daně, které by jej jinak při ohlášce stihlo, a tím tudíž veřejným zájmům připravuje positivní škodu. Nemohu tedy v takovém přestupku vidět policejní přestupek dle theorie, která učí, že policejní přestupky jsou přestupky pouhé povinnosti k poslušnosti oproti státu, a že v takovém případě trestá se pouhá neposlušnost a nikoliv činnost zapovězená jako taková. Naopak zdá se mi, že možnost konstrukce takových neposlušnostních přestupků plyne jedině z § 7 cís. nař. z r. 1854. Neboť jím dá se zakázati vše možné. Jest známo, že jeho používají političtí a policejní úřadové co nejvydatněji ve všech možných případech. Zde zakazuje se často činnost, kterou jako takovou sebe jemnější morálka státní nikterak za jakékoliv bezpráví pokládati nemůže. Tak na př. zakazuje se hra na klavír, která sousedy obtěžuje, nebo opětované zasílání dopisů na zákl. § 7 cís. nař. z r. 1854. Pokračuje-li hráč nebo pisatel přes zákaz ve své činnosti, propadá trestu dle §u 11. Zde máme příklad pravých neposlušnostních přestupků, jelikož činnost o sobě nikterak nesměřuje proti zájmům veřejným a jest obyčejně právně úplně indifferentní. Jedině v takových případech můžeme neposlušnost oproti konkrétním zákazům pokládati za trestný substrát přestupku.

Právě z této vlastnosti přestupků jako neposlušnostních vyplývá však dle mého mínění de lege lata zcela oprávněná restrikce při vý-

kladu §u 7 cís. nař. Neodpovídalo by totiž duchu tohoto ustanovení, kdyby úřadové na základě jeho vydávali t r v a l é zákazy. Neboť ono jest v první řadě povoláno aby poskytlo úřadům z á k o n n ý podklad pro přechodné singulární a proto zákonodárcem z předu ještě neupravené poměry a případy. Tedy v první řadě slouží § 7 pro konkretní jednotlivé případy. Vykládáme-li si ustanovení §u 7 takto, pak ztratí aspoň částečně ono nebezpečné vzezření kterým hrozí učiniti ustanovení st. z. zákonu o svobodě občanů illusorními.

II. Zmínil jsem se v předcházejícím o o b s a h u trestní pravomoci pol. úřadu. Chci nyní poukázati ještě na důležitou otázku, která má stejný význam pro svobodu poddaných jako právě projednaná. Míním otázku, jež se týká v á z a n o s t i politických úřadů při vykonávání trestních funkcí, nebo-li jak to *Brockhausen* nazývá, t r e s t n í p o v i n n o s t i politických úřadů. Nebo jinými slovy: platí pro trestní působnost politických úřadů p r i n c i p l e g a l i t y nebo princip o p p o r t u n i t y? Prvním vyslovujeme zásadu, že správní soudce nemá jen p r á v o, v určitých případech trestati, nýbrž zároveň analogickou p o v i n n o s t, druhým pak přichází k platnosti názor, že správní soudce může v určitých případech jaksi dle volného uvážení svého, t. j. z důvodu vyšší opportunity buď upustiti od stíhání nebo i po provedeném vyšetření n e v y s l o v i t i trest, jinak zákonem pro takové případy předepsaný. Problém ten má v trestním řízení politickém mnohem větší důležitost než v trestním řízení soudním. Neboť v tomto stává se již proto méně aktuelním, protože úlohy žalobce a soudce jsou zde přesně odděleny, kdežto v trestním řízení před soudcem s p r á v n í m je tento žalobcem a soudcem z á r o v e ň.

Při zodpovědění naší otázky sluší rozeznávati přesně obor legis latae a legis ferendae. Co se týče předem oboru p o s l e d n í h o, sluší předně zodpověděti otázku, je-li vhodno co do našeho problému dělati rozdíl mezi řízením soudním a politickým. Pro první obor platí bez odporu princip l e g a l i t y a tento odpovídá také rázu moderního státu právního — neboť on omezuje co nejvíce libovůli orgánů státních a zvyšuje moc legis scriptae —; nemá-li býti stejnou měrou platný pro trestní řízení politické, musí zde býti z v l á š t n í, ve speciálním rázu politického řízení trestního nebo ve zvláštním rázu t. zv. přestupku policejních se zakládající důvod. *Brockhausen*, který se zabývá též otázkou trestní povinnosti politických úřadů, aniž však rozlišuje dle mého mínění dost přesně obor legis latae a ferendae, uvádí následující argumenty pro různou povahu obou skupin přestupků:

1. Kriminální delikty směřují p r o t i m r a v n í m u t. zv. správní nebo policejní pouze proti v n ě j š í m u pořádku. V prvním případě žádá tedy ethický cit potrestání, v druhém nikoliv, a proto vyžaduje první skupina principu legality, pro druhou pak stačí princip opportunity. Tento argument není nesprávný, předpokládá však, aby

trestní kompetence mezi soudy a politickými úřady byla přesně rozdělena dle právě uvedeného kriteria. Neboť uspořádání naší otázky jest jen v tom smyslu možno, že bychom přikázali princip legality trestnímu soudu, princip opportunity pak politickým úřadům, n i k o l i v však tak, že by se oběma orgánům uložila povinnost zkoumati, zda jest jim v konkretním případě činiti s deliktem kriminálním nebo správním, a teprve na základě tohoto rozhodnutí jejich že jest jim užiti pak toho nebo onoho principu.

2. Jiný argument byla by známá theorie, dle které kriminálními delikty ohrožují se právní statky, správními pak pouze ten který právní předpis. Pro tyto poslední stačila by pak, tak dalo by se argumentovat, pouhá možnost trestu, nikoli povinnost. Nehledě k velice subtilnímu rázu tohoto rozlišování, platí zde tentýž předpoklad, který jsem právě uvedl: přesné rozdělení trestní agendy mezi oběma orgány trestními. Že tomu tak u nás není, jest známo dostatečně.

3. Podobný onomu právě uvedenému argumentu jest též onen, který se opírá o názor, že při kriminálních deliktech vyslovuje trestní normu přímo zákon, kdežto při policejních vyslovují tuto normu správní úřadové (hlavně cís. nař. z r. 1854). Avšak tento argument jest nejméně přesvědčivým. Vždyť i tyto normy správních úřadů musí býti vydány n a z á k l a d ě zákonů nebo aspoň na základě norem, které mají moc zákona, jako jest na př. cís. nař. z r. 1854.

4. Konečně dal by se uvésti jako zcela generální argument názor o všeobecně menší důležitosti policejních přestupků oproti kriminálním. Z toho plyne však v první řadě vlastně toliko požadavek menšího trestu, nikoli však beze všeho oprávněnost principu opportunity.

5. Dosud pohybovala se argumentace na základě rozdílu mezi trestními č i n y policejními a kriminálními. Snad dá se však získati odpověď na naši otázku na základě rozdílu mezi t r e s t y samými? Tu ovšem můžeme co do policejních trestů de lege fer. rozlišovat mezi p r a v ý m i t r e s t y, které trestají dokonanou již skutkovou podstatu trestní a takovými, které chtějí dokonání takové trestní podstaty skutkové zabrániti. *Brockhausen* jmenuje tyto poslední t r e s t y d o n u c o v a c í m i (Zwangsstrafen). Ohledně těchto byl by pak zajisté princip legality nemístný. Neboť jest pouhou quaestio facti, zda-li nelze dokonání takové skutkové podstaty trestní zameziti jinými prostředky; trest má zajisté zůstati ultima ratio úřadů. Známo jest však, že naše zákonodárství toto rozdělení trestů ve vlastní a t. zv. donucovací tresty policejní nezná.

De lege ferenda lze tedy naši otázku zodpověděti takto: princip opportunity pro policejní tresty byl by přípustným jen tehdy, kdyby skutečně veškeré tyto tresty spadaly do trestní kompetence polit. úřadů, ostatní kriminální pak do kompetence soudů. Tím však chtěl jsem vysloviti pouze jednu nutnou praemissu theoretickou. Dá se však též s praktického stanoviska princip opportunity, nehledě při tom

k t. zv. trestům donucovacím, doporučiti? Veškeré argumenty, které na první pohled mluví pro princip opportunitní, nedají se dle mého mínění udržeti.

Zde uvádí *Brockhausen*:

1. argument, že by stanovením striktní trestní povinnosti politických úřadů obecenstvo bylo příliš obtěžováno. Avšak tento argument směřuje jak *Brockhausen* sám doznává, spíše proti rozsáhlosti a snad částečné zbytečnosti materielních zákonných norem, pokud tyto obsahují trestní imperativy pro správní úřady, než proti principu legality a pro princip opportunity.

2. Stejně neudržitelný jest argument, že by za platnosti naprostého principu legality byly správní úřady nesmírně svou trestní agendou zatíženy. Pravý opak platí! Neboť musíme předpokládati, že za platnosti principu opportunity každý svědomitý úředník správní musí v každém případě řešiti obšírnou, jaksi praejudiciální otázku, je-li potrestání „z vyšších důvodů" opportunitní čili nic. K řešení této praejudiciální otázky jest pak zajisté zapotřebí víc práce a času, než k vynesení prostého trestního rozsudku, jelikož toho času a za platnosti stávajících předpisů o řízením trestním t. zv. rejstříky trestními řízení to odbývá se velice sumárně, byť i ne vždy rychle.

3. Konečně jest málo přesvědčivý názor, který má za to, že přijetím principu opportunity zvýšila by se autorita a moc správních úřadů. Velice drastickými příklady dokazuje pravý opak *Brockhausen*. Poukazuje právem na to, do jakých nesnází přicházejí tito úřadové, když jedná se o potrestání vlivuplných osob, na jejichž dobrou vůli jest správní úřad v jiných případech opět odkázán a kteří za platnosti principu opportunity neváhali by vyhrožovati pro případ vynesení trestního rozsudku retorsí pro budoucnost. Zcela jinaké jest však postavení okresního hejtmana, když může se utéci k principu legality, dle kterého není v jeho moci rozhodovati o tom, má-li trestati čili nic, je-li jen skutková podstata trestní vyšetřena a dokázána.

Na základě podaných vývodů lze formulovati názor o prospěšnosti principu opportunity de lege fer. přesněji takto: I kdyby dán byl pro tento princip případným rozdělením agendy trestní na oba kompetentní orgány nutný předpoklad, nedá se tento princip z právě uvedených důvodů doporučiti (s jedinou ovšem výjimkou t. zv. trestů donucovacích). Nehledě ani k těmto specielním důvodům, odpovídá jediné princip legality ideálu státu právního.

To ovšem platí pouze pro obor legis fer. Jak má se ale věc, když přihlížíme k positivnímu právu rakouskému? Je možno zde de lege lata zastávati platnost principu l e g a l i t y pro trestní pravomoc politických úřadů? Myslím, že nikoliv. Nikde není princip legality v zákoně expressis verbis stanoven. Ovšem též ne princip opportunity. Avšak zde jest připomenouti, že právě princip legality vyžaduje p ř e s n ě j š í úpravy řízení, hlavně ustanovení, jak daleko má správní soudce jíti

při stíhání a vyšetřování dosud nedokázaných přestupků policejních atd. Kusosti předpisů v trestním processu policejním, kterou nacházíme u nás v Rakousku, odpovídá tedy přirozeně více princip opportunity, jako princip větší individuelní spobody správního soudce.

Že dále st. z. zákon o zodpovědnosti ministerské vyslovuje zodpovědnost nejvyšších úředníků správních pro „veškeré činy a opomenutí, kterými se zákon ruší", neznamená ještě důkaz pro platnost principu legality. Vždyť jedná se právě o otázku, zda-li správní soudcové, používajíce zásady opportunity v trestním právu policejním, porušují tím zákony.

Jest tedy de lege lata přijmouti názor, že toho času platí v Rakousku, není-li opak pro určité záležitosti výslovně v zákoně uveden, princip opportunity, t. j. správní soudce není vázán v otázce, má-li v určitém případě trestním nastoupiti trestem. Tomu odpovídá též okolnost, že nemáme v zákonech žádných výslovných ustanovení, na základě kterých bylo by lze na správním soudci vynutiti nález trestní. (Že by odvislost správních úředníků a contr. soudců šla tak daleko, že by správnímu úřadu nadřízený úřad mohl pravoplatně nařídíti, aby policejní trest vyřknul, je velice pochybno. Vždyť jedná se zde o nalézání práva *κατ' ἐξοχήν*. A kdyby i v takových případech byla tak velká ingerence nadřízených úřadů po právu možna, ztratily by předpisy o instančním postupu veškerou praktickou cenu pro obecenstvo.)

I když tedy nutno odmítnouti platnost principu legality v trestním processu policejním, zůstává tím požadavek po jeho kodifikaci ovšem de lege fer. stejně platným. Vhodná kodifikace tohoto důležitého principu bude jedním z nejdůležitějších úkolů dávno již očekávaného všeobecného policejního zákona trestního.

Různé způsoby řešení otázky rentových statků.

Napsal *Dr. Karel Růžička.*

Roku 1893 byly ministrem Falkenhaynem předloženy parlamentu dvě osnovy, první o závazných společenstvech zemědělských, druhá o statcích rentových.

Jak motivy vládní výslovně praví[1]) a jak celou úpravou osnovy o statcích rentových jest dáno, byl učiněn v Rakousku pokus — nezdařený sice, ale smělý — pomocí principu rentového statku rozřešiti otázku vyvazení dluhů pozemkových.

[1]) Beilagen zu den Protokollen des österreich. Abg.-Hauses XI. Session IX. Band č. 710, 711. Str. 5.

Roku 1803 byla uvedena po prvé na půdu rakouskou myšlenka hospodářské problémy luštiti úvěrem rentovým myšlenka, již dříve jak v theorii[1]) tak i v praksi, v Německu širokého uznání došedší.

V bádání theoretickém Karel Rodbertus Jagetzov získal si ve směru tom zásluh[2]) největších. V části prvé díla svého „Zur Erklärung" poukazuje k tomu, že příčina dnešního stále rostoucího zadlužení vězí v mísení dvou různých činitelů výrobních, půdy a kapitálu. Půda, zemědělství věnovaná, národohospodářsky však kapitálem není. (str. 6.) Kdežto kapitál jest produktem, půda zemědělství věnovaná jím není. Důsledně sama o sobě žádné hodnoty nemá, nýbrž hodnotu svoji obdrží teprve výnosem svým, nemůže tudíž výnos její říditi se dle hodnoty její, nýbrž obráceně podle výnosu řídí se hodnota půdy. Výnos musí býti jediným výrazem, jediným měřítkem a jedinou stupnicí hodnoty půdy zemědělství věnované. Tím však, že výnos podle běžné stále fluktuující míry úrokové se kapitalisuje a summa kapitálová způsobem tímto vyšetřená slouží za podklad všech právních jednání na půdu se vztahujících (str. 63) tedy za měřítko při zcizování, dělení zadlužování, způsobuje se dnešní nezdravý stav, který krom toho jest ještě podporován právními formami, jako mobilisací půdy, neobmezitelnou zadlužeností a rovností všech dědiců.

Jediným a specifickým prostředkem proti takovým krisím jako dnešní (praví v díle II. Zur Abhilfe, str. 129) jest princip rentový, by pozemek při všech právních jednáních jeho se týkajících jen za to byl pokládán, čím skutečně jest, totiž za zdroj trvalého opětujícího se důchodu.

Důsledky vysloveného axiomu jsou, že spoludědic nemá nároku, by podíl dědický byl mu vyplacen v hotovosti, nýbrž v podobě renty, nabyvatel pozemku nedoplatek kupní ceny může žádati podobně toliko v podobě renty. U Rodberta vystupuje nám renta čirá, bez kvoty umořovací.

Rodbertus vykládá v druhé části díla svého, jak možno při zachování platných právních řádů obzvláště svobody vlastnictví, rentový princip v život uvésti.

Rodbertovy myšlenky měly velký vliv na legislační postup v agrární politice, v brzku na to se jevící.

Rentový princip, tak jak nám jej Rodbertus líčí, není však instituce zcela nová, nýbrž má se staršími mnohý znak společný. Historie starověku, středověku a ještě daleko do novověku vykazuje rozmanité právní formy, upravující vztah mezi zemědělcem a vlastníkem půdy.

---

[1]) Již ve století 18. vystupuje Justus Möser (1720—1794). O jeho vlivu na Rodberta viz Brentano, Gesammelte Aufsätze 208—267.

[2]) Rodbertus-Jagetzow: Zur Erklärung u. Abhilfe der heutigen Creditnot des Grundbesitzes. II. vydání.

U Římanů potkáváme se s emphyteusí, mající ráz soukromoprávní, kde na základě smlouvy nebo posledního pořízení nabývá emphyteuta rozsáhlá věcná práva užívací na pozemku, práva, která jsou i zcizitelna i zděditelna, a zakládají toliko závazek ku placení jisté činže (kanon).

Ve středověku objevuje se nová forma, pod názvem dědičného násedu (Erbpacht)[1]) a jest původu německého. Společné s emphyteusí jest rovněž věcné právo a činže, kterou držitel pozemku musí platiti. Rozdíl spočívá v tom, že zde vedle závazku činži platiti, existuje ještě celá řada osobních povinností dalších, rázu veřejnoprávního, které přivodily, že dědičný násed stal se trnem v oku těch, kteří lid selský z podruží, v jakém se po staletí nacházel, konečně osvobodili. Nemůže nás tudíž překvapovati, že i velká akce k osvobození lidu selského v Německu provedená, roku 1807 započatá a r. 1850 skončená, zákonem z 2. března 1850 (§ 91.) dědičný násed vůbec odstraňuje a zásadu vyslovuje, že půda toliko ve svobodné vlastnictví dědičně odevzdána býti může. Převedení vlastnictví proti závazku, platiti určitou peněžitou rentu, jest přípustné, avšak s obmezením, že ve smlouvě nevyvazitelnost renty toliko nanejvýš na dobu 30 let stipulována býti může a obnos výkupný nesmí býti stanoven výše nežli činí 25tinásobný obnos renty.

Následek toho byl, že mizelo přenechávání pozemků proti peněžní rentě[2]) a tak, když dědičný násed byl zrušen, bylo nezámožným znemožněno nabývati vlastnictví půdy a stěhování lidu venkovského do měst, tvoření latifundií stávalo se úkazem, budícím stále víc a více pozornost všech kruhů interessovaných.

Dne 2. listopadu 1885 předkládá ministr orby zemskému oekonomickému kollegiu „pamětní spis o statcích rentových".[3]) Zde poprvé užívá se výrazu „statek rentový" pro nový útvar právní, a vymezuje se následovně: 1. Přejímatel statku musí nabýti úplného vlastnictví. 2. Na místo peněžité renty může býti stipulována též pevná, v penězích placená renta obilní, kdežto jiné dávky (realní břemena) jsou nepřípustny. 3. Smlouvou může býti stavovena nevyvazitelnost renty. Není-li žádného smluvního ustanovení ohledně vyvazitelnosti renty, jest tuto za nevyvazitelnou pokládati. 4. Smlouvou lze rozdělení rentového statku, nebo odprodej jednotlivých pozemků učiniti závislým na souhlasu věřitele rentového. Je-li rozdělení neb odprodej v zájmu hospodářském nutný, může

---

[1]) Courad-Elster: Handwörterbuch der Staatswissenschaften. II. vyd., Erbpacht od H. Paasche.

[2]) Artur Aal: Das preussische Rentengut. Str. 33. (Münchener Volkswirtschaftliche Studien, sv. 43.).

[3]) Schriften des Vereines für Socialpolitik XXXII. Zur inneren Kolonisation in Deutschland; Thiel: Die Verhandlungen der letzten Jahre über innere Kolonisation, str. 94.

konsens věřitele býti nahrazen příslušným úřadem (Auseinandersetzungsbehörde). V případě tom může rentový věřitel, není-li ve smlouvě nic jiného stanoveno žádati výkup renty v 25tinásobném obnosu. Zde vytknuty rysy základní, směrodatné pro positivní utváření rentových statků.

První zákon rentový statek v život uvádějící vydán 26. dubna 1886,[1]) platný toliko pro Poznaňsko a Západní Prusko. Méně motivy sociálně-politické než nationální,[2]) poněmčiti kraje polské, přivodily zákonné uskutečnění statků rentových a princip rentový způsobem tím dostává se ve služby politiky kolonisační. Jelikož statek rentový v praksi se plně osvědčil,[3]) vydány dva zákony s platností pro celé Prusko, první 27. června 1890, druhý 7. července 1891.[4])

Zákon prvý obsahuje všeobecné normy hlavně rázu soukromoprávního, vztahuje se jak na pozemky městské tak i venkovské a význam jeho spočívá v tom, že zrušuje ustanovení zákona z 2. března 1. 1850, pokud jimi úvěr rentový byl obmezován.

Podle zákona z r. 1890 může mezi dvěma stranami uzavřena býti smlouva, kterouž jeden kontrahent, nabyvatel nemovitosti, zavazuje se kupní cenu platiti v peněžní rentě, jejíž vyvazitelnost může býti učiněna závislou od souhlasu obou stran.

Určení summy výkupní a lhůty výpovědní zůstavuje se smluvním ustanovením. Nastává-li výkupné z podnětu osoby k rentě oprávněné, nesmí se žádati vyšší než 25násobek renty. Při zápisu do knih pozemkových musí se zapsati, co ujednáno o vyloučení vyvazitelnosti nebo o určení vývazného a lhůty výpovědní, pokud se dotyčná úmluva stala. Nestala-li se nebo nebyla-li zapsána žádná úmluva, platí proti osobám třetím renta na hospodářství váznoucí za rentu, ze které se může rentou povinná osoba po 6 měsíční výpovědi dvacetinásobným obnosem vykoupiti.

Mezi rentovým věřitelem a dlužníkem mohou se státi úmluvy, na jejichž základě jest rentový dlužník ve svých právních disposicích, pokud se rozdělení a odprodeje rentového statku týče, obmezen v tom směru, že jen se svolením rentového věřitele může tak učiniti. Zdráhá-li se své svolení dáti, může toto soudním rozhodnutím zvláštního orgánu (Auseinandersetzungsbehörde) býti nahraženo, je-li rozdělení neb odprodej žádoucím v zájmu všeobecném (§ 3. z. 1890). Podobně ve smlouvě rentové může býti ujednáno, že statek rentou povinný má trvale za-

---

[1]) Gesetz-Sammlung für die königl. preussischen Staaten 1886. N. 9422. str. 131.

[2]) Dr. Max Sering: Die innere Kolonisation im östl. Deutschland. str. 32. Schriften des Vereines für Socialpolitik LVI.

[3]) Beilagen (rakouské). str. 522.

[4]) Gesetz-Sammlung für die königl. Preussischen Staaten 1890. Str. 200. 1891. Str. 279.

chovati[1]) svou hospodářskou samostatnost, což dociluje se způsobem tím, že se rentovému dlužníku uloží, by zachovával v náležitém stavu budovy a inventář tam se nacházející, jakož i jiné prestace[2]) plnil. I těchto povinností může rentový dlužník sproštěn býti výrokem soudcovským zvláštního úřadu (Auseinandersetzungsbehörde), jestliže zrušení hospodářské samostatnosti jest v zájmu všeužitečném (§ 4. z. 1890). V obou případech, není-li něco jiného stanoveno, má věřitel právo výkupu celé renty 25násobnou summou (§ 5. z. 1890).

To jsou ustanovení prvého zákona z r. 1890, jenž na rozdíl od stavu právního dříve od let padesátých vládnoucího, připouští neobmezenou smluvní volnost kontrahentů. Zákonem tím připravena puda pro zákon roku následujícího, jenž teprve používá principu rentového statku k uskutečnění myšlenky agrárně politické — ku vnitřní kolonisaci.

Obracíme se nyní k Anglii.

V Anglii od sklonku století osmnáctého až do let osmdesátých století devatenáctého celá výslednice vývojová směřuje k velkopodniku. Obrat v hospodářských poměrech, přivoděný tím, že výnosnějším se stává hospodařiti v malém nežli ve velkém, jest charakteristickým zjevem dnešní Anglie.[3]) K těmto hospodářským důvodům druží se i úsilovná činnost státní k znovuzrození malých podniků zemědělských čelící, činnost, která se jeví nejprve v Small Holdings Actu[4]) z r. 1892.

Hlavním cílem tohoto zákona bylo pomocí principu rentového statku usnadniti koupi malých závodů zemědělských. Úspěchy jeho byly velmi skrovné. Až do konce roku 1907 bylo založeno toliko 59 rentových statků.[5])

Proto vydán r. 1907 zákon druhý, Small Holdings and Allotments Act,[6]) jímž zákon prvý pozměněn a doplněn.

Předpisy obou zákonů jsou nyní sjednoceny ve Small Holdings

---

[1]) Mahraun: Die preussischen Rentengutsgesetze. Str. 22. Míní se zákaz, statek rentový s nějakým jiný statkem spojiti, tak že oba by úplně splynuly.

[2]) Mahraun, l. c. Str. 28. „Leistungen". Míní se taková plnění, která k dosažení účelu, zachování hospodářské samostatnosti slouží.

[3]) Levy: Entstehung u. Rückgang des landwirtschaftlichen Großbetriebes in England 1904. Str. 119, 120.

[4]) Small Holdings Act, 27th June 1892. (Public General Acts 55 and 56 Vict.). An Act to facilitate the acquisition of Small Agricultural Holdings.

[5]) Annual Report of proceedings under the Small Holdings and Allotments Act, 1908. Cd. 4846. Part I. Str. 26.

[6]) Small Holdings and Allotments Act, 28th August 1907. (Public general Acts 7. Eduard VII. An Act to amend the Land with respect to Small Holdings).

and Allotments Act[1]) z r. 1908 a jen pokud používají rentového principu k dosažení svého účelu, budou předmětem naší úvahy.[2]) Zákon naznačený platí toliko pro Anglii a Wales, nikoli pro Irsko a Skotsko.

Zmínili jsme se hned na počátku, že v soustátí rakouském potkala se s neúspěchem osnova Falkenhaynova; byly to důvody rázu politického i věcného, které přivodily jí naznačený osud.

Myšlenka, pomocí rentového úvěru luštiti otázky hospodářské, však nevymizela. Ale v provádění této myšlenky vystřídali stát činitelové povolanější — zákonodárství zemská. Obě otázky, jež osnovou Falkenhaynovou společně rozřešeny býti měly, závazná společenstva zemědělská a vymanění půdy z dluhů hypothekárních, jsou nyní od sebe — celkem plným právem — odděleny a každá bere se svou vlastní cestou.

Pro nás zajímavým v směru tom jest zákon haličský ze dne 17. února 1905.[3]) pozměněný zákonem z 1. října 1907.[4]) jenž používá rentového principu k organisaci úvěru zemědělského, k úpravě „divoké parcelace“,[5]) a k regulaci zadlužení pozemkového.

V duchu a dle vzoru zákona haličského sosnován též zákon bukovinský o statcích rentových ze dne 7. září 1909.[6])

I.

Jaké nemovitosti mohou se státi statky rentovými?

Rakouská osnova o zřizování závazných společenstev zemědělských (č. 710) *a statku rentových* (č. 711).

Jenom nemovitosti, nacházející se ve svazku zemědělského společenstva (§ 2. č. 711) mohou se státi statky rentovými. Jak (§ 3. č. 710) z předlohy vládní o závazných společenstvech zemědělských vyplývá, mohou býti členy společenstev zemědělských toliko vlastníci nemovitostí, které jsou věnovány zemědělství, lesnictví nebo nějakému příbuznému odvětví.

---

[1]) The Small Holdings and Allotments Act 1908. Public General Acts 8 Edw. C. 36. An Act to consolidate the Enactments with respect to Small Holdings and Allotments in England and Wales.

[2]) Jsou to hlavně předpisy dříve v Small Holdings Aktu z r. 1892 obsažené.

[3]) Landes-Gesetze für Galizien u. Krakau 1905 — 1906 Nr. 40 Str. 117.

[4]) Landes-Gesetze für Galizien u. Krakau 1907. Nro. 144 Str. 271.

[5]) Prokop Šup. Rentové statky v Haliči (Str. 8) Zemědělská politika IV. roč. čís. 1.

[6]) Gesetz- u. Verordnungsblatt für das Herzogtum Bukowina. Roč. 1909. Str. 213.

Aby však nemovitost ve svazku společenstevním se nacházející mohla se státi statkem rentovým, dlužno ještě jednomu požadavku vyhověti: „statky rozsahu nebo výnosu nepatrného, nebo jsou-li devastovány, nemohou se státi statky rentovými (§ 13. č. 711). Shrneme-li všechny náležitosti, osnovou zákona rakouského (č. 711) vyžadované, statkem rentovým mohou se státi: *a*) toliko nemovitosti venkovské, zemědělství, lesnictví neb jinému příbuznému odvětví věnované, *b*) jež výnos poskytují, *c*) nejsou rozsahu nepatrného a *d*) nejsou devastovány. Statky rozsahu nebo výnosu nepatrného jsou sice členy společenstev zemědělských, ale ve statek rentový přeměněny býti nemohou. Okruh působnosti osnovy č. 711 o zakládání statků rentových vůči osnově č. 710 o závazných společenstvech zemědělských jest takto úžeji vymezen.

The Small Holdings and Allotments Act, 1908.

Hrabská rada[1]) nebo když práva jí příslušející vykonává Board of Agriculture (ministerstvo orby), tedy Board of Agriculture má právo půdu koupiti neb najmouti, ji ve Small Holdingy (malé závody zemědělské) rozděliti, osobám pak, které si přejí zemědělství se věnovati, tyto Small Holdingy buď pronajmouti anebo prodati. Prodej Small Holdingu děje se prostřednictvím úvěru rentového a Small Holding stává se v tomto případě statkem rentovým. Jest tudíž „rentový statek" pojem užší než Small Holding, neb Small Holding může býti též propachtován, tu pak ovšem o nějakém rentovém statku nemůže býti ani řeči. Rentovým statkem podle Small Holdings and Allotments Act z roku 1908 může se státi toliko pozemek, *a*) jejž vzdělávati lze, *b*) rozsahu ne menšího než 1 a ne většího než 50 akrů;[2]) pozemek větší 50 akrů, může se státi statkem rentovým jen jestliže obnos, sloužící za základ ročního vyměření osobní daně z příjmů nepřesahuje 50 l.

Pruský zákon o zřizování statků rentových ze dne 7. července 1891.

Rentovým statkem ve smyslu pruského zákona z r. 1891 může se státi jenom statek *a*) prostředního a malého rozsahu, *b*) venkovský (což sice expressis verbis v zákoně řečeno není (§ 1. odd. 1., z. 1891), ale z intencí jím sledovaných jest nepochybno,[3]) *c*) výnosu schopný. Stanovení přesné číselné hranice statku „prostředního a malého rozsahu" ponecháno zvláštním orgánům, zvaným generálními kommis-

[1]) O hrabské radě viz níže.
[2]) acre = 0·404671 ha = 40 ar.
[3]) Pruské motivy vládní praví: „Není úmyslem předlohy této podporovati zakládání větších anebo městských statků rentových. Str. 1850. (Abg.-Haus Anlagen 1891. N. 233. Entwurf u. Begründung.) 17 Legislaturperiode. III. Session 1890/91.

semi, by tyto pro obvody své tak učinily. Generální kommisse v Brombergu stanovila[1]) pro východní a západní Prusko a Poznaňsko nejnižší hranici na 2, nejvyšší na 30 *ha*, generální kommisse ve Vratislavi pro Slezsko minimální na 1 *ha* dobré půdy, maximální na 30 *ha*, generální kommisse ve Frankfurtu nad Odrou pro Pomořany a Braniborsko na $2^1/_2$—50 *ha* atd.

Zákon ze dne 17. února 1905 o zřizování statků rentových, platný pro království haličské, lodomerské s velkovévodstvím krakovským.

Dle § 4.[2]) může se stát statkem rentovým jen statek *a*) převážně zemědělství neb lesnictví věnovaný, *b*) rozsahu celkového ne menšího než 5 *ha* ne většího než 60 *ha*, *c*) čistého výnosu katastrálního ne méně než 50 a ne více než 1000 K.

Srovnání.

Jak jsme viděli ve všech čtyřech legislacích musí býti učiněno zadost jistým požadavkům, aby nějaký statek se mohl státi statkem rentovým. Můžeme především vyjmouti některé znaky, všem rentovým statkům společné.

Prvním společným znakem zákona pruského z r. 1891, zákona anglického z r. 1908, zákona haličského z r. 1905 a osnovy rakouské jest, že jsou zákony agrárními, neb jen pozemky venkovské, jež vzdělávati lze, mohou se státi statkem rentovým. Druhý společný znak, jakkoliv společná cesta počíná se rozcházeti, jest vymezení určitého rozsahu a výnosu. Chceme nejprve vzíti v úvahu obmezení směrem dolů.

Osnova rakouská vylučuje statky „nepatrného rozsahu", generální kommisse pruská[3]) nestanoví minimální hranici nikdy pod 1 *ha*, anglický zákon požaduje pro statky rentové výměru 1 acre a haličský 5 *ha*.

Při řešení otázky statků rentových musí míti zákonodárce na zřeteli dvě alternativy. Buď chce pomoci střednímu stavu selskému, anebo chce usnadniti, by dělníci mohli nabýti prací a šetrností malého pozemkového majetku. Naše 4 zákony sledují alternativu prvou, an účelem jejich jest především přispěti ku pomoci střednímu stavu rolnickému úvěrem rentovým.

Co se zákona pruského a haličského týká nemůže býti žádné o tom pochybnosti. Ale ani rakouské osnově výkladem slova „nepatrného

[1]) Další podrobná udání, jak která kommisse obvody statků rentových vymezila viz Paul Waldhecker r. 1894 Die preussischen Rentengutsgesetze nach Theorie u. Praxis Str. 72—85 Podobně Beilagen (rakouské) l. c. Str. 523.

[2]) Viz amendement zákona z 1. října 1907 l. c.

[3]) Waldhecker, l. c., 72—85 Zpravidla bývá hranice nejmenší 2 ha, a jen výjmečně 1 ha.

rozsahu" nelze imputovati, že by zamýšlela podporovati vzrůst drobných usedlostí, které by dělný lid mohl nabývati.[1])

Nejinak i Small Holdings and Allotments Act přes to, že stanoví nízkou mez 0·4 *ha*, přece v první řadě takové podniky zemědělské má na zřeteli, kde zemědělství jest, když ne snad výlučným, tedy alespoň hlavním zdrojem výživy. Teprve v řadě druhé zamýšlí zákonodárce usnadniti nabývání menších statků, prostřednictvím úvěru rentového těm, kteří buď jako řemeslníci, obchodníci nebo jako soukromníci hledají v zemědělství vedlejší zaměstnání, ať za účelem rozmnožení důchodu nebo zotavení a proto i statek o jednom neb dvou acre může se státi statkem rentovým.[2])

My pokládáme za správné, že zákon pruský, anglický, haličský a rakouská osnova věnují svou pozornost a poskytují veřejný úvěr toliko k posílení a osamostatnění středo- a malorolníka a z kruhu působnosti své vylučují podporu parcelářského hospodářství dělnického.

Jest sice pravda, úžasné stěhování dělného lidu venkovského do měst, jež není úkazem snad ojedinělým, nebo efemerním, nýbrž všeobecným a konstantním, vyžaduje právem nějaké intervence moci veřejné. Ale činnost státní v tom spočívající, usnadniti dělníku nabývání půdy, nepotkává se daleko se souhlasem tak jednohlasným, jako činnost státní, usnadňující nabývání půdy rolníku. Namítá se, že dělník nabyv vlastnictví pozemku, jehož výnos k obživě jeho nedostačuje, nucen jest v blízkém okolí práci hledati, a tam, kde jediným zaměstnavatelem bývá velkostatkář, jest dělník úplně od něho závislým. Podobně Sering[3]) praví: „Cílem dělného lidu jest svoboda spíše než vlastní půda, a podporovati veřejnými prostředky usazení jejich, neznamená nic jiného, než prostředky veřejnými šířiti trvalou nouzi a proletarisaci vlastního obyvatelstva."

Výhodným prostředkem k odvrácení anebo alespoň zmírnění tohoto sociálního nebezpečenství jest pojišťování venkovského dělnictva, úprava mzdy, lepší zpeněžení produktů zemědělských, avšak vázání k půdě,[4]) obzvláště pak tehdy, když střední stav rolnický schází, do-

[1]) W. Schiff, str. 411 praví: „Es ist im socialen Interesse sehr zu begrüßen, daß sich der Gesetzentwurf von den Bestrebungen ferngehalten hat, die Form des Rentengutes zu benützen um dem Großgrundbesitz einen sesshaften u. darum willigen Arbeitstand zu schaffen." — Landwirtschaftliche Berufsgenossenschaften u. Rentengüter in Oesterreich (Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft LI.).

[2]) Report from the Select Committee on Small Holdings with the proceedings of the Committee. Session 11. 18 February 1890—18 August 1890. (Vol XVII.). Str. XII.

[3]) Dr. Max Sering: Str. 141 a 142. Die innere Kolonisation im östlichen Deutschand. Schriften des Vereines für Socialpolitik. B. LVI.

[4]) Zpráva o jednání ankety ve příčině zřizování rentových statků. Viškovský: „Otázka dělnická v zemědělství má kořeny mnohem hlubší a tkví v celých hospodářských a sociálních poměrech našich, než aby se pouze touto cestou dala řešiti". Str. 59.

poručovati nelze a věru musí býti vítaným, že velká myšlenka statku rentového nedostala se v služby snah podobných.

Ve vymezení minimálního rozsahu shodují se všechny čtyři legislace třebas ne číselně, přece zásadně, any úplně drobné statky jsou z pojmu statku rentového vylouceny. Zdá tomu jest podobně při stanovení hranice maximální? Tady jeví se nám první divergence mezi osnovou rakouskou se strany jedné a mezi zákonem anglickým, pruským, haličským se strany druhé. Podle osnovy rakouské mohl by i velkostatek státi se statkem rentovým, ostatní naproti tomu, podobně jak stanoví mez dolejší, stanoví i mez hořejší.

II.

Orgány veřejné, spolupůsobící při vzniku statků rentových.

Rakouská osnova o zřizování závazných společenstev zemědělských (č. 710) *a statků rentových* (č. 711).

Zmínili jsme se již, že osnova prvá (č. 710) týká se zřizování závazných společenstev zemědělských, osnova druhá teprve statků rentových. Společenstva zemědělská, majice ráz nucený, zřízena býti mají v každém soudním okresu, jakožto okresní, vedle toho jako zemská pro každé království a zemi na říšské radě zastoupenou. Jsouce právnickými osobami mají právo vybírati od členů svých přirážky k pozemkové dani ve výši 1 procenta za příčinou založení, a za příčinou běžných výdajů okresní společenstvo 4%, zemské společenstvo 1%. Jen výjimečně se svolením ministerstva orby a financí mohou býti stanoveny vyšší přirážky.

Funkce společenstvům přikázané, jsou velmi četné. Demonstrativně uvedeno (§ 16. č. 710) zřizování skladišť, péče o výhodný prodej a nákup společných potřeb, přičiňování o vznik ústavů peněžních. I jisté sociální úlohy jim přikázány, jako péče o nemocné, starobní a invalidní pojištění dělníků zemědělských, jakož i pojišťování hospodářů samých proti krupobití a požáru.

Konečně mají i morální poslání, neb jest jim pečovati (§ 2. č. 710) o zájmy stavovské uvědomováním vzájemných povinností, podporováním a poučováním. Vedena zásadou veřejnohospodářskou, vylučuje předem veškeré ziskové podnikání. Vláda jest oprávněna dvěma členy, ministerstvem orby vyslanými ve výborových schůzích zemědělských společenstev býti zastoupena a oba tito členové mají též právo hlasovací (§ 28. č. 710). Společenstva takto organisovaná, povolána jsou též ku provedení osnovy o statcích rentových, což jest jejich hlavním i nejtěžším úkolem. Jsou též oprávněna vydávati rentové úpisy, na majitele znějící, jejichž garanci béře na se stát (§ 74. č. 711).

Small Holdings and Allotments Act, 1908.

Ku provedení zákona jsou povolány v první řadě hrabské rady[1]) (county council), úřady samosprávné. Dohled nad hrabskými radami přísluší úřadu centrálnímu, Board of Agriculture (ministerstvo orby). V jistých případech může dokonce Board of Agriculture prostřednictvím svých zřízenců (Small Holdings Commissioners) všechna práva jinak hrabským radám přináležející, sám vykonávati.

Prostředky finanční k provedení Small Holdings and Allotments Actu potřebné, zaopatřuje si hrabská rada jednak přirážkami (rates) ku dani státní, leč tyto, jsou-li za příčinou Small Holdings and Allotments Actu vybírány, nesmí býti vyšší než 1 d z jedné libry, jednak může hrabská rada u pokladny státní (Public Workes Loan Commissioners) uzavříti dlouhodobou zápůjčku. Vedle toho může parlament povolovati vládě rok od roku libovolné obnosy pro účely Small Holdings and Allotments Actu.

Zákon pruský o zřizování statků rentových ze dne 7. července 1891.

Zákon pruský povolává ku provedení myšlenky rentových statků generální kommisse a rentové banky. Jak generální kommisse, tak i banky rentové jsou staré instituce, které zákonem z r. 1891 byly oživeny.

Generální kommisse[2]) byly původně určeny k úpravě poměru mezi poddaným lidem selským a vrchností. Zákon vyvazovací z 2. března 1850 ve spojení se zákonem z 27. dubna 1872, jenž upravuje vyvazení reálních břemen příslušejících duchovním a školským úřadům, jich též používá. Generální kommisse jsou úřady zeměpanské, složené z odborníků právně i hospodářsky vzdělaných. Dnes

---

[1]) Local and central Government by Percy Ashley, str. 22—46: V Anglii lišíme administrative counties v počtu 62 a county boroughs v počtu 69. Nás hlavně zajímají administrative counties, poněvadž county boroughs jsou správní okresy městské.

V každé administrative county úřadem správním jest hrabská rada skládající se ze členů volených na 3 roky. Zvolení členové jsou zpravidla vlastníci nebo pachtýři větších neb menších statků, průmyslníci a kněží. Zástupci tříd nižších jen zřídka v hrabské radě se nalézají. Příčinou toho jest ztráta času a peněz s těmito nehonorovanými funkcemi spojená. Hrabské rady se osvědčují a „jimi nejlépe tradice anglické administrace lokální jsou udržovány". praví Ashley. Hrabská rada schází se toliko 4kráte do roka, kurrencie obstarávají committees. Některé committees jsou „statutory", t. j. samým zákonem žádány. Tak tomu jest i dle Small Holdings Actu. Výlohy se správou spojené kryjí se především přirážkami (rates) a pak úděly státními pro zvláštní účely. Administrative county zahrnuje 4 druhy samosprávných (local government) okrsků: non county boroughs, urbun districts, rural districts a rural parishes.

[2]) Waldhecker, l. c. Str. 46.

jest jich devět [1]) ve Vratislavi, Brombergu, Kasselu, Düsseldorfu, Frankfurtu n. Odrou, Hannovru, Kralovci, Merseburgu a Münstru. Kdežto generální kommisse jsou úřady správní, veškeré finanční operace příslušejí rentovým bankám.[2]) Rentové banky jsou též ústavy státní existující od let padesátých, zřízené tenkráte zákonem ze dne 2. března 1850 za příčinou vyvazení dluhů pozemkových. Činnost jejich byla několikráte přerušena, až zákon z r. 1891 pověřuje je znova velmi důležitými funkcemi. Již dříve byly oprávněny vydávati ve spojení s vyvazením půdy rentové dluhopisy s garancií státní.[3]) Celkem jest jich 8 a nalézají se v Kralovci, Štětíně, Poznani, Vratislavi, Berlíně, Ratzerbergu, Magdeburgu a Münstru.

Pohledávky bank rentových mají různé právní výhody (§ 6. zákona z r. 1891 cituje § 10. zákona z 2. března 1850. Gesetz-Sammlung č. 112). Mají právo přednostní podobně jako daně státní, jsou spolu s daněmi vybírány a v případu nedobytnosti má místo politická exekuce.

Zákon ze dne 17. února 1905 o statcích rentových, platný pro království haličské lodomerské s velkovévodstvím krakovským.

Hlavním orgánem jest zemská kommisse pro statky rentové, zemskému výboru se sídlem ve Lvově přičleněná (§ 32. č. 1.). Skládá se ze zemského maršálka nebo náměstka jeho jako předsedy, a ze 6 členů, z nichž 2 volí zemský výbor, 2 zemský sněm a 2 jmenuje místodržitel. Krom toho též voleni jsou náhradníci (§ 38.). Zemskému výboru přísluší právo dohlédací a v některých případech rozhodovací. Země jest oprávněna vydávati rentové úpisy na majitele znějící, prozatím však jen do výše 5.000.000 K (§ 50.).

Srovnání.

Stojíme před důležitou otázkou, který orgán má býti povolán, by byl strážcem a vykonavatelem vůle zákonodárcovy. Z uvedených ustanovení různých legislací jde na jevo, že mohou to býti samosprávné svazky odborové samosprávy, jako závazná společenstva zemědělská osnovy rakouské, anebo orgány zvláštní, kde opět lišiti lze mezi orgány centrálními zemřanskými anebo autonomními, podle různých ústav jednotlivých států.

Samosprávné svazky organisace odborové vzbuzují mnoho sympathií [4]) obzvlášť v případech, kde rentový dlužník mnohým osobním

[1]) Fellner Das System der Rentengüter, str. 92.

[2]) Handwörterbuch der Staatswissenschaften l. c. Rentenbanken (Konrad).

[3]) Anlagen (preussische) l. c. Str. 1851. Až do 1. října 1890 bylo rentovými bankami 483.000.000 M. rentových dluhopisů emittováno a z těch 141.000.000 M. vylosováno, bylo jich tudíž ještě r. 1890 342.000.000 M. v oběhu.

[4]) Zpráva o jednání ankety l. c. prof. Horáček Str. 65.

obmezením podléhá, kde dokonce i život rodinný není prost kontroly rentového věřitele, a proto, kde již zákonodárce tak hluboko zasahuje, jest potom požadavkem slušnosti, by onen veřejný orgán vzat byl z vlastních řad dlužníků. Pro útvar společenstevní mluví též vědomí svézodpovědnosti, větší důvěra a záruka proti upjatému byrokratismu a znalost osob i lokálních poměrů.

Ale přes to jedině osnova rakouská odhodlala se sáhnouti k útvaru společenstevnímu a následujíc cestu Schäfflem v knize „Inkorporation des Hypothekarkredites" naznačenou, chce provésti vyvazení dluhů pozemkových použitím závazných společenstev zemědělských. Jakkoliv luštění podobných problémů pomocí společenstev zemědělských v theorii se doporučuje a myšlenka sama nachází všeobecného ohlasu v širokých vrstvách, přece ve skutečnosti věci vyhlížejí jinak.

Předpokládejme, že by se bývala společenstva zemědělská, tak jak osnova rakouská je upravuje, skutečně konstituovala a zkoumejme působnost jejich. Především jest jisto, že by v trvajících poměrech agrárních způsobily náhlý převrat. Nemajíť staletou historii za sebou, jako společenstva živnostenská, jež se vždy staví za příklad.

Proto není bezdůvodnou otázka, zda-li by zemědělská společenstva, náhle všude vzniknuvší, též všem četným a rozmanitým úkolům mohla vyhověti. Obzvláště my ptáme se, byla-li by s to v život uvésti rentové statky? Jsme toho náhledu, že by drahnou dobu trvalo, nežli by se tak stalo;[1]) neboť i kdyby bylo dostatek schopných a podnikavých lidí v čele, přece nemožno jest z ohledů finančních, poněvadž ani úvěr státní, ani zemský jim po ruce není, neb stát přejímá toliko garancii dlužních úpisů, kdežto společenstva na přirážky ku dani gruntovní jsou odkázána, aby ihned, při zakládání statků rentových, operacích to po výtce finančních, kde proti slabému dlužníkovi musí státi finančně silný věřitel a kde bodem stěžejním jest úvěr dlouhodobý, rozvinula uspokojující činnost. Společenstva zemědělská, především zemská, kteráž při vzniku rentových statků na váhu padají, musí nejprve se vžíti a v oborech jiných, snazších se osvědčiti a potom teprve možno bude povolati je i k řešení úloh těžších. Okolnost ta, že osnova rakouská tak nečiní, nesmí však in futuro býti důvodem, aby od principielně správné myšlenky samosprávy odborové se upustilo a sáhlo se k jiným orgánům, méně věcně povolaným, finančně však lépe situovaným. Nešťastné provedení, ale nikoli myšlénka sama, byla příčinou nezdaru, s jakým se potkala osnova rakouská.

V Anglii povolány jsou orgány autonomní v řadě první, centrální úřady teprve v řadě druhé.

---

[1]) Podobně JUDr. Karel Viškovský: Závazná společenstva zemědělská. Str. 14—19.

Finanční jsou hrabské rady dosti silné, majíce jednak úvěr státní jednak právo přirážkové.

V Německu sáhnuto k státním orgánům, generálním kommissím a rentovým bankám, pro což mluvil jejich dějinný vývoj a silná finanční posice.

V Haliči použito ku provedení zákona orgánu zemského, nikoliv společenstev zemědělských ani nijakého ústavu finančního, z obavy, že by banka brala si za hlavní hledisko účely finanční, kdežto zemská kommisse rentová má dbáti úkolu sociálních a hospodářských.[1])

III.

Vznik rentových statků.

Rakouská osnova o zřizování závazných společenstev zemědělských (č. 710) a statků rentových (č. 711).

Statek rentový může vzniknouti dvojím způsobem: nucené nebo dobrovolné. V obou případech jedině za spolupůsobení zemského společenstva. Pozorujme především nucený vznik statku rentového. Kdykoliv má vydražena býti nemovitost, jež se může státi statkem rentovým[2]) jest zemské společenstvo povinno do lhůty soudem vyměřené se vyjádřiti, súčastní-li se dražby čili nic (§ 13. od. 2.). Leč účast společenstva není toliko fakultativní, nýbrž obligatorní, ono se súčastniti musí, neúčast jest přípustna toliko se svolením ministerstva orby. Při dražbě musí (§ 13. od. 3. „so hat sie bis zu dem Werte") do určité výše podávati. Výše ustanoví se způsobem následujícím: Okresní společenstvo předsevezme šetření hodnoty nemovitosti podle čistého výnosu katastrálního. Zemskému zákonodárství přísluší určiti nejméně 20násobné, nejvíce 25násobné multiplum čistého výnosu katastrálního jako hodnotu pozemku. Multiplum lze pro různé země ovšem stanoviti různé. Není-li žádné multiplum zákonodárstvím zemským stanoveno, platí 20násobné. Jako hodnota budov, které dani činžovní podléhají, jest ku vyšetřené hodnotě pozemku přičísti desaterónásobný obnos ročního čistého výnosu, stanoveného při vyměřování dané, při budovách podléhajících rakouské domovní dani třídní padesátinásobný obnos této. Jednotlivá zemská společenstva mají právo stanoviti vlastní řád, dle něhož jest pak předsevzíti ocenění inventáře, na statku se nacházejícího. Od hodnoty, vyšetřené tímto způsobem odečísti nutno všechna břemena na statku váznoucí.

Takové šetření dlužno vykonati vždy a hodnota takto vyšetřená tvoří mez, po kterou zemské společenstvo dražiti ne pouze může nýbrž i musí.

---

[1]) Prokop Šup. l. c. Str. 2.

[2]) Jak jsme dříve již uvedli na str. 107.

Při dražbě má společenstvo určité výhody: 1. nemusí složiti vadium; 2. vydražitel jest povinen polovinu vydražené ceny složiti u soudu do 14 dnů po právní platnosti příklepu, druhou polovinu pak během dalších 30 dnů (§ 14. č. 711).

Mluvili jsme teď o nuceném vzniku rentových statků, naprosto od vůle jednotlivcovy neodvislém, vedle toho jest možným i dobrovolný, z vlastního počinu jednotlivcova vycházející vznik statku rentového.

I zde třeba, by takový statek mohl se státi statkem rentovým, dále i zde dlužno předsevzíti vyšetření hodnoty statku. Mohou potom vyskytnouti se dvě modality:

a) Statek jest zadlužen přes onu výši, po kterou společenstvo jest povinno podávati (20- resp. 25násobné multiplum čistého výnosu katastrálního). Tu oprávněno jest společenstvo dražbu dotyčné nemovitosti žádati u příslušného soudu exekučního (§ 10. č. 711). Společenstvo do přípustné výše draží, a na výsledku záleží, vydraží-li statek společenstvo, načež tento stane se statkem rentovým, anebo vydraží-li statek někdo jiný.

Vidíme, že formální postup založení statku rentového jest právě takový, jako kdyby nějaký věřitel, proti vůli dlužníkově, dal ku dražbě podnětu. Praktický dosah ustanovení, že vlastník předluženého statku může se obrátiti na společenstvo, by z jeho statku byl zřízen statek rentový, vrcholí „v doplnění tehda platícího exekučního řádu, dle něhož dlužník přes tísnivé zadlužení svého statku, nemohl z vlastní iniciativy přivoditi exekuční prodej.“[1])

b) Statek, jenž má býti přeměněn v rentový, není zadlužen přes stanovenou mez, po kterou společenstvo jest povinno podávati. Tu není třeba řízení dražebního, nýbrž uzavře se ihned smlouva rentová mezi vlastníkem statku a společenstvem zemským.

Když takto ať postupem dražebním, ať na základě smlouvy nabylo zemské společenstvo vlastnictví statku, převede se na ně toto knihovně. Společenstvo však nevydražilo resp. nekoupilo statek zatím účelem, by samo jej podrželo, nýbrž aby jej proměnilo v rentový statek. Následuje tudíž zvláštní řízení, pozůstávající ve vyšetření rentového kapitálu, t. j. všech nákladů, které s nabytím statku byly spojeny, dále stanovení osoby, jež by statek převzala, a konečně uzavření smlouvy rentové (§ 22. č. 711). Statek převzíti může toliko jediná osoba. Zemské společenstvo jest nejprve povinno, převésti nemovitost na dřívějšího vlastníka. Byla-li nemovitost ve spoluvlastnictví, má voliti toho, jenž vzhledem k své hospodářské zdatnosti a důvěryhodnosti jeví se býti nejschopnějším. Od závazku

[1]) Dr, Max Sering: Die Entwürfe für eine neue Agrargesetzgebung in Oesterreich. Str. 399/400. Jahrbücher für Gesetzgebung, Verwaltung u. Volkswirtschaft, sv. 18. roč. 1894.

převésti statek na dřívějšího vlastníka jest společenstvo tehdy sproštěno, jestliže proti jeho hospodářské zdatnosti nebo důvěryhodnosti jsou podstatné obavy (26. § č. 711). Avšak i tu jest zákonem předepsáno určité pořadí (§ 27. č. 711), neb nejprve manžel, pak descendenti dřívějšího vlastníka, rodiče, sourozenci a jejich descendenti mají právo žádati, by společenstvo jim statek odevzdalo. Není-li osob takových, anebo nejsou-li způsobilé ku hospodaření, pak teprve může společenstvo voliti úplně volně toho, jenž nejlépe jest k hospodaření kvalifikován.

Když jest konečně stanovena vhodná osoba, uzavře se s ní rentová smlouva, vlastnictví převede se od společenstva na rentového dlužníka a statek označí se v pozemkové knize jako rentový.

Small Holdings and Allotments Act. 1908.

Každá hrabská rada musí dosaditi zvláštní výbor (Small Holdings and Allotments Committee), by zjistil, zda-li se jeví v dotyčném hrabství poptávka po Small Holdings a dále, chtějí-li uchazeči tyto toliko najmouti nebo koupiti.

Hrabská rada jest povinna pro Small Holdings potřebnou půdu buď koupiti anebo najmouti.

Pozemky hrabskou radou získané lze upraviti, rozděliti, oplotiti, potřebné cesty zříditi, meliorovati a pod., mohou-li všechny takové práce vykonány býti hospodárněji a účinněji dokud pozemky jsou sceleny. Dále může hrabská rada též budovy vystavěti, je-li jich pro budoucí hospodářství potřebí.

Půda takto upravena a rozparcellována buď se pronajme anebo prodá, tu pak kupní cena platí se v rentě a Small Holding stává se statkem rentovým.

Kdyby hrabská rada nebyla činnou vzdor jevící se poptávce po Small Holdings mohou všechna práva jí přináležející býti vykonána od zřízenců ministerstva orby (Small Holdings Commissioners) na účet hrabské rady.

Mluvili jsme doposud o vzniku rentového statku takovým způsobem, že hrabská rada resp. úřady státní nějaký statek koupí a jako statek rentový někomu přepustí.

Small Holdings and Alloments Act zná (II. Pars) ještě jiný způsob vzniku rentového statku. Hrabská rada může nájemci pozemku rozměru ne menšího než 1 acre a ne většího než 50 acre, neb je-li větší než 50 acre, nesmí obnos sloužící za základ ročního vyměření osobní daně z příjmu přesahovati 50 l., když statek, na kterém hospodaří koupí, $^4/_5$ kupní ceny zapůjčiti a dovoliti, by obdrženou summu v rentě splácel. Stává se takto rentovým dlužníkem hrabské rady a ohledně placení renty platí totéž, co uvedeno bude o rentovém dlužníku Small Holding od hrabské rady koupivším.

Pruský zákon o zřizování statků rentových ze dne 7. července 1891.

Podle zákona z r. 1891 může vznik rentových statků bráti se cestou dvojí:

A) Zákon v § 1. praví: Na statcích rentových prostředního a malého rozsahu lpící renty, mohou na návrh súčastněných, prostřednictvím rentové banky, potud býti vyvazeny, pokud vyvazení jejich jest závislým od souhlasu obou stran. Z řečeného vidíme, že zákon z r. 1891 předpokládá existenci smlouvy rentové, kteráž ve smyslu zákona z r. 1890 může býti obsahu nejrůznějšího.

Tehdá, když smlouva rentová týká se statku venkovského malého nebo prostředního rozsahu, může rentová banka rentovou pohledávku na se převésti a ji proměniti v rentu bance dluhovanou. Návrh, aby banka rentu na se převedla, může vycházeti *a*) od rentového věřitele, vyhradil-li si on ve smlouvě právo, kdykoli dluhovaný obnos zpět žádati, *b*) od rentového dlužníka, vyhradil-li si on právo, kdykoli celý obnos zpět splatiti, *c*) od rentového dlužníka též tehdy, když mu právo výpovědi sice nepřísluší, ale věřitel, právo výpovědi mající, od něho dluhovaný obnos žádá.

Ve všech případech, kdy rentová banka pohledávku rentovou na sebe převádí, nejedná se o nějakou cessi ve smyslu práva občanského, nýbrž o novaci. Neboť na místo rentové pohledávky, mezi posavadním věřitelem a dlužníkem, ovládané normami práva soukromého, vstupuje nyní renta, bance dluhovaná, která, jak později shledáme, jest nuceně umořitelná a zakládá poměr veřejnoprávní.

Takové nabytí pohledávky, mající ráz novace, jest případ pravidelný. Vedle toho připouští § 10. zákona z r. 1891 převzetí rentové pohledávky ve formě cesse.[1]) Přísluší-li rentové pohledávce přednost před jinými soukromoprávními zavazeními a 25násobný obnos její zůstává v mezích zákonem požadované jistoty, může rentová banka pohledávku takovou na sebe převésti, načež tato stane se účastna všech výhod právních, bankovní rentě příslušejících. A nyní zákon praví „na žádost státu má se tato renta v rentu bankovní proměniti". Z citovaného místa plyne, že přípustno jest, by banka pouze sukcedovala v postavení dřívějšího rentového věřitele, že ustanovení smluvní mezi rentovým dlužníkem a věřitelem i pro poměr mezi bankou a dlužníkem po převodu pohledávky jsou směrodatnými, jenom že stát může kdykoli přeměniti tuto pohledávku, která bývá rentou čirou, v bankovní rentu, pravidelně umořitelnou. Uvedený paragraf 10. pojat byl do zákona z toho důvodu, aby možno bylo dlužníku prvních několik let, dokud jest hospodářsky slabý, platiti čirou rentu, bez kvoty amortisační. Jakmile hospodářsky sesílí, mění banka rentu čirou v amortisační a teprve v tom okamžiku se i spolu mění celá povaha pohledávky.

---

[1]) Mahraun, l. c. Str. 42.

Rentové banky, jak jsme byli uvedli, jsou ústavy toliko finanční, o všech návrzích převzetí renty se týkajících, rozhoduje generální kommisse. Svolí-li tato, by rentová banka nabízenou pohledávku rentovou převzala, uzavře se s posavadním věřitelem rentovým smlouva, jako odstupné vyplatí se mu rentové úpisy (§ 1. od. 3. z. 1891) buďto v 27násobném obnosu renty $3^1/_2$ procentní anebo v $23^2/_3$násobném obnosu renty 4 procentní dle nominální hodnoty, anebo pokud by tak státi se nemohlo, v hotových penězích.[1]) Statek pak vyznačí se v knize pozemkové na návrh generální kommisse jako rentový, s udáním výše renty bankovní a doby umoření.

B) Rentový statek ve smyslu zákona z r. 1891 může vzniknouti ještě způsobem jiným, jenž s právě vyličeným nemá nic společného. Rentová banka může, na základě rozhodnutí generální kommisse, k prvnímu zřízení budov obytných a hospodářských na statku, jenž podle zákona z r. 1891 může se státi rentovým, poskytnouti zápůjčku v $3^1/_2$ neb 4% rentových úpisech, pokud se tak státi nemůže v hotových penězích. Generální kommisse povolila úvěr stavební teprve tehda, když budovy byly vystaveny a pojištěny. Nežli stavitel mohl obdržet úvěr banky rentové, nucen byl obrátiti se na soukromý ústav o krátký prozatímní úvěr.

I v tom směru zjednána náprava. Zákon z r. 1900 dovoluje z reserv bank rentových utvořiti 10millionový fond, z něhož může mezitímní kredit v takovém případě býti poskytován.

Generální kommisse (§ 7. z. z r. 1891) mají návrh k tomu směřující, by rentová pohledávka bankou byla převzata, anebo aby dána byla zápůjčka stavební, odmítnouti *a*) nepřísluší-li pohledávce rentové anebo zápůjčce přednost před jinými na statku se nacházejícími soukromoprávními břemeny, *b*) není-li pro bankovní rentu dostatečné jistoty.

Jistota jest jen tehdy dostatečna, jestliže 25násobný obnos bankovní renty (tedy včetně $^1/_2\%$ kvoty amortisační) nepřesahuje 30násobné multiplum čistého výnosu katastrálního, se započtením polovice hodnoty, do které budovy u některé dle § 19. zákona z 2. března 1850 stanovené pojišťovny pojištěny jsou, anebo jestliže zůstává ve výši $^2/_3$ hodnoty statku dle zvláštních tax vyšetřené.

Umožněním úvěru stavebního a vykupováním pohledávek rentových jsou sice vyčerpány způsoby, jak mohou statky rentové ve smyslu zákona z r. 1891 vzniknouti, leč nikoli činnost státní tvoření rentových statků vůbec podporující. Zákon § 12. praví: „Založení statku rentového může se státi na návrh jednoho účastníka prostřednictvím generální kommisse. Návrhu vyhověti nesluší, jsou-li tu skutkové neb

[1]) Mahraun, l. c. str. 29. Rentové dluhopisy znějí na 3000, 1500, 600, 75 a 30 M. Nemůže-li odstupné bankou placené celé zaplaceno býti rentovými dluhopisy, jen na okrouhlé sumy znějícími, musí ovšem zbytek býti doplacen penězi.

právní obavy. Jinak má generální kommisse smlouvu o založení statku rentového, v daném případě zároveň se smlouvou o výkupu renty anebo poskytnutí zápůjčky stavební zříditi a potvrditi.“ Generální kommisse, jak vidíme, nemá intervenovati totiko tehda, když statek rentový ve smyslu zákona z r. 1891 se zakládá, nýbrž i tehda, když strany podle zákona z r. 1890[1]) smlouvu rentovou uzavírají, předpokládajíc, že celé dílo generální kommisse uzná za užitečné, s intencemi zákona o statcích rentových z roku 1891 shodné.

Zasáhnutí generální kommisse má pro kontrahenty velký význam, neboť generální kommisse celé jednání řídí a majíc různé výhody hladce provede od počátku až do konce, tedy třeba až k převzetí renty bankou rentovou, tak že potom ve skutečnosti soukromoprávní renty mezi stranami tu ani není. Kdyby generální kommisse se nesúčastnila, měly by strany obtíže s vyměřováním, jež by katastrální úřad předsevzíti musil, s legalisováním smluv, s úpravou hypothekárního zadlužení, any dluhy dříve vymazány by býti musily atd. Když generální kommisse celé jednání vede, vystupuje netoliko jako orgán správní, postup regulující, nýbrž i jako forum soudcovské, rozhodujíc všechny difference mezi stranami vzniklé.

Zákon ze dne 17. února 1905 o zřizování statků rentových platný pro království haličské a lodomerské s velkovévodstvím krakovským.

Zákon v § 2. vypočítává případy, kdy může zemská rentová kommisse dáti zápůjčku v rentových úpisech, která se v pozemkovou knihu zanese, a pro vlastníka zadluženého statku vzniká povinnost platiti určitou zákonem upravenou rentu — poskytnutím zápůjčky a vyznačením knihovním vzniká statek rentový. Zápůjčku lze dáti k následujícím účelům: *a*) k zaplacení hypothekárních pohledávek na statku váznoucích, *b*) k odbytí spoludědiců, *c*) k zaplacení kupní ceny statku, *d*) ku zapravení nákladů zřízením obytných a hospodářských budov vzniklých, pokud stavení k řádnému hospodaření jsou nutna, *e*) k melioracím, *f*) k zaopatření inventáře, *g*) výjimečně i k zaopatření pro řádné hospodaření nezbytného kapitálu provozovacího.

Zápůjčku lze poskytnouti jen svéprávnému zemědělci, jenž má potřebné vědomosti a o němž se dá očekávati, že na statku se udrží (§ 3.). Dále musí statek opatřen býti potřebnými budovami obytnými a hospodářskými anebo musí býti náležitá záruka dána, že se tak stane, buď již tím, že poskytnuta rentová zápůjčka právě za tím účelem anebo jiným náležitým způsobem (§ 6.). Rentová zemská kommisse rozhoduje libovolně, má-li býti rentová zápůjčka poskytnuta či nic a koná za tím účelem potřebná šetření hodnoty statku.

[1]) Viz Waldhecker, l. c., str. 49.

Hodnota statku stanoví se buď vykonaným šetřením a potom lze dáti zápůjčku do $^3/_4$ vyšetřené hodnoty anebo vezme se za měřítko 30násobné multiplum čistého výnosu katastrálního, jako mez maximální.

Vždy vedle toho jest i dbáti, by rentový dlužník po zapravení jiných břemen na statku váznoucích, se svojí rodinou řádně mohl existovati (§ 7.).

Srovnání.

Vylíčili jsme různé způsoby vzniku statků rentových a jak na první pohled se jeví, máme před sebou směs dosti pestrou.

Osnova rakouská zná dvojí způsob vzniku, nucený a dobrovolný. Vzhledem k tuhým obmezením vlastnického práva dlužníkova nedají se dobře mysleti případy, že by někdo, nejsa k tomu hospodářskými pohnutkami dohnán, dobrovolně se zřekl práv jemu jako vlastníku statku příslušejících. Můžeme se tedy v úsudcích našich obmeziti na pozorování nuceného vzniku rentového statku, jakožto případnosti jediné praktické. Zemské společenstvo nabývá statky — ony výjimečné případy dobrovolného zakládání statků rentových stranou necháváme — cestou exekuční. Kritický okamžik, kdy hospodář přetížen dluhy hypothekárními nemůže déle existenci svou uhájiti, volen, by se stal východiskem reformy zákonodárcem zamýšlené, vyvaziti pozemky z dluhů na nich váznoucích. Osnova rakouská jeví se jako článek v dlouhém řetězu různých pokusů stále rostoucímu pozemkovému zadlužení učiniti jednou přítrž. Každý podobný pokus zákonodárný musí věnovati pozornost otázkám, jak zadlužení, které tu již jest, zmírniti a jak pro budoucnost zameziti, by proces podobný se neopakoval — vždy však třeba šetřiti práv nabytých, jakož i toho dbáti, by upřílišněným tempem nepovstaly hospodářské otřesy s akcí podobnou spojené. Ptáme se, jak vyhovuje osnova Falkenhaynova těmto spravedlivým požadavkům? Je-li na statek exekuce uvalena, jest společenstvo jako každý třetí oprávněno dražiti a podaří-li se mu statek koupiti, zajisté nikterak práva věřitelů na prázdno vyslých tím netrpí. Celé vyvazení dluhů pozemkových uvedeno v souvislost se zjevem, v životě velmi častým, exekucí. Data pro země se spořádanými knihami pozemkovými[1]) ukazují, že počet exekučně prodaných realit dosahuje vysokou cifru.[2]) Kdežto roku 1868 jich 4990 počítáno, rok 1892 vykazuje počet 8614. Během 25leté periody od r. 1868—1892 obnášel počet exekučně prodaných realit 182.179 a exekuční obnos 373.662.987 zl., kdežto intabulovaných pohledávek bylo 660.735.163 zl. a tak během 25 let 287.072.176 zl. pro nedostatek výdražku musilo býti vymazáno.

---

[1]) Data uvedená nevztahují se na Halič, Bukovinu, Přímoří, Tenš a Vorarlberg. (Bedagen, l. c. Str. 400).

[2]) Bedagen, l. c. Str. 400. Tabella II. Besitzveränderungen durch Exekutionsführung im landtäflichen u. „sonstigen" Besitze.

Z naznačených cifer jasně vidíme, že by bylo dostatek příležitosti pro společenstvo se súčastniti exekučních dražeb. Ovšem jest jiná otázka, jak asi často by se společenstvu podařilo, skutečně statek vydražiti, otázka nad míru důležitá, jíž později věnujeme zasloužilou pozornost.

Naznačené faktum, že exekuce jsou zjevem velečastým a že intervencí společenstva práva třetích netrpí, jsou samy o sobě dva momenty mluvící pro použití exekuce, jako prostředku k úpravě zadlužení sloužícího. Vedle toho sluší uvážiti, že statek exekučně zpravidla levněji lze koupiti, nežli by možno bylo z volné ruky. A konečně exekuční prodej dává dostatečnou záruku, že celá akce vyvazovací jen na užší kruh zničených existencí se obmezí a tam, kde toho třeba není, nebude zasahováno. Nezbytnému požadavku, by statek neupadl v nové přílišné zadlužení, vyhovuje zplna forma statku rentového, jako takového nezadlužitelného.

V užití postupu exekučního ve spojení s institucí statku rentového vězí zdravé jádro osnovy Falkenhaynovy, pohříchu dobrá ona myšlenka byla špatně provedena. Jest věru mnoho výtek této osnově činěných; o výtce nejvážnější chceme promluviti.

Společenstva při dražbě spolu podávajíce, mohou dražiti jen do určité výše, obnášející 20 resp. 25násobné multiplum čistého výnosu katastrálního. Jest výše tato vhodně stanovena? Od správného rozřešení[1]) vlastně závisí, zda mrtvou litterou zůstane zákon, anebo v život vejde a v praksi se osvědčí. Při šetření oné výše, jakožto meze činnosti společenstvu položené, vedeni jsme dvěma úvahami. Jednak činnosti společenstva nesmí ponechána býti úplně volné pole, neb blízkou by byla možnost zneužití a pak, kdyby statky společenstvem nad svoji skutečnou hodnotu byly kupovány, zavládly by opět nezdravé poměry. Vyměření renty nesouhlasilo by se skutečným výnosem statku, dlužník by rentu řádně platiti nemohl a společenstvo by se nalézalo ve finanční tísni. S druhé strany nesmí zákonodárce činnost společenstva příliš úzkoprsými obmezeními vázati, a práva, která jim jednou rukou dává, druhou zase bráti. Osnova Falkenhaynova dopouští se chyby druhé, ana hranici, do které společenstva dražby súčastniti se mají, tak nízko klade, že opodstatněným jest závěr,[2]) že nebude četný počet exekučních koupí společenstvem effektovaných. Při stanovení hranice, kam až společenstvo dražiti může, musí předcházeti vyšetření hodnoty nemovitosti a potom teprve na základě toho lze přiměšenou výši vyvoliti. Vyšetření hodnoty pozemků může se díti různým způsobem. V první řadě leží na snadě použití exekučního soudního odhadu, tak jak se při soudních dražbách děje.

---

[1]) Velká pozornost bodu tomuto věnovaná nejlépe dokumentována jest bohatým materiálem statistickým, za účelem tím sebraným. Viz Beilagen, l. c., č. VII.

[2]) To jest mínění všech spisovatelů osnovou rakouskou se zabývajících. *Seringh*, l. c., str. 396; *Schiff*, l. c., str. 415; Archiv für sociale Gesetzgebung u. Statistik. Sv. VII. Dr. Michael *Hainisch*, str. 445.

Tu ale přicházíme k poznání, že odhadní cena nedosahuje průměrně skutečného výdražku, nýbrž že tento bývá nižší. Klademe-li odhadní cenu = 100, výdražek roven = 82.[1]) Nedoporučuje se tudíž voliti soudní odhad exekuční za měřítko pro spoluúčast společenstva. Též nedoporučuje se vyšetření hodnoty nemovitosti podle sazby poplatkové, jako taková sloužiť při realitách daní pozemkové podléhajících 70násobné multiplum daně pozemkové, při budovách činžovní daní podléhajících 60násobné a při budovách daní domovní třídní podléhajících 100násobné multiplum, ani i hodnoty takto vyšetřené od výdražku velmi se odchylují.[2])

Použito tedy čistého výnosu katastrálního multiplikovaného číslem 20 resp. 25. Způsob ten jest i u peněžních ústavů běžný, jedná-li se o vyšetření hodnoty nějaké nemovitosti, za příčinou poskytnutí úvěru. Leč 20 resp. 25násobné multiplum jest mez příliš nízká. Výdražek bývá, jak Sering[3]) uvádí, 2·5 až 4·5kráte vyšší než 20násobný čistý výnos **katastrální pozemků bez budov.**

Z uvedeného vidíme, že by byly jen řídké případy, kdy by společenstvo statek koupilo.

Podle osnovy rakouské bude vycházeti popud ku vzniku rentového statku od zemského společenstva.

Opak konstatujeme v Prusku, Haliči a Anglii. Iniciativě soukromé jest ponecháno těžiti z výhod zákonných.

Kdežto rakouská osnova má před očima statky vysoce zadlužené a hospodářské zkáze propadlé, nalézáme opak v Prusku. Statky zadlužené nemohou se státi statky rentovými. Renta bankovní musí míti přede všemi soukromoprávními břemeny přednost.

Podobně jako v osnově rakouské stanovena jest jistá mez, až po kterou rentové banky mohou úvěr poskytnouti. Rozdíl mezi oběma zákony jest i tu markantní. Pro osnovu rakouskou jest správné stanovení dotyčné meze kriterion rozhodující. V Německu tomu tak není. Zde jest mez ona spíše stavidlo, které vytaženo nebo spuštěno býti může, an, stanoví-li se vyšší mez, bude následek, že rentový úvěr bankovní bude více používán, stanoví-li se nižší, pak méně. Ale celá životní síla zákona od toho jediného momentu, jako dle osnovy rakouské tomu jest, není odvislou.

Zákon německý totiž připouští vedle rentového úvěru bankovního zcela dobře i rentový úvěr soukromý a oba jsou celkem ve vzájemném poměru opačném, an bývá-li rentový kredit bankovní vyšší, rentový kredit soukromý může býti nižší a naopak.

Chce-li někdo opatřiti si úvěr rentový, obrátí se na rentovou banku, ta mu do zákonné výše, tedy do $^3/_4$ odhadní hodnoty anebo do výše

[1]) Beilagen l. c. č. VII, Str. 448.
[2]) Poměr číselný v přílohách vládních uveden není.
[3]) Sering l. c. Str. 56.

30násobného multipla čistého výnosu katastrálního, úvěr poskytne a vznikne tímto způsobem rentový statek.

Vedle toho muže vlastník rentového statku, ještě někomu jinému, zpravidla svému předchůdci, od něhož byl statek koupil, nedoplatek kupní ceny v rentě dluhovati a tato může na rentovém statku v pořadí za rentou bance dluhovanou býti vtělena. Máme takto před sebou rentový statek vlastně ve dvou podobách.

Jednak jako bance rentové rentou povinný poměr mezi rentovým dlužníkem a rentovou bankou ovládán jest normami juris cogentis zákona z r. 1891, jednak jako právnímu předchůdci svému povinný, kterému též rentu dluhuje, jenom že renta tato co do výše i času upravena jest dispositivními normami obou kontrahentů, jelikož oni mají podle zákona z r. 1890 neobmezenou volnost smluvní. Kdežto renta bance placená jest nuceně umořitelná, může renta druhá býti rentou čirou bez kvoty umořovací ať již vykupitelná nebo nevykupitelná. Kdežto povaha renty bankovní s sebou přináší jistá právní obmezení pro rentového dlužníka již dle samého zákona, má povaha renty druhé následky takové jen tehda, jestliže sám dlužník rentový závazky druhu podobného ve smlouvě rentové na se vezme.

Vznik rentového statku má ráz v Německu podobně jako v Haliči ryze fakultativní. Generální kommisse podle zákona pruského a zemská rentová kommisse podle zákona haličského nikdy nejsou povinny zápůjčku dáti, třebas by finanční jistota pro ústav úvěr dávající byla dostatečna, nýbrž mohou uvažovati v každém jednotlivém pádu, zda-li poskytnutí úvěru rentového jest v intencích zákonem sledovaných. Podotýkají výslovně pruské motivy vládní,[1]) že se vyžaduje, by rentový dlužník způsobilým byl na svém statku hospodařiti, především též i tolik vlastních prostředků měl, by mu nescházely hospodářský inventář a nutné investice s řádným hospodařením spojené. Sluší tudíž, jak vidíme, vždy též hleděti na individuelní vlastnosti hospodářovy.

Při vzniku rentového statku má zákon pruský případnosti na zřeteli, že rentová smlouva mezi stranami pozůstává a že jeden, dle obsahu smlouvy oprávněný, přivodí, že banka rentová převede na se rentovou pohledávku. Leč možný jest i postup takový, že ani smlouva rentová mezi stranami nebude uzavřena, nýbrž že generální kommisse ihned s počátku, když se jedná o rozparcelování nějaké nemovitosti, vede celé řízení a ihned konstituuje renty bance dluhované.

Obracíme se dále k zákonu haličskému.

Důraz klade na zápůjčku rentovou, neboť v tom vězí jak praví Bráf[2]) „celý ráz haličského typu rentového statku". Princip rentový nachází uplatnění nejširšího. Kdežto zákon německý

[1]) Anlagen (preussische). Str. 1852, l. c.
[2]) Zpráva o jednání ankety, l. c., str. 15.

zná úvěr rentový toliko k dvěma účelům, k založení hospodářské usedlosti, a k prvému vystavění potřebných budov, a jak později seznáme ještě k odbytí spoludědicův, zákon haličský dovoluje úvěr rentový k účelům nejrůznějším, jako zaopatření hospodářského inventáře a dokonce, ve výjimečných případech sice, podle trochu všeobecného znění zákona, i k zaopatření kapitálu provozovacího.

Zvláštní pozornost budí, že rentová zápůjčka má sloužiti netoliko k ukojení úvěru držebního, nýbrž i osobního. Označil bych toto přílišné rozpětí úvěru rentového jako symptom dosti povážlivý. Ony dvě základní formy úvěrové, reální a personální, nezbytně třeba jest přesně od sebe lišiti, poněvadž každá z nich vyžaduje jinou právní organisaci. Úvěr rentový jest dle své povahy případnou formou pro úvěr držební, nelze ale ukojiti potřebu kapitálu provozovacího rentovým úvěrem.

Jest radno, by zemská kommisse rentová, která celé provedení zákona v ruce má, podle zákona možnou širokou působnost úvěru rentového restringovala, a tam, kde o kapitál provozovací se jedná, úvěr hledajícího odkázala na jiné povolanější ústavy peněžní.

Docela singulární postavení zaujímají hrabské rady anglické. Small Holdings and Allotments Act chce úplně novou vrstvu společenskou utvořiti, proto i okruh působnosti vymezený hrabským radám jest daleko širší. Ony s a m y mohou velkostatek koupiti, jej rozparcelovati, potřebné budovy vystavěti a pak utvořené usedlosti jako statky rentové prodati. (Dokončení příště.)

Štěrbův výklad českých terminů právnických.

Podává *JUDr. J. Kapras.*

Právní mluva česká, již ve XIV. stol. pěkně rozvinutá, vytvořila si svéráznou terminologii právní. Prací Všehrdovou a zemskými zřízeními terminologie ta dosáhla své největší dokonalosti v stejné době, kdy také české právo vůbec dostoupilo vrcholu svého rozvoje. Bylo to v době největší expanse českého jazyka, který tehdy nejen prohlášen výhradným úředním v Čechách, na Moravě, Opavsku a Krnovsku, nýbrž rozšířil se jako úřední jazyk v Horním Slezsku a stal se hojně užívaným také v Polsku a severních částech Uher. Když v XVI. stol. s novým dvorem královským, od doby Ferdinandovy zase převahou německým, a s rozšiřujícím se lutheránstvím začal živel německý zvláště v Čechách neobyčejně sílit, ukazovala se potřeba aspoň hlavní české zákoníky přeložiti na jazyk německý. Práce té podjal se v Čechách mistr Petr Štěrba ze Štěrbic, nejprve písař, potom měšťan, konšel a konečně čís. rychtář Kadaňský. Týž přeložil nejprve české zřízení z r. 1564. Překlad

ten vyšel tiskem r. 1604 ve Frankfurtě a 1617 v Lipsku. Mimo tisky zachoval se však také v řadě rukopisů. Druhý Štěrbův překlad, Koldínových Městských práv, zůstal pouze v rukopise, neboť pro potřebu právní vydán (1607 a 1614 v Lipsku) překlad Summy neznámým autorem pořízený.

Obtíže české právní terminologie přiměly Štěrbu k tomu, že k překladu zemského zřízení připojil výklad některých právních terminů českých, které přesně přeložiti nedovedl. Výklad ten, který v následujícím podáváme, obsažen je až na několik tiskových chyb shodně v obou vydáních. Rukopisy mají některé dochylky, které z rukopisu Děčínského (M. 76) druhdy Pelclovi patřícího v [ ] uvádíme.

Verdolmetschung [Explication] etlicher beheimischer Wörter [Vocabel], die in diesem Buch der Landsordnung zu finden und nit deutlich zu deutschen sein, auch nicht von jedermann eigentlich, was sie bedeuten, zu verstehen seind.

Starosta in beheimischer Sprach wird in unser deutschen Sprach verdolmetscht der Eltiste oder Magister oder Meister der Kämmerling. Sein Ampt ist die Ladung ausgeben und durch die Kämmerling, dahin sie gehörig, zu überschicken.

Komorník wird gedeutscht ein Kämmerling, das seindt des Lands geschworne Boten, welche von der Landtaffel mit Ladungen und andern Nothdurften werden ausgeschicket. Jeder Kreis hat seinen Kämmerling.

Útok w. g. eine Vorklag oder Fürladung, da einer bei dem Starosta eine Schrift einleget, und sich anmeldet, dass er den andern fürnehmen will [oder gedenkt].

Oukladník w. g. ein ehrloser, betrieglicher Schelm, der einmal bezahlte Schuld zum andernmal mahnet.

Zavada w. g. eine Schuld- und Verhaftung auf Güter, dafür die Güter haften.

Zmatečný půhon w. g. unbilliche und unrechtmässige Ladung, die wider die Billichkeit ausgesonnen wird.

Úmluva w. g. eine Ankündigung, als wann einer etwas im Rechten erhält und ankündiget dem andern, ob er sich darumb mit ihm gütlichen vertragen will, ehe dann man ihn auf die Güter einführet.

Zvod w. g. Einführung, wann man sich vom Ampt auf jemands Güter einführet nach geschehem (sic) Rechtsspruch.

Obranný list w. g. ein Währlosbrief, dann damit nimpt man die Güter ein und niemand darf sich dem widersetzen.

Odboj pravu ist g. eine Gewalt, dann man wider das Recht thut, violentia iuris. Solcher Gewalt wird geübet, so jemandt sich dem Währlosbrief widersetzet.

Odbojník i. g. ein Überwältiger des Rechtens, violentiam iuris inferens.

Odhad und odhadání i. g. eine Abschätzung, wann jemand von seinen Gütern wird durch die Amptleut einer Schuld halben einweil (sic) abgeschatzt.

Správa ist die Gewaehr, der einer dem andern in Verkaufung oder Versetzung seiner Güter Gewaehr thut.

Správce werden genannt die Gewaehrleut, die da schuldig sein etwas zu gewaehren.

Nesprávа i. verdeutscht die Ungewaehr, da einer seine Güter verkauft und gewaehrt, und findet sich in der Gewaehr ein Mangel.

Potaz w. v. ein Rathschlag der Rechtsprecher des Lands, wann sie zusammengetreten und Recht halten.

Společník w. g. ein Gesellschafter in Gütern, da einer mit dem andern ungeteilet Gut hat.

Společení i. v. die Güter zusammenschlagen und ungeteilet miteinander halten.

Dědinici, nápravnici, svobodnici, das seind etliche Leut im Land, die eigene Höfe und Feldgebaew haben, die ihnen auch in die Landtaffel verschrieben sein, und sind niemand zinsbar und haben keinen Herrn dann den König und gehören in keinen Stand.

Zápis s místem oder zápis bez místa wird genannt eine Verschreibung, die in der Landtaffel eingehet [eingelegt], dorinnen ein spatium gelassen oder da kein spatium gelassen wird. Was aber das spatium bedeut, stehet in der Landsordnung von Einleibung der Güter in die Taffeln.

Holomek [ein geschworener Knecht des obristen Burggrafen bei seinem Ampt.

Odpor heist ein Widerspruch, do einer des andern Eintragenem nicht statt gibt und lässt ein Widerspruch einlegen.

Původ w. g. ein Gleitsmann, der die Amptleut oder Kämmerling von Ampt hinfuhrt, wo man ihrer begehret.

[Item původ ein Kläger im Rechten].

Památné i. g. ein Urteil oder Gedächtnisgeld, das man pflegt von einem Urteil, das gesprochen wird, zu geben, darumb das zu einer Gedächtnis verschrieben wird.

Poklid heisst ein Anstand, wann die Parten [schuldig Part] eines Anstandes auf einen gewissen Termin vergleichen und solches beim Ampt anmelden.

Juxta heisst eine Schrift, welche auf ein spatium neben einer Verschreibung gesetzt wird.

Podvod und podvedeni w. g. ein unehrlicher, hinterlistiger und betrieglicher Handel.

Psanec w. g. ein berüchtigter Urgichter, auf welchen eine böse That in peinlicher Frag ist bekannt, und der sich deren nicht ausgeführet und purgiret hat.

Soukup wird genannt ein Gewaehrmann, von welchem eine Rede auskommen ist.

Chlap heisst in beheimischer Sprach ein leibeigner Mann; und wo einer dem andern, der nicht sein Leibeigner ist, also schilt, wird es für eine Injurien angezogen und hat seine Peen.

Sedlání w. g. eine Sattelung, das ist eine betriegliche Aufsatzung eines Unmässigen Wuchers, als da einer pro cento mehr dann sechs nimbt.

Vznešení heisst eine Heimführung einer Jungfrawen oder Wittfrawen, wann sie heiratet. Vznešení heisst auch etwas den Herrn im Rechten ausserhalb einer Citation fürbringen.

Půhon h. eine Ladung, Obeslání h. eine Beschickung oder Citation. Und ist ein grosser Unterschied zwischen der Ladung und Beschickung, dann andere Sachen sein, darumb wir laden sollen, und andere darumb man beschicken muss.

Recognition w. g. ein Kredenz oder Glaubbrief, der von der Landtaffel ausgehet, da einer in eigner Person bei der Landtafel ausrichten und etwas dem andern verschreiben soll, durch solchen Brief das er einen andern an seiner Statt befehlen mag.

Kmetična w. g. eine untertänige, arme Männin oder Wittib, die einen Erbherrn hat.

Oukolník h. ein Arbeiter, der in einer verdingten Arbeit arbeitet.

[Finis huius explicationis bohemicorum vocabulorum].

LITERATURA.

Římské právo.

Dr. Leopold Heyrovský: Dějiny a system soukromého práva římského. Čtvrté opravené vydání. Praha. Str. 1243.

Vypuštěním méně důležitých citátů z pramenů, jichž lze bez újmy postrádati, jakož i zkrácením některých statí jednajících o institutech, které mají význam jen čistě historický (otroctví, infamia, patronát), docíleno bylo zmenšení objemu textu o 51 stran. Rozšířeno bylo poněkud pojednání o pramenech práva římského. Jiné změny, které nejsou však povahy podstatné, podmíněny byly jednak zkušenostmi nabytými činností učitelskou, jako § 65 o zastoupení, §§ 81 a 82 o actiones temporales a promlčení žalob,

§ 165 o konkursu, §§ 211 a 212 o nepojmenovaných kontraktech, jež zařaděny jsou nyní jako samostatná skupina kontraktů, § 319 o codicillech a j., jednak souvisejí s novější literaturou, k níž jest v novém vydání přiměřeně přihlíženo. Jinak srv. referáty o předcházejícím vydání tohoto cenného díla ve Sborníku II. str. 143—147 a III. str. 292—295.

Dr. Julius Binder: Die Plebs. Studien zur römischen Rechtsgeschichte. Leipzig 1909. Str. 630.

Spisovatel podjal se nesnadného úkolu objasniti původ stavovských rozdílu mezi plebs a patricii ve starém Římě. Stav tradice jest o této otázce praskrovný, a i to málo, co se nám u římských a řeckých spisovatelů dochovalo, jest pro zřejmé stopy pozdní tvorby tak nespolehlivé, že obrazotvornosti zůstavuje volnou dráhu. Jest na snadě, že za daných okolností bude míti větší vyhlídku na úspěch činnost destruktivní než konstruktivní, což platí též o spisu B-ově, jehož výklady, pokud věnovány jsou kritice dosavadních theorií o vzniku plebejstva římského (str. 181—293), jsou velmi pozoruhodny. Týče se to zejména názoru Niebuhrova, dle něhož povstal Řím ze dvou obcí, jedné (Roma) s obyvatelstvem Sikulským a Tyrrhenským, rozložené na Palatinu, druhé pak (Quirium) s občanstvem sabinským, jež nalézala se na collis Agonalis a Kapitolu. Obě města obydlena byla tedy různými kmeny, lišícími se i co do mravů i co do kultu náboženského. Po sloučení těchto obou obcí zůstalo však občanstvo i na dále rozděleno ve zvláštní tribus, Ramnes a Tities, k nimž časem přibyla ještě třetí tribus Luceres, obyvatelů to města Lucera na Caeliu, původu Albanského. Tyto tři kmeny tvořily dle Niebuhra obyvatelstvo patricijské, k němuž družili se patricijští chránění, clientes, jimiž byli cizinci, z okolních obcí do Říma se přistěhovavší. Od klientů rozeznává Niebuhr plebejce, jimž byli obyvatelé v obci římské trvale usídlení, mající podíl na pozemcích, soudnictví, povinnosti vojenské, postrádající však zcela účasti ve správě obce, ano i connubia. Hlavní kmen jich tvořili okolní latinští obyvatelé, kteří byli v době královské podrobeni a do Říma převedeni, a jimž uděleno bylo občanství podobné tomu, jež známo jest z doby pozdější jako civitas sine suffragio. Nauka Niebuhrova nalezla v literatuře dosti zastánců, k nimž náleží mezi jinými Hullmann, Huschke, Becker, Schwegler, Walter, Göttling, Lange, Madvig, Herzog, Puchta, Rudorff, Karlowa, Girard, Trois fontaines, Mispoulet, Landucci, Soltau. Právem však namítá B., že jest zhola nevysvětlitelno, jak mohly národní podstatné rozdíly mezi Ramnes, Tities a Luceres zcela vymizeti, naproti tomu však vytvořiti se zásadní, jmenovitě i náboženské různosti mezi plebs a Ramnes (Romani), byli-li, jak se předpokládá, jedni i druzí téhož latinského původu?

V dalším obrací se B. proti převládajícímu nyní náhledu, jenž spočívá na vývodech Ihneových, k nimž v podstatě připojil se i Mommsen, týž spatruje počátek vývoje plebs v římských poměrech klientelních, a soudí tak z té okolnosti, že od nejstarších dob byli v Římě kromě plnoprávného občanstva (patricijů) též chránění (clientes), jak zvali se ve svém vztahu k jednotlivým občanům, jinak ale ve vztahu ke státu byli právě plebs.

multitudo, nepožívajíce nijakých práv politických. K nim náleželi z části uprchlíci, propuštění otroci, zajatci, jimž výjimečně byla svoboda ponechána, a cizinci, pokud byli účastni římského pohostinství. Počet obyvatelstva toho druhu se stále množil, kdežto patricijské občanstvo jenom stěží ve své míře se udržovalo, a tím se stalo, že původní chráněnci nabyli časem volnějšího postavení, až vzešla vedle prvotního jediného občanstva patricijského nová druhá obec, z klientů stala se plebs. Oporou této nauky jsou některá místa z Livia (VI., 18), Cicerona (de rep. II., 9), Festa (233), Plutarcha (Rom. 13), Dionysia (II., 9, 10), v nichž jedná se o plebs a klientech jako útvarech identických. Proti tomu však právem se namítá že místa tato nemají valného významu, ježto jednak podávají jenom vlastní názory pozdních spisovatelů římských, jednak vyvrácena jsou odporujícími tomu výroky (Liv. II., 64, Dion. VI., 46. VII. 19, X. 27, Appian Hisp. 84, Cicero de orat. I., 39, 77), z nichž možno tedy jenom dovoditi, že u pozdějších historiků samých vyskytovaly se o vzniku plebis různé tradice, jež pocházejí nepochybně teprve z doby, kdy jasný úsudek o vývoji těchto poměrů nebyl více možným. Jisto jest, že ještě v historické době zachovala se — arci již jen velmi pořídku — klientela vedle plebejského občanstva (Liv. XXXVIII., 60, 9, App. Hisp. 84), z čehož možno souditi, že byla původně zvláštní, mimo občanstvo stojící třídou obyvatelstva, jež konečně v plebejském občanstvu zanikla.

Po té vyvrací B. názor Fustela de Coulanges, jenž rozlišuje sice mezi plebs a clientes, ale klade plebejce ještě na nižší stupeň než klienty tvrdě, že plebs z prvu nenáležela vůbec k populus Romanus, a složena byla nepochybně z příslušníků podrobených národů, tvořic jakousi inferiorní třídu bez uznaného náboženství a rodinného svazku, druh pariů, bydlících v Ghettě na svahu Kapitolia, jež bylo Romulem založeno pro lidi, kteří neměli domova ani rodu, a o nichž mohlo se tedy říci: „promiscua connubia habent more ferarum". Líčení toto jest však stejně nedokázatelnou hypothésou jako náhled Zöllerův, jenž spatřuje v plebs prvotní v Římě usazené Latiny, kteří podrobeni byli sabinským kmenem (patriciů), který z hor u Reate a Cures vnikl do Latia, anebo jako domněnka Cunova, že Řím byl stejně jako Veii a Fidenae kolonií etruskou, v níž patriciové byli Etrusky a plebs domácím obyvatelstvem latinským.

Avšak také vlastní theorii B-ovu o původu plebis, jíž jinak nelze upírati, že oplývá důvtipnými a zajímavými kombinacemi, nutno označiti při nejmenším za velmi odvážnou. Jako Niebuhr předpokládá i B., že Řím povstal sloučením dvou obcí, původně zcela samostatných, odchyluje se však od Niebuhra již v tom, že touto praesumcí nevysvětluje roztřídění občanstva patricijského na Ramnes a Tities, nýbrž soudí, že na tomto předpokládaném faktu zakládá se právě vlastní původ rozdílů mezi patricii a plebs římskou. Proti panující nauce popírá B., že kolébkou a hlavním sídlem římského patriciátu byl Palatin, a z pozdějšího místního rozložení jednotlivých kultů římských snaží se dokázati, že patriciové, jichž sabinský původ jest nepochybný, usazeni byli na Quirinalu, kdežto plebejové, náležející kmenu latinskému, že sídlili na Palatinu a ostatních pahorcích

římských, známých pod jménem Septimonium. První sluli proto též Quirites nebo collini na rozdíl od druhých, jež zvali se montani. Každá z těchto obcí měla původně i svého vlastního náčelníka (rex), jak tomu nasvědčuje pověst o dvojím království Romula a Tita Tatia, a byla obývána též různými národními kmeny, z nichž každý spravoval se svým zvláštním právem, měl svůj kult a mravy ano i řeč: nejvýznamnější a zároveň nejzajímavější důsledek tohoto ethnografického rozdílu Quiritů (patriciů) a montánů (plebejů) shledává však B. v jich nestejné organisaci rodinné a rodové, kterou vysvětluje též známý zákaz connubia mezi oběma těmito pozdějšími stavy římskými. U patriciů jest nepopřeno, že — jak samo jméno poukazuje — základem jich soustavy rodinné byla patria potestas a na tom spočívající organisace svazku agnátského a gentilského; naproti tomu má B. za to, že paternitní princip byl plebejskému občanstvu cizím a že rodina jich nebyla vůbec vybudována na moci otcovské, nýbrž že byla to soustava práva mateřského, třeba ne sám matriarchát, jež byla základem jich rodinného zřízení. K tomuto překvapujícímu úsudku dochází B. úvahou, že jednak, jak možno za zjištěno pokládati, organisace v rody, gentes, na plebejské občanstvo nikdy se nevztahovala, jednak nasvědčují tomu i výroky, jež Livius (IV, c. 6) vkládá do úst konsulům r. 445 př. Kr. proti Canuleiově rogaci zákona o poskytnutí connubia plebejům s patricii: „Conluvionem sentium, perturbationem auspiciorum privatorumque adferri, ut discrimine omni sublato nec se quisquam nec suos noverit. — Ut quis natus sit ignoret, cuius sanguinis, quorum sacrorum sit, dimidium patrum sit, dimidium plebis, nec secum quidem ipse concors.“ Námitky takové shledává B. nevysvětlitelnými, kdyby jako patriciové byli i plebejové měli touž organisaci rodinnou, založenou na moci otcovské, ježto pak by plně byla odůvodněna protinámitka „quid iuris tandem mutatur, nam patrem sequuntur liberi.“ Pro řečený názor poukazuje B. dále na kult bohyně Ceres, jež byla právě ve středisku římského plebejstva, a kterou možno pokládati za repraesentantku soustavy práva mateřského, neboť nikdo ve službě této bohyně nesměl ani jména otce svého vysloviti. Konečně jest uvésti, že princip mateřitní nebyl italským národům zcela neznámým, a byl v platnosti zejména též u Etruskŭ, u kterýchž právní postavení dítěte řídilo se dle matky, jak dokazují některé inskripce objevené na hrobech etruských, v nichž uvádí se jméno matky osoby pohřbené a to buď výhradně, aneb aspoň na místě prvém. Tato zásadní různost v rodinné organisaci patriciů a plebejů byla pak dle B. vlastní příčinou, pro kterou vyloučeno bylo mezi oběma těmito stavy connubium, jehož zavedení zákonem Connubiovým předpokládalo především kompromiss, jímž plebs vzdala se své prvotní soustavy práva mateřského. Jinak byli collini (patriciové) i montani (plebejové) v první době římské zcela rovnoprávní, jak toho dokladem jest, že i mezi jmény králů římských jsou taková, jež zřejmě byla původu plebejského. Vývoj tento přerušen byl za posledních králů Tarquinií, kteří znamenají období Etruského panství nad Římem, jež opíralo se proti patriciům hlavně o latinskou plebs. Vypuzení Tarquinia Superba provázeno bylo tudíž spolu vítězstvím patriciů nad plebejským občanstvem, jež při tom zbaveno bylo

veškeré účasti ve správě obce římské. Důsledky tohoto potlačení plebis provedeny byly pak ve všech oborech veřejného života, a jevily se i v tom, že náboženský kult patricijský (sabinský) zjednal sobě dominující postavení v Římě, kdežto kult plebejský zatlačen byl zcela do pozadí. Následující po té období vyplňují boje stavovské, jichž hlavním cílem jest jenom restituce poměrů doby předtarquiniovské, a jež podněcovány jsou snahami lidu plebejského, aby mu opět vrácena byla účast ve vládě tím, že by mu přiznána byla polovice magistrátů římských, jak se to jeví v trvalém volání plebejstva, aby mu zákonnou normou garantována byla volba jednoho z obou konsulů. Nedá se upříti, že tato zde stručně načrtnutá nauka B-ova podává nejednu novou myšlénku, jest však otázkou, zda-li i ona jenom nerozmnožuje četnou již řadu více méně duchaplných hypothés o občanských poměrech ve starém Římě. Především jest pochybným již tvrzení, že Palatin byl jedním z výhradně plebejských sídel římských; jisto jest, — což ani B. nepopírá, — že i na něm zastoupen byl kult sabinský, quiritsko-patricijský, kteráž významná skutečnost nemůže býti odčiněna pouhou domněnkou, že kult tento byl povahy sekundární. Také z topografického rozdělení a umístění patriciů a plebejů v Římě v jednotlivých jeho částech nelze pro nauku B-ovu rozhodujícího úsudku činiti, neboť — jak možno dle pozdější doby nazpět souditi — příslušníci obou stavů nehledě k Aventinu, jenž byl vysloveným sídlem plebis, bydleli promiscue ve všech dílech města Říma. Připouští-li B., že i Septimonium bylo ze $^3/_4$ plebejským a z $^1/_4$ patricijským, pak poměrem tímto (1 : 3) vyvrací již sám názor o povaze Septimonia jako sídla specificky plebejského, neboť jest jisto, že co do početní síly byla plebs proti patricium vůbec v Římě v rozhodné převaze. Rovněž názor o hlubokých ethnografických rozdílech mezi oběma stavy římskými není dosti doložen, a zejména úsudek B-ův o vlastní příčině zákazu connubia jest unáhleným. Nedostávalo-li se plebejstvu organisace v gentes, jež měly u patriciů důležitost hlavně v ohledu sakrálném a veřejnoprávním, neplyne z toho ještě, že jich familia nebyla organisována na principu moci otcovské, nýbrž na soustavě práva mateřského, stejně jako to nelze dovoditi z řečí, jež Livius připisuje konsulům proti návrhu Canuleiovu, a o nichž možno za jisto pokládati, že vůbec nikdy nebyly tak, jak jsou podány, proneseny. Ještě méně však možno pro system maternitní u římské plebs dovolávati se rodinného zřízení u Etrusků, národa to, o němž jest známo, že žil ve stálém nepřátelském poměru s Římany (srv. venditio trans Tiberim), a jenž i co do mravů i co do kulturního života vůbec se od ostatních italských kmenů podstatně různil. Stejně bezvýznamným pro otázku, o niž se jedná, jest poukaz na uctívání bohyně Cerery, jejíž kult byl ostatně v Římě dosti pozdního původu; uvádíť tradice zavedení jeho ve spojení s latinskými válkami, a není již proto tento kult s původní rodinnou organisací římské plebis v nijaké souvislosti. Dohady toho druhu nemají pro exaktní vědu ceny, a lépe jest nezastírati pravdu, že otázka vývoje a příčin stavovských rozdílů v Římě zůstává nerozřešitelna, náležíť době předhistorické, jejíž bezpečné seznání za daného stavu pramenů není vůbec myslitelno.

Spisu B-ovu jest dále na újmu, — nehledě k přílišné rozvláčnosti a častému opakování týchž myšlének, — že výklady protkány a doplňovány jsou obsáhlými pojednáními o otázkách, které s látkou samou nejsou v žádné anebo jenom zcela volné souvislosti, jako na př. stati o římských annalech pontifiků, fastech a deskách triumfálních (str. 425—460) o pochybné pravosti starších zákonů římských (str. 461—488), zejmena zákona XII tabulí (str. 488—528), o podstatě římského království (str. 528—582) a j. v.

Dr. Josef Vančura.

Slovanské právní dějiny.

Prz. Dąbkowski. Wierna ręka czyli pokład. (Studya nad historyą prawa polskiego red. O. Balzera tom III. zes. 2.) Lwow 1909. Stran 188.

V uvedené práci pokračuje Dąbkowski ve svých studiích o soukromém právu polském. Práce podává věrnou ruku v širším slova smyslu, totiž vedle věrné ruky (manus fidelis, sklad, pokład) také sekvestra.

Instituce polské věrné ruky kryje se celkem s českou, je však podstatně odlišná od římského depositu, s nímž leckdy bývá identifikována. Neobmezuje se věrná ruka jen na věci movité, nýbrž zaujímá ve všech stadiích svého rozvoje také věci nemovité, a v starší době (do XVI. století) i osoby a činnost nějakou na př. svěření prodeje (str. 16). Osoba, u které věci složeny nebo které činnost svěřena, a kterou české právo nazývá **věrnou rukou, slove se pokladník.**

Osoba ta není v starší době vždy libovolnou, nýbrž závisí někdy na okolnostech, na př. někteří příbuzní mají nárok na tento úřad tak, že se vyvinuje přímus, který obcházen býti nesmí. Vedle smluvených věrných rukou je někdy podobný poměr založen předpisem (hospodství) aneb nařízením soudním (uložení soudní). Zvláště u měšťanů věci i se strany šlechty k věrné ruce rády ukládány, poněvadž měšťané města společně za ně ručili (str. 29 a 34).

Účel věrné ruky byl sice nejrozmanitější, přece však instituce sama hlavně v starších dobách, méně vyvinutého života právního, a v dobách nepokojů zvláště byla obvyklou. Ve všech případech podkladem instituce byla bona fides, jak ostatně i ze samého označení jest patrno (str. 48).

V dalším probírá Dąbkowski jasně modality věrné ruky, místo a způsob uschování, povinnost k zachování a vrácení věci, ručení za ztrátu a zhoršení věci, možnost dalšího svěření (61), právo retence (72), promlčení v době pozdější, nárok na náhradu nákladů, zrušení smlouvy (79). K závěru připojuje jako zvláštní druhy věrných rukou depositu soudní, kupecká a užitková (89).

Druhou část práce tvoří vylíčení ustanovení o sekvestru, který zřízen pro věc, na niž více stran má nebo činí si nárok (114). Instituce ta v celku se řídí ustanoveními o věrné ruce, neboť to také nic jiného není než zvláštní

druh věrné ruky. Liší se od prosté věrné ruky tím, že předmětem jejím může býti pouze věc sporná, právo nejisté aneb věc a právo společné. Také při sekvestrovi je v některých zvláštních případech přímus vztahující se jednak na zřízení samo jednak na osobu sekvestra. K závazkům věrné ruky jako sekvestra přistupuje závazek vydati věc v čas, jmenovitě ihned tehdy, když věc neb právo přestávají býti sporné, nejisté neb společné.

Na konci připojen ještě přehled předpisů o obou uvedených institucích v projektu Zamojského a v kodexu Stanislava Augusta (185).

Pěkná a cenná práce Dąbkowského ukazuje na novo, že methoda námi v našich pracích užívaná a s methodou Dąbkowského se kryjící pro soukromé právo jedině je správnou. Platíť pro právo to zásada Kohlerem nejednou hlásaná, že hlavní zásady soukromého práva jsou stejny, a že jen podrobnosti se liší, a že tudíž jen v těchto třeba srovnání s právy sousedními a příbuznými. *J. Kapras.*

Kapras Jan, Manželské právo majetkové dle českého práva zemského. V Praze, 1908. (Otisk z Věstníku Král. České Společ. Nauk.) Stran 85.

K českým a německým studiím Kaprasovým o právu zástavním a poručenství přibyla nová velmi svědomitá a pečlivá monografie z oboru práva soukromého. Tentokráte autor obral si za předmět svého studia manželské právo majetkové, a to dle českého práva zemského. Práce počíná obšírnějším úvodem, skládajícím se ze tří paragrafů. V prvém pojednává se o manželství ve starší době. Spisovatel zmiňuje se o sňatku únosem a koupí a dotýká se také otázky, bylo-li manželství starých Čechů monogamické či polygamické. Pro sňatek koupí bylo by lze uvésti i znamenité svědectví Ibrahima ibn Jakuba, týkající se všech západních Slovanů. Rovněž tak polygamie — aspoň u panovníků slovanských — jest dosvědčena Ibrahimem synem Jakubovým. Větu „žena jest vězeň muže svého" (str. 3) nevykládá po našem mínění spisovatel správně. Pochybujeme o tom, že by paroemie ta pocházela z dob, kdy ještě manželství uzavíráno bylo koupí, a že by slovo „vězeň" ukazovalo na obmezení o s o b n í s v o b o d y. Souvisíť slovo to se slovesem vázati, a znamená tedy uvedená věta, že žena jest m a j e t k o v ě závislá na muži (jím vázána). — Dobře upozorňuje autor, že při uzavírání sňatku kladl se ve starší době důraz na složení. Původní smysl slova svadba není nic jiného než osvojení si, zmocnění se ženy. U Pergošiće máme přímý doklad toho, že copula carnalis překládá se po slovansku slovem svadba (svadbu odslužiti, convenire, copula carnali se conjungere, Trip. I. 100, § 4).

V § 2. autor píše o rodinném nedíle a právním postavení žen v nedílné rodině. Přidržuje se tu vývodů podepsaného referenta ve spise Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském. Paragraf třetí zabývá se způsobilostí žen k právům a k činům právním. Že staré právo české nezná pohlavního poručenství, totiž poručenství nad ženami z toho důvodu, že jsou ženy, vykládá spisovatel prvotní organisací patriarchální u Slovanů naproti vojenské organisaci u Římanů a Germánů.

Vlastní thema zpracováno jest ve čtyrech částech a závěru. Část první týká se věna v nynějším slova smyslu čili (již po staročesku) přinosu. V § 4. pojednává spisovatel o pojmu věna, nároku na ně a předmětech věnných. Zcela správně vykládá, že věno znamenalo původně dávku dávanou mužem za ženu (tolik jako u Rusu kladka, vyvodnyja děňgi, vygovor, u sibirských orientálu kalym; u Bulharů prid, agyrlyk, aarlık, angyrlık, baba-haky, baština pravdina). Později nazýváno věnem zaopatření dávané ženě pro stáří v případě smrti mužovy čili obvěnění, a konečně uvízl termin ten na „přinosu", věně v nynějším slova smyslu. Spisovatel uvádí terminy, jimiž staří Čechové označovali věno (přinos). Jsou to nejen opisující výrazy: „co p o n i jmenováno jest" a „co p o n i dáno" (i tento výraz, autorovi jinak známý — viz str. 32, pozn. 9 a str. 41 — mohl býti uveden na str. 20), též „co p o n i bylo vzato" (str. 32), nýbrž i sám výraz p ř i n o s, vyskytující se již v zem. zříz. z r. 1549 S 37. Karakteristické jsou opisující výrazy. Po ní znamená skrze ni, za příčinou jejího sňatku; jmenováno a dáno bylo (věno) muži, jim bylo vzato. Výrazy tyto naznačují tedy, že muži dáno bylo něco d o v l a s t n i c t v í, za příčinou sňatku, skrze ženu, s její strany. Tím jsme dospěli pouhým jazykovým výkladem k tomu, co právnicky vykládá spisovatel v § 5, v němž pojednává o ustanovení a právních poměrech věna.

Část druhá zabývá se obvěněním. V § 6. vykládá se pojem obvěnění. Spisovatel zjišťuje zvláštnost českého práva v tom, že není tu žádného zákonného práva k obvěnění jako na př. v právu uherském, nýbrž jen právo ze smlouvy. V § 7. píše se o obvěnění stanoveném svatební smlouvou, v § 8. o vznesení „věna", t. j. smluvním ujištění, kde zástavní právo za obvěnění ženino nebylo sice vloženo do desk, kde však se stalo skutečné uvedení v držbu. V § 9. pojednává se stručně o zvláštních způsobech obvěnění, jmenovitě o doživotním výměnku a o spolku.

Část třetí věnována jest právním poměrům za trvání svazku manželského. Paragraf 10. zabývá se právním postavením manželky, § 11. obvěněním za trvání manželství, § 12. příjemcem obvěnění, § 13. spolkem mezi manžely.

V části čtvrté vykládá se o právních poměrech po zrušení svazku manželského, a to v § 14. o obvěnění, v § 15. o svrscích a nábytcích, v § 16. o ostatních právních poměrech. Na str. 73, kde se mluví o dědickém právu vdov k jistým předmětům, bylo by vhodno uvésti parallely i s právem polským a uherským. Podle statutu Vartského čl. III (dle vyd. Jirečkova) měla vdova nárok mezi jiným i na „vozníky", totiž koně, jimiž byla přivezena k muži, pokud se týče na jiné koně místo nich. Také podle Ius I., 99 § 1. náležely vdově jako praecipuum kočárové koně (a svatební šaty manželovy).

V Závěru jedná spisovatel o poměru českého majetkového práva manželského k jihoněmeckému a saskému. Dospívá k usudku, že ve dvou otázkách jest v českém právu manželském patrný vliv saského práva, totiž v ustanovení o zákonném nároku vdovy na určité druhy svršku a

v instituci příjemců věna (str. 79). Ve věci druhé dali bychom autorovi za pravdu. Instituce příjemce obvěnění jest starému právu českému cizí, kdežto v právu německém, jež znalo poručnictví nad ženami, jest zcela na místě. Naproti tomu dědické právo vdov k některým předmětům pozůstalosti nemusí býti původu německého.

Spisovatel oslabuje tvrzení Czyhlarzovo (str. 76), že ústav obvěnění v právu českém převzat byl z práva německého (bavorsko-rakouského). Totéž mínění vyslovil svého času i podepsaný referent. Jest úplně přirozeno, že zásady českého práva manželského zůstávají v mezích středověkého práva manželského vůbec. Zásad zvláštních jest v soukromém právu jen pořídku.

V § 18. jedná se o změnách zavedených obnovenými zřízeními.

Zásluhou autorovou jest, že stopuje všechny proměny majetkového práva manželského v zemích českých až do obnoveného zřízení zemského a používá poprvé vůbec látky soukromého práva českého v celém rozsahu: pramenů českých, moravských, opavských, krnovských a pro dobu XV. a násl. století také hornoslezských. K starší době přihlíží mnohem více než Czyhlarz. Cizích práv všímá si jen tam, kde se vyskytuje něco společného. Práce jeho vyšla také v něm. zpracování v Kohlerově Zeitschrift für vergleich. Rechtswissenschaft XXIII, str. 106—208. *K. K.*

Braniš Josef, Staročeské hrady. V Praze, 1909. Stran 27.

Práce Branišova jest otiskem přednášky konané v prosinci 1908 ve Společnosti přátel starožitností českých. Ačkoliv autorem jest historik umění, má práce jeho mnohem větší interes pro právního historika než pro kohokoli jiného. Slovo jeho jest závažné už proto, že za svého dlouhého pobytu v Čes. Budějovicích prošel mnohokráte jižní Čechy a zabýval se tam prakticky studiem starých hradů. V přítomném spise všímá si nikoli všech hradů českých, nýbrž jen hradů veřejnoprávních, kmenových a knížecích, nechávaje stranou pozdější hrady rytířské. Účelem práce jeho jest nejen poučiti, nýbrž i povzbuditi jiné ke studiu starých českých hradišť, jež čím dále tím více mizejí s povrchu země.

Autor nesouhlasí s tříděním hradů podle materiálu náspového na hrady hliněné (zeměné), kamenné a spečené, jimž se přisuzovalo různé stáří a různý původ. K stavbě užívalo prý se materiálu, jaký právě byl po ruce. Zdá se nám však přece, že hrady zeměné jsou starší. Jeť známo, že staří Slované stavěli vůbec dříve ze dřeva a pak teprve se naučili od cizinců budovati své stavby z kamene. Jest tedy více než pravděpodobno, že hrady zeměné, při nichž se používalo dřevěného ohražení, byly starší než hrady kamenné. Staří spisovatelé cizozemští vypravují nám, že Slované žili v lesích, při řekách a v krajích bažinatých (srov. na př. Strategika Maurikiova, XI. 5), a že stavěli své hrady v močálech a u jezer (viz zprávu Al Bekriho), tedy v místech, kde byl nedostatek kamení.

Spisovatel klade si otázku, jsou-li všecka naše hradiště slovanského původu anebo nalezli-li naši předkové některá z těch hradišť při svém pří-

chodu. Na to odpovídá, že tvůrci našich hradů a hrádků byli Slované. Vykládá také, proč byly hrady stavěny (za účelem obrany proti nepřátelům).

Úplně správně jest mínění autorovo, že staročeské hrady naše tvořily na některých místech celou dobře promyšlenou obrannou soustavu. Dokazuje to na území Doudlebů a Boleticů v jižních Čechách a popisuje jednotlivé tamní hrady. Výsledky jeho studia jsou tím důležitější, že o všech těch jihočeských hradech — vyjímajíc jediné Doudleby — historie mlčí.

Na to přechází spisovatel k hradům ve vlastech Čechů, Lúčanů a jejich sousedů.

Teprve v X. stol. počaly na stavění hradů jeviti vliv styky s cizinou. Boleslav (Stará) zůstala na delší dobu jediným kamenným hradem českým, vystavěným po způsobu římském na maltu.

Autor líčí dále, jak vypadaly staročeské hrady, a co v nich bývalo. Popisuje hrady kmenové i knížecí. — Na změnu opevnění působily od XI. stol. výpravy do Italie, na nichž se čeští bojovníci seznámili s fortifikačními pracemi jiného druhu. Proto stavby XII. stol., jež autor rovněž popisuje, mají už jiný ráz.

Tak jako všechny práce Branišovy, podává i tato poslední mnoho poučení a psána jest slohem poutavým.

K. Kadlec.

O. Peterka, Das Gewerberecht Böhmens im XIV. Jahrhunderte. Vídeň 1909. Stran 110.

Ne dlouho po obou větších pracích Wintra a Juritsche vychází práce Peterkova. Kdežto první chtějí podati celé dějiny řemesla a obchodu, jak výroby tak organisace, obmezuje se nová práce pouze na prvky právní.

Spisovatel podává nejprve přehled, jak se nabývá oprávnění řemeslného (str. 11). Původně může kdokoli volně řemeslo provozovati; potom žádá se zaručení, aby cizinec škodu způsobiti nemohl; konečně stává se nabytí měšťanského práva podmínkou řemesla. S politikou městskou vůči řemeslům souvisí podmínka technické způsobilosti, vrcholící v kuse mistrovském, a spolu důkaz bezúhonného původu. Nebyla však podmínkou doba učební a přistoupení k svazku cechovnímu.

Druhá část jedná o obsahu oprávnění řemeslného (str. 28), zvláště o ohraničení jednotlivých řemesel a o právu prodeje, dále o právu milovém (str. 40) a zřizování krámů ve městě, konečně o poměrech tovaryšů (str. 49).

Třetí část věnována je správě řemeslné (str. 58). Tu rozeznává spisovatel tři složky: samosprávu cechovní, ustanovení královská a nařízení městská. Ve XIV. století samospráva cechovní nebyla ještě valná. Úkoly svazků řemeslných oněch dob vrcholily pouze v určitých společných výkonech náboženských, v podpoře při pohřbech, v dobrovolném rozhodování sporů nejrozmanitějšího druhu, v částečném hájení interessů řemeslných vůči radě městské. Moc královská zasahovala hlavně udělováním privilegií tém neb oněm sdružením řemeslným. Nejvíce vlivu vykonávala správa městská, vydávajíc řády řemeslné, dohlížejíc orgány svými na výkon všech řemesel a majíc v rukou soudnictví řemeslné.

V přílohách (str. 93) otištěno několik dokladů týkajících se cechů pražských, které ostatně všechny odjinud v plném znění jsou již známy.

Spisovatel obmezil svou práci pouze na Čechy a XIV. století. Obmezení takové není správné. Vývoj na Moravě dál se úplně souběžně s českým; století XIV. netvoří u nás ve vývoji cechů žádnou uzavřenou periodu, nýbrž jen dobu prvních počátků cechovních, kdy všechny prvky pozdějších cechů jsou teprve v zárodcích. K městům venkovským přihlédnuto jen zcela nepatrně, hlavní látka vzata je z cechů pražských. Jak zcela jinak vede si v tom směru Winter, přihlíželje stejnou měrou k pražským i k venkovským cechům. Vůbec práce Peterkova proti Winterově (srov. Sborník VII., str. 342) přináší jen několik málo detailů nových, jinak celé vylíčení vývoje jest již v práci Winterově obsaženo a náležitě charakterisováno. Práce Peterkova ukazuje jen, že Winter látku vyčerpal a dobře zpracoval.

J. Kapras.

Стефана Вербеција Трипартитум. Словенски превод Ивана Пергошића из год 1574. Издао др. Карло Кадлец. С објашњењем Пергошићева језика од дра. Ђ. Поливке. Београд 1909. Vydala král. Srbská akademie ve sbírce Зборник за историју, језик и књижевност српскога народа I. од. V. книга. Stran CXXIV a 265.

Uherské právo jak v jednotlivostech tak i v hlavních zásadách svých má pro nás velikou důležitost, proto že jednak značná část jeho ustanovení je původu slovanského, jednak celkový vývoj je velmi příbuzný s vývojem naším. Zůstane velikou zásluhou Kadlecovou, že první věnoval pozornost těmto zjevům podav nejprve nárys soukromého práva dle Verbőczyova Tripartita (Verbőczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené 1902) a později dějiny ústavní (otisk z Ottova Slov. Nauč. 1907) a uherskou a chorvatskou ústavu samu (v České politice II. 1907).

K pracem těm přistupuje nyní nová, vydání Pergošićova chorvatského překladu Tripartita. Je známo, že Tripartitum je soukromou prací, sice na vybídnutí úřední sestavenou, avšak neschválenou z důvodů politických (1514). Vzdor tomu práce ta nabyla autority zákonné praxí soudní a odvoláváním se na ni v usneseních sněmu, a zachovala si toto postavení své až do XIX. století. Sepsána latinsky byla hned roku 1565 Blažejem Verešem přeložena poprvé do maďarštiny, nedlouho na to Ivanušem Pergošićem 1574 do chorvatštiny a 1599 A. Wagnerem do němčiny.

Vydání Pergošićova překladu předeslal Kadlec obšírný srbský úvod, v němž podrobně rozebírá všechny otázky překladu se týkající. Nejdůležitější je tu vlastně věc, která dosud vůbec byla neznámou, že Pergošićův překlad vydán byl původně ve dvou variantech, kterých Kadlec obou použil a je srovnal. V textu uveřejňuje spisovatel oba varianty a sice palaeograficky, takže vydání jeho nemá cenu pouze pro právní historiky, nýbrž i pro filology. Jazyk překladu je kajkavština, neboť Pergošić po-

cházeje z Mezimuří psal nářečím svého kraje. Mnohdy nezná ani starých chorvatských terminů právních a překládá slovně z latiny a maďarštiny. Pravopis Pergošićův je maďarský. Obšírný rozbor jazyka podává v samostatné stati úvodní prof. Polívka.

Kadlec srovnal Pergošićův překlad nejen s originálem latinským, nýbrž i s nejstarším překladem maďarským. Ze srovnání toho je patrno, že oba překladatelé nedrželi se přesně originálu, nýbrž překládali volně, leckde vynechávajíce i pořad vět měníce. Pergošić podlehl dosti značně také vlivu maďarského překladatele, ač leckde text svůj upravuje samostatně.

Zvláště cenné je však srovnání Pergošice s latinským originálem, které Kadlec provedl zařaděním příslušných číslic paragrafů dle latinského textu a rozdělení Szegediho v [ ] v původně nerozdělený překlad chorvatský. Užívání se tím neobyčejně usnadní. Nelze ani Pergošiće bez současného srovnání s textem latinským upotřebiti.

Konečně jedná Kadlec také velmi podrobně o terminologii Pergošićově.

Za textem sestaven pečlivý a pro používání důležitý slovník Pergošićových terminů, jimž se stává překlad teprve náležitě srozumitelný. Na tomto místě vysvětluje Kadlec při jednotlivých slovech jich maďarský původ aneb aspoň vliv.

Za pečlivé vydání vzácného tohoto památníku jmenovala Srbská královská akademie v Bělehradě, jejímž nákladem spis byl vydán, Kadlece svým členem. Přejeme spisovateli, jehož význam pro slovanské právní dějiny každým spisem vydaným vzrůstá, hojně zdaru ku pracím dalším, a těšíme se, že význam ten v kruzích slovanských pracovníků vědeckých dochází správného ocenění a porozumění.

J. Kapras

Říšské dějiny rakouské.

J. Demel, Geschichte des Fiskalamtes in den böhmischen Ländern. I. Teil. Das Fiskalamt des Kgr. Böhmen in der älteren Zeit bis z. J. 1620. (Forschungen zur inneren Geschichte Österreichs 5.) Innsbruck 1909. Str. XV a 254.

Dříve než vyšlo pokračování české práce Demelovy o úřadě fiskálním v zemích koruny České, přepracoval Demel výsledky dosavadní a podává je ve svrchu uvedené práci čtenářstvu německému.

Poněvadž o českém vydání obšírně svého času bylo referováno (Čelakovský ve Sborníku V. 198 a n.), můžeme obmeziti se poukazem na změny, které spisovatel v německém vydání provedl. Vynecháním obšírného přehledu vývoje v zemích evropských druhdy v úvodě umístěného a jen na základě literatury pracovaného nabyla práce větší jednotnosti a zaokrouhlenosti. Tato snaha po formální pěkné propracovanosti a ne-

lenosti jeví se vůbec v celé německé práci Demelově, na rozdíl od práce české. Materielních změn vlastně přepracování nepřináší, a při téměř úplném vyčerpání látky vydáním českým ani přinésti nemůže. Na některých místech doplněna novější literatura. Obmezením přílišné kasuistiky zjednán lepší přehled.

Se stanoviska německého čtenáře bylo by se doporučovalo přeložiti všechny české citáty, kdežto spisovatel patrně z úspory místa omezil se jen na důležitější.

K plánu celého díla (str. VIII.) měli bychom jedno upozornění. Má-li býti vylíčen vskutku celý vývoj fiskálního úřadu v zemích českých, bude třeba k přehledu o Moravě a Slezsku připojiti aspoň zmínku o fiskálním úřadě v Lužici v XVI. stol. při úřadě hejtmanském vzniknuvším, ovšem jen o rozvoji jeho do odstoupení Lužice, neboť týž jest také původu českého.

Těšíme se, že budeme moci záhy referovati o pokračování tohoto pěkného díla.

J. Kapras.

Civilní řízení.

Přehled literatury v roce 1906. (Konec.)[1])

Literatura našeho ex. ř. obohacena komentářem *G. Neumanna*,[2]) o kterémž referují *Žalud* (P. str. 232), *Sperl* (G. Z. str. 66), *Pollak* (Z. f. C. P. sv. 36, str. 186), *Dresdner* (Oe. R. str. 168) a *R-r* (Prz. str. 246). Pro německé právo konkursní nově vydány komentář *G. šl. Wilmowski-ho* [3]) (*D.* J. str. 829, *Spahn*) a příruční vydání *J. Harburgera.*[4]) Potřebám studujících a praxe v německé říši slouží svými spisy *G. Bossert* [5]) (J. Ltbl. r. 18., str. 133, *K. Schneider*) *Claus*,[6]) *L. Fischer*[7]) a *P. Oertmann.*[8]) Zprávy o dílech v mi-

---

[1]) Viz Sborník VIII., str. 130.

[2]) Kommentar zur Exekutionsordnung vom 27. Mai 1896, R. G. Bl. Nr. 79. Wien 1906, Manz.

[3]) Deutsche Reichskonkursordnung. Nach dem Tode des Verfassers fortgesetzt von H. Kurlbaum, A. Kurlbaum u. W. Kühne. 6. umgearbeitete Auflage. Berlin 1906, Vahlen.

[4]) Konkursordnung u. Reichsgesetz betreffend die Anfechtung von Rechtshandlungen eines Schuldners ausserhalb des Konkursverfahrens in der Fassung der Bekanntmachung des Reichskanzlers vom 20. Mai 1898. 2. Auflage, München 1906. Beck.

[5]) Beispiele zum Zwangsversteigerungs- und Zwangsverwaltungsverfahren. 2. Auflage, Stuttgart 1906, Metzler.

[6]) Leitfaden für den Hypothekargläubiger im Zwangversteigerungs- und Zwangsverwaltungsverfahren 2. Auflage. Leipzig 1906, Rossberg.

[7]) Das Verfahren der Zwangsversteigerung nach dem Reichsgesetze über die Zwangsversteigerung und Zwangsverwaltung vom 24. März 1897 an einem Rechtsfalle dargestellt. 4. Auflage. Berlin 1906, Vahlen.

[8]) Sammlung zivilprozess- und konkursrechtlicher Aufgaben zum akademischen Gebrauche. Leipzig 1906, Deichert.

nulých letech oznámených podali *Bettelheim* (Grünh., sv. 33, str. 551, *Walker*), *Eccius* (Gr. sv. 50, str. 459, *Lindemann*, Gr. 50, str. 181, *Jaeger*), *L. Fischer* (D. J. str. 974 *Linzemann*), *Fuchs* (Gr. sv. 50, str. 738, *Samter*, *Jaeckel* (Gr. sv. 50 str. 183, 459, *Dispeker*, *Steiner*), *Spahn* (D. J. str. 153, *Heilbron Pick*, *Jaeger*) a *Wolff* (D. J. str. 775, *Dispeker*).

A. Ehrenzweig (J. Bl. str. 145, 157), zkoumá pojem strany v řízení exekučním souvisle s otázkou, kdy a komu může v něm vzejíti nárok na náhradu útrat, kterou naše právo zásadně přiznává všem podmětům vystupujícím v řízení sporném, jakožto strana proti určitému odpůrci. Považuje za stranu každého, v jehož jménu a o jehož domnělém nároku na právní ochranu se soudně jedná, aneb proti němuž se právní ochrana požaduje; v exekuci jsou tudíž stranami mimo vymáhajícího věřitele a dlužníka též třetí osoby, jimž během řízení vzešly nároky proti oněm hlavním účastníkům. Stávají se jimi, došlo-li k ústnímu řízení kontradiktornímu třeba následkem opravného prostředku. Nabývají tohoto postavení fakultativně, když o jejich požadavcích se rozhoduje v rámci řízení exekučního k pouhému návrhu soudním usnesením, nutně při zahájení zvláštního sporu mezitímního; oproti tomu nestačí k jeho získání pouhé slyšení. Těmto vedlejším stranám jest odpůrce povinen náhradou útrat a lze všeobecně tvrditi, že zásady §§ 40 nn. c. ř. s. též v exekuci docházejí účinnosti, když během ní rozhoduje soud o protichůdných zájmech v řízení procesu podobném, vyjma jediné případy, kde rozhodnutí aneb odpor proti němu spočívají na okolnostech, k nimž třeba hleděti z moci úřední.

E. Till (Prz. str. 1) věnoval hmotnému právu konkursnímu obsáhlou řadu článků, v nichž rozebírá nejdůležitější otázky téhož přihlížeje k rakouské i německé literatuře jakož i k dějinnému vývoji, ovšem s vyloučením všech bodů formálních a procesních. Účelem řízení konkursního jest zabezpečení poměrného uspokojení všech věřitelů insolventního dlužníka, které jest z důvodů politiky sociální a národohospodářské nezbytným, jakmile jeho jmění nestačí k uhrazení všech závazků. Jest součástí práva formálního a pokud jde o konkurs rakouský řízení nesporného; hmotná ustanovení jeho zahrnují pravidla o předpokladech vyhlášení úpadku vyžadovaných hmotným právem a o vlivu jeho na soukromá práva účastněných podmětů právních. V našem řízení stanovená různost konkursu obecného a kupeckého není podstatou věci odůvodněna, obzvláště ne při obmezení posledního na firmy protokolované. (Viz §§ k. ř.) *E. Synek* (P. str. 681) přimlouvá se za reformu nynějšího řízení, která by nákladnou a těžkopádnou samosprávu věřitelů nahradila rychlým a laciným vedením soudním. Konkursní soudce, který by vystřídal dosavadního komisaře, provedl by samostatně zjištění aktiv a passiv, zpeněžení podstaty a rozdělení výtěžků, správce byl by obmezen na vedení sporů, vymáhání pohledávek a běžnou správu podstaty, kdežto by věřitelstvu zbylo rozhodování o likviditě, o provádění sporů odpůrcích a o způsobu realisace podstaty. Mimo to slušelo by nucené narovnání učiniti všeobecně přístupným a jeho podmínky usnadniti zejména v tom směru, že by se nestalo zmatečným ani odsouzením pro podvodný úpadek, nýbrž že by tím toliko

obživly neuhrazené zbytky dluhů kridářových. Ohledně předběžného vyrovnání dovozuje *E. Lieblich* [9]) na základě přehledu dějinného vývoje a nynějšího stavu v Rakousku i cizozemí, že myšlenka tohoto ústavu konečně musí zůstati vítěznou, poněvadž on jediný zabraňuje citelným národohospodářským škodám způsobeným jak konkursem tak i vyrovnáváním soukromým. Nucené narovnání vůbec jest procesuální smlouvou mezi úpadcem a věřitelstvem o vzdání se nároku konkursního, která ku své závaznosti nepotřebuje souhlasu všech toliko částečně uspokojených věřitelů. Toto vzdání se nároku na konkurs, vzniklého insolvencí navrhovatele, tvoří též podstatu narovnání předběžného, které právě odvrací provedení jeho zabavením a rozdělením jmění dlužníkova. Úprava tohoto ústavu nesmí zásadně počítati s nárokem konkursním, ačkoliv dlužníkovi před uskutečněním narovnání z ohledu na možnost jeho zmaření a nutné zabezpečení stejnoměrného uspokojení věřitelů nelze ponechati úplně volnou ruku. Poslední rakouská osnova upustila sice od zabavení jmění žadatele za předběžné vyrovnání, vykazovala však též velmi povážlivé vady, k nimž zejména náležela obmezení na protokolované firmy, povinné předložení rozvah posledních dvou roků, dalekosáhlé obmezení dlužníka ve formě odporovatelnosti jeho jednání místo výhodnějšího dohledu důvěrníkem věřitelů, vyhlášení konkursu z moci úřadu, když vyrovnání bylo soudem neb věřitelstvem zamítnuto, nedostatečná ochrana proti zvláštním úmluvám s jednotlivými věřiteli, nepatrná právomoc soudu při zkoumání přijatého narovnání, konečně různé těžkopádnosti řízení. S těmito výtkami souhlasí v G. H. str. 187 *st.*, jenž má za nesmyslné podmiňovati přípustnost narovnání různými okolnostmi na straně dlužníka, ačkoliv ústav má především sloužiti zájmům věřitelů.

Úv. z. k. ex. ř. *H. Fischböck* (J. Bl. str. 86) upozorňuje na velmi nestejnou úpravu, které se během jednání na říšské radě dostalo přípustnosti exekuce na služební platy, pense a těmto se rovnající příjmy. Kdežto pravidlo **čl. IX.** č. 10 existenční minimum jí podrobuje pro alimenty a veřejné dávky do polovice, pro příspěvky k nemocenským a podpůrným pokladnám živnostenským bez obmezení, připouští č. 12 exekuci toliko pro alimenty ale bez výhrady, § 292 ex. ř. taktéž jen pro tyto a mimo to jen na obnos 500 K převyšující. O způsobu uplatnění zástavního práva pronajímatele na invecta a illata nájemce podrobně pojednává *J. Katz* v J. Bl. str. 544 nn. Právo toto vzniklo vnesením do najmutého předmětu a chrání též nárok na činži teprve budoucně splatnou; pronajímající smí proto soukromému pokusu vynesení svémocně zabrániti a sluší mu za podmínek §u 379 ex. ř. povoliti prozatimní opatření, při čemž by ovšem soudní uschování musilo býti provedeno v místnostech najatých. Pohledávání činže splatné chrání zájemné popsání **čl. XIII.** v platnosti zachované, představující prozatimní opatření zvláštního rázu, lišící se od ostatních tím, že není podmíněno

[9]) Der Zwangsausgleich ohne Konkurs und der Gesetzentwurf über die Einberufung der Gläubiger. Jur. Vjsch. sv. 37. str. 131, sv. 38, str. 1. Zvláštní otisk. Vídeň 1906, Manz.

osvědčením nebezpečí ani nevyžaduje podání jistoty, není podrobeno obmezení časovému a poskytuje právo zástavní. Jakožto pomůcku výjimečnou nelze je povoliti při žalobě určovací ohledně činže nesplatné a nelze z jeho zachování souditi na přípustnost příbuzných opatření staršího práva procesního. Zejména nesmí soud více poskytovati sekvestraci plodů na propachtovaných pozemcích ještě stojících, poněvadž dvorní dekret ze dne 31. října 1800 č. 512 sb. z. s. jest zrušen a majiteli k úrodě ještě v jeho vlastnictví se nalézající nemůže příslušeti právo zástavní, které by se dalo chrániti prostředky §u 382 ex. ř. Jediné možnou by byla v těchto případech obstávka dle §u 379 odst. 3 ex. ř. zakazující nájemci výkon práv pachtovních. I splatná činže pozbývá svého výsadního postavení převodem na osobu třetí, tak že ji pozdější lhůta činžovní v pořadí předchází. Pronajímatel nemůže vzhledem k §u 258 ex. ř. a judikátu č. 150 (E. V. č. 559) bránit zabavení vnesených předmětů ani soudnímu uschování a prodeji, jelikož jeho právo zástavní tím zůstává nedotčeno a přechází na výtěžek, jest však tím vydán nebezpečí, že při zrušení dražebního řízení nebudou do najatých místností vráceny a jeho zástavní právo pomine. Důsledkem zásady, že toto se nezrušuje soudním uschováním jeho objektu na třetím místě, přenáší se na výtěžek i tehdy, když ještě k zájemnému popsání nedošlo, a lze je při rozdělení nejvyššího podání bez předchozí žaloby uplatniti, když se nároku činžovnímu buď vůbec neodporuje, aneb aspoň podklad skutkový jest nesporný aneb v případu popření lze trvání poměru nájemního listinami prokázati. Scházejí-li takové pomůcky, provádí-li dražbu jediný neb první věřitel vymáhající, není-li konečně činže ještě splatna, nelze se ovšem bez žaloby ve smyslu §u 285 ex. ř. obejíti. Při exekuci vedené třetím věřitelem na práva pachtovní dlužníkova zůstane zástavní právo pronajímatele k vnesenému nářadí a dobytku netknutým, rozpor nastávající ohledně plodů pozbývá svého ostří tím, že vymáhající věřitel smí práva pachtovní vykonávati jen proti splnění všech závazků nájemcových a že tudíž při soudním propachtování ručí za ně plat podnajemců, kdežto při vnucené správě běžné lhůty i případné nedoplatky se hradí bezprostředně z výtěžků správy. Při značnějších nedoplatcích bude pronajímatel pravidelně míti možnost, aby v základě §u 30 č. 8 a § 129 odst. 2 ex. ř. přivodil zrušení exekuce. **Čl. XXVII.** viz § 370 ex. ř. *S. B. Feldmann* (G. H. str. 586) popírá, že by **čl. XXVIII.** přiznával hypotekárním majitelům všeobecné nárok na postup do lepší priority odpadnutím předcházejících břemen uprázdněné, vždyť ustanovení, že žaloba o výmaz přísluší jen majiteli pohledávky vykonatelné a že tento jest povinen vlastníku hypotéky opovědětí rozepři, jasně ukazují, že věřitel nevykonává oprávnění vlastní, nýbrž exekutovo a že byl k tomu zákonem zmocněn toliko za účelem ochrany proti jemu nepříznivým důsledkům prozatímního určení stavu břemen a o ně se opírajícímu odporu proti příklepu pro nedostatek úhrady. Z této povahy žaloby o výmaz vyplývá, že lze ji podati jedině v řízení dražebním, nikoli při vnucené správě a že při exekuci na movitosti a pohledávky vůbec není místa, poněvadž již pouhý odpor při rozdělování výtěžku skýtá dostatečnou pomoc. Žalovati lze od okamžiku nabytí vy-

konatelnosti pro právo zástavní neb úkojné až k udělení příklepu a působí rozsudek též proti dlužníku.

§ **10** viz § 4 z. o. s. živ. § **14** viz § 87 ex. ř. *A. Ehrenzweig* (G. Z. str. 182) zastává mínění, že všeobecné pravidlo §u **27** a obdobně použitelná zásada §u 279 ex. ř. ukládají soudci povinnost, aby přerušil dražbu několika nemovitostí, jakmile docílený výtěžek bezpečně hradí vymahanou pohledávku. Tomu nebrání ani § 14 ex. ř. hledící toliko k stavu věci při povolování exekuce ani odst. 2 §u 41 ex. ř., ježto zde nejde o zrušení dražebního řízení nýbrž toliko o odklad výkonu. *E. Goldmann* (Gr. sv. 50, str. 805) poukazuje na obtíže pojmutí žaloby excisní dle §u 771 něm. c. ř. s. = § **37** ex. ř. jakožto žaloby občanského práva, pro které nutno ji považovati za pouhou pomůcku procesní. Dlužno předem uvážiti, že v exekuci moc státní toliko na místě dlužníka realisuje peněžní hodnotu jeho jměním representovanou a že jest přirozeno žádati, aby při tom šetřila mezí kladených právním řádem zcizení jím samým. Právu procesnímu důsledkem toho přísluší, aby určilo nejen způsob provádění exekuce nýbrž i okruh jmění jí podrobeného, čemu vyhovuje § 771 pravidlem, že třetí osoba může exekuci odporovati uplatněním práva zcizení bránícího, že tedy každý nárok, vylučující dobrovolnou realisaci dlužníkem, znemožňuje též prodej státem. Takovými nároky jsou mimo věcná práva intervenienta též závazky povinovaného k vrácení dotyčného předmětu aneb trvání fiduciárního poměru právního, nikoli ovšem pouhá obligace k převedení dotýčné věci do vlastnictví vylučujícího. Jak tímto svým základem tak i výsledkem náleží žaloba excisní výlučně právu procesnímu, neboť příznivý rozsudek odstraňuje toliko v odpor vzaté opatření exekuční, aniž by upravil nároky příslušící intervenientu proti exekutovi z dotyčného poměru právního. *Metzges* (Gr. sv. 50, str. 612) obrací se proti názoru v německé praxi panujícímu, že vymáhající věřitel žalobu o vyloučení jen tehdy zavinil, když od exekuce neupustil vzdor osvědčení skutkového základu nároku žalobcova. Vždyť zákon mu poskytuje značnou výhodu již tím, že připouští zabavení všech předmětů v uschování dlužníka postižených a nelze tuto ještě stupňovati jakousi domněnkou, že každý nárok excisní sluší předem považovati za smyšlený. Právní řád upravuje rozmanité poměry a jednání, při nichž přechází uschování neb držení věci na osobu třetí bez převodu vlastnictví a nespokojí-li se vymáhající věřitel udáním takového poměru, poukazuje tím vylučujícího na pořad práva, neboť důkaz i osvědčení lze jen před soudem řádně prováděti. Oproti žalobě takto vyvolané nemůže se pak domáhati dobrodiní §u 93. něm. c. ř. s. = 45 c. ř. s., když nárok excisní při prvním roku uzná. Viz též § 529 c. ř. s. § **74** *R. Schneeweiss* (J. Bl. str. 305) ukládá dlužníkovi i náhradu útrat návrhu za zrušení exekuce vynuceného hrozícího žalobou o vyloučení, neboť jak v procesu tak v exekuci jest výsledek rozhodným pro povinnost náhradní, nehledě ani k tomu, že zabavení cizích předmětů může nastati bez účastenství věřitele a že zrušení takové může býti také nutným k uskutečnění jeho nároku, tvoříc předpoklad pro povolení jiných kroků exekučních. Viz též § 87 ex. ř. § **79** *P. Herrmann* (Gr. sv. 50, str. 334) prohlašuje doručení rakouské zápovědi platební neb usnesení přikazovacího poddlužníkovi

německým soudem za nepřípustné a znatečné, poněvadž jest podmínkou účinnosti zabavení vztažné příkázání, tudíž úkonem exekučním, který smí německý soud předsevzíti toliko na základě rozsudku výkon povolujícího (§ 722 něm. c. ř. s.), k jehož vydání v daném případě vůbec žádný soud příslušným není. *Schwalb* (J. B., str. 354) nepovažuje dle **§u 80** č. 1 pro vykonatelnost cizozemského rozsudku za nutné, aby příslušnost soudu jej vynášejícího spočívala na témže důvodu, pro který by ji uznávala naše j. n. Stačí zejména i kompetence nabytá ve smyslu § 43 j. n. opomenutím včasné námitky nepříslušnosti a lze proto rozsudek při zmeškání vynesený v Rakousku vždy vykonati, nebyla-li nepříslušnost dotyčného soudu dle zdejšího práva nezhojitelnou. Pokud jde o německé rozsudky vynesené při zmeškání v základě soudu podle splnitě, nevadí tudíž různost mezi §em 29 něm. c. ř. s. a §em 88 j. n., poněvadž jest dána kompetence §u 43 j. n.

§ 87 *J. Kohn* (G. H. r. 51, str. 99) stěžuje si, že ministerstvo spravedlnosti snaží se nucené zřizování práva zástavního potlačiti, aby tím ulehčilo soudům knihovním, neohlížeje se po tom, že tohoto prostředku exekučního pro nutnost rychlého zabezpečení přednosti postrádati nelze. Opačné stanovisko zaujímá *A. Ehrenzweig* (G. Z. str. 301 nn.), jenž vyzývá soudy, aby řádným používáním §§ 14 a 74 ex. ř. odstranily zlozvyk, že se při exekuci úkojné zažádá současně o nucené zřízení práva zástavního sloužícího dle své povahy především účelu zajištění, aniž by tu bylo proň předpokladů. Navrhuje-li se toto zřízení současně s řízením dražebním ohledně různých objektů, lze je odepříti, když do prodeje daná nemovitost skytá dostatečné uhrady. Jde-li o týž předmět, jest nucené zřízení práva zástavního bezúčelné, poněvadž před zrušením dražby vůbec účinku nemá a nastane-li tento případ, lze vykonatelnost a pojištění pohledávky, pak soud §u 138 ex. ř. dosíci dle §u 208 ex. ř. Totéž platí o poznámce vykonatelnosti nejen při spojení s řízením dražebním, nýbrž i s návrhem na vnucenou správu, obzvláště je-li již poznamenána žaloba hypotekární. Proti takovému znenužívání uvedených prostředků exekučních budiž zakročeno odepřením útrat a rovněž při stanovení obnosu jejich otázka nutnosti bedlivě zkoumána tehdy, když po nucením zřízení hypoteky nepoměrně brzy následuje návrh na zavedení řízení dražebního. Ospravedlněná jest ovšem vždy kumulace vnucené správy s nucenou hypotekou, poněvadž jen tato navrhovateli zabezpečuje trvalé ručení do správy vzaté nemovitosti. **§ 101.** *Lesinský* (D. J. str. 175) hájí pro německou říši přípustnost vnucené správy reality obtížené právem požívacím z důvodu práva hmotného od našeho vs. obč. z. valně se odchylujícího, kdežto *Krueger* (D. J. str. 707) na několika případech ukazuje značné kolísání praxe v otázce této. **§ 104** *H. Fischbach* (J. Bl. str. 97) vyvrací názor judikátu č. 161 (E. V. č. 684), že poznámka vnucené správy nikoli vklad práva zástavního určuje pořadí vymahajícího věřitele. Vždyť právo zástavní zahrnuje též neoddělené plody a má vnucenou správou právě pro případ oddělení zachováno býti, jak zřejmě vysvítá z pravidla §u 125 ex. ř., že mezi několika vymahajícími věřiteli rozhoduje pořadí jich hypotek bez ohledu na poznámku vnucené správy. Také dovolávaným národohospodářským zájmům judikát neprospěl, neboť vymahající

věřitel při značnějším zatížení neb stávajícím požívání neobdrží vnucenou správou více než jednoroční nedoplatek úroků a annuit, kdežto starší lhůty zůstanou vydány nebezpečí promlčení, čímž praktický význam tohoto exekučního prostředku velmi klesá. **§ 116** *A. Ehrenzweig* (J. Bl. str. 133 nn.) zabývá se otázkou, kdy vnucený správce zaujímá postavení strany a může žádati náhradu útrat zastupování advokátem. Ve sporech od něho jako žalobce neb žalovaného vedených jest nepochybně oprávněn použiti právnické pomoci, kdykoli i vlastník spravované nemovitosti by jí potřeboval. Oproti stranám exekuce jest především osobou úřední, stává se však při kladení a vyřizování účtů zároveň nositelem protichůdných zájmů soukromých. V tomto konečném řízení rozhoduje se o dvou podstatně různých nárocích správce, totiž jednak o právoplatném schválení účtu, jednak o plnění odměny a náhrady výloh; převládá v něm povaha oficiosní, avšak pokud jde o nárok poslednější, může správce dle zásad shora vytčených (viz část všeobecnou) státi se stranou, mající ve smyslu §u 40 c. ř. s. právo žádati útraty zastoupení advokátem. Možnost tato jest dána, když aspoň jeden ze súčastněných podá připomínky proti účtu a o nich ústně jedná, uskuteční se však teprve, když správce buď již k roku se dostaví s advokátem aneb jím aspoň podá rekurs do rozhodnutí požadavkům odpůrce ohledně kladeného účtu vyhovujícího neb pak zaujímá výlučně stanovisko soukromého účastníka.

§ 133. Dražbu nucenou soustavně vylíčil *A. Lehmann*,[10] o jehož knize referují *R. svob. p. Canstein* (D. J. 1907, str. 546), *Leonhard* (Not. str. 239), *C. šl. Ohmeyer* (G. Z. str. 266, Prz. str. 841), *R. Pollak* (Z. f. C. P. sv. 36, str. 187) a *Sperl* (Oe. R. str. 163). *H. Fischböck* (J. Bl. str. 99) shledává ustanovení **§u 152.**, že čtvrtinu nejvyššího podání třeba bezvýminečně složiti v hotovosti, nepraktickým, zvláště je-li vydražitelem někdo z prvních věřitelů hypotekárních, čemuž třeba odpomoci buď vhodným upravením dražebních podmínek aneb rychlým rozvrhem, v základě jehož by ještě před uplynutím rekursní lhůty proti povolení dražby opětné bylo zjištěno, kolik nutno hotově zaplatiti. **§ 155** *H. Klang* (G. Z. str. 161, 162, 164) čítá k škodám obmeškáním vydražitele spůsobeným též úroky mezi první a opětnou dražbou promlčené a odkazuje poškozené věřitele s tímto nárokem na pořad práva, poněvadž z vadia a složených lhůt nejvyššího podání lze je uhraditi jen tenkráte, když tento fond není vyčerpán schodkem na nejvyšším podání a útratami opětné dražby. Do něho spadají též částky, které původní vydražitel věřitelům mimosoudně vyplatil a jež jsou povinni složiti do soudního uschování. Pak-li by tím druhý rok rozvrhový byl zdržován, doporučuje se, aby místo toho bylo dřívějšímu vydražiteli dovoleno přihlásiti nárok o vrácení placených obnosů v pořadí uspokojených pohledávek, aby vypadající obnos jemu byl přikázán s výhradou jeho povinnosti náhradní a vzat do soudního uschování. Účelem povinnosti věřitelů k včasnému prohlášení, zda-li žádají hotové zaplacení (**§ 171**) jest toliko, aby koupě-

[10] Die Zwangsversteigerung nach der österreichischen Exekutionsordnung vom 27. Mai 1896. Wien 1906, Manz.

chtivým byl umožněn výpočet potřebné hotovosti a nestává tudíž důvodu, proč by oprávněným spokojivším se při první dražbě převzetím bylo brániti hlásiti se do osmi dnů před opětnou dražbou o výplatu, pak-li žádali o tuto již před první, netřeba opakování. Rovněž odpadá vyzvání dle **§u 172** odst. 2 k přihlášce veřejných břemen mezi dražbami dospělých a požívají tyto výsadního pořadí, když byly přihlášeny až do rozvrhu, neb tato přihláška jest při první dražbě nutná jedině k rozhodnutí o odporu pro nedostatek úhrady (**§ 184.** č. 8), jenž při dražbě opětné jest nepřípustným. *Ed. Pauer* (G. Z. str. 51) snaží se dokázati, že tato pomůcka právní nepřísluší majitelům reálních břemen, jelikož nemohou žádati o prozatímní určení stavu břemen a jejich nároky na mnoze vůbec úhrady nepotřebují nezmenšující **výnos prodávané reality.**

Vzhledem k tomu, že **§ 211** odst. 4 míní jen zabrániti průtahu v rozvrhu nejvyššího podání, který pro opětnou dražbu nutno pořídit znova, připouští *H. Klang* (G. Z. str. 103) při jejím roku rozvrhovacím opravu dřívějších přihlášek ano i přihlášku ponejprv opomenutou, poněvadž tím dotyčná pohledávka byla sice vyloučena z účastenství v prvním rozvrhu, povšechné však nároku na uspokojení z nejvyššího podání nepozbyla. Různost zájmu povinovaného a hypotékárních věřitelů proti účastenství vadných pohledávek v rozvrhu nejvyššího podání vtiskuje též odporu od nich dle **§u 213** podanému značně odchylný ráz. Pro povinovaného vstupuje právní poměr mezi ním a věřiteli toliko do nové fase, ve které obrany jemu dle hmotného práva příslušící může uplatňovati buď rekursem aneb odporem, ovšem pokud jim nepřekáží právní moc dřívějších rozhodnutí jevící se v titulu exekučním. Neodpovídá-li rozvrhové usnesení svému skutkovému podkladu aneb zákonu, může nedostatky takové vytknouti rekursem, třeba se toku rozvrhovacího nesúčastnil, kdežto okolnosti nové, zejména námitky z osobního poměru právního mezi ním a dotyčným věřitelem může k platnosti přivésti toliko odporem směřujícím k vyloučení jeho pohledávky. Pořadí její nemá s právním vztahem hypotekáře s účastníky v nejvyšším podání vůbec co činiti a nepřísluší mu proto v tomto směru žádný opravný prostředek. Předmětem řízení rozvrhovacího jest pro dlužníka jeho povinnost platební v hmotném právu se zakládající, dopouští se tudíž zmeškání, opomene-li v čas podati odpor neb žalobu a nemůže žádati vrácení přikázaného obnosu, jelikož proti platu ex causa judicati kondikce místa nemá. Odpor podaný od hypotekárního věřitele nabývá základního rysu tím, že právní poměr mezi podměty účastněnými v nejvyšším podání vzniká teprve řízením dražebním a sice jakožto zvláštní útvar obecného práva odpůrčího. Bez ohledu na jindy požadovanou vykonatelnost pohledávky a bezvýslednost exekuce v jmění dlužníkovo považuje § 213 nárok pozdější položky na uspokojení cestou dražby za dotknutý přihláškou odporovatelného závazku a dává všeobecné zásadě práva odpůrčího „bez poškození žádného odporu", zvláštní úpravu „žádného odporu bez zájmu". Věřiteli přísluší odpor jen proti pohledávce, při jejímž vyloučení neb neuvnutí by došel aspoň částečného uspokojení a jen ona škoda má jim od něho býti odvrácena, kterou účastenství vadné pohledávky

působí. Nenásleduje-li v pořadí bezprostředně za ní, nemusí příznivý výsledek odporu se rovnati postupu přednosti. Odporující může dojíti jen částečného uspokojení a podlehlý podržeti zbytek na něj připadající kvoty, když uplatňovaná vada neúčinkuje též pro zápisy mezi nimi se nalézající a dle rozvrhu vycházejí tyto částečně neb úplně na prázdno, kdežto při výpočtu škody sluší na ně počítati plné obnosy; nedostalo-li by se za tohoto předpokladu na odporovatele ničeho, nepřísluší mu vůbec tato právní pomůcka. Tak *Kornitzer* v. G. H. str. 227, 291, 404 a celkem souhlasně *Matyáš* v P. str. 577. **§ 218.** *S. J. Biach* (J. Bl. str. 361 nn.) uveřejnil obšírný článek o postoupení přednosti zabývající se hlavně právem knihovním, jehož výsledky vzbudí částečně asi živý odpor. Pokud jde o řízení dražební, přikazuje uhražovací kapitál ustouplého výměnku předstupujícímu věřiteli, bezprostředně po výměnku zapsanému. Nedostává-li se v nynějším pořadí na výměnek plné úhrady a následují-li hypotékární závazky z doby před postupem, má výměnkář toliko nárok na užitky zbytku na něj připadlého, nikoli však na doplněk z kapitálu. Když přednost byla postoupena pohledávce zadnější, obdrží věřitel z úhrady ihned jen onu kvotu, která by na něj se dostala v původním pořadí, bere však též užitky z obnosů přikázaných položkám mezitimným. V případu bezúročnosti ustupující pohledávky může zúročitelná předstoupiti jen obnosem menším rovnajícím se s připočtením tříletých úroků a vedlejších povinností závazku ustupujícímu. Podmínky a doložky času pro tento platné působí při rozvrhu nejvyššího podání i proti věřiteli předstupujícímu. Pořadí postupem nabyté lze přenésti dále a pohledávka nabyvší lepšího místa z druhé ruky podrží toto i když položka poprvé předstoupivší odpadla, ačkoliv pravidelně zánikem této věřitel ustupující nabývá staré pořadí zpět; bylo-li jemu později postoupeno pořadí výhodnější původního, nemá předstouplý účastník na toto žádného nároku. Při současném poskytnutí přednosti několika pohledávkám dojdou tyto v postoupeném pořadí uspokojení dle poměru obnosů, zbytkem pak na místech svých. Věřitelé mezi a za dotčenými pohledávkami zapsaní mohou postupu odporovati z důvodů obecných, mimo to však při hypotéce simultánní pro ohrožení jich nároků na stejnoměrné uhražení ve smyslu § 222 ex. ř., byla-li přednost postoupena ohledně jednotlivých vložek vedlejších. Postup jest účinný, třeba se stal mimoknihovně, pak-li se uplatní při rozvrhu podáním odporu proti přikázání ustouplé pohledávky v původním pořadí. S částečnou odchylkou od svých dřívějších názorů (P. 1904 str. 317, 480, J. Bl. 1904 str. 221, 232) připomíná *M. Fryc* (Zp. str. 106, 157, Oe. R. str. 208 nn.) k judikátu č. 159 (E. V. 655), že z nejvyššího podání sluší uhraditi na prodané realitě váznoucí břemena dle skutečné výše v okamžik příklepu. Nelze-li tuto ohledně některé položky ihned stanoviti, objeví se teprve pominutím této neurčitosti konečný rozvrh působící zpět na dobu příklepu. Poněvadž se pro závazek neurčitý pravidelně zachovává úhrada potřebný obnos přesahující, dojdou z přebytku ony pohledávky uspokojení, kterým by bylo příslušelo při jasném stavu v den příklepu a sice i s úrokem za dobu neurčitosti předcházejícího břemena dle míry, na kterou byl uhražovací kapitál uložen. Tento nelze předem přikázati

věřitelům na prázdno vycházejícím, což § 219 beztoho jen dle možnosti předpisuje. Položky následující, které by z něho v nejpříznivějším případu (zánik pochybného závazku do rozvrhu) došly uspokojení, pozbývají pak během času svou úhradu od poslední počínajíce. Za těchto předpokladů dí třetí věta judikatu č. 159 právem, že položka předtupující a ustupující mění svá místa, následují-li bezprostředně za sebou, třeba poslednější náleží k naznačeným břemenům neurčitým, neboť věřitel přednost nabyvší a ihned vyplacený neobdrží z uhražovacího kapitálu více než co by bez postupu brał po zaniknutí onoho závazku i s přibylým úrokem, zbytek náležející účastníkům zadnějším jest v obou případech týž. Oproti tomu byl nedokonale řešen případ, kde položky pořadí měnící jsou odloučeny zápisy nedotknutými. Věta pátá odkazuje předstupujícího věřitele bezvýmínečně na dávky ustupujícímu závazku připadající, což jest odůvodněno toliko v případu, že by bez postupu ani za okolností nejpříznivějších z úhrady nedošel uspokojení. Jinak zkracuje se tím majitel neurčitého břemena ponevadž z užitku zaplacená částka předstupujícího kapitálu jde zadnějším věřitelům k dobru, kteří by při pominutí jeho práva před rozvrhem vyšli na prázdno a touto cestou se bezdůvodně obohacují; správně sluší předstoupilou položku ihned vyplatiti, ustupujícímu poskytovati příslušné dávky, pokud se tím stravuje úhrada kapitálu ostatních a je zastaviti jedině po tu dobu, po kterou by šly na účet vyplacené položky. Pominutí přednosti následkem odpadnutí ustoupilého závazku, šestou větou judikatu vyslovené, jest plně odůvodněno tím, že postup poskytuje jen právo brátí v pořadí ustupujícího věřitele, co by na něj připadlo, a stává se tudíž bezpředmětným, když jemu ničeho přikázati nelze. Právní povaha náhradního nároku §em 222, odst. 3 a 4 poskytnutého jest dosud velmi spornou. *Kormüzer* (G. H. r. 51, str. 32) trvá u doplnění svých dřívějších výkladů v G. H. r. 46, č. 44, 45 při názoru, že jde o odrudu nároku odpůrčího, sloužící ochraně úvěru reálního stejným způsobem jako odporovatelnost ohledně úvěru osobního. Předmětem odporu jest neprávidelným, formálně ovšem nezávadným uspokojením simultánní pohledávky způsobené obohacení majitele neprodané hypoteky, proti němuž se tudíž nárok odpůrčí obrací. Jeho bezdůvodně zrušený závazek obnovuje se ovšem nikoli ve prospěch vyplaceného věřitele, nýbrž poškozených účastníků v rozvrhu, vkladem nároku náhradního v pořadí odpadajícího břemena simultánního. Jako nárok odpůrčí jest i náhradní obmezen jednak objemem nastalého osvobození, jednak schodkem zadatele postihnutým, k uplatnění těchto hranic přísluší při rozvrhu nejvyšších podílů za ostatní realitu jich majitelům a zajemníkům v špatnějším pořadí se nalézajícím odpor pro vady jak původní pohledávky simultánní tak i položek na prázdno vyšlých. Týchž námitky dlužno zachovati i vlastníku zavazené realitě neprodané a nelze tudíž nárok náhradní nikdy vtěhti jakožto vykonatelný, což jest vyloučeno již tím, že není totožný ani s břemenem simultánním, v jehož pořadí se zapisuje, ani s pohledávkou, jejíž schodek má krýti. Velmi odchylně domnívá se *O. Goldmann* (J. Bl. str. 577, 580), že § 222 vytvořil mezi nemovitostmi simultanně obtíženými reální korrealitu, pro kterou lze vymaz práva zá-

stavního v jednotlivé vložce jen povoliti, když současně podle obdoby §u 97 knih. z. buď se vloží nárok náhradní jako kaučí hypotéka aneb se vykáže, že se oprávnění jeho vzdali. Tato korrealita nemůže býti dotčena ani částečným upuštěním ve formě postupu přednosti; v takovém případu rovná se zaplacení kapitálu předstouplého uspokojení simultánního břemena, pročež věřitelé v původním pořadí následující mohou žádati zápis nároku náhradního na zbývajících nemovitostech a ustouplému věřiteli zbude jen původní místo předstouplé položky a s ní spojené právo postihu. Dojde-li závazek simultánní z jiné nemovitosti úhrady, musí nabyvatel přednosti trpěti vklad náhrady v postoupeném pořadí. Tato rázna opatření na prospěch věřitelů simultánnímu zápisu následujících jsou nutně vyžadována ohledy na solidní vybudování úvěru reálního. Konečně jest *A. Wychodil* (Not. str. 298 nn.) toho názoru, že § 222 poskytuje skráceným účastníkum nárok pro obohacení proti podstatám nynějších neb budoucích nejvyšších podání ostatních simultanně obtížených realit, které jsou nepravidelným uspokojením dotýčné pohledávky obohaceny. V případech odst. 4 dosahuje zákon svého účelu tím, že indebite váznoucímu právu zástavnímu dává v nároku náhradním novou pohledávku za základ, rovnající se obnosem schodku překročením zákonné kvoty způsobenému. Súročitelnost a vykonatelnost přísluší této jen tehdy, když závazek simultánní i původní oprávnění poškozeného tyto vlastnosti vykazovaly. Předpokladem nároku náhradního jest, že do ukončení rozvrhu prve prodané hypotéky vztažně ideálního podílu jejího nedošlo k dražbě ostatních realit, resp. podílů a že toliko následkem větších požadavků simultánního věřitele náhradu požadující vyšel na prázdno aneb neobdržel, je-li sám simultánním zápisem pojištěn, ani podíl zákonem stanovený. Pak-li několik simultánních věřitelů více vybralo než jim dle pravidla přísluší, určuje rozdíl mezi součty obdržených obnosů a zákonných kvot číslici, do které ostatní nemovitosti jsou k náhradě povinovány; nároky zkrácených účastníků buďtež dle jich pořadí až do výše zákonných kvot na místě vymazaných břemen simultánních vloženy, pak-li před ukončením stání rozvrhového bylo o to zažádáno a simultánní zápis není ještě vymazán, v čemž z něho oprávněnému do té doby brániti nelze. Náhrada přísluší nejen hypotekárním věřitelům, nýbrž i majitelům pouhého práva úkojného, rovněž povinovanému, kdyby při zákonném rozdělení obdržel hyperochu; příjemce opakujících se dávek může požadovati jen úrok z kapitálu náhradního, který se přikáže zadnějším pohledávkám a neobdrží nikdy plnění in natura. Oproti tomu nemohou náhradu požadovati podměty při neprodaných hypotekách súčastněné, které byly poškozeny tím, že simultánní věřitel z prodaných realit požadoval méně než kvotu zákonnou. Výpočet její jest v případech odst. 4 snadnější než v oněch odst. 3., ovšem též mnohem nepřesnější, nutný to následek nespolehlivého avšak jediné možného základu hodnot berních a nepřihlížení k předcházejícím břemenům. Vklad náhradního nároku již právoplatně určeného povoluje soud exekuční k žádosti věřitele aneb i majitele zavázané nemovitosti, domahajícího se výmazu simultánní pohledávky. Zůstalo-li ještě několik nemovitostí simultánně obtížených neprodáno, nelze ovšem obnos

náhrady pojistiti simultánně, nýbrž třeba jej rozděliti dle poměru bernich hodnot, při čemž mu přísluší stejné pořadí se zbytkem simultánního závazku plně neuspokojeného. Prodá-li se ze zbylých hypotek opět jen jedna, rozdělí se zákonná kvota poměrně mezi věřitele a k náhradě oprávněného, který může znova požadovati náhradu z ostatních vložek, když simultánní věřitel i zde více vybere než by dle této proporce na něj připadlo. Výsadní pořadí původního zápisu nepřechází na náhradu, která se však vkládá bez poplatku dle položky 45 D dd. popl. z.

§ 229. Jak dokazuje *H. Klang* (G. Z. str. 163), pozbývá usnesení rozvrhové povolením opětné dražby účinnosti, pokud upravuje rozdělení docílené kupní ceny, poněvadž této více nestává a možné změny v jejím obnosu, v počtu účastněných a ve výši jich pohledávek činí nový rozvrh nezbytným. V platnosti zůstanou pro tento rozhodnutí dřívějšího usnesení ohledně likvidnosti jednotlivých nároků, jelikož právoplatného rozhodnutí otázek právních se více dotýkati nelze. Snaha koncentrační, která ovládá celé řízení rozvrhové, nutně toho vyžaduje, aby určitým okamžikem nejvyšší podání jakožto takové přestalo trvati a současně i páska zájemníky vížící byla přerušena. Toto formální ukončení rozvrhu spatřuje *Kornauer* (G. H. str. 513) ve vykonatelnosti jeho oproti všem věřitelům, ať již nastala vzejitím v moc práva, rozhodnutím o žalobě odporčí aneb zmeškáním lhůty pro ni **§em 231** stanovené. Nadále nejvyššího podání nestává, neboť v případném řízení ohledně obnosů, které nemohly býti ihned konečně přikázány, berou toliko někteří účastníci, nikoliv souhrn všech dřívějších věřitelů podíl. Spočívá-li všeobecná vykonatelnost rozvrhu na zmeškání lhůty k žalobě, jest příslušnost k jejímu určení rozdělená mezi soudce exekučního a procesního, ohledně jehož § 232 předpokládá, že jimi bude táž osoba. Před soudcem exekučním třeba přednésti úplnou skutkovou povahu sloužící odporu za podklad a on zkoumá, zda-li jsou dány podmínky pro odklad výkonu rozvrhovacího usnesení, jest-li totiž žaloba byla v čas podána a svým obsahem odpovídá podanému odporu. Soudce procesní rozhoduje o své příslušnosti a vyřizuje odpor na základě podaného výkazu, že rozvrh dosud proveden není a že za podklad odporu sloužil uváděný důvod žalobní, poněvadž tyž během sporu více měniti nelze. *Matzák* (P. str. 613, Zp. str. 9, 61) pokládá za účel roku rozvrhového a případných odporů jedině rozhodnutí o účastenství jednotlivého věřitele v rozdělované podstatě. Poměr účastníku mezi sebou, hmotným právem upravený, není vůbec předmětem tohoto řízení a proto zachovává zákon žalobu z lepšího práva hmotného i tím, jehož odpor byl poukázán na cestu sporu a již lhůtu k tomu zmeškali. Důsledně nelze tuto žalobu pro obohacení odepříti ani těm zájemníkům (věřitelům i povinovaným), kteří buď se k roku rozvrhovému vůbec nedostavili aneb nepodali odporu, čemuž nasvědčuje též okolnost, že nezbytnost jeho pro uplatnění nároku hmotného práva nikdež není stanovena. Také celý způsob vyhlášení roku rozvrhového a obmezená právomoc soudcova při zkoumání přihlášených pohledávek dotvrzují, že usnesení rozvrhové jen potud má významu pro poměr účastníků mezi sebou, pokud upravuje jich podíl v nejvyšším podání aneb z podnětu podaného odporu o zbytek

jejich nároků u věci samé rozhoduje. *Týž* (P. str. 583) podotýká ohledně legitimace k rekursu dle **§u 234,** že právo k němu z podkladu, jež lze odporem uplatniti, jest obmezeno na účastníky roku rozvrhového a pro ně opět jednak zájmem na odporu jednak důvody odporem skutečně provedenými. Kdežto toto pravidlo platí stejně pro věřitele i dlužníka, nevztahuje se na vady rozvrhu, které odporem k platnosti přivésti nelze a pro které jest rekurs vůbec jedinou pomůckou opravnou. Takovými okolnostmi jsou obzvláště porušení pravidel rozvržních a libovolné odchylky z nich, pro které povinovaný i hypotekáři si mohou stěžovati, třeba k roku se nedostavili, odporu nepodali neb podati nemohli. Viz též § 213 ex. ř.

F. Reinhold (G. Z. str. 238) obrací se proti ustanovení **§u 256,** že vymahající věřitel k zabaveným věcem nabývá práva zástavního, ačkoliv dle zásad hmotného práva lze toliko mluviti o jich sekvestraci. **§ 258** viz § 285 ex. ř. *A. Neubauer* (G. H. str. 445) vyrozumívá náklady exekučními, které přejímatel zabavených věcí ve smyslu **§u 271** jest povinen nésti bez započtení do kupní ceny, toliko útraty vzešlé až do podání návrhu, nikoli též náklad na rozdělení výtěžku. Za účelem určení ceny jest nejvhodnějším, když se věřitelé buď svolají k roku aneb vyzvou k písemnému vyjádření a výpočtu útrat s podotknutím, že mlčení bude považováno za souhlas s nabídnutým obnosem a vzdání se náhrady výloh. Poněvadž podmínky návrhu přejímajícího jsou již zákonem určeny, nejsou věřitelé oprávněni činiti svůj souhlas závislým na splnění dalších požadavků. Vede-li se exekuce proti několika dlužníkům solidárně zavázaným a dojdou-li návrhy na přejmutí vícero podstat, třeba vyčkati právoplatnost rozhodnutí o první nabídce než se vyřídí další. **§ 285** *H. Fischböck* (J. Bl. str. 86) navrhuje, aby na pohledávku činžovní k rozvrhu přihlášenou nebyl vzat zřetel a pronajímatel ani na pořad práva nebyl odkazován, když svůj nárok nemůže dotvrditi buď exekučním titulem, listinami neb výslovným stvrzením dlužníka o jeho pravosti, ačkoliv doznává, že vyšší instance spíše jsou nakloněny bezpodmínečnému přikázání takových nároků a odporující věřitelé poukazují k žalobě. **§ 290.** *Behrend* (D. J. str. 351, 955) a *E. Jaeger* (D. J. str. 420) pojednávají o objemu, ve kterém by pro německé právo slušelo vyjmouti pohledávky ze smluv pojišťovacích z exekuce, při čemž poslednější zejména doporučuje, aby dobrovolným pojištěním nabyté důchody úrazové pro úplnou neb částečnou neschopnost k výdělku, pak důchody zabezpečené vdově a sirotkům od jich živitele byly prohlášeny za nezabavitelné, čímž by byly též chráněny před zahrnutím v podstatu konkursní. **§ 291, 292** viz čl. IX. uv. z. k ex. ř. **§ 294** vide 79 ex. ř. **§ 301** viz I. část všeobecná **§ 308.** Dle *A. Bílého* (P. str. 117) zůstává při přikázání pohledávky k vybrání obligační poměr právní netknutým a toliko oprávnění k jeho uplatnění přechází na vymahajícího věřitele, ovšem úplně a výlučně s povinností k bezodkladné realisaci. U výkonu tohoto práva není pouhým mandatářem dlužníkovým, čemuž nasvědčuje jeho závazek, aby exekutovi oznámil spor, a oprávnění dalších věřitelů k přistoupení za vedlejší intervenienty, pro které rozsudek nabývá moci právní. Z věcné neporušenosti přikázaného nároku vyplývá, že lze vymahajícímu čeliti všemi námitkami proti původně

oprávněnému daným, a že příslušnost fakturního soudu, závislá toliko na povaze pohledávky trvá dále, kdežto ona soudu živnostenského přechází na obecný, jsouc podmíněná též osobou žalobce. Věřitel vstupuje do sporu již zahájeného jako strana hlavní, což platí také při přikázání pohledávky na místě placení (**§ 316**), je-li exekventů více, nastupuje pozdější na místo odpadajícího předchůdce, aniž by bylo třeba nového přikázání. Toto samostatné právo vymahající může věřitel nabýti i k pohledávání proti sobě samému, jak tomu svědčí připuštění exekuční kompensace v **§u 319** č. 2 a opomenutí výslovného zákazu. Zcela opačné stanovisko zaujímá *J. Matouschek* (P. str. 353), který věřitele vybírajícího jako pouhého plnomocníka obmezuje na úkony v zákonu taxativně uvedené a proto mu odpírá povolení exekuce proti pódlužníkovi v základě titulu od dlužníka získaného spolu s usnesením přikazujícím, kdežto je při přikázání na místě placení připouští.

§§ 331, 332, 334, 341. Již loni (Sb. VII., str. 252) uvedená přednáška *C. H. Ohmeyera* o podniku jakožto předmětu právním byla letos ještě otištěna v G. Z. str. 80 nn. a u připojení soustavného přehledu judikatury samostatně uveřejněna.[11] O živém zájmu ji vzbuzeném svědčí zprávy, které podali *Coulon* (J. Bl. str. 510), *Hunsberg* (Ctrbl. f. Rechtsw. sv. 20 str. 12), *Leonhard* (Not. str. 359), *Neumann-Ettenreich* (D. J. str. 606), *Sperl* (G. Z. str. 326), *E. Till* (Prz. str. 931) a *Wieselthier* (Ctrbl. f. jur. Pr. sv. 24. str. 1016). Z naprosto odchylného pojmu podniku vychází *L. Geller* (Ctrbl. f. jur. Pr. sv. 24. str. 977), označuje jej jakožto trvalou nabídku statků neb prací na trhu, k jejíž podstatě ani předměty jí sloužící ani jednotlivé obchody nenáležejí. Podnik v tomto smyslu nepřipouští sukcesse, neméně však representuje svou známostí a dobrou pověstí jistou cenu, kterou lze převáděti potud, pokud jest vázána k nějakému neosobnímu živlu. Tímto nositelem jest při podniku reálním, závislém na stálém místě provozovacím neb jím karakterisovaném (výroba prvotní, továrny, hostince, skladiště, lodenice, dráhy, společnosti plavební, divadla, lékárny), dotyčná provozovárna ve spojení s firmou, pak-li ona dozná jiného použití, i firma samotná. Při podniku osobním, místem provozovacím nevyznačeném, ať již nabízí práce kteréhokoliv druhu (lékaři, technikové, advokáti, zasilatelé), zboží (obchodníci) aneb současně zboží i pracovní výkon (řemeslníci) jest nositelem zvláštní ceny osoba podnětu a převod jen tím způsobem možný, že dosavadní majitel své místo jinému postoupí a tomuto dovolí používati firmy, výrobní známky neb zvláštního názvu továru, pokud tyto jsou spolunositeli ceny podniku. Požívá-li konečně jistá živnost zákonitý monopol tím, že jest vázána na koncesi a počet obmezen, spočívá její cena v podílu na tomto monopolu a lze ji přenésti cestou podmíněného vzdání se, ovšem proti smyslu zákonodárce. Stanoviti přípustnost exekuce na podniky takto pojmuté jest legislativním poklesekem, který theorii svádí k nejnemožnějším konstrukcím. V praxi lze podnik reální s nemovitostí jeho podkladí tvořící

[11] Das Unternehmen als Rechtsobjekt mit einer systematischen Darstellung der Spruchpraxis betreffend die Exekution auf Unternehmungen. Wien 1906. Manz.

prodati a při výrobě prvotní vykazují i vnucená správa a soudní propachtování obstojné výsledky, selhávají však již, když závod vyžaduje uzavření obchodů spekulačních, nehledě ani k tomu, že jest vrcholem nespravedlnosti uvaliti na dlužníka vedení zbaveného nepříznivé výsledky činnosti správcovy. Při podnicích osobních postrádají vnucená správa a propachtování vůbec předmětu, jelikož povinovaného nelze ani k nějaké činnosti nutiti ani mu další provozování jeho osobní živnosti zakazovati, kdežto firma sama o sobě zpeněžena býti nemůže. Jediným předmětem exekuce mohla by při těchto podnicích býti případná koncesse, jejíž převod zákon zakazuje. Celkem potvrzuje se i za nynějšího ex. ř. stará zkušenost, že sekvestrace živnostenského podniku neslouží uspokojení vymahajícího věřitele, nýbrž jest toliko donucovacím prostředkem proti majiteli jí ohroženému na své existenci. Též *H. Herbatschek* (J. Bl. str. 51) uznává, že následkem neúspěchů vnucené správy a propachtování jest prodej v nucené dražbě jedinou výhodnou cestou k zužitkování živnostenských závodů, kterou zákonodárce chtěl ovšem vyloučiti tam, kde lze návrat dlužníka k svobodnému vedení očekávati. Jde-li o živnost koncesovanou, jest třeba zvláštních podmínek dražebních, kterými se vydražitel zmocňuje, aby se koncese dlužníkovy podmínečně vzdal, avšak příklepu odnímá platnost, pak-li by sám novou koncesi neobdržel. Lituje, že úřady živnostenské pro tento postup jeví málo porozumění, v čemž s ním souhlasí *C. šl. Ohmeyer* (G. Z. str. 377 nn.), který toto vzdání se koncese přikazuje přímo soudu exekučnímu. Ačkoliv nelze upříti, že podnik a koncese jemu sloužící za právní základ jsou samostatnými předměty exekuce, znehodnocuje se prvnější prodejem bez koncese, ano tato stává se v praxi pravidelně jediným fondem úkojným, je-li udělení místní potřebou obmezeno. S hlediska hospodářského není takové vzdání se koncese nijakým zničením jmění povinovaného, poněvadž na místo její nastupuje úplata nabývatelem nové koncese zapravená a též soudce vzhledem na subsidiární povahu prodeje jej povolí toliko za pečlivého uvážení všech okolností. Právnická obtíž vyplývá odtud, že na novou koncesi nepřecházejí práva zástavní k staré nabytá, čemuž lze odpomoci tím, že dle zásady „pretium succedit in locum rei" se rozšíří na přijatou úplatu aneb že nárok na ni se zabaví současně s koncesí. Ohledně účastenství v rozvrhu výtěžků získaných vnucenou správou neb soudním propachtováním podniku poukazuje *W. Wieselthier* (Not. str. 121 nn., Oe. R. str. 158) k tomu, že koncese a závod na základě její provozovaný jsou předměty úplně různé. Zabavení oné neposkytuje nijaký nárok na uspokojení z výnosu živnosti a není též pro vedení exekuce na tuto nezbytným nýbrž toliko vhodným jakožto ochrana proti rušivému vsáhnutí dlužníka. Podíl ve výtěžku přísluší tudíž jen těm věřitelům, kteří správu neb propachtování navrhli, v pořadí určeném dojitím žádosti na soud exekuční.

Schultzenstein (Z. f. C. P. sv. 35, str. 475) zkoumá v německé literatuře velmi spornou otázku, proti komu sluší použíti prostředků donucovacích v případech §§ 887—890 něm. c. ř. s. = **§§ 353—355** ex. ř., když dlužník postrádá procesní způsobilosti. Dospívá k výsledku, že uspokojivého rozluštění lze jen dosíci, považuje-li se vzdor této nezpůsobilosti povinovaný

sám za podmět odpírající konání neb trpění, vztažné příkaz k jistému opomenutí porušující, ať jím jest osoba fysická, právnická či podstata majetková, třeba se tím použití vazby stává nemožným neb nepřípustným. Oproti tomu zabezpečuje toto pravidlo jednotný postup při vedení exekuce pro kterýkoliv nárok a veškerými prostředky vymahajícími, poskytuje věřitelu vždy stejnou míru práv, odstraňuje obtíže při větším počtu zákonných zástupců a vyvaruje se prazvláštní výjimky, že by jinak při této exekuci zástupce ručil věřiteli svou osobou i jměním. *Fuchs* (Z. f. C. P. sv. 36 str. 155) upozorňuje, že nárok na plnění pro osobu třetí nelze dobývati dle předpisů pro pohledávky peněžité, nýbrž toliko cestou § 887 něm. c. ř. s. — § 353 ex. ř.

§ 370. *A. Mauz* (J. Bl. str. 30) a *Schwalb* (J. Bl. str. 150) dovozují souhlasně, že platební rozkazy v řízení rozkazním a směnečném vydané nerovnají se konečným rozsudkům a že před podáním námitek nestává dostatečného důvodu pro povolení exekuce k zajištění. Směnečný příkaz zjišťovací nestačí ani v případu podání námitek k povolení exekuce dle **§u 371** č. 2, neprávem však používá praxe **§u 374** na provádění exekuce úkojné z takových rozkazů již v moc práva vešlých. Vždyť § 558 c. ř. s. nařizuje, aby žalovanému bylo přikázáno dáti jistotu předpisům směnečného řádu vyhovující a ani c. ř. s. ani ex. ř. nezměnil č. 25 směn. ř., jenž poskytuje oprávněnému nárok v hmotném právu spočívající na poskytnutí jistoty tedy ad praestandum factum. Čl. XXVII. uv. z. k ex. ř. nelze se dovolávati, poněvadž zavádí předpisy ex. ř. ohledně exekuce k zajištění a prozatímních opatření jen pro případy, kde v platnosti zachovaná pravidla poskytují zajištění ryze procesní. Nevhodnost §u 374 nejlépe vysvítá z toho, že zástava, dle něho získaná nedala by se realisovati. Po podání námitek proti příkazu zjišťovacímu lze toliko povoliti prozatímné opatření na základě **§§u 378, 381, 382,** jelikož § 3 min. nař. ze dne 18. července 1859 č. 132 ř. z. byl zrušen čl. III. uv. z. k c. ř. s.

K. ř. § 1. V řadě článků shora zmíněných (viz II. všeobecnou část) prohlašuje *E. Till* (Prz. str. 365, 905, 11) za konkursního věřitele každého, komu přísluší proti krudatáři pohledávka při vyhlášce úpadku již stávající a z podstaty hraditelná. Koho nárok tomuto pojmu odpovídá, stane se oblíbeným věřitelem konkursním a nese břemena s tímto postavením spojená, třeba by svá práva následkem nesplnění zákonných předpisů konati nemohl. Činiti rozdíl mezi věřiteli konkursními a konkurujícími, jichž pohledávky byly uznány, anebo kteří práva věřitelů konkursních de facto vykonávají, pak mezi skutečnými a možnými věřiteli konkursními t. j. oni, jež se k této skupině čítají než jejich nároky právoplatně jsou zamítnuty, jest pro teorii i praxi bezcenné. Pohledávkou konkursní může býti toliko nárok majetkový, poněvadž závazky k osobnímu konání neb opomenutí dojdou z podstaty jen tehdy uspokojení, když původní předmět byl zaměněn za náhradu škody. Taktéž nároky na jiné plnění než peníze třeba v přihlášce převésti na určitý obnos peněžný, poněvadž konkurs jen cestou placení může poskytnouti ukojení. Právní důvod pohledávky a vznik z práva soukromého neb veřejného jsou bez významu; závazky nezálohatelné lze přihlásiti a obdrží po-

měrnou úhradu, byly-li uznány likvidními. Nárok považuje se za stávající, když při vyhlášce úpadku jsou dány veškeré okolnosti tvořící skutkovou podstatu zákonem k jeho vzniku vyžadovanou aneb alespoň ediktem se stanou existentními (na př. při zrušení manželského společenství statků §§ 1234, 1260, 1262 vš. obč. z.). Splatnosti není třeba, rovněž nevadí neurčitost objemu a výše pohledávky, kdežto s výjimkou opakujících se dávek a úroků nestačí, když stává sice základní poměr právní, závazek samotný však teprve později vznikne. Reální pojištění neodnímá povahu konkursní pohledávky, ačkoliv působí na spůsob uspokojení. Nároky z posledního pořízení nelze v konkursu pozůstalosti vůbec přihlásiti, kdežto při úpadku obtíženého se rovnají ostatním závazkům jeho. Společenstvo mezi věřiteli konkursními nastávající jest pouhá communio incidens osob, netýkající se jich soukromoprávních práv. Věřitelstvo jest tudíž jen množství účastníků spojených stejností zájmů a obmezených při jich uplatnění na stejnou zákonem předepsanou formu, kteří mají společného dlužníka. Na tom ničeho nemění věřitelstvu příslušející práva dispoziční, poněvadž při tom vykonává toliko souhrnně oprávnění jednotlivých věřitelů, nikoli práva všem společná neb celku přiznaná; jednotlivci nabývají soudním výrokem úpadek prohlašujícím nově povstávajícího a od dispozičního práva vlastníka podstatně odchylného oprávnění, aby podstatu zužitkovali výlučně k účelu svého uspokojení, pročež jim každá liberalita ve prospěch třetích osob jest zakázána. Nelze však mluviti o nároku konkursním ve smyslu zvláštního soukromého práva obligační povahy, poněvadž nárok jednotlivého věřitele vyhlášením úpadku hmotně se nezmění, nýbrž toliko dozná obmezení ve svém uplatnění; myslitelným jest jen co veřejnoprávní nárok na poskytnutí právní ochrany příslušející stejnou měrou věřiteli i dlužníku proti státu jako držiteli moci soudní. Součástkou podstaty může dle účelu řízení konkursního býti vše za peníze vyměnitelné, tedy veškeré jmění exekuci podléhající, jehož objem vyplývá z ustanovení konk. ř. v souvislosti s čl. XII. uv. z. k ex. ř. Pochybnou jest povaha práva majetkového při sužitkování pracovní síly dlužníkovy, ačkoli její výtěžek není bezpodmínečně ponechán jeho volné disposici a také pense i zcizitelné součástky výměnku v mezích § 330 ex. ř. do podstaty spadají. Do ní nenáležejí alimenty na důvodech práva rodinného spočívající, právo k jménu neb firmě a právo autorské, pokud přísluší původci neb jeho dědicům, ovšem s výjimkou majetkových nároků z něho vzešlých, pak uměleckých děl a otisků k prodeji určených. Ryzími právy majetkovými jsou nároky z patentů, známek a na ochranu vzorků. Do podstaty náleží též jmění během řízení nabyté, což jest vhodnější než opačné ustanovení něm. konk. ř. § 61 stanoví pro Rakousko ohledně movitých statků tu- i cizozemských kridatářů zásadu universality, pro nemovitosti princip territoriality, pokud nesluší se zříditi dle vzájemnosti.

§§ 3—11. — Účel konkursu vyžaduje dle *Tilla* (Prz. str. 261), aby úpadci bylo znemožněna každá disposice nad podstatou, čehož dosahuje zákon fakticky odnětím správy, právně pak prohlášením jeho jednání za neplatná. Vhodnější by bylo mluviti o pouhé bezúčinnosti nerovnající se ovšem ani pouhé odporovatelnosti ani t. zv. relativní zmatečnosti, jelikož

jsou vadnými jen oproti věřitelstvu za trvání konkursu, nabývajíce po jeho zrušení bez újmy předcházejícím opatřením konkursních orgánů plné účinnosti jak proti dřívějším věřitelům konkursním tak i oproti třetím. Pokud nejde o podstatu, podrží kridatář plnou schopnost k nabývání práv a k právním jednáním, zejména i disposici s majetkem úmyslně do podstaty nepřijatém, pročež také uvalení konkursu na osobu právnickou nedotýká se trvání a činnosti její orgánů. Viz § 103 konk. ř. *Till* (Prz. str. 1003) podotýká dále, že přihlášení jistého nároku způsobí přerušení promlčení jen důsledkem nového směru, který úpadek jeho uplatnění dává, ovšem s podmínkou uznání pohledávky za likvidní aneb včasného zažalování poprené. Pokud žalobu podati nelze následkem zadržení potřebných listin u konkursního soudu, stavi se toliko promlčení a rovněž pokračuje, když konkurs dojde zrušení ještě před stáním likvidačním. *H. Juster* (G. H. r. 50, str. 625, 637) rozebírá otázku, zda-li právo zadržovací též oproti podstatě trvá a zda-li z něho vyplývá nárok odlučovací. Zachování jeho dle povahy řízení konkursního není nezbytným a nelze proto uznati za správné, když se zrušuje toliko v případu, že oprávněný vystupuje jakožto věřitel konkursní. Názory o oprávněnosti práva reteneního během dějinného vývoje vícekráte se změnily a jest mnoho námitek proti tomu, že konk. ř. právo zadržovací před vyhláškou insolvence nabyté rovná právu zástavnímu. Po vyhlášení konkursu může nárok retenční vzniknouti jedině z obchodu podstaty.

§§ 14—19. *Till* (Prz. str. 916, 909, 912, 1004) čítá nároky na plnění se opakující, totiž na plnění poskytovaná buď stále neb v určitých oddobích na základě trvale působícího důvodu právního jen tehdy k pohledávkám konkursním, pak-li nejsou podmíněny ani vzájemným plněním oprávněného ani mohutností dlužníka. Nejsou tudíž pohledávkami konkursními alimentační nároky manžela, rodičů, manželských a nemanželských potomků, ovšem však náhradní nároky osob třetích, byl-li v čas poskytnutí takových alimentů kridatář dle svých majetkových poměrů k jich hrazení schopným. Konkurující nárok na plnění se opakující vykazuje zvláštnost, že budoucí lhůty vyhlášením úpadku nedospívají, nýbrž že se pro ně složí buď úhradní kapitál poměrný, k rozdělené kvotě konkursní neb když nárok jest časově obmezen, vypadající kvota úhrnná. Pohledávky výměnečné berou podíl z podstaty, když při vyhlášce konkursu stával důvod jich vzniku jakožto nároku výměnečných, při čemž opravňuje podmínka odkládací i rozvazovací k zajištění, poslednější též k hotovému vyplacení kvoty, poskytne-li věřitel jistotu. Účastenství takové jest spravedlivé, jelikož výměnečné jednání právní neposkytuje toliko naději budoucího nabytí dotyčného nároku, nýbrž ihned oprávnění samotné ovšem pod výminkou, aniž by zavázaný mohl brániti plné účinnosti při splněné podmínky. Nelze je ani tehdy vyloučiti, když splnění závisí od činnosti kridatáře, leda že by tato pozůstávala v pouhém projevu jeho vůle, poněvadž pak jim celé právní jednání teprve vzniká. Při t. zv. podmínkách zákonných bude k nároku výměnečnému přihlíženo, když i bez jich splnění jest dána skutková povaha zákonem pro dotyčné jednání zadaná. Rukojmím

a dlužníkům k nerozdílné ruce přísluší náhrada platů před neb i po uvalení od nich na zaručený či společný dluh konaných, mohou však ještě přihlásiti obnos na ně budoucně připadající, pak-li věřitel svou pohledávku nepřihlásil vůbec neb toliko částkou. To platí zejména pro veškeré účastníky ve směnečném závazku, přejímaném a přenášeném s rozvazovací výminkou, že nenastane potřeba vyplatiti směnku cestou postihu. Potíže něm. práva s nevyplněným akceptem mají pro rakouskou praxi význam nepatrný, jelikož min. nař. ze dne 6. října 1853 č. 200 ř. z. dopouští uplatnění této vady proti osobě směnku vyplnivší jen při obmyslnosti, proti bezelstnému třetímu nikdy. Pro dobývání závazku k nerozdílné ruce od několika úpadců stačí všeobecné pravidlo, že věřitel až do úplného zaplacení muže od každého dlužníka žádati celý zbytek, toliko při současném vyhlášení insolvence a současném vyplácení kvot ze všech podstat. V pravidelném případu časového postupu byl by tím, že by při pozdějším rozdělování byl účasten s dočasným zbytkem, poškozen, an by celý obnos své pohledávky neobdržel, třeba by podstaty dohromady poskytovaly 100 procent. Právem dovoluje tudíž § 19 solidárnímu věřiteli, aby celou pohledávku svou přihlásil ve všech podstatách a poskytuje jim za to po jeho úplném uspokojení postih na případné přebytky kvot dle pravidel mezi dlužníky k nerozdílné ruce platících.

§§ 20—23. Vzhledem k základní myšlénce konkursního řízení, že každý věřitel má dojíti uspokojení jen společně s ostatními a dle daných prostředků, nepovažoval by *Till* (Prz. 1004, 702) za neslušné, kdyby zákon dohánět dlužníky úpadce k splnění svých závazků a řádnému přihlášení protipohledávek, vyjímaje jedině případy, kde vzájemné nároky vznikly z téhož poměru právního. Že k. ř. připouští neobmezeně kompensaci, jest velkou nespravedlností oproti ostatním věřitelům, zostřenou ještě tím, že vyhláškou insolvence veškeré pohledávky dospívají, že i nesúročitelné lze zdvihnouti proti srážce úroků a že nároky na jiná plnění se proměňují v dluhy peněžní. Ani pohledávce výminečné nelze odepříti kompensaci možnou tím způsobem, že věřitel splní svůj závazek a plný obnos protipohledávky do rozhodnutí o výmince se složí k soudu. Jediným zvláštním předpokladem jest, že oba nároky týkají se podstaty a protipohledávka nebyla získána ani po vyhlášení úpadku ani u vědomí, že o toto bylo již žádáno aneb dlužník zastavil platy; účelem tohoto obmezení jest znemožnění podvodných pletek a přestřeluje německé právo, když jemu podrobuje i pohledávky nabyté z pozůstalostí. Stávají-li veškeré podmínky zdvižení již při vyhlášce konkursu, lze kompensaci uplatniti proti správci obranou a jest přihláška zbytečnou, doporučuje se však s výhradou kompensace při nárocích později dospívajících aneb výminečných. Kridatářem uzavřené smlouvy nejsou úpadkem ani ve své platnosti ani v dalším trvání dotčeny, pokud neobsahuje právo občanské zvláštní ustanovení zejména pro společnosti, manželské společenství statků, plnomocenství a pacta de contrahendo působící, kterážto poslednější dle §u 936 vš. obč. z. pomíjí následkem změny rozhodných okolností. Také ohledně splnění nevykazují právní jednání s jednostranným plněním zvláštností a jim se rovnají závazky,

kde jedna strana své povinnosti plně dostála, ačkoliv smluvník úpadcův může žádati toliko náhradu škody dle ceny odhadní, pak-li předmětem nebyly peníze. Když smlouva oboustranná (koupě, směna, smlouva o dílo námezdní, komisionářská, zasilatelská, veškeré kontrakty innominatní) nebyla vůbec neb jen částečně splněna, přísluší správci volba, zda-li do ní míní vstoupiti čili nic, čímž však při dělitelném předmětu již vyrovnané částky a případná práva odstupu zůstávají netknutými. V případu nevstoupení správce vrátí se navzájem již plněné, podstatou ovšem pokud je lze ještě od ostatního jmění odlišiti a zůstává konkursní věřitel ohledně zbytku odkázán na náhradu škody. Při fixních obchodech jest povinností správce, aby se včas prohlásil, poněvadž naše právo domněnku nevstoupení něm. k. ř. nezná. Oproti tomu předpisuje vstoupení do smluv nájemních a pachtovních opravňuje podstatu, aby je jakožto nájemnice výpovědí v lhůtě zákonné, jakožto pronajímatelka zcizením předmětu třeba z volné ruky zrušila, ponechávaje druhé straně smluvní nárok náhradní. Při smlouvách námezdních §u 23 k. ř. obdobně užívati nelze.

§§ 26—48. Je-li úpadce v držení cizích věcí, může dotýčný oprávněný, třeba nebyl vlastníkem, své právo uplatniti týmiž pomůckami jako mimo konkurs. Nepřesně mluví, jak připomíná *Till* (Prz. str. 374, 694, 453, 921), náš k. ř. v těchto případech o nárocích na vrácení, starší literatura o separaci ex jure dominii neb o vindikaci, správně jest označení nároky na vyloučení, jelikož se nejedná vždy o vrácení nebo vydání, nýbrž může k ochraně dostačiti zjištění cizosti. Předmětem takových nároků může býti každá věc v nejširším slova smyslu, která nejsouc vlastnictvím kridatáře přece se nalézá mezi jeho jměním s ním nesmísena, zejména též práva osob třetích z jednání fiduciárního, t. zv. right of stoppage in transitu náš zákon nezná, kdežto pouhé nároky na poskytnutí věcných práv k předmětům úpadcovým lze uplatniti toliko přihláškou jakožto pohledávky konkursní. Dalekosáhlé právo vylučovací poskytuje čl. 368 obch. z. komitentovi ohledně pohledávek od komisionáře pro něho nabytých i stran plnění na jich účet přijatého, takže může požadovati nejen postoupení pohledávek nýbrž i vydání přijmutých peněz a dodaného zboží. Lhůta propadná pro žaloby o vyloučení nestává a mohou tudíž býti podány kdykoliv až do ukončení řízení konkursního, taktéž nárok oproti správci podstaty namítán obranou; byla-li věc již zcizena, zastupuje ji obdržená úplata, ačkoliv někteří tvrdí, že jde pak o dluh podstaty. Tytéž zásady vládnou, když se nalézá v podstatě předmět soukromému vlastnictví nepřístupný na př. res omnium communis in publico usu. Vyloučené předměty vydávají se bezvýminečně toliko proti náhradě útrat podstatě jimi vzešlých, pak-li tyto dle všeobecných pravidel stíhají vylučujícího. Dluhy podstaty v širším smyslu a jim odpovídající nároky věřitelů podstaty zahrnují veškeré závazky řízením konkursním, pak správou a zpeněžením podstaty vzniklé, význačným pro ně jest, že vznikají teprve po vyhlášení úpadku z činnosti orgánů konkursních. Ačkoliv docházejí úhrady především z podstaty, mohou v případu její nedostatečnosti po zdvižení konkursu býti vymáhány od kridatáře osobně, neboť povstaly za účelem vyrovnání jeho dluhů. Zákon opět různí náklady podstaty t. j.

útraty řízení (§ 29 č. 1 *a*, *b*) a správy (§ 29 č. 1 *c*) pak vlastní dluhy podstaty pocházející z právních jednání správce a z obchodů úpadcových, do kterýchž věřitelé vstoupili. Samostatné postavení mají závazky zvláštních podstat, pro něž platí výlučně předpisy ex. ř. Věřitelé podstaty nemají podílu v její správě, jsou však zcela neobmezeni v uplatnění svých nároků, které sluší dle §u 160 bez ohledu na stav řízení ihned uspokojiti, jakmile byly uznány likvidními a staly se splatnými. Ustanovení §u 29, že útraty podstaty předcházejí jejím dluhům a obě skupiny mezi sebou obdrží poměrného uspokojení, lze použíti jen tehdy, když konkurs se zrušuje pro nedostatek jmění, a jest tudíž chybou, pak-li soudy v rozsudcích proti konkursním podstatám buď vůbec nestanoví lhutu k plnění aneb exekuci povolují jen proti průkazu, že veškeré dluhy podstaty jsou kryty. Platný ř. k. nenutí věřitele, kteří před vyhláškou insolvence nabyli věcného práva úkojného k určitým předmětům dlužníka, více k účastenství v řízení konkursním, což starší zákony považovaly za nezbytné vzhledem k tehdejším generálním hypotékám. Jmění jim v základě práva k oddělení (práva zástavního, služebnosti, výměnku neb jiného břemena reálního) zavazené tvoří samostatné podstaty, z nichž věřitelé reální docházejí bez ohledu na průběh konkursu dle všeobecných pravidel zaplacení. Tato nedotčenost úpadkem jest právům k oddělení společna s nároky na vyloučení, od kterých je však liší účel poskytnouti oprávněnému z odděleného statku uspokojení. Mezi nimi jest pro praxi nejvýznamnější právo zástavní, při kterémž titul nabytí a původ z práva soukromého neb veřejného jsou lhostejnými, pak-li bylo jen získáno před vyhláškou konkursu, vztažně žádost o vklad přední došla na soud tabulární, což platí též pro záznamy a poznámky pořadí. Nucená dražba a vnucená správa podléhají předpisům ex. ř., nutno se jich však domáhati oproti správci podstaty, který jest ovšem oprávněn, aby sám provedl dražbu, vstoupil na místo liknavého věřitele vymáhajícího aneb zástavu vyplatil. Přísluší-li reálnímu věřiteli právo, aby se ze zástavy mimosoudně uspokojil, může je vykonati za současného oznámení konkursnímu komisaři a správci, jsa povinen těmto podati žádoucí vysvětlivky (§ 164). Poslední svazky mezi věřiteli reálními a konkursním řízením přerušil čl. I. úv. z. k ex. ř., jenž pro rozdělení reálních podstat učinil pravidla §§ 209 až 238, 246, 283 až 288, 122 až 132 ex. ř. jedině směrodatnými a §§ 31 až 41 konk. ř. úplně derogoval. Má-li ex. ř. v konk. řízení vůbec platnosti, nelze hájiti částečné zachování posléze uvedených předpisů, zejména ani §u 31 neb aspoň ustanovení o výsadním uspokojení nákladů a dluhů podstaty, pak o vypočtení tříletých zadrželostí veřejných dávek. Právu zástavnímu na roveň postaveno jest právo retenční, obč. právu rakouskému mimo námitku nesplněné smlouvy ovšem neznámé (§ 471 vš. obč. z.) takže zbývají toliko případy čl. 313 až 315 obch. z. Právo úkojné ex. ř. a přední právo majitelů zástavních listů k zvláštní podstatě zabezpečující jich nároky dle zákona ze dne 24. dubna 1874 č. 48 ř. z. jsou právy zástavními. Je-li reální věřitel též osobním věřitelem úpadce, může celou pohledávku svou přihlásiti k podstatě obecné, avšak obnos z této obdržený v její prospěch se mu při rozvrhu podstaty reální opět srazí buď celý aneb, nestačí-li

tato k jeho plnému uspokojení, aspoň tou částkou, o kterou převyšuje kvotu konkursní vypadající na neuhražený díl pohledávky. Roztřídění pohledávek konkursních doznalo v platném ř. k. oproti staršímu zákonodárství značného zjednodušení, bylo by však ještě další pokračování na této cestě žádoucím. Do I. třídy sluší zařaditi toliko náklady pohřbu a nemoce, pak zadržené mzdy, kdežto veřejné dávky a pohledávky nynější II. třídy výsadního pořadí nezasluhují. Darování a pokuty mohly by z účastenství v konkursu vůbec býti vyloučeny, jelikož odkázání do V. třídy ve skutečnosti má stejný účinek. Pravidlo § 43 č. 2 platí též pro důchody vyšších úředníků, otázku trvalosti služebního poměru rozhodují okolnosti jednotlivého případu. K veřejným dávkám č. 4 patří i ony pro veřejnoprávní svazy (země, okres, obec, společenstvo a pod.), nikoli však nároky za služby veřejných orgánů jednotlivci prokázané, na př. útraty komisí, pohledávky veřejnoprávních svazů z důvodů soukromoprávních aneb veřejných podniků (pošty, státních drah). Pokud stát si vyhražuje výsadní pořadí pro náhradu od svých úředníků a sluhů vymáhanou, měla by tato výhoda platiti též pro ostatní svazy veřejného práva. Darováním nesluší rozuměti každé bezplatné nabytí, nýbrž smlouvy o darování v užším slova smyslu, poněvadž nároky z posledních pořízení ani do V. třídy přihlásiti nelze. Poukaz §u 40 na §§ 33—37 jest zřejmým nedopatřením, poněvadž §§ů 34 odst. 2, 35 a 37 dle jich obsahu zde obdobně použíti nelze; ostatní ustanovení budou účinnými, ačkoliv pro pohledávky reálním ex. ř. byly zrušeny.

E. Till (Prz. str. 188, 211) považuje pro platné právo rakouské insolvenci za výlučný důvod vyhlášení úpadku, kdežto určení nedostatečnosti jmění dle §§ 62—64, vztažně zastavení platů dle § 108 jest toliko podmínkou, bez jejížto průkazu soud nesmí na insolvenci uznati. Třeba by byla dána, nedojde k řízení konkursnímu pak-li toto pro nedostatek více věřitelů jest pojmově nemožným aneb jmění nestačí ani k úhradě nákladů. Vyhlášku úpadku z moci úřední zná náš ř. k. jedině při konkursu kupeckém a nad společníky padlé veřejné společnosti obchodní, žádaje jindy návrh strany. Při zkoumání postavení a oprávnění jednotlivých orgánů konkursu zaráží rozpor mezi výroky zákona ohledně funkce správce, jejž § 16 nazývá zástupcem věřitelstva a správcem jmění do konkursu vtaženého, § 105 však zástupcem konkursních věřitelů a kridatáře, odhalujíce zřejmé stopy dřívějšího rozdělení na úřady správce a zástupce podstaty. Ve skutečnosti jest veřejnoprávním orgánem, povolaným, aby na základě své úřední moci podstatu postrádající disponujícího podmětu použil k uspokojení věřitelů konkursních, dle své povahy příbuzným s vynuceným správcem exekučního řízení. Postavení prozatímního i po likvidačním stání od věřitelstva zvoleného správce jest podstatně stejným a zahrnuje veškerá plnomocenství k splnění jeho úkolu nutná. § 83. *A. Wahl* (D. J. str. 1145) hájí pro německé právo legitimaci výboru věřitelského k podání stížností proti usnesení soudu konkursního o návrzích, ku kterýmž jej zákon výslovně zmocňuje. § 103. *Till* (Prz. 907) poukazuje k tomu, že přihláška konkursní pohledávky nesměřuje jen k uspokojení z podstaty, nýbrž i k utvoření trvalého titulu

exekučního proti úpadci. Důsledně lze ve sporech ediktem konkursním přerušených pokračovati jen v případu popření přihlášeného nároku a výlučně proti odporovateli; také právoplatně určené pohledávky nutno přihlásiti, jimž ovšem jen z důvodu rozhodnutí následovavších lze odporovati. Pro tento dvojitý účinek přísluší právo odporu nejen správci a každému konkursnímu věřiteli stejného neb horšího pořadí nýbrž i kridatáři, jehož odpor ovšem jen překazí vznik exekučního titulu, kdežto popření ostatními účastníky vylučuje z účastenství v konkursním uspokojení potud, pokud předepsané soudní neb správní řízení určovací nebylo aspoň zavedeno. **§ 140** viz § 85 k. ř. **§ 160** viz § 28 k. ř. *Janisch* (Not. str. 193) přimlouvá se vzhledem na předpis **§u 161,** že sluší odměnu správce určiti dle objemu a významu správy, pak dle prokázané čilosti a rozhledu, za stanovení tarifu paušálního na základě obnosu realisovaných aktiv podstaty; sazba by mohla při výtěžku do 2000 K začíti 25 ze sta, nejméně však částkou 250 K a ve 7 stupních klesnouti na 4 ze sta, nejméně 5000 K při rozdělené podstatě 100.000 K. Mimo to ponechali by se správci vysouzené náklady sporů, nahradily by se veškerá hotová vydání a poskytla by se zvláštní odměna za obzvláště objemnou činnost. **§§ 163—167** viz § 30 k. ř. **§ 168—186.** *Till* (Prz. str. 1000) uznává za zcela případné, když moderní zákonodárství nepojí k zmeškání lhůty přihlašovací bezvýminečné vyloučení, poněvadž se jeví neslušným, aby se ostatní věřitelé obohatili na úkor obmeškalého pro ryze formální vadu. S tohoto hlediska lze ze tří možností pro nakládání s opozdělé přihlášenými nároky, že buď konečně zůstanou vyloučeny z rozdělování dřívějších a při pozdějších stojí na rovni s ostatními pohledávkami, buď se na ně předem přikáže kvota již vyplacená, aneb že se zařadí plným obnosem, včasně přihlášené toliko nezapraveným zbytkem, jen druhou uznati za správnou. V našem k. ř. postrádáme ohledně uspokojení opožděných nároků důslednosti. Ztráta jich nastává toliko v případu nuceného narovnání, a po celou dobu řízení lze přihlášku proti náhradě útrat donésti. Při výplatách v základě zvláštního návrhu rozdělovacího konaných nastává úplně vyloučení zmírněné tím, že při příští se na opožděnou pohledávku hledí dle plného obnosu, na ostatní jen po odečtení obdržené částky, kdežto na t. zv. splátky přikázané obnosy se opozdilcům předem poukáží. Různění toto jest stejně bezdůvodné jak ono mezi rozdělením dle návrhu a splátkou, nebo buď jest pořízení a zkoumání návrhu rozdělovacího tak důležitou ochranou pro věřitele, že bez něho vůbec nemělo by se vypláceti, aneb jest pouhou formou, zasluhující úplné odstranění. **§ 198, 199** viz § 62 k. ř. **§ 207.** Nucenému narovnání věnoval zvláštní spis *Th. Petimesas*,[12]) kdežto *J. Bl.* (str. 243) se obracejí proti snahám nejvyššího dvoru soudního získati umělým výkladem **§ 228** soudu konkursnímu právo, aby z moci úřadu zkoumal věcný obsah odhlasovaného nuceného narovnání. Dle platného práva není pochybným, že i nastalé postupy pohledávek bez ohledu na

[12]) Der Zwangsausgleich unter besonderer Berücksichtigung des griechischen Konkursrechtes, vergleichende und dogmatische Untersuchung, herausgegeben als 9. Heft der „Berliner juristischen Beiträge" herausgegeben von Kohler. Berlin 1906, Decker.

zaplacenou valutu dlužno uznávati za účinné, a lze tomuto i jiným nedostatkům odpomoci jedině změnou zákona.

III.

Z komentářů k německému *řízení nespornému* dočkaly se spis *E. Josefa*[13] a *G. Wellsteina*[14] druhého vydání, o nichž referují *Fuchs* (Gr. sv. 50, str. 739, 740. D. J. str. 661), *Leonhard* (Not. str. 263), *Oberneck* (D. J. str. 326) a *Heitzen* (Z. f. C. P. sv. 35 str. 407). Potřebám rakouské praxe slouží sbírka formulářů *F. Šl. Némethyho*[15]) (Not. str. 339 *Coulon*, Prz. str. 1029 *R—r*), německým studujícím nově vydaná kniha *P. Siméon-a*.[16]) Ohledně soustavného díla *E. Ott-a*[17]) viz zvláštní zprávu (Sb. sv. VII., str. 369) a referáty *Baťka* (Not. str. 366), *Kasandy* (Pr. 1907, str. 352) a *Weissler-a* (D. J. 1907, str. 372). Mimo to pojednal o rakouském řízení nesporném, čítaje k němu i řízení konkursní a knihovní, z hlediska praktika *H. Sander*,[18]) o jehož spisu referovali *Šl. Neumann-Ettenreich* (D. J. 1907 str. 890), *Dr. R. R.* (Not. 1907, str. 90) a *R—r*. (Prz. str. 1025). V Oe. R. str. 198, 221 dovolává se *Vavřečerel* zdokonalení nesporného soudnictví ve východních zemích korunních rozmnožením míst soudcovských, vyšší dotací soudů umožňující osobní seznámí poměrů strotků, a účinnou podporou soudců v jich snahách po dalším vzdělání, kdežto *Grabscheid* uznává, že justiční správa těmto požadavkům dle možnosti vyhověla, že se od zavedení ústního řízení poměry značně zlepšily a že zbývající nedostatky jsou jednak následkem dřívějších neutěšených poměrů, jednak neporozumění, s kterýmž se činnost soudní ve věcech poručenských jak u poručníků tak i u obecenstva vůbec setkává. Viz též I. všeob. část.

§ 3. *Synek* (Pr. roz. r. 7. str. 155) vytýká projednávání pozůstalostí notáři co soudními komisary, že porušuje zásadu bezprostřednosti, zbytečně rozhodování tříští a zámožným občanům ukládá bezdůvodně zvýšený náklad za úkony, které stát jakožto ochránce právní bezpečnosti jest povinen poskytovati bezplatně neb za poplatek pro každého stejný. Doporučuje

---

[13]) Das Reichsgesetz über die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit vom 17. Mai 1898 und das preussische Gesetz über die freiwillige Gerichtsbarkeit vom 21. September 1899. Berlin 1906, Vahlen.

[14]) Das Reichsgesetz über die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit vom 17. Mai 1898 mit Erläuterungen. Berlin 1906. H. W. Müller.

[15]) Die Formularien des Verfahrens ausser Streitsachen. 2. vermehrte Auflage. Wien 1906. Manz.

[16]) Recht und Rechtsgang im Deutschen Reiche. 2. Band. Lehrbuch der freiwilligen und streitigen Gerichtsbarkeit. 3. und 4. neubearbeitete Auflage. Berlin 1906. Heymann.

[17]) Geschichte und Grundlehren des österreichischen Rechtsfürsorgeverfahrens (Freiwillige Gerichtsbarkeit). In den Hauptzügen mit besonderer Berücksichtigung der Justizreformgesetze dargestellt. Wien 1906. Manz.

[18]) Das zivilgerichtliche Verfahren ausser Streitsachen nach dem österreichischen Rechte systematisch dargestellt. Wien 1906. Perles.

obmezení notářů na případy, kde veškeré strany si projednávání takové přejí, ovšem za současného odškodnění za ucházející příjem. **§ 9.** *A. Unger* (Z. f. C. P. sv. 36, str. 1) pokračoval v loni zmíněném pojednání o opravných prostředcích, které však není ještě skončeno. **§ 18.** *E. Josef* (Z. f. C. P. sv. 35, str. 530) dovozuje, že dle theorie i praxe opatření v nesporném řízení vydané i pro řízení sporné používá plné účinnosti, třeba bylo vydáno v základě nesprávných předpokladů právních neb skutkových, pokud nebylo nespornou cestou výslovně zrušeno. Jsou však výminky, kde vadné opatření ve sporu i bez zrušení se jeví bezúčinným, zejména, když scházejí podstatné předpoklady, když bylo vydáno od úřadu dle kategorie neb instance nepříslušného, aneb když soudce si jím osobuje vliv, který státní moc pro sebe nezádá. Na tomto základě probírá *J.* vzájemný poměr rozhodnutí soudu poručenského a procesního ve sporech manželských a rodinných, účinek jiných opatření soudů poručenských pro soudy ostatní, dále význam potvrzení smlouvy adopční pro spor o její platnosti, jakož i opatření soudu pozůstalostního, knihovního a rejstříkového pro soud procesní. Výkladem o nezávaznosti důvodů usnesení v nesporném řízení vydaných končí článek, jehož výsledky ovšem pro naše poměry použíti nelze následkem těsné souvislosti s německým právem hmotným. **§ 184.** *E. A. Schroeder* (Ctbl. f. jur. Pr. r. 24, str. 738, 994) přimlouvá se za bezodkladné zavedení soudcovského spolupůsobení při rozhodnutí o přijetí do ústavu pro choromyslné těch duševně chorých, kteří svéprávnosti ještě zbaveni nebyli, ovšem ve formě vyhovující naléhavosti případů. Žádoucím by dále bylo zavedení veřejnosti řízení, povinného osobního slyšení chorého rozhodujícím soudcem a povinného hájení svéprávnosti advokátem, čímž by řízení a rozhodnutí sporu o choromyslnost bylo odňato lékařům, kteří následkem vytknutých nedostatků je ve skutečnosti úplně ovládají a již obzvláště otázku uzavření do ústavu řeší jedině s hlediska hojení, nedbajíce následků společenských a právních. Nejkřiklavější nešvary spůsobují se však zlomyslným neb lehkomyslným naříknutím z choromyslnosti, pročež takové jednání a každé spolupůsobení v něm nutno podrobiti přísným trestům.

Not. ř. Staré stesky na přílišnou činnost soudních kanceláří, nepřízeň justiční správy a snahy advokátů po dosažení práva k legalisaci a vidimaci svých spisů opakuje Not. str. 1, 65, 89, 226, 305, který současně ohledně poměrů v německé říši poukazuje na slibný začátek, učiněný zřízením samostatných notářství v Berlíně, a doufá, že toto zařízení dojde povinného zavedení v celé říši. **Čl. II.** viz § 3. nesp. říz. Ve staré kontroversi o právo notářů, k pravidelnému zastupování stran ve sporech popírá Not. str. 57, že by **§ 5** obsahoval zákaz činnosti takové. Rozhodnutí dlužno čerpati z §u 29 c. ř. s. v souvislosti s **§§ 7** a **40** not. ř., dle nichž notář může ve všech sporech, nevyžadujících zastoupení advokátem intervenovati, pokud povaha převzaté věci není na úkor cti i vážnosti stavu a nepoužívá se od něho sepsané listiny jako průvodu. **§ 157.** *Vondörfer* (Not. str. 274) zastává názor, že notáře nelze disciplinárně stíhati proto, že přidržel se při určitém jednání právního názoru od vyšších stolic nesdíleného; otázka, zda-li právem byl požadován vyšší poplatek ve smyslu **§u 171** odst 3. náleží tudíž pravi-

delně před soud civilní a před stolici disciplinární jen tehdy, když jest zřejmý úmysl bezdůvodně vybrati vyšší poplatek s tichým poukazem na § tento.

Laskavi čtenáři nechť prominou, že zpravodaj pro nalehavé práce v povolání se tak značně opozdil s dokončením přehledu tohoto.

Finanční právo.

Dr Č. Klier: Berní povinnosti spořitelen a záložen. (Sv. I.: Daň výdělková — Praha, 1905; sv. II.: Daň důchodová, osobní daň z příjmu a daň ze služného a daně z nemovitostí — Praha, 1906; sv. III.: Daň z obchodu s cennými papíry, ekvivalent poplatkový a poplatky — Praha, 1907.)

Obsáhlé dílo toto (I. sv. 392 str., II. sv. 486 str., III sv. 690 str.) vynikajícího praktika slučuje v sobě, jak z obsahu patrno, látku velmi různorodou, spojenou pouze zřetelem jedním jak totiž břemeno toto doléhá na bedra spořitelen a záložen.

Účel knihy nese se za tím, aby ústavům peněžním tohoto druhu resp. jejich úřednictvu podal pomůcku spolehlivou a (až na daň pozemkovou, jež pouze přehledně jest vylíčena) pokud možno úplnou v záležitostech berních i poplatkových. K tomu cíli podána jsou zde jednak systematicky zpracovaná ustanovení zákonná, jednak i připojeny velmi hojné výtěžky judikatury správního soudu a nařízení správní. Značný počet formulářů a podrobný index ke každé knize připojený zvyšuje podstatně praktickou upotřebitelnost pomůcky této.

Vydání spisu „Svazem českých spořitelen" odůvodňuje značný zřetel, který spisovatel věnuje konfliktům mezi poplatníky a správou finanční, a ač ovšem patrně stojí na straně prvých, přece snaží se — což plně dlužno uznati — podati jim ve sporech těchto co možná objektivní vylíčení stavu právního a poučiti je důkladně nejen o jejich právech, nýbrž i o jejich povinnostech.

Nedostatečný v některých směrech podklad zkušeností, na němž zákon o osobních daních přímých spočívá, dokládá spisovatel frappantně i polemisuje místy velmi účinně s fiskální praxí jak ministerstva finančního, tak správního soudu.

Ježto pak kniha jak v systematice, tak ve výkladu i v podání důležité části živé praxe důkladnou nazvána býti může, lze považovati ji za cenné obohacení naší literatury finančně-právní.

Drachovský

Mezinárodní právo.

Trakal Josef, Bosna a Hercegovina po stránce práva mezinárodního. (Knihovna Sborníku věd právních a státních. Řada státovědecká, čís. XVII.) V Praze, 1909. Stran XIV a 221.

Spis skládá se z pěti kapitol. V prvé podán jest historicko-diplomatický úvod. Autor předvádí nám politické prostředí, z něhož vyšla Berlínská smlouva ze 13. července 1878, zejména její 25. článek týkající se práva Rakousko-Uherska k „okupaci a správě" Bosny a Hercegoviny, a rakouskouhersko-tureckou konvenci Cařihradskou z 21. dubna 1879 a líčí také všechny události předchozí i pozdější až do vlastnoručních listů cís. Františka Josefa z 5 října 1908. Pečlivě jsou tu sebrány zprávy o několika tajných smlouvách, jež dílem předcházely před uzavřením smlouvy Berlínské, dílem uzavření oné smlouvy provázely. Tak dovídáme se tu mezi jiným o rakousko-uherské tajné smlouvě uzavřené v Zákupech 8. června r. 1876, jejíž obsah pak blíže formulován v konvenci z 15. ledna 1877, o tajném protokolu sjednaném mezi zástupci Rakousko-Uherska a Turecka dne 13. čce 1878 a tajné deklaraci rakousko-ruské z téhož 13. čce. Spisovatel seznamuje také s důležitými politickými odhaleními, obsaženými ve článcích bývalého francouzského zahraničného ministra Harotauxe v Revue de deux mondes jež podávají zajímavé příspěvky k objasnění diplomatického zákulisí bosensko-hercegovské záležitosti na Berlínském kongresu.

Z historicko diplomatického úvodu autorova vychází na jevo, že základ k „okupaci a správě" Bosny a Hercegoviny se strany Rakousko-Uherska byl položen již dohodou Zákupskou tedy před Berlínským kongresem. Na Berlínském kongresu pak dal zástupce Anglie podnět ke stilisování čl. 25. ve prospěch Rakousko-Uherska, a Německo s návrhem Anglie projevilo souhlas; také Francie a Italie k návrhu tomu přistoupily. Teprve když Turecko se zdráhalo přijmouti čl. 25., sjednán byl v zákulisí mezi Rakousko-Uherskem a tureckými delegáty tajný protokol, datovaný v Berlíně 13. čce 1878, v němž delegáti rakousko-uherští prohlašují, že „práva suverenity sultánovy nad Bosnou a Hercegovinou neutrpí újmy faktem okupace", o níž mluví čl. 25., „že okupace bude pokládána za z a t i m n í, a že předběžná dohoda o podrobnostech okupace stane se hned po zakončení kongresu mezi oběma vládami". Ve smyslu tohoto tajného protokolu došlo pak ke zmíněné již konvenci Cařihradské. Výkladem řečených právních aktů zabývá se autor ve 4. kapitole svého spisu.

V kapitole druhé podán jest přehled theoretických řešení otázky právního postavení Bosny a Hercegoviny dle čl. 25. Berlínské smlouvy ze 13. čce 1878 a Cařihradské konvence ze 21. dubna 1879. Názory projevené v literatuře mezinárodního a státního práva o právním postavení Bosny a Hercegoviny po kongresu Berlínském autor řadí do tří skupin: 1. podle stanoviska jedněch učenců trvala i po r. 1878 v Bosně a Hercegovině sultánova suverenita, byť i jen v omezeném rozsahu, po případě jako pouhé nudum jus, kdežto Rakousko-Uhersku náležel tam toliko v ý k o n státní moci.

Do této kategorie spisovatelů náležejí Jellinek, Schneller, Huber, Kiatibian, Rogister, Cavaretta, Diena, Heilborn, Kohler, Ulbrich, Dantscher, Martens, Spalajkovic, Čomakov, Perić. 2. Druhá skupina právníků vykládá, že suverenita nad Bosnou a Hercegovinou přešla na Rakousko-Uhersko. Sem náležejí Neumann, Rivier, Gérard, Despagnet, Mérignhac, Bonfils, Oppenheim, Liszt, Pražák, Lammasch, Lingg, Enčev. 3. Podle mínění třetí skupiny právníků vytvořen byl Berlinskou smlouvou a Cařihradskou konvencí nový, zvláštní poměr nebo stav právní, vymykající se z dosavadních typických forem mezinárodně právních a státoprávních a vyžadující proto také zvláštního konkretního výkladu. Do skupiny této náležejí podle autora: Travers Twiss, Hall, Westlake, Bluntschli, Holtzendorff, Engelhardt, Bogičevic, Ullmann, Chrétien, Perrinjaquet, Cavaglieri, Milobar. K právníkům této třetí skupiny hlásí se i Dr. Trakal a kloní se nejvíce k vývodům Milobarovým. Zdá se nám však, že autor shrnuje do této třetí skupiny mínění stanoviska příliš různá. Některé z právníků zde uvedených byl by mohl zařaditi zcela dobře do skupiny první, jiné však do skupiny druhé. Srovnej na př., co píše na str. 47. o Martensovi, s tím co se uvádí na str. 59 o Engelhardtovi.

V kapitole třetí spisovatel zabývá se právním stavem vytvořeným v Bosně a Hercegovině v době od r. 1878 do 1898 státoprávně a mezinárodně právní praxí Rakousko-Uherska na základě čl. 25. Berlínské smlouvy a konvence Cařihradské z r. 1879. Ukazuje, že Rakousko-Uhersko vykonávalo v Bosně a Hercegovině státní moc ve všech jejích úkonech a oborech, v zákonodárství, správě i soudnictví, po stránce nejen vnitrostátní, nýbrž též mezinárodní, bez jakékoli předběžné dohody se sultánem, bez jeho schválení vlastním jménem a právem, nikoli jménem Turecka aniž za ně, otevřeně před celou veřejností Evropy, bez všelikého intervence, s vědomím a tacito consensu signatárních států Berlínské smlouvy, také bez odporu a námitek Turecka samého.

Jádrem spisu jest kapitola čtvrtá, v níž se podává právnický výklad poměru Rakousko-Uherska k Bosně a Hercegovině od r. 1878 po stránce práva mezinárodního. Kapitola tato skládá se ze tří oddělení. V prvém spisovatel se zabývá theoretickými úvahami o suverenitě, o právním poměru státu k území, o povaze a úkonech mezinárodních smluv. V této části spisu ukázal autor nejvíce, jak hluboko vnikl do základních otázek mezinárodního práva. Právem vytýká, že ještě i do novější vědy mezinárodního práva přešly jako přežitky z doby dřívější ve značné míře nápadné a mylné analogie soukromoprávní, jež jest třeba vyloučiti. V tomto obsirnem dosud užívání soukromoprávních analogií při výkladu jevů mezinárodně právních spisovatel shledává různá a právnicky neuspokojivá řešení otázky právního postavení Bosny a Hercegoviny. Pramenem omylů a sporů jest podle autora také okolnost, že se nekvalifikují správně mezinárodní smlouvy. Berlínská ze 13. července 1878 a Cařihradská ze 21. dubna 1879. První jest smlouvou normativní a má tedy ráz normy práva objektivního, kdežto druhá jest zvláštní obligační smlouvou a tedy soukromou záležitostí pouze dvou zúčastněných stran, Rakousko-Uherska a Turecka. Tento rozdíl mezi oběma smlouvami

provádí spisovatel do všech podrobností ve 2. a 3. oddělení čtvrté kapitoly a dochází k závěru (str. 142), že normativní smlouvou mezinárodní (čl. 25. Berl. sml.) nabylo Rakousko-Uhersko nepodmíněného a neobmezeného vlastního práva rázu osobního, všestranným výkonem své vlastní státní moci uvnitř i na venek nastoupiti v Bosně a Hercegovině svou mezinárodně právní osobností namísto Turecka čili rozšířiti svou suverenitu na tuto zemi, zbavenou touž objektivní právní normou suverenity turecké. Konvence Cařihradská byla sice modifikována zl. 25. Berl. sml., ale jen přechodně, na dobu trvání této konvence (str. 162). Rakousko-Uhersko svolilo, pravda, k jistým omezením svého práva přiznaného mu čl. 25. Berl. sml. a připustilo, aby tato omezení byla vyjádřena všeobecně v úvodu konvence výhradou suverenity sultánovy, avšak právnicky není výhrada ta jiného rázu než konkretní výhrady ve čl. 1—5. konvence (str. 153). Tyto výhrady se strany Turecka, resp. omezení Rakousko-Uherska mají podle spisovatele právní význam jen zcela nepatrný.

Kapitola pátá věnována jest rakousko-uherským státním aktům z 5. října 1908. Spisovatel řeší zde otázku, dopustilo-li se Rakousko-Uhersko řečenými akty porušení smluvního práva mezinárodního a zejména porušení smluv, na nichž se mezinárodně právní postavení Bosny a Hercegoviny dosud zakládalo, především Cařihradské konvence. Vysloviv obšírně svůj názor o klausuli rebus sic stantibus (str 167—172), spisovatel dokazuje, že Rakousko-Uhersko vypověděvši konvenci Cařihradskou a jednavši dále pouze s Tureckem, s nímž uzavřelo protokolovou dohodu ze 26. února 1909, postupovalo zcela správně, jak toho žádalo mezinárodní právo. Po té odpovídá spisovatel na otázku, porušilo-li Rakousko-Uhersko Berlínskou smlouvu prohlášením o vztahu suverenity Rakousko-Uherska na Bosnu a Hercegovinu i ostatním obsahem císařských listů z 5. října 1908, kteréž se stanoviska rakousko-uherského byly jen důsledkem výpovědi konvence Cařihradské v duchu čl. 25. Berl. sml., avšak dle mínění některých signatárních mocí pokračováním „evropského mandátu", daného Rakousko-Uhersku (str. 182 a násl.). Ani smlouva Berlínská nebyla, dokazuje autor, státními akty Rakousko-Uherska z 5. října 1908 nijak porušena. Meritorního projednávání věci a usnesení signatárních mocí nebylo třeba, poněvadž dotčené státní akty shodují se úplně s 25. článkem Berlínské smlouvy, a na právním stavu tímto článkem vytvořeném formálním prohlášením vztahu suverenity rakousko-uherské na Bosnu a Hercegovinu podstatně nic se nezměnilo (str. 185). Spisovatel míní, že „nebylo snad ani třeba prohlášením z 5. října 1908 jaksi konstitutivně vztahovati (rozšiřovati) suverenitu Rakousko-Uherska na Bosnu a Hercegovinu: stačilo ji deklaratorně stvrditi" (str. 186).

Z vylíčeného obsahu Trakalova spisu jest vidno, že autor zaujímá v otázce bosensko-hercegovské stanovisko krajně příznivé Rakousko-Uhersku. V tomto stanovisku jde ještě dále než nedávno samy vudčí politické kruhy rakousko-uherské, jež tvrdily sice, že Rakousko-Uhersko vykonávalo nad Bosnou a Hercegovinou suverenitu, avšak jen faktickou, nikoli právní. Podle autora byla to suverenita zároveň právní, a proto

státní akty rakousko-uherské z 5. října 1908 mají podle něho význam jen deklarační, nikoli konstituční. Mínění autorovo, ačkoli velmi duchaplně jest hájeno, sotva asi dojde širšího uznání vědeckých autorit v oboru mezinárodního práva. Spisovatel opírá se hlavně o čl. 25. Berl. sml., avšak znění tohoto článku jest právnicky tak nejasné, že není divu, vyvozují-li z něho jiní učenci důsledky docela opačné, že totiž suverenita nad Bosnou a Hercegovinou zůstala i po r. 1878 Turecku. Dobře pravil Bluntschli, že nedostatek jasnosti dotčeného článku jest úmyslný, jinými slovy, signatární mocnosti Berlínské smlouvy nechtěly vytvořiti v Bosně a Hercegovině definitivní státoprávní a mezinárodně právní stav, k němuž nyní došlo. Mohly-li signatární mocnosti výslovně a jasně uznati státní samostatnost Rumunska, Srbska a Černé Hory, mohly-li prohlásiti Bulharsko za knížectví stojící pod suverenitou tureckou atd., mohly, kdyby byly chtěly, vysloviti se zcela jasně i o Bosně a Hercegovině. Nejasné stilisování čl. 25. Berl. sml. ukazuje nám spíše, že mocnosti při uzavírání Berl. sml. nebyly si ani dobře vědomy všech možných budoucích důsledků čl. 25. Směle pak můžeme tvrditi, že nepokládaly stav zavedený ve příčině Bosny a Hercegoviny čl. 25. za stav definitivní. Za nějaké definitivum nepovažovalo řešení čl. 25. ani Rakousko-Uhersko, jak vidno nejen ze stilisace cís. listu z 5. října r. 1908, nýbrž i z noty ze 6. října 1908 vypovídající konvenci ze 21. dubna r. 1879, odevzdané v Cařihradě velvyslancem rakousko-uherským markr. Pallavicini. V poté užívá se výslovně obratu, že poměry mezi oběma státy valně se zlepší „definitivním a normálním stavem věcí", jenž bude zaveden. Není možno také podceňovati význam Cařihradské konvence ze 21. dubna 1879, v níž se připomíná, že „takt okupace Bosny a Hercegoviny není na újmu právům suverenity Jeho cís. Výsosti sultána". Není také bez významu rakousko-uherské-turecký tajný protokol ze 13. července r. 1878, v němž delegáti rakousko-uherští prohlašují, že okupace bude pokládána za prozatímní. Tak jako spisovatel uvádí čl. 25. Berl. sml. v souvislosti s tajnou smlouvou Zákupskou a praví, že základ k právu Rakousko-Uherska nad Bosnou a Hercegovinou byl položen vlastně již touto tajnou úmluvou, tak dlužno vykládati čl. 25. Berl. sml. v souvislosti s tajnou úmluvou rakousko-uherské-tureckou ze 13. čce 1878. Úmluva posléze uvedená má však význam mnohem větší. Nejen že pochází z téhož dne jako smlouva Berlínská, ale jest důležitou pomůckou k výkladu čl. 25. Právě proto, že čl. 25. stilisován jest nejasně, má ona tajná úmluva, uzavřená mezi osobami nejvíce interesovanými, veliký význam pro výklad čl. 25. Naproti tomu smlouva Zákupská jest sice významným aktem politickým, nikoli však právním. R. 1876, kdy smlouva tato byla uzavřena, nemělo aspoň Rusko práva vydávati Rakousko-Uhersku koruí, kterou ještě samo ani nemělo. Shledávaje mezi čl. 25. Berl. sml. a mezi konvencí Cařihradskou odpor, autor dospěl na str. 160 k závěru, s nímž těžko bude lze souhlasiti. Rakousko-Uhersko uznávalo prý do října 1908 suverenitu sultánovu v Bosně a Hercegovině jen na obligačně právním základě konvenčním. Podle toho bylo by mohlo Rakousko-Uhersko naproti cizině býti vzhledem k Bosně a Hercegovině suverenem, naproti Turecku však nikoli, a to přece nedá se myslit.

Pravdu má však spisovatel — a důkaz plně se mu podařil —, že Rakousko-Uhersko vykonávalo od Berlínské smlouvy až do 5. října 1908 po plná tři desetiletí faktickou suverenitu nad Bosnou a Hercegovinou, a sice ve všech oborech státního života, na poli práva státního i mezinárodního. Pravdu má dále, že vykonávání této suverenity dálo se za nepřímého (mlčky se dějícího) uznání všech signatárních mocností Berl. smlouvy. A také v tom dáváme mu za pravdu, že faktický vývoj vytvořil během času stav, který se může považovati za právní. Hrají v mezinárodním právu, jak dobře praví autor, jevy faktické mnohem větší roli než v právu soukromém i právu státním. Také my klademe veliký důraz na faktický vývoj poměrů, a ačkoli máme za to, že právní suverenita vzhledem k Bosně a Hercegovině ještě po r. 1878 náležela sultánovi, plně souhlasíme s míněním Martensovým, že právní stav Bosny a Hercegoviny (do 5. října 1988) byl jevem zcela zvláštním a v dějinách mezinárodního práva nebývalým. Sultánovi náležela sice suverenita, ale jen jako bezvýznamné nudum jus. Bylo tu na straně Turecka právo, ale právo prakticky bezcenné, poněvadž se proti vůli faktického držitele nedalo vykonávati. Bylo to právo jen na papíře, a proto faktický výkon práva mohl vystupovati jako právo samo. Bosna a Hercegovina byly v postavení právnicky nemožném. Proto bylo potřebí, aby kolise mezi stavem faktickým a právním se odstranila, a k tomu došlo císařskými listy z 5. října 1908 a navázaným na ně diplomatickým jednáním. Dnes jest kolise ve správných formách mezinárodního práva úplně odstraněna, dnes ex post jest stanovisko autorovo mnohem pochopitelnější než by bylo bývalo dříve.

Celkový náš úsudek o práci Trakalově vyznívá v tom smyslu, že jest to neobyčejně důkladná studie, prozrazující, že autor dovede řešiti i nejtěžší vědecké problémy. Nedá se popírati, že otázka mezinárodního postavení Bosny a Hercegoviny náleží k nejnesnadnějším otázkám mezinárodního práva. Jen touto nesnadností se vysvětluje, že řešení, jež byla ve světové literatuře podána, jsou tak různá. Spisovatel ukázal v práci své dále, že plně ovládá obor, jehož studium si zvolil, a že jest velmi důkladně obeznámen i s obsáhlou světovou literaturou. Na plných šesti stranách uvádí jen seznam spisů, jichž použil.

Karel Kadlec.

Právní vývoj v sociologické theorii Tarde-ově.

Napsal Dr. *Bedřich Marek*.

Z děl *Tarde-ových* použito: Les lois de l'imitation, 5. vyd. z r. 1906 — Les transformations du droit, 6. vyd. z r. 1909 — Les lois sociales, 5. vyd. z r. 1907 — La logique sociale, 3. vyd. z r. 1904 — L'action intermentale (v Grande Revue z r. 1900, 16. svazek) — Les transformations du pouvoir, 2. vydání z r. 1909. — La philosophie pénale, 4. vyd. z r. 1903 — některých článků v Études pénales et sociales z r. 1894. —

V celkových dějinách vědy právní možno rozeznávati dvě epochy: první jest dobou platnosti juris naturae, druhá opírá se o pojem vývoje. O theorii juris naturae možno říci povšechně, že připouštěla čistě rationalistickou konstrukci nezměnitelného systému právního, tedy existujícího mimo veškeru zkušenost. Dle této theorie právo stojí vlastně mimo život společnosti. Neudržitelnost tohoto nazírání pochopil jasně již Montesquieu. Slávou historické školy právní jest, že uvedla pojem vývoje i v obor práva a tak teprve dodala tomuto ráz jevu socialního, spojivši osudy jeho s osudy celého žití společenského. Odtud pojem vývoje nevymizel již z bádání socialního a právního.[1]) Nevystupuje tedy Tarde proti pojmu vývoje vůbec, nýbrž jen proti jistým vlastnostem a zákonům jemu připisovaným. Na různých místech akcentuje nutnost studovati právo co pouhou „větev sociologie".[2])

Jde o to, možno-li zjevy života socialního, a tedy i právního podříditi určitým pravidlům, jistým zákonům vědeckým. Tu

---

[1]) Dobře praví *Berolzheimer* (Strafrechtsphilosophie 5. sv. syst., 1907): Die Sozialphilosophie hat sich in den letzten Dezennien der Domäne der Rechtsphilosophie . . . bemächtigt (str. 41, 42). Srv. u nás *Pružák*, Kriminelní noetika, 1904 (str. 14).

[2]) *Tarde*, Les transform. des droit, str. 198.

jest si všimnouti dějin vědy vůbec, a zkoumati, jakým způsobem vznikaly a rostly představy o vědě. K tomu — praví Tarde — bylo třeba tří podmínek.[3]) Z prvu bylo si povšimnuto, že v nekonečné variaci života existují jisté podobnosti, jistá opakování. Bez možnosti opakování se phenomenů nebylo by možnosti vědy, neboť věda jest právě řád jevů, studovaných po stránce jich opakování. Vedle reprodukce phenomenů, jich opakování se, jest však tu i jich zánik, o který se věda zajímá. Studuje tedy každá věda vedle reprodukce jevů i vzájemné jich opposice: rovnováhu sil, symetrii forem, zápas živých organismů, vzájemný boj všech bytostí. Avšak vedle obou zmíněných předmětů pozorování vědeckého jest zde ještě třetí, na obou prvých závislý, jimi podmíněný: adaptace, konečná harmonie, vyrovnání spolu zápasících protiv. „Ainsi, la science consiste à considérer une réalité quelconque sous ces trois aspects; les répétitions, les oppositions et les adaptions qu'elle renferme, et que tant de variations, tant de dyssymétries, tant de dysharmonies empêchent de voir." Tedy hledati zákony vědecké značí hledati zákony opakování, opposice a adaptace v jednotlivých oborech. Nicméně nejsou tyto tři stránky, z nichž možno veškery jevy života pozorovati, dle Tarde-ho stejně důležity: opposice, boj, jest termínem toliko přechodným, ač nikdy zcela nemizícím, vyvolaným opakováním a upravujícím cestu konečné adaptaci. V tomto Tardeově nazírání jest cítiti reakci proti učení, jež ze „struggle for life" vysvětluje celé proudění života, a jež i v právních theoriích bylo přijato. (Gumplowicz.)

Má-li tudíž dle právě řečeného sociologie býti vědou, musí i ona míti svůj vlastní obor charakteristických repeticí, opposicí a adaptací. — Všimneme-li si prvého a nejdůležitějšího ze tří zmíněných oborů vědecké práce, repetice jevů, jich podobnosti — podobnost není právě ničím jiným než opakováním se — a stopujeme-li vývoj některé z věd, vidíme, že tato zdokonalovala se tou měrou, co v ní nalézáno bylo více podobností, jakož i tím, že místo podobností toliko povrchních a zdánlivých, odkryty byly v její oboru podobnosti hluboké a skutečné. Pochod ten dál se tak, že místo podobností a repeticí hrubých (de masse, complexes et confuses) shledány podobnosti a opakování se v podrobnostech,

[3]) *Tarde*, Lois sociales, str. 8 a dále.

nesnadno sice přístupná vědeckému pozorování, ale určitější, základní a nesčetná. Teprve když stanoveny byly elementární podobnosti druhu posléze zmíněného, možno bylo studovati podobnosti složitější a neurčitější. Pokrok záležel tu právě v tom, že podařilo se rozložiti v řadu podobností jevy, jež až dosud byly pokládány za originální, za zjevy „sui generis". — Podobným vývojem brala se i sociologie. Co jest socialním opakováním ve vlastním slova smyslu? N á p o d o b a (imitation), odpovídá Tarde. Nápodoba jest to, která sociologii jest tím, čím biologii dědičnost a mechanice undulace.

Tím ovšem nechce tvrditi Tarde, že veškeré podobnosti a analogie — i v světě socialním — jsou výhradně dílem nápodoby. Vždyť svět socialní „naît du monde vivant et se meut dans le milieu physique." Jest proto nepochybno, že vliv klimatu a rasy vysvětluje vskutku jistý počet podobností, pozorovaných mezi společnostmi téhož pásma a téže krve. Ba i nápodoba jest s počátku, dle Tarde-ho, do jisté míry podrobena heredité, tedy faktoru čistě přírodnímu, pokud skupina socialní nepřekročila hranice rodiny, a pokud výměna příkladů obmezuje se na úzký kruh příbuzných. Avšak jest to rovněž nápodoba, která rozkládá svým působením tyto užší krevní svazky, a tu teprve lze pochopiti její význam pro vývoj a šíření se vztahů socialních a právních. Neboť právě následkem imitace jest stálé šíření se těchto právních vztahů. S počátku jsouce omezeny, jak řečeno, na úzký kruh pokrevných příbuzných, kteryžto kruh se sám opět šíří a zvětšuje umělým způsobem (adopcí atd.), rozšířily se dále, ať kontraktem feudálním, ať smlouvou korporační na širší okruh sousedů, místních spoluobčanů, později představou společné vlasti na miliony příslušníků téže země, ideou společné víry (na př. křesťanství, islamu etc.) na sta miliónů osob, jinak sobě cizích, konečně představou lidstva co celku, představou juris gentium a juris naturae, na celé lidstvo. Vedle tohoto šíření se právních vztahů do dálky šíří se tyto v jednotlivých shora uvedených socialních celcích i do hloubky, přibíráním stále nových vrstev obyvatelstva (žen, plebejů, otroků, nevolníků etc.) v společný svazek právní. — Způsobem posléze vytčeným podporuje nápodoba právní unifikaci různých tříd společenských a různých částí téhož socialního celku. Obecný směr imitace, pokračující — dle Tarde-ho — od vyšších vrstev

společenských k nižším, tedy shora dolů (srv. na př. převzetí primogenitury ze sukcesse panovnické i v různé systemy sukcesse soukromoprávní) působí, že právní obyčeje prvních vrstev společenských vnikají ve vrstvy nejnižší a potlačují specielní právní obyčeje těchto. Městské svobody velkých měst na př. přecházejí nápodobou i na města nižší, těchto na městyse. Rovněž právní řády národů nejpokročilejších pronikají k národům slabší kultury Šíření se práva římského a recepce jeho v tak mnohých cizích řádech právních jest toho jasným dokladem. — S počátku, kolik germánských kmenů, tolik i zvláštních práv. Později opanovalo jediné právo Franků salických. Sem možno zařaditi i dřívější šíření se práva německého v zemích slovanských, rozšíření francouzského civilního zákonníka atd. Tím ovšem se netvrdí, že by převzaté právo v nové své vlasti zatlačilo všechny dosavádní právní řády, moda nevítězí vždy úplně nad stávajícím obyčejem. Tak na př. Code Napoléon [4]) nezatlačil v Japonu staré právní zřízení rodinné. Avšak i v dějinách trestního práva lze — dle Tarde-ho — stopovati šíření se zločinů nápodobou shora dolů.[5]) — Ještě v jiném smyslu možno jednati o právní unifikaci. Má-li to které právo více způsobů, sloužících k dosažení téhož právního účele (na př. více forem processualních, více způsobů adopce, propuštění otroků etc.), jeden z nich opanuje zhusta pole, aniž by tu byl zpravidla nějaký vnitřní a vážný důvod, z kterého by bylo dáti této formě přednosť před ostatními. Zjevy takové lze vysvětliti jen působením nahodilé imitace. — Rovněž zajímavo jest stopovati vliv nápodoby v třídách právoznalců ex professo. Zde ovšem imitace jest cíle vědomá a odpovídá zajisté potřebě sjednocenosti a stálosti, tak důležité k získání právní jistoty. Soudce má voliti mezi mnohdy velmi četnými výklady právních textů. Jest na snadě, že, kdyby v každém případě volil libovolně, nemaje zření k analogickým případům jím samým, neb vyšším soudem již řešeným, jednota zákonodárná by nezamezila — jak praví Tarde — právní anarchie. Tím ovšem není řečeno, že by iurisdikce měla a musila míti ráz výlučně konservativní. Neboť i soudce podléhá při svém usuzování vlivu příkladů novějších spíše než starší judikatuře, i zde jeví se

[4]) Srv. *Cruet*, La vie du droit et l'impuissance des lois, 1908, str. 311.—12.

[5]) Srv. *Tarde*, La philosophie pénale, str. 332 a d.

onen evoluční zákon, Tardem formulovaný a znatelný ve všech směrech vývoje socialního: zatlačování obyčeje modou (passage de la coutume à la mode).[6]) Zde jeví se ale i význam jurisdikce naproti legislaci. Stojíc pod vlivem nápodoby, spočívající na vynálezech, oživuje a modernisuje ona legislaci. Zdánlivě vybavujíc jen analogii a výkladem normy již v zákoně obsažené, tvoří vlastně právo nové. Srv. i význam římských responsa prudentium a středověké glossy. Tarde praví: „La jurisprudence greffe sur la législation, c'est en définitive, l'insertion d'une sorte de nouveau droit coutumier sur le droit législatif, qui, précisément, avait eu pour but de se substituer à la coutume antérieure. La coutume des juges a remplacé celle des justiciables." [7])[8])

Avšak ani všechny podobnosti původu socialního, jež jeví se v právní činnosti různých národů, nespočívají v imitaci, nýbrž vysvětlují se prostě z logiky, všude stejné. Správně zajisté praví Tarde: Má-li člověk býti tvorem nápodobujícím, musí býti i bytostí vynalézavou. A je-li vynálezcem, jest i bytostí, podléhající zákonům logiky. Neboť, konečně, vynalézavý a logický jest v základě jedno. Nové vynálezy (Tarde užívá všude pojmu „vynález" v rozsahu co nejširším; nemá tedy na mysli pouze vynálezy technické v užším slova smyslu, nýbrž jakoukoli novou myšlenku, jakoukoli innovaci etc.) mají za následek, že starší stávají se buď zbytečnými, neb dokonce i překážejí. Z toho v životě socialním povstávají rozpory, jež třeba ukliditi. Odtud více méně silná snaha pořiditi mezi starším a novějším jakýsi logický nexus, zmírniti neb vyrovnati opposice. To jest — v oboru myšlenkovém — prací zakladatelů systému náboženských a filosofických, v oboru praktickém: moralistů a zákonodárců. Neboť potřeba vynalézati není u člověka mocnější než potřeba logicky spořádati, v systém uvésti vynalezené i nové potřeby, vynálezem jemu vštípené. Tato systematisace bude u různých národů vykazovati různé formy, ale zajisté i — jak Tarde vykládá — vedle rozdílů i mnohé podobnosti, právě logikou vyvolané. Tu pak budou tedy existovati v každém oboru socialním, a tedy i právním, u různých národů

[6]) *Tarde*, Les lois de l'imitation, passim.

[7]) *Tarde*, Les transf. du droit, str. 183.

[8]) Srv. i nahoře citovanou, zajímavou knihu *Cruetzu*. Tarde nebyl bez vlivu na jeho názory, srv. zvláště ke konci knihy.

jisté podobnosti, docílené bez nádoby. Tyto pododobnosti, prostou drací logiky vyvolané, jsou dle Tarde-ho dvojí [9]): formální a materielní. Všimněme si obou v jich applikaci na vývoj právní. — V duši každého člověka, tedy i původního, jest mnoho různých představ a přání, většinou nesouvislých. Ty člověk snaží se uvésti v jakýsi soulad. Konečně mohutná individualita (ať již Mojžíš, Zarathustra, Manu, Mohamed) ukáže lidstvu svým učením cestu, na níž možno docíliti kýženého souladu myšlenek a přání. Tento chaos původních, různých a si odporujících živlů vyjasniti a místo vzájemného antagonismu, stvořiti vzájemné podporování se v boji života: toť úlohou takovéhoto prvotního zákonodárce, často identického se zakladatelem kultu náboženského. Takto získaný prvotní zákon stává se současníkům i v budoucnu předmětem téměř posvátným. Kommentátoři a kasuisté chápou se jeho textu, snaží se vysvětliti temná místa jeho obsahu a tak utvoří posléze system, celek, corpus juris, jehož význam trvá po století. Avšak vývoj kráčí neodolatelně vpřed. Nové potřeby, vyvolané novými vynálezy a šířené nápodobou, jsou stěžka srovnatelny s literou starého zákona. Tu nastává práce právoznalců a vykladačů zákona, kteří snaží se zakrýti disharmonie takto povstavší, vyrovnati je u vyšší harmonii. Na prvý pohled se zdá — a sami tak o sobě tvrdí —, že vykládají pouze rozšiřující interpretací zákon stávající, ale ve skutečnosti snaží se, jak praví Tarde, „de substituer en partie à ses ordres (totiž starého zákona) des ordres non moins impérieux que dictent les besoins nouveaux." Obcházejí zákon, aby dokázali, že jej respektují. V této souvislosti chápeme význam fikce ve vývoji právním. — Tedy přes uvedené změny, trvá starý, v system uvedený zákon formálně dále. Síla resistenční toho, co bylo uvedeno v system, jakož i tendence každého zjevu socialního se systemisovati, jest formální, logicky vytvořenou podobností, již tedy možno pozorovati i ve vývoji právním různých národů. Srv. tuto formální podobnosť vývoje práva římského, arabského i hebrejského u Tarde-ho.[10])

Kromě zmíněných, čistě formálních podobností právního vývoje, jež týkají se způsobu činnosti socialní logiky, mohou existo-

[9]) *Tarde*, Les transform. du droit, str. 186 a d.
[10]) *Tarde*, o. c., str. 187—191.

vati v dvou různých právních soustavách i podobnosti jiné, jež opírají se o povahu předmětů, na nichž sociální logika pracuje. Neboť kruh, v němž lidská myšlenka neb vůle — ať kdekoli — se pohybuje, jest dosti omezený: vynález jest odpovědí na problémy, jež mu předkládají lidské potřeby. Avšak tyto různé problémy dají se redukovati na dva základní: potřebu sebezachování a potřebu reprodukce. Z každé z těchto dvou základních, přírodních potřeb vyplývá řada potřeb odvozených a zjemněných.[11]) Jest jasno, že způsoby řešení všech těchto otázek, jich úprava v té které sociální skupině jest různá, a že povaha — vždy z části nahodilá — té které úpravy působí i na způsob řešení problému dalšího. Avšak tato sociální úprava všech oněch potřeb jest právo, i přirozeno tedy, že systemy právní mohou se po zmíněné stránce materielní značně lišiti, ale na druhé straně možno i připustiti, že ten který sociální problem může býti u dvou různých národů obdobně řešen a vésti k podobným právním institutum.

Vracíme se k tomu, co řečeno nahoře o vlivu přírodních faktorů na vývoj sociální, a tedy právní. Tarde vystupuje toliko proti přehánění významu, přírodním podmínkám připisovaného, na dění sociální. Síla nápodoby v dění tomto překonává jich vliv. V tomto bodě má Tarde zajisté pravdu. Jak bylo by možno na př. vysvětliti — přes různost rasy a klímatu — frapantní podobnost různých právních institucí mezi národy semitskými a indoevropskými? Jak možno bylo by mluviti o vlivu práva římského na arabské?

Tento dominující význam, který Tarde přikládá nápodobě v sociálním a právním vývoji, podroben byl ovšem kritice. Na vážnější výtky Tarde sám snaží se reagovati.[12]) Zdá se mi, že při kritice systemu Tarde-ova byly často a neprávem identifikovány dva pojmy: podobnost a nápodoba. Nahoře již bylo uvedeno, že Tarde sám oba pojmy dobře liší, a vysvětluje mnohé podobnosti, i sociální, ne nápodobou nýbrž faktory přírodními a pravidly logiky. Dále jest si všimnouti i různých způsobu imitace.[13]) Neboť vedle imitace „vyzařující" (rayonnante) existuje i imitace roz-

[11]) Srv. příklady v *Tarde*, o. c., str. 193.4.
[12]) Srv. na př. *Tarde*, o. c., str. IV a d.
[13]) *Tarde*, o. c., str. 178.

ptýlená (diffuse), a vedle imitace v přímé linii, která spojuje jeden předmět s druhým řadou kopií, jest nutno pozorovati i imitaci pobočnou (collatérale), která řadami téhož způsobu je spojuje odděleně se společným vzorem, někdy velmi starým. Vývoj práva skýtá hojně příkladů na uvedené zde formy nápodoby.

Naproti tomu nutno Tarde-ovi vytknouti, že někdy, aby dokázal nápodobu právních zařízení mezi různými a co možno dalekými socialními skupinami, používá — v nedostatku jiné — hypothesy o „společném fondu tradicí". Tato hypothesa jest však vědecky málo cennou, ježto její potvrzení jest téměř nemožné. Vážné výtky činí celé theorii nápodoby též Wundt,[14]) upozorňuje na to, že tato theorie, jež chce býti psychologickou, a jež z nápodoby činí svůj základ, nesnaží se nijak nápodobu samu, neb to, co jest nápodobeno, a co tvoří hlavní obsah norem společenského života, tedy nejdůležitější problemy sociologie, přesně psychologicky vysvětliti. Tato Wundtova námitka jest z části oprávněna, neboť Tarde vskutku pod pojem nápodoby shrnuje zjevy různého psychologického zabarvení, a jest vskutku otázkou, zda v mnohých případech by název „nápodoby" byl udržitelným neb vhodným. Ostatně Tarde sám to cítil.[15]) — Byť však proti Tarde-ově theorii nápodoby bylo lze leccos namítati se stanoviska psychologické analysy, přece jest uznati, že vnesl zdůrazněním významu nápodoby velmi cenný prvek hlavně v studium právních dějin, že ukázal možnost konstatovati mnohdy historickou, o nápodobu se opírající souvislost mezi právními ústavy různých národů, jichž podobnost byla darwinisujícím právním historikům výsledkem samostatného, spontanního vývoje.

Rozumí se dále, že Tarde-ovu imitační theorií není odbyta celá socialní filosofie. Neboť — jak sám praví — bylo jeho úkolem podati pouze nárys sociologie abstraktní, ale v těch kterých konkretních poměrech socialních a právních bude zajisté důležito všimnouti si nejen pojmu nápodoby samy o sobě, nýbrž i té které konkretní povahy její (imitace vědomá, bezděčná, dobrovolná, nucená atd.).

Ovšem nápodoba sama jest pouhou formou, jest zde třeba

---

[14]) *Wundt*, Logik, III. sv., 3. vyd., str. 479 a d.

[15]) *Tarde*, Les lois de l'imitation, předml. k 2. vyd., str. IX, X.

látky, jež má býti nápodobena. Tou jest vynález: L'invention et l'imitation sont l'acte social élémentaire." [16]) Vynález a nápodoba jsou pojmy korrelativné. Není tudíž zcela správné, klade-li se při rozboru Tarde-ovy sociologické náuky důraz jednostranně jen na moment nápodoby. Vynález, invence, jest neméně charakteristickou pro jeho výklad socialních a právních jevů, neboť teprv v pojmu vynálezu a vynalézavosti jest právě obsažena ona akcidentalita, ale i onen význam individualní iniciativy, jenž dle Tardeho takou úlohu hraje ve všech směrech socialního a právního vývoje. Nápodoba sama staví člověka v posici passivnou. Byť i vynález povstal střetnutím se několika paprsků imitačních, jest v něm přece něco, nového, co nedá se redukovati jen na nápodobu. [17])

Co nahoře řečeno o pozorování povahy nápodoby v konkretních případech, platí obdobně i o vynálezu. I zde zbývá veliká práce: pátrati, který konkretní vynález měl vliv na to které socialní, resp. právní zařízení. Jest tu třeba opatrnosti. Tak na př. Tarde uvádí, že vynález písma měl v prvé řadě vliv na postupné prodlužování lhůt promlčecích. Tu však jest uvésti, že mnohdy i do novějších dob udržely se krátké lhůty promlčecí. V celku ovšem lhůty tyto byly postupně prodlužovány, ale nedal by se tento zjev — spíše než vynálezem písma — vysvětliti stoupajícím významem vlastnictví, stále ubývající možností okupace předmětu volných, dále stoupající hodnotou nemovitostí na úkor movitostí, kteréžto všechny zjevy vyplývají ovšem ze socialního vývoje, podmíněného rozšířením jistých vynálezů?

Nastává další otázka. Co jest obsahem vynálezu? Co jest vynalézáno (a tedy i nápodobeno)? Jest to vždy nějaká myšlenka neb nějaké chtění, v prvém případě skrývá se jisté množství víry, v druhém jisté množství touhy. Tyto dva prvky — myšlenka a přání — nalézáme v každém socialním zjevu, v každém právním ustanovení. Shodami neb rozpory myšlenek, přesvědčení (Tarde užívá tu výrazu: croyance), navzájem se sesilujících neb obmezu-

[16]) *Tarde*, o. c., str. 157.

[17]) *Tarde*, Les transf. du droit, str. 171: „Nepravím, že nápodoba jest celou, socialní skutečností, jest pouhým výrazem sympathie, která ji předchází . . ., a závisí na vynálezu, jakkoliv to jejich jest vyzařováním."

jících společnosti se organisují, jejich instituce jsou toho výrazem. Shodou neb konfliktem přání, potřeb společnosti fungují.[18]) V obsahu všech socialních zjevů a tedy i práva jest míti zření k oběma těmto prvkům. Neboť konstrukce práva není toliko dílem socialní teleologie, totiž — obtížným — smířením různých přání, vůlí, zájmů, ale též operací socialní logiky, pokusem — rovněž nesnadným — o shodu různých ideí, myšlenek atd.[19]) — Z toho, co tu uvedeno, viděti, že Tarde odmítá učení utilitarismu, dle něhož všechny právní změny jsou prostě výsledkem snahy dosíci užitku, to jest co možná plného ukojení našich potřeb.[20]) Této theorii namítá s jinými, že subjektivní přesvědčení a předsudky hrály mnohdy důležitější úlohu než potřeby v právních změnách. Na námitku utilitaristů, že sice způsob, jímž užitečno vyhledáváme, jest specifikován snad jistými představami neb i předsudky, ale účelem konečným že vždy jest jistý užitek (tedy ukojení potřeby), praví Tarde, že právě specifikace užitečnosti povahou toho kterého přesvědčení (myšlenky, neb i předsudku) jest to, oč se jedná, neboť až dotud, až do této specifikace, užitečno, které má býti cílem našeho jednání, není blíže určeno, a jak tedy to, co jest neurčeno, bylo by určujícím? Specifikujíce užitečnost, subjektivní přesvědčení (croyances) tvoří nové potřeby, které by bez nich neexistovaly, ona užitečnost spíše vzbuzují, tvoří než precisují: „Les besoins ne sont que la matière élaborée et transfigurée par les formes idéales de l'esprit."

Konečně celá Tarde-ova theorie nápodoby, má-li býti možnou, musí předpokládati jisté vlastnosti lidské duše, jisté příznivé prostředí, jímž právě imitace může se šířiti. Tímto prostředím jest mu socialní sympathie (la sympathie sociale) člověka. Tarde nezanáší se neplodným sporem, je-li v dějinách vycházeti od

---

[18]) *Tarde*, Les lois de l'imitation, str. 157 a d.

[19]) *Tarde*, Les transform. du droit, str. 150 a d.

[20]) Nejde zde jen o benthamismus, nýbrž i o zjemněný utilitarismus Stuarta Milla. Srv. *St. Mill*, On Liberty (franc. př. Dupont-Whitův, 3. vyd.), str. 125: „Užitečnost jest, dle mého náhledu, nejvyšším rozřešením každé otázky morální; ovšem užitečnost v nejširším slova smyslu, užitečnost založená na trvalých zájmech člověka, co tvora pokrokového." — Srv. i *St. Mill*, Utilitarism (franc. př. Le Monnierův, 5. v.), na př. str. 21, 22, 30 etc.

osamělého individua, tak jak to činila škola přirozenoprávní 18. st., nýbrž správně klade člověka hned od počátku v společnost, ne-li jinou, tož aspoň rodinu. Tato „socialní sympathie" Tarde-ho jest mu identickou s potřebou žíti v společenství, není to tedy jen sympathie v užším a běžném slova smyslu. Její projevem jest nápodobivost, jež pak opět sesiluje a šíří tuto sympathii, vyvádějíc ji z rodiny v stále širší a širší kruh socialní. (Viz, co nahoře řečeno o šíření se právních vztahů.) Tímto pojmem socialní sympathie Tarde jeví se pokračovatelem starších francouzských, socialních a politických tradicí, jmenovitě i Comte-ho. Akcentováním sympathie dáno jest i stanovisko Tarde-ovo k filosofii, jež ztotožňuje moc a právo. Zde třeba vystříhati se nedorozumění. Rozumí se, že každý právní ústav jest výrazem jisté moci, tím však není ještě řečeno, že i každé právní ustanovení slouží a vydáno bylo výhradně jen v prospěchu této moci. Jest si dobře všímati motivu, dle nichž působí moc právotvorná. Tím odpírá Tarde thesi Marxově a Loriově.[21])

Rozumí se, že myšlenka nápodoby a její významu co socialního faktora, není novou, a bylo by divno, aby zjev celkem tak zřejmý nebyl již dříve vzbudil pozornost. Již na př. u Schopenhauera, ba i Leibnitze a později u Comte-ho zdůrazněn význam její v socialním proudění,[22]) a rovněž i ruský sociolog Michailovský[23]) zanášel se významem imitace a „duší davu", tedy otázkami, jež Tarde a Le Bon později studovali. Všichni tito autoři — kromě snad posléze zmíněného Michailovského, který však Tarde-ovi nebyl znám, zanášejí se zjevem nápodoby toliko mimochodem, kdežto Tarde učinil z ní základní kámen své sociologie. Ba, pojav nápodobu co opakování (répétition), hledá Tarde homologie její i v říši mechaniky a biologie: „Apres ces longs préliminaires, le moment serait venu d'exposer les lois générales qui régissent la répétition imitative et qui sont à la sociologie ce que les lois de l'habitude et de l'hérédité sont à la biologie, ce que les lois de la gravitation sont à l'astronomie et les lois de l'ondulation à la physique."[24])

---

[21]) *Tarde*, Les transform. du pouvoir, str. 63 a d., zvlášť str. 65; též *Tarde*, Les transform. du droit, str. 146 v poznámce.

[22]) *Ward*, Soziologie von heute (z angl.), 1904.

[23]) *Stein*, Die soziale Frage im Lichte der Philosophie, 1903.

[24]) *Tarde*, Les lois sociales, str. 32.

Vindikuje-li Tarde nápodobě tak rozsáhlé, všestranné pole působnosti v socialním dění, pak ovšem stanoviti zákony imitace znamená mu stanoviti základní zákony, dle nichž probíhá veškerý sociální a tedy i právní vývoj. Má tedy u Tarde-ho pojem nápodoby i důležitý význam methologický: jen počítáme-li s nápodobou, můžeme dospěti i v sociálních oborech k jistým všeobecným, formulovatelným zákonům.[25])

Jak vůbec nazírá Tarde na pojem zákona? [26]) Jsou dva druhy zákonů, jež zhusta jsou míseny, zákony kausační a tak zv. zákony evoluční (lois de causation, lois d'évolution). Zákony kausační jsou přesné, bezvýjimečné, lze je verifikovati v každé době a v každém místě, vyžadují přísnou kausalitu: za týchž podmínek vznikají tytéž zjevy. Naproti tomu t. zv. zákony evoluční jsou vždy velmi neurčité a chceme-li je applikovati na veškeré neb aspoň mnohé případy, neb chceme-li je poněkud precisovati, jsou plny výjimek. Methodickou chybou jest, že obě tyto různé kategorie mají společné jméno „zákon". Dle Tarde-ho není tedy správné ani potřebné generalisovati platnosť zákonů evolučních a ztotožňovati je se zákony kausačními. Vhodný příklad uvádí tu, pravě [27]): „Pourtant, fût-il prouvé, que les systèmes solaires, épars dans le ciel, depuis leur nébuleuse initiale jusqu'à leur terme ignoré, *évoluent* très diversement et que la formule générale de leur évolution est tenue à rester extrêmement lâche et presque insignifiante, cela ébranlerait il le moins du monde la vérité des lois mécaniqueset de la loi newtonienne (tedy zákonů kausačních par excellence)?" — Mísení obou těchto kategorií vyvolalo zmatky ve vědách socialních, zvláště v politické ekonomii. Zakladatelé této vědy, praví Tarde, byli zcela v právu, hledali-li i pro tento obor zákony, jež by svojí přísností a obecností odpovídaly zákonům fysickým. Theorie hodnoty, kdyby byla formulována psychologicky, měla by ráz zákonů kausačních, ale chybou bylo, že v politické ekonomii byly vysloveny mnohé jiné domnělé zákony, jež platily vskutku jen ojediněle a příležitostně.

Přeměny práva, právě tak jako proměny průmyslové, ob-

---

[25]) *Tarde*, Les transform. du droit, str. VI, 170.
[26]) Srv. *Tarde*, Les transf. du droit, str. 123 a d.
[27]) *Tarde*, o. c., str. 124.

chodní, náboženské, jazyka, vubec socialní, ač přerozmanitě probíhající, obsahují přece při bližší analyse jistá, stálá pravidla.

Co nacházíme na dně všech právních pochodů a přeměn? Tarde obnovuje tu starou theorii syllogismu. Praví: logický process syllogismu není toliko pravidlem úsudku, nýbrž také pravidlem vule. Dosud byla věnována pozornosť pouze t. zv. syllogismu intellektuálnímu, který kombinuje dvě přesvědčení subjektivní (croyances) ruzné intensity, a jichž stupně intensity jest si všímati. Jest však dobře rozeznávati druhý syllogismus — Tarde zve jej morálním (syllogisme moral) — který kombinuje přesvědčení s přáním (une croyance avec un désir). Oba druhy syllogismu obsahují pak v závěru povinnosť, závazek v nejširším slova smyslu: povinnosť něco t v r d i t i (devoir d'affirmation) v prvém, a povinnosť nějak j e d n a t i (devoir d'action) v druhém případě.[28])

Důležito jest však při morálním syllogismu všimnouti si stupně intensity v přesvědčení a přání spolu kombinovaných: neboť u přesvědčení může tato intensita probíhati od úplné subjektivní jistoty až k úplné pochybě, u přání: od vášnivého chtění až k úplné lhostejnosti. Neboť jenom tato nekonečná variace a nestejnosť působí, že dva syllogismy, setkavší se v duši člověka, v níž jich závěry buď si odporují, buď se potvrzují, nevyvolají vždy — v prvém případě — ničivou srážku (choc destructeur), v druhém případě neplodné spojení (accouplement stérile).

Tedy: dvě představy neb dvě přání, v duši člověka proudem nápodoby zanesené, buď si odporují, i nastává mezi nimi to, co Tarde nazývá „logickým soubojem" (duel logique), neb se potvrzují a spojují (accouplement, union logique). Tyto rozpory, resp. tato spojení jsou tedy dle Tarde-ho logickými zákony imitace. — Z toho však, co tuto řečeno, jest viděti, že theorie „boje za právo" jest jednostranná. Neboť existují-li práva, která si navzájem

---

[28]) Příklad (u *Tarde-ho*, o. c., str. 125) syllogismu intellektualního: Je c r o i s que le Coran est infaillible — or je c r o i s que, d'après le Coran, le soleil tourne autour de la terre — donc je d o i s affirmer, c'est à dire, m'efforcer de croire que la terre ne tourne pas autour du soleil. — Syllogismus praktický, morální: Je d é s i r e faire mon salut — or, je c r o i s que si je ne jeûne pas en Carême, je ne me sauverai pas — donc, je d o i s jeûner, c'est à dire tâcher de la vouloir.

překážejí a mezi nimiž jest jedno toliko zvoliti a druhé zavrhnouti, jsou také práva, jež si vzájemně pomáhají buď tím, že se kombinují v nový útvar, buď tím, že jedno právo nemůže se šířiti, aniž by urychlilo tím i šíření se práva jiného. Jest tedy Iheringova theorie boje za právo pravdivou jen z části.[29])

Vraťme se k syllogismu: intensita závěru, t. j. povinnosti něco tvrditi neb nějak jednati (viz nahoře), odvozené z našich přesvědčení (croyances) neb z našich přání, závisí tedy na jich nestejnosti a mění se s ní, tato intensita roste nebo klesá jako zmíněné dvě kvality duševní, jest tedy v stálém vzestupu a sestupu, jest tedy tato insensita přesně určována stupněm jich síly (t. j. přesvědčení a přání). Proto snadno pochopíme že, srazí-li se v duši člověka dva závěry, tedy dvě povinnosti, jen povinnosť méně intensivní, méně živě pociťovaná jest zrušena neb paralysována, druhá povinnosť sice zůstane, ale její intensita jest zmenšena. Naopak, když dvě povinnosti v duši člověka se potvrzují, intensita každé z nich zmnoží se intensitou druhé. — Vše, co sesiluje neb seslabuje přesvědčení (croyance) neb přání (désir) horní neb dolní návěsti syllogismu morálního — tím však jsou nová přesvědčení, resp. nová přání vnikající v duši člověka nápodobou, jež opět opírá se o nové vynálezy — má přirozeně vliv na intensitu závěru, tedy cítěné povinnosti. — Jest se však zmíniti ještě o zvláštním případu praktického syllogismu.[30]) V takovémto syllogismu může totiž horní návěsť obsahovati přání takové intensity, tak pevně zakotvené v té které lidské duši, že působí téměř bez vědomí subjektu. Takovým jest na př. u křesťana přání, touha po spáse. V tomto případě, dle principu nahoře vytčeného, povinnosť jednati (tak či onak) jest pociťována zvláště mocně, absolutně. Jest to povinnosť morální v praegnantním slova smyslu, povinnosť zdánlivě čistá, jež ztratila vědomí své příbuznosti se vztahem účelovým, z nehož však má ve skutečnosti svůj původ. Ale případ právě vytčený může se vyskytovati i v syllogismu intellektualním, neboť nejen u věřícího, i u člověka prostého předsudků dogmatických vyskytují se stejně jistá nevyvratitelná přesvědčení.

Závazek morální v podstatě a původem svým obsahuje tedy

---

[29]) Srv. *Tarde*, La philosophie pénale, str. 24 a d.

[30]) Srv. *Ihering*, Der Kampf ums Recht, 1897, str. 1 a d.

jistý účel, jest účelovým (devoir de finalité). Závazek právní jest pak jen zvláštním druhem závazku, povinnosti morální. Není tedy každý závazek morální i závazkem právním, nýbrž jen tehdy, patří-li k oněm povinnostem, které zákonodárce (ať již jakýkoli) cítil se zavázán sankcionovati, pokládaje tuto sankci za užitečnou k dosažení toho kterého účelu naznačeného vůlí celku. Jest tedy ten který závazek jen tehdy právním, jestliže shoduje se se závěrem praktického syllogismu, v zákonodárci existujícího. Naopak však může se státi, že ten který subiekt jest právně zavázán v případu, v němž jeho morální povinnosť směřuje k jinému: tedy krise mezi právem a morálkou, jež dle — svrchu uvedených zásad — vyskytuje se hlavně v dobách převratu náboženských. Povinností moudrého zákonodárce jest provésti tu nápravu:[31]) „en subordonnant ici et partout la consécration civile des obligations à leur valeur morale." Z řečeného však zároveň vyplývá, že dle měnící se povahy účele, kterého zákonodárce snaží se dosíci, jakož i dle neméně měnivé povahy a síly různých názoru a mínění na něho působících (dílo to ovšem opět vynálezu a jich nápodoby!), jest i velmi různým — v různých legislacích — číselný poměr závazku pouze morálních a závazku právních.

Řekli jsme, že mravní závazek jednotlivce stává se závazkem právním, shoduje-li se obsah jeho s obsahem závěru zákonodárcova. Tu však jest si ještě připamatovati, že duševní práce, jež byla vykonána ať u jednotlivce, ať u zákonodárce, jest mnohem složitější, než by se zdálo jen dle toho, co nahoře bylo uvedeno. Neboť v duchu toho i onoho existoval zpravidla ne pouze jeden syllogismus, ale více, po případě i mnoho odporujících si neb souhlasných syllogismů. Zde pak jeví se úzká souvislosť mezi theorií právního (resp. morálního) závazku a hospodářskou theorií hodnoty. Jednak totiž jednotlivý subjekt nikdy nevstoupí bez váhání, bez vnitřního kolísání a odvažování v závazek, uvažuje o výhodách, jež mu závazek jeho poskytne, a srovnává je s obětmi, jež třeba bude vynaložiti, konfrontuje přání s přáními, přesvědčení s přesvědčeními (croyances-désirs). Bojuje vnitřní boj mezi těmito různými živly, a každá nová myšlenka, jež bude míti za následek sesílení neb pokles jeho přání neb přesvědčení v horní neb dolní návěsti každého

[31]) *Tarde*, Les transf. du droit, str. 132.

z těchto syllogismů, sesílí neb seslabí ten který závěr, zvýší neb sníží hodnotu toho kterého objektu, který jest předmětem úvah a přání, a konečně rozhodne o výsledku boje. Z druhé strany však i zákonodárce, když sankcionuje nějakou právní disposici, jež obsahuje závazek něco činiti neb něčeho se zdržeti, jest si dobře vědom, že zasahuje do směsice protivných zájmů, a že jedněm svým zákonodárným aktem prospívá, resp. dává přednost před jinými. Proto i on — jako nahoře zmíněný jednotlivý subjekt — dlouho odhadoval relativní hodnoty, než se rozhodl, než zvolil. Proto modifikace vyvolané v systemu hodnot mají v zápětí i změny na př. v stupnici deliktů a trestů, tedy působí na proměnu práva trestního, avšak mají konečně v zápětí i proměnu legislace civilní: způsobují zákaz jistých věcí dříve dovolených a naopak dovolují jisté věci, dříve zapovězené. Tarde cituje tu příklady: Prohibice neb překážky dlouho kladené zcizení venkovských nemovitostí byly v nové době zrušeny neb nahrazeny novými zákony (na př. akta Torrensova), jež usnadňují alienaci nemovitostí; neboť držení zděděných nemovitostí v rukou jedné rodiny mělo dle starších názorů zvláštní hodnotu, jež však stále se menšila, a odtud konečně pokles takto chápané hospodářské hodnoty měl v zápětí i změnu práva občanského. Jiný příklad: Naproti zájmu věřitele, zabaviti všechen majetek, mobilární i immobilární, insolventního dlužníka stojí zájem tohoto učiniti všechny části svého majetku nezabavitelnými. Co učiní zákonodárce, jak upraví exekuční řád? Učiní rozhodnutí, jež — dle běžných právě názorů — bude míti větší hodnotu pro celek socialní.

Kdyby tedy podařilo se — praví Tarde — sestrojiti theorii hodnoty, jež by nás poučovala o obecných příčinách, jež stále vyvolávají změny v systemu hodnot, byl by tím pro zákonodárce naznačen směr, v němž — po čas působení oněch příčin — bylo by i přepracovati zákony. Jest však jasno — dokládá Tarde [32]) — že těmito příčinami jsou v poslední analyse objevy a vynálezy individualní, inovace, šířené nápodobou, ať již vědomou či bezděčnou atd.

Tedy: theorie právního závazku a theorie hodnoty jsou dle Tarde-ho v úzké, vnitřní souvislosti a obě připínají se k theorii

[32]) *Tarde*, Les transf. du droit, str. 137, srv. též str. 138.

(praktického) syllogismu, nahoře probírané.[33]) Všechny tyto syllogismy však, složené z přání a přesvědčení (désirs et croyances), jež denně a stále v duši člověka se tvoří, vznikají působením nápodoby, opírající se o vynálezy (v nejširším slova smyslu), přání a přesvědčení v nich obsažená buď si navzájem odporují (duel logique), neb se potvrzují a sesilují (accouplement logique), tertium non datur. Tento konflikt a tato shoda jsou tedy dva všeobecně platné, logické zákony imitace, je nalézáme ve veškerém právním dění, ve všech proměnách práva, jako zákon tíže ve veškerém dění přírodním; ale tyto zákony nevylučují bohatou rozmanitosť konkretních evolucí právních, naopak Tardem akcentovaná důležitosť individualní iniciativy a tedy jisté nahodilosti ve veškerém socialním dění tuto rozmanitosť předpokládá. Tarde sám shrnuje vývody své o socialní zákonitosti v tato slova: La logique ... rigoureuse gouverne les phénomenes psychologiques et les phénomenes sociaux vus sous un certain angle, comme la mécanique régit les mouvements physiques. Et même, à proprement parler, la logique ainsi entendue n'est autre chose qu'une mécanique mentale et sociale, dont les regles aussi rigoureuses qu'universelles et permanentes régissent les rencontres de ces formes concourantes ou opposées que j'ai appelées croyances et désirs, véritables quantités ... susceptibles de croître et de diminuer indéfiniment ... et qui, additionnées les unes aux autrés, soustraites les unes des autres, combinées les unes avec les autrès, expliquent toutes les révolutjons morales, partant politiques et juridiques de l'humanité."[34])

Nutno zmíniti se o významu a místě Tarde-ho v dějinách socialní, a tedy i právní filosofie, i pokusiti se o vyšetření vlivů, jimž podléhal. Mazel[35]) rozeznává ve vývoji sociologie v 19. století případně tři fáze: ekonomickou, naturalistickou a psychologickou. Činnosť Tarde-ova, jak dolejí bude šíře rozvedeno, jeví se co reakce proti nepřílišnému naturalismu v této vědě. Tento sociolog akcentuje v životě a rozvoji společnosti v prvé řadě prvek psychologický — nápodobu, jak už nahoře bylo šíře doloženo. Které nauky obrážejí

[33]) *Tarde*, o. c., str. 130.

[34]) *Tarde*, Les transf. du droit str. 139.

[35]) *Mazel*, Synergie sociale str. 330; srv. *Pakaut*, Précis de sociologie, 4. v. z r. 1909, str. 16 a d.

se v jeho theorii? — Ve francouzské filosofii druhé polovice 19. stol. — ač i tu darvinismus a evolucionismus měly vliv nemalý — přece směr idealistický nebyl nikterak zatlačen a vykazuje jmenovitě dva důležité myslitele: Fouillée-ho a Renouviera. První z nich postupuje do jisté míry eklekticky, jeho tendencí jest smířiti, uvésti u vyšší synthesu oba prvky filosofické: naturalistický a idealistický. Odtud i v jeho politické a právní filosofii pojem t. zv. „kontraktualního organismu". Ve svých spisech klade všude důraz na samostatnosť a důležitosť psychologických jevů. Nejvýznačnější a vlastně základní jeho pomysl filosofický: „idea-síla" (ideé-force) zakládá se na tom. Nevím, bylo-li si toho dosud všimnuto, ale mám za to, že tyto názory Fouillée-ovy o samostatnosti a důležitosti psychologických jevů měly vliv na Tarde-ho, vždyť celá jeho soustava jest toho obrazem. Ovšem v jednotlivostech — tak na př. v otázce determinismu vůle a jinde — názory jich se rozcházejí. Praví Tarde sám ve své „Philosophie pénale", str. 13: „Personne n'a d'ailleurs aussi fortement montré que M. Fouillée; ... que les faits psychiques sont des réalités agissantes et non de simples éphiphénomènes dont la suppression ne changerait rien au cours des faits physiques. Il a raison d'attacher à cette démonstration une grande importance. A mon point de vue, elle en a une c a p i t a l e." Rovněž i představa „idey-síly" nezůstala bez vlivu na něho.[36] [37] — Ale i Renouvier — a dle mého názoru zvláště význačně — měl vliv na socialní filosofii Tarde-ho. Renouvier jest z nejvýznačnějších zjevů idealistické filosofie francouzské nové doby. Ovšem i s Renouvierem polemisuje Tarde, pokud se týče jeho názorů o možnosti indeterminismu.[38] Na druhé straně však svým popíráním historického (a tedy i evolučního) zákona všeobecně platného, vylučujícího možnosť více vývojových cest, uvedením jisté nahodilosti do toku dějinného, akcentováním významu velikých duchů a tím činorodé síly a

---

[36]) Srv. na př. *Tarde*, Les transf. du droit, str. 47, 142.

[37]) Z prací *Fouillée*-ových jest tu srovnati k svrchu uvedenému: L'évolutionisme des idées-forces (srv. ve vyd. z r. 1906: úvod, str. V, a d., str. 101 a d.). S pojmem „idée-force" operoval Fouillée již v prvých svých pracích. Srv.: La liberté et le déterminisme (ve vyd. z r. 1907, str. 233 a d.), dále jest srovnati jeho: L'Idée moderne du droit, srv. str. 247 a d.

[38]) *Tarde*, La philosophie pénale, str. 14 a d.

individualní iniciativy, potíráním idey o realnosti společenského organismu a antiindividualistické tendence v ní obsažené, a potíráním představy pokroku, který by se prováděl fatalně, mechanicky a v nepřetržité jednotvárnosti — celou touto filosofií Renouvier přímo předchází Tarde-ho.[39]) — Konečně — dle našeho mínění — i Stuart Mill měl jistý vliv na sociologické názory Tardeho. Jeho logika byla mu dobře známa.[40]) Srovnati jest tu Millovy názory o všeobecně platných zákonech v historickém dění, o jisté míře nahodilosti v tomto, o významu velikých individualit.[41]) — Vedle těchto tří myslitelů, jichž působení na Tarde-ho vyvozujeme nepřímo, jest však ještě čtvrtý, kterému Tarde dle vlastního doznání vděčí za různé inspirace k svým pracím: Cournot. Již u Cournota nalézáme myšlenku, že ve výkladu dění socialního nutno popřáti jistý podíl — ač ne vše — náhodě („un certain mélange de lois néccessaires et de faits accidentels"). Již u něho prokmitá význam invence a imitace v socialním vývoji, a přednost faktorů psychologických před čistě biologickými u vysvětlování jevu společenských, vzájemný vliv individua a společnosti etc.[42])

Bylo řečeno nahoře, že Tarde inauguroval v sociologii v nejširší míře methodu psychologickou. Dle něho výklad zákonů socialních jest třeba hledati v psychologii, a to v psychologii „intercelebrární" (jak ji Tarde precisuje), ve vědoměm styku více individuí, a v prvé řadě dvou individuí. Zde sluší hledati dle něho elementární fakt společenský, jehož různá seskupení a přehojné kombinace tvoří pak t. zv. jednoduché zjevy, předmět to jednotlivých věd socialních. „Styk ducha s jiným duchem jest vskutku v životě každého z nich událostí zvláštního rázu, styk tento jasně se liší ode všech ostatních jich styků s všehomírem a vyvolává stavy duševní, naprosto nepředvídané a nevysvětlené fysiologickou

---

[39]) O filosofu Renouviera srv. *Höffding*, Philosophes contemporains. 1908 str. 79—88, hlavně str. 83. *Michel*, L'Idée de l'Etat, 1896, str. 595 a d., str. 599 a d., str. 617 a d. Srv. i zejména *Tarde*, Les transform. du pouvoir, str. 246 a d.

[40]) Srv. *Tarde*, Les lois sociales, str. 27.

[41]) *Stuart Mill*, A system of logic, etc., vyd. z r. 1906, kniha 6., kap. 11.

[42]) O Cournotovi v.: *Bouglé*, Les rapports de l'histoire et de la science sociale d'après Cournot. (Revue de métaphysique et de morale. Mai z r. 1905).

psychologií.“ [43]) — Styk těchto dvou subjektů jest jediným a nutným prvkem života socialního a záleží vždy — dle Tarde-ho — v nápodobení jednoho druhým. „Nechť cokoli činíme, myslíme, pravíme v styku socialním, vždy nápodobíme druhého v každém okamžiku, ač-li nevynalézáme (innovions), což jest ovšem poměrně řídké.“ Ostatně i tyto vynálezy, tyto inovace při bližší analyse jeví se nám většinou kombinacemi starších příkladů a zůstávají cizími životu socialnímu, pokud nejsou nápodobeny. Z uvedeného vyplývá tedy, že stálým znakem socialního faktu (a tedy i právního) jest nápodobivosť: jen dá-li se ten který fakt nápodobiti a jest nápodoben, má význam socialní. Původně, jak uvedeno, tento vztah imitační neexistoval mezi individuem a větší massou individuí (jako snad později), ale toliko mezi dvěma subjekty. Tak děje se dosud u člověka výhradně v prvých dobách jeho života. Teprve v pozdějším stupni svého vývoje řídí se člověk v jednání svém i dle vzorů neindividualních, tedy kollektivních. Tarde praví tu případně: „avant de parler, de penser ... comme on parle, comme on pense ..., nous avous commencé par parler, penser ... comme il ou elle parle, pense etc.“ [44]) — Z nahoře vyloženého, prostého fakta vyplývá však, jak pochybeným jest mínění těch, kteří při výkladu nějakého socialního jevu, a tedy i právní genese, popírají neb zneuznávají tvůrčí roli individualní iniciativy, a kteří „ducha národa, rasy“ etc. prohlašují za samostatnou tvůrčí moc, nevidouce, že to, co se zdá nám býti dílem metafysické takovéto entity, jest prostě výsledkem činnosti nesčíslných, navzájem se křižujících a nápodobujících jednotek, individuí. V tomto názoru Tarde-ově vyslovena nepřímo i kritika celé historické právní školy německé. Škola tato povstala co opposice proti staršímu právu přirozenému, hlavně však proti onomu, jež kvetlo v 18. st. i onomu, jež hlásal Kant a jeho žáci. Historická škola [45]) hlásala, že není isolované lidské existence,

[43]) *Tarde*, Les lois sociales; str. 28.

[44]) *Tarde*, o. c., str. 39.

[45]) K hist.-práv. škole německé srv. *Savigny*, Vom Beruf unsrer Zeit für Gesetzgebung u. Rechtswissenschaft; *Bergbohm*, Jurisprudenz u. Rechtsphilosophie, 1892, který podal obšírnou kritiku právních principů této školy, a který již před Tardem poukázal na význam individua a contr. temného pojmu „právního vědomí národa“. Srv. hl. o. c., str. 492, 493.

a že vše, co se nám takovým zdá, není ve skutečnosti leč částí vyššího celku. Individuum jest tedy pozorováno vždy jen co část neodlučitelná celku (rodiny, národa, společnosti, statu). Po této stránce učení školy historické snáší se se sociologickou theorií Tarde-ovou, ale jeví se její protikladem tam, kde přívrženci této školy tvrdí, že v životě práva náhoda neb intervence jednotlivých individuí nemá významu, nýbrž že právo prýští ze společného vědomí, ducha národa. Škola historická, co reakce na jus naturale, položila za základ své právní filosofie pojem vývoje (viz nahoře začátek). Po té stránce byl Savigny prvním, který pojem vývoje uvedl hojnou měrou i ve studium právních dějin. Merkel[46]) upozornil na podobnosť názorů Savigny-ho a pozdějších thesí darwinistických. Tarde-ovu kritiku pozdějšího evolucionismu lze ovšem applikovati i na názory historické školy právní o pojmu vývoje (viz dole).

Vykládá tedy Tarde — jak sám praví v opaku k „unilinearním" evolucionistum a Dürkheimovi — podobnosti celku „par l'entassement de petites actions élémentaires, le grand par le petit, le gros par le détail." Tento svůj čin v sociologii přirovnává uvedení theorie buněčné v biologii a infinitesimalního kalkulu v mathematiku.[47])

Na mnohých místech svých spisu akcentuje tedy Tarde význam individualního počinu. Vedle psychologismu jest individualismus význačným rysem jeho theorie společenské. Ovšem chce Tarde říci tu pouze, že východisko veškerých socialních, a tedy i právních změn konec konců tkví ve vynálezu, vyvolaném individuem a rozšířeném napodobou. Invenci pojímá ve smyslu nejširším a oceňuje význam nejen silných, vynikajících individualit, nýbrž i drobných jednotek pro vývoj společnosti: „Le plus savant d'entre nous a quelque chose à apprendre du plus ignorant, le meilleur a quelque exemple à prendre du pire."[48]) „Je n'ai pu citer

---

Srv. i *Tanon*, L'évolution du droit et la conscience sociale. 1905. Tento autor stojí pod vlivem Bergbohma, ale i Tarde-ho (srv. na př. o. c., str. 24). Srv. též psychologickou kritiku pojmu „duch národa" u *Krejčího*, Základy psychologie I. str. 227. z r. 1902.

[46]) *Merkel*, Über den Begriff der Entwickelung in seiner Anwendung auf Recht u. Gesellschaft (Grünhut's Zeitschrift, sv. III. str. 625 etc.).

[47]) *Tarde*, Les lois sociales str. 41 a d.

[48]) *Tarde*, L'action intermentale (Grande Revue, 1900, str. 330).

que peu de noms d'inventeurs illustres. Mais qui de nous n'invente et n'innove à quelque degré, et n'est initiateur obscur par quelque côté . . ."[49]) Rovněž nevyhrazuje Tarde superioritu iniciativní činnosti jen určitým, vyvoleným rasám, vlivy rasy — jak již nahoře uvedeno — jsou dle něho překonávány vlivy socialními, působením nápodoby.[50]) Tím staví se proti sociologům, již u vývoji společnosti zdůrazňují působení rasy a milieu geografického, proti Gobineau-ovi, i Taine-ovi a Renanovi. — V této účasti všech na vývoji socialním — ale jen ve smyslu nahoře vyznačeném — bylo by tedy možno s Palantem[51]) nazvati Tarde-ho individualismus „demokratickým". Avšak výrazu „demokratický" užívá se zpravidla ve smyslu politickém, a tu ovšem Tarde-ova sociologická theorie nevede k závěrům demokratickým. Neboť dle ní moc politickou budou vykonávati vždy jen někteří: „Jest rozdíl, jehož nelze potlačiti, rozdíl mezi silnými a slabými. Pokud bude trvati, bude míti za následek — důsledkem lidské sympathie — touhu vládnouti a říditi, a touhu býti chráněnu a vedenu."[52]) Jsou tedy jeho závěry o vývoji moci politické nikoli demokratické, nýbrž aristokratické.[53]) Lidstvo dle něho spěje ku předu, vedeno elitou náboženskou, hospodářskou, politickou, vědeckou, jež mu otvírá nové horizonty. Proto dle Tarde-ho vyspěje politický vývoj budoucna v posílení principu autority, ne svobody, ovšem autority cíle vědomé a dbalé prospěchu celku.[54]) Ač tedy Tarde neuznává příkrého rozdílu Nietzche-ova mezi pány a otroky, přece názory jeho o vzrůstu autority jsou dosti podobny učení německého filosofa.[55]) — Spencer ovšem — hlavně ve svém „The man versus the state,"[56]) ale i v jiných spisech — projevuje názory, jež jeho

[49]) *Tarde*, Les transform. du droit, str. 140.

[50]) *Tarde*, L'action intermentale, str. 320 a d.

[51]) *Palante*, Précis de sociologie, str. 60.

[52]) *Tarde*, Les transformations du pouvoir, str. 24.

[53]) Srv. též *Bourdeau*, Socialistes et sociologues, 2. vyd. z r. 1907, str. 32.

[54]) Srv. *Tarde*, Les transf. du pouvoir, str. 218, 219 a passim.

[55]) K Nietzschovi srv. *Fouillée*, Nietzche et l'immoralisme, hlav. str. 118 a d.: . . . le collectivisme s'insurge en vain contre la loi qui assujettit les faibles aux forts, str. 120.

[56]) Srv. *Spencer*, The man versus the state (franc. př. Gerschelův, 8. vyd., na př. str. 21, 22, 50, 59, 116, 123 a d.).

socialní a politickou filosofii zabarvují silně individualisticky. Otázkou jest ale, zda tyto názory jeho odpovídají celkovým jeho zásadám sociologickým.[57]) — O odvěkém sporu filosofie o podstatě individualismu možno se Steinem[58]) říci, že dosud všímáno si bylo individua jen v jeho passivitě vůči determinujícímu milieu, nikoli ale v jeho aktivním působení na prostředí. Ve skutečnosti jest každé socialní dění jednotlivce produktem vzájemné činnosti individua a prostředí. Psychické motivace tohoto jednání vycházejí sice většinou z prostředí, ale kombinace těchto motivů, odvažování jednotlivých motivací sesilujících neb seslabujících se navzájem, hlavně ale konečný, rozhodující motiv, který bezprostředně způsobí to které jednání, jest produktem individua. Toto Steinovo řešení jest ale v podstatě pouhým důsledkem Tarde-ovy theorie invence a imitace. Bylo by lze i jinde stopovati vliv myšlenek Tarde-ových na tohoto předního socialního filosofa.[59]) Těmito názory jest Tarde stejně vzdálen od anarchistického individualismu Nietzcheova a Stirnerova i od oněch theorií, jež absorbují v celku význam individuality.[60]) — Individualistické stanovisko Tarde-ho uplatňuje se v otázce právního vývoje vubec, zvláště jasně ale vystupuje v jeho filosofii trestně-právní. V otázce trestní kausality panovalo mnohdy — hlavně od Stuarta Milla — stanovisko, jež Berolzheimer,[61]) případně nazývá chaotickým. Mill vyslovil ve své logice zásadu, že: the cause of a phenomenon is the assemblage of its conditions.[62]) Tento kausální pojem Milluv zneuznává differenciaci, význam individuality v otázce trestní zodpovědnosti. Tarde naproti tomu, odmítnuv rozhodně ono východisko, jež existenci trestní zodpovědnosti činí závislou na existenci svobodné vůle, formuluje theorii trestní zodpovědnosti, pro niž rozhodny

---

[57]) O věci důkladně pojednal *Michel*. La philosophie politique de Herbert-Spencer (Comptes rendus de l'Académie des sciences morales et politiques, r. 1892, p. 215 a d.). Ostatně *Beudant* již před ním upozornil na tento rozpor u Spencera. Srv. *Beudant*. Le droit individuel et l'Etat, 1891, str. 217 a d.

[58]) *Stein*, o. c., str. 411—12.

[59]) Srv. na př. Steinovy vývody o vývoji práva, o. c., str. 124 5.

[60]) Srv. též *Fournière*. Essai sur l'individualisme, 1901.

[61]) *Berolzheimer*. Kritik des Erkenntnisinhaltes, 1 sv. syst., str. 237 a d.

[62]) *St. Mill*. System of logic, kniha 3., kap. 5., sec. 3. resumé.

jsou dva momenty: idea individualní identity (identité individuelle) a socialní podobnosti (similitude sociale). Toto nazíráni na trestní zodpovědnosť jest logickým důsledkem jeho individualismu, nahoře formulovaného. Identita osobní sama nestačí; jest třeba, aby původce i oběť trestního činu byli a cítili se, více méně, společníky téhož socialního celku, aby vykazovali jistý počet socialních podobností, opírajících se o nápodobu. [63]) Touto kombinací Tarde-ho theorie trestní zodpovědnosti stává se originální, první z obou momentů — nutnosť identity individualní — stanoven již před ním.[64])

Své názory právně-filosofické, jmenovitě pokud se týče otázky vývoje právního (Tarde užívá místo „évolution" raději výrazu „transformation", reservuje výraz „evoluce" názorům jím potíraným) Tarde vykládá hlavně v souvislosti s polemikou proti Spencerovi a jeho žákům. Ovšem jeho polemika nesměřuje snad proti všem poznatkům evolucionismu, nýbrž hlavně proti předčasným a přílišným generalisacím, jichž dle jeho názoru dopouštěli se právní historikové a filosofové evolucionističtí. [65]) Hlavně popírá zákon, již Spencerem formulovaný, přechodu od „stejnorodého k různorodému" a jeho applikaci na vývoj právní. Zákon tento prohlašuje za libovolný, skutečnosti neodpovídající. Proti původní jednotě a stejnorodosti, tímto zákonem hlásané, namítá, že již v začátku socialního, tedy i právního vývoje existuje nekonečná rozmanitosť, differenciace, individualita. „La vérité est que l'hétérogène seul est instable et que l'homogène est stable essentiellement. [66]) Dále úmysl sevříti jevy socialní, a tedy i právní ve formule vývojové, jež by je nutily k stálému, jednostejnému, hromadnému opakování se bez hlubších změn sváděl dle Tarde-ho dosavádní sociologii na scestí. [67]) Tato methoda sociologická jeví se již v starověké představě „velikého, cyklického roku", v novější

---

[63]) Srv. *Tarde*, La philosophie pénale, str. 89 a d.

[64]) Srv. doklady u *Berolzheimera*, Strafrechtsphilosophie, 5. sv. syst., str. 48 a d.

[65]) K evoluční filosofii Spencerově srv. *Fouillée*, Le mouvement positiviste et la conception sociologique du monde, 1896 a *Collins*, H. Spencera filosofie souborná (překl. Peroutkův).

[66]) *Tarde*, Les lois sociales, str. 159 a d.

[67]) *Tarde*, o. c., str. 25.

době objevuje se ve Vicových „ricorsi“.[68]) dále však i v Hegelově filosofii dějin a konečně v učeních některých přívržencu moderního evolucionismu. „V létech sedmdesátých a osmdesátých byl darwinism neomezeným vládcem myšlení biologického a uznaným vudcem spekulování v jiných vědách.“[69]) Organická právo- a státověda opanovala pole. Ovšem v jednotlivostech i tu panovaly u různých autoru různé odchylky, hlavně dle rozsahu hlásané analogie mezi organismem a právem neb státem. Avšak, jak ve filosofii vubec, tak i v socialní a právní filosofii nastala v nejnovější době reakce. Darwinismus Haeckelova[70]) rázu prožívá nyní krisi. — Naturalismus, kolem polovice 19. st. počal zatlačovati starý hyper-idealismus, tento „idealismus bez smyslu pro skutečnost“, — jak praví Berolzheimer[71]) — který jest znamením tehdejší filosofie a zvláště i právní filosofie. Avšak nový směr, naturalismus, nevyhnul se jednostrannosti a přehánění starého idealismu, i on pokládal se za jedinou oprávněnou formuli k vysvětlení života. Smysl pro skutečnosť procitl a rozbujel tou měrou, že vše ideologické bylo prostě škrtnuto. Skutečným jest pouze — tak bylo tvrzeno — co možno smysly vnímati a rozumem luštiti, co nad to jest, jest pouhou dětskou hračkou. Idey zavrženy co pouhé fantastické výplody mozku, v světovém názoru zamítáno všeliké theologické stanovisko, v umění a literatuře postulován naturalismus, ve filosofii empirismus, právní filosofie nahrazována z jedné strany historickým a ethnologickým bádáním, z druhé strany ekonomickým materialismem (Marxismus a epigoni). Čirý a důsledný naturalismus nedovedl však zodpověděti všechny otázniky, i nastala přirozeně svrchu zmíněná již reakce. Filosofie naturalistická a evolucionistická upadala mnohdy v onu chybu, již vyčítala dřívějším theoriím práva přirozeného: v dogmatismus. Nehšila mnohdy, co v její theorii bylo skutečným, jistým poznáním, a co pouhou vírou.[72]) — V právní a státní filosofii byl prvním

[68]) O Vicově filosofii dějin srv. *Janet*, Dějiny vědy politické II. str. 304 a d.

[69]) *Rádl*, Dějiny vývojových theorii v biologii 19. st., r. 1909, str. 405.

[70]) Sr. populární *Haeckelovy* přednášky: Religion et Evolution (přel. Bos).

[71]) *Berolzheimer*, Die Kulturstufen der Rechts- und Wirtschaftsphilosophie, 2. sv. syst. str. 28.

[72]) O naturalismu srv. *Cresson*, Les bases de la philosophie naturaliste, 1907, hlavně str. 173 a d.

příznakem obratu boj, který sveden v novější literatuře proti šíření pojmu „organismus" v socialních vědách. Tarde náleží mezi jeho odpůrce.[73]) Potíral pojem společenského organismu, tu však měl již předchůdce. Jemu však náleží hlavní zásluha, že podrobil kritice evolucionistické názory o tvoření se a vývoji práva, a to u všech oborů práva, jak dále bude podrobněji uvedeno.

Evolucionisté — praví [74]) — studujíce přeměny práva, jmenovitě práva rodinného a vlastnického vyslovili jisté všeobecné zákony, jež, dle jich názorů, nutí vývoj společenský pohybovati se stále a všude touž řadou sukcessivních fází, libovolně jimi načrtnutých. Avšak tyto domnělé obecné zákony jsou plny výjimek, i bylo třeba uznati, „que l'évolution juridique . . . est non pas une route unique, mais un réseau de voies où les carrefours abondent." Uznává sice Tarde všude nutnosť vývoje, genese transformismem, avšak potírá představu transformismu jednočarého (unilinéaire), který jest mu determinismem zbytečně přehnaným. Spokojuje se pojmem prostého determinismu, který vyžaduje sice u všech zjevů poslušnosť zákonů mechanických a logických, ale který — m i m o t o — nenutí jich, jak praví, aby poslouchaly oněch tyranických pravidel, z nichž každé začíná slovy: „la formule de l'Evolution . . ."[75])

Jsou dva smysly, rozličné, výrazu „evoluce", applikovaného na vývoj společenský a právní. V prvém pojetí, zcela jasném, značí evoluce nápodobující šíření se (propagation imitative) — u větším neb menším rozsahu — příkladu nějakého, vrženého ve společnosť prvním iniciatorem; avšak „evolucí" označuje se i přeměna náhodná („métamorphose à la Protée"), řada různých iniciativ, více méně spojitých. Všimneme-li si nějaké právní instituce, na př. soudního souboje, řízení porotního etc. samy o sobě, a stopujeme-li ji v toku dějinném, nic jasnějšího než idea evoluce. Neboť změna jevící se tu spočívá ve dvou momentech:

---

[73]) Z kritiky „společenského" organismu srv.: *Jellinek*, Všeobecná státověda (překl. Foustkův), str. 155; *Korkunov*, Lekciy po obščej těorii prava, 9. vyd. z r. 1909, str. 190 a d. — *Tarde*, Les lois sociales, str. 50 a d. — O idealistickém směru nejnovější filosofie: *Brunschwieg*, L'idéalisme contemporain, 1905.

[74]) *Tarde*, o. c., str. 26.

[75]) *Tarde*, Les transform. du droit, str. II.

ve větším neb menším imitativním rozšíření se právnické instituce, jež zrodivši se kdesi v mozku jednotlivce, díky zvláštním okolnostem, rozšířila se v nových vrstvách a na nové případy, a ve větší neb menší víře v účinnosť této nové myšlenky. Tato, na nápodobě spočívající propagace nové myšlenky, nové právní instituce, a zmíněná víra v její účinnosť jsou dva stálé, souběžné zjevy, jež, rostouce neb klesajíce odpovídají vskutku představě vývoje — řadě to vzrůstů a poklesů. Avšak i tu bylo by nesprávno domnívati se, že každý socialní, a tedy i právní zjev podléhá nutně takto formulované vlně vývoje, tedy střídavému vzrůstu a klesání jeho významu neb užívání. Jsouť instituce právní (na př. testament neb hypotheka), jež vynalezeny a nápodobou rozšířeny, těší se stálému úspěchu. Rovněž nesprávno bylo by generalisovati v ten smysl, že by klesající víra v účinnosť jisté právní instituce měla v zápětí vždy a všude i klesající nápodobu této instituce: tak na př. víra v účinnosť porotního řízení klesá, kdežto instituce sama se spíše šíří. Z toho ale jest i viděti, že obliba neb naopak zastaralosť právních zřízení, jako vůbec všech socialních (na př. jistého náboženského obřadu, toho kterého slova etc.) podmíněna jest jistými okolnostmi, z valné části nahodilými, jež působí na jich vzrůst neb pokles.

Všimněme si však druhého, nahoře uvedeného významu „evoluce": Označujeme-li slovem „evoluce" postupné nahrazení více právních vynálezů, byť i souvislých a příbuzných (na př. skupinu různých ordálií, více forem civilně-processuálních, více systémů příbuzenských neb dědických) jedněch druhými, stává se pojem evoluce mnohem spletitějším, zcela různým od smyslu prvého, nahoře rozebraného. Neboť v tomto druhém případě nacházíme opravdovou diskontinuitu a nahodilosť, kdežto k pojmu evoluce náleží přece dle její zastánců souvislosť a nutnosť. V prvém případě, kde jde o střídání se různé kvantity při téže kvalitě, bude snad kdy možno statistice stanoviti jakási pravidla, jakési dosti obecné formule zákonné. Avšak jak možno formulovati poněkud jen přesné zákonnou spojitosť, ač-li vůbec zde o zákoně možno mluviti, v případě druhém, kde jde o záměnu jedné kvality druhou, a nikoli jako v případě prvém o pouhou záměnu různého stupně téže kvality? Byla-li nahrazena na př. starořímská legis actio řízením formulárním, jest to zajisté podstatně jiný zjev než stoupající neb klesající obliba té které — ale téže — formy processní.

Tvrdí-li se v prvém případě, že nahrazení ono bylo povlovným, že počátek nové právní instituce (na př. formulárního řízení) připíná se těsně ku konci předcházející, přece jest jisto, že v určitém okamžiku a v určitém místě byl uveden ve starou formu nový zárodek, více méně náhodný a nepředvídatelný.

Jiná nedůslednosť evolucionismu nahoře uvedeného: přívrženci jeho tvrdí totiž, že evoluce právní, jako každá jiná, jest differenciací (z původní stejnorodosti). Správně namítá Tarde, že náhled tento lze jen tehdy prohlásiti za důsledný, když by differenciace u každého národa právně se vyvíjejícího postupovala týmž způsobem. Ale vedle toho to, jedině logicky přípustného významu užívají právní evolucionisté pojmu differenciace způsobem, odporujícím jich základní zásadě o jednotnosti vývoje. Tak na př. srovnávajíce dějiny práva francouzského s právními dějinami německými, ukazují, že obě tato práva, vyšedše z téhož právního stavu francského, během doby značně se od sebe odchýlila, jmenovitě vlivem, u obou v různé míře působícím, práva římského a kanonického, tak že, kromě stoupající snahy o legislativní centralisaci, není mezi nimi podobnosti v jich historickém rozvoji. Podobně má se věc u právních dějin francouzských a anglických. Jak tedy v těchto případech smířiti nutnosť jednotného, stejného vývoje, jinde hlásaného, s nutností těchto změn? Správně dokládá pak Tarde: Jsou-li takové různosti právního vývoje u národů, jež stále navzájem na sebe působily, což teprve u národů sobě zcela cizích a bez nejmenšího styku? Námitka evolucionistů, že by evoluce, ponechána sama sobě, vskutku odpovídala jich formuli, prohlašuje Tarde za nepřípustnou hypothesu, ježto není myslitelna proměna práva, nepůsobí-li na ně vnější a náhodné vlivy (tak na př. právní myšlenky odjinud převzaté), aneb innovace vyvolané silnými individualitami, třeba domácími. Zdaž bylo by se na př. staré kviritární právo římské proměnilo a vyvíjelo bez válek a annexí, jež Řím uvedly ve styk s cizinou, a pod jejíž vlivem praetor uvedl nové živly v staré právo? Zda byl by se jinak vytvořil pojem juris gentium? Naopak nescházejí v právních dějinách příklady, že právní instituce národů odloučených od styku se zevnějškem udržely původní, starobylou strukturu.[76])

[76]) Srv. příklady u *Tarde*-ho, Les transformations du droit, str. 164..

Při bližší analyse shledáváme tedy, že nic není chybnějšího, než s představou evoluce vůbec, a tedy i právní spojovati souvislý, nerušený pochod změn. Naopak shledáváme, že tento proud přerušován a svážděn jest v jiné směry novými myšlenkami, objevivšími se náhle a nepředvídatelně. Bylo možno na př. předvídati, že klassické právo římské bude tak silně otřeseno a ve své jakosti porušeno vlivem křesťanství a byzantskou kulturou jím uvedenou?[77]) Zkrátka: změny práva jsou nemyslitelny bez jistého, vnějšího nárazu, pod nímž při bližším rozboru shledáme působení individuelní ve formě vynálezu (v nejširším slova smyslu), šířeného nápodobou.

Dogma evolucionistické,[78]) tak jak bylo applikováno různými autory (na př. Letourneau, Aguanno) na vývoj právní, lze tedy shrnouti v tyto věty: týž základní stav, totéž východisko. Ale vedle toho jiní tvrdili totožný všude pořad jednotlivých fází právního vývoje (byť i z původní různorodosti), jiní konečně, že jednotlivé právní instituce (na př. řízení soudní, organisace soudní etc.) směřují — byť různými cestami — přece jen spontanně k témuž stavu „ideální dokonalosti". Potíraje tento třetí bod,[79]) Tarde staví se proti zavádění jakési absolutní, transcendentální teleologie k vysvětlení socialního a tedy i právního vývoje. Tím ovšem není řečeno, že by popíral i t. zv. immanentní teleologii socialního dění. Neboť tuto immanentní a subjektivní teleologii jest dobře lišiti od teleologie v absolutním a objektivním slova smyslu. Neboť dle absolutně-teleologického názoru přizpůsobeno jest nejen jednání lidské vůle, ale vůbec veškeré přírodní dění jistým účelům. A proto není třeba, aby immanentně-teleologický názor byl spojen s naziráním objektivně-teleologickým rázu Leibnitzova a Schellingova. Naopak, může mu i odporovati.

Všimněme si nyní jednotlivých oborů právních a jich vývoje dle Tarde-ho theorie. Pokud se týče práva trestního, nebyly — dle Tarde-ho — při pozorování společnosti na původním stupni vývoje, po případě i u dnešních národů primitivní kultury, a to neprávem, rozeznávány styky společnosti se zevnějškem od styků

[77]) *Tarde*, o. c. str. 165.

[78]) *Tarde*, o. c. str. 36 a d.

[79]) *Tarde*, o. c. str. 43. III úv. 128. 129. Srv. u *Steina*, o. c., str. 119 o absolutu teologii ve vývoji právním; též *Lamon*, o. c., str. 173 a d.

mezi členy samými této společnosti — tedy styky externí a interní. Tato nesprávná generalisace překazila možnosť správného názoru na vývoj práva trestního. — V jich stycích externích, které ovšem nejspíše jsou přístupny cizímu pozorovateli, jeví se nám příslušníci těchto společností hrubými, ukrutnými. Vražda neb loupež na cizinci spáchaná nevzbuzuje v nich výčitek; byl-li naopak cizincem zabit neb oloupen příslušník jich vlastní, jest to pro ně prostý casus belli proti pachateli neb socialní skupině, k níž náleží. Byla-li jim však v tomto případě poskytnuta náhrada škody, věc jest vyřízena. V celém tomto processu není stopy nějakého morálního citu ve vlastním slova smyslu. Vrah, lupič nepokládá se za v i n n é h o (v našem smyslu), a pomsta na něm neb na jeho kmeni vykonaná nemá povahy trestu. Proto — praví Tarde — kdyby bylo dokázáno, že případy tuto vylíčené jsou jediným počátkem trestní justice, tedy, že tato jest prostě přeměnou původní vendetty, officialní úpravou této s pozdějším přimísením živlů theologických o vině a trestu, pak správno bylo by, co tvrdí někteří positivní kriminalisté,[80]) že totiž idea viny jest vynálezem čistě moderním, umělou kreací, povahy metafysické a nepotřebnou k vývoji práva trestního. Tyto posléze uvedené věty jsou právě logickým důsledkem nerozlišování mezi vnitřními a vnějšími vztahy společnosti. Všechny posvátné knihy a antické legendy svědčí o výčitkách, o prokletí, jež stíhá bratrovrahy neb otcovrahy. (Srv. na př. starořeckého Oedipa). Kdo takovýmto způsobem se prohřeší, neočistí se pouhým peněžitým odkladem: jest proskribován, vyobcován mnohdy soudem rodinným — zde tedy moment morální, vědomí viny silně vystupuje do popředí. — Tedy již v počátcích vývoje obranná reakce proti aktu zločinnému vykazuje dle Tarde-ho dvě formy odlišné a nestejného rozsahu: jedna z nich, rázu morálního, opírá se o sympathii, druhá jest prostě výrazem msty a nenávisti. Obě však v tom se shodují, že směřují k odplatě (talion), ať již skutečné či simulované. Z dodatku tohoto jest však i viděti, že nelogickým bylo by identifikovati pojem odplaty a pomsty. — Nahoře zmíněné dva různé základy práva trestního, kombinovány v různém poměru, byly příčinou různého vývoje práva tohoto.

---

[80]) Rozbor učení italské školy positivisticko-kriminalistické srv. u *Tarde*-ho, La philosophie pénale, str. 45—84.

Tím padá však i učení o jednostejnosti vývoje trestně-právního. Připouští tedy Tarde existenci citu morálního a pojmu viny již v dobách prvotních, ovšem byly omezeny původně na okruh velmi úzký: rodiny a spřáteleného kmene. Jak se rozšířily? Civilisace — tedy působení imitace, opírající se o vynálezy — rozhlodala tyto prvotní, uzavřené užší celky, sblížila ponenáhlu příslušníky cizích dosud socialních skupin, šířila vzájemnou sympathii a zvětšovala tak stále oblasť morální, avšak netvoříc morality, jejíž podstata spočívá právě ve zmíněné sympathii, nutném základu to společenského svazku. Ovšem i nenávisť a zášť — city neméně primitivné — dále existovaly a jeví se, jak praví Tarde, i nyní, zveličeny ve válkách „qui sont les vendettas des nations."[81])

Avšak i v řízení soudním, ať civilním či trestním, bylo by chybou připouštěti všude stejné východisko a řadu dalších fází, všude stejných. Jeví-li se podobnosť forem processualních u národů velmi různých, a třeba i velmi vzdálených, lze téměř vždy ji vyvoditi z nápodoby: buď národové tito, jsouce přece v jistých stycích, nápodobily se přímo, aneb nepřímo tím, že podléhaly, každý zvláště, vlivu jistého, jim oběma společného činitele (na př. křesťanství).[82]) Ovšem — dle zásad nahoře vylíčených — možna jest jistá podobnosť i bez veškeré nápodoby, prostě působením logiky, a proto tvrditi všude, bez výjimky, účinek imitace, znamenalo by podléhati upřílišněné generalisující methodě evolucionistů. Mohouť zajisté formy processní, na př. dovolávání se svědků jeviti se buď co přežitek původního, společného fondu tradicí aneb může ta která forma spontanně, jsouc na snadě, vyskytnouti se současně u více národů. Nicméně, praví Tarde,[83]) ač na příklad důkaz svědky, neb spolupřísežníky jest tak na snadě a přirozeným, doznal přece v různých dobách a na různých místech rozličné úpravy, a rozdíly jsou zde neméně nápadny než podobnosti.

Lze tedy ze svrchu uvedeného souditi, že již v počátku vývoje panovala v soudních řízeních právě taková rozmanitosť, jako mezi původními jazyky. Rovněž i v postupu fází, jimiž probíhala

---

[81]) *Tarde*, Les transform. du droit str. 20.

[82]) *Tarde* o. c., str. 22 a d. Srv. tamže o jednotlivých processních úkonech: o soudním souboji, o ordalních etc.

[83]) *Tarde*, o. c., str. 30.

soudní řízení a soudní organisace různých národů, nelze shledati velkých podobností, kromě těch, jež vyvolány byly nápodobou, ať přímou, či nepřímou. Ale i třetí závěr některých zástupců evolucionistické pravovědy, že totiž všechna soudní řízení a organisace různých národů směřují k témuž cíli, dementován jest bližším pozorováním. Ovšem v běhu dějin lze pozorovati, že malý celkem počet processualních zřízení snaží se opanovati pole na úkor mnohých jiných, jež mizí, a možno připustiti i, že tato eliminace v prospěch několika, a konečně snad i v prospěch jediné formy soudního řízení bude i na dále pokračovati, avšak i zjev tento možno snadno zařaditi v kategorii imitace co předního socialního faktora, vyvolaného nejrůznějšími příčinami (výboji atd.). Tak na př. v říši římské docíleno právní jednoty tím, že právo římské vytlačilo právo etrurské, řecké atd. Ovšem tento, konkurencí imitací, ať spontanních či vnucených, vyvolaný sjednocující process nutno lišiti od oné transcendentní nutnosti a nahoře zmíněné absolutní teleologie, dle které by každé, isolovaně se vyvíjející právo, konečně a nutně dospělo k stejnému všude závěrečnému stadiu. Konečně i stejné potřeby lidské mohou logicky vyvolati i stejné neb podobné formy, jež potřebám oněm nejlépe vyhovují. Ponecháme-li s Tardem — jak zdá se správno — nahodilosti význačný podíl v socialním a právním dění (k čemuž, jak rovněž již zmíněno, vede logicky princip akcentující individualní initiativu), nutno s ním souhlasiti v tvrzení, že těžko předpověděti další rozvoj a konečný cíl soudního řízení a organisace: . . . „nul ne saurait décrire la procédure de l'avenir, elle sera — ce qu'on en fera.“[84])

I ve vývoji práva rodinného lze stěží uhájiti princip jednotné, stejně všude postupující evoluce. Otázky po původu a původní organisaci rodiny náležejí k nejtemnějším, a náhledy tu roztříštěny. Nicméně i zde vytvořily se jisté hypothesy, přijaté ne-li všemi, tož aspoň mnohými badateli: Tak na př. tvrzení, že původní prý všeobecná promiscuita byla vystřídána matriarchátem, a tento konečně patriarchátem. Při této hypothese vychází se od jiné, libovolné hypothesy, že tlupa jest jedinou, neb aspoň hlavní jednotkou původní společnosti, a že existuje mezi rodinou a společ-

[84]) *Tarde*, o. c., str. 45.

ností v počátku stálý antagonismus. Process opačný, Tardem nastíněný, dá se stejně, ba snad i pravděpodobněji hájiti, že totiž rozvoj rodiny vedl štěpením k tvoření se nových celků, a že kmen povstal takto co pouhá federace rodin. Tyto jednotlivé rodiny pak vyloučením živlu odbojných daly podnět k tvoření se tlup, jež ovšem zorganisovaly se nápodobou některého typu existující rodiny. Tarde vyvrací se Starckem hetairismus (původní promiscuitu), Bachofenem zastávaný jako naprosto neodůvodněný.[85]) Ale i proti hypothese původně všeobecného matriarchátu lze uvésti protidůvody. Tarde řadí se tu k Starckemu proti Aguannovi. Historický vývoj nás učí, obyčejně o pravém opaku v této otázce: ne snížení, pokles ženy s původní její socialní moci, nýbrž naopak stále rostoucí emancipace její z původní podřízenosti. (Srv. co nahoře bylo řečeno o šíření se právních vztahů.) Ovšem i tu bylo by pochybeno generalisovati, právě jako by bylo příliš všeobecným a tedy pochybeným tvrzení, že vývoj právní směřuje všude k seslabení moci otcovské nad dětmi. I tu v dějinách právních mnohdy opak shledáváme. Srv. na př. zostření v patria potestas v mnohých římských provinciích po vydání ediktu Karakally.

Tarde-ovo zamítnutí Morganovy theorie o všeobecné, původní promiscuité nalezlo zástance v nejnovější odborné literatuře. Sem dlužno čítati i Steina, Grosse-ho a jiné. Praví-li Stein: „Überhaupt ist es ein Grundfehler aller ethnographisch-soziologischen Forschung, durch voreilige Analogiebildung und verfrühte Schlußfolgerung dem unleugbar vorhandenen Vereinheitlichungsbedürfnis der menschlichen Psyche insofern allzu grosse Opfer zu bringen, als man die abweichenden Erscheinungen und trennenden Momente geflissentlich übersieht," nebo Grosse: „Die Menschheit bewegt sich keineswegs auf einer einzigen Linie, in einer einzigen Richtung etc. . . .", není v těchto slovech ničeho, co by již Tarde nebyl řekl. Svým zamítnutím původního všeobecného matriarchátu nestojí ovšem Tade ojediněle. Vzešla vědecká diskusse, a to i v starších již dílech, lze-li vůbec udržeti hypothesu matriarchátu. —

Rovněž jest zamítnouti theorii stejného východiska a stejných fází vývojových i v ostatních případech práva rodinného: tak

[85]) *Tarde*, o. c., str. 49 a d.

v otázce priority mužského či ženského pohlaví, rovněž v otázce hranice dospělosti (sem i gerontokracie a ephebokratie etc. v různých dobách a u různých národů). — Byla tedy rodina původně organisována velmi rozmanitě: monogamie, polygamie, polyandrie, exogamie, endogamie existovaly vedle sebe. Nejen však východisko, i další fáze vykazují rozmanité cesty vývojové. Tak na př. i monogamie pojímána právnicky velmi různě: v starém Egyptě byla smlouvou společenskou mezi dvěma subjekty, sobě rovnými, v Arabii, v Persii, v řeckořímském starověku byla smlouvou trhovou, jinde často pouhou půjčkou neb dočasnou smlouvou nájemní atd. Tak i impedimenta matrimonii, povinnosti k uzavření manželství (na př. levirát), důvody nullity manželství, možnosť rozvodu, otázka incestu vykazují největší variace. — Rovněž však jest tu vymítiti i jednostejnou jakousi finalitu, jakoby všechny manželské formy spěly ke konečnému vítězství monogamie. Šíří se snad ovšem monogamie — pod vlivem idey křesťanské — jest to snad i forma nad jiné vhodnější v zápasu společenském, a odtud vysvětlitelno její šíření se, ale správně praví Tarde, že nechybělo mnoho, aby vítězné výboje Arabů nebyly rozšířily v Evropě polygamii.

Všimněme si práva věcného. Zde vystupují v popředí hlavně otázky o povaze původního práva vlastnického. Laveleye na př. snaží se prokázati v dávné minulosti ne-li všeobecné, tož aspoň velmi časté vyskytování se kommunismu půdy skupinou příbuzných neb sousedů. Dle něho a jeho žáků kommunismus vesnický historicky předchází kommunismus rodinný, který tedy jest pouhým roztříštěním prvého. K opodstatnění svých názorů poukazují tito autoři jednak na dosud existující právní instituce rázu kommunistického (švýcarský allmend, indické vesnické společenství, ruský mír, srbská zadruga atd.) [86]) a z existence této, nyní ojedinělé instituce na různých místech uzavírají na všeobecnosť tohoto právního zjevu v dobách prvotních. Dle toho byly by tedy svrchu uvedené případy zbytkem prvotního, všeobecně panujícího právního stavu. — Vedle toho snaží se však i v právních zřízeních nejrůznějších moderních národů, jinak prostých kommunistických živlů, najíti jisté prvky (na př. retrakt rodový neb

[86]) Příklady u *Tarde*-ho, o. c., str. 62—63.

vicinální), co přežitky dřívějšího kommunismu. — Konečně spadá sem i poukaz na původní nedělitelné vlastnictví půdy a existenci vesnických kommunit mezi prvotními osadníky spojených států severoamerických. Tohoto posledního případu všímali si Sumner-Maine a nověji Loria. Avšak v tomto, na třetím místě uvedeném případu, nejde, jak Tarde dokazuje,[87]) o jakýsi spontanně založenu kommunismus, nýbrž poměry ty byly prostě nápodobou poměrů anglických, a to poměrů právních novějšího data — tedy pouhý nápodoba předku, v níž atavismus nehraje žádné role. — Pokud se týče okkupace půdy, dějiny kolonií nás poučují, že člověk všude kolísá mezi dvěma protivnými tendencemi, tendencí k rozptýlení appropriací individuální a samostatnou a tendencí k associaci nedělitelnou appropriací, aneb přesněji řečeno, tíhne k rozptýlení, ale jest nucen často i proti své vůli k associaci,[88]) buď, aby se přizpůsobil potřebám života pastýřského, pokud z něho nevyšel, buď aby se uchránil proti okolním nebezpečím neb konečně, aby provedl určité práce (na př. irrigace), na něž síly jednotlivce nestačí. Všude, kde nedělitelnost immobilární ještě existuje, všude, kde existovala, existuje i jeden ze tří svrchu zmíněných důvodů, po případě všechny pospolu. Ony dva momenty: sklon individualistický a potřeba kommunistických zařízení, zmíněnými potřebami diktovaná, působí tak, že stav socialní jest zabarven více méně individualisticky neb kollektivisticky, a tedy ovšem různý v různých dobách a místech. Tolik k otázce kolonií. Vidíme, že Tarde i zde akcentuje rozmanitosť vývoje. Vraťme se ke kommunismu vesnickému, Laveleyem postulovanému, a který se tomuto i jiným autorům jeví v nejčastějších případech prvotní formou immobilárního vlastnictví, a z níž odvozuje dále vlastnictví rodinné. Tarde staví thesi opačnou: kde existuje kommunita vesnická, jest pouhým následkem dřívějších kommunit rodinných, jež buď utvořily mezi sebou svazek federativní, aneb z nichž jedna konečně spojila v sebe ostatní. K odůvodnění své these uvádí tu Tarde hlavně, že všude, kde vesnický kommunismus zachoval svou starobylou formu (na př. v Indii), spoluvlastníci zachovali si tradici starého, bývalého příbuzenství. Ostatně jest i logickým, a priori, vykládati složité z jednoduchého a ne naopak. Dle něho tedy vesnická

[87]) *Tarde*, o. c., str. 64 a d.
[88]) *Tarde*, o. c., str. 68.

kommunita vznikla dle vzoru zvětšené kommunity rodinné. Tato kommunita rodinná byla tedy dle Tarde-ho, a contrario názoru některých evolucionistů, původně již velmi rozšířena ,buď následkem imitativního šíření se, buď spontanním objevením se na více místech. Tím ovšem nechce tvrditi, že by tato forma byla existovala všude, tam, na př., kde rodina byla organisována patriarchalně, soustřeďovala v sobě hlava rodiny sama veškeré právo vlastnické — tedy čirý individualismus.

Ostatně, když rodinný nedíl se utvořil, vyvinuly se v něm nejrozmanitější typy: někde vláda inklinovala k monarchické formě, jinde měla ráz demokratický atd. Ovšem bylo by dle Tarde-ho chybou hledati v tomto rodinném, krevním kommunismu anticipaci jakousi pozdějšího socialního kollektivismu. Jest si tu uvědomiti vztah úzké solidarity, jež spojovala v pevný celek jednotlivce téže krve v místech a dobách, kde nejisté okolí je nutilo stále k zachování tohoto pevného celku. Individuum v těchto dobách neplatí nic. Význam má jen rodový celek. Proto tvrdí Tarde, že třeba dívati se na kollektivní vlastnictví těchto původních dob co na pouhý ekvivalent novějšího vlastnictví individualního, právě tak jako kollektivní zodpovědnosť trestní příbuzných v těchto dobách odpovídá dnešní individualní zodpovědnosti. Tedy celek rodinný a často i — per extensum — svazek rodin jest tu jedinou socialní jednotkou, nedělitelnou a nerozložitelnou, právně téhož významu a povahy jako dnes individuum. Pouze tento svazek jest pokládán za způsobilého vykonávati právo vlastnické, když jeví známky osoby neodvislé a původní. Tato — dle našeho pojetí — právnická osoba byla původně jedinou skutečnou osobou (ve smyslu právním), jsouc vtělena buď despoticky ve svém náčelníku, buď rozdělena mezi všechny své členy, ale vždy byla, ať oním neb těmito, absolutním vlastníkem svých statků, s vyloučením každého jiného podobného celku. Vždyť význačným rysem [89]) domnělého kollektivismu v ruském míru neb v allmendu neb v indickém společenství vesnickém, v marce germánské etc. jest jich nehostinný exklusivismus. Stejně neoprávněným jest dle Tarde-ho názor, který vidí stopy původního, universálního kommunismu v retraktu rodinném, v omezeném testování a v různých

[89]) *Tarde*, o. c., str. 75.

překážkách alineace jmění rodinného. Neboť právě tyto právní instituce jasně obrážejí nahoře vylíčené nazírání na uzavřenost celku rodinného.

U mnohých, za zbytky starého kommunismu vydávaných kollektivistických celků zapomenuto bylo na působení nápodoby, a původ jich — bez rozhodných důkazů — hledán zbytečně v šerém dávnověku. Této poznámky Tarde-ovy jest si všimnouti. Tak na př. formu venkovského kommunismu ve Francii v 12. a 13. st., t. zv. „ménage nivernais" vykládá ne prehistorickým kommunismem, nýbrž prostě co jeden z případů imitační horečky, jež právě v 12. st. vyvolala ve Francii množství kollektivních svazů: obcí a korporací. Představa pak těchto kollektivních svazů byla dle Tarde-ho vyvolána typem klášterního společenství, tak rozšířeným od pádu císařství římského, nikoli vesnickým společenstvím Chybou některých transformistů jest, že z většího počtu obdobných právních institucí na místech od sebe značně vzdálených usuzují na původní universální kommunismus, ač právě toto veliké rozšíření vnuká představu nápodoby. Zadruga srbská připomíná mu nahoře zmíněný „ménage nivernais". V ruském míru shledává prvky připomínající feudalismus.[90]) Ovšem svými názory o novějším datu institucí ruského míru neb srbské zadrugy, jakož i popíráním všeobecnosti původního kommunismu Tarde není prvním, ani nestojí tu ojediněle.

Již z předchozího jest patrno, že akcentuje dva socialní faktory, jež vyvolaly různost právní povahy vlastnictví, ať kollektivního neb individualního, poměr obou a proto i různou legislaci: vynález a jeho nápodobu. Imitace způsobila stálé šíření, stálé mohutnění socialního celku, stálé přibývání nových členů, spojených sympathií, vyvolanou a sesilovanou výměnou příkladů. Vynálezy způsobily jednak stálé přibývání nových způsobů domestikace zvířat a pěstění rostlin, ovládání a zužitkování hmoty stálým pokrokem industrialismu, jednak však i časté nahrazení starších vynálezů novějšími. — Následkem momentů nahoře zmíněných byl jednak vzrůst počtu osob, schopných vykonávati právo vlastnické, jednak stálé vzrůstání počtu předmětů přivlastnitelných, ať již individualně neb kollektivně, jakož i jich vzdalování se od původního vlastníka. Process tento čím dále, tím více stává se

[90]) Srv. ještě *Tarde*, o. c., str. 83—85.

patrným: šíření socialních styků vyvolané nápodobou, získává možnosť nabýti právního panství nad movitostmi i nemovitostmi, stále četnějšími a stále vzdálenějšími. Druhdy spoludržba možna byla jen mezi osobami zcela blízkými, dnes ten který objekt připouští spoludržbu více osob, navzájem co nejvzdálenějších. — Pokrok vynálezů měl účinky ještě hlubší: neboť vynález umožnil jednak nové formy přivlastnění — ať již individualního, či kollektivního — předmětů již existujících (tak na př. před vynálezy umožňujícími život pastýřský neb rolnický, jediným způsobem vykonávat držbu půdy bylo na ní loviti. V této době z pravidla existovalo nedělitelné vlastnictví immobilární. S každou novou domestikací toho kterého zvířete, neb zužitkováním té které rostliny, jež vyžadovala zvláštního nového pěstění, k potřebám lidským vyrostla i nová, dosud neznámá forma držby immobilární. Institut vodních služebností závisí zajisté na přechodu k životu rolnickému a na vynálezu irrigace. Obdobné lze říci o všech ostatních, polních i domovních služebnostech), jednak vynesl na povrch nové přivlastnitelné objekty, zdroje nových bohatství.

Ovšem klamným bylo by domnívati se, že právo vlastnické nutně probíhá všude stejnotvárnou evolucí. To lze tvrditi jen potud, pokud numerické mohutnění svazku socialního jest nutno dle zásady imitace, a kde pokrok vynálezů jest nucen pohybovati se určitým směrem, přibližně naznačeným potřebami organismu lidského a logikou ducha lidského zápasícího s vnějšími silami. Neboť tvrzení, že řada vynálezů, jež jeví se nám zřejmě náhodnou, probíhá dle určitého, předem vytknutého a poznatelného plánu, jest absolutní teleologií, a tedy problemem neřešitelným. Tím padá i theorie jednotného, vždy a všude stejného, k témuž cíli jdoucího, vývoje vůbec, a tedy i podobné evoluce práva vlastnického zvláště. S tohoto stanoviska zamítnouti jest i starší tvrzení, dle něhož vynálezy, týkající se honby neb rybolovu, domestikace zvířat a zužitkování rostlin následovaly v nezměnitelném pořadu, že tudíž lidstvo — vždy a všude — prošlo posloupně periodou loveckou, pastýřskou a konečně rolnickou. Zde, jako všude jinde, nelze přehlédnouti rozhodující význam dvou prvků s sebou souvisících: náhodnosti historické a individualní originality a iniciativy.

Zamítnutím theorie o všeobecně nutném, praedeterminovaném řádu vynálezů a představy s tím souvisící o vývoji práv věcných,

stejnými fázemi všude probíhajícím nepopírá však Tarde, jak již nahoře zmínka se stala, možnosti spontanní podobnosti vynálezů u národů, jež navzájem se nenápodobily. Více stejných vynálezů, a tedy i právních zřízení zavedených v různých dobách a na různých místech spontanně různými iniciatory jest zcela možno tehdy, jsou-li tyto vynálezy jedině možným a snadným řešením problémů, vzbuzených přirozenými potřebami člověka. Tak na př. když nadešla potřeba vzdělávati půdu k obživě, nadešla i otázka, kdo ji bude vzdělávati. Na tuto otázku byla možna trojí odpověď: použití práce žen, neb otroků neb konečně práce svobodného vzdělavatele půdy s pomocí zvířat neb sil přírodních. Všechna tato řešení nalézáme v dějinách, ne však všude nutně v stejném pořadu. Rovněž vyskytování se práce otroků v klassickém starověku a v Americe nespočívá zajisté na nápodobě jedné země druhou.[91])

Ze všeho, co nahoře řečeno, vyplývá však i, že není třeba tvrditi, že kollektivismus všude nutně předcházel vlastnictví individuálné. Vlastnictví mobilární bylo vždy hojně individualní. Ovšem ale dle toho, co řečeno o vynálezu, jest jasno, že kollektivní vlastnictví půdy bylo v původních dobách hojnější a rozsáhlejší než tomu jest nyní, ač vedle něho existovalo též individualné vlastnictví k jisté části půdy. Naproti tomu však mobilární spoluvlastnictví bylo neznámo, kdežto dnes mobilární kollektivismus se šíří. Šíření se obvodu socialního, zmírňujíc původní právní nejistotu, připravilo sice na jedné straně příznivou půdu tvoření se individualního vlastnictví, ale na druhé straně vyvolalo nové associace vlastníků. Povstávají nové formy kollektivismu, který však liší se od zatlačeného kommunismu rodinného neb vesnického. Není naděje, že by tyto dvě formy oživly, neboť intensita citu, který spojoval původní příbuzné neb obyvatele téže kommunity, byla vysvětlitelna a udržitelna jen jich osamocením. Jak praví Tarde: „Il fallait s'aimer très fort et très fort haïr l'étranger."[92]) Extense svazku socialního, spočívající na vynálezech, šířených nápodobou, seslabila sice původní sentimentalitu k užším svazkům, ale na druhé straně seslabila i nenávisť vůči dosavádnímu cizinci.

K právu vlastnickému druží se právo dědické. I zde bylo by nesprávno tvrditi, že sukcesse dědická probíhala všude týmž

[91]) Srv. příklady u *Tarde*-ho, o. c., str. 93.

[92]) *Tarde*, o. c., str. 96.

fázemi vývojovými. Neboť již v právech dřevních národů vyskytuje se vedle sukcesse v přímé linii sukcesse kollaterální. Rovněž nelze tvrditi, že by na př. všude vyspělo právo dědické k zásadě primogenitury. Při sukcessi vladařské princip elektivní střídá se rozmanitě s principem dědičnosti etc.

V právu obligačním vystupuje Tarde rovněž proti generalisujícím hypothesám některých evolucionistů (na př. Aguannovi).[93] I v právu obligačním, jak nahoře uvedeno při právu trestním, třeba dle Tarde-ho lišiti vztahy původní společnosti se zevnějškem a vztahy jednotlivých členů této společnosti mezi sebou. Tvrdí-li na př. Aguanno, že vztahy obligační v původních dobách existovaly pouze mezi jednotlivými svazy, ne mezi jednotlivci, a že měly za předmět jen výměnu objektů materielních, namítá právem Tarde, že tyto poměry platily pouze ve zmíněných vztazích externích, ne však ve styku jednotlivých členů původní společnosti mezi sebou. Jest tedy nesprávno učiniti východiskem dějin obligací výměnný styk mezinárodní. Právě vzhledem k úzké solidaritě jednotlivých členů původního socialního svazku jest míti za to, že kontrahovali tito navzájem půjčky, zapůjčky etc. Rovněž není logicky nepřípustno připustiti v těchto vnitřních stycích za možná i taková obligační jednání, jež týkají se nejen objektů materiálních ale i immaterielních (na př. různé služby). Připouští tedy Tarde v tomto interním styku již všechny čtyři typy římské obligace: do ut des, do ut facias, facio ut des, facio ut facias. Ba možno konečně připustiti, že i jednání úvěrní v těchto interních stycích byla obvyklými. Jinak ovšem ve stycích se zevnějškem. Tu Tarde připouští,[94] že kontrakty byly původně neznámy (Sumner Maine), a že kontrakty realní existovaly tu dříve než kontrakty konsensualní (Dareste), a že teprve později přibývalo jednání kontraktuálních. — I tu však působení imitace, opírající se o vynález, vyvolalo změny. Působením těchto faktorů stále pokračující sbližování národů mělo za následek jednak, že forem obligačních, obmezených původně na styk čistě interní, bylo užito i v právním styku s cizinou. Tak na př. jest nepopíratelno, že vynálezy umožňující zdokonalení plavby námořské byly i příčinou užšího styku

[93]) *Tarde*, o. c., str. 102 a d.
[94]) *Tarde*, o. c., str. 103, 104.

mezi národy sobě dosud cizími, vyvolaly mezi nimi vzájemnou důvěru a sympathii a umožnily na př. právní jednání úvěrní. S druhé strany pokračující vynálezy uvedly v život jednak nové formy právních jednání obligačních, jednak zatlačily jisté starší, nyní méně pohodlné. Tak na př. pacht pozemkový stal se myslitelným teprve po různých vynálezech hospodářských. Nájem domovní stal se možným teprve s pokračujícím vývojem stavitelství. Zápůjčka předpokládá vynález peněz a vůbec celý hospodářský vývoj, jenž rozšířil důležitosť peněz. Vynález písma umožnil důkaz listinou, notariát a ústav knih pozemkových atd. Naopak události, které působily na rozklad zřízení lenního, vytlačily tím nepřímo i smlouvu lenní.

Jak nahoře zmíněno, připouští Tarde v interních stycích již původních socialních skupin kontrakty i jiné obligace. Důvod závaznosti jich byl původně čistě přírodní: vědomí společného původu, společné krve: „Lien de droit et lien de sang ne font qu'un." Avšak s postupným šířením se styků s vnějšími, jinými socialními skupinami nastává nutnosť uzavírati s cizinou stejná právní jednání jako v stycích interních a konečně i nutnosť uznati jich charakter obligatorní — neboť vzájemné styky, jak již dříve naznačeno, assimilují právě příslušníky těchto různých společenských skupin, rozšiřují lidskou rodinu a tvoří pocit solidarity. Tedy vinculum juris, původně sevřené úzkým obvodem styků interních, a opírající se o vědomí společného původu, společné krve, tedy o faktum čistě přírodní, překročuje tyto hranice. — Z toho ale jest i viděti, že původní fáze vývoje právního neliší se od pozdějších změnou v číselném poměru obligací tvořených smlouvou neb bez ní, nýbrž pramenem, z něhož právní závaznosť prýští. S počátku jest tento pramen čistě přírodní (společný rod, společná krev), později rozhoduje tu téměř výhradně moment socialní, nahoře vytčený, vyvolaný působením nápodoby, opírající se o vynálezy. Konečně Tardeův princip sociologický, zdůrazňující význam invence a její imitace co předních faktorů socialního a právního vývoje dochází výrazu i v otázce práva mezinárodního. Neboť jen šíření se socialního svazku stálou nápodobou a výměnou příkladů tvoří báse pro možnosť práva tohoto. Možno tu opakovati to, co nahoře řečeno bylo o právu obligačním, neboť tam zmíněné styky externí tvoří právě podklad vývoji práva mezinárodního. —

Jakou úlohu pak hrál vynález v normách mezinárodně-právních, dokládá Tarde mnohými příklady. (Na př. zda připustiti jest princip maris liberi neb clausi; předměty, jež postupně pokládány za válečnou kontrebandu, zastaralosť přístavní blokády šířením se železnictví etc.) [95])

Reforma daně dědické a daně z darů v Rakousku.

Napsal *Dr. Vilém Funk.*

I.

Po více než 60ileté působnosti nyní platných daní dědické a z darů, vtěsnaných v rámec zákona poplatkového ze dne 9. února 1850 č. 50. ř. z., odhodlala se vláda konečně vyhověti přáním, projevovaným v širší veřejnosti i v kruzích parlamentárních, a splniti slib již častěji v parlamentu vyslovený tím, že předložila v minulém zasedání říšské rady novou osnovu zákona o daních dědické a z darů (č. 670. příl. k sten. prot. XIX. zas.), jež beze změny předložena byla i v zasedání nynějším (č. 340. příl. k sten. prot. XX. zas.) a prošla již stadiem prvého čtení. Osnova vykazuje vedle zákona úvodního s X. články čtyři oddíly s 67 §y. Prvý oddíl jedná dle marginální rubriky o d a n i d ě d i c k é (§§ 1.—30.), ač předpisy jeho platí ve valné části i pro d a ň z d a r ů, o které jedná oddíl druhý (§§ 31.—40.). Třetí oddíl (§§ 41.—64.) pojednává o řízení, a to nejprve o zásadách společných (§§ 41.—49.), po té o zvláštních předpisech platných pro daň dědickou (§§ 50. až 61.) a z darů (§§ 62.—63.). Oddíl čtvrtý (§§ 64.—67.) obsahuje předpisy trestní. K osnově připojen jest tarif sazeb pro obě daně, jenž podstatně liší se od tarifu dosud platného.

Daně dědická a z darů, jež nová osnova zavésti zamýšlí, mají dle čl. 1. osnovy nastoupiti na místo procentuálních poplatků, zapravovaných dle zákona poplatkového z 9. II. 1850

[95]) *Tarde*, o. c., str. 156 a d. Vezmeme-li z nejnovějších kompendií práva mezinárodního na př. *Bonfils*-e, Manuel de droit international public, 5. vyd. z r. 1908, nalézáme tam o vzniku a základu práva tohoto myšlenky Tarde-ho, jež vyloženy byly nahoře. Srv. *Bonnefils*, o. c., § 5. (str. 3.) § 6. (str. 4), § 7. (str. 4), § 8. (str. 4), § 11. (str. 5), § 29. (str. 13).

č. 50. ř. z. z čisté hodnoty předmětů převáděných na případ smrti a bezplatnými právními jednáními mezi živými, tedy t. zv. poplatků obohacovacích. Poplatky immobilární, zapravované z hrubé hodnoty předmětů převáděných na případ smrti neb bezúplatnými právními jednáními mezi živými, mají v zásadě zůstati v platnosti, a pouze některá ustanovení o nich platná mají býti změněna, jako zejména předpisy o stanovení základu pro vyměřování.[1]) Motivy uvádějí, že otázka, zda koexistence poplatků obohacovacích a immobilárních jest odůvodněna a žádoucí, dala podnět vládě k vážným úvahám, jichž výsledek byl kladným. Hlavním důvodem, o který úvahy tyto byly opírány, byl značný výnos těchto poplatků, jenž dle průměru let 1903—1905 obnášel 5·8 mil. korun — výnos, jehož státní poklad bez kompensace vzdáti se nemůže. Uvažováno sice o možnosti kompensace, buď zvýšením sazeb daně dědické a z daru, neb zavedením poplatku za knihovní vklad, avšak obě cesty ty neshledány vhodnými: Cesta prvá vedla by k sotva překonatelným překážkám technickým, ježto jedná se o dvě dávky, pokud se týče jich základů, nestejného druhu, vzhledem k tomu, že poplatek immobilární vyměřuje se z hodnoty hrubé, poplatek obohacovací z hodnoty čisté — motivace, jež zdá se mi konstrukce příliš umělé ano nejasné, ježto přirozené i při zvýšení

[1]) Předpisy nového zákona, jež mají i pro poplatky immobilární míti platnost, jsou (čl. VI. uv. zák.): čl. III. uv. zák. ve příčině počítání lhůt, čl. IV. uv. zák. o promlčení, čl. X. uv. zák. ustanovení vykonávací a přechodní, §§ 2., 35. č. 1., 3. a 4. (okamžik pro poplatnost rozhodný), § 7. odst. 2. posl. věta (včítání pozůstalosti zůstaviteli napadlých do pozůstalosti); § 8. odst. 3. a 4. a § 10. (fideikommissární substituce, fideikommissy a léna), §§ 11., 12. a 30. (nabytí omezená výminkou a časem, vzdání se dědictví, nehodnost ku dědictví, nepřijetí dědictví), § 14. odst. 1. a 2. (společenství na případ smrti), §§ 19., 20., 22., 25.—27., 40. 1., 4. a 5. odst. (stanovení hodnoty), §§ 28—30., 36., 37. (povinnost ku placení a ručení), §§ 41.—43., § 44. odst. 1., 3. a 4., § 45. odst. 1. a 4., §§ 46., 47. odst. 1., §§ 48.—55. a §§ 60.—67. (řízení), pozn. 1. a 2. k pol. 1. tarifu (pravidla o použití tarifu) pozn. 1. ku pol. 1. a 2. tarifu (zaokrouhlování). — Převody nemovitosti jež podléhají současně dani dědické neb z darů, mají býti považovány při posuzování převodů nemovitosti za bezplatné, jinaké převody nemovitosti za úplatné. — Platné předpisy o poplatcích immobilárních srv. můj spis: Poplatek z převodů majetkových na případ smrti II. díl.

sazeb daně dědické, jež přece zásadně dle osnovy pouze čistou hodnotu za základ béře, odpadl by základ pro vyměřování dle hodnoty hrubé, a tím i technické obtíže, jichž motivy se obávají.

Pokud se týče druhé eventuality — náhrady poplatku immobilárního poplatkem vkladním — dovolává se osnova předem historického vývoje poplatku immobilárního, uvádějíc[2]): Historické vysvětlení a principielní odůvodnění poplatků immobilárních vedle poplatků obohacovacích dlužno spatřovati v tom, že zastupují místo poplatku vkladního, který bylo by zapravovati za knihovní vklad vlastnického práva ve prospěch nabyvatele ve výměře 1½% hrubé hodnoty. Tak plyne nejen z dějin zákona poplatkového, nýbrž i odtud, že sazební pol. 45. *A a* a *b* podrobuje knihovní vklad práva vlastnického 1½%nímu poplatku vkladnímu, když akt nabyvací sám poplatku převodnímu nepodléhá. Poplatek immobilární není dle původu svého ničím jiným, než anticipovaným poplatkem za úřední jednání vkladní. Když poplatek tento od skutečnosti knihovního vkladu byl odloučen, a byl bezprostředně připojen na nabytí reality, vycházel zákonodárce z úvahy, že nebylo by vhodným se stanoviska ochrany principu tabulárního, aby zastaven byl popud ke knihovnímu vyznačení nabytého vlastnictví ukládáním poplatku, a aby ten, kdo způsobí knihovní zápis svého práva vlastnického, byl nepříznivěji postaven než ten, kdo to opomine. Jeví-li se již s tohoto stanoviska nahražení poplatku immobilárního poplatkem za výkon úřední nevhodným, jevilo by se v dalším i se stanoviska snížení břemene dávky opatření podobné vadným, ježto pro většinu poplatníků nevzešlo by takto snížení, nýbrž zvýšení vzhledem k tomu, že pro převody mezi blízkými příbuznými až do obnosu 30.000 K nastoupil by na místo dosavadního 1%ního 1½% poplatek, při jiných převodech na blízké osoby příbuzné a při osobách cizích do hodnoty 20.000 K zůstala by sazba nezměněna, a nad to odpadly by výhody § 2. 1. odst. zák. z 18. VII. r. 1901 č. 74. ř. z. ve příčině bezplatných převodů nemovitostí.

Pokud osnova opírá se o historický vývoj poplatků immobilárních a vyvozuje z nich apodikticky, že poplatky immobilární

[2]) Str. 48. motivů.

zastupují místo poplatků vkladních, supponuje něco, co prokázáno s určitostí není a prokázáno býti nemůže, ježto materialie zákona poplatkového ve své úplnosti chybí a ty, jež po ruce jsou, nezvratný úsudek takový možným nečiní. Ani vývody Koczynskiho,[3]) o které se patrně motivy opírají, a jež sedes materiae vývinu těchto poplatků kladou v s. p. $^{102}/_{45}$ zák. popl. (o poplatcích vkladních), nejsou tak nepochybnými, aby úsudek takový opodstatňovaly. Vždyť i Koczynski v čele vývodů svých opatrně a zcela právem uvádí, „wie es wahrscheinlicherweise zur Schaffung der $1^1/_2$%-tigen Immobilargebühr gekommen ist.“ I tato argumentace motivů postrádá proto pevného a nepochybného základu, jako vůbec jsou důvody pro podržení poplatku immobilárního, mimo jediný, ryze fiskální, opřeny o základ takový. Avšak i duvod fiskální, opřený tím, že vláda nemůže vzdáti se dosavadního výnosu bez kompensace, nezní dosti přesvědčivě, uvážíme-li, že z nové daně dědické očekává se zvýšení výnosu ca $10^1/_2$ milionu korun, obnos to téměř dvojnásobný, jaký dosud poplatky immobilární vynášejí, a jenž tudíž o sobě jako dostatečný objekt kompensační za případné zmenšení výnosu zrušením poplatků immobilárních považován býti může.

S druhé strany možno však daleko spíše nalézti důvodů mluvících pro zrušení poplatků immobilárních. Jmění nemovité samo sníženo jest fakticky více danémi přímými než jmění movité, ježto nelze ho zatajiti. Poplatky immobilární nerovnoměrnost tuto ve zdanění ještě zvyšují. Mimo to okolnosť, že poplatky tyto platí se z hrubé hodnoty, působí, že poplatky tyto stojí ve směru opačné progressivním ke způsobilosti platební jednotlivce, ježto čím zadlužení jest větší, a čím tudíž způsobilost platební jest menší, tím vyšší daň vypadá na jednotku čistého nabytí.[4])

Rovněž nedotýká se osnova t. zv. příspěvků fondovních. Příspěvky tyto pozůstávají ve všech zemích mimo Slezsko k účelům školským, nemocničním a chudinským, mají povahu daní

[3]) Koczynski: Das Vorbild der österr. Besitzänderungsgebühr. Finanz-Archiv 1905. Str. 122 násl.

[4]) Jak veliký jest rozdíl mezi zdaněním pozůstalosti movité a nemovité, a v jakém nepoměru stojí daň ke způsobilosti platební, patrno z následujícího příkladu, který uvádí Židlický ve čl. Reforma daně dědické a majitelé nemovitosti (Věstník majitelů domů č. 9. roč. 1909):

obchodových na určité obvody omezených, jichž původ spočívá v civilně právní fikci o t. zv. legátech povinných a konkurují se státními poplatky dědickými.[4a]) Intensita tohoto zdanění znázorněna jest nejlépe skutečností, že výnos poplatků těchto v r. 1905 stoupl na 8,741.169 K, kdy obnášely poplatky obohacovací 19,236.553 K, tedy na 45% státních poplatků obohacovacích. Motivy vytýkají právem, že vzhledem k rozdílné výši těchto příspěvků v různých

---

a) Zemře otec kapitalista, jenž zanechá dětem 100.000 K na hotovosti nebo v cenných papírech; z dědictví toho platí děti pouze daň dědickou 1 procento s 25procentní přirážkou, úhrnem . . . . . 1250 kor.,

b) Zemře otec, který zanechá dětem nezadlužený dům nebo statek v ceně 100.000 kor.; tu platí děti:

1. ze 100.000 korun daň dědickou jako v případě *a*) . . 1250 kor.,
2. z těchže 100.000 kor. dle zákona ze dne 18. června 1901 ř. z. č. 74 převodní poplatek $1^1/_2$ procenta . . . . . 1500 kor.,

tedy o těchto *1500* korun platí děti vlastníka nemovitostí při stejném co do ceny dědictví v í c e.

c) Zemře otec, který zanechá dětem dům neb statek v ceně 100.000 kor., na kterém jest 50.000 kor. dluhů; tu vyměří se dětem

1. daň dědická 1 procento s přirážkou 1·25 procent z čistých 50.000 kor., t. j. . . . . 625 kor.
2. $1^1/_2$ procentní převodní poplatek z těchže 50.000 kor. 750 „
3. $1^1/_2$ procentní převodní poplatek z *50.000 kor. dluhů* 750 „

úhrnem . . . 2125 kor.

V tomto případě platily by děti kapitalistovy daň dědickou *pouze* z 50.000 kor. . . . . 625 „

d) Byla-li by nemovitá pozůstalost zatížena dluhem 80.000 kor., takže dětem zbývá pouze *20.000* kor. čistých, zaplatily by:

1. na dani dědické z 20.000 kor. . . . . 250 „
2. převodní poplatek z těchže 20.000 kor. . . . . 300 „
3. převodní poplatek z 80.000 kor. dluhů . . . . . 1200 „

úhrnem . . . 1750 kor.,

kdežto děti kapitalisty zaplatily by z čistých 20.000 kor *jen* 250 kor.,

Platí tedy děti vlastníka domu nebo statku v tomto případu *sedmkráte* tolik, co děti kapitalistovy, a při tom jest jim údělem jen ohromná starost, jak by zadlužený otcovský majetek udržely.

[4a]) Srv. můj referát v publikaci II. sjezdu českých měst: O zavedení samostatného poplatku dědického k účelům komunálním a motivy nové osnovy daně dědické str. 169. násl.

zemích, ano i v různých městech, působí konkurence těchto poplatků značné nerovnoměrnosti ve zdanění. Reforma jich, zejména jich jednotná úprava v podobě všude stejných přirážek k státní dani dědické [5]), přirozeně však vymýká se z rámce zamýšlené nové reformy, vzhledem k výhradné kompetenci zákonodárství zemských ve příčině těchto dávek.

Z různých vědeckých odůvodnění daně dědické [6]) přidržuje se osnova hlavně odůvodnění se stanoviska principu seč kdo jest:

Nabytí jmění na základě státního řádu dědického jeví se oproti výdělku samostatně zahospodařenému, byť i nikoli vždy, což přece v mnohých případech jako bez námahy získané, a tudíž zvláště ku dani způsobilé. Charakter nabytí bez námahy ustupuje do pozadí namnoze při nápadech na descendenty a manžely, když nabyvatel při tvoření jmění byl spolučinným. V případech takových odůvodněno jest posuzování šetrnější. — Vedle toho jeví se i okamžik, ve kterém se vybírá daň dědická, jakožto příhodný vzhledem k tomu, ježto nabytím dědictví neb legátu zpravidla nastupuje více méně značné stoupnutí berní způsobilosti dědice neb legatáře. To platí v značnější míře při nápadech na ascendenty, linii pobočnou a osoby cizí, při nichž nabytí vedle toho nezřídka má povahu zcela neočekávaného náhodného zisku. Však i při nápadech na descendenty, při nichž nabytí cestou dědictví nemůže býti naznačeno jako neočekávané, působí se namnoze zlepšení hospodářské posice nabyvatelovy zvláště tam, kde descendent nenáleží více k domácnosti zůstavitelově.

Vedle tohoto odůvodnění spatřuje se další přednost daně dědické v tom, že jest účinným kontrolním prostředkem pro ukládání osobní daně z příjmů, a se stanoviska techniky berní, že pojí se na moment, který snadno lze konstatovati (zpravidla úmrtí zůstavitele). — K odůvodnění daně z darů uvádí se vedle toho, že při ní stejně, jako u daně dědické, jest základem zdanění nabytí obohacení působící, ten důvod další, že daň tato jest nezbytným doplňkem daně dědické, má-li vyvarováno býti obcházením. Kdežto však daň dědická pojí se k momentu snadno

[5]) Opatření to bylo označováno jakožto velmi žádoucí i při anketě o ozdravění zemských financí, konané v březnu r. 1908.

[6]) Srv. můj spis II. díl str. 10. násl.

zjistitelnému (zpravidla smrti osoby fysické), má daň z darů co činiti se zjevy obchodu právního, jež namnoze těžko lze zjistiti, a jež ne vždy docházejí ku vědomosti úřadů finančních. Ukládání daně z darů musí proto díti se pokud možno tím způsobem, aby darování za účelem ušetření daně dědické se nevyplácela. Odtud plyne i požadavek — jemuž osnova snaží se dostáti — aby daň z darů, pokud toho její specielní povaha připouští, upravena byla pokud možno stejně jako daň dědická.

V ohledu formálním spatřují motivy v osnově novou etappu na cestě k úplnému modernisování rakouského zákonodárství poplatkového, ježto obě daně vylučují se z oboru poplatkového, k němuž historický vývoj je připojil, a označují se správně a se stanoviska finanční vědy odůvodněně jakožto daně. Jako praktický význam této změny zdůrazňují motivy, že umožňuje se tím, aby obě dávky, vyloučené z oboru poplatkového, podrobeny byly samostatné a pokud možno vyčerpávající úpravě.

Tomuto, jistě správnému principu, osnova však plně nevyhovuje. Dle čl. IX. uv. zák. osnovy mají zůstati předpisy zákonů poplatkových i při nové dani dědické a z darů v platnosti, pokud novým zákonem nic jiného stanoveno nebude. Zejména má na dále platiti s. p. $^{44}/_{75}$ zák. popl.,[7]) předpisy o pořadu instancí a opravných prostředcích, o oznamování přestupků, vyšetřování u veřejných úřadů a předpisy o převodech selských držebností v Tyrolsku a Vorarlbersku (nejv. rozh. z 11. I. 1860).

Tímto předpisem, který subsidierně ponechává zákony poplatkové v platnosti, má vyhražena býti novému zákonu povaha pouhé novelly ku platným předpisům poplatkovým. Zákon poplatkový, sám o sobě obsáhlý, za své více než 60leté působnosti, kdy nikdy nebyl podroben reformě úplné, nýbrž toliko pouhému doplňování, stal se labyrintem pro praxi, a tím více pro strany ku placení poplatků povinné. Připojením nové novelly v podobě zákona o dani dědické přibyla by k labyrintu tomu chodba nová, jež spletitost jeho ještě by zvýšila. Ale i zákon o dani dědické a z darů sám ztrácel by takovýmto připojením k zákonu

[7]) Že jest značně pochybno, zda tato sazební položka pro navrženou daň dědickou a z darů významu praktického má, srv. níže: Osvobození.

poplatkovému na své jasnosti a přehlednosti, jejímž nutným předpokladem jest, aby veškery předpisy, k dávce se vztahující, v jediném zákoně byly upraveny. Připojení takové vyžadovalo by v každém jednotlivém případě zkoumání, zda a pokud předpisy poplatkové byly zrušeny, a pokud podpůrně platí, čímž vzcházely by nedozírné obtíže interpretační pro praxi a tím více pro strany, jež stejně neznalost zákona neomlouvá, a jež chtějíce nabýti názoru o tom, co o nových dávkách platí, musily by probírati se i spletitým labyrintem zákona poplatkového. Úvahy tyto vedou nutně k požadavku, aby veškery předpisy, k novým dávkám se vztahující, v novém zákoně byly uvedeny — podobně jako je tomu v zákonech států jiných, a aby tudíž nové dávky upraveny byly samostatně a nikoli jako pouhý doplněk zákonů poplatkových. Stejně bylo by si i přáti, aby předpisy o poplatcích immobilárních, pokud by v platnosti zůstaly, v zákon tento byly pojaty. Dávky ty jsou dle své povahy nepochybně daněmi dědickými a z darů, stejné jako dávky z čisté hodnoty vybírané. Uvedením předpisů o nich v témže zákoně usnadnil by se přehled o všech dávkách státních při téže příležitosti vybíraných, a také obtíže technické z přičlenění takového nebyly by značné, ano menší, než dle návrhů osnovy, jíž bez tak největší část předpisů k nim se vztahujících se ruší a nahražuje se novými za účelem dosažení konformity předpisů.

Že jedním z hlavních důvodů, proč konečně vláda ku reformě, tak často již žádané, přikročila, byla zvýšená potřeba finanční, uvádějí motivy zcela nepokrytě (str. 48). Statistický materiál, který ku posouzení přibližného zvýšení příjmů státních byl snesen, jest velmi podrobný a zajímavý.

Jest typickým znakem daně dědické i z darů, že roční výnos jich jest značněji kolisavý než při dávkách jiných, okolnost vysvětlitelná tím, že při dávkách těchto, více než při kterýchkoliv jiných, výnos závislým jest od momentu náhodného — zda v tom kterém roce větší či menší jmění bylo převedeno. Vzhledem k tomu, aby zjednán byl materiál přibližně spolehlivý, rozšířeny předchozí práce statistické na větší řadu let. Dle průměru v r. 1803 až 1905 zjištěno, že byl průměrný roční počet případů úmrtních

656.627, a že pozůstalostí poplatkům podrobených bylo v době té průměrně 136.619.

Jednotlivé dávky, pozůstalosti stihající, v těchto létech podaly průměrný roční výnos následující:

1. Poplatky obohacovací . . . . . 17,984.187 K
2. Poplatky immobilární . . . . . 6,405.603 K
3. Fondovní příspěvky . . . . . 7,162.554 K

Dle toho jevil by se průměrně na všech dávkách roční výnos 31,552.344 K, čili průměrný výnos percentuální uvedených dávek na výnosu celkovém 57%, 20·3% a 22·7%. Srovná-li se tento výnos průměrný s úhrnným počtem obyvatelstva v Rakousku 26,150.708 duší, vypadá ročně na hlavu z dávek státních 93 h, a z dávek všech 1 K 21 h. Na osoby, podléhající sazbě 1½%, připadá z úhrnného obnosu poplatků obohacovacích zvláště 37·46% (6,737.330) K, na osoby, podléhající 5% sazbě 34·68% (6,236.294 K), a na ony, jež sazbě 10% podléhají, 27·86% (5,010.562 K). Průměrný celkový základ pro vyměřování činil při uvedených osobách 538,986.429 K (75·51%), 124,725.877 K (17·47%) a 50,105.625 K (7·02%).

Dle průměru let 1903—1905 podaly poplatky obohacovací výnos 19,107.617 K. Osnova počítá se zřetelem na nový tarif výnos 29,438.496 K, tudíž plus 10,330.879 K, poukazuje však k tomu, že lze očekávati klesnutí tohoto výnosu, jednak vzhledem k stanovenému osvobození movitých pozůstalostí do 400 K (srv. níže), s kterým při výpočtu nebylo počítáno, a který lze očekávati obnosem ca. 46.000 K, jednak následkem většího nebezpečí snižování hodnot stranami poplatnými, vzhledem k proponované progressivní sazbě daně, jež zvýší premii defraudační, a konečně i následkem zvýšení nákladů řízení, vzhledem k úplnému vyloučení práva ku vyměřování poplatků soudy.

Výnos daně z darů lze méně dokonale stanoviti než výnos daně dědické, hlavně vzhledem k namnoze obvyklé formě zapravování těchto poplatků kolky na listině (§ 6. *c* lit. *a* zák. z 13. XII. 1862 č. 89. ř. z.), jichž výnos statistikou úřední nelze vyšetřiti. Statisticky vyšetřené poplatky obohacovací z darů, dle výsledku r. 1905 jeví se obnosem 1,988.921 K [při sazbě 1¼%: 1,243.476 K (62·52%), 5%: 165.542 K (8·32%), 10%: 579.912 K

(20·16%)]. V nedostatku podrobné statistiky, dále vzhledem k tomu, že pojem listiny, jejíž zřízení i dle osnovy jest zpravidla podmínkou poplatnosti movitých darů, oproti právu dosavadnímu značně byl rozšířen, nelze stanoviti očekávaný výnos ani přibližně. Vláda počítá spíše s úbytkem vzhledem k tomu, že nadace, které dosud podrobeny byly sazbě 10%, mají podléhati pouze sazbě 5%.

Nový zákon má vstoupiti v život 6 měsíců po svém vyhlášení bezvýjimečně ve všech těch případech, kde povinnost berní nastoupila po započetí jeho působnosti. Vyměřen-li neb zapraven-li z právního aktu neb nabytí jmění, jež podléhati mají zdanění dle nových předpisů, poplatek percentuální a škálový před počátkem působnosti nového zákona, má započten býti i tento poplatek do daně, jež má se zapraviti.

Poplatky z převodů, dále pevné poplatky kolkové z posledních pořízení a z listin, novým zákonem nemají býti dotčeny. Předpisy o t. zv. hodnotě minimální a promlčení, proponované osnovou, mají však míti platnost i pro aequivalent poplatkový pro ukládací periody následující po 31. XII. 1910.

II.

Předpisy, platné o poplatcích obohacovacích a immobilárních, novou osnovou ve větší části byly změněny, mnohé recipováno však z práva platného. Podrobněji platí předpisy následující:

Daň dědická.

Místní meze zákona.

Předpisy o místních mezích zákona, či jak osnova se vyjadřuje, o výsosti berní, upraveny jsou v §§ 4.—6. a čl. II. uv. zák. způsobem v podstatě stejným, jako dosud v § 57. popl. zák. a nař. z 8. IV. 1854 č. 84 ř. z.

1. Pro zdanění *immobilií* přijat princip territoriální (immobilia obnoxia sunt territorio), a rozhodna pro poplatnost jich jest výhradně poloha věci. Podléhají tudíž immobilie v tuzemsku dani povždy, immobilie v cizině jsou povždy osvobozeny (§ 4.). Za tuzemsko považuje se obor platnosti zákona.

Stejně má posuzován býti i usufructus a usus na nemovitostech.[8])

2. Pro zdanění mobilií tuzemcových přijat státoprávní princip personální (mobilia ossibus inhaerent), a podléhají tudíž veškery mobilie státnímu občanu rakouskému náležející dani, aniž by záleželo na poloze věci neb kterýchkoliv skutečnostech dalších. Dávky zaplacené cizímu státu z movitého jmění možno od daně tuzemské odpočísti, předpokládaje, že podán byl průkaz o jich zaplacení.[8a]) Movité jmění, podléhající poplatkům konsulárním (pol. 10. II. odd. konsul. tarifu zák. z 22. I. 1902 č. 40. ř. z.) má od placení daně této býti sproštěno.

3. Movitosti cizincovy podléhají dani, pokud v tuzemsku se nalézají (lex rei sitae), a to bez ohledu na chování se státu cizího.[9]) Neměl-li cizozemec žádného bydliště[10]) v Rakousku,

---

[8]) Osnova textuje (§ 4) Unbewegliches ... Vermögen, wozu auch der Fruchtgenuß u. der Gebrauch einer innländischen unbeweglichen Sache (Wohnungsrecht) gerechnet wird, unterliegt der Steuer ohne Rücksicht auf Staatsbürgerschaft oder Wohnsitz des Erblassers ... Úmysl zákona podrobiti usufruktus a usus zdanění dle stejných zásad jako nemovitosti, jest nepochybný, avšak textování samé upraveno tak, že vyvozováno by z něho býti mohlo, že osnova považuje i co do právní jich podstaty obě služebnosti za immobilie, ač jde vlastně o mobilie. Úsudek takový tím jest důvodnější, ježto § 31. č. 1., aniž by zvláště mluvil o usufructu a usu, textuje: „Schenkungen unbeweglicher Sachen (§ 4.) ohne Unterschied, ob die Zuwendung beurkundet wird oder nicht", a jak plyne z motivů (str. 111.) jest v pojmu tom zahrnut i usus-fructus a usus. Správněji bylo by proto dle mého úsudku textovati: Unbewegliches Vermögen unterliegt der Steuer atd., a teprve na konci téhož §u. připojiti dodatek: Nach denselben Grundsätzen soll auch der Fruchtgenuß u. der Gebrauch ... beurteilt werden.

[8a]) Ustanovení toto odchyluje se od platných předpisů potud, že dosud připuštěno pouze vpočítání dávek takových mezi passiva pozůstalostní, a tu jen potud, pokud tuzemec v cizině zemřel, (č. 1. min. výn. z 8./IV. 1854 č. 84. ř. z.).

[9]) Dosud poskytováno osvobození jen v případu průkazu, že movité jmění rakouských poddaných nepodléhá žádnému, jakýkoliv útvar majícímu poplatku, ve státě, jemuž zůstavitel přináležel. Sporné toto ustanovení, jež vykládáno jest praxí správního soudu tu se stanoviska reciprocity formální, tu materielní (srv. podrobněji můj spis: Poplatek z převodů majetkových na případ smrti II. díl, str. 45.), bylo vypuštěno; avšak v § 6. osnovy vyhraženo jest finančnímu ministerstvu, aby za účelem odstranění

možno započísti dávky, ve státě jeho domácím prokázaně zaplacené, mezi passiva pozůstalostní.

Správa finanční jest vedle toho oprávněna v jednotlivých případech prominouti zcela neb zčásti daň, když jedná se o jmění osob cestujících, jež jen přechodně v tuzemsku se zdržují.

Za účelem odstranění omylů obsahuje osnova pod č. 3. § 5. vykládací pravidla o tom, kdy některé movité objekty majetkové dlužno posuzovati jakožto v tuzemsku se nalézající. Za takové považují se privilegia a patenty v tuzemsku udělené, pohledávky zajištěné na tuzemských nemovitostech, a jiné pohledávky, když dlužník[11]) má své bydliště v tuzemsku. Při podílech na tuzemských podnicích liší se, zda jest právo vázáno na držení akcie, kuksu neb podobného papíru, čili nic. V prvém případě rozhodno jest pro otázku, kde nalézá se právo místo, kde papír jest v uschování, v druhém místo provozování[12]) podniku. Stejně, jako v případu prvém, platí při penězích kovových, papírových, bankovkách, mincích obchodních a papírech na řád.

---

dvojího zdanění, k ochraně reciprocity a výkonu retorse vydal předpisy odchylné od oněch v § 5. obsažených, ve příčině pozůstalostí cizozemců. Ustanovení to převzato jest ze zákonů německých států spolkových a nového říšského zákona německého.

[10]) Osnova textuje: „Hatte er keinen Wohnsitz im Inlande" — textování, jež připouští výklad, že odrážka taková vůbec není přípustnou, když zůstavitel-cizinec, třeba kdykoliv za svého života v Rakousku bydliště měl, třeba zde v čas smrti nebydlil, což vedlo by k značným obtížím, vzhledem k nutnosti zjišťování, kde bydliště cizincovo kdykoliv za života jeho bylo. Úmyslem osnovy jest patrně stanoviti nepřípustnost odrážky jen pro případ, že zůstavitel v čas své smrti měl bydliště v Rakousku a vzhledem k tomu měl by asi zníti uvedený passus přesněji: Hatte er zur Zeit seines Ablebens keinen Wohnsitz im Inlande . . .

[11]) Prohlášení bydliště dlužníkova za rozhodné odůvodňují motivy tím, že soudní vymáhání pohledávek musí státi se ve státě, kde povinnovaný má své bydliště, a důsledkem toho, že jest přiměřeným posuzovati i pohledávku jako v tomto domicilu se nalézající.

[12]) Kdy možno mluviti o podniku v „tuzemsku provozovaném" osnova bližšího pravidla neobsahuje. Obtíže, jež tím vzniknouti mohou, byly by asi podobné, jako při výkladu § 38. zák. z 25. X. 1896 č. 220 ř. z. při všeobecné dani vydělkové, ač zde předpisy jsou nepochybně určitější.

4. Smlouvy uzavřené s cizími státy mají zůstati v platnosti (čl. II. uv. zák.).[13])

5. Pro poměr k Uhrám má platiti po dobu platnosti úmluvy vyhlášené cís. nař. z 29. XII. 1899 č. 268. ř. z. tato úmluva (čl. II. uv. zák.). Stejné platí vzhledem k § 47. úmluvy této i pro poměr k Bosně a Hercegovině.[14])

---

[13]) Ovšem jest toho času uzavřena pouze jediná smlouva taková, totiž se Srbskem (6. V. 1881 č. 89. ř. z. z 1882 čl. V.). Plurální forma (Staatsverträge) ač-li do doby, kdy osnova stane se zákonem, neuzavře se smlouva ještě jiná — nebyla by tudíž na místě.

[14]) Pokud se týče poměru mezi zeměmi rakouskými a uherskými při poplatcích z převodů majetkových na případ smrti, platí dle této úmluvy zásady následující:

1. Poplatek za převody vlastnictví, požívání neb užívání nemovitých věcí, dále takových věcí movitých, jež stojí ve svazku fideikomissním neb lenním, neb nalézají se z jiného důvodu vzhledem k jich věnování pro určitý účel pod dohlídkou veřejnou, dlužno vyměřiti a zapraviti v onom finančním obvodu, kde se nemovitosti nalézají, případně kde se nalézá úřad povolaný ku správě a dohledu uvedených movitostí (§ 5. *a*).

2. Poplatek z ostatních věcí movitých přísluší té polovině, ku které zůstavitel jako státní občan náležel (§ 5. *b*).

3. Měl-li zůstavitel státní občanství v obou polovinách říše, přísluší právo na poplatek té polovině říše, kde se nalézá rodiště zůstavitele, neb narodil-li se tento v cizině, té polovině, kde zemřel. Pro případ, že však i v cizině zemřel, přísluší každému obvodu finančnímu poplatek z polovice volného movitého majetku § 5. *b*. („Volným majetkem" jsou veškery movité věci, jichž zdanění řídí se dle zásady § 5. *b*; tedy veškery movitosti, jež nenalézají se ve svazku fideikomissním a lenním, neb nestojí z důvodu věnování pod dohlídkou veřejnou.)

Ustanovení sub 1—3 uvedená platí i tenkráte, když zůstavitel byl příslušníkem vojska.

Pokud se týče dluhů v těch případech, kde se nalézá jmění v obou polovinách říše, liší se:

a) dluhy, jež váznou na některém objektu pozůstalostním výhradně tak, že nelze pro ně činiti nárok na ostatní pozůstalost;

b) dluhy, jež váznou na celé pozůstalosti, bez ohledu, jsou-li pojištěny na jednotlivých objektech pozůstalostních čili nic.

Na dluhy sub *a* uvedené dlužno vzíti zřetel jen při té části pozůstalosti, k níž obtížený objekt náleží (§ 6. *a*).

Pokud se týče dluhů sub *b* uvedených, platí následující pravidla:

1. Dluhy tyto dlužno odraziti předem od movité pozůstalosti. Má-li však připadnouti oběma polovinám říše z této movité pozůstalosti

Předmět daně.

Jako předmět daně uvedeny jsou v § 1. osnovy[15]):

1. N á p a d y dědictví a odkazů, inclusive nápadu z povinných práv dědických.[16]) Za legáty považují se i sublegáty (§ 649. obč zák.) a legáty sub modo.[17])

2. Dary na případ smrti a vůbec dary, jichž výkon odložen až do smrti dárcovy. V předpisu tomto zahrnuty jsou nejen dary, jež dlužno dle § 956. obč. zák. považovati za odkazy, a jež tudíž spadají již pod nápady sub 1. uvedené, nýbrž i ty, jež dle téhož §u mají povahu smlouvy. Vedle toho náležejí sem i dary mezi živými, při kterých pouze výkon, t. j. odevzdání věci darované až do smrti dárcovy jest odložen.[18])

---

podíl, a passiva nevyčerpávají movitého jmění, má se státi rozdělení dluhů dle poměru obou podílu na movité pozůstalosti (§ 6. *b*). (Srv. i nál. spr. dv. z 17. IX. 1902 č. 7917., B. 1163. (F.), jenž blíže vyvozuje, že rozuměji se zde „dluhy" veskery obligatorní nároky oproti pozůstalosti bez ohledu, zda tyto vzesly před smrtí zůstavitelovou právním jednáním mezi živými, neb teprve následkem smrtu, dle zákona neb testamentu, a že dlužno tudíž i l e g á t y uhraditi nejprve z movitého jmění, a tudíž podrobiti je v onom obvodu poplatku, ve kterém movité jmění pozůstalostní. — předpokládaje, že toto ku krytí legátů stačí — jest poplatku podrobeno.)

2. Nedostačuje-li movitá, za dluhy zavazená pozůstalost k jich krytí, budiž část neuhrazená rozdělena na nemovitou pozůstalost dle měřítka sub 1 uvedeného (§ 6. *c*).

3. Při repartici sub 1 a 2 uvedené mají však dílčí massy jen v onom obnosu bytu účtovány, který vybývá po odrážce specielních dluhů, výhradně na každé z těchto dílčích mass váznoucích (t. j. dluhů sub *a* uvedených), pokud těmto přísluší přednostní právo před dluhy všeobecnými.

Pokud se týče příslušníku B o s n y a H e r c e g o v i n y, nepodléhá dle výnosu fin. min. ze dne 11. ledna 1886 č. 40801, movitá jich pozůstalost v Rakousku žádnému poplatku. Dle § 2. nař. z 29. pros. 1899 č. 209 ř. z. platí ustanovení úmluvy cis. nař. ze dne 29. pros. 1899 potvrzené, obdobně i pro poměr k Bosně a Hercegovině.

[15]) Úvod § 1. zní: Der E.-St. sind nach M a ß g a b e d e r P o s t 1 d e s a n g e s c h l o s s e n e n T a r i f e s unterworfen. Že část této věty nech. až Tarifes obsahuje zcela zbytečné superfluum, jest patrno.

[16]) Výslovná zmínka o nich v osnově stala se vzhledem k sporným názorům o jich právní qualifikaci (podíl dědický — právo pohledávky?).

[17]) Jich stejné postavení s legáty vysloveno dosud v 2. odst. § 1. cis. nař. z 19. III 1853 č. 53 ř. z. Srv. i judikaturu spr. v. dvora soud. v cit. mém spisu II. díl str. 76. pozn. 20.

[18]) P r á v n i c k y náležejí tyto dary mezi právní jednání mezi

3. Nápady ze smluv svatebních, pokud převod majetkový teprve na případ smrti jednoho neb druhého manžela má býti působivým. Jakožto příklady smluv takových uvádí osnova společenství na případ smrti, obvěnění, plat vdovský *atd.* Motivy uvádějí jako takové i nápady věna, pokud na základě zvláštního ujednání vlastnictví jeho po smrti manželky muži připadá nebo zůstává.

4. Nápady lén a rodinných fideikomissů, i když nenastanou následkem smrti dosavadního majitele (na př. renunciací).

Nápady pod výminkou resolutivní mají zdaněny býti jako bezvýminečné, předpis, jenž jest zejména tam, kde splnění resolutivní výminky stane se krátce po nabytí skutkem, nepochybně velmi krutý.[18a])

Při nápadech pod výminkou suspensivní má zapravena býti nejprve daň od toho, kdo až do splnění má zůstati držitelem věci, a z druhého nápadu při splnění výminky. Při nápadech lhůtou omezených považuje se dies ad quem jako výminka resolutivní, dies a quo jako výminka suspensivní. Patrno-li však z posledního pořízení, že má věc náležeti určité osobě po určitou, 10 let nepřevyšující dobu, má zdaněno býti pouze tolik desetin hodnoty, kolik odpovídá počtu let držby (§ 11.).

V § 12. uveden jest vliv vzdání se dědictví (Erbverzicht), nehodnosti dědictví (Erbunwürdigkeit) a nepřijetí dědictví na poplatnost.

Vzdání se dědictví[19]) bez udání, v čí prospěch se děje, neb

---

živými, hospodářské účinky jich nastávají teprve smrtí dárcovou. To i důvodem bernímu jich postavení na roveň s dary na případ smrti (motivy str. 107.).

[18a]) Daleko více vyhovuje zásadě, že daň dědická stihnouti má skutečné obohacení, předpis § 21. říš. zák. německého, jenž uvádí: Vermögen, das unter einer auflösenden Bedingung erworben ist, wird . . . wie unbedingt erworbenes behandelt. Tritt die Bedingung ein, wird die gezahlte Steuer bis auf den der wirklichen Bereicherung entsprechenden Betrag erstattet. Srv. k tomu: Hoffmann: Das Reichserbschaftsteuergesetz, Lipsko 1907 str. 95.

[19]) Za vzdání se dědictví považuje se, stejně jako dle zákona poplatkového, prohlášení o nepřijetí napadlého dědictví a odkazu. Se stanoviska občanského zákona nejde zde však o vzdání se dědictví, nýbrž o odmítnutí dědictví (Erbsentschlagung a contr. Erb-

učiněné ve prospěch osob určitých, na které nápad by se stal, i kdyby vzdání se v jich prospěch se nestalo, sprošťuje vzdávajícího se povinnosti ku placení daně.[20])

Stejně platí v případu, když nepodána přihláška, neb když po nápadu nastane nehodnost dědictví.

V posledním odstavci §u 1. obsaženo jest důležité vykladací pravidlo, že předpisy zákona o dědicích, odkazovnících, zůstaviteli a pozůstalosti, mají platnost potud, pokud ze znění neb smyslu zákona nic jiného neplyne, i při ostatních předmětech nabytí, nabyvatelích a těch, jichž smrt dala ve případech pod 2. a 3. uvedených původ k nabytí a o dosavadních majitelích lén a fideikomissů. Pravidlo toto má odstraniti obtíže, jež jinak vznikaly by opakováním v zákoně. Ono odstraňuje i podstatný nedostatek, jenž v dosavadních předpisech se vyskytá.[21])

Zákon poplatkový nyní platný činí všeobecně předmětem dávky veškery p ř e v o d y m a j e t k o v é n a p ř í p a d s m r t i bez ohledu, zda uskutečňují se právním jednáním či způsobem jiným, a podmínkou poplatnosti dle práva platného jest s k o n á n í p ř e v o d u. Otázka však, kdy možno o skonání takovém mluviti, jest jednou z nejspornějších. Spor, zejména v judikatuře správního soudu, točí se o to, zda rozhodným jest pouze převod t i t u l u p r á v n í h o, či zda třeba, aby s k u t e č n ě převod se stal.[22])

---

verzicht § 551. obč. zák.), ježto vzdání se práva dědického předpokládá uzavření již za života zůstavitelova (Krainz: System str. 531. a 605. násl.).

[20]) Stane-li se ve prospěch osob jiných, podléhá dani z darů, srv. níže.

[21]) Srv. na př. obtíže interpretační dle práva platného při smlouvách svatebních, cit. můj spis II., str. 78.

[22]) V otázce, kdy možno o skonání převodu majetkového na případ smrti mluviti, rozcházejí se podobně jako v literatuře práva soukromého, i názory v praxi poplatkové samé, aspoň potud, pokud v ní v ů b e c nalézti možno projev určitého názoru v této otázce. Řešení její dlužno předsevzíti dle předpisu z á k o n ů p o p l a t k o v ý c h a p o u z e v n e d o s t a t k u t ě c h t o dle p ř e d p i s ů p r á v a o b č a n s k é h o. Pro právo občanské srv., pokud se týče otázky, zda nabytí pozůstalosti nastává již přihlášením se k pozůstalosti, či teprve odevzdáním, zejm.: *Randa*: Besitz. II. vyd. § 15., pozn. 4. a Eigentum. II. vyd. str. 382. násl., *Unger*: Erbrecht. § 6., str. 26. § 40., pozn. 18. *Krainz*, System § 480. *Steinlechner*: Das schwebende Erbrecht u. die Unmittelbarkeit der

Osnova, jak patrno, uvádí místo převodů majetkových na případ smrti „nápady“ jakožto předměty poplatků. Avšak již v § 1. nevede si osnova důsledně, vytýkajíc zásadně jako předmět „nápad“: Pod č. 2. uvádí se jakožto

---

Erbfolge, II., zejm. str. 379, *Pineles*: Zur Lehre vom Erwerbe der Erbschaft u. des Vermächtnisses. Wiener Ztf. XIII., str. 394. násl., XIV., str. 101. násl.

Pokud se týče zvláště sukcese universální v cestě dědictví, tu v poradách, vydání zákona poplatkového předcházejících, nalézáme jen na jednom místě zmínku spíše per parenthesin vyslovenou, o této otázce ve schůzi společné finančního komitétu dne 3./III. 1849, kdež projeveno mínění, že má býti taxa vybírána tolikráte, kolikrát děje se převod titulu vlastnického. Jen při dědictvích měla býti výjimka učiněna, ježto dědicové, pokud odevzdání se nestalo, representují zůstavitele.

Z výnosů ministerstva financí dva výnosy řeší tuto otázku. Výnos z 3./VIII. 1855 č. 24557/2009 uvádí, že za dědice ve smyslu poplatkového zákona může jen ten býti považován, na koho se převod na případ smrti uskutečnil, a že k tomu třeba nejen zákonného neb testamentárního povolání, nýbrž i prohlášení vůle povolaného, že dědictví přijímá, a existence tohoto, a že ve směru tomto nalézá se i zákon poplatkový v souhlasu se zákoníkem občanským, a nařizuje v s. p. 51, že vzdání se dědictví podléhá pouze kolku na podání, z čehož plyne, že převod majetkový od povolaného na skutečného dědice nepresumuje.

Výnos min. financí z 15./XII. 1852 č. 40332/2743 uvádí, že právo na poplatek ze smlouvy dědické mezi manžely uzavřené, nastupuje při všech převodech majetkových na případ smrti zpravidla dnem smrti zůstavitelovy, když vůbec práva napadlého vzdáno se nebylo. Na tento okamžik musí tudíž i nastoupení povinnosti ku zapravování poplatku býti vztahováno, ježto zákon jen nabytí titulu právního, nikoliv i převod věci jako podmínku povinnosti platební určil, a poplatek z převodů majetkových na případ smrti ještě před odevzdáním má býti zapraven.

Praxe správního dvora soudního není jednotnou. Že přijetím delace nastává převod majetkový, a že pouhý nápad bez nastoupení dědictví převod nezakládá, vyslovují zejm. nálezy z 8./VII. 1903 č. 7098., B. 1935. F, 10./I. 1906 č. 89., B. 4156. F a z 26./III. 1884 č. 469., B. 2067., kterýž poslední uznává i dvojí převod majetkový v případu, kde napadlé dědictví od dědiců povolaného dědice bylo přijato.

Nál. z 15./VI. 1899 č. 4702., B. 12959. vyslovuje pak zvláště, že předpokladem poplatku dle s. p. 57/106 B není, aby skutečně nastal převod určitého majetku, nýbrž že při převodech majetkových na případ smrti jest tomu právě tak, jako při převodech majetkových mezi živými, zmíněnými v s. p. 57/106 *A*, a že pro převod rozhodným jest pouze převod

předmět dávky pouze „Schenkungen auf den Todesfall . . . nikoliv jako v ostatních případech „Anfälle von Schenkungen auf den Todesfall . . . Důvodem bylo patrně, že sama osnova pochopila, že mluviti v tomto případě o nápadu nebylo by vhodným. Stejně však nevhodným jest mluviti o nápadu namnoze při smlouvách svatebních [23]) a nabytích lén a fideikomissů, pokud dějí se akty mezi živými, hledě k tomu, že obvyklá terminologie soukromoprávní užívá pouze při dědictvích a legátech terminu „nápad" jakožto technického, a s ním určitý smysl spojuje.

Že pouze při dědictvích a legátech representuje nápad skutečnost, co do vzniku jejího právně přesně časově vymezenou, a že při ostatních, v § 1. vytčených aktech právních, chybí v právu platném takovéto přesné vymezení pojmu nápad, jest si vědoma ostatně osnova sama i v § 2., kdež jedná o okamžiku, kdy berní povinnost vzniká, a kde vznik této berní povinnosti pouze při dědictvích a legátech k nápadu připojuje, v případech však § 1. č. 2. a 3. vznik takový pojí k smrti zůstavitele, v případech § 1. č. 4. k oné události, jež nástupnictví v léna a fideikomissy uskutečňuje. Nehledě však k těmto výtkám, možno i v jiných

---

právního titulu, aniž by na tom záleželo, zda dále převod skutkem se stal čili nic. Podobně i jeden z nejnovějších nálezů spr. dv. z 16. V. 1907 č. 4631., (Loew: Rechtssprechung des VGH. in Gebührensachen, příl. Gerichtshalle, str. 23.) jenž dovozuje, že již nabytí právního titulu t. j. nápad, předpokládaje že nápad nabytí právní za následek má, jež dává dědicům možnost pozůstalosti disponovati, právo státu na poplatek zakládá, a že tudíž na změny po nápadu nastupující nemá bráno býti zřetele.

Podstatně jiný názor došel výrazu v nálezech správního dvora soudního z 15. III. 1899 č. 1107., B. 12618, 10. XII. 1901 č. 9302., B. 634 F., 31./III. 1903 č. 3921., B. 1695 F. a z 22. V. 1906 č. 5945., B. 4555 F., jež vycházejí s toho stanoviska, že má-li býti nabytí předmětem poplatku, musí státi se skutečně převod majetkový, a vylučují poplatnost v těch případech, kde následkem exekučního prodeje věcí neb konkursu průběhem řízení pozůstalostního a po podání přihlášky nastalých, věci zůstavitelovy na dědice skutečně nepřešly, zásada již zejm. nález posléze uvedený tím odůvodňuje že objekty pozůstalostní, na které se odevzdání nevztahuje a ani nemůže vztahovati, ježto tyto nucené byly prodány, nelze považovati za právně dědicem nabyté. — Srv. podrobněji můj spis II., str. 81 násl.

[23]) Tak tam, kde jde o nabytí pozůstalého manžela z části, jež již dříve jemu náležela.

ještě směrech vytknouti osnově nepřesnost, pokud se týče vyznačení předmětu dávky, kde právě přesnost co největší jest nepochybně požadavkem hlavním.

Motivy doprovázejí § 1. výkladem: „Gegenstand der Erbschaftsteuer ist nicht, wie gegenwärtig bei den Bereicherungsgebühren der Gesammtnachlaß eines Verstorbenen, sondern der einzelne durch die Vermögensübertragung von Todeswegen an ein Individuum eintretende Anfall, die durch die Tatsache dieses Anfalles bewirkte Bereicherung des einzelnen Erwerbers."

V dalším uvádí se dále: „Außer den Erbschaften und Vermächtnissen werden aber im § 1, Z. 2, 3 u. 4 des Entwurfes andere ... Arten von Übertragungen ... der Erbschaftsteuer unterworfen."

V § 1. č. 3. zní text: „Anfälle auf Grund von Ehepakten, soferne die Vermögensübertragung auf den Todesfall ... wirksam werden soll ..."

Jak odtud patrno, považuje se pojem „nápad" s pojmem „převod" za identický.

Z jiných míst osnovy i motivů plyne dále, že identifikuje se tento pojem s pojmem „nabytí" („Erwerb"), a že výrazů těchto promiscue se užívá. Tak plyne zejména z § 1. posl. odst. („Gegenstand der Erwerbung"), § 8., 3. odst. („wie der Erwerb des uneingeschränkten Eigentumes"), § 10. 1. odst. („Der Erwerb von Lehen"). § 11. marg. rubrika („Bedingter u. befristeter Erwerb") a 3. odst. („die künftigen Erwerbungen"), § 43. č. 3. („welcher das Vermögen erwirbt"), č. 4. („in den Fällen der Erwerbung") a posl. odst. („von deren Erwerbern"), § 44. 1. odst. („Die Erwerber des Nachlaßvermögens"), § 52. č. 3. („so hat der Erwerber"), a zvláště z § 28., jenž uvádí, že povinen jest ku placení daně ten, „welchem das Vermögen angefallen ist", k čemuž dodávají motivy (str. 28.), že odstavec tento odpovídá nyní platnému § 68. č. 2. zák. popl., který však uvádí, že povinen jest ku placení „der Erwerber rücksichtlich des von der Sache, die von ihm erworben wird, gebührenden Betrages ..."

Značná nekonsequence osnovy patrna dále i z §u 2. ve srov. s § 12. a § 7., 2. odst. Dle § 2. nastupuje povinnost berní při dě-

dictvích a legátech dnem skutečného nápadu (§§ 545., 684., 703. obč. zák.), v případech § 1. č. 2. a 3. (darech, smlouvách svatebních) smrtí zůstavitele, při fideikomissech a lénech tou událostí, jež zakládá nástupnictví v tato.

Další § 12. sprošťuje toho, komu nápad se stal, v případu nepřijetí dědictví neb vzdání se dědictví,[24]) bez udání, ve prospěch koho vzdání se děje, od povinnosti ku placení daně. Stejně platí, když nepodá se prohlášení o nastoupení dědictví, neb přijetí legátu. Odtud plynulo by, že osnova staví se zásadně na stanovisko, že nápad o sobě nezakládá poplatnost, nýbrž že třeba i přijetí delace.

V § 7. 2. odst. uvádí se naproti tomu, že dědictví a odkazy, jež zůstaviteli napadly, mají býti do pozůstalosti jeho pojaty, pokud právo z nápadu vzniklé nezaniklo odřeknutím neb způsobem jiným. Dle toho i tam, kde dědic před přijetím zemřel, a v důsledku transmisse (§§ 537., 809. obč. zák.)[25]) přechází jeho právo na dědice jeho, bylo by spatřovati dvojí převod: se zůstavitele na jeho dědice, a s tohoto na dědice jeho — jinými slovy zakládal by i nápad bez přijetí poplatnost. Při této rozmanitosti ve vymezení základního pojmu bylo by lze očekávati pro případ, že by nedostatek tento odstraněn nebyl, značné obtíže při výkladu praktickém, zejména naprostou neurčitost o tom, rozhodno-li jest pro poplatnost přijetí nápadu, či skutečný převod majetkový a skutečné nabytí, neb pouhý převod právního titulu, aniž by záleželo na tom, zda dále převod skutkem se stal, jinými slovy táž neurčitost, jež dosud panuje, panovala by i na dále, ač právě nová reforma byla by příležitostí nejlepší k vyjasnění toho, co dosud náležitě ujasněným není.

Stejně neujasněnou dle osnovy zůstává dále otázka, v právu dosavadním pochybná, o zdanění smluv svatebních na případ smrti působivých.

Podobně, jako dosud platí, podrobuje osnova dani dědické smlouvy svatební, pokud převod *teprve* na případ smrti jednoho neb druhého manžela má býti

---

[24]) Že pojem „vzdání se dědictví" v § 12. uvedený neodpovídá pojmu témuž dle občanského zákona, srv. pozn. 12.

[25]) Pro právo platné srv. cit. spis II., str. 86.

působivým, a příkladmo uvádí jako takové: společenství na případ smrti, obvěnění a vdovský plat.

Praxe dosavadní vykazuje značné kolísání v tom, která práva možno zváti právy na případ smrti působivými.[26]) Pochybnosti jsou tím značnější, ježto zákon poplatkový uvádí jako předmět zpoplatnění práva teprve na případ smrti působící, kdežto dle zákonníka občanského za jistých okolností působnost práv v zásadě teprve na případ smrti ve smlouvách svatebních vyhrazených, již za života nastati může. (Tak v případu konkursu § 1260. násl., a zejm. v případu rozloučení manželství.) Mohlo se očekávati, že právě při nové reformě přesná norma pochybnosti odstraní, a že čerpati bude ze zkušeností praxí nabytých, což však bohužel se neděje. Místo zachování pochybného textu dosavadního a demonstrativního výpočtu práv teprve na případ smrti působivých, vhodnější byla by norma, jež i bez příkladů by předmět přesně vyjadřovala, a sama o sobě nezavdávala příčinu k pochybnostem.

Vedle toho, zvláště při společenství na případ smrt, jest i pochybno, v jaké míře možno zde mluviti o převodu, a tím i předmětu daně. Osnova přijímá v tomto směru v § 14. zásady, obsažené dosud v min. výn. z 30. XII. 1899 č. 3. ř. z. ex 1900: Zpravidla podléhá veškeré jmění společné dani. Byl-li však pozůstalý manžel zcela neb zčásti knihovně zapsán jako vlastník společné věci nemovité, má podíl pozůstalého, je-li nižší než podíl zemřelého, při výpočtu daně zůstati bez zřetele, jinak má podrobena býti polovice hodnoty věci nemovité dani.

Stejně platí při pohledávkách knihovně vložených. Tytéž předpisy mají platiti i při movitém jmění, podá-li se průkaz o tom, jakou měrou byl pozůstalý manžel vlastníkem zcela neb zčásti jmění podrobeného společenství.

K odůvodnění zásad těchto uvádějí motivy (str. 120.), že opírají se o § 1234. obč. zák., dle kterého má pozůstalý manžel právo na polovici statků společných, kdežto druhá náleží k pozůstalosti zemřelého, a důsledkem toho že béře se za základ ve příčině jedné poloviny převod z titulu společenství, ve příčině druhé převod na základě dědického práva.

---

[26]) Srv. můj spis II., str. 67. násl.

Správně poukazuje *prof. Ehrenzweig* v článku „Bemerkungen zum Erbsteuerentwurfe" (Not. Ztg. 1909 č. 27.) na nesprávnost této argumentace a na nesprávnost zdaňování společenství při případu smrti dle těchto zásad, uvádějc slovně: „Eine Übertragung — ja, aber von wem? doch von b e i d e n Ehegatten Nur wenn der Überlebende nichts besessen hat, wenn also das ganze nun gemeinschaftliche Vermögen zur Zeit des Todes allein dem Verstorbenen gehört hat, nur dann trifft die Behauptung zu, daß das g a n z e Vermögen vom Erblasser (teils auf den Ehegatten, teils auf den Erben) übertragen werde. Dann müßte man aber auch zugeben, daß im umgekehrten Falle, nämlich wenn der Verstorbene nichts besessen hat, gar keine Übertragung stattfinde. Geht das nicht an, weil nun einmal nach dem BGB. das halbe gemeinschaftliche Vermögen als Nachlaß behandelt werden muss, so sollte sich der Fiskus folgerichtig auch im e r s t e n Falle mit der Gebühr vom halben gemeinschaftlichen Vermögen begnügen, anstatt sogar im z w e i t e n, wo also der überlebende Ehegatte kraft der Ehepakten die Hälftes eines Vermögens v e r l i e r t, die Erbsteuer auch noch von der anderen, ihm verbleibenden Hälfte zu verlangen. Der Grundsatz des § 14. (erster Absatz) könnte um so leichter aufgegeben werden, als der Entwurf ihn ohnehin nicht durchzuführen wagt. Für eine schonendere Behandlung spricht auch die Erwägung, daß es sich hier um die Besteuerung gerade des Ehegatten handelt, von dem ja ohnehin der Nachlaß in den meisten Fällen bald genug auf die Kinder des Erblassers übergehen wird, die dann neuerlich die Erbsteuer zu entrichten haben. Der vielumstrittene deutsche Entwurf, der den bisher von der Erbsteuer verschonten Ehegatten besteuern wollte, befreite dafür die gemeinschaftlichen Kinder, die ihn beerben, von der neuerlichen Steuerleistung. Soll bei uns dem überlebenden Ehegatten, auch wo er mit Kindern zusammentrifft, ein wahres gesetzliches Erbrecht (nicht ein bloßer Fruchtgenuß) eingeräumt werden, so würde eine derartige Steuerbegünstigung große wirtschaftliche Bedeutung erlangen; ihre Aufnahme in den Erbsteuerentwurf würde eines der wichtigsten Bedenken gegen jene erbrechtliche Neuerung aus dem Wege räumen."

Věcný objem předmětu.

Zásada, uznaná § 57. popl. zák., že dlužno podrobiti zdanění pouze ony předměty, jež zůstaviteli v čas jeho smrti náležely, došla i v § 7. osnovy výrazu („Behufs Veranlagung der E. S. ist zunächst der gesammte Nachlaß des *Verstorbenen* .... zu ermitteln").

Podobně jako § 13. zák. z 18. VI. 1901 č. 74. ř. z. stanoví i osnova pouze jednu výjimku z této zásady a podrobuje v § 16. dani dědické i ony dary, jež zůstavitel učinil za svého života, pokud staly se ne dříve než 3 měsíce[27]) před jeho smrtí, pokud z nich nebyla zaplacena daň jako z darů mezi živými, a pokud nejedná se o dary obvyklé. Další podmínka dosud platná, že z okolností vyplývati musí úmysl zůstavitele předejíti převodu darů v cestě dědictví, nebyla v osnovu přijata vzhledem k obtížím důkazním v tomto směru (motivy str. 124.).

Podobně, jako dosud, vyplývá i z motivů osnovy, že vedení důkazu o tom, že pozůstávají okolnosti pojetí daru mezi živými do poplatné pozůstalosti odůvodňující, příslušeti má správě finanční, a že důkaz veden býti může i přísežným výslechem strany a svědků (§ 46.).

Rovněž přijaty v osnovu s některými změnami předpisy §§ 14. a 15. zákona z 18. VI. 1901 č. 74. ř. z., jež vytýkají právní domněnky, že určité předměty do pozůstalosti náležejí. Dle toho uvádějí se následující zásady:

1. Učiní-li zůstavitel v prohlášení své poslední vůle zmínku o bezplatném věnování mezi živými, jež stalo se déle než tři měsíce před jeho smrtí, má z daru toho vyměřena býti daň tak, jako by ho byl zůstavitel nařídil pro případ své smrti (§ 17. 1. odst.).

Výjimkou ze zásady této nemají i taková bezplatná věnování podrobena býti poplatku, když:

a) zaplacena byla z daru dávka jako z daru mezi živými, neb

[27]) Dosud platí lhůta 2 měsíce.

b) obdarovaný vůbec popírá, že obdarován byl a pokud z okolností neplyne opak tohoto tvrzení[28]), neb

c) osvědčí se věrohodně, že stalo se darování skutečně za života.

Nutnost zvláštního osvědčení v případu, kde stala se v prohlášení poslední vůle zmínka o bezplatném věnování, má i dle osnovy zůstati pravidlem, a to bez ohledu, k jakému účelu bezplatné věnování se stalo.[29])

Podobně jako v § 16. cit. zák. z 18. VI. 1901 uvádí i § 46. dva prostředky, jimiž osvědčení provésti se může, totiž přísežné slyšení strany a přísežné slyšení svědků o určitých rozhodných okolnostech.[30])

---

[28]) Předpisem tímto mělo zabráněno býti — ovšem řídkým — případům, kde někdo, chtěje svým prohlášením založiti u jiného povinnost ku placení poplatku a tím jemu škodu způsobiti, učinil by zmínku o daru, který ve skutečnosti nikdy se nestal. Oproti § 14. cit. zák. jest podstatnou uchylkou uvedený dodatek: „pokud z okolností neplyne opak tohoto tvrzení."

[29]) Zák. z 18./VI. 1901 č. 74. ř. z. zmiňuje se v 2. odst. § 14. výslovně o některých zvláštních případech bezplatného věnování, totiž o tom, co zůstavitel věnoval za života své dceři neb vnučce za věno, svému synovi neb vnukovi jakožto výbavu, neb bezprostředně k nastoupení nějakého úřadu neb jakékoliv živnosti, neb ku zaplacení dluhů plnoletého dítěte — případech to t. zv. položek kollačních (§§ 788. a 790. obč. zák.). Okolnost, že zákon uvádí případy tyto jako příklady (srv. slovo: „insbesondere") darů za života učiněných, při kterých výslovné osvědčení žádá, svědčí tomu, že i při uvedených věnováních třeba zvláštního osvědčení má-li poplatnost jich bytu vyloučena, ač motivy nasvědčovaly by spíše tomu, že mínil zákonodárcovým bylo v případech těch i bez podání zvláštního osvědčení povinnost ku placení poplatku vyloučiti. („Durch die Einfügung der Bestimmung, daß für den Fall als der Erwähnte erklärt, daß er überhaupt nichts erhalten habe, ferner, durch die Bestimmung, daß der Beweis zulässig ist, daß die Schenkung schon bei Lebzeiten des Erblassers vollzogen wurde, sowie dadurch, daß die in den §§ 788. u. 790. bürg. Gesetz. erwähnten Zuwendungen, die sogenannten Conferungsposten ausgenommen erscheinen, sollte etc." 662. příl. k sten. prot. sněm. posl. XVII. zas. ad § 14.). Se stejným textováním předpisu o t. zv. položkách kollačních jako v § 14. zák. z 18./VI. 1901, shledáváme se i v nové osnově (§ 17.), při čemž, pokud motivace se týče, odvoláva se osnova na motivy k zák. z 1901, jež slovně uvádí. Dle toho zůstává i dle nové osnovy otázka uvedená ne nepochybnou.

[30]) Dle práva platného pochybno jest, zda přísluší soudu či úřadu

2. Byla-li v pozůstalosti nalezena věc, o které zůstavitel v posledním pořízení prohlásil, že není jeho, nebo jsou-li takové věci, zvláště cenné papíry, neb hotové peníze odděleným uschováním neb nápisem označeny

finančnímu posuzování toho, zda určité okolnosti jsou důležitými čili nic, a může-li zejména správa finanční zamítnouti a limine předložení žádosti za výslech tenkráte, když skutečnosti tyto za relevantní nepokládá. Officielní komentář k zák. z 18./VI. 1901 (Lempruch-Odkolek: Die Gebührennovelle) vindikuje právo ku rozhodování takovému správě finanční, a odůvodňuje zásadu tuto jednak § 6. zák. popl., dle kterého ani o otázce, zda má býti poplatek zapravován, ani o výměře jeho nemá míti místa řízení soudní, jednak tím, že návrh nepředkládá se dle zákona přímo soudu, nýbrž prostřednictvím úřadu finančního. Naproti tomu dlužno uvážiti, že zákon výslovně úřadu finančnímu nevyhražuje oprávnění, aby návrh strany na výslech zamítl, ani neupravuje otázku stížnosti proti rozhodnutí takovému (zejména nelze považovati za normu takovou ustanovení posl. věty § 16. cit. zák. — srv. můj spis II., str. 59. pozn. 70.) naopak (§ 16. 2. odst. zák. arg.: „správa finanční má") ukládá mu bez dalšího, aby na základě žádosti, uveda skutečnosti, které mají se dokázati, učinil návrh u soudu; dále, že finanční úřad jest zástupcem interessovaného fisku, tedy druhé strany sporné, a že by tudíž výklad, přiznávající úřadu finančnímu právo k předchozímu rozhodování o tom, jsou-li ty které skutečnosti rozhodnými, stavěl správu finanční v posici oproti poplatníkům výhodnější, a dával jí možnost, aby hájení se poplatníka svým výrokem zmařila, což nebylo úmyslem zákona, jenž předpisem cit. § 16. chtěl poskytnouti ochranu straně proti libovůli úřadů finančních a chtěl jí zajistiti, aby průkaz svého práva před soudem provedla. (... Der Gebührenausschuß legte besonderen Werth darauf, den Parteien die Möglichkeit zu sichern, ihre Beweise bei den in §§ 14 u. 15 erwähnten Glaubhaftmachungen (rozšíření i na § 13. stalo se na základě návrhu ve sněmovně poslanecké podaného. Srv. str. 2984 sten. prot. sněm. posl. XVII. zas. z 30./IV. 1901) vor Gerichten durchführen zu können ... Der Ausschuss meinte auch durch diese Bestimmung eine über den augenblicklichen Anlass hinaus wertvolle Bürgschaft geschaffen zu haben, da in das vollständig der Willkür der Finanzverwaltung überlassene Verfahren in Gebührensachen nunmehr das Moment der Mitwirkung des Gerichtes hereingebracht wurde, welche bei einer neuen Ordnung des gesammten Gebührenwesens in noch ausgedehnterem Masse und in noch festeren Formen wird Anwendung finden müssen. 662. příl. k sten. prot. sněm. posl. XVII. zas. 1901, ad § 16.)

Vzhledem k tomu dlužno, dle platného práva, spíše přiznati soudu rozhodování o tom, zda ty které skutečnosti jsou rozhodnými, čímž nijak

jako vlastnictví jiné osoby, jest toto prohlášení neb označení, schází-li jiné ověření o tom, že dotčené věci nepatřily ku jmění zůstavitelovu, pro vyměření daně bez účinku, a podléhá věc taková jako součástka pozůstalosti dani (§ 18. 2. a 3. odst.).

Osvědčení i tu může podáno býti přísežným výslechem svědků a stran (§ 46.).

Povinnost, aby podáno bylo zvláštní osvědčení za účelem vyloučení z poplatnosti určitých předmětů, odpadá pouze tenkráte:

a) Byl-li zůstavitel advokátem, notářem neb obecně známým opatrovníkem.[31])

b) Když jde o předměty, zejm. cenné papíry, jež označeny byly jako vlastnictví osob, jež k zůstaviteli byly v poměru služebním neb námezdním, neb mezi nimiž a zůstavitelem trval důvěrný neb plnomocenský poměr vyplývající z úřadu, povolání neb obchodu zůstavitelova.

3. Nový — byť i dosud vždy praktikovaný[32]) — předpis obsahuje § 18. 2. odst., dle něhož ten, kdo tvrdí, že věc, v jejímž držení

není vyloučena platnost § 6. zák. popl., ježto rozhodnutí takové ani principu, zda má býti poplatek vyměřen, ani otázky vyměření jeho se nedotýká, ježto ocenění výsledků řízení průvodního přísluší úřadu vyměřujícímu, jenž má po pečlivém uvážení výsledků veškerého jednání a řízení průvodního, aniž by však vázán byl na určitá pravidla průvodní (§ 28. prov. nař.), rozhodnouti.

Rovněž tak bylo by přiznati ze stejných důvodů soudu výhradně posudek o tom, zda podmínky ostatní pro výslech svědků, případně stran, pozůstávají, a zejména, zda určité překážky výslechu tomu dle §§ 320. a 372. civ. ř. soud. na závadu jsou a vyloučiti o otázkách takových předchozí rozhodování správy finanční, jíž Odkolek-Lempruch (l. c., str. 151.) právo takové vyhrazuje. Pochybnosti tyto § 46. osnovy nijak neodstraňuje. Druhý a třetí odstavec § 46. kryje se naopak doslova s 2. a 3. odst. § 16. zák. z 18./VI. 1901 č. 74. ř. z.

[31]) Obecně známými opatrovníky („notorisch bekannter Treuhänder") rozumějí se osoby, o nichž v určitých krajinách neb místech (případy takové obvyklé jsou zejm. v Haliči 662. příl. k sten. prot. XVII. zas. ad § 14.) obecně jest známo, že jim vzhledem k obecné důvěře, již požívají u svých spoluobčanů, svěřovány bývají v uschování předměty majetkové, aniž by žádáno bylo od nich vystavení formální listiny (srv. blíž. Odkolek-Lempruch, l. c., str. 143.).

[32]) Srv. můj spis. II., str. 92. zejm. pozn. 55.

zůstavitel nalézal se v čas své smrti, náleží jemu, musí právo své na věc dokázati, jinak bude považována za věc pozůstalostní.

Pro případy jiné, kde vzešly by pochybnosti s tím, zda určité věci zůstaviteli náležely, zejm. pro případy rozporů v názorech soudů a úřadů finančních, v tomto směru postrádáme v osnově předpisu přesného a jasného. Zejména nepřijata norma posl. odst. bodu 5. a bod 3. nař. z 25. VII. 1853 č. 148. ř. z. [33])

[33]) Dle práva platného jsou povinny úřady finanční při posuzování toho, zda věci nějaké zůstaviteli náležely, zpravidla vzhledem k § 46. popl. zák. a výn. min. fin. a sprav. z 23./III. 1852 č. 82., 83. a 84. ř. z. (§§ 3, 5) a 85. ř. z. držeti se výkazu pozůstalostního, který má pořízen býti v souhlasu s inventářem, případně místopříseženým seznáním jmění (§§ 97. a 114. cís. pat. z 9. srp. 1854 č. 208. ř. z.) a nemohou tudíž věci, jež nebyly v inventáři a ve výkazu, zpravidla pojaty býti ku vyměření poplatků. S druhé strany nelze však upříti správě finanční právo, aby, pokud se týče poplatkové povinnosti, právní stav samostatně zkoumala, a nemusí tudíž výsledek projednávání bez dalšího jako jediný základ přijati. To plyne jednak z povahy věci, dle které má správa finanční povinnost hájiti práva státního pokladu, jež nemohou býti zadána ani od stran ani od soudce, jehož výrok ostatně dle zásad civilně-právních namnoze souhlasné vůli interessentů výrazu dodává, a z positivních ustanovení zákona poplatkového (§§ 6,, 42., 46. popl. zák. a výn. min. fin. z 23./III. 1852 č. 84. ř. z.). (Z četných nálezů spr. dv. soud. zásadu tuto vyslovujících srv. zejm. nál. z 12./V. 1877, č. 646., B. 80., 6./X. 1877, č. 1280., B. 131., 26./III. 1878, č. 495., B. 238., 13./VI. 1882, č. 1230., B. 1442., 4./XI. 1884, č. 2300., B. 2273., 11./XI. 1884, č. 2434., B. 2284., 25./IV. 1885, č. 924., B. 2526., 24./XI. 1885, č. 2806., B. 2789., 18./XI. 1887, B. 3349., 24./V. 1893, č. 1857., B. 7273., 10./XI. 1896, č. 5966., B. 10073., 27./X. 1897, č. 5499., B. 11094., 21./I. 1902, č. 691., B. 723. F, 1./VII. r. 1902, č. 6012., B. 1122. F, 27./IV. 1904, č. 4305., B. 2606. F. — Srv. i Fischel: Erbrechts-Kollision und Gebührenbemessung. Ger.-Ztg. 1902.) Pokud se týče otázky, až do jaké míry toto právo finančních úřadů jíti může, a kdy možno považovati za splněný průkaz, že určité objekty do jmění zůstavitelova náležejí, příp. nenáležejí, dlužno dle práva platného lišiti:

1. Potvrdí-li soud, že určitý objekt nenáleží do pozůstalosti, a že správnost toho vyšetřil, dlužno považovati ve sm. posl. odst. bodu 5. nař. z 25./VII. r. 1853 č. 148., ř. z. průkaz tento za věrohodný. (Předpis tento jedná sice o případu, kde jde o „správnost pohledávek na pozůstalost činěných", nelze však pochybovati, že i nároky, jež mají za účel vyloučení jistých částí majetkových z pozůstalosti, za pohledávky na pozůstalost v širším sm. dlužno považovati, a že platí tudíž o jich průkazu a dostačitelnosti

Z předpisu § 41. 1. odst. osnovy, jenž rovná se v podstatě nyní platnému § 6. popl. zák., dle kterého vyloučeno jest zásadně řízení před řádnými soudy v otázkách, zda a od koho, a v jaké výměře má se daň platiti, bylo by lze vyvozovati právo samostatného rozhodování úřadů finančních. S druhé strany však vyslovená zásada, že předpisy zákonu poplatkových mají i na dále podpůrně platiti, mohla by odůvodňovati, že i na dále platiti mají uvedené předpisy cís. nař. z 25. VII. 1853 č. 148. ř. z. Značné obtíže a pochybnosti v praxi v této právní otázce činí nezbytně odůvodněný požadavek, aby při nové reformě opětným pochybnostem normami přesnými bylo vyvarováno.

---

jeho stejné, jako o pohledávkách ostatních; srv. nál. spr. dv. s. z 2./IV. 1900, č. 2031, B. 13000).

2. Pozůstávají-li skutečnosti, z nichž plyne nesprávnost neb bezpodstatnost soudního potvrzení ve výkaze o vyloučení určitých objektů, mají tyto skutečnosti oznámeny býti zemskému úřadu finančnímu, jenž má odůvodněnost pochybností těchto zkoumati a pokud je za správné považuje, dorozuměti se s vrchním soudem zemským. Bez takovéhoto dohodnutí nelze pak objekty tyto za aktiva pozůstalostní považovati (nař. z 25. VII. 1853 č. 148. bod 3.).

3. Nemá-li úřad vyměřující pochybností o správnosti a podstatnosti soudního potvrzení, má-li však za to, že mimo předměty ve výkazu a inventáři uvedené náležejí i jiné předměty do pozůstalosti, přísluší mu bez další snad povinnosti pod č. 2. vytčené právo samostatného zkoumání. (B. 1813. F., 4648. F.)

Tak plyne z výše uvedené zásady všeobecné a contr. z odst. 3. nař. z 25. VII. 1853 č. 148. ř. z. Chce-li však správa finanční přivésti k platnosti nárok tento, musí podati průkaz, že zůstavitel v čas své smrti v držení objektů jiných byl.

4. Tvrdí-li se, že předměty nějaké do pozůstalosti nenáležejí jakožto vlastnictví cizí, nutno podati průkaz o tom, a to z pravidla dle stejných pravidel, jaká platí ve příčině průkazu passiv, tedy dle předpisů cís. nař. z 25. VII. 1853 č. 148. ř. z., ježto vyloučení aktiva a uznání passiva jsou si, pokud se týče právní povahy poměru, se zřetelem na zpoplatnění pozůstalosti na roveň. Ku průkazu povinna jest strana, a nepodání jeho zakládá oprávnění pro správu finanční, předměty ty do poplatné pozůstalosti pojati. Zásadu tuto přijal i 1. odst. § 18. osnovy.

Zvláštní předpisy o tom, jak dlužno podati průkaz, zda jisté objekty do pozůstalosti náležejí, obsaženy jsou jak uvedeno v zák. z 18. VI. r. 1901, č. 74. ř. z.

K pozůstalosti náležejí:

1. Obnosy pojištěné na život, pokud se neprokáže, že osoba třetí již za života zůstavitelova oproti pojištěnému nabyla nároku na obnos pojištěný jiným způsobem, než darem neb smlouvou svatební ve sm. § 1. č. 2. a 3. (§ 15.)[34] Ústavy pojišťovací povinny jsou o obnosech pojistného dáti vysvětlení (§ 44.). Že pozůstávají podmínky pro vyloučení, má prokázáno býti stranou, jež za vyloučení žádá, a to případně přísežným výslechem strany a svědků dle zásad § 46. osnovy.

2. Pohledávky nejisté a nedobytné mají pojaty býti do pozůstalosti, neprokáže-li se nedobytnost neb nejistota během 2 let po nastoupení poplatnosti, případně do 2 let od doby, kdy dodatečné jmění pozůstalostní na jevo vyšlo. Lhůta ta může z důvodů uvážení hodných býti prodloužena (§ 13). Vedení důkazu může státi se i zde přísežným výslechem strany a svědků dle zásad § 46.

Za tím účelem, aby zamezeno bylo zatajování jmění, a tím i zkrácení daně, přijala i osnova předpisy o t. zv. přísaze vyjevovací, dosud § 12. zák. z 18. VI. 1901 č. 74. ř. z. upravené.[35] Osnova jen zčásti odchyluje se při stylisaci § 60., jímž přísaha vyjevovací upravena, od toho, co dosud platí. Odchylná stylisace prvého, druhého a čtvrtého odstavce §u 60tého má za účel učiniti opatření i pro ty případy, kde jmění pozůstalostní nebylo zatajeno zcela, nýbrž pouze zčásti, tedy i pro případ, předpisy platnými neupravený. Mimo to upuštěno od vytčení maximální výše pokut, jež mohou býti ukládány za účelem vynucení přísahy (dosud 50.000 K), opatření odůvodněné tím, že stanovení maxima jest s to ohroziti účel, ku kterému se směřuje v případech, kde konkrétní interess poplatníka obnos tento převyšuje.

Zjišťování hodnoty předmětu.

Podobně, jako dle práva platného, možno rozlišovati i dle osnovy předpisy o okamžiku pro zjišťování hod-

[34]) Zde podléhá nabytí dani dědické již dle všeob. zásad § 1. č. 2. a 3.

[35]) Motivy konstatují při této příležitosti oproti obavám, projevovaným v kruzích parlamentárních při poradách o této, dříve neobvyklé, instituci, že ve skutečnosti dosud nedošlo ještě k výkonu přísahy takové.

noty rozhodném (§ 2.) a o prostředcích, pomocí kterých zjišťování hodnoty státi se má (§ 19. až 27.).

a) Okamžik pro zjišťování hodnoty rozhodný.

Povinnost k dávce, a tím i okamžik pro zjišťování hodnoty rozhodný, nastupuje dle § 2. při dědictvích a odkazech okamžikem skutečného nápadu (§ 545., 684. a 703. obč. zák.), při darech dani dědické podrobených a smlouvách svatebních smrtí zůstavitelovou, při lénech a fideikomissech tou událostí, jíž uskutečňuje se nástupnictví v léna a fideikomissy.

Při dědictvích a legátech, jež mají přejíti teprve pozdějším okamžikem (dies a quo), nastává dle občanského zákonníka, pokud nepozustává výminka suspensivní, nýbrž pouhé omezení časové, nápad již smrtí zůstavitelovou (§ 705. obč. zák.). Dle výslovného ustanovení § 2. osnovy má však v případech těch nastoupiti povinnost berní teprve nastoupením tohoto okamžiku. Důvodem toho jest, že takováto nabytí hospodářsky, byť i ne právnicky, rovnají se nabytím pod výminkou suspensivní.

b) Prostředky k zjišťování hodnoty.

Osnova uvádí nejprve následující pravidla všeobecná: 1. Pokud v zákoně nic jiného není stanoveno, má vyšetřena býti hodnota obecná (§ 305. a 306. obč. zák.) předmětů v okamžiku pro vyměřování hodnoty rozhodném. Případů, kde a contr. hodnoty obecné připouštělo by se ocenění se zřetelem na subjektivní poměry oprávněného, tedy dle hodnoty zvláštní obliby (§ 305. obč. zák.), ve skutečnosti v osnově nenalézáme. Případy, kde připouští se ocenění dle hodnoty obecné v okamžiku jiném, než onom, který pro ocenění hodnoty jest rozhodným, upraveny v § 20. č. 3 (kupní cena nemovitostí, docílena prvým zcizením během roku po nápadu), a v § 21. (hodnota kursovní předcházejícího dne bursovního, srv. níže). Pod obecnou hodnotu dovoleno snížení po návrhu poplatníka dle § 27. při dílech uměleckých, bibliotékách a rukopisech.

2. Hodnota má určena býti v měně korunové. Obnosy peněžité a hodnoty vyjádřené ve měně jiné, mají na měnu korunovou býti přepočteny. Bližší předpisy v té příčině vyhražuje osnova cestě nařizovací.

3. Správa finanční jest oprávněna („kann"), když pozůstalost soudně byla projednána, položiti za základ hodnotu u příležitosti této zjištěnou, neb přiznanou (tedy hodnotu v inventáři neb místopřísežném seznání jmění uvedenou).

4. Poplatník jest povinnen hodnotu předmětů svědomitě udati. Předpis tento, platný dosud výslovně pouze při mobiliích (§ 52. popl. zák.), ustanovením § 19. osnovy nabývá povahy všeobecného předpisu, platného při všech součástkách pozůstalosti. Kdežto však jest dle platných předpisů (při mobiliích) patrno, že hodnota poplatníkem udaná má vzata býti vždy za základ, když odhad soudní nebyl předsevzat, a když správa finanční považuje udání poplatníkovo za přiměřené,[36]) shledáváme v nové osnově pouze při immobiliích výslovný předpis (§ 20. úvod), že jiných prostředků ku zjištění hodnoty může býti použito i tenkráte, když správa finanční má pochybnosti o správnosti udání poplatníkova.

Pro pohledávky a ty cenné papíry, při kterých není možno určení hodnoty dle všeobecných pravidel §u 21. (§ 21. odst. 7.),[37]) možno vyvoditi z § 25. a 26. osnovy, že v případech pochybných možno přistoupiti, vzdor udání poplatníkovu, k nabídce hodnoty[37]) neb zvláštnímu odhadu soudnímu.[37]) Naproti tomu postrádáme výslovného předpisu, jaký význam dlužno přikládati udání hodnoty se strany poplatníka ve všech ostatních případech, kde o zjištění hodnoty se jedná, zejména, zda a kdy udání toto jakožto prostředek pro zjišťování hodnoty má přednost před ostatními prostředky takovými. Pochybnosti, jež odtud v praxi vzejíti by mohly, jsou tím značnější, ježto — jak uvedeno — v § 19., udání hodnoty poplatníkem uvádí se jakožto všeobecně platný prostředek ku zjišťování hodnoty, a pouze při immobiliích jest výslovný předpis, jaký význam mají pochybnosti proti takovému udání. Pochyb-

[36]) Srv. můj spis II., str. 127.
[37]) Srv. níže.

nosti tyto odstraniti by se daly ostatně velmi snadno dodatkem k 1. odst. § 19., obsahujícímu základní zásadu: „Má-li správa finanční pochybnosti proti udání hodnoty poplatníkem, má ocenění předsevzato býti dle ostatních pravidel pro ocenění hodnoty platných."

Neudání hodnoty poplatníkem má dle § 26. 4. odst. za následek, že může mu uložena býti náhrada nákladu zvláštního odhadu, za účelem ocenění hodnoty předsevzatého.

Pokud se týče jednotlivých předmětů, jež jsou předmětem nápadu, obsahuje osnova bližší pravidla pro věci nemovité (§ 20.), pohledávky a cenné papíry (§ 21.), opětující se plnění (§ 22.), užívání a požívání (§ 23.), a substanci bez užitku (§ 24.). Pro movité věci jiné než ony, jež pod §§ 21.—24. možno subsumovati, osnova všeobecného pravidla neuvádí. Pouze srovnáním předpisů §§ 19., 25.—27. možno pravidlo takové vyvoditi. I pokud se týče věcí ostatních, jsou pravidla o zjišťování hodnoty značně nepřehledná, a nepodávají zejména jasného obrazu o tom, kterému z různých prostředků náleží přednost před druhým. Vykazuje tudíž osnova podobnou vadu, s jakou shledáváme se i dle práva platného.[38])

Srovnáním rozptýlených předpisů možno vyvoditi z osnovy pro ocenění jednotlivých předmětů následující pravidla:

1. Věci nemovité. Podobně, jako dosud, stanoví i osnova při věcech nemovitých, podléhajících dani činžovní a pozemkové, t. zv. hodnotu minimální, pod kterou se při vyměření v žádném případě (tedy ani zjišťuje-li se hodnota dobrovolnou dohodou, § 27. a motivy str. 134.) jíti nesmí, leč že by se prokázalo, že od doby, kdy určeny byly základy pro ni rozhodné, nastalo zmenšení hodnoty, a když míra zmenšení toho nepochybně se prokáže.[39])

Kdežto však dosud zjišťována jest hodnota tato kapitalisací daně, má se dle osnovy státi ocenění při pozemcích $22\frac{1}{2}$násobným

[38]) Srv. můj spis II., str. 108. násl.

[39]) Dle práva dosavadního (§ 50.) přípustna jest odchylka od hodnoty berní, jen když se prokáže, že nastalo zhoršení, neb zmenšení věci náhodnými příhodami. Požadavek „nahodnosti" osnova neklade, vzhledem k obtížím při zjištění náhody vznikajícím (motivy str. 136.).

obnosem čistého výnosu katastrálního, při budovách 13½násobným obnosem roční hrubé činže, jež za základ pro vyměřování daně činžovní byla položena (§ 20.).

Důvody, proč upuštěno od dosavadního způsobu zjišťování hodnoty kapitalisací daně, uvádějí motivy podrobně (str. 127.). Podstatným obsahem odůvodnění jest, že hodnota, dle berní zjištěná, zůstává značně za skutečnou hodnotou obchodní:

Daň pozemková neopírá se o skutečný čistý výnos, nýbrž pouze o výnos katastrální, na řadu let stanovený, při němž celá řada důležitých faktorů, jež na hodnotu mají vliv, se nerespektuje (tak význam, jaký má pozemek jako součástka hospodářství, stoupání výnosu investicemi a pod.), a důsledkem toho 7onásobné daně pozemkové (dosavadní to základ pro odhad pozemků) podává ve většině případů hodnotu daleko nižší, než skutečnou.[40])

Pokud se týče ocenění budov, zjištěno, že dosavadní 6onásobné daně, pokud vyměřuje se 26⅔%, jest přiměřeným, naproti tomu při dani 20%-ní jest značně nižším oproti hodnotě skutečné.

Motivy netají se tím, že i ocenění dle nových měřítek není právě ideálním, a že jen nutnost, aby byla subsidiární pomůcka pro ocenění, vede k zachování hodnoty minimální. Pro navržené multiplum výnosové rozhodnými byla hlavně hlediska praktická: učiniti neodvislým odhadování od případných budoucích změn daní reálních, při objektech, dani domovní podrobených, zvláště odstraniti nedostatky, vznikající z různého odstupňování sazby dle místních kategorií. Úvaha poslední byla i důvodem, že za základ béře se činže hrubá, ježto procenta odrážková rovněž dle místa jsou různá.

Podobně, jako § 50. popl. zák., textuje osnova (§ 20. odst. 5.), že ocenění dle hodnoty minimální má míti místa, „pokud věc nemovitá podléhá dani pozemkové *a* domovní dani činžovní, *neb jedné* z obou těchto dávek.“ Případ, kde nemovitost podléhá dani činžovní *a* pozemkové, byl sice v době vydání zákona po-

[40]) Tak zjištěno bylo šetřením, v jednotlivých obvodech konaným, že musila by násobena býti daň násobkem daleko vyšším (až 200 a 300), aby přiblíženo se bylo poněkud hodnotě obchodní.

platkového možným za existence daně pozemkové i při budovách (srv. Freiberger: Handbuch der österr. directen Steuern II. vyd. str. 199. a 201. a nař. z 9. VIII. 1850 č. 333. ř. z. a výn. min. fin. z 27. VIII. 1854 č. 33519 věst. str. 353.). Za poměrů právních dnes platných může určitá nemovitost podléhati však pouze jedné z těchto daní, a není proto textování osnovy správným.[41])

Mimo to při textování dosavadním osnovy vzejíti by mohly značné pochybnosti, jak předsevzíti ocenění tam, kde jedná se o budovy z části pronajaté, ležící mimo místa, dani činžovní podléhající. Budovy tyto jsou budovami, dani činžovní podléhajícími (tedy spadajícími zásadně pod hledisko § 20. odst. 5. osnovy), ježto, ačkoliv platí se z místností nepronajatých daň dle tarifu domovní daně třídní, z místností pronajatých daň činžovní, jeví se přece úhrn těchto daní jako daň činžovní z budovy předepsaná (§ 5. zák. z 9. II. 1882, č. 17. ř. z., čl. I. zák. z I. VI. r. 1890 č. 97. ř. z. Freiberger l. c. str. 220.). Dosud, kdy za základ pro hodnotu minimální béře se daň, obtíže nevznikají, ježto dlužno při ocenění vzíti za základ úhrn obou uvedených daní, jakožto „daň činžovní". Osnova však béře za základ hrubou činži, jež jen z části z budov takových se platí, a důsledkem toho chybělo by pro odhad budovy celé měřítko.

Jinak platí pravidla následující:

1. Vždy má poplatník i správa finanční právo žádati za soudní odhad (§ 26.),[42]) neb dohodnouti se s poplatníkem o hodnotě (§ 27.).

O odhadu platí zásadně předpisy řízení nesporného (§ 26. posl. odst.). Zvláště stanoví osnova, že o odhadu má uvědoměna

[41]) Pro případ, že stala by se skutkem nová osnova daně domovní, nyní sněmovně poslanecké předložená (č. 35. příl.), byl by ovšem případ takový, kde nemovitost podléhá dani domovní a pozemkové, možným vzhledem k § 49. téže osnovy při některých plochách dani pozemkové podléhajících, přenechávaných vedle budovy k trvalému užívání (na př. zahrádkách domovních). Kdyby stala se skutkem osnova o dani domovní, muselo by ovšem nahraženo býti mimo to v textu osnovy o dani dědické slovo „Hauszinsteuer" slovem „Zinsteuer" vzhledem k § 37. nové osnovy o dani domovní.

[42]) Zejm. přísluší poplatníkovi toto právo, když včasně nepodal námitky proti nabídce hodnoty (§ 25. posl. odst., srv. níže)

býti správa finanční, a alespoň jedna z osob ku placení (§ 18.) neb osobnímu ručení (§ 29.) zavázaných. Jinak nemá odhad oproti tomu, komu sdělení se nestalo, platnosti. Obě strany mohou při odhadu býti přítomny. Pokud se týče nákladů odhadu, stanoví se pravidla od práva dosavadního z části odchylná. Zásadně má nésti útraty odhadu ten, kdo oň žádal. Správě finanční přísluší však regressní právo cestou exekuce politické proveditelné (§ 49.), oproti poplatníkovi ve příčině nákladů odhadu, který uhradila, když hodnota poplatníkem nebyla udána, neb když hodnota odhadem zjištěná hodnotu udanou o 10% převyšuje.

Otázky v právu dosavadním sporné [43]), o podmínkách způsobilosti k uzavírání dohody dobrovolné, osnova se nedotýká.

Textování poslední věty § 50. popl. zák., že může státi se dohoda „über einen anderen Maßstab der Bemessung", z něhož lze vyvoditi, že dohoda děje se za účelem vyměření poplatku, a musí státi se tudíž před tím, než vyměření bylo předsevzato, nepřevzato v novou osnovu, ač bylo by na místě, aby táž myšlénka i zde došla výrazu, a tím zabráněno bylo chikanování se strany finančních úřadů a snahám po dodatečném vyšroubování hodnoty vyšší i po vyměření (zejm. v řízení odvolacím), opíraném o pohrůžku dodatečného vyměření.

2. Neudána-li hodnota, neb má-li úřad finanční o přiměřenosti její pochybnosti, může [44]) býti položena za základ pro ocenění hodnoty alternativně (§ 20.) buď:

a) Hodnota posledním soudním odhadem zjištěná, když proti přiměřenosti její se zřetelem na dobu, jež uplynula od doby, kdy odhad byl předsevzat, neb z jiných okolností nepodávají se podstatné pochybnosti, nebo:

b) Cena kupní při posledním zcizení docílená s plněními vedlejšími, pokud zcizení nestalo se déle,

---

[43]) Srv. můj spis II., str. 127. násl.

[44]) V § 20. uvádí se „Kann . . . zu grunde gelegt werden"; správně mělo by zníti „soll . . .", hledě k celému obsahu toho §u., z něhož plyne, že sice přísluší úřadu alternativa facultas při volbě mezi různými prostředky zde uvedenými, s druhé strany však, že jednoho z prostředků těchto použito býti musí.

než šest let před okamžikem pro stanovení hodnoty rozhodným, neb konečně:

c) Vyšší cena kupní s plněními vedlejšími, docílená prvním zcizením po nápadu, během roku následujícím, když se neprokáže, že stoupnutí hodnoty má důvod svůj v poměrech, po nastoupení povinnosti berní následujících.

Měřítka pro ocenění hodnoty uvedená sub 1 a 2 kryjí se v podstatě s oněmi, jež dle § 50. č. 2. a 6. zák. popl. v stejných případech za základ slouží. Při posledním odhadu jsou pouze přesněji vyjádřeny okolnosti, jež při posuzování přiměřenosti odhadu mají míti vliv. Kdežto však dosud cena kupní jest rozhodnou pouze v nedostatku odhadu, jest v osnově ponechána volba úřadu finančnímu mezi oběma těmito měřítky pro ocenění hodnoty.

Pokud se týče kupní hodnoty, po nápadu docílené (č. 3.), může býti vzata za základ, pouze pokud jest vyšší než ona, jež při použití měřítek pod *a)* a *b)* uvedených se podává. Motivy odůvodňují tuto úchylku od zásady § 19. 2. odst., dle něhož pro ocenění má rozhodným býti okamžik nastoupení povinnosti berní tím, že vyšší cena taková jest důkazem, že věc již v době nápadu měla cenu vyšší, a že skutečně tato cena obohacení dědice a legatáře representuje.

Důvody tyto ovšem zcela by opodstatňovaly a contr., aby v případech, kde docíleno by bylo prodejní ceny nižší, i k této se přihlíželo, ježto ona podává důkaz, že věc v čas nápadu měla hodnotu nižší, a že skutečné obohacení nabyvatelovo v podstatě pouze v tomto menším objemu pozůstává. Nehledě dále k tomu, že tvoří se takto podstatná odchylka od všeobecných pravidel, v okamžiku pro stanovení hodnoty rozhodném, jeví se ustanovení toto i proto dosti povážlivým, ježto provedení důkazu, že stoupnutí hodnoty spočívá v okolnostech, následujících po okamžiku pro stanovení hodnoty rozhodném, bude povždy těžko proveditelným, tím více, ježto osnovou samou nestanoví se, jaké povahy má býti protidůkaz, uvedenou domněnku právní vyvracející.

Mimo to nelze nevytknouti, že dle znění § 20. č. 3. přísný slovní výklad odůvodňoval by použití tohoto pravidla pouze při dědictvích a legátech, ježto dle § 2. pouze při

těchto stanoví se n á p a d, jakožto okamžik pro stanovení hodnoty rozhodný, ač důsledně při uznání této zásady provedení její bylo by stejně důvodným i při jiných způsobech nabytí, jež dani dědické podléhají.

3. Nedostává-li se prostředků pod 2 uvedených, neb má-li úřad finanční pochybnosti ve příčině hodnoty takto určené, může učiněna býti n a b í d k a h o d n o t y (Wertanschlag) poplatníkovi. Nabídka tato má doručena býti zvláštním výnosem k vlastním rukám poplatníkovi, neb sdělena mu býti ústně, a má ten účinek, že nepodá-li se proti ní během určité lhůty, jež nejméně na 14 dní má býti stanovena, námitka, vezme se za základ pro stanovení hodnoty. Podání námitky činí nabídku bezúčinnou. I když však námitka podána nebyla, má strana volnost žádati za zvláštní odhad soudní dle § 26. (§ 25.).

Tento, právu platnému neznámý prostředek k určování hodnoty, převzat z poplatkového práva bavorského, a má — dle motivů — za účel přivoditi v interessu poplatníka i správy finanční zkrácení a zjednodušení řízení. Dostatečnou ochranu poplatníka spatřují motivy ve výhradě zvláštního odhadu soudního, a dodávají, že právoplatné nabídce nemůže odporováno býti rekursem. Zásada poslední náležela by ovšem spíše již do zákona samého, a nikoliv pouze do motivů. — Ač odůvodňuje se nabídka hodnoty zájmem poplatníkovým, jde zde v podstatě o opatření ryze fiskální, ježto opominutí námitky ve lhůtě finančním úřadem stanovené, může naopak interessy poplatníkovy značně poškoditi, a opomenutí takové, zejména v době značného rozruchu duševního úmrtím zůstavitele namnoze vyvolaného, nenáleželo by jistě k řídkostem. Ochrana, daná výhradou žádosti o soudní odhad, jest privilegiem dosti odiosním, ježto dle všeobecných pravidel § 26. příslušelo by s t r a n ě v případu takovém nésti útraty odhadu, jež jsou mnohdy dosti značnými.

II. P o h l e d á v k y počítají se dle obnosu, na který znějí, s připočtením běžných úroků do dne, pro vyměření hodnoty rozhodného, mají-li jiný předmět než peníze, dle hodnoty tohoto předmětu — pravidlo, jež byť i v platných předpisech nevytčeno, v praxi dosud se zachovává. N a b í d k a c e n y, z v l á š t n í o d h a d s o u d n í a d o b r o v o l n á d o h o d a mají místa

i zde v stejném objemu a pořadí, jako při nemovitostech (§ 25. 1. odst. §§ 26., 27.)

III. Pro cenné papíry platí dle § 21. osnovy pravidla podobná, jako dosud (§ 51. popl. zák., výn. min. fin. z 29. I. 1854 č. 48857). Pro cenné papíry zaznamenané na vídeňské burse rozhodným jest závěrečný kurs úředního listu kursovního, v den pro vyměření rozhodný; pro cenné papíry, zaznamenané na některé jiné tuzemské burse, závěrečný kurs úředního listu kursovního této bursy. V případech pochybných určí finanční ministr, která bursa jest rozhodnou. Nedostává-li se záznamu dne rozhodného, rozhodným jest kurs nejbliže předcházejícího, avšak nejdéle 3 měsíce zpět čítaného dne bursovního.

Při cenných papírech, zaznamenaných pouze na burse cizozemské, vyhrazeno jest finančnímu ministrovi, aby připustil kurs, v kursovním listu určité bursy udaný, jakožto rozhodný. Vždy dlužno připočísti i dividendy a úroky, pokud v kursu nejsou pojaty.

Není-li možno dle těchto pravidel hodnotu zjistiti, může vzat býti za základ obnos znalci vyšetřený neb obnos nominální. Vedle toho možno použiti nabídky hodnoty, soudního odhadu a dobrovolné dohody, stejné jako při nemovitostech (§ 21. 7. odst., § 25. 1. odst., §§ 26. a 27.).

IV. Plnění se opětující. Pro ocenění jich jsou vzata zčásti za základ pravidla § 16. popl. zák., zčásti mají platiti předpisy nové (§ 22.). Rozhodno má býti povždy určité multiplum obnosu ročního, a to při plněních:

1. trvalých, neb závislých od trvání korporace neb ústavu, na dobu neurčitou zřízených, 25násobné;

2. na neurčitou dobu, 10násobné. Je-li však stanovena nejdelší doba plnění, má vzata býti za základ hodnota peněžní na nejdelší dobu, nikdy však více než 10násobné ročního plnění;

3. na doživotí určité osoby zřízených při věku této osoby do 60 let, 10násobné, při věku vyšším 5násobné. Zřízeno-li plnění na doživotí dvou neb více osob, takže smrtí dříve zemřelé plnění zaniká, rozhodným jest věk nejstarší osoby, má-li zaniknouti smrtí posledně zemřelé, věk nejmladší osoby;

4. na dobu určitou zřízených, rozhodna jest doba trvaní, nikdy však nemá se vzíti za základ více než 10násobný obnos plnění ročního. Učiněna-li doba trvání mimo to odvislou od života dvou neb více osob, nesmí překročena býti hodnota pod 3. vytčená. Tam, kde roční plnění v různých rocích jsou různá, má vždy býti vzat za základ průměr ročních plnění.

Pokud béře se zřetel ku stáří určité osoby, sloužilo jakožto vzor italské zákonodárství poplatkové. Od podrobnějšího detailování různých stupnic stáří, jaké vyskytuje se v případech podobných v zákonodárství států jiných, a zejm. v říšském zákonu německém, osnova upouští vzhledem k obavám komplikací při vyměřování, a rovněž nepřipouští vrácení poplatku v případech, kde plnění jen po krátkou dobu se skutečně dálo, tak jako jest tomu dle říšského zákona německého, ač nepochybně pravidla tato více odpovídají zásadě, že ocenění má státi se dle hodnoty skutečné.[45])

[45]) Dle říšského zákona n ě m e c k é h o má při užitcích neb plněních jež buď výslovně, neb následkem jiných okolností omezeny jsou na u r č i t o u dobu, vypočtěna býti hodnota úhrnná sečtěním jednotlivých hodnot ročních. Hodnota úhrnná nesmí převyšovati hodnotu roční, zjištěnou kapitalisací dle zákonné míry úrokové. Při t r v a l ý c h užitcích béře se za základ 25tinásobný obnos roční, při užitcích n a d o b u n e u r č i t o u z p r a v i d l a 12½násobný obnos ročního plnění (§ 17. říš. zák. něm.). Hodnota r e n t ž i v o t n í c h, neb jiných na dobu života určité osoby omezených plnění, řídí se d l e s t á ř í osoby, jejíž smrtí právo k požitkům zaniká a sice tak, že násobí se roční obnos plnění

1. při stáří až do 25 let 20ti
2. ,, ,, od 25—35 let 18ti
3. ,, ,, ,, 35—45 ,, 16ti
4. ,, ,, ,, 45—55 ,, 14ti
5. ,, ,, ,, 55—65 ,, 12ti
6. ,, ,, ,, 65—70 ,, 10ti
7. ,, ,, ,, 70—75 ,, 8mi
8. ,, ,, ,, 75—80 ,, 6ti
9. ,, ,, přes 80 let čtyřmi.

Zanikly však užitky neb plnění po nápadu

v případu 1. během 10 let
,, 2. ,, 9 ,,
,, 3. ,, 8 ,,
,, 4. ,, 7 ,,
,, 5. ,, 6 ,,
,, 6. ,, 5 ,,
,, 7—9. ,, 4 ,,

V. Ocenění hodnoty užívání a požívání děje se dle zásad podobných, jako dosud (§ 58. popl. zák., § 9. zák. z 13. XII. 1862 č. 89. ř. z.), avšak s tím podstatným rozdílem, že béře se zřetel i ku stáří osoby oprávněné. Hodnotu věci dlužno

---

stanoví se hodnota dle skutečného trvání, a vrátí se zaplacená daň, mimo obnos skutečné hodnotě odpovídající. Stejným způsobem dlužno tam, kde poplatná massa o hodnotu užívání neb plnění níže byla zjištěna, v případu dřívějšího zániku přiměřený obnos berní dodatečně vybrati (§ 18.). Závisí-li trvání užitku od doby života více osob, jest rozhodným v případu, kde právo ku požitku smrtí dříve zemřelé osoby zanikne, doba života nejstarší osoby, když právo ku požitku smrtí posléze zemřelé osoby zanikne, doba života nejmladší osoby (§ 19.). Jednoroční obnos plnění určitého obnosu peněžitého dlužno pojati, není-li zjištěno jinak, čtyřmi ze sta (§ 20.).

Podobně v Nizozemsku (čl. 23. zák. z r. 1850) řídí se při rentách doživotních, neb platech od trvání života závislých, počítání hodnoty dle stáří nabyvatelova a násobí se renta roční při stáří:

				do	20	let	18krát	
přes	20	let	do	30	let	16krát		
„	30	„	„	40	„	15	„	
„	40	„	„	50	„	13	„	
„	50	„	„	55	„	11	„	
„	55	„	„	60	„	9	„	
„	60	„	„	65	„	8	„	
„	65	„	„	70	„	6	„	
„	70	„	„	75	„	4	„	
přes	70	let				4	„	

Je-li plat stanoven na určitý čas, násobí se roční plnění počtem let, při čemž však se počítá 1 zl. při plnění

10	let	a	více	za	0·90	zl.		
přes 10	let	do	20	let	za	0·75	zl.	
přes 20	let	do	30	let	za	0·65	zl.	
přes 30	let	za				0·60	zl.	

S podobným ustanovením jako v § 58. popl. zák. shledáváme se v Rusku (čl. 155.), kdež platí se při zanechání vlastnictví, s doživotním právem požívacím osoby jiné, od vlastníka daňka v celém obnosu, od uživatele v obnosu polovičním.

Ve Francii (č. 14., č. 9., čl. 15., č. 7., 8 zák. z 22. frimaire VII.) násobí se plněm trvalé 20násobným, plnění na neurčitou dobu a plnění doživotní 10nás. obnosem.

Norvéžsko stanoví hodnotu rent doživotních se zřetelem na stáří požívatelovo.

rozděliti na honorovaného a onerovaného dle těchto pravidel (§ 23.):

1. Zanechány-li uvedené služebnosti na dobu života, neb na čas neurčitý, neb čas sice určitý, avšak nejméně 10 let, mají býti oceněny polovicí hodnotv věci služebné, když ten, od jehož života služebnost závisí, nepřekročil 60 let věku, při stáří vyšším pak čtvrtinou hodnoty této věci.

2. Přísluší-li usufruktus a usus na určitý čas, avšak kratší než 10 let, zdaní se tolik dvacetin hodnoty věci služebné, kolik let má služebnost trvati. Je-li však oprávněný přes 60 let, a má-li služebnost trvati více než 5 let, má býti zdaněno pouze pět dvacetin hodnoty věci služebné.

3. Pokud závislo jest trvání služebnosti od doby života více osob, platí předpisy výše pod III. 3. uvedené potud, když přísluší jim služebnosti s o u č a s n ě. Přísluší-li výkon služebnosti více osobám p o s o b ě, má dle § 8. přihlíženo býti ku trvání každé z nich připadajícímu.

4. Služebnosti uvedené, zřízené na trvale, neb závislé od trvání korporace, neb ústavu na dobu neurčitou zřízených, mají oceněny býti plnou hodnotou věci, naproti tomu ale nemá se platiti daň z převodu substance při zániku užitků.

Pro případy, že vyhraženy uvedené služebnosti za současného stanovení r ů z n ý c h č a s o v ý c h e v e n t u a l i t, v osnově pravidlo obsaženo není. Vzhledem k podpůrné platnosti předpisů zákona poplatkového (čl. IX. uv. zák.) bylo by případy ty rozhodovati vzhledem k bodu 1. předb. přip. k tarifu tak, jak praxí rozhodují se dosud, a přihlížeti k té eventualitě, dle které vyšší poplatek vypadá (srv. i nál. spr. dv. z 5. XII. 1893 č. 4145 B.7567).

Rovněž nevytýká osnova, že podmínkou ocenění dle § 23. jest, že substance a požívání na různé osoby u n o a c t u, tedy týmž nápadem, přecházejí, a že neplatí tam, kde jedná se o oddělený převod usufructu. Otázka ta, v právu dosavadním pochybná, měla by v osnově přesně býti zodpověděna, aby pochybnostem bylo vyvarováno.[46])

[46]) Pro právo platné srv. v té příčině výn. min. fin. z 28./X. 1904 č. 47383., jenž ovšem s mocí závaznou publikován nebyl. Srv. cit. můj spis str. 134. pozn. 194.

Pochybnosti v praxi může dále vzbuzovati, dle jakých pravidel má předsevzato býti ocenění ročních rent a pensí. Pochybnosti tyto jsou opodstatněny tím, že čl. IX. uv. zák. zachovává v platnosti předpisy poplatkové, pokud novým zákonem nestanoví se předpisy odchylné, že dosud platný § 58. popl. zák. staví roční renty a pense úplně na roveň co do ocenění oběma uvedeným služebnostem, praxe správního soudu spatřuje v nich právo požívací na kapitálu, k úhradě jich potřebném, a že § 29. osnovy o nich výslovně se nezmiňuje. I z motivů samých nevyplývá, proč o rentách a pensích neděje se zmínka, tak jako v § 58. popl. zák., jehož podstatný obsah osnovou se reprodukuje.

VI. Substance bez užitků (nuda proprietas § 24) má oceněna býti obnosem, zbývajícím po odrážce hodnoty usufructu a usu, dle zásad právě uvedených zjištěné. Daň, vypadající za nabytí této substance, má ihned býti vyměřena, může ale býti oproti zajištění poshověna až do doby, kdy konsolidací přemění se v plné právo vlastnické, ať si z důvodů jakýchkoliv (tedy nejen úmrtím oprávněného, nýbrž i vzdáním se). Výjimečně nevyměřuje se daň ze substance v případu výše pod V. č. 4. zmíněném.

VII. Pro jiné věci movité, než uvedené — jak uvedeno — pravidla v osnově postrádáme. Z §§ 19., 25., 26. a 27. plyne, že strana má hodnotu jich udati, případně, že má místo nabídka hodnoty, zvláštní soudní odhad, a dobrovolná dohoda, v stejném objemu, jako při nemovitostech.

Při ocenění děl uměleckých, předmětů umělecko-živnostenských, knihovnách a rukopisech, a věcech movitých, sloužících účelům vědeckým, může býti stanovena hodnota nižší, než jinak by vypadla. Bližší podmínky určiti vyhrazeno jest cestě nařizovací, jež rovněž může stanoviti, že v případu zcizení, během určité doby po nápadu, má zcizení toto býti oznámeno, a že má dodatečně zapraven býti poplatek, odpovídající ceně docílené. Z celého obsahu ustanovení toho plyne, že pomýšlí se zde na poskytnutí výhody určitým věcem movitým, ač dle všeobecného znění osnovy, jež výhodu poskytnouti zamýšlí dílům uměleckým vůbec („Kunstwerke"), nebyl by nepřípustným výklad, že i věci nemovité, pokud díly uměleckými jsou, výhody této mohou býti účastny.

Že jest podstatnou závadou nové osnovy, že pro ocenění movitostí všeobecného pravidla neobsahuje, nebude asi pochybováno.

V právu platném neshledáváme se s pravidly bližšími o tom, zda může správa finanční, použije-li některý z prostředků k vyměřování hodnoty, a z hodnoty takto zjištěné poplatek vyměří, odstoupiti od vyměření takového a předsevzíti na základě nového, jiným způsobem provedeného zjištění hodnoty, vyměření nové.[47]) Nedostatek tento odstraňuje osnova v čl. IV. uv. zák., jenž stanoví, že dodatečné vyměření přípustno jest ve lhůtě § 3. zák. o promlčení z 18. III. 1878, č. 31. ř. z. — tedy ve lhůtě tříleté po uplynutí roku správního, kdy původní dávka byla dospělou když se zjistí, že hodnota vyměření za základ položená, třeba i vyšetřování její stalo se dle předpisů §§ 19., 20. a 26. osnovy, byla pojata příliš nízko. Předpis tento zahrnuje v sobě přirozeně i oprávnění správy finanční, použíti jiného ze zákonných prostředků ku zjištění hodnoty.

Zjištěním hodnoty předmětu není dán již — stejně jako při dosavadních poplatcích obohacovacích — základ pro vyměření daně dědické, nýbrž třeba, aby zjištěny byly i odrážky přípustné, a teprve obnos, který po odečtení jich zbývá, tvoří základ pro vyměření. Jakožto odrážky takové uvádí § 9. dluhy a břemena, celou pozůstalost stihající, k nimž řadí i útraty poslední nemoci a pohřbu zůstavitelova.[48]) Dluhy a břemena, stihající pouze určitý nápad, dlužno pouze při tomto odraziti.

Mimo případ, při pozůstalostech cizinců zmíněný (§ 5. srv. výše: Místní meze zákona), nelze však odraziti daně, poplatky a jinaké dávky, postihující pozůstalost neb nápad u příležitosti jich převodu. Předpis ten jest důsledkem základní zásady, že břemena ta stihají dědice, a nikoliv pozůstalost. Nepřípustnost

[47]) Srv. můj spis str. 114.

[48]) Omezení vytčené min. nař. z 25./VII. 1853 č. 148. ř. z., připouštějící odrážku útrat těchto jen potud, pokud odpovídají rodinným, stavovským neb majetkovým poměrům zůstavitelovým, aneb pokud zvláště útraty pohřební zakládají se na posledním pořízení, neb místním zvyku, nebylo v osnovu novou přijato.

odrážky daně dědické, jako takové, ovšem jest odůvodněna. Pokud se týče však ostatních dávek, zejm. poplatků, jež za příčinou projednávání pozůstalosti dlužno platiti, neodpovídá jich vyloučení zásade osnovy, že daní dědickou má postihnuto býti s k u t e č n é o b o h a c e n í nabyvatelovo (motivy str. 107), a se stanoviska toho bylo by si přáti, aby uznána byla zejm. možnost odrážky útrat projednání pozůstalosti, tak nákladů za inventuru, odhad, nákladů dražby, uschovávání pozůstalosti, útraty sporů právních při odporujících si přihláškách,[49]) a pod. ježto náklady ty obohacení nabyvatelovo zmenšují.[50])

Dluhy a břemena, váznoucí výhradně na části pozůstalosti dané prosté, nelze vůbec odraziti, dluhy a břemena, jež váznou výhradně jen na části dani podrobené, možno jen od této části odraziti. Dluhy na obou částech takových váznoucí mají odraženy býti dle poměru obou částí k celé pozůstalosti.[51])

Dle jakých zásad přípustnou jest odrážka p o h l e d á v e k s o l i d á r n í c h (tak zejm. z dluhů směnečných vzešlých), osnova se nezmiňuje, ač vzhledem k častým případům dluhů takových a pochybnostem v otázce této v praxi, přesná norma v tomto směru nebyla by nadbytečnou, jak správně postihl i návrh zákona poplatkového z r. 1870, jehož zásady proto přijati i v novou osnovu by se doporučovalo.[52])

---

[49]) Spory takové dlužno považovati za podstatnou část projednávání pozůstalosti (Krainz l. c. § 536. str. 667).

[50]) Daleko správněji vystihuje zásadu, že daní dědickou má postiženo býti pouze skutečné obohacení, říšský zákon německý, jenž v § 29. uvádí: Bei Feststellung des Wertes des Nachlasses kommen behufs der Berechnung der . . . Erbschaftsteuer als Nachlaßverbindlichkeiten insbesondere auch in Abzug . . . die gerichtlichen u. außergerichtlichen Kosten der Regelung des Nachlasses u. der für die Masse geführten Rechtsstreite.

[51]) Za dluhy, váznoucí v ý h r a d n ě na určité části pozůstalosti, považuje, pokud seznati jsme, praxe dluhy hypotekárně zjištěné. Výklad tento však vzhledem k §§ 447., 464., 465. správným není (srv. můj spis II., str. 52.). Bylo by si proto přáti, aby alespoň v provozovacím nařízení, jež případně k novému zákonu bude vydáno, pojem tento přesně byl precisován.

[52]) O návrhu tomto všeobecně srv. úvod II. dílu mého spisu. Pokud se týče pohledávek solidárních, uvádí se zvláště: Schulden, für welche nebst der Verlassenschaft noch dritte Personen zur geteilten oder ungeteilten Hand verpflichtet sind, dürfen nur mit jenem Teilbetrage als Nach-

Rovněž nebylo by nadbytečným po vzoru říšského zákona německého vydati pravidla bližší pro případy podmíněných břemen.[53])

Odrážky přísluší poplatníkovi prokázati, jinak oprávněna jest správa finanční postupovati dle volného uvážení. Stejně, jako dosud, má však o neuznání passiva poplatník býti zpraven s dodatkem, že má volno potřebný průkaz během lhůty rekursní podati (§ 56.). Průkaz dlužno vždy podati. Dosud platné ustanovení (bod 5. nař. z 25. VII. 1853 č. 148. ř. z.), že nutnost průkazu odpadá, když soud výslovně potvrdí, že správnost pohledávek vyšetřil (tak zejm. ve vlastnosti své jako úřad poručenský neb opatrovnický), nebylo v osnovu převzato.[54])

Jaké prostředky a doklady dlužno za dostatečné k věrohodnému průkazu považovati, uvádějí §§ 57.—59. osnovy. Zda výpočet tento dlužno považovati za taxativní či pouze demonstrativní, přesně z osnovy nevyplývá a zůstává zde tudíž mezera stejná jaká v právu platném dosud pozůstává,[55]) pouze možno stejně, jako dle práva platného, dovoditi, že prostředky zde uvedené dlužno vždy za dostatečné k průkazu považovati (§ 57. slova „sind anzusehen").

Předpisy o průkazu passiv převzaty z větší části z výnosu min. fin. a sprav. z 25. VII. 1853 č. 148. ř. z. (bod 5.) ve formě, podstatě nové daně více odpovídající. Ve výnosu tomto uvedený

---

laßpassiva in Abzug gebracht werden, welcher sich nach den im Civilrechte über das gegenseitige Verhältniss mehrerer Mitschuldner zu einander enthaltenen Bestimmungen als die auf die Verlassenschaft bleibend u. ohne Rückersatzrecht entfallende Schuldquote ergibt.

[53]) § 22. říš. zák. něm. stanoví v té příčině: Lasten, die den Wert der steuerpflichtigen Masse vermindern, werden, soweit sie von dem Eintritt einer aufschiebenden Bedingung abhängen, nicht berücksichtigt. Tritt die Bedingung ein, so wird die gezahlte Steuer bis auf den der veränderten Rechtslage entsprechenden Betrag erstattet. Lasten, deren Fortdauer von einer auflösenden Bedingung abhängt, werden ... wie unbedingte in Abzug gebracht. Tritt die Bedingung ein, so wird ein entsprechender Steuerbetrag nacherhoben ... für zweifelhafte Lasten gilt das gleiche wie für Lasten, die von einer aufschiebenden Bedingung abhängen.

[54]) Ovšem při přijetí zásady, že podpůrně platiti mají předpisy zákonů poplatkových, vzcházela by i v tomto směru pochybnosť.

[55]) Srv. blíže můj spis II., str. 143. násl.

rozdíl mezi pohledávkami, při nichž stvrzení listinné nebývá obvyklým, a těmi, při nichž listiny vystavovati jest obvyklo, podržen i v osnově, a stejně jako ve výnosu uvedeném připuštěn průkaz při pohledávkách prvého druhu dle zásad mírnějších. Podrobněji považují se za věrohodné průkazy: I. Při pohledávkách prvého druhu:

1. Právní listiny, zůstavitelem neb osobami, jichž právním nástupcem neb zmocněncem byl, k tomu účeli vystavené, aby sloužily jakožto důkaz pohledávky, jejíž odrážka se žádá. Vystavena-li listina od osoby jiné, než zůstavitele, a tvrdí-li se, že zůstavitel jako právní nástupce neb zmocněnec závazek přijal, musí prokázán býti převod závazku na něho, případně jím náležitě udělená plná moc.

2. Pověřené výtahy z knih obchodních.

3. Kvitance veřejných úřadů o platech za zůstavitele, po jeho smrti předsevzatých.

4. Ověřené výtahy z náležitě vedených knih živnostenských a obchodních, při pohledávkách z provozování obchodu a živnosti.

5. Pravoplatné platební rozkazy, rozhodnutí a výkazy o zadrželostech veřejných úřadů, když úřadem vykázána pohledávka jako zadrželá v době pro poplatnost rozhodné.

6. Právoplatné rozsudky a nálezy soudů, při čemž však zmocněna správa finanční ku vyloučení rozsudků kontumačních a nálezů a rozsudků, jež spočívají na doznání dědice, neb doznání dluhu, obsaženém v posledním pořízení zůstavitele.

Oproti právu platnému stanoveny jsou jakožto podstatné odchylky:

1. Že může finanční správa přidržeti věřitele v případech sub 1, 2, 4 a 6 zmíněných ku podání prohlášení, opatřeného ověřeným podpisem o obnosu zadrželosti v čas pro stanovení povinnosti poplatné rozhodný, a že věřitel neb jeho právní nástupce jest povinen toto prohlášení vydati a mimo to dovoliti dědicovi vyhotovení ověřeného opisu titulu dlužního neb ověřeného výpisu z jeho knih obchodních a živnostenských, jinak ručí za vzešlou škodu.[56])

[56]) Podobná povinnost ediční doporučovala by se ostatně i při dlužních titulech veřejných úřadů.

Nepodání průkazu má v zápětí, že může vyměření předsevzato býti bez zřetele na uvedenou položku passivní (§ 57. 2. a 3. odst.).

2. Že vyloučena jest odrážka dluhů promlčených a dluhů, jichž trvání opírá se o nálezy a rozsudky soudů cizozemských, na jichž základě dle platných přepisů nemůže se vésti exekuce v tuzemsku (§ 57. posl. odst.).

II. Při pohledávkách druhého druhu, pokud nejsou starší tří let,[57]) a útratách nemoci a pohřbu:

1. účty a kvitance věřitelů,

2. soudní přihlášky, pokud dědicem byly pohledávky uznány.

Dle 2. odst. §. 58. vyhraženo finančnímu ministrovi, aby nařizovací cestou stanovil ulehčení, pokud se týče průkazu nepatrných pohledávek obchodníků a živnostníků. Jak z motivů (str. 159.) plyne, pomýšlí se zejména na průkaz neověřenými výtahy z knih a nezávadnými fakturami, pokud obnos pohledávek téhož věřitele na zůstavitele 500 K nepřevyšuje.

Ježto ověřené výtahy připouštějí se jakožto průkaz pro pohledávky prvého druhu, patrno, že úmyslem vlády jest zmocnění toto vztahovati i ku pohledávkám těmto, ač okolnost, že předpis tento zařazen v § 58., který pouze o pohledávkách druhého druhu a útratách nemoci a pohřbu mluví, opravňovala by úsudek, že úleva ta pouze k pohledávkám těmto se vztahuje. Za účelem vyvarování omylů doporučovalo by se proto tomuto předpisu vyhraditi paragraf zvláštní, a tím vytknouti, že platí stejně při obou druzích pohledávek.

O odrážce passiv vzhledemk poměrům mezinárodním srv. výše (Místní meze zákona).

Hodnota, dle uvedených pravidel zjištěná, nemá však býti povždy hodnotou, jež béře se za základ pro vyměření poplatku. I nová osnova přijala, byť i ve formě změněné, zásadu, odůvodněnou ulehčením při vyměřování, vyslovenou § 7. zák. z 13. XI. r. 1862 č. 89. ř. z. a výn. min. z 3. VI. 1863 č. 19977 (věst. č. 25.) o t. zv. zaokrouhlování hodnoty. Dle poznámky 1 k pol. 1 a 2 tarifu má vyměřování, pokud hodnota převyšuje

[57]) Dosud neplatí podobné omezení časové.

20 K, dí.i se z hodnoty na 20 K (dosud 40 K) zaokrouhlené, při čemž má však obnos 20 K převyšující, pokud jest menší než 1 K, ponechán býti mimo zřetel.[58])

Subjekt daně a ručení za daň.

I. Povinnost ku placení daně stihá toho, komu jmění napadlo (§ 28. 1. odst.). Napadla-li věc více osobám společně, zavázána jest každá z těchto osob rukou nerozdílnou za placení celé daně vypadající (§ 28. 2. odst.).

Prvý odstavec kryje se dle motivů s dosud platným § 68. č. 2. popl. zák., což však proto úplně správným není, ježto § 68. uvádí jakožto subjekt daně nabyvatele, kdežto § 28. 1. odst. toho, komu jmění napadlo. Ovšem, jak uvedeno, osnova pojmy nabytí a nápad identifikuje. Stanovíc solidární závazek více osob, vypustila osnova citaci § 550. obč. zák., jež v nyní platném § 68. za účelem bližšího vyznačení objemu závazku solidárního se vyskytuje, a jest příčinou četných sporů v praxi.[59])

[58]) Že tato kombinace škálových a percentualních poplatku jest z důvodů spravedlnosti považlivou, a ne valně cennou, a že měla by odstraněna býti tím spíše, ježto i zřetel na ulehčení početní není závažným, vzhledem k tomu, že výpočet poplatků percentuálních bez tak obtížným není — poukázáno případně v podání na ministerstva financí a spravedlnosti generálního shromáždění notářů dolno- a hornorakouských a solnohradských ze dne 19. VII. 1873 (Not.-Ztg. 1874, č. 94.). — Dne 1. III. 1901 předložila vláda sněmovně poslanecké osnovu zákona, dle které mělo se díti zaokrouhlování při obnosech do 100 K dle stupnic po 10 K, a při hodnotě větší dle stupnic po 50 K, při čemž měly zbytky jednu korunu neb více obnášející podléhati zaokrouhlení, obnosy nižší zaokrouhlování vůbec nepodléhati. Hodnoty do 10 K neměly býti zaokrouhlovány (456. přil. k sten. prot. sněm. posl. XVII. zas. 1901). Osnova ta nedosla však ve sněmovně poslanecké ku projednání.

[59]) Srv. můj spis II., str. 153. § 550. zmiňuje se pouze o solidárním ručení více dědiců *před* odevzdáním pozůstalosti, a vzhledem k tomu jest na snadě úsudek, že uvedené pravidlo § 68. (2). má místo jen tam, kde pozůstalost dosud odevzdána nebyla. Dle toho bylo by tam, kde jde o poplatek po odevzdání dědictví více nabyvatelů téže věci, kteří přihlásili se cum beneficio inventarii, vzhledem k § 821. obč. z. zavázáno jen dle míry jich podílů, solidárně pak pouze při přihlášení bezvýminečném (§ 820.). Názor tento došel výrazu i v novějších nálezech spr. dv. s. 11./VI. 1901 č. 4601., B. 375. F. 6./X. 1903 č. 10132., B. 2015 F. 29./IV. 1903 č. 4992, B. 1748 F. Jur. Blätter 1903, str. 521.

Vypuštění § 550. obč. zák. dlužno jen schvalovati, avšak s druhé strany doporučovalo by se, aby objem závazku solidárního přesně byl vyznačen, na př. citováním § 891. obč. zák., a tím vytčeno bylo, že dle stejných pravidel, jako věřitel soukromý může uplatniti svou pohledávku oproti více spoluzavázaným, oprávněn i stát k platnosti přivésti svou pohledávku berní. Výslovného takového poukazu tím více třeba, ježto analogie předpisů občanského zákoníka vzhledem k normě, v jeho § 1. obsažené, nelze použíti při veřejnoprávním závazku daňovém, a ježto v zákonech berních nemáme pravidla všeobecného o uplatnění závazku solidárního, ano namnoze shledáváme, že v různých zákonech berních s výrazem ručení k ruce nerozdílné spojuje se smysl různý.[60])

II. Ručení za daň zná, jako právo platné, i osnova ve dvojí formě, lišíc ručení osobní a věcné.

1. Ručení osobní. *a*) Stejně jako dosud (§ 73. č. 2. popl. zák.), ručiti má dědic za daň z legátů, jež vydati má legatáři. Vedle toho uloženo stejně ručení i legatáři za daň z legátu, jehož vydání osobě třetí jemu zůstavitelem bylo uloženo. V obou případech jsou oprávněny uvedené osoby sraziti si daň při vydání jmění potud, pokud zůstavitel výslovně zapravení daně za osobu v prvé řadě ku placení povinnou nenařídil (§ 29. 1.).

b) Vinníci a účastníci přestupku důchodkového ručí za obnos, k němuž zkrácení se vztahuje (§ 29. 2.).

c) Mimo úředníky soudní a notáře, jakožto soudní kommissaře, ručí každý, kdo opomene splniti zákonem jemu uloženou povinnost k oznamování a výpovědím za daň, ku které povinnost tato se vztahuje. Se stejným omezením ručí i osoby, jimž dle zákona

---

Naproti tomu vyvozuje starší praxe správního soudního dvora (nál. z 14./IX. 1899 č. 7414., B. 13084.), že citací § 550. obč. zák. v § 68., 2. popl. zák. vytčen byl závazek solidární všeobecně bez rozdílu, zda pozůstalost byla v čas vyměřování poplatku odevzdána či nic, a důsledkem toho, že ručení k ruce nerozdílné platí bez dalšího třídění i po odevzdání pozůstalosti, a to tím spíše, ježto ku placení poplatku povinni jsou dědicové osobně, nikoliv pozůstalost, a ježto stát sám nemá postavení věřitele pozůstalostního ani legatáře, nýbrž věřitele dědicova.

[60]) Srv. můj článek: Zánik a změny pohledávek daňových a poplatkových. Sborník věd práv. a stát. Pocta Randova.

(§ 61.) uložena povinnost, nevydati určité předměty pozůstalostní bez povolení soudu pozůstalostního,[61]) pokud povinnost tuto nesplní, ač v čas vyzdvižení předmětů těch o smrti zůstavitele vědomost měly, neb ji z okolností míti musily. Ručení vztahuje se zde k dani, vypadající z předmětů, jež takto byly vydány.[62])

Naproti tomu nepřijala osnova předpis o osobním ručení soudce, vytčený v § 75. popl. zák., vzhledem k proponovanému podstatnému omezení vlivu soudů na ukládání daně. Místo toho stanoví se v § 67. pro případy opomenutí tresty pořádkové.

Z důvodů stejných, jako při solidárním závazku více osob ku placení zavázaných, doporučovalo by se i při ručení osobním přesné vymezení objemu věřitelského nároku státního pojetím citace § 891. v text § 29.

2. Ručení věcné upraveno v § 30. dle zásad podobných, jaké dosud dle § 72. popl. zák. a odst. 14. min. nař. z 3. V. 1850 č. 187. ř. z. platí. Dle toho má státu příslušeti na předmětech pozůstalostních, až do obnosu vypadající daně, zákonné zástavní právo, jemuž přísluší přednost přede všemi pohledávkami soukromými, a jež zaniká uplynutím tří let po dospělosti daně. Podstatné úchylky od stavu dosavadního jsou:

1. Dosud jest sporno, zda poplatek z dědictví vypadající váznc celkem na všech předmětech pozůstalostních, či na každém jen částkou naň dle hodnoty jeho vypadající. Spor tento řeší osnova dle alternativy druhé, pro stranu příznivější.

2. V případu zcizení movitých předmětů pozůstalostních nemůže věcné ručení oproti třetímu nabyvateli býti uplatněno.

3. Zánikem práva přednostního zaniká zákonné právo zástavní, a zůstává pouze s oním pořadím, jež odpovídá okamžiku vkladu příslušného obnosu do veřejných knih.

---

[61]) Srv. podrobněji níže: Řízení daňové.

[62]) Zásady o ručení poslcze pod *b* a *c* zmíněné, jež vytýkají zvláštní druh obligace ex delicto správněji náležely by v oddíl IV., jenž jedná o předpisech trestních.

4. Předpis § 72. popl. zák., že před zajištěním neb zapravením poplatku nesmí býti pozůstalost vydána, nebyl v osnovu přijat.[63])

Osvobození.

Vedle všeobecného pravidla, že předpisy zákona poplatkového mají platiti i na dále, pokud odchylné předpisy v novém zákoně obsaženy nebudou, zachovává osnova výslovně v platnosti s. p. 47/75. zák. popl. o osvobozeních osobních. Z osvobození, v této sazební položce zmíněných, mohla by, hledě k obsahu této položky, přijíti vůbec v úvahu pouze ona, jež pod lit. *a* a *b* této sazební položky jsou upravena.

Dle s. p. 44/75 *a* jsou osvobozeny úřady veřejné vůbec a veřejné ústavy ze státního pokladu dotované a jich zástupci, když by stihl závazek zapraviti poplatek státní poklad neb fond. Pokud osvobození poskytuje se veřejným úřadům, jest na bíledni, že poskytuje se úřadu jako takovému, nikoliv snad jednotlivým úředníkům, jež k určitému úřadu náležejí. Úřady však nemají právní osobnosti, nemají žádného jmění, a jmění jich účelům věnované jest vlastnictvím té korporace veřejné, již zastupují. (Srv. Krainz, System § 80.) — Pokud se týče úřadů státních a úřadů, zastupujících fondy státem dotované, nemá předpis tento proto vůbec pro daň dědickou praktického významu, ježto dle § 3. č. 2. osnovy nápady na státní poklad a ty veřejné ústavy a fondy, jichž úbytky stát jest povinen hraditi, jsou osvobozeny, a dle uvedeného nápady na úřady takové dlužno jako nepřímé nápady na korporaci jimi zastupovanou posuzovati. Pokud se týče úřadů jiných veřejných korporací ve státě,[64]) tedy zejména korporací samosprávných, bylo by lze z uvedené sazební položky osvobození pro ně vyvoditi, avšak marně hledati lze pak důvodu, proč nepřímé takové nápady od daně osvobozeny býti mají, s druhé strany však proč nápady, jež na korporaci veřejnou (mimo stát) přímo by se staly, osnovou, podobně jako stanoví se pro stát, se neosvobozují.

---

[63]) Srv. níže motivaci § 61. (Řízení daňové.)

[64]) Srv. o korporacích veřejných, státu přičleněných, podrobněji: Öst. Staatswörterbuch II. vyd. čl. Körperschaften.

Dle s. p. 44/75*b* osvobozeny ústavy veřejné, zřízené k účelům veřejným, ze státního pokladu nedotované, jichž správu vedou úřadové státní neb obecní, správy majetnosti kostelní a obce samy, co se týče listin a spisů, jež vydávají ve příčině svěřených jim veřejných účelů, a co se týče spisů, jež podávají úřadům, zřízeným k dohledu neb vedení správy ústavů těchto neb obcí ve věcech k tomuto dohledu neb vedení se vztahujících, nikoli však pokud se týče právních jednání, listin, a mimo uvedené podané spisy těch spisů, jež se vztahují na soukromé záležitosti neb majetnosti ústavů a obcí, jich důchodů a přebytků majetnosti této. V tomto ohledu mají se pokládati za osoby soukromé.

Zda z tohoto ustanovení možno vyvozovati osvobození nápadu z dědictví a odkazu a právních jednání o darech ve sm. § 1. č. 2., jest pochybno. Správní soud zprvu důsledně odepíral osvobození právním jednáním se zřetelem k prvé větě uvedené s. p., jež o právních jednáních nemluví,[65]) zásadu tu však nyní opustil (B. 13696 a 14608), a přiznává osvobození i právním jednáním, jež obce k účelům veřejným uzavírají.

Kdybychom i přiznali dle toho, byť i otázka ta byla pochybnou,[66]) správnost této extensivní interpretace, a chtěli z ní vyvozovati osvobození při právních jednáních dani dědické podléhajících, při subjektech v s. p. 44/75. jedině praktických, totiž při darech v § 1. č. 2. zmíněných, sotva mohli bychom se rozhodnouti pro osvobození nápadů tam, kde o právním jednání vůbec říci býti nemůže, tak namnoze při dědictvích a legátech. — Mimo to další obtíže vznikají při řešení otázky, kdy možno mluviti o „úkolech veřejných“.[67])

Obtíže tyto a uvedené pochybnosti vedou nutně k požadavku, aby na místo zachovávání podpůrné platnosti temné s. p. 44/75.

---

[65]) Srv. podrobné pojednání o této otázce: Joachim: Osvobození obcí a jiných korporací samosprávných od kolků a poplatků: Samosprávný obzor roč. XXX. č. 11. a 12.

[66]) Pochybnost jest tím značnější, ježto zákon mluví o vystavování listiny („ausstellen“) případ možný tam, kde subjekty v s. p. 44/75 *b*) označené dary činí, nikoliv kde je i přijímají, nikoliv tedy vůbec při darech v § 1. č. 2. zmíněných, jež předpokládají vztah *ku smrti* dárcově.

[67]) Srv. Joachim l. c.

popl. zák. uvedeno bylo v novém zákoně p ř e s n ě, které případy od daně osvobozeny jsou. Zejména doporučovalo by se přesné vytčení pravidla, zda a do jaké míry osvobozeny jsou korporace samosprávné. Osvobození jich, zejména obcí, odůvodněno jest zejména i tím, že zůstavitel nad jiné děkuje výsledky hospodářské své činnosti, jež jeví se ve jmění pozůstalém, spolupůsobení okruhu místního, ve kterém žil.

Ostatně možno třídíti osvobození, jež rozptýlena zčásti v § 3. a 4. a v tarifu osnovy, v osvobození r y z e o s o b n í, r y z e v ě c n á a o s o b n ě v ě c n á.

I. O s v o b o z e n í m r y z e o s o b n í m (mimo eventuelní případy osvobození dle s. p. 44/75.) jest pouze osvobození nápadů na státní poklad a ty veřejné ústavy a fondy, jichž úbytky má stát hraditi.

II. O s v o b o z e n í o s o b n ě v ě c n á.

1. Dle tarifu jsou osvobozeny nápady 500 K čisté hodnoty nepřevyšující, na linii přímou manželskou a nemanželskou, jakož i manžely, v čas nápadu nerozvedené a nerozloučené a osoby, jež stály k zůstaviteli v poměru služebním neb námezdním. Že platí osvobození toto i pro nápady na ostatní osoby, jež nejnižší sazbě podléhají, t. j. na děti zvolené a nevlastní, a na osoby s dětmi v manželství vcházející a jich manžely, plyne z poznámky 2. a 3. tarifu. Význam osvobození toho, jež značně rozšířeno přes okruh dosavadní,[68]) plyne ze statistické části motivů, odkud patrno, že dle výsledků let 1903—1905 z úhrnného počtu nápadů — okrouhle 400.000 — okrouhle 207.000 nápadů v úhrnné hodnotě 34,340.000 K, zůstane nezdaněno.

2. Dle § 3. č. 1. osvobozeny jsou nápady m o v i t é h o jmění na císaře vůbec, a nápady m o v i t é h o jmění na členy císařského domu z pozůstalosti císaře neb členů císařského domu.

---

[68]) Dosud osvobozeny dle s. p. 57./106. B. f. a § 3. nař. z 8./VII. 1858 č. 102. ř. z. od placení poplatků pozůstalosti, jež přecházejí na osoby příbuzenské, příp. sešvakřené a manžely, podléhající poplatku 1%nímu (s. p. 57./106. B. *a*), když c e l k o v ý stav aktiv b e z o d r á ž k y d l u h ů 100 K nepřevyšuje.

3. Dle § 3. č. 3. osvobozeny jsou movité pozůstalosti diplomatických zástupců na c. a k. dvoře ověřených, dále — pokud jsou cizinci — úředníků a sluhů, výhradně k účelům vyslanectva používaných, příslušníků, s uvedenými osobami v společné domácnosti žijících, a osob, jež dle zásad práva mezinárodního mají nárok na osvobození (§ 3. č. 3.). Osvobození toto rozšířeno oproti právu dosavadnímu potud, že i příslušníci osob osvobozených, jež s nimi žijí ve společné domácnosti, osvobození mají požívati. Při tom nelze nevytknouti, že pojem „příslušníků" jest značně širokým a že bližší jeho neomezení mohlo by působiti značné obtíže výkladům praxe.[69])

III. Osvobození ryze věcné uvedeno v § 3. č. 4. předpisem, že osvobozeny jsou movité pozůstalosti, jichž úhrnná hodnota obnos 400 K nepřevyšuje.[70])

---

[69]) Že obavy tyto nejsou neodůvodněnými, svědčí četné sporné názory o výkladu § 157. zák. z 25./X. 1896 č. 220. ř. z. (přímá daň osobní), kdež byl však alespoň nepřímo pojem příslušníků omezen výpočtem osob, jež za příslušníky domácnosti nelze považovati. (Srv. četné nálezy spr. dv. ve sbírce: Bugno: Die Rechtsprechung des Verwaltungsgerichtshofes auf dem Gebiete der directen Personalsteuern Vídeň 1908 č. 2424.—2502.)

[70]) Značnější minimum existenční, od daně osvobozené, má Německo (§ 11. říš. zák. něm.), jež osvobozuje všechna nabytí nepřevyšující 500 *M*, dále nabytí do 10.000 *M*, jehož dostává se vlastním rodičům a dalším ascendentům, nemanželským, od otce uznaným (na př. v testamentu srv. podrobněji Hoffmann, l. c., str. 43.) dětem a jich descendentům a dětem adoptovaným a jich descendentům, pokud se na ně vztahují účinky adopce (§ 1741. násl., § 1753. odst. 3. a § 1768. násl. obč. zák.), nabytí do 5000 *M* osobám, jež stály k zůstaviteli v poměru služebním neb pracovním, a nabytí šatstva, prádla, posteli, nářadí domácího a kuchyňského, pokud předměty tyto nejsou určeny ku provozování živnosti neb prodeji, pokud jich hodnota 5000 *M* nepřevyšuje, a pokud připadají plno a polorodým sourozencům a jich potomkům 2. stupně, tchánům a tchýním a rodičům nevlastním. Rovněž osvobozena výživa a právo bydlení po 3 neděle ve sm. § 1969. obč. zák. příslušníku domácnosti. Ryzí věcné osvobození je ovšem pouze ono, dle něhož nápady do 500 *M* jsou vůbec osvobozeny. (Mimo to osvobozeny vůbec nápady dostávající se dětem manželským a dětem, jež mají právní postavení jich a jich potomkům a manželům, dále osvobození od dluhů, poskytnutá dlužníkům vzhledem k nouzi, pokud tato v podstatě nápadem se neodstraní.) V Italii osvobozena jmění nedosahující 100 lir v linii přímé a mezi manžely (čl. 3.); Anglie osvobozuje od nové estate duty jmění pod 100 £, renty menší než 25 £

Míra daně.

Navržená daň dědická jest progressivní. Progresse řídí se dle poměru k zůstaviteli a dle výše čisté hodnoty nápadu individuálního (§ 8.).[71])

Více nápadů na tutéž osobu z téže pozůstalosti má býti za účelem zjištění sazby seč'eno. Jen nápady z fideikommissů a lén, dále nápady na substituty při substituci fideikommissární a nápady, kde povinnost berní následkem výminky neb lhůty nastupuje v okamžiku pozdějším než okamžiku smrti zůstavitelovy (§§ 2. a 11.), mají považovány býti za nápady zvláštní.[72])

Podrobněji dlužno lišiti:

---

ročně a stanoví zvláštní zmírnění pro pozůstalosti do 1000 £, zejm. stanovením pouze pevných sazeb (§§ 15. a 16. Finanzact.). Při legacy a sucession duty osvobozeny nápady do 1000 £. Rusko osvobozuje jmění do 1000 rublů (čl. 153.). Belgie poskytuje osvobození při droit de sucession do obnosu 634 fr. 90 c., při droit de mutation en ligne directe do 1000 fr. Nizozemsko osvobozuje pozůstalosti do 300 zl. vůbec, a stanoví osvobození zvláštní až do 500 zl. příp. 1000 zl. pro descendenci a manžely, pozůstávají-li děti (čl. 56. zák. z r. 1859). V Norsku osvobozeny nápady pod 500 korun (norských).

[71]) Při progressivní dani dědické možno postupovati dle tří method: Buď možno vzíti za základ úhrnnou hodnotu jmění převáděného, bez ohledu na to, jaké obnosy jednotlivým nabyvatelům se dostávají. Tuto povahu mají vesměs příspěvky fondovní k účelům školským a žaponská daň dědická, upravená zákonem z 31./XII. 1904. Nebo možno přihlížeti ku hodnotě nápadu jednotlivcům se dostávajícího — jak činí daně dědické ve Francii, Italii, říši Německé, Švédsku, Dánsku většinou v kantonech švýcarských, Kalifornii, Minesotě, Wisconsinu a Argentině — nebo konečně kombinovati oba systemy — jak činí zákonodárství anglické. Důvodem, že rozhodla se osnova pro systém progresse dle nápadu, bylo, že takto postihne se lépe individuální spůsobilosť platební, ježto při dani, jež hodnotu celé massy za základ béře, stižen jest již vyšším procentem ten, kdo třeba malou část jmění z velké pozůstalosti obdrží, kdežto nápad stejný z malé pozůstalosti podléhá dani nižší.

[72]) Důvodem toho jsou dle motivů (str. 115.) úvahy praktické: Oddělené posuzování nápadů z allodů s jedné strany, a nápadů z fideikomissů a lén se strany druhé, odůvodněno odděleným projednáváním takových pozůstalostí soudy. Rovněž pokud se týče ostatních zmíněných nápadů, děje se z pravidla v pozdějším okamžiku oddělené projednávání pozůstalosti a při úpravě jiné byla by provisorní vyměřování a reassumování vyměření často po uplynutí mnoha let nezbytnými.

Rozdělení nápadů	Nápady v korunách									
	do 500	přes 500 do 1.000	přes 1.000 do 5.000	přes 5.000 do 10.000	přes 10.000 do 50.000	přes 50.000 do 100.000	přes 100.000 do 250.000	přes 250.000 do 1,000.000	přes 1,000.000 do 2,000.000	přes 2,000.000
	sazba daně v procentech									
	a	b	c	d	e	f	g	h	i	k
1. Nápady v linii přímé vzestupné a sestupné, manželské a nemanželské, mezi manžely nerozvedenými a nerozloučenými, z rodičů zvolených na děti zvolené a jich potomky, rodičů nevlastních na děti nevlastní a rodičů na osoby s jich potomky v manželství vcházející neb s těmito svazkem manželským spojené	osvobozeny	1.25	1.25	1.25	1.50	2.—	2.50	3.—	3.50	4.—
2. Nápady v pobočné linii až do 3. stupně příbuzenského	5.—	5.—	6.—	7.—	8.—	9.—	10.—	11.—	12.—	13.—
3. Všechny ostatní nápady (vyjímaje nápady uvedené pod č. 4. lit. *a*, *b* a pod č. 5.)	10.—	10.—	11.—	12.—	13.—	14.—	15.—	16.—	17.—	18.—
4. Nápady připadající osobám, které byly k zůstaviteli v poměru služeb, neb námezdním	osvobozeny	1.25	dle osobního poměru (č. 1. až 3.)							
5. Nápady ve prospěch tuzem. nadací na účely vyučovací, dobročinné nebo lidumilné	jednotná sazba 5 procent									

Při fideikomissech rozhodným jest pro sazbu poměr k poslednímu držiteli. Při substitucích fideikomissarních poměr ku zřizovateli substituce (§ 8. posl. odst.). Při vzdání se dědictví dlužno tam, kde by vypadl následkem poměru, ve kterém vzdávající se stojí k zůstaviteli, poplatek vyšší, než jakému by nabyvatel podléhal, zaplatiti poplatek vyšší, jemuž podléhal by vzdávající se (§ 12., odst. 1.). Stejné platí, když oprávněný stane se nehodným dědického nápadu (§ 540. obč. zák.), neb opomene podati přihlášku (§ 12., 2. odst.).

Při vytčení tarifu tohoto snažila se vláda vzíti zřetel k interessům financí státních a ohledům sociálně politickým. Stanovení vyšších sazeb při vzdálenějším vztahu k zůstaviteli odůvodněno tím, že nápad má povahu nahodilého příbytku jmění, a že blízkým stupňům příbuzenským dle občanských zákonů přísluší vzájemná povinnost alimentační, jejíž přirozený korrelát tvoří i čekanectví na nabytí dědické. Mimo to mluví pro mírnější posuzování nápadů na linii přímou a manžely okolnost, že pozůstalý při tvoření neb udržování jmění spolupůsobil, a že úmrtím nastává v těchto vrstvách zhoršení hospodářského stavu dědiců, již namnoze se zůstavitelem v společné domácnosti žili a v něm svého živitele ztratili. — Při vytčení sazeb uvažováno i s větším differencováním poměrů osobních, podobně jak tomu ve Francii a Italii, upuštěno však od něho z důvodu, by použití tarifu nebylo přílišně stíženo.[73])

Při skupině prvé počítají se nápady jmění do 10.000 K jakožto nápady „střední velikosti“, pro něž shledáno použití sazby dosud obvyklé (1¼%) odůvodněným, a teprve pro nápady vyšší stanoví se progressivní stoupání sazeb. Dle výpočtu očekává se při osvobození obnosů do 500 K snížení výnosu o 429.201 K, při nápadech do 10.000 K výnos stejný jako dosud, t. j. 1,977.563 K, při nápadech vyšších větší výnos o 4,971.987 K.

Při skupině druhé, jež vypouští 4tý stupeň linie pobočné, zachovává se sazba dosavadní (5%), až do nápadu ve výši 1000 K, odtud nastupuje oproti sazbě dosavadní zvýšení. Větší výnos z této skupiny čítá se obnosem 3,959.459 K.

Při skupině třetí, jež dochází podstatného rozšíření nápady na čtvrtý stupeň linie pobočné, zvyšuje se sazba dosavadní

[73]) Motivy str. 56.

(10%) rovněž při obnosech přes 1000 K. Vyšší výnos očekává se odtud obnosem 2,242.109 K.

Nápady ve prospěch nadací dají očekávati při snížení dosavadní sazby 10%ní na 5% úbytek 413.475 K. O úplném osvobození těchto nápadu uvažováno, však úvahy o úbytku finančním, jenž takto by vzešel a názor „obecně rozšířený", že jest přiměřeným, aby u příležitosti podobných nápadu ku podpoře obecného blaha, dostal se i hlavnímu representantu tohoto — státu — přiměřený podíl, vedly ku ponechání zdanění. Při vytčení sazby jednotné (5%) byl vzorem říšský zákon německý a úvaha, že při nápadech takových absolutní výše nabytého jmění, bez ohledu na její poměr ku konkrétnímu účelu nadačnímu a ku nákladu s plněním jeho spojenému, nedovoluje závěrečný úsudek o berní způsobilosti platební.

Osnova nepřijala systém — ve Francii a Italii obvyklý — že pro zařadění do jednotlivých stupnic má rozdělen býti nápad celkový na části, jednotlivým stupňům hodnotným odpovídající, naopak vylučuje systém tento výslovně (pozn. 1. k tarifu) z důvodů větší jednoduchosti, ač nepochybnou výhodou systému toho jest, že se jím zmírňují obtíže progresse tam, kde nápad stupeň hodnotný pro sazbu rozhodný o nepatrný obnos převyšuje. Zčásti odstraněn nedostatek tento v tarifu ustanovením, že při nápadu, spadajícím do vyššího stupně hodnotného, nesmí zbýti po odrážce daně méně, než z nejvyššího nápadu stupně nejblíže nižšího po odrážce daně na něho vypadající, pravidlo, jež vyskytá se dosud i při progressivních sazbách osobní daně z příjmů a při dosud platných poplatcích immobilárních.

Stanovení počátku progresse při skupině prvé již při nápadech, 10 000 K převyšujících, zdá se mi poněkud fiskalním a pro tuto skupinu nevhodným, a bylo by si přáti, aby položena byla hranice jmění „střední velikosti" na stupeň vyšší, pojmu tomuto spíše se přibližující. Úbytek odtud vznikající mohl by z části uhražen býti vypuštěním ze skupiny druhé příbuzných pobočných třetího stupně a zařazením jich jakožto cizích, ježto při nich bez tak, dle obvyklých u nás názorů, o příslušnosti k rodině zůstavitele v užším smyslu mluviti nelze. [illegible]

(V literatuře shledáváme se téměř s jednomyslným názorem, že má se dítě odstupňování daně dědické dle poměru, ve kterém se zůstavitel ku nabyvateli nalezal. Zda má i daň dle výše jmění nabytého býti od-

stupňována, a jak odstupňování toto má býti provedeno, názory se rozcházejí. (Tak Schell [Erbschaftsteuer u. Erbrechtsreform, str. 71. násl.] vyslovuje se proti progressi. Naproti tomu zastávají se progresse zejm. Berghoff-Issing [Das staatliche Erbrecht u. die Erbschaftsteuer, str. 26. násl. a 33. násl.], Krüger [Erbschaftsteuer nach ihrer Ausübüng in den außerdeutschen Staaten, str. 65.], Schanz [Handwörterbuch der Staatsw. str. 703. a F.-A. XVIII.]). V platném nyní zákonodárství o dani dědické shledáváme se zpravidla s odstupňováním dle poměru k zůstaviteli. Odstupňování sazeb dle výše jmění má ze států evropských Německo, Anglie, Francie a Italie, Švédsko a z části i Norsko. Dle říšského zákona německého (právo starší srv. Prusko tarif, Bav. čl. 8., Sas. čl. 3., Würtem. čl. 6., Bád. § 3., Hess. čl. 7., Hamburk § 16., Els.-Lotr. § 2.) řídí se výše daně dle poměru k zůstaviteli, výše nabytí a účelu věnování, a obnáší: 4% pro vlastní rodiče (pokud dani podléhají, pozn. 70.), plno- a polorodé sourozence a potomky jich do 1. stupně (pokud dani podléhají), 6% pro další ascendenty tchány a tchýně, zetě a snachy, rodiče a děti nevlastní, potomky sourozenců druhého stupně, nemanželské, od otce uznané děti a jich potomky, a osoby za vlastní přijaté a jich potomky potud, pokud se i na ně účinky přijetí za vlastní vztahují; 8% pro sourozence rodičů a sešvakřené v druhém stupni linie pobočné; 10% v ostatních případech. Sazby tyto platí však pouze pro nabytí do určité výše, a to při osobách 4% podléhajících do 50.000 *M*, při osobách ostatních do 20.000 *M*. Při nabytích vyšších stoupá sazba progressivně s nabytím až na 2½násobné pravidelných sazeb. Podrobněji stanoví § 10. zák.: Převyšuje-li hodnota nabytí obnos 20.000 *M*, dlužno platiti $1^1/_{10}$násobné,

převyšuje-li	30.000 *M*	. . . . . $1^2/_{10}$nás.
,,	50.000 ,,	. . . . . $1^3/_{10}$,,
,,	75.000 ,,	. . . . . $1^4/_{10}$,,
,,	100.000 ,,	. . . . . $1^5/_{10}$,,
,,	150.000 ,,	. . . . . $1^6/_{10}$,,
,,	200.000 ,,	. . . . . $1^7/_{10}$,,
,,	300.000 ,,	. . . . . $1^8/_{10}$,,
,,	400.000 ,,	. . . . . $1^9/_{10}$,,
,,	500.000 ,,	. . . . . 2 ,,
,,	600.000 ,,	. . . . . $2^1/_{10}$,,
,,	700.000 ,,	. . . . . $2^2/_{10}$,,
,,	800.000 ,,	. . . . . $2^3/_{10}$,,
,,	900.000 ,,	. . . . . $2^4/_{10}$,,

převyšuje-li 1 mil. *M*, $2^5/_{10}$násobné sazeb pravidelných. Dle toho obnáší nejvyšší sazba při osobách podléhajících sazbě: 4%, 10%, 6%, 15%, 8%, 20%, 10%, 25%. (Podobnou myšlénku zastává již Bacher (Die deutschen Erbschafts- und Schenkungsteuern, str. 222.), jenž navrhuje odstupňování dle poměru k zůstaviteli 1, 2, 4, 6, 8, 10%, a postižení vyššího majetku ve formě přirážky k sazbám uvedeným, tak při nápadu od 50.000 do 100.000 *M* $^1/_5$%, 100.000—150.000 *M*, $^5/_8$%, 150.000—200.000 *M*, ½%, 200.000 až

300.000 *M* — 1%. 300.000—400.000 *M* 1½% přes 400.000 *M* 2%.) — Za účelem tím, aby při nabytích o málo maxima stupňů hodnotných převyšujících nezbylo nabyvateli po odrážce daně méně než při nabytí nižším, obsahuje § 10. in fine pravidlo zvláštní (Übersteigt der Wert des Erwerbes eine der im Abs. 2 bezeichneten Wertgrenzen, so wird der Unterschiedsbetrag, zwischen dem nach abs. 2. anzuwendenden höheren Satze u. demjenigen der vorangehenden Wertklasse nur insoweit erhoben, als er aus der Hälfte des die Wertgrenze übersteigenden Betrags des Erwerbes gedeckt werden kann). — Při nabytích přes 5000 *M*. jež připadají: tuzemským kostelům, tuzemským nadacím, společnostem, spolkům a ústavům, jež mají práva osob právnických a sledují výlučně církevní, dobročinné neb všeužitečné účely, dále pokladnám a ústavům, majícím za účel podporu osob stojících k zůstaviteli v poměru služebním neb pracovním a jich rodin, a při věnováních týž obnos převyšujících, jež věnovány jsou výlučně církevním, dobročinným a všeužitečným účelům, obnáší daň 5%. V případu reciprocity může tato nižší sazba poskytnuta býti podobným spolkům, nadacím, ústavům a pokladnám cizozemským (§ 12.). V Anglii stihá nová estate duty čisté jmění a odstupňována tak, že platí se při **hodnotě kapitálové (§ 13.).**

přes £		do £		
100	. . . . .	500	. . . .	.1 %
500	. . . . .	1.000	. . . .	.2 „
1.000	. . . . .	10.000	. . . .	.3 „
10.000	. . . . .	25.000	. . . .	.4 „
25.000	. . . . .	50.000	. . . .	.4½ „
50.000	. . . . .	75.000	. . . .	.5 „
75.000	. . . . .	100.000	. . . .	.5½ „
100.000	. . . . .	150.000	. . . .	.6 „
150.000	. . . . .	250.000	. . . .	.7 „
250.000	. . . . .	500.000	. . . .	.8 „
500.000	. . . . .	750.000	. . . .	.9 „
750.000	. . . . .	1,000.000	. . . .	.10 „

1,000.000 . .1 500.000 . .10% pro prvý milion 11% pro zbytek
1,500.000 . .2,000.000 . . „ „ „ „ 12 „ „ „
2,500.000 . .3 000.000 . . „ „ „ „ 13 „ „ „
3,000.000 . . . . . „ „ „ „ 15 „ „ „

Zaokrouhlování hodnoty děje se na 10 £ (§ 17. F.-A.). Při legacy a succession duty osvobození ascendenti a descendenti, když zaplatili estate duty. Jinak obnášejí sazby pro obě daně: při napadech na ascendenty 1%, na sourozence a jich potomky 3%, na strýce a tety 5%, na prastrýce a pratety 6%, jinak 10%. Ve Francii byly zákonem z 26. II. 1901 (s plat. od 1. III. 1901) platné dávky z pozůstalosti (droit de mutation par décès) progresivně dle výše individuelního nápadu odstupňovány a současně uznáno vyměřování pouze z čisté pozůstalosti dříve neobvyklé. Progresse končila při nápadech přes 1 mil. fr. Zák. z 30. III. 1902

ponechal tyto sazby nezměněny, však stanovil progressi při nápadech vyšších až do 50 mil. franků.

Podrobněji platí nyní sazby:

Stupeň příbuzenský	1.000 až 2.000 fr.	2.001 až 10.000 fr.	10.001 až 50.000 fr.	50.001 až 100.000 fr.	100.001 až 250.000 fr.	250.001 až 500.000 fr.	500.001 až 1,000.000 fr.	1,000.001 až 2,000.000 fr.	2,000.001 až 5,000.000 fr.	5,000.001 až 10,000.000 fr.	10,000.001 až 50,000.000 fr.	přes 50,000.000 fr.
Linie přímá	% 1	% 1·25	% 1·50	% 1·75	% 2	% 2.50	% 2·50	% 3	% 3·50	% 4	% 4·50	% 5
Mezi manžely	3·75	4	4·50	5	5·50	6	6·50	7	7·50	8	8·50	9
Mezi strýci a tetami, synovci a neteřemi	10	10·50	11	11.50	12	12·50	13	13·50	14	14·50	15	15·50
Mezi bratry a sestrami	8.50	9	9.50	10	10·50	11	11.50	12	12·50	13	13·50	14
Mezi prastrýci a pratetami neb prasynovci a praneteřemi a mezi dětmi sourozenců	12	12.50	13	13·50	14	14·50	15	15·50	16	16·50	17	17·50
Mezi příbuznými 5. a 6. stupně	14	14·50	15	15·50	16	16·50	17	17·50	18	18·50	19	19·50
Mezi příbuznými přes 6. stupeň a cizími	15	15.50	16	16·50	17	17·50	18	18·50	19	19·50	20	20·50

(Srv. Wahl, Traité de droit fiscal, I. sv. str. 345. Appendice.)

V Italii osvobozeny pozůstalosti do 100 l., jinak upraveny (tab. A. k § 3. zák. z 25./I. 1902, č. 25.) sazby následovně:

Stupeň příbuzenský	až do 300 lir	od 301 do 1.000 lir	od 1.001 do 50.000 lir	od 50.001 do 100.000 lir	od 100.001 do 250.000 lir	od 250.001 do 500.000 lir	od 500.001 do 1 mil. lir	přes 1 mil. lir
	Fixní poplatek	Poplatek percentuální ze 100 lir						
Mezi ascendenty a descendenty v přímé linii	1	0·80	1·60	2·00	2·40	2·80	3·20	3·60
Mezi manžely	1	3·00	4·50	5·00	5·40	5·80	6.20	6·60
			až do 50.000 lir					
Mezi bratry a sestrami			7·00	7·50	8·00	8·50	9·25	10.00
Mezi strýci a synovci			8·50	9·25	10·00	11·00	12·00	13·00
Mezi prastrýci a prasynovci			10.00	10·80	11·60	12·60	13·80	15·00
Mezi jinými příbuznými až do 6. stupně			12·50	13·50	14·50	15·70	16·80	18·00
Mezi vzdálenými příbuznými a nepříbuznými			15.00	16·30	17·60	19·00	20·50	22·00
Na ústavy dobročinné bez progresse			5.00	5·00	5·00	5·00	5.00	5·00

Poplatek dlužno počítati dle jednotlivých kvot nabytých tak, že má úhrnný obnos rozdělen býti na tolik dílu, jak odpovídá různým kolonám tabulky, a při tom má povždy použito býti sazby každému dílu odpovídající.*)

V případu vzdání se dědictví neb odkazu platí dle čl. 7. cit. zák. podobná norma jako v Rakousku: dávka nesmí býti menší než ona od vzdavšího se dlužovaná.

Ve Švédsku řídí se daň dle poměru k zůstaviteli a výše jmění. Připadá-li dědictví manželům a descendentům, dlužno platiti při nápadu od 400 do 2000 kor. 5‰, za následující 2000 K 6‰; daň stoupá až do 15‰ při obnosech 75.000 K. Pro rodiče a sourozence jest daň dědická vyšší a stoupá od 5‰, až dosahuje při nápadech přes 50.000 K 30‰. Pro vzdálenější příbuzné stoupá daň od 5‰ až do 50‰.

V Rusku odstupňována daň dle poměru k zůstaviteli tak, že platí: 1. 1% manželé, linie přímá vzestupná a sestupná, děti adoptivní a manželé dětí; 2. 4% zetové a snachy, bratři a sestry, a bratranci a sestřenice; 3. 6% jmění připadající jiným příbuzným až do čtvrtého stupně; 4. 8% v případech ostatních.

V Norsku neplatí děti z prvých 1000 K ničeho, z dalších 9000 K platí 1% z následujících 9000 K 2%, z dalších 50.000 K 3% a z toho, co převyšuje 100.000 K 4%. Rodiče zůstavitele platí povždy 4%, sourozenci 6%, ostatní 10%.

V Belgii platí při: 1. Droit de succession: sourozenci 6·80% za část ab intestato nabytou, 13·80% za zbytek; synovci, neteře, prasynovci, praneteře strýcové, tety, prastrýcové, pratety analogicky 8·20% příp. 13·80%, jiní 13·80%, adoptovaní a descendenti 8·20%, manželé, mimo sub 3 uvedené, 5·50%. Osvobozeny nápady 634 fr. 90 c. (staré 300 zl.). Sazby při usufruktu jsou poloviční. 2. Droit de mutation par décès v linii přímé 1·40% za vlastnictví, 0·70% za usufructus; linie pobočná a nepříbuzní 6·80% za vlastnictví, 3·40% za usufructus, adoptovaný a jeho potomci 6·80%. 3. Droit de mutation en ligne directe 1·40% při vlastnictví, 0·70% při usufruktu. Čistá nabytí do 1000 fr. jsou osvobozena.

V Nizozemsku platí na dani dědické: Descendenti a manželé, pokud mají děti, 1%; ascendenti 3%, manželé, nevzešly-li z manželství děti 4%, bratři a sestry 4%, neteře, synovci, prasynovci a praneteře, strýcové a tety a prastrýcové a pratety 6%. Jinak 10% (čl. 41. zák. z 13. V. 1859). Daň z převodů obnáší z effektů a rent: ¼% mezi linií přímou a manžely za existence dětí, jinak 2% (čl. 42. téhož zák.), z immobilií 8½% (čl. 2. zák. z r. 1897). V Dánsku (z. z. 19. II. 1861) podléhají descendenti a rodiče 1%, sourozenci a jich potomci 4%, vzdálenější příbuzní a cizí 7%.

---

*) Nabytí dítěte 110.000 l. Poplatek se rozdělí 1. z prvých 1000 l. (1 + 5·60) = 6·60 l.; 2. z dalších 49.000 l. 1·60% = 784; z dalších 50.000 l. 2% = 1000 l.; 4. z posledních 10.000 l. 2·40% = 240 l. Úhrnem 2030·60 l.

Převody předmětů pozůstalostních na základě právních jednání mezi živými.

V čl. VIII. uv. zák. vytýká osnova pravidlo, že zákonné předpisy o poplatcích za úplatná právní jednání mezi živými, jež dějí se u příležitosti převodů majetkových na případ smrti, zůstávají v platnosti; platí tedy zejména s. p. 95/65. příp. 52/32g zák. z 13. XII. 1862 č. 89. ř. z. o koupích dědictví. V § 12. a 31., jak uvedeno, děje se zvláštní zmínka o vzdání se dědictví a v § 33. recipovány předpisy § 7. zák. z 18. VI. 1901 č. 74. ř. z., jímž stanoveno, že tam, kde věc patřící ku pozůstalosti, několika dědicům připadlé, byla před odevzdáním pozůstalosti od některého podílníka úplně, neb takovým dílem nabyta, který jemu nepříslušel již právem dědickým, nemá to za nové právní jednání býti pokládáno. Naproti tomu pochybno by bylo, zda mají nadále platiti předpisy o převzetí pozůstalostí předlužených, vytčené min. výnosem z 2. XI. 1902 č. 28373, ježto osnova pouze zákonné předpisy dosavadní v platnosti zachovává.

Úplně opětně nerozřešenou zůstává však otázka, jak postupovati jest při dělení dědictví potud, pokud jde o narovnání ve sm. § 1380. obč. zák., ač příležitosti nové reformy právě použito býti by mělo k zodpovědění jejímu. [74])

Daň z darů.

Jak uvedeno, vyslovena jest motivy zásada, že daň z darů má, pokud možno, s daní dědickou jednotně býti upravena. Mimo četné zásady, pro řízení ukládací společné, platí z předpisů, k dani dědické se vztahujících, i pro daň z darů předpisy o prostředcích o ocenění hodnoty (§§ 19.—27.), o posuzování pohledávek nedobytných (§ 13.), a předpisy o věcném ručení (§ 30.).

Zvláště pro daň z darů mají platnost tyto zásady:

---

[74]) Srv. obtíže při řešení, zejm. můj spis II., str. 255. a Fischel: Erbrechtskollision u. Gebührenbemessung Ger. Ztg. 1902.

Místní meze zákona.

Zvláštní předpisy, upravující otázku berní výsosti, při dani této osnova nevytýká. Z předpisů, v osnově u příležitosti jiných otázek vytčených, možno však tato pravidla vyvoditi:

1. Dary tuzemských nemovitostí incl. usufructus a usus na nemovitostech, podléhají dani povždy (§ 31. 1., § 35.).

2. Dary movitých věcí podléhají zdanění tehdy, když listina zřízena byla v tuzemsku. Zřízena-li listina v cizině, a když dar neomezuje se na cizinu tenkráte, když listina, opis, neb překlad její do tuzemska se přinese, když zde úředně se použije, neb odevzdání věci v tuzemsku se stane, neb když na základě listiny předsevezme se v tuzemsku jiné, právně závazné jednání.[75])

Předpisy tyto kryjí se v podstatě s předpisy obsaženými v §§ 23. a 44. č. 2. zák. popl., a jsou důsledkem toho, že poplatnost při movitých věcech pojí se ke zřízení listiny, kdežto při nemovitých nastává i bez zřízení této.

Objekt daně.

1. Hlavním předmětem daně z darů jsou vlastní dary mezi živými ve smyslu 18. hl. části II. dílu obč. zákoníka, a to dary tuzemských nemovitostí vůbec (§ 31. 1.), dary movitostí jen potud, pokud o daru zřízena byla listina (§ 31. 2.). Kdežto však dosud podmíněna jest poplatnost darů movitostí zřízením listiny *právní*, stačí dle osnovy vůbec zřízení pouhé listiny, t. j. jakékoliv písemnosti, ze které dle vůle dárce neb obdařeného patrna jest skutečnost věnování

[75]) V § 35. osnovy uvádí se v prvém odstavci, že nastupuje poplatnost mimo jiné, když ...von der Urkunde bezw. einer Abschrift oder Übersetzung derselben ein amtlicher Gebrauch gemacht wird. Odstavec druhý uvádí: Der Eintritt der rechtlichen Wirksamkeit einer solchen Schenkung im Inlande ist insbesondere dann anzunehmen, wenn die Übergabe der geschenkten Sache im Inlande erfolgt ... oder von der Urkunde oder einer Abschrift oder Übersetzung derselben ein amtlicher Gebrauch gemacht wird. Jak patrno, opakuje se beze všeho důvodu, a zcela nadbytečně totéž, co jako zásada obsaženo v prvém odstavci i v odstavci druhém jako příklad!

a právní poměr mezi dárcem a obdařeným, bez ohledu na to, zda písemnost opatřena jest formalitami potřebnými ku platnosti daru neb průvodní moci.[76])

Důvodem tohoto rozšíření bylo, že všeobecné vytčení povinnosti berní darů i při movitých věcech není možným, ježto mělo by v zápětí obtíže kontroly, jež byla by vedle toho značně vexatorní a s druhé strany, že za stavu dosavadního uniká veliké množství darů zpoplatnění vůbec, zejména v kruzích městských, kdež dary movitostí jsou obvyklými více než na venkově, kde obyčejně předmět darů tvoří věci nemovité, jichž darování dani uniknouti nemůže, důsledkem čehož vzniká nerovnoměrné zatížení obyvatelstva měst a venkova.

2. Dle § 31. posl. odst. dlužno dle stejných zásad,[77]) jako dary movitostí, posuzovati i dary remuneratorní (§§ 940., 941. obč. zák.),[78]) dále bezplatná věnování příspěvků vyživovacích bez zákonného závazku,[79]) bezplatné výhrady neb odstupy

---

[76]) Dle toho podléhaly by dani i dary, k jichž platnosti dle § 1. zák. z. z 25./VII. 1871 č. 76. ř. z. třeba zřízení notářského aktu i tenkráte, když tento zřízen nebyl.

[77]) Osnova textuje v posl. odst. § 31.: Zu den nach Maßgabe des vorstehenden Absatzes steuerpflichtigen Schenkungen sind zu rechnen... V odstavci předcházejícím mluví se o darech movitých věcí a podmínce jich poplatnosti: zřízení listiny. Odtud plynul by závěr, že ve všech případech, o kterých zmiňuje se § 31. posl. odst., tedy i když jednalo by se o nemovitosti (na př. při daru remuneratorním) jest podmínkou poplatnosti zřízení listiny, ač sotva sleduje se osnovou cíl, aby i převody nemovitostí, pokud jednalo by se o ně při bezplatných věnováních v posl. odst. § 1. zmíněných, byly jinak posuzovány než dary nemovitých věcí vůbec, nýbrž naopak z motivů (str. 139.) plyne pouze, že věnování tato mají pouze stejně jako jiné dary býti posuzována. Proto správněji bylo by textovati: Zu den steuerpflichtigen Schenkungen sind auch zu rechnen ... a slova nach Maßgabe des vorstehenden Absatzes, z textu vypustiti.

[78]) Osnova uvádí: ... die belohnenden Schenkungen (§§ 940., *941.* a. b. G.-B.). Z motivů plyne, jak v pozn. předcházející uvedeno, že úmyslem zákona jest jistá bezplatná věnování na roveň postaviti darům. Ježto pak v případech § 941. jedná se o úplatné smlouvy, doporučovalo by se za účelem odstranění možných pochybností, že i tyto smlouvy, stejně jako dary, mají býti zdaňovány, aby citace § 941. vůbec byla vypuštěna.

[79]) Osnova má zde znění: die unentgeltliche Gewährung von Unter-

práv majetkových[80]), a bezplatná vzdání se práv ve prospěch jiného mimo ona, jež v § 12. jsou zmíněna, a podléhají dle toho dani dědické.[81])

3. Dle § 32. podléhají dále dani[82]):

---

haltsbeitragen (Unterstützungen) ohne gesetzliche Verpflichtung . . Důvodu, proč uvádí se zvláště v závorce k vysvětlení slovo „Unterstützungen", postrádáme, a ježto pojem tento nekryje se zcela, ano naopak jest značně širším než onen, k jehož vysvětlení se uvádí (Unterhaltsbeiträge) mohlo by ponechání navrženého osnovou textu snadno zavdati příležitost k pochybnostem v praxi.

[80]) Bezplatné postupy práv majetkových zaklídají se někdy na povinnosti uložení zákonem (Tak dle řádu stavebního srv. i Joachim l. c. IX. odst.), a jsou v těchto případech věcně osvobozeny od poplatků dle s. p. 20/102 f. popl. zák. Osnova sice zachovává v platnosti podpůrně předpisy zákona poplatkového, avšak výslovně cituje sice s. p. 44/75 popl. zák. nikoliv položku posléze uvedenou. Aby jakékoliv pochybnosti bylo zabráněno, doporučovalo by se, aby ustanovení uvedené bylo doplněno výslovným předpisem, že bezplatné postupy a vzdání se práv podléhají dani z darů, pokud nezakládají se na povinnosti zákonem uložené. Na okolnost tuto bylo právem poukázáno i při poradách finanční sekce svazu českých měst dne 9./IV. t. r. konané.

[81]) Dani z darů podléhati mají dle toho vzdání se dědictví, recte odmítnutí dědictví (srv. výše), jež dějí se ve prospěch určitých osob, jež při odpadnutí vzdávajícího se neměly by nároku na předmět, ve příčině kterého vzdání se děje. V případech těch má dosud dle výn. min. fin. z 23./IV. r. 1855 č. 2789. věst. č. 23. judikaturou správního soudu za platný uznávaného místo dvojí převod a to na základě práva dědického na dědice neb odkazovníka a od těchto na osoby, v jichž prospěch vzdání se děje, a stejně zamýšlí se i dle osnovy.

[82]) Osnova uvádí v § 32tem: Der Schenkungsteuer sind nach Maßgabe der Bestimmungen des § 31. erster Absatz insbesondere auch unterworfen . . Je-li dlužno rozuměti tímto prvým odstavcem úvod § 31., jenž uvádí: Schenkungen unter Lebenden sind sofern sie nicht der Erbschaftsteuer unterliegen, der Schenkungsteuer nach Maßgabe der Post 2 des angeschlossenen Tarifes unterworfen u. zwar i., či zda vztahuje se úvod § 32. i k tomu, co uvedeno sub 1 v § 31., tedy v části, jež následuje bezprostředně po uvedeném úvodu, není zcela jasno. Výkladem posledním dospěli bychom k té důvodu postrádající konsequenci, že případy dané z darů v § 32. uvedené, podléhají dani této, i když jich předmětem jsou mobilie, bez ohledu, zda zřízena byla listina čili nic, tedy stejně jako nemovitosti, o nichž § 31. 1. se zmiňuje. Správněji bylo by proto slova „erster Absatz" v úvodu § 32. vypustiti a tím vyznačiti, že zásady v § 31. platné

a) Převody majetkové mezi živými, jež dějí se za tím účelem, aby posloupnosti dědické bylo prevenováno, neb které jeví se jako odbytné za budoucí právo dědické, neb jež dle § 788. a 790. obč. zák. mají se včítati (t. zv. položky kollační, tak věno, výbava) a to i tenkráte, když věnování děje se za účelem splnění povinnosti občanskými zákony uložené. [83])

b) Zřízení a rozmnožení nadací neb fideikommissů právními jednáními inter vivos. [84])

c) Plnění, ve prospěch třetích osob u příležitosti zcela neb zčásti bezplatných právních jednání vymíněná, bez vzájemné protiúplaty.[85])

Podobně jako při dani dědické jest i při dani z darů základem pro vyměřování pouze nabytí čisté, jehož pojem uvádí osnova v §u 34. Dle toho má daň tato vyměřována býti pouze z obnosu zbývajícího po odrážce passiv věc darovanou tížících, pokud na obdarovaného přecházejí a plnění vzájemných a jiných závazků, jež obdarovanému darováním byly uloženy.

Subjekt daně. — Ručení za daň.

1. Povinnost ku placení daně upravena v § 36. stejně jako dosud (§ 68 č. 2 popl. zák.). Dle toho jest subjektem daně nabyvatel, a pokud více osob touž věc nabývá, osoby tyto rukou nerozdílnou.

---

i v případech §u 32. vůbec platiti mají, tedy že nastává poplatnost při nemovitostech bez ohledu, zřízena-li listina, při movitostech, jen když listina byla zřízena.

[83]) Takovéto anticipované převody na případ smrti měly by teoreticky správněji podrobeny býti dani dědické, a jeví se jich subsumpce mezi objekty daně z darů jako výhoda — již z důvodů praktických těžko lze vyloučiti— oproti oněm osobám, jež na svůj podíl až do smrti dárce musí čekati, a pak podrobeny jsou progressivní dani dědické (motivy str. 141.). Že nemá se v případech těch vedle daně z darů vybírati i poplatek dle s. p. 42. popl. zák., stanoví výslovně čl. VIII. posl. odst. uv. zák. osnovy.

[84]) Stejná zásada platí dosud dle s. p. 25/96 zák. z 13./XII. 1862 č. 89. ř. z. a s. p. 94/54 lit. *a*) zák. popl.

[85]) Předpis tento recipuje pouze ve formě všeobecnější ustanovení § 2. č. 3. cís. nař. z 19./III. 1853 č. 53. ř. z.

II. Pro ručení věcné při darech platí stejné zásady jako pro daň dědickou (§§ 30, 40). Rovněž pro osobní ručení při zkráceních důchodkových a pokusu jich a ručení osob, jež opomenuly povinnost k oznámení zákonem jim uloženou, platí stejné zásady jako při dani dědické (§ 37. č. 3 a 4). Vedle toho ručí osobně k ruce nerozdílné:

1. Dárce, jenž odevzdal předmět daru obdarovanému před zapravením neb pojištěním daně (§ 37. č. 1) — předpis odpovídající platnému předpisu § 73. č. 3. popl. zák.

2. Obdarovaný za daň z předmětu, který dle nařízení dárcova třetímu má vydati, při čemž však oprávněn, pokud výslovně mu dárcem zapravení daně nařízeno nebylo, sraziti si daň při vydání daru — předpis, jenž tvoří korrelat předpisu o ručení dědice za daň z legátů a sublegátů (§ 37. č. 2).

Pokud osnova zmiňuje se o ručení k ruce nerozdílné, doporučovalo by se doplnění citací § 891. obč. zák. ze stejných důvodů, jako v podobných případech při dani dědické bylo uvedeno.

Okamžik pro poplatnost rozhodný.

Okamžikem tím, jenž rozhodným jest i pro stanovení hodnoty předmětu, jest (§ 35.):

1. Při nemovitých věcech uzavření smlouvy darovací.

2. Při darech movitostí:

a) když zřízena byla listina v tuzemsku, den zřízení listiny,

b) když zřízena při daru, jehož platnost neomezuje se na cizinu, listina v cizině, okamžik, kdy poplatnost daru takových vůbec nastává (srv. odst. předch. Místní meze zákona, tedy přenesením do tuzemska atd.)

3. Při nadacích den úředního schválení, když však dle občanského práva dlužno považovati právní jednání za uzavřené dřívějším dnem, tento den dřívější.

4. Při fideikommissech den, kdy vstoupí v život zákon zřízení neb rozmnožení jich schvalující.

Naproti tomu postrádáme výslovného předpisu o okamžiku pro poplatnost rozhodném v případech § 32. č. 1. a 3. (Srv. Objekt daně *a, c.*)

Pro dary, omezené výminkou a lhůtou, platí podobné předpisy jako při nabytí na případ smrti (§ 39.).

Odchylky jsou: 1. Dary, omezené výminkou resolutivní neb die ad quem, jež dle disposic dárcových nastoupením výminky neb času mají připadnouti dárcovi zpět, nemají podléhati při této příležitosti zdanění. Důvodem toho jest, že v tomto případě nenastává nový převod majetkový, nýbrž, že oživuje opětně právo dárcovo.

2. Z darů, omezených výminkou suspensivní a die a quo, vyměřuje se daň hned v okamžiku v § 35. vytčeném. Povinnost k zapravování vzniká však teprve nastoupením výminky neb času. V mezičasí má se daň zajistiti[86]).

Osvobození.

Pokud, se týče platnosti s. p. 45/75*a* možno vyvoditi totéž, co při dani dědické ve příčině té uvedeno bylo, tak zejména pokud se týče úřadů státu a ústavů ze státního pokladu dotovaných, ježto § 33. 2. osvobozuje rovněž dary na státní poklad a ústavy a fondy ze státního pokladu dotované. Zda možno ze s. p. 45/75*b* vyvozovati, i osvobození od daně z darů mezi živými, zůstává rovněž pochybno vzhledem k obsahu této sazební položky stejně jako při dani dědické.

Pouze když jednalo by se o dary věcí movitých k účelům vyučovacím, dobročinným a humanitním a ku podpoře blaha obecného, bylo by lze osvobození již dle všeobecného pravidla § 33. č. 4. (srv. níže č. 3.) i při nabytích subjektů v s. p. 44/75*b* uvedených vyvozovati a mimo to osvobozeny výslovně subvence

[86]) Při nápadech podrobených dani dědické má státi se vyměření při nastoupení výminky a času ustanovení, jež vyplývá z § 2. o okamžiku vzniku povinnosti berní (§ 11). Předpis tento není vhodným při darech, ježto osnova v § 35. se zřetelem na povahu darů mezi živými i okamžik vzniku povinnosti berní samostatně upravuje, a s okamžikem tím musil býti uveden i v souhlas předpis o okamžiku vyměřování. Ve příčině zapravování platí však předpisy podobné jako v § 11. osnovy.

státu, zemí a jiných autonomních korporací ku podpoře účelů veřejných (§ 33. 6.).

Jinak možno tříditi osvobození od daně z darů na ryze osobní, osobně věcná, ryze věcná a účelová.

1. Osvobození osobního požívati mají dary na stát a ústavy a fondy ze státního pokladu dotované.

2. Osvobození osobně-věcná poskytují se:

a) Darům movitostí císaře a členům císařského domu od císaře neb členu císařského domu (§ 33. 1.);

b) darům movitostí ve prospěch osob exterritoriálních v stejném rozsahu, jako při dani dědické (srv. výše II. 3. § 33. 3.);

c) darům obvyklým, pokud pozůstávají z movitostí (§ 33. 4.);

d) bezplatným nabytím věcí z pozůstalosti, napadlé více dědicům, před odevzdáním pozůstalosti, pokud dostává se některému podílníku dílem, který mu zcela neb zčásti dle práva dědického nenáleží (§ 33. posl. odst.). Předpis tento odpovídá nyní platnému § 7. zák. z 18. VI. 1901 č. 74. ř. z.[87])

3. Věcné osvobození vyhražuje § 33. č. 5. darům movitých věcí do obnosu 50 K, při čemž mají při posuzování toho, zda osvobození má místo, dary od téhož dárce na téhož obdarovaného během roku nastalé býti sečteny.

4. K osvobozením účelovým náleží:

a) Osvobození darů k účelům vyučovacím, dobročinným a humanitním a ku podpoře obecného blaha, pokud nebyla v té příčině zřízena nadace neb formální smlouva (§ 35. č. 4.);[88])

b) osvobození subvencí státu, zemí a jiných autonomních korporací, k podpoře veřejných účelů (§ 33. č. 6.).

Mimo případy uvedené pod 2*d* (§ 33. posl. odst.) a 4*b* mluví osnova pouze o osvobození darů. Zda možno bylo by rozšiřovati i osvobození taková na případy, kde o „darech" v právním toho slova smyslu mluviti nelze, a kde přece jinak poplatnost (zejm. ve sm. § 32.) nastává, zůstává pochybným.[89])

---

[87]) Srv. ku výkladu toho §u. můj spis II., str. 240. násl.

[88]) Obvyklý průvodní list při takových věnováních nemá zakládati poplatnost.

[89]) Tak pochybno, zda plnění ve prospěch osob třetích dle § 32. č. 3. mvšněná i pokud nedosahují výše 50 K., byla by osvobozena.

Míra daně.

Pro výši daně rozhodným jest, podobně jako při dani dědické, poměr osob, mezi nimiž převod se uskutečňuje, tedy zpravidla poměr mezi dárcem a obdařeným. Kdežto však při dani dědické vedle toho rozhodna jest i v ý š e nápadu, postrádáme odstupňování sazeb s tohoto hlediska při dani z darů. Důvodem toho, že upouští osnova od progresse, jaká na př. i při dani z darů v Italii a Německu jest uznána — bylo, že při darech možno progressi učiniti illusorní rozložením darů v malé součástky a že správě finanční vzešly by nemalé obtíže administrativní, kdyby v každém jednotlivém případě obcházení taková měla sledovati. Oproti sazbám dosavadním shledáváme se se zvýšením na 1·5%, 6% a 12%. Sazbu prvou platiti mají tytéž osoby příbuzenské, sešvakřené a manželé, jež podléhají nejnižší dani dědické.[90]) Naproti tomu neshledáváme se s nižší sazbou při nabytích do určité výše u osob, jež stály k zůstaviteli v poměru služebním, naopak i v případech takových má býti poměr mezi dárcem a obdařeným jedině rozhodným.

Sazbě 6% podléhají příbuzní pobočni do 3. stupně. Příbuzní vzdálenější a cizí podrobeni sazbě 12%. Pro nadace tuzemské k účelům vyučovacím, dobročinným a humanitním platí stejně jako při dani dědické sazba 5%.

Řízení ukládací.

Pokud se týče řízení ukládacího, obsahuje osnova jednak zásady s p o l e č n é, platné pro daň dědickou i z darů (§§ 41. až 49.), jednak zásady z v l á š t n í pro daň dědickou (§§ 50.—61.) a daň z darů (§§ 62.—63.).

Zásady v pravém slova smyslu společné, platné stejně pro daň dědickou i daň z darů, obsahují v podstatě pouze §§ 41., 42., 44., 45., 47. 1. odst., 48. a 49. Ostatní předpisy nemají povahy „společných“ v pravém slova smyslu, nýbrž vztahují se ku jednotlivým případům tu daně dědické, tu opět daně z darů, jichž systematické zařadění mezi předpisy zvláštní bylo by pře-

[90]) Č. 1. výše uvedené tabulky.

hledu značné na prospěch. Mimo to obsahují předpisy o řízení ukládacím některé zásady, jež jsou výsledkem předpisů trestních v IV. oddílu upravených, jež tudíž systematicky do tohoto oddílu by náležely, a zde rovněž v zájmu přehledu měly by býti uvedeny (§§ 42., § 43., pokud dovolává se § 63., § 48. odst. 4. zčásti i § 49.)

Podobně, jako v právu platném, uloženo v řízení ukládacím spolupůsobení stranám (*C*), soudům, zvláště soudům pozůstalost projednávajícím (*B*), úřadům finančním (*A*), a osobám třetím (*C*). Spolupůsobení soudu oproti právu dosavadnímu jest omezeno, povinnosti stran a osob třetích namnoze značně rozšířeny. Podrobněji platí zásady následující:

A. Při obou daních přísluší správa finančnímu ministerstvu, jež oprávněno jest vydati i předpisy o řízení ukládacím, pokud v zákoně již obsaženy nejsou, zejména i předpisy o příslušnosti úřadu (§ 41. 1. a 2. odst.). Úřadům finančním přísluší zpravidla i vyměřování daně platebním rozkazem a žádati již před vyměřením od osob ku placení a ručení povinných, přiměřenou jistotu za daň — opatření fiskální, jež nepochybně pro případ svého uskutečnění mělo by v zápětí značné vexace, zejm. uváží-li se, že i od osob ručících může býti požadováno. Výjimečně má zapravována býti daň z darů, pokud podmíněna jest poplatnost vyhotovením listiny (§ 31 odst. 1. č. 2.) do obnosu 50 K v kolcích na listině. Určiti, kdy možno i v jiných případech zapravovati daň bez předchozího vyhotovení platebního rozkazu, buď přímo neb kolky, vyhražuje osnova cestě nařizovací (§ 47. posl. odst.).[91]) Zejména ponechává se této cestě, aby připustila při menších pozůstalostech movitých zapravování kolky, bez úředního vyměřování na základě oznámení prostřednictvím soudu, s výhradou, že nesloží-li poplatník v určité lhůtě daň, neb podá-li proti oznámenému obnosu námitky, má spis odevzdán býti úřadu finančnímu za účelem úředního vyměření (§ 47. 2—4 odst.). Jak z motivů (str. 152.) plyne, pomýšlí se však i v tomto případě, že soudu formální vyměření přísluseti nemá, nýbrž pouhé oznámení obnosu úřadem finančním stanoveného.

[91]) Jak z motivů plyne, pomýšlí se na ústní oznamování obnosů daňových.

V podstatě jest tudíž pouze jedinou zákonnou výjimkou z absolutního práva úřadů finančních ku vyměřování ona při darech přípustná. Že úřadům finančním má příslušeti i výhradné stanovení základů pro vyměření bez ohledu na zjištění skutkové podstaty a právní názory soudu, zamýšlí se patrně předpisem § 41. posl. odst., jenž principielně vylučuje řízení před řádnými soudy v otázce, zda, kým a v jaké výměře má daň býti zapravována. [92])

B. Dosud obvyklá ingerence s o u d ů, záležející ve zkoumání výkazů pozůstalostních, a v některých případech i v právu samostatného vyměřování poplatků, nebyla v novou osnovu převzata. Spolupůsobení jich omezeno na případy následující:

---

[92]) Osnova uvádí: „P o k u d v z á k o n ě n i c j i n é h o s t a n o v e n o n e n í, nemá místa řízení před řádnými soudy ani o otázce, zda a od koho má daň býti zapravována, ani o výměře její." Textování toto dle mého úsudku není právě nejsprávnějším, a nevyjadřuje zcela přesně a jasně zásadu uvedenou, již patrně vyznačiti chtělo: Jak z motivů patrno, považují se za výjimky z tohoto pravidla ony případy, kde soudům uloženo jest spolupůsobení v řízení ukladacím, uvedené v §§ 44. předp. odst. a §§ 46., 47., 50., 52., 60., 61. a 67. (srv. níže). Avšak o žádném z těchto předpisů nelze říci, že by vyhražoval soudům řízení, tedy rozhodování o otázce, zda a od koho, a v jaké výměře má daň býti zapravována. Pochybnosti na prvý pohled vzbuzují pouze § 46. a § 47. 2. odstavec. § 46. vyhražuje však soudům pouze předsevzetí příseżného výslechu stran a svědků, jehož výsledky však, jak nepochybně plyne z posl. odst. tohoto §u., přísluší výhradně oceniti úřadům finančním. („Gegen die schließliche Entscheidung der Finanzbehörde, w e l c h e a u f G r u n d d e r E r g e b n i s s e d e r B e w e i s a u f n a h m e e r f o l g t e, ist die Beschwerde an den Verwaltungsgerichtshof zulässig".)

§ 47. 2. odst. pomýšlí, jak výše uvedeno, pouze na oznamování soudy, nikoliv tedy i samostatné vyměřování soudní. V podstatě jedná se tudíž ve všech případech uvedených jen o připuštění i n g e r e n c e soudů na řízení, nikoliv o k o g n i c i s a m o s t a t n o u. Vzhledem k tomu bylo by správnějším textování posledního odstavce § 41.: „Eine I n g e r e n z der Gerichte auf das Verfahren in Erbschaft- u. Schenkungsteuersachen findet nur in denjenigen Fällen statt, in welchen dies im vorliegenden Gesetzentwurfe ausdrücklich angeordnet ist." Za účelem přesného vytčení zásady dosud namnoze pochybné (srv. můj spis II., str. 91. a zvl. str. 208.), do jaké míry jsou vázány úřady finanční zjištěními skutkové podstaty a právními názory soudů, doporučoval by se pak další dodatek: „Ebenfalls sind die Finanzbehörden auf die rechtlichen Anschauungen des Abhandlungsgerichtes und die seinerseits vorgenommenen Feststellungen des Tatbestandes nicht gebunden."

a) Předsevzetí příseženého výslechu stran a svědků (§ 46.). Výslech takový může míti místo tam, kde dle zákona přípustným jest průkaz [Nachweis: § 13. (nejisté a nedobytné pohledávky), § 15. (věci dle tvrzení cizí, v čas smrti v držení zůstavitele se nalézající), § 38. (nárok na vrácení neb odpis dané z darů pro neplatnost neb odvolání jich], a osvědčení [Glaubhaftmachung: § 17. 2. odst. (dary zmíněné v poslední vůli nastalé již za života), a § 18. 2. odst. (věci označené jako vlastnictví cizí)], neb když jde o zjištění okolností dle § 16. (že dar stal se dříve než 3 měsíce před smrtí), neb konečně když jedná se o protidůkaz v případu právní domněnky dle § 45. (neurčitost v listinách a při věcech u osob třetích deponovaných). O řízení důkazním platí předpisy civilního řádu soudního s tou obměnou, že předchozí nepřísežné slyšení strany nemá místa.[93])

b) Soudy jsou povinny sdělovati úřadům finančním k žádosti spisy o projednávání pozůstalosti a o bezplatných věnováních mezi živými (§ 44. odst. 3.).

c) Soudům přísluší ukládání pokut pořádkových, uložených úředníkům soudním a notářům, jakožto soudním kommissařům (§ 67.).

d) Při dani dědické zvláště přísluší soudu, mimo zmíněné oznamování obnosů daně, pro případ, že cestou nařizovací bude upraveno, ještě:

α) Povinnost oznamovati zápisy úmrtní, dále předkládati v prvopisu k nahlédnutí poslední pořízení, inventář[94]) pozůstalostní, místopřísežné seznaní jmění a vzdání se dědictví, a ozna-

---

[93]) Ocenění výsledku řízení průvodního přísluší úřadům finančním. — Posl. odst. § 46. uvádí „Gegen die schließliche Entscheidung der Finanzbehörde, welche auf Grund der Beweisaufnahme erfolgt, ist die Beschwerde an den Verwaltungsgerichtshof zulässig." Správněji bylo by textovati „Finanzbehörden", aby vyloučena byla pochybnost, že již rozhodnutí I. instance jest konečným a že netřeba vyčerpání administrativního pořadu instančního, který končí u ministerstva financí. Srv. pochybnosti dle práva platného, kdež stejná norma obsažena (§ 16. zák. z 18./VI. 1901 č. 74. ř. z.) v mém spisu II., str. 97. zvl. pozn. 73.

[94]) Osnova připouští, aby ku zápisu úmrtnímu, pokud soudem zvláště se nařizuje, a k inventuře vyslán byl zástupce finančních úřadů, a tím zabránilo se případným zavlečením jmění.

movati přikázání jmění a dodatečně na jevo vyšlá pozůstalostní jmění. (§ 50.).

β) Zřízení kuratora ku sepsání výkazu pozůstalostního, nepodán-li výkaz pozůstalostní vzdor vyzvání (§ 52. posl. odst.).

γ) Výkon přísahy vyjevovací (§ 60.).

δ) Udělení svolení ku vydání deposit, pokud se prokáže, že dávky byly zaplaceny (§ 61. — viz *C*).

C. I. Nabyvatelé jmění pozůstalostního, osoby za daň ručící, vykonavatel poslední vůle, dárce i obdarovaný, jsou povinni vyhověti předvoláním úřadů finančních, a poskytnouti jim ku žádosti potřebné doklady a vysvětlivky (§ 44). Nesplnění této povinnosti, zejm. uvedení nesprávných neb nedostatečných výpovědí, zakládá osobní ručení za zkrácený obnos (§ 29. č. 2. a 3., § 37. č. 4.), a jeví se případně jako zkrácení důchodkové, trestné dle § 65. osnovy, případně mohlo by stíháno býti tres.em pořádkovým dle § 66. Pokud se týče osob jiných než uvedených, přísluší dle osnovy ústavům pojišťovacím na žádost úřadů finančních povinnost ku podání vysvětlení o obnosech pojistného, k jichž výplatě následkem úmrtí jsou povinny (§ 44. 3. odst.), a jak zmíněno — věřitelům prohlášení o dluzích u nich váznoucích (§ 57.).

Naproti tomu nelze vyvoditi z osnovy všeobecnou povinnost zákonnou ku podávání vysvětlení, svědectví a znaleckých posudků,[95]) a zejména jest i pochybnou povinnost taková v případech zmíněných, kde jedná se o průkaz, osvědčení a protidůkaz (§§ 13., 15., 16., 17., 18. odst. 2., 38., 45., 63. a § 46.). § 46. 4. odst. uvádí sice slovně: „Hinsichtlich des Verfahrens bei der Beweisaufnahme, insbesondere auch hinsichtlich der Fälle der Unzulässigkeit der eidlichen Vernehmung u. hinsichtlich der Zeugengebühren finden die einschlägigen Bestimmungen der Zivilprozeßordnung sinngemäße Anwendung . . .“

Z tohoto všeobecného znění (arg. slova: des Verfahrens bei der Beweisaufnahme insbesondere *auch* . .) bylo by možno vyvozovati, že v případech zmíněných skutečně po-

[95]) Jinak tomu na př. v zákoně o přímých daních osobních z 25./X. 1896 č. 220. ř. z. a v nové osnově zákona o dani domovní.

zůstává všeobecná, vynutitelná povinnost zákonná ku podávání svědectví, stejně jako tomu dle civilního řádu soudního (srv. zejm. § 325.). S druhé strany zdá se však svědčiti marginální rubrika toho §u („Beweisaufnahme bei Gericht"), a jeho tři prvé odstavce tomu, že § 46. chtěl vytknouti pravidla pouze o případech řízení důkazního, pokud předsebéře se ve formě přísežného výslechu u soudu, nikoliv i když řízení důkazní vede se mimo soud u úřadů finančních.

Že i tyto pochybnosti v osnově zákona měly by býti odstraněny, netřeba blíže rozváděti, klásti tento požadavek dlužno tím spíše, ježto dle § 41. nebylo by vyloučeno, aby takovéto předpisy o řízení vydány byly cestou nařizovací, jež v této právě otázce mohla by býti dosti nebezpečnou, zejm. vydáním předpisů ryze fiskálních a vexatorních.

II. Vedle zmíněné všeobecné, v § 44. upravené povinnosti ku předkládání dokladů ku vyměření potřebných, uložena stranám ku placení povinným, a za jistých okolností i osobám třetím, řada povinností zvláštních za účelem zjištění základů pro vyměřování. Sem náleží:

1. Povinnost ku podání výkazu pozůstalostního, jenž obsahovati má všechny, pro vyměření daně dědické potřebné údaje.[96])

Výkaz tento nemá podán býti jako dosud u soudu, nýbrž přímo u úřadu finančního, a to zpravidla během 3 měsíců po nastoupení povinnosti berní, případně od doby, kdy nabyta byla vědomost o nápadu neb nalezení jmění dříve neznámého (§ 51. 1. a 2. odst.).[97]) Lhůta tato může ze závažných příčin býti prodloužena (§ 51. 3. odst.). Podání výkazu může býti vynuceno pokutami pořádkovými (§ 66. 2 odst.), a zůstane-li i tento prostředek bez účinku, může zřízen býti ku dožádání úřadu finančního soudem kurator, jenž má výkaz během lhůty finančním úřadem určené sdělati (§ 52. posl. odst.). Mimo to může míti nepodání

[96]) § 51. 4. odst. uvádí takto pouze všeobecně obsah výkazu pozůstalostního. Dle § 53. vyhrazeno cestě nařizovací vydati o výkazech pravidla bližší a stanoviti, že v určitých případech může podán býti výkaz ústně, neb že od něho vůbec může býti upuštěno.

[97]) Je-li více osob, jež rukou nerozdílnou zavázány jsou ku podání výkazu, stačí ku započetí běhu lhůty vědomost jedné z nich (§ 51. 2. odst.).

výkazu za následek zvýšení daně dle § 64. odst. 2., případně trest berní dle § 65. č. 2., a když zmeškání lhůty tříměsíční převyšuje tři měsíce, povinnost ku placení 4%-ních úroků náhradních z obnosu daně, jejž dlužno platiti (§ 55.).[98])

Výkaz slouží však pouze jakožto pomůcka pro vyměřování, jež neprejudikuje právu úřadů finančních, aby předsevzaly vyměření na základě pomůcek jiných. Kruh osob, ku podání výkazu povinných, oproti právu dosavadnímu jest značně rozšířen. Dle § 52. povinni jsou ku podání výkazu:

a) Při dědictvích dědicové rukou nerozdílnou, vykonavatel poslední vůle, a po vyzvání úřadů finančních i odkazovníci, ve příčině nápadu jim se dostávajícího;

b) při fideikommissárních substitucích substitut při nastoupení případu substitučního;

c) při nápadech lén a fideikommissů, a to i když nápad nenastal smrtí, nabyvatel.

---

[98]) V podstatě odpovídá tento předpis dosud platnému § 11. zák. z 18./VI. 1901 č. 74. ř. z. Podstatná úchylka jest, že povinnost ku placení úroků nastává již následkem tříměsíčního překročení lhůty ku podání výkazu určené (tedy zpravidla 6 měsíců po nápadu. — Dosud platí lhůta 12 měsíců po nápadu.). Motivy odůvodňují zkrácení lhůty tím, že lhůty dosud platné dle zkušenosti nejsou dostatečnými, aby zabránily neodůvodněná prodlužování placení, a že přísně vzato odůvodněno jest, aby běh úroků nastal již od doby nápadu, ježto již od této doby vzchází podstatně povinnost berní. — Dle vzoru států jiných a podobně, jako učinil návrh zákona poplatkového z r. 1870, doporučovalo by se ostatně ve příčině k podání výkazu provésti určité differencování délky lhůt. Dle návrhu zákona poplatkového z r. 1870 měl podán býti výkaz z pravidla do 4 měsíců ode dne nápadu; zemřel-li zůstavitel mimo Rakousko-Uhersko však v Evropě, do 6 měsíců, zemřel-li mimo Evropu, do 12 měsíců ode dne smrti. Pro kuratory, poručníky a správce jmění měl započíti běh této lhůty ode dne, od kterého jim úřední vyrozumění o jich úřadu se stalo. Pro zůstavitele cum beneficio inventarii přihlášené měl započíti běh lhůty ukončením inventáře, nikdy však neměla lhůta přesahovati dobu 1 roku. (§ 325. návrhu). — Podobně určeny zvláštní lhůty v Nizozemsku (čl. 50, zák. z r. 1859): Zemře-li zůstavitel v tuzemsku, 6 měs., zemře-li mimo Nizozemsko v Evropě, 8 měs., zemřel-li v jiném dílu světa, 12 měs. ode dne smrti. V případu prohlášení za mrtva obnáší pravidelná lhůta 6 měs. ode dne domnělé smrti. Zvláštní předpisy platí v případu, kde následkem těhotenství jest osoba dědice pochybnou. — Dle říšského zákona německého má prohlášení o dani dědické (Erbschaftssteuerklärung) podáno býti do lhůty úřadem pro daň dědickou stanovené, jež musí nejméně 4 měs. obnášeti (§ 37.).

2. Povinnost k oznamování určitých událostí, zakládajících povinnost berní neb dospělost daně (§ 43.)[99]) Povinnost ta, jež během 8 dnů má býti splněna, uložena:

a) tam, kde omezen nápad výminkou neb lhůtou (§ 11.), po nastoupení výminky neb lhůty nabyvateli, osobě, od které převod se děje neb právním jejím nástupcům,

b) při sukcesivním usufructu (§ 8. odst. 2.) po odpadnutí oprávněného nově ku výkonu služebnosti oprávněnému,

c) při nastoupení případu substitučního (§ 8. od. 3.) substitutovi,

d) při zániku usufructu a usu (§§ 24. a 34. odst. 3.) tomu, kdo nabude plné vlastnictví,

e) při darech dědické dani podléhajících (§ 1. č. 2.), nápadech ze smluv svatebních smrtí (§ 1. č. 3.) a nabytích součástek majetkových, jež v nedostatku jiného prukazu k pozůstalosti se připočítávají (§§ 16., 17. a 18. odst. 2.), nabyvatelům,

f) při lénech a fideikommissech nabytých mimo případ úmrtí (§ 1. č. 4.) nástupcům.

3. Povinnost k oznamování darů, jež podléhají bezprostřednímu zapravování.[100]) Povinnost ta přísluší (§ 62.):

a) při všech předmětech darů (§ 35.), mimo dary movitostí, o nichž listina v cizině sepsána, během o s m i d n ů po nastoupení povinnosti berní dárci a obdařenému, rukou nerozdílnou, a mimo to veřejným úřadům, soudům a notářům, když u nich listina sepsána, a advokátům a veřejně ověřeným jednatelům a správcům, za jichž spolupůsobení darování uzavřeno;

b) při darech movitostí, o nichž listina v cizině byla sepsána, během 14 dní po nastoupení poplatnosti[101]) tomu, u koho se listina, opis neb překlad v čas, kdy závazek ku placení vzešel, nalézal, příp. tomu, kdo dokladů těchto úředně použije.[102])

Jak zmíněno, nepřijala osnova fiskální předpis § 72. popl. zák. a § 154. zák. z 9. VIII. 1854, že pozůstalost nemůže býti vydána před úplným zaplacením neb pojištěním poplatku.[103])

[99]) Podobné platí dosud dle § 10. zák. z 13./XII. 1862 č. 89. ř. z.

[100]) Nikoliv tedy i tam, kde se poplatek zapravuje kolky (§ 47. 5. odst.).

[101]) Srv. výše, a § 35. osnovy.

[102]) Předpisy tyto kryjí se v podstatě s platným § 44. popl. zák.

[103]) Jedině při movitých pozůstalostech cizinců platiti má předpis tento na dále. (§ 50. posl. odst.)

Důvodem toho bylo, aby umožnilo se v zájmu správy justiční urychlené projednávání pozůstalostí, jichž odevzdání zdržuje se následkem předpisu § 72. popl. zák. průtahy ve vyměřování (zejm. v případech spletitých obvyklými) a průtahy v placení.

Odevzdání může dle osnovy nastati bez ohledu, zda dávka byla zapravena neb zajištěna, za účelem však pojištění fisku vytýká osnova v § 61. pravidla nová, jež stanoví určité kautely pro knihovní přepisy pozůstalostí a knihovních práv, a vyzdvižení deposit u určitých osob se nalézajících, jež mají pojistiti aerár a býti zároveň pohnutkou nabyvateli, aby zapravení daně urychlil. Dle toho podmíněn jest knihovní zápis dědice, legatáře a jich právních nástupců před uplynutím 12 měsíců ode dne usnesení odevzdacího buď průkazem, že daň byla zapravena neb zajištěna, neb povolením úřadu vyměřovacího. Dále podmíněno jest vydání cenných papírů, peněz, neb jiných kusů pozůstalostních, deponovaných u soudů, ústavů úvěrních, bankéřů neb u jiných osob a ústavů, jež se zabývají zásadně uschováváním cizího majetku, a kusů majetkových zůstavitele, jež nalézají se v safech takových ústavů a osob, v ý s l o v n ý m p o v o l e n í m soudu pozůstalostního, jež nesmí býti uděleno před podáním průkazu o zaplacení neb zajištění dávky, neb prohlášením úřadů k vyměřování povolaných, že s vydáním souhlasí.

Vydání nastalé bez splnění uvedených podmínek může stiháno býti dle § 65. č. 5., neb trestem pořádkovým dle § 66., a má, jak zmíněno, za následek i o s o b n í r u č e n í za dávku z kusů majetkových, neoprávněně vydaných, vypadající.

Předpisy trestní.

Tyto upraveny podobně jako v zákoně poplatkovém (§ 79. a násl.), a dle toho liší se mezi přestupky takové, jež stihají se j e d n o d u c h ý m z v ý š e n í m neb t r e s t e m p o ř á d k o v ý m bez řízení důchodkového, neb trestním řízením důchodkovým t r e s t y b e r n í m i.

Z v ý š e n í a t r e s t y b e r n í ukládají se tam, kde daň byla zkrácena neb nebezpečí zkrácení vysazena, a to z v ý š e n í v případech méně důležitých, t r e s t b e r n í v případech důležitějších za předpokladu zlého úmyslu.

Tresty pořádkové mají místo zpravidla při jiných přestupcích zákona, jež nelze kvalifikovati jako zkrácení daně, a ku vynucení předložení výkazu pozůstalostního.

Zvýšení v stejném obnosu, jako vypadající daň, má místo (§ 64. č. 2.) v případech, kde nepodán výkaz ve lhůtě zákonné neb prodloužené, ač stalo se vyzvání úřední a uložen trest pořádkový (§ 66.), neb když opominuto bylo oznámení jednání poplatného neb okolnosti během lhůty zákonné.

Tresty berní mají místo při následujících přestupcích (§ 65):

1. Vědomě nesprávných údajích o skutečnostech, jež určují povinnost berní a výši sazby neb obnosu berního.

2. Nepředložení výkazu po vyzvání a uložení trestu pořádkového za okolností, z nichž vyplývá úmysl uniknouti povinnosti berní.

3. Zatajení nápadů, jež udati jest povinností.

4. Vědomě nesprávných neb neúplných údajích za účelem odůvodnění nároku na zmírnění neb zpětné zaplacení daně, následkem kterých dosáhne se zcela neb zčásti zrušení daně neprávem, neb stane se pokus toho.

5. Vyzdvižení majetku deponovaného neb obnosu pojištěných, ač bylo známo neb z okolností známo býti musilo, že podmínky v § 61. odst. 2. a 3. vytčené (zajištění neb zapravení daně) nepozůstávají.

Činy tyto stihají se jako těžké přestupky důchodkové čtyř až osmeronásobným obnosem daně zkrácené neb zkrácení vysazené (tedy normální sazbou pro přestupky důchodkové v § 265 trestním zákonem důchodkovým vytčenou) až do obnosu 20.000 korun [104])

V případech 1.—4. má doplnění neb oprava před určením dané za následek, že místo trestu důchodkového nastoupí pouze trest pořádkový.

---

[104]) V tomto bodu jest nesoulad mezi motivy a osnovou: Osnova uvádí, že vzhledem k zvláštní nebezpečnosti těchto přestupků „das nach dem Gefällsstrafgesetze (§ 39 u. 40) sich ergebende Höchstausmaß der Strafe hier keine Anwendung finden soll." Osnova textuje naopak „so hat für die Bemessung der Strafe auch wenn vom Strafverfahren abgelassen wird, das im § 39 u. 40 des Gefällsstrafgesetzes bestimmte Höchstausmaß von 20.000 K seine Geltung."

Tresty pořádkové až do 5000 K mají místo při všech jiných přestupcích a zanedbáních předpisů zákona, provozovacích nařízení a úředních rozkazů, při nepředložení výkazu pozůstalostního po vyzvání neb nepředložení jeho za okolností, jež se jinak stihají zvýšením, když však překročení lhůty jest jen nepatrné (§ 66.), a do 500 K při zanedbání povinností zákonných úředníky soudními a notáři jakožto kommissaři soudními (§ 67.)

Corona regni Bohemiae.

Napsal *JUDr. Robert Flieder.*

II.

Dříve než shrneme výsledky první části tohoto pojednání, abychom přehlédnouce je s hlediska povahy státního zřízení a nazírání na český stát v době počínající s vládou Václava a jdoucí dále odtud až do roku 1526, mohli bezpečněji zjistiti význam naší denominace pro toto období, uveďme si zběžně na paměť to, k čemu dospěli jsme v příčině naší otázky pro období první, to jest dobu prvních dvou Lucemburků na trůnu českém.

Uvedli jsme tam, že co do otázky, zda označení „corona regni Bohemiae" značí moc vrchnostenskou, českou instituci královskou nebo snad i nad králem stojící zvláštní subjekt státní, corona navazuje tam, kde regnum přestává, že nástává tu v terminologii státního práva českého objevením se výrazu corona na místě dosavádě užívaného regnum, pouze změna slov, nikoli nějaká změna nebo další krok ve vytváření se abstrakcí. Pravili jsme dále, že výrazu toho užívá se ve smyslech různých, někdy k označení objektu královské moci české, ve většině případů však co právního subjektu, subjektu, jenž jest poutem zemí tvořících stát český a jenž shrnuje v sobě všechna práva tvořící obsah královské moci české. Ukázali jsme pak, že toto regnum, tato corona trvají ve své celistvosti i když není tu konkretního českého krále a že stavové čeští disponují tímto regnum nebo corona a vůbec že obec zemská do tohoto „království" proniká. Nevytvořil se sice v oné první periodě určitě pojem státu, avšak přece jen ab-

strakce v užívání označení „corona regni Bohemiae" záležející, v mnohých případech značí nám více než české důstojenství královské s právy s ním spojenými, značí nám, že představa státu jako nejvyššího subjektu i tuto panovnickou moc v sobě zahrnujícího, počíná se vytvářeti.

K jakým výsledkům dospěli jsme nyní pro periodu následující, to jest pro dobu od smrti Karla IV. do roku 1526?

Jako jsme musili zjistiti v periodě předcházející, že název corona regni Bohemiae nesouvisí s korunou Karlem IV. zřízenou ke korunovaci českých králů, tak pro období toto již uvedli jsme, že denominace naše slouží též k označení oné reálné koruny co symbolu královské moci české. Zda to znamená, že v tomto období přiklonil se vůbec smysl označení onoho více k vyjádření abstraktně pojaté moci královské, to vysvitne nám dále.

Vedle tohoto právě zmíněného smyslu našeho označení nalézáme tu opětně, že někdy znamená nám objekt a to objekt královské moci české, zejména jeho reální podklad, to jest území, ve většině případů však i tu viděti musíme v „koruně české" subjekt. Jaký subjekt, to pokusíme se nyní vyložiti. Naproti periodě první, v níž v tomto směru, tedy pokud nám „corona regni Bohemiae" označuje jistý subjekt právní, vyskytovala se buď o samotě nebo zároveň s označením krále českého, po případě i jeho nástupců a potomků, králů českých, nastává v tomto období změna tím, že vedle oné koruny nyní nalézáme označení vztahující se k stavům českým. Tak Lužice přísluší „k koruně české a k Čechům,"[1] mluví se o zlu, jež hrozí „této koruně i nám všem",[2] při čemž slova „nám všem" značí stavy české. Mimo to setkáváme se tu i se slovy vyjádřujícími krále českého, stavy české a vedle nich položen jest výraz koruna česká, jenž spolu s oběma předcházejícími označovati má jistý právní subjekt, jenž opět na jiných místech v době této vyjádřen jest slovy „všechna koruna".

To zjistiti můžeme po jedné straně významu naší denominace. Ale i po jiné stránce jeho můžeme sledovati tu zajímavý zjev. Mohli bychom snad říci, že co do rozlohového rozsahu onoho

[1]) Archiv český, díl II, str. 261.
[2]) Archiv český, díl III, str. 22.

subjektu, který má býti právě vyznačen. Užívá se totiž výrazu koruna česká v této periodě hustěji již i k označení pouhé země české, nikoli celého co do rozlohy státu českého.

Abychom mohli bezpečněji oceniti význam těchto zjevů, podívejme se zběžně, jakým směrem bral se vývoj české státní myšlenky a zřízení tohoto státu v době od smrti císaře Karla IV.[1]) Již jinde[2]) označili jsme za charakteristikon doby této přesunutí těžiště státní moci na stavy zemské na úkor moci královské. A skutečně již za Václava IV. pozorovati jest úkaz tento. Pokus králův vládnouti pomocí milců, nezvolených ze středu pánů zemských nýbrž vybraných panovníkem ze stavů nižších a to i stavu městského, způsobuje bouři v zemi, jejíž výrazem jest vystoupení tak zvané „Jednoty panské" proti králi. Požaduje se na něm, aby vládl s radou pánů, kteří též zaujímali místa nejvyšších zemských úředníků. Trvalých nějakých ústavních úspěchů na úkor moci královské se sice „Jednota panská" nedomohla, ale již to bylo významné a rozhodné pro budoucí vývoj poměrů, že rozhodčím výrokem Zikmunda a Jošta, jimž svěřeno rozhodnouti mezi králem a pány, povoláni opětně pánové, a dokonce přední členové „Jednoty" k nejvyšším zemským úřadům a králi přidána stálá rada sestávající právě z těchto nejvyšších zemských úředníků a mimo to z arcibiskupa pražského a biskupů olomouckého a litomyšlského, s nimiž jedině mohl udíleti zemské úřady a roku 1410 zavedena dokonce jakási stavovská spoluvláda ve způsobu stavovského výboru z pánů panovníkovi přidaného, čímž královská moc česká, ono regnum v původním svém významu, byť ne trvale přece jen ve značné míře proniknuto vlivem stavovské složky státu českého.

Za válek husitských, v době až do konečného uznání Zikmunda králem českým toto regnum Bohemiae trvá dále bez krále, scházejí se sněmy a sjezdy stavů, na nichž ustanovuje se vláda, jako posléze příkladem na sněmu kutnohorském roku 1431 zřízeno dvanácte vladařů, a sněmy tyto a na nich shromaždění stavové výhradně představují stát český. I koruna reální, odznak to českého důstojenství královského, podléhá moci stavů. Sněm Čáslavský stěžuje

[1]) Použito: *Palacký*, Dějiny národa českého (vyd. 6.), díl II—V; Tomek, Dějepis města Prahy (vyd. 2.), díl III a násl.

[2]) Sborník IX, str. 119.

si na Zikmunda, že bez povolení stavů českých, „beze všeho povolení obecného, panského, města Pražského, rytířského, panošského i jiné vší obce České," vyvezl korunu tuto ze země.[1]) Klíčem k tomuto „království" českému jest země česká, jež jest jeho kmenem, ale i moravští stavové spolu s českými vystupují společné a v projevu na příklad proti uvěznění mistra Jana Husi roku 1415 páni moravští uvádějí, že nařčení jemu učiněné dotýká se vší koruny české. Mezi výminkami, pod nimiž přijat Zikmund za krále českého roku 1436 a jimž podobné i následujícím všem králům jsou předkládány, nalézáme závazek, že bude vládnouti s radou, kterou mu ustanoví druhá smluvní strana, jíž jsou zde Čechové a Moravané, to jest stavové čeští a moravští, „radu, kterúž oni voliti budú, tu chceme přijieti". Znamená to, že stavové činí nárok na účast v celé vládě, kterou chtí vykonávati prostřednictvím rady panovníkovi přidané a s nimi doplňované. Stát český tu představují stavové a král český.

Po smrti Zikmundově stávají se opětně pouze stavové čeští představiteli koruny české a disponují jejími osudy. Přijímají Albrechta za krále českého, „za pána a krále koruny naší" [2]) a žádají jej, aby listy a zápisy, kteréž má na korunu českou při korunování svém dal v moc jejich, „v moc panskou ke cti země položiti",[3]) při čemž pojem koruny zaměňuje se tu s pojmem země, stavy, v první řadě stavem panským představované a zastupované. K téže koruně má nový král také panství svého rodu připojiti, navrátiti k ní Moravu, a co by se této koruny dotýkalo, to jen s radou Čechů vyřizovati.

Koruna česká jest dále pojítkem zemí tvořících stát český, ale touto korunou českou disponují v době nebytí českého krále stavové čeští, stavové země české a i když jest tu král český korunovaný, jsou zápisy na tuto korunu českou nebo některou její část v moci pánů českých jakožto přední korporace stavovské v zemi české. Albrecht roku 1438 se stavům českým zavazuje navrátiti Moravu ke koruně: „. . . chceme list hlavní a majestát, kterýž máme na tuto zemi, s sebou vziti a při korunování našem

[1]) Archiv český, díl III, str. 231.
[2]) Archiv český, díl III, str. 450—460.
[3]) Archiv český, díl III, str. 450—460.

k jiným listům a privilegiím království Českého dobrovolně v moc Českou položiti, aby tudy naši lásku a příchylnost, kterouž máme k té koruně, poznati mohli.“ [1]) Tedy lásku a příchylnost ke koruně české prokáže Albrecht tím, že zápisy na Moravu odevzdá v moc stavů českých.

Mluví-li se o zápisech a listech na korunu českou, zdá se tato býti objektem jisté vrchnostenské moci, uvádí-li se dále jako pojítko zemí a statků k ní příslušejících a spolu s ní tvořících říši českou, jeví se nám opětně co právní subjekt, jehož celistvost náleží hájiti stavům země české, jimž také náleží i v době, kdy obsazen jest trůn český, o záležitostech tohoto subjektu spolurozhodovati, jako jeho spolupředstavitelům.

Když již roku 1439 král Albrecht zemřel, měli stavové čeští opětně příležitost rozhodovati o koruně české. Na sněmu k volbě krále nového roku 1440 shromážděném výhradně jen stavové čeští, a to jak panský tak rytířský a městský, obhájili si právo volby, nepřipustivše k ní stavy zemí připojených. Stalo se toto výsadné postavení stavů země české v celé české říši zajisté dalším důvodem pro zaměňování výrazu koruna česká s královstvím českým v užším slova smyslu. Volitelové ze všech tří stavů země české složiti musili před volbou přísahu bohu atd. „a obci vší koruny České...“.[2])

Když zvolený králem Albrecht, kníže Bavorský, volbu nepřijal, nastalo dlouhé bezvládí, v němž stavové sami opět vedou všechny záležitosti říše české a shromažďují se na sněmích. Sněm Svatojirský roku 1452 v Praze konaný svěřil vládu Jiřímu z Poděbrad jmenovav jej správcem zemským a přidav mu radu deseti osob ze stavů.

I za tohoto bezvládí trvá koruna česká dále. Sami stavové uvědomují si tuto abstrakci a užívají jejího označení ve svých jednáních sněmovních. Jak jsme již v prvé části tohoto pojednání uvedli, píší roku 1442 stavové čeští panu Oldřichovi z Rosenberka o zlu, jež hrozí jim i koruně, „že mnoho zlého vašim obmeškáním této koruně i nám všem přijde“.[3]) A podobně sněm konaný v Praze

[1]) Archiv Český, díl III, str. 460—1.
[2]) Archiv Český, díl I, str. 264.
[3]) Archiv Český, díl III, str. 22.

roku 1448 mluví o poselstvích, jež se děla ke stavům českým a k české koruně, „k nám a k této koruně České", a hned na to opět o poselstvích od koruny, „poselstvie ... ku JMti od této koruny bývala sú ..."[1])

Ve sporu mezi Fridrichem Saským a Lužicí roku 1449 projevují stavové čeští názor, že země tato, jež přísluší ke „koruně a zemi České," podle práv „země a koruny naší" nemůže býti od tohoto celku odcizena ani korunovaným králem bez vůle českých pánů.[2]) A v tomto smyslu také obrátila se již roku 1440 rada města Vratislavi k stavům českým na sněmu shromážděným, poněvadž město toto k stavům českým a ke koruně přísluší, „k koruně České a k Vám příslušíme".[3])

Ladislavu Pohrobkovi před uvedením jeho do země předložena opět řada článků, jež mu bylo potvrditi. Týkají se zejména celistvosti koruny, k níž má král vše odtržené znovu připojiti. Stavové čeští žádají tu však, aby i práva Slezanů a ostatních ke koruně příslušejících byla králem zachovávána a aby věci koruny se týkající byly vyřizovány jen s radou českou „s radú Čechuóv země této".[4]) Král Ladislav vše to potvrzuje a slibuje zachovávati.[5])

Co se této právě zmíněné rady týče, vidíme za Jiříka Poděbradského dvojici rad, jednu zemskou, ústavní radu sestávající z nejvyšších úředníků a soudců zemských, druhou pak čistě dvorskou, výhradně na vůli králově spočívající. Jiří obhajuje si důrazně obyčej jen věci „obecní", „obecní zemské" uvažovati s onou ústavní radou stavovskou, kdežto v příčině ostatních státních záležitostí vyhražuje si volnost.[6]) Tedy dělí věci celé říše se týkající na dvě skupiny a jen jednu z nich, to jest obecní nebo zemské záležitosti váže na spolupůsobení stavů, nechá ji proniknouti vlivem a účastenstvím obce zemské. Ale zdá se, že vedle dvou subjektů, dvou složek státu, odpovídajících asi oněm dvěma zmíněným právě skupinám záležitostí říše české, přece jen bylo tu,

[1]) Archiv český, díl II., str. 227.
[2]) Archiv český, díl I. str. 262—3.
[3]) Archiv český, díl III. str. 305—6.
[4]) Archiv český, díl IV. str. 413 a násl.
[5]) Archiv český, díl IV. str. 416 a násl.
[6]) Palacký, Dějiny, díl IV. str. 447.

byť jen velmi primitivní a ve svých důsledcích v státním zřízení neuskutečněné prakticky, vědomí celku nad oběma těmito složkami, subjekty státními, stojícího a v jednotu je vížícího, jenž opětně jest tu nazýván korunou českou. Když bychom již ani nepřihlíželi k tomu, že korunou českou nemohla býti ve většině zachovaných památek míněna královská moc česká jako abstraktní pojetí oné vrchnostenské složky českého státu stojící proti moci a právům stavovským, stavovské jeho části, stavovskému subjektu státnímu, proti zemi, poněvadž ze souvislosti vyplývá na oněch místech, že vyjádřena býti má tu jakási korporativní osoba právnická a poněvadž dále, jak ukázáno již k tomu, ono regnum a ona corona prostoupeny jsou již oním elementem stavovským, vniká do nich a proniká je ona stavovská složka státu, tak že podléhají i za existence konkrétního krále jistému spoluvlivu a disposičnímu právu stavů, když bychom ani těmito skutečnostmi nechtěli se spokojiti a hledali v terminologii jasný doklad pro to, že koruna česká jest po případě něco, k jehož vyjádření nestačí úplně již ani označení panovníka a stavů, tedy jmenování obou státních složek vedle sebe, tu mohli bychom uvésti i k tomu příklad a sice z odpovědi, jíž dal roku 1465 král Jiří Poděbradský českému sněmu v záležitosti Vratislavských. Panovník mluví tu ke shromážděným stavům o bezpraví a škodě, jež se děje „nám i vám i koruně této", o dobrém a poctivém „této koruny, a našemu, i vás všech vespolek".

Ukázali jsme již v prvé části, že označení „koruna Česká" vyskytuje se v téže odpovědi Jiříkově o samotě k vyjádření subjektu spojujícího jednotlivé územky, z nichž sestává říše česká, v jeden celek a jemuž též přísluší souhrn práv a svobod právě co svému subjektu. Vystačí tedy koruna česká k označení subjektu tohoto sama, aniž by bylo třeba uváděti ještě krále a stavy vedle ní.

Za krále Vladislava Jagiellonského a syna jeho Ludvíka nastává úplný rozvrat moci královské a zejména v dobách nepřítomnosti panovníkovy v zemi vládu vedou nejvyšší úředníci zemští, po případě celá rada královská, jejíž členové tu ovšem cítí se býti více zástupci stavovských zájmů nežli práv královských.

Vladislav musí se zavázati před korunovací, že obsazovati bude zemské úřady jen „s radú pánuov zemských a rytieřstva" a motivuje se závazek ten tím, že jde o záležitost celé země, „vší

se země dotýče".[1]) On jest zvolen „podlé svobod a práv koruny České", zavazuje se držeti a zachovávati „těch všech artikulóv i jiných všech práv a svobod koruny České" a rovněž pány, rytíře a města jakož i „všecku obec též koruny při práviech", dále pak opětně slibuje neodcizovati ničeho od koruny a naopak, co od ní bylo odtrženo „ku koruně shromážditi".[2])

Koruna tato, a to i obor vlastní moci královské postaveny na čas pod moc stavy dosazených výborů, jež konečně přece vždy ustupují ústavně k vládě s králem povolané instituci královské rady české. Avšak přece jen musí to vésti k představě, že onen státní subjekt vyjadřovaný názvem koruny české, úplně odloučil se po případě od konkretní osoby královské a dokonce, že stavovský element jest rozhodnou složkou jeho významu a činitelem obyčejem povolaným představovati jej a hájiti jeho celistvost a neporušitelnost.

Přes tento význam, jaký má pro vývoj české státní myšlénky ono dočasné uskutečnění stavovské oligarchie, musíme hleděti na ně jako na zjev přechodné povahy a klást větší důraz na ústavní předpisy, jimiž se v době vlády Vladislavovy vybudovaly záruky stavovského vlivu na zřízení nejvyšších úřadů v zemi jakožto úřadu se zřejmým stavovským nátěrem a do jisté míry neodvislých od libovůle panovníkovy.

Potvrzení Zikmundova nálezu o sedání v soudu zemském roku 1485, jímž soud tento vyhražen stavu panskému a vladyckému a určen číselně poměr přísedících z jednoho i druhého obou těchto stavů, rozdělení nejvyšších úřadů zemských rovněž mezi oba jmenované stavy na sněmu roku 1497 a ustanovení neslučitelnosti dvou úřadů takových na témže sněmu, konečně pak snesení sněmu z roku 1499, jímž zakázáno vyprošovati tyto úřady na králi za života jejich nositelů a zavedena tak zásada doživotnosti jejich jakož i kodifikace dosavádního obyčeje právního, dle něhož úřady tyto obsazovány mohou býti králem toliko s radou panskou a rytířskou, všechny tyto předpisy ústavní znamenají zabezpečení účasti stavů byť jen nepřímé v řízení státních záležitostí, zákonnou

[1]) Archiv český, díl IV., str. 445.
[2]) Archiv český, díl IV., str. 451 a násl.

sankci proniknutí stavovské složky státu do záležitostí a života celé říše co rovnocenného někde činitele vedle panovníka.

Některé náběhy k tomu, aby stát český z monarchie proměnil se vlastně v stavovskou republiku, zanikají brzy jak rychle byly vyrostly, a králi Ludvíkovi pomocí tak zvané vlastenecké strany v zemi podaří se na čas povznésti poněkud moc královskou, avšak jen na čas, a opět faktická převaha stavů podporovaná ústavními vymoženostmi právě zmíněnými, nastupuje její místo, budíc nutně přesvědčení, že onoho corona regni Bohemiae ne-li převážným, pak alespoň stejně oprávněným vedle osoby královy, konkretním, osobním představitelem jsou stavové a to stavové země české, kteří, jak jsme v tomto stručném přehledu několikráte uvedli, vždy vystupují za celistvost koruny, tedy jako povolaní ochránci její a činíce smlouvu s nově zvoleným králem, zavazují jej i k zachovávání práv obyvatel ostatních údů koruny vedle země české.

Důsledkem toho pak jest, že výrazu koruna česká, původně znamenajícího abstraktní pojetí královské moci české, již v předešlé periodě odpoutaného od tohoto původního svého významu a pohybujícího se ve svém významu dále směrem k vytvoření se abstraktního pojmu státu, jako nejvyšší právnické osoby, že výrazu onoho užívá se v období tomto mnohde i k vyjádření stavovské složky dualistického státu českého, nebo nechceme-li jíti tak daleko, pak alespoň k vyjádření oné třebas ještě jen nejasně uvědomované osobnosti státní a to takové osobnosti státní, jejíž rozhodující složkou jest jakási korporativní jednota.

A právě poněvadž jsou to stavové čeští, kteří vystupují tu neustále buď jako výhradní představitelé celku korunou označeného, buď vedle stavů ostatních přivtělených koruně zemí jako přední představitelé jeho, a během doby této co do celistvosti této koruny dobudou si uznání ústavního, že jsou povoláni ji hájiti a zastávati a dávati svolení k zcizení jejích částí, z tohoto důvodu tak zhusta užívá se nyní označení koruny české i tam, kde míněna jest pouze země česká, ať již jde o zemi českou jako subjekt státní, či pouze o stavovskou složku její, českou obec zemskou, [soucí v dobách těchto mnohdy výhradným konkretním před-

stavitelem koruny, státního celku, nebo v dobách existence určitého krále mající alespoň v životě tohoto státu převahu vůči vrchnostenské složce jeho.

Tam, kde koruna česká jest poutem vížícím země a územky tvořící říši českou v jednotu, jest subjektem, k němuž všechny tyto územní částky přísluší co části jeho, jemuž dále přísluší různá práva a svobody; ve všech těchto případech musíme v této době míti za to, že tu naprosto nemožno již mluviti o tom, že by touto korunou vyjadřovala se královská moc česká, zde určitě to jest již subjekt vyšší i nad touto vrchnostenskou složkou státu českého stojící. Jest to již, byť ne úplně vyhraněná, avšak přece již i jisté právní důsledky jevící představa státu, státní osobnosti.

Zásada nezcizitelnosti statků královských[1]) vyslovená v „Majestas Carolina" má za účel spíše posíliti moc královskou zabezpečením jí jistého trvalého hmotného základu, ač již i zde myšlenka veřejné povahy těchto statků vystupuje v ustanovení, aby spravovány byly královskými úředníky též pro bezpečnost a mír vší obce království Českého, „totius universitatis dicti regni",[2]) dále v předpisu, že mají úředníky je spravujícími vydány býti novému králi statky tyto teprve, když byl dříve složil před pány a zemany přísahu, že ony statky nescizí. Avšak teprvé v naší periodě nastává úplné vniknutí stavů do tohoto království tím, že král znenáhla zavázán nezciziti statky tyto bez povolení stavů českých, tedy stávají se konkretním, osobním subjektem oněch statků král a stavové čeští, kteří oba musí spolupůsobiti, jde-li o to některou jejich část zciziti. Vývoj tento dovršen majestátem Vladislavovým z 12. listopadu roku 1499 jímž ustanovuje se: „Než po dnešní den nemáme viece ani budúcí králové čeští nic od království zastavovati, ani dědicky dávati, ani kterých sum připisovati aneb životnov přidávati bez rady všie země České; ani zámkuov (kterýchž nynie v držení jsme aneb napotom budeme) nikterakž zapisovati, ani zavazovati

[1]) O právní povaze těchto statků: Rieger, O českých královských a korunních statcích (O královském hradě pražském, zvláštní svazek Knihovny sborníku); Čelakovský, Hrad Pražský a majetková práva k němu do r. 1526.

[2]) Archiv český, díl III. str. 85.

nemáme žádnému. Než chtěli-li bychom kdy, buď my neb budoucí naši králové čeští, které zámky, města, městečka aneb vesnice pro potřebu zemskú zastaviti, to máme a moci budeme učiniti s radú a volí všie země, a jináč nic".[1])

Majestátem z 21. března roku 1509 znovu zavazuje se král „žádných zemí, knížectví, měst, zámkuov, hraduov, manuov i jiných všelikterakých zboží k České koruně příslušejících od koruny odtrhovati ani odcizovati..."[2]) Roku pak 1522 král Ludvík vydal majestát, jímž stavům českým a koruně potvrzuje to, čím od jeho předků byli opatřeni: „tímto je obdarujem, korunu tu a v ní obyvatele, že od tohoto království Českého a od té koruny nic dávati a odcizovati nemáme...".[3]) Koruna jest subjektem oněch statků a stavové čeští jsou jejími představiteli nebo spolupředstaviteli.

Statky královské dříve, jsou nyní královskými a zemskými, jsou statky státními, považíme-li, že tento stát jest státem dualistickým, a pokud jako subjekt jejich uvádí se koruna česká, jest za to míti, že značí nám tu subjekt státní, třebas jen zemi českou ve smyslu státního subjektu, poněvadž jest základem a kmenovou zemí říše a stavové země této jsou ústavou povoláni býti ochránci této koruny, ochránci celistvosti celku jí představovaného, avšak pouze potud může nám takto znamenati zemi českou, pokud ji máme na mysli jako přední úd říše české a stavy její jako státoprávně výše postavené v poměru k záležitostem celé říše nad stavy zemí přivtělených.

Takto mluví o koruně české ve smyslu země české, privilegovaně postavené v státním celku, stav městský, když stěžuje si králi Vladislavovi roku 1502 na pány a rytíře: „... kterak páni JMt... náš stav městský v této koruně třetí ze svobody hlasu třetího vyvésti míní... neb sme jej měli tak dávno, jako páni a prvé nežli rytieřstvo v této koruně České. ... poněvadž měšťané v zemích Moravské, Slezské, Lužické, kteréžto země nižšie jsú nežli země Česká, té svobodu hlasu třetieho užievajú

[1]) Archiv Český, díl V, str. 224 a násl.
[2]) Kalousek, České státní právo (2. vyd.), str. 573.
[3]) Kalousek, České státní právo (2. vyd.), str. 576—7.

nad to i my, kteří sme v koruně a v vyšší zemi užievati máme."[1])

Pokud jde o země k říši české příslušející, jest, jak jsme již svrchu pravili, subjektem pojícím je v jeden celek rovněž koruna česká. Země přivtělené jsou její částí a zároveň jsou pod panstvím jejím. Jak jsme viděli v první části tohoto pojednání, mluví se v této době mnohdy v takovémto spojení o příslušnosti zemí ke koruně a stavům zejména v době osiřelosti trůnu českého a vysvětlili jsme již ve zmíněné prvé části, že v označeních těchto značí koruna státní subjekt, jehož jsou stavové konkretními, fysickými představiteli. Stavové čeští v této příčině opětně jako stavové kmenové země celé říše zaujímají to výsadní postavení, že stalo se jejich právem bdíti nad udržením se této říše v jejím celku a nedopouštěti odtržení kterýchkoli korunu tvořících územků. Roku 1449 příkladem u příležitosti sporu Lužice s Fridrichem Saským prohlašují, že ani korunovaný král český nemůže Lužici zavaditi od koruny bez svolení českých pánů, tedy oba tito činitelé dohromady teprve mohou disponovati částmi oné koruny. A toto právo stavů českých náleží mezi starodávná práva země a koruny české,[2]) takže naprosto nemožno za to míti, že by zde koruna česká značila královskou moc českou. Že země a koruna v tomto spojení neznačí snad stavovskou a vrchnostenskou složku českého státu, můžeme dovozovati z toho, že v témže listu na jiném místě ve smyslu téhož subjektu, k němuž Lužice přísluší, uvádí se pouze koruna, což by pak bylo jen kusým označením subjektu onoho a na jiných místech viděli jsme, že koruna nyní již spíše zahrnuje obě složky stavovského státu nebo i blíží se oné stavovské, než aby znamenala jen vyjádření abstraktně pojaté královské moci české, a mimo to slova země v takovýchto spojeních užívá se též jinde ve smyslu subjektu státního, kdežto stavovskou složku vyjadřují spíše slova „obec země české" nebo „všechna země". Slova země a koruna tu pokládati jest nejspíše za pleonastické vyjádření téhož, co na jiném místě v době této značí pouhé „koruna česká".

Korunu českou zde pokládati musíme za vyjádření celé

[1]) Archiv český, díl VI. str. 238.
[2]) Archiv český, díl II. str. 261.

státní osobnosti české. Avšak poněvadž v době stavovské převahy, nebo dokonce delšího bezkráloví stavové převážně nebo výhradně při rozhodování o osudech této koruny a řízení jejích záležitostí padají na váhu, přichází skutečnost tato k platnosti též při užívání tohoto abstraktního vyjádření státního subjektu a důsledkem toho jsou výrazy „všechna koruna", „krále Matyáše koruna česká za krále vzali", nebo po případě slova: „král Vladislav neb budúcí JMti neb koruna Česká, kdyžby výpověď učinili těm penězóm . . .",[1]) jak se praví ve smlouvě mezi Matyášem a Vladislavem roku 1478 uzavřené, jíž Morava, Slezsko a Lužice dány v zástavu od koruny české králi Matyášovi a koruně Uherské.

Koruna česká vedle krále Vladislava a jeho potomků znamená tu jistě osobnost státu českého představovanou stavy země české.

Smlouva tato, poněvadž se jí právě dávala v zástavu část koruny, uzavřena z české strany za účastenství dvaceti čtyř pánů, patnácti zemanů a deseti předních měst, tedy králem a zástupci stavů, „že jest to učinil s jich vuolí a raddú a jistým vědomím", a právem pak může se úmluva tato nazývati úmluvou mezi dvěma korunami, jak se praví v konečné smlouvě s Matyášem z téhož roku: „Item zavřieno jest, aby upřieznění a věčný závazek, kteréžby měl býti mezi dvěma korunama, totiž Uherskú a Českú jednáno a konečně dokonáno bylo také to na sjezdu králuov Jich Mtí".[2])

Toto osamocení země české na čas a odloučení od ní zemí Matyáši zastavených, posílilo jen ještě obyčej přenášeti název koruna česká na zemi českou, na království české v užším slova smyslu, a když v označení koruna česká do popředí někdy vystupoval živel stavovský, byli to většinou stavové této země české, na něž tu bylo pomýšleno.

Chceme-li nyní krátce naproti první periodě, to jest době Jana Lucemburského a Karla IV. vyjádřiti v čem nyní, v době následující, spočívá smysl označení „koruna česká", tu musíme předně shodu viděti v různosti významů, v jakých se tu výraz onen vyskytuje a odchylku v tom, že jako dříve přece ještě spíše

[1]) Archiv Český, díl IV, str. 481.
[2]) Archiv Český, díl VI, str. 488 a násl.

nalezli jsme denominaci tu v těsnějším spojení s královskou mocí českou, s vrchnostenskou složkou českého státu, tak nyní od nastoupení vlády Václavem IV. do roku 1526, kdy mění stát český rozhodně svou tvářnost na prospěch a převahu stavovské složky své, nepozbývaje své dualistické povahy, s touto změnou vnitřní tvářnosti státu mění se též význam naší denominace, odkláněje se od původního smyslu svého směrem k převaze elementu stavovského ve svém významu.

Příspěvky ku zjištění vlivu cizích ústav na ústavní zákonodárství rakouské let 1848—1849.

Napsal docent *Dr. Maršan.*

Že ústavní zákonodárství rakouské let 1848—1849 založeno jest naprosto na vzorech cizích, že jest to recepce ústavního práva států západních, není celkem věcí neznámou; byla si toho již dobře vědoma doba, do které zákonodárství to spadá. I v literatuře státovědecké jest tento názor běžným, a děje se tu a tam též povšechná zmínka o některých ústavách, které byly rakouskému zákonodárství ústavnímu vzorem. Tak zvláště jest rozšířeno mínění, že ústava Pillersdorffova jest přesným napodobením ústavy *belgické* (*Ulbrich* ve spise „Österreich. Staatsrecht" 1909, str. 40., srv. i *B. Rieger*, „Náš ústavní vývoj od r. 1848", 1868, str. 41, 61, 104.) Také dovídáme se povšechně o vlivu ústavy *pruské* na oktrojírku Stadionovu a pod. Možno hned říci, že názor ten jest správný potud, že zákonodárství rakouské bylo závislé na cizích vzorech, ale nikoli v jednotlivostech; neboť ukážeme na př., že ústava belgická nebyla rozhodným vzorem pro ústavu Pillersdorffovu, kterážto jeví daleko spíše vlivy ústav *francouzských* (*chart z r. 1814* a *1830*) a ústav menších států *německých*, kdežto ústava *belgická* byla hlavním vzorem ustavní osnovy říšského sněmu *kroměřížského*, jehož ústavní výbor čítal v řadách svých horlivé její obdivovatele právě mezi členy nejvýznačnějšími (tak na př. Bresteľ).

Pokud víme, nepokusil se posud nikdo, učiniti thema toto předmětem zevrubnějšího studia, analysovati ústavní zákono-

dárství rakouské let 1848—1849 i po této stránce, přesně zjistiti vzory, z nichž jednotlivá ustanovení jsou obrána, rozlišiti, co je cizího a co původního, a tak oceniti dosah vlivů cizích ústav v jednotlivostech.

Není třeba vykládati zde, kterak vzniklo přítomné konstituční zřízení a jaký byl jeho vývoj do r. 1848 — kterak ze zvyklostí, v Anglii během staletí se vyvinuvších, v osadách amerických zdemokratisovaných a ve formální ústavní listiny sestavených vznikla první ústava na pevnině evropské francouzská r. 1791 a po restauraci charta z r. 1814, dva to základní typy zřízení monarchicko-parlamentárního; kterak ústavy ty tvoří hlavní předlohu pro ústavní zákonodárství zemí sousedních, států jihoněmeckých, Belgie (jejížto ústava opět stala se důležitým vzorem zákonodárství zemí středoevropských a východních) atd. a kterak konečně vývoj ten r. 1848 pokračuje v ústavních pokusech německých, především v německé ústavě říšské, vypracované parlamentem frankfurtským, vyhlášené 28. března 1849, ale dlouho před tím hotové a v oktrojované ústavě pruské z 5. prosince 1848 a zákonodárství rakouském.

Uvedli jsme, třeba jen letmo, tedy přece vědomě jmenované ústavy cizí: v nich totiž dlužno hledati hlavní vzory ústav rakouských let 1848—1849. Děje se to do takové míry, že při bližším studiu až překvapuje, jak málo tvořivosti projevili vedoucí státníci, ale nejen vedoucí státníci, nýbrž i sám lidový parlament kroměřížský (s čestnou ovšem výjimkou partií, týkajících se úpravy poměru říše k zemím). Závislost tato jde tak daleko, že máme-li poněkud zběhlosti, při čtení textu některé této ústavy zarazí nás ihned každá změna neb dodatek, odchylující se od hlavního vzoru dotčené partie; takovéto změny neb dodatky pak také nebývají svérázné, nýbrž jsou zpravidla převzaty z některého vzoru vzdálenějšího, jak se dalším šetřením brzy přesvědčíme. (Zcela jinak, svérázně vypadají ovšem ústavy samostatně se vyvinuvší, na př. uherská.) Této závislosti arci netřeba se podivovati — ve Frankfurtě a v Berlíně nebylo jinak. Pokládaloť se francouzsko-belgické konstituční zřízení již za tak dokonalé, že mohlo se jednati při změnách jen o věci celkem nepatrné. Můžeme říci, že podaří se tímto způsobem krom uvedené výjimky skoro všude přesně zjistiti vzory, z nichž

ústavní zákonodárství rakouské čerpalo; svědectvím jsou parallely, které uvedeme.

Při této práci pak přímo vnucuje se myšlenka neomezovati se pouze na efemérní pokusy „bláznivého roku", ale přihlížeti aspoň zběžně též k zákonodárství rakouskému let šedesátých, především pokud dosud platí. Srovnáme-li krátkodobé ústavy revoluční epochy s prosincovkou, poznáváme, že tato zase ovládána jest více než si pravidelně uvědomujeme, zákonodárstvím let 1848—1849 a tím cizími vzory jeho. Lze takto sledovati začasté přesně součásti jednotlivých článků v jich historickém vývoji a vůbec pozorovati, kterak ideje ze země do země, z konstituce do konstituce se přenášejí — příspěvek to k osvětlení vzájemných styků kulturních a osvětových.

* * *

Není zde místa a ani úkolem naším, abychom zevrubně vypisovali ústavní dějiny rakouské let 1848—1849. Stačí ve věci této poukázati na dosavadní zpracování, především *B. Riegrovo* (Náš ústavní vývoj od r. 1848. I. Doba 1848—1851. V Praze 1898, otisk z „Osvěty"); k tomu práce *Hugelmannova* „Studien zum österreichischen Verfassungsrechte", ve Vídni 1886. — Spisy *Springrovy*, *Helfertovy* atd.

Zde jen stručně budiž připomenuto, že při rakouském ústavním zákonodárství let 1848—1849 jedná se o tři ústavy, lépe řečeno návrhy či pokusy ústavní, neboť žádný z nich v život nevstoupil. Jsou to: především oktrojovaná ústava, vydaná dne 25. dubna 1848 (Verfassungs-Urkunde des österreichischen Kaiserstaates), dle tvůrce svého, ministra vnitra Pillersdorffa, nazývaná též *ústavou Pillersdorffovou* a námi zkrácené označovaná P. (Pil.), dále *osnova konstituce ústavního výboru říšského sněmu* rakouského, zhotovená v Kroměříži ve dnech 22. ledna až 4. března 1849 (Entwurf der Constitutions-Urkunde), zkrácené Kr., a konečně *oktrojovaná ústava říšská*, datovaná ze 4. března 1849. (Reichsverfassung für das Kaiserthum Oesterreich), zvaná zkráceně oktrojírkou nebo dle původce svého, ministra vnitra Hrabete Stadiona, ústavou *Stadionovou* (zkráceně St.).

I. Princip monarchický a demokratický.

Moderní ústavy lze rozdělovati dle theoretického východiska moci státní na dva hlavní typy, a to ústavy rázu demokratického, vycházející od zásady „suverenity lidu" a ústavy, založené na t. zv. monarchickém principu, uznávající za východisko moci ve státě vlastní právo panovníkovo.

K těmto dvěma základním typům přistupuje ještě typ smíšený; jsou to ústavy vzniknuvší dohodou mezi zastupitelstvem lidu a panovníkem (tak na př. francouzská ústava z r. 1830).

Hlavní zájem budí ovšem ústavy prvých dvou typů, v nichž vyjádřeny základní zásady nejryzeji.

Oblast platnosti ústavních typů určena jest historickým vývojem: ústavy demokratické vznikají pravidelně v zemích s demokratickou tradicí; tam, kde při nich objevuje se forma monarchická, monarchie děkuje zpravidla za povolání své lidu samému. Ve státech takových jest pak způsob monarchické vlády t. zv. monarchie parlamentární. Naproti tomu typ ústavy, zbudované na monarchickém principu, nacházíme ve státech, v nichž vévodí stará, zakořeněná dynastie, začasté státotvorná (Rakousko, Prusko, Rusko). Zde nebývá místa pro uznání principu suverenity lidu a pokusy, uvésti jej k platnosti, selhávají jak nejlépe ukázalo hnutí let 1848—1849 v Rakousku a Prusku, 1905 v Rusku.

Z uvedeného patrno, že v obsahu ústavních listin obrážejí se skutečné poměry mocenské.

Theoretické východisko moci jeví ovšem neobyčejně silný vliv na obsah ústavy samé, pronikajíc celou ústavní listinu, určujíc postavení a vzájemný poměr státních orgánů a projevujíc se vůbec důsledky svými v jednotlivostech. Rozdíly obou stanovisek definuje správně na příkladě ústavy belgické a ústav německých *Batbie* v „Traité théorétique et pratique de droit public et administratif" (1885, str. 3542) slovy: „En Belgique le pouvoir tirant son origine de la volonté nationale, les représentants de cette volonté ont tous les pouvoirs et le Roi n'a que des attributions determinés. En Allemagne, le principe de la souveraineté populaire n'est pas admis; les souverains sont considerés comme ayant des droits propres, et c'est pour cela que le Chef de l'État

a la pleine puissance, sauf les restrictions qui résultent des pouvoirs formellement attribués aux dietes."

* * *

Ústavní zápasy let 1848—1849 v Rakousku, bez odporu nejpohnutější to perioda rakouských dějin ústavních, charakterisovány jsou střetnutím se dvou zásadně rozdílných názorů o východisku moci státní a důsledcích jejich na samy základy zřízení státu. Na jedné straně historická monarchie dědičná, po roce 1620 fakticky neobmezená a kromě sebe jiné moci a jiného zdroje práva ve státě neznající — na druhé straně moderní konstitucionalismus západní, jehož krajně demokratické učení, vrcholící v uznávání suverenity lidu nejmarkantněji projevilo se prakticky únorovou revolucí francouzskou, svržením monarchie a vyhlášením republiky, bezprostředním to podnětem ku vzplanutí hnutí revolučního v Německu i Rakousku. Mezi absolutismem a theorií suverenity lidu nebylo dohodnutí.

Tato vlna demokratická zaplavila také země rakouské, a jí odplaveno bylo rázem přežilé zřízení stavovské: veřejné mínění ovládala moderní hesla konstituční, jimž neubránila se ani vláda.

Nicméně jest zajímavo, že ústavodárné experimenty rakouské v letech 1848—1849 pohybovaly se veskrze ve formách dědičné monarchie, ovšem monarchie konstitučně obmezené; zřízení republikánské nenalezlo vážných zastanců. Přes to, že hnutí konstituční i u nás bylo neseno veskrze proudem demokratickým, někdy až do krajností zabíhajícím a napodobovalo po této stránce začasté naprosto vzory cizí, zvláště sousedního Německa, nebylo v Rakousku přece oné silné útočné strany republikánské, jakou byla frankfurtská levice; ba lze říci, že pro republiku nezdvihlo se v říši naší vůbec závažného hlasu. Již Palacký ve svém proslulém dopise frankfurtskému výboru padesáti (11. dubna 1848), dal rázný projev obavám, které politické kruhy měly před experimentem republiky: „Ode hranic říše Rakouské musím však každou myšlenku o republice již napřed odhodlaně i důrazně zamítati. Pomyslete si říši Rakouskou roz-

dělenu na množství republik a republiček — jaký to milý základ k universální Ruské monarchii!"

Názor Palackého nebyl snad jen jeho osobním názorem neb míněním pouze intelligence české, nýbrž byl, aspoň v této věci, názorem nejširších kruhů politické intelligence vůbec. Že tomu tak bylo, dokazuje, že se na př. v říšském sněmu rakouském, voleném na základě takřka všeobecného hlasovacího práva, nenalezlo zastanců republiky. Není tudíž ku podivu, že všechny tři návrhy ústavní přijímají bez odporu monarchii „dědičnou podle pragmatické sankce."

V mezích monarchie přes to bylo místo pro rozdíly velmi široké, pro programy krajně odchylné. Neboť, nebylo-li sporu o instituci monarchie, byly tím větší spory o v ý m ě r u m o c i mezi panovníkem a zastupitelstvem lidu, spory to významu zásadního, točící se konec konců o theoretickou otázku východiska moci státní a praktické důsledky v oboru legislativy a exekutivy. V této věci pak nacházíme ovšem v říšském sněmu, resp. v převážné většině jeho, celkem jednotný názor: pod vlivem běžných theorií liberálně-demokratických přijímá říšský sněm jako samozřejmé východisko moci suverenitu lidu. Naproti tomu jsou kabinety houževnatými zastanci učení opačného, principu monarchického. Neboť, třeba že státníci rakouští (zvláště Pillersdorff) při zákonodárných pokusech svých jsou úplně závislými na vzorech cizích, zabočivše po krátkém pokusu, bráti se cestou organickou ale příliš zdlouhavou (za spolupůsobení stavů), v koleje revoluce shora a neberouce náležitého zřetele na poměry domácí, což jim právem se vytýká, přece nikdy nespouštějí s oka vedoucí zásadu, obhájiti moc monarchickou co východisko moci státní. Ideálem jejich jest vlastní monarchie konstituční. Jak patrno, záleží boje ústavní, pokud jde o otázku východiska moci a její důsledky (o bojích centralistů a federalistů, které tvořily nejdůležitější předmět zápasů v ústavním výboru kroměřížském, a které osvítil zvláště *B. Rieger*, zde nám netřeba jednati) vlastně v z á p a s u m e z i m o n a r c h i í k o n s t i t u č n í a m o n a r c h i í p a r l a m e n t á r n í. S u v e r e n i t a l i d u n a s t r a n ě j e d n é, m o n a r c h i c k ý p r i n c i p n a s t r a n ě d r u h é: toť hesla, jimiž ovládáno ústavní zákonodárství doby této.

Heslo první uplatňuje se, jak přirozeno, při ústavních pokusech zdola, docházejíc formulace v návrhu ústavy kroměřížské — princip monarchický hájen v obou oktrojovaných ústavách z 25. dubna 1849 a ze 4. března 1849. —

Silná monarchie historická přirozeně nebývá ochotna vzdáti se jedním rázem dominujícího svého postavení; povolujíc hlučnému volání po zřízení ústavním, přizpůsobuje se nové době jen potud, že za základ a východisko nových svobod uznává stále jen vlastní právo monarchovo, legitimní, dědičné, vyjadřované formulí „z boží milosti"; i při uznání součinnosti representace národní v zákonodárství trvá na tom, že veškerá moc státní, v podstatě jednotná a soustředěná v mocnáři, vychází od něho. Sbory zákonodárné vedle panovníka touto mocí nadaného zaujímají místo pouze podružných pomocníků; ústava jest jenom dobrovolným ústupkem, jímž panovník sám se obmezuje, dopřávaje poddaným účast v řízení záležitostí státních, účast, jejíž výměra zůstává závislou na jeho vůli. Moc panovníkova neplyne tudíž z ústavy; naopak ústava pochází z moci panovníkovy, která je starší, původní, ale pouze dle norem, jimiž sám sebe omezil. Sankce jest vždy dobrovolným aktem a tudíž i v legislaci mocnář rozhodujícím činitelem.

Vzor pro konstituční monarchii tohoto typu lze nalézti ve *francouzské „chartě"*, vydané po restauraci Bourbonů 4. června r. 1814 a ústavách vydaných dle jejího vzoru, hlavně ústavách menších států *německých*; chartě náleží priorita ve formulaci t. zv. monarchického principu, že totiž veškerá pravomoc veřejná jest soustředěna v osobě králově, jenž ovšem dopřává u výkonu jejím podíl lidu. Formulace „monarchického principu" slovy Beugnotovými stala se takměř klassickou: „Nous avons considéré que, bien que l'autorité tout entière résidât en France dans la personne du Roi, nos prédecesseurs n'avaient point hésité à en modifier l'exercice, suivant la différence des temps" atd. — slova opakovaná v nejrůznějších variacích v četných ústavách, jimž charta byla vzorem, jako zvláště v *badenské*, čl. 5.: „Der Großherzog vereinigt in Sich alle Rechte der Staatsgewalt und übt sie unter den in dieser Verfassungsurkunde festgesetzten Bestimmungen aus", neb saské (§ 4): Der König ist das souveraine

Oberhaupt des Staats, vereinigt in Sich . . ." (atd. jako v ústavě badenské).

Zcela jinak ovšem vypadá ústava, při níž vychází se od suverenity lidu. Dle zastanců principu demokratického lid sám jest původcem ústavy, která jediná jest zdrojem všech práv ve státě, tudíž i moci panovníkovy, pokud vůbec je forma státní monarchickou a ne republikánskou. Panovník má jen ta práva, která jsou mu výslovně v ústavě přiřknuta a nic více; jest tudíž jen orgánem vládním a vykonavatelem vůle lidové, vyslovené ústavou. Panovník takový, jak správně bylo vytčeno, nemá vlastně postavení význačnějšího než president republiky, vyjímajíc dědičnost („un président héréditaire"). Zde parlament není pouze pomocníkem panovníkovým, nýbrž nadán jest skutečnou mocí zákonodárnou, což vyjadřuje se omezeným právem sankce (veto relativní)a vládou ministrů obraných z dočasné většiny parlamentu; parlament stává se vlastně rozhodným faktorem, přímým representantem státu, tak že nastává pravidelně převaha legislativy nad exekutivou, zodpovědnost ministerská bývá zde i politická, exekutiva závislou na vůli dočasné majority parlamentu.

Ústavní forma tato, jejíž pravzor hledati sluší v ústavách států *severoamerických*, a jejíž nejtypičtějšími představitelkami v Evropě byly ústava *francouzská z r. 1791 a belgická z r. 1831* (rozlišující se od amerických především akceptováním monarchické formy dle ústavy anglické), vzniká pravidelně po násilných převratech, se změnou dynastie spojených, kde lid, vlastně zastupitelstvo jeho, nalezne vskutku příležitost ústavu si dáti a nového vládce k přijetí jejímu pohnouti. S ústavou na principu demokratickém zbudovanou, jest slučitelná jen t. zv. monarchie parlamentární s převahou parlamentu nad mocí panovnickou.

Jako viděli jsme, že formulován v první chartě princip monarchický, tak i suverenita lidu bývá v ústavách, na ní založených, přímo vyslovována, stručněji nebo obšírněji. Velmi zevrubně činí tak ústava francouzská z r. 1791, slovy:

„Le principe de toute souveraineté réside essentiellement dans la nation; nul corps, nul individu ne peut éxercer d'autorité qui n'en émane expressément. (Deklarace práv lidských a občanských čl. 3.). Dále ústava sama, tit. III., čl. 1:

La souveraineté est une, indivisible, inaliénable et imprescriptible; elle appartient à la nation: aucune section du peuple ni aucun individu ne peut s'en attribuer l'exercice.

čl. 2., al. 1. La nation, de qui seule émanent tous les pouvoirs, ne peut les exercer que par délégation.

Konečně tit. III. kap. II. 1. čl. 3:

Il n'y a point en France, d'autorité supérieure a celle de la loi; le Roi ne règne que par elle, et ce n'est qu'au nom de la loi qu'il peut exiger l'obéissance.

Ustanovení tato vracejí se s různými obměnami v ústavách na vzoru první konstituce francouzské založených tak zvláště objevují se v ústavě belgické, v německé ústavě říšské z r. 1848 a z ústav rakouských v osnově kroměřížské, jak ještě uvidíme. —

Veškeré ústavy, s nimiž setkáváme se jakožto se vzory ústavního zákonodárství rakouského, založeny jsou na Montesquieuově principu o dělbě moci. Dělba moci má však v monarchiích, založených na principu demokratickém zcela jiný význam než u oněch, v nichž převládá princip monarchický. —

Přirozeným důsledkem zásadního stanoviska ústav, zbudovaných na principu monarchickém jest, že generální doplatí zde pro moc panovnickou, to jest: ku pravomoci panovníkově náleží všechno, co v ústavě výslovně není vyhraženo jinému faktoru; v ústavách demokratických jest tomu právě naopak. Velmi důležitý pak důsledek ústav, plynoucích z moci monarchovy jest, že ústava udělená jednostranně panovníkem, dobrovolně se obmezujícím, může býti jím zase konec konců měněna nebo docela odvolána (jak se stalo s oktrojírkou Stadionovou patenty sylvestrovskými); v monarchii parlamentární arci změna ústavy nutně předpokládá souhlas všech zákonodárných faktorů, při čemž směrodatným stává se faktor silnější, jímž bývá zde pravidelně sbor zákonodárný.

* * *

Rozpor základních principů, monarchického a demokratického, ve formě boje mezi monarchií konstituční ve vlastním smyslu a

monarchií parlamentární, ovládá, jak řečeno veškerou ústavní legislaci rakouskou v letech 1848—1849.

Stanovisko legitimní monarchie objevuje se v obou oktrojírkách rakouských. (P. a St.) Vyjádřeno přesně již v úvodu jejich, kdež nacházíme obraty přímo napodobené dle úvodu charty a patrno jest z celého obsahu, třeba že formální vyslovení zásady, že všechna moc soustředěna jest v osobě panovníkově, jak vyskytuje se v chartě z r. 1814, schází. Ovšem schází také vymezení práv panovníkových, které nacházíme v ústavách, vzniklých pod vlivem doktriny o suverenitě lidu (vymezení to schází stejně i v oktrojírce pruské z r. 1848).

Jako doklad, kterak obě oktrojírky rakouské v zásadní otázce východiska moci ve státě ovládány byly první chartou francouzskou, budiž zde uvedeno několik vět z úvodů obou ústav, v nichž jednostranné prohlášení jich z moci monarchovy jest akcentováno a parallelně místa z úvodu charty.

Pil., úvod:

„Ueberzeugt, dass die Staats-Institutionen den Fortschritten folgen müssen, welche in der Cultur und Geistes-Entwicklung der Völker eingetreten sind, und stets geneigt anzuerkennen, dass die Uns anvertrauten Völker unter den Segnungen eines langjährigen Friedens auf der Bahn dieses Fortschreitens nicht zurückgeblieben sind, haben Wir denselben durch Unser Patent vom 15. März d. J. die Ertheilung einer Verfassung zugesichert.

Es gereicht Unserem Herzen zur Beruhigung, indem Wir Unser kaiserliches Wort lösen ...

Charta 1814

„...et cette paix, si nécessaire à la France comme au reste de l'Europe, est signée. Une charte constitutionnelle était sollicitée par l'état actuel du royaume; Nous l'avons promise et Nous la publions...

Nous avons volontairement, et par le libre exercice de Notre autorité royale accordé et accordons fait concession et octroi à Nos sujets tant pour Nous que pour Nos successeurs, et à toujours, de la Charte constitutionnelle qui suit.

In dieser Erwägung haben Wir nach den Anträgen Unseres Ministerrathes und nach sorgfältiger Prüfung derselben beschlossen, die beigefügte Verfassungs-Urkunde für die in derselben bezeichneten Länder zu ertheilen...

St. Z úvodní proklamace:

Wir haben daher beschlossen für die Gesammtheit des Reiches: Unseren Völkern diejenigen Rechte, Freiheiten und politischen Institutionen aus freier Bewegung und eigener kaiserlicher Macht zu verleihen...

Stanovisko historické monarchie, zračící se v obou oktrojovaných ústavách let 1848—1849, ovládá důsledně ústavní legislaci rakouskou let šedesátých, která vůbec nevykazuje ani stopy po uplatnění principu suverenity lidu. Skoro tytéž obraty jako v úvodech oktrojírek slyšíme po obnově ústavnosti v úvodu *k říjnovému diplomu:*

„... haben Wir ... behufs einer zweckmäßig geregelten Theilnahme Unserer Unterthanen an der Gesetzgebung und Verwaltung auf Grundlage der pragmatischen Sanktion und *Kraft Unserer Machtvollkommenheit* nachstehendes als ein beständiges und unwiderrufliches Staatsgrundgesetz zu Unserer eigenen, so auch zur Richtschnur Unserer gesetzlichen Nachkommen in der Regierung zu beschließen und zu verordnen befunden ..."

a únorovky: „Nach dem Wir in Unserem ... am 20. Oktober 1860 erlassenen Diplome auf Grundlage der pragmatischen Sanction und Kraft Unserer Machtvollkommenheit, zu Unserer eigenen und so auch zur Richtschnur Unserer gesetzlichen Nachfolger in der Regierung zu beschließen und

zu verordnen gefunden haben, daß das Recht Gesetze zu geben, abzuändern und aufzuheben nur unter Mitwirkung der Landtage, beziehungsweise des Reichsrates ausgeübt werden wird ...“

* * *

Než vraťme se k ústavnímu zákonodárství let 1848—49.

Důsledky zásadního přiznávání principu monarchického, patrného již z úvodu, pronikají celou ústavní listinou. Jako doklad lze uvésti na prvém místě již zevní uspořádání, okolnost to zdánlivě podřízenou, ale nicméně charakteristickou. V obou oktrojírkách po stručných „všeobecných ustanoveních“, týkajících se hlavně označení formy státní a vymezení území státního, nacházíme tu hned kapitolu: „O císaři“ jako samostatný oddíl, a pak teprve následují ustanovení o základních právech občanských, zastupitelstvu lidu atd. Význam uspořádání toho stane se srozumitelným, všimneme-li si ústav založených na principu suverenity lidu, na př. ústavy francouzské z r. 1791., kde začátek tvoří výklad o právech lidských a občanských, pak o shromáždění národním a pak teprve o králi. Obdobně uspořádána jest ústava belgická, v níž po ustanoveních úvodních následují normy o všeobecných právech občanských, na to povšechná kapitola o mocích vládních a jako její oddíly odstavce o komorách a o králi, který jeví se zevně komorám pouze koordinován. Kdežto oktrojírky blíží se nejvíce uspořádání ústav monarchických, vzniklých pod vlivem charty, hlavně jihoněmeckých (bavorské z r. 1818, würtemberské z r. 1819), a obdobně i norské z r. 1814 a nizozemské z r. 1815, osnova kroměřížská drží se skoro přesně vzoru ústavy belgické, s níž vůbec v celém uspořádání nejvíce souhlasí. Jediná změna jest, že o císaři jedná na rozdíl od belgické ústavy před sbory zákonodárnými. Práva občanská však postavena jsou na první, nejpřednější místo, hned po ustanoveních všeobecných.

Jak samozřejmo ústavy rakouské, založené na principu monarchickém, vypouštějí důsledně články, vymezující neb obmezující moc panovníkovu nebo vyslovující důsledky suverenity lidu, články to, tvořící podstatnou část ústav demokratických a dle nich osnovy kroměřížské, jak dále ukážeme. Jest samozřejmo,

že jak dle ústavy Pillersdorffovy, tak dle ústavy Stadionovy, jest panovník nadán absolutním vetem a pravomocí velmi širokou vůči zastupitelským sborům tak že i v oboru legislativy jeví se vlastně převaha u panovníka. Ústava Stadionova pak jde ještě dále než Pillersdorffova, obsahujíc různě další předpisy, čelící k upevnění váhy monarchie. Tak na př. přiznává platnost domácím řádům vedle ústavy, zavádí císařskou korunovaci; přísaha panovníkova na ústavu skládá se teprve při korunovaci této (dle Kr. jest po vzoru ústavy belgické přísaha ta podmínkou vykonávání vládních aktů) a konečně i v oboru exekutivy obsahuje velmi dalekosáhlé právo, vydávati provisorní zákony z nouze.

Naproti tomu stojí osnova kroměřížská úplně a rozhodně na stanovisku suverenity lidu zcela dle vzoru ústav francouzské z r. 1791 belgické a říšské německé: třeba že v době, kdy byla zhotovena, jistě dalo se předvídati, že princip jí hájený v celé své rýzosti nebude uplatněn, nezná kompromisu. Jest v tom kus zásadnosti (kterou vyznačovali se zákonodárci r. 1848 vůbec, jak u nás, tak zvláště v Německu), ale i slepého doktrinarismu. Ústavodárný sněm říšský, zrozený z revoluce a prodchnutý vědomím svého poslání, zhotoviti lidovou ústavu, neviděl, vlastně nechtěl viděti dalekosáhlé změny, které udály se v době od jeho svolání. Zcela jako parlament frankfurtský — jenž v této věci snažil se všemožně napodobiti ústavodárné shromáždění francouzské z r. 1791 — patrně ve slepé víře ve všemohoucnost moci, jíž děkoval za své zrození, přehlížel, že moci revoluční byly na ústupu a historická monarchie na celé čáře vítěznou. A sklon vítězství k monarchickému principu byl v době, kdy na ústavním elaborátu se pracovalo (leden až březen 1849) již úplně patrný. Drsná skutečnost musila každého nepředpojatého přesvědčiti, že mylnou je víra ve všemohoucnost a neomylnost theorií, z nichž říšský sněm odvozoval své poslání.

Síla skutečnosti této dala se měřiti dle fasí, jež prodělala otázka sankce ústavního díla. Na počátku působnosti říšského sněmu mohlo se skorem zdáti, že princip suverenity lidu dojde uznání i na vedoucích místech, že uplatní se plně ústavodárná moc zastupitelstva lidu předlitavského, které, když 18. července 1848 se sešlo, pokládalo se ve shodě s veřejným míněním za

konstituující, za nositele svrchované moci národní, jehožto votum nepotřebuje tudíž sankce panovnické. A některou dobu zdálo se, že i samo ministerstvo v této věci couvá, neboť v debatách hájilo s počátku sankci jen pro jednotlivé legislativní akty, jimiž říšský sněm vedle svého poslání ústavodárného (a tudíž nedůsledně) se zabýval. V prohlášeních, učiněných ve sněmovně 2. a 7. září, zřejmě ministerstvo blížilo se stanovisku sněmu říšského, že netřeba sankce pro novou ústavu, mluvíc jen o „Vereinbarung" ústavní listiny mezi ústavodárným sněmem a císařem a vykládajíc později tuto úmluvu jakožto vlastně jen „přijetí" ústavní listiny panovníkem, který stanovení ústavy, „jež má býti zákonitě vyjádřenou vůlí veškerosti, ponechal říšskému sněmu a rozhodl se s touto vůlí za jedno býti a kráčeti" — tedy slib panovníka, že přijme konstituci, jak ji sněm sdělá, beze změny. (Sr. Verhandlungen des österr. Reichstages II., 212, 230, 295 a násl.) Ovšem běh událostí brzy předstihl theoretická hlediska, a již manifest císařský, vydaný 19. října, po rozprchnutí se říšského sněmu vídeňského, mluvil o tom, aby říšský sněm ústavu předložil k sankci; o „potvrzení" ústavy panovníkem mluvilo i nové ministerstvo Schwarzenbergovo a konečně nový panovník akcentoval 2. prosince svou hodnost „z milosti boží" (dříve užívalo se po nějaký čas titulu „konstituční" císař), „cítě se býti povolán pragmatickou sankcí, aby na svou hlavu postavil koruny své říše". A vůči deputaci říšského sněmu, přicházející mu blahopřáti, prohlásil, že si přeje, aby mu sněm brzy dal příležitost zkoumati osnovu ústavy a uděliti jí císařskou sankci.

Asi za měsíc po té došlo v plenu říšského sněmu ku známé kontroversi o otázce východiska moci mezi Riegrem a Stadionem, když zahájeno bylo počátkem r. 1849 jednání o „základních právech" občanských. Ústavní výbor kroměřížský v čele základních práv jakožto § 1. postavil známá slova ústav demokratických „všechna moc státní vychází od národa a vykonává se způsobem, ustanoveným v konstituci", zásadu to vyslovenou již v ústavách amerických a v první ústavě francouzské (sr. výše) a přejatou od ústavního výboru kroměřížského přesně z čl. 25. ústavy belgické. („Tous les pouvoirs émanent de la nation. Ils sont exercés de la manière établie par la Constitution.")

Proti článku tomu ministr vnitra Stadion ihned 4. ledna podal ohražení, že „posvátným a neodcizitelným pramenem nejvyšší moci v Rakousku jest ne suverenita lidu, ale dědičné monarchické právo". Jak známo, článek tento, hájený Riegrem, byl pak odložen a říšský sněm formálně couvl, což nemělo ovšem praktického významu, ježto i po odložení zmíněného článku zůstal duch ústavy stejný a mezi vedoucí ideou její a názory vlády nebylo možno nalézti shodu. Ostatně vláda se dalšího jednání ve výboru ústavním neúčastnila. (Sr. *Rieger*, Náš ústavní vývoj, str. 53 a násl. a „Řeči" Riegrovy, I. 1883, str. 105 a násl.)

O otázce sankce jednáno bylo v ústavním výboru v zasedání 2. února 1849, tedy skoro měsíc po zmíněné kontroversi. V původním návrhu referenta Mayera mluvilo se „o sankci" ústavy; Polák Ziemialkowski prohlásil, že jedná se zde o otázku, zdali ústava potřebuje sankce nebo nikoli. Udělí-li se císaři moc, by ústavu sankcionoval, musí se mu též přiznati moc, aby sankci odeprel, a navrhl tudíž, aby slovo „sankce" nahraženo bylo slovem „přijetí" (Annahme). Návrh tento též přijat (§ 43. osnovy. Sr. *Springer*, Protokolle 84.)

Jak řečeno, byl návrh ústavy výboru kroměřížského tak demokratický, že ani odložení zmíněného prvního článku základních práv nemohlo nic na něm změniti. Toho byl si ústavní výbor dobře vědom, jak svědčí řeč Pinkasova v zasedání ze dne 7. února 1849 (sr. Springer 127).

V ústavě samé vyslovena theorie suverenity lidu a důsledky její na několika místech způsobem všelikou pochybnost vylučujícím. Tak stanoví § 33 srovnalý s odst. druhým §u 1. zákl. práv, že vládní moc „smí býti vykonávána pouze způsobem v této konstituci ustanoveným" (čl. 25. al. 2. ústavy belgické); § 41 osnovy kroměřížské pak podotýká, že „práva a moc, která císaři příslušší, jsou konstitucí ustanoveny", což rovná se belgickému čl. 78. a objevuje se jinými slovy již v první ústavě francouzské (tit. III., kap. II., 1., čl. 3., sr. výše).

Prvotní návrh referenta Mayera byl doslovným překladem belgického článku 78. byl rovněž stylisován negativně a obsahoval zmínku o zvláštních zákonech u provedení konstituce vydaných. K návrhu Palackého zvoleno znění positivní a k návrhu Gold-

markovu vypuštěn dodatek o zákonech jakožto zbytečný, ač se za podržení jeho přimlouval Rieger, poukazuje na to, že obsažen jest v ústavě belgické, a že přece méně práv než tam nelze císaři vyhraditi. (Sr. *Springer*, str. 81—82.)

Kdežto uvedený článek Kr. jeví se býti napodobením vzoru belgického, jest na čl. 84. říšské ústavy německé, který k srovnání připojujeme, patrný vedle vlivu tohoto i vliv ústavy francouzské z r. 1791.

Kr. § 41. Die dem Kaiser zustehenden Rechte und Gewalten sind durch die Constitution festgestellt.

Belg. art. 78. Le Roi n'a d'autres pouvoirs que lui attribuent formellement la Constitution et les lois particulières portées en vertu de la Constitution même.

Kr. § 33. Alle Regierungsgewalten dürfen nur auf die in dieser Constitution festgesetzte Weise ausgeübt werden.

Sr. výše *Belg. 25.*, věta 2.

(*Říš. něm. § 84.* Ueberhaupt hat der Kaiser die Regierungsgewalt in allen Angelegenheiten des Reiches nach Maßgabe der Reichsverfassung. Ihm als Träger dieser Gewalt stehen diejenigen Rechte und Befugnisse zu, welche in der Reichsverfassung der Reichsgewalt beigelegt und dem Reichstage nicht zugewiesen sind.)

(Sr. k tomu místa z první ústavy francouzské, výše uvedená.)

Ale nejen v uvedených článcích, i v ustanoveních speciálních proniká monarchie parlamentární v osnově kroměřížské všude co nejvýznačněji. Práva zastupitelstva lidu vůči moci monarchické hájena tu naprosto důsledně. Tak na př. ustanoven jest určitý termin každoročního sejití se sněmu, sejde-li se v dobu stanovenou zákonem, není třeba svolání panovníkem; nýbrž pouze zahájení. Neméně přesně určeny jsou k a u t e l y p r o p ř í p a d o d r o č e n í a r o z p u š t ě n í, které ponecháno jest pravomoci panovnické.

Stanoveny jsou vesměs přesné lhůty; v ustanovení, že rozpuštění nesmí se během roku opakovati (§ 51), jde osnova kroměřížská dále než její předlohy — ústava belgická a říšská ústava německá. Oktrojírky znají jen pro případ rozpuštění tříměsíční lhůtu pro svolání nového sněmu, jiné kautely se nevyskytují vůbec. (Zajímavo jest, že přítomná ústava rakouská ani této kautely neobsahuje, ústava uherská ano: čl. IV. zák. z r. 1847/1848, § 5.)

Ústavní osnova kroměřížská jest však vedle uvedeného omezení práva vladařova, rozpouštěti sněm, ještě ve dvou ustanoveních radikálnější než hlavní vzor její, ústava belgická, přidržujíc se důsledněji stanoviska suverenity lidu. To platí především o omezení práva sankce a nahražení jeho pouhým vetem suspensivním (§§ 87.—88.). Jest to napodobení vzoru *francouzské ústavy z r. 1791* (tit. III., kap. III., sekce III, 2. která následuje příkladu daného spolkovou ústavou americkou) ovšem ne bezprostředně, nýbrž prostřednictvím *německé ústavy říšské* (§ 101.—102.), zhotovené parlamentem frankfurtským, jež vedle belgické ústavnímu výboru kroměřížskému byla nejčastěji vzorem (především v kapitole o základních právech). Krajního stanoviska ústavy německé (§ 106., posl. odst.), že ani při změnách ústavy samé není absolutního veta, netroufal si však ústavní výbor kroměřížský přece napodobiti.

Za to obsahuje elaborát kroměřížský ustanovení, jež znamenalo přímo osobní obmezení panovníkovo sněmem. Stanovíť v § 63., že císař bez svolení sněmu nesmí se déle než dva měsíce v roce zdržovati v cizině, a musí v takovém případě býti doprovázen zodpovědným ministrem. Ustanovení toho nenacházíme v ústavě belgické ani německé.

Císař „přijímá“ ústavu (§ 43), (viz o tom výše při otázce sankce). Jako v Belgii, i dle Kr. přísaha na ústavu jest podmínkou výkonu aktů vládních u panovníka i regenta (§§ 57, 61). Moc panovnická vymezena jest opětovně výslovným připomínáním mezí zákonných; tak v §§ 45 (jmenování zřízenců státních), 46 (zákaz suspendovati zákony nebo osvobozovati jednotlivce od jejich plnění), 53 (nemožnost spojovati přednosti s řády, tituly a vyznamenáními). Dle osnovy kroměřížské nestává také nobilit-

tace, ježto šlechtictví dle zákl. práv je zrušeno, což jest jedním z demokratických požadavků, přijatých dle vzoru říšské ústavy německé, která při tom následuje první ústavu francouzskou. Všechna tato obmezení mocnářova ovšem ústava *Stadionova* vypouští.

II. Zevní uspořádání.

Oceňujeme-li vliv jiných ústav na ústavy rakouské, nesmíme přehlížeti zevní uspořádání, t. j. rozčlenění a pořadí kapitol, zkrátka systém, dle kterého jsou zbudovány. Již v těchto znacích, více zevních, postřehneme sledování cizích vzorů.

Takovýmto napodobením jest již samo sepsání jediné ústavní listiny, což objevuje se nejprve v ústavách států *severoamerických* a dle nich v ústavě *francouzské z r. 1791.* Anglie, jak známo, nemá dosud jednotné ústavní listiny. (Rakouské zákonodárství z r. 1867 jeví ostatně také jistou emancipaci od obvyklé šablony, emancipaci to ovšem více formální než věcnou, obmezující se hlavně na to, že místo jediné ústavy vydána řada státních základních zákonů.) Jedinou výjimku z jednoty ústavních listin, a to více zdánlivou, projevuje r. 1848 až 1849 zvláštní postavení t. zv. základních práv (Grundrechte) v Kr. (dle vzoru říšské ústavy německé) a St.

Pokud se týče systému a zevní úpravy, sleduje ústava *Pillersdorffova* nejvíce vzor ústav *německých* (bavorské, saské, badenské), z nichž přejímá rozdělení v kapitoly, obměňujíc nadpisy pouze dle zvláštních poměrů rakouských. Jediná nová samostatná kapitola, která v ústavách nebývá, jest zvláštní odstavec (patrně dle vzoru chart a ústavy belgické) o ministrech, kteří v jihoněmeckých ústavách zahrnováni bývají pod společným titulem o státních zřízencích; ostatně i v tomto titulu bývá ministrům vyhražen zvláštní podtitul, jako na př. v ústavě saské.

Osnova kroměřížská po stránce zevní úplně přimyká se ústavě *belgické* s nepatrnými změnami, týkajícími se umístění kapitoly o panovníku před kapitolu o říšském sněmu a názvu druhé kapitoly „Staatsbürgerliche Grundrechte", kterýžto zní v ústavě belgické „O Belgičanech a jejich právech"; „základní práva" osnovy kroměřížské odpovídají německým „Grundrechte" z ústavy říšské, odkud přejat většinou i obsah kapitoly té.

Ústava *Stadionova* jest, co se týče rozdělení, nejpestřejší, a jest rozčlenění její s příslušnými nápisy obráno z několika ústav; dílem z ústavy Pillersdorffovy, nejvíce však z *říšské ústavy německé* a z *francouzské* ústavy z r. 1848.

Již z tohoto zběžného přehledu, které vlivy působily na rozčlenění a formální úpravu jednotlivých ústav, lze seznati některé vzory: obsah dotyčných ústav však neobmezuje se jen na vzory uvedené, nýbrž jeví bezprostřední vlivy ústav četnějších.

III. Ustanovení povšechná.

Úvodní část všech tří ústav rakouských tvoří odstavec, obsahující povšechná ustanovení, jednající o státním území, formě vládní, řádu nástupnickém atd. K těmto ustanovením lze připojiti kapitolu ústavy kroměřížské, nadepsanou „Allgemeine Bestimmungen“ (VIII., § 154.—157). Oddíl ústavy Stadionovy, stejně nadepsaný (XII., § 120.—123.), neobsahuje ustanovení povšechná, nýbrž přechodná a proto sem nenáleží.

Nadpis úvodní kapitoly ústavy Pillersdorffovy „Allgemeine Bestimmungen“ (§ 1.—7.) odpovídá analogickému nadpisu úvodní části ústavy bavorské z 26. května 1818 a hannoverské z 26. září 1833. Nadpis I. kapitoly osnovy kroměřížské: „Das Staatsgebiet und dessen Eintheilung“ jest přesně převzat z ústavy belgické, tvořící jak víme hlavní vzor její i po stránce zevního uspořádání (Titre premier. Du territoire et de ses divisions). Odtud též obrána kap. VIII., výše zmíněná, umístěná též ku konci, jako belgické „Dispositions générales“. V oktrojírce Stadionově nadepsán první oddíl: „Vom Reiche“. Nadpis ten odpovídá nadpisu prvního oddílu německé ústavy říšské z r. 1848: „Das Reich“.

1. Státní území a zřízení.

Franc. 1791, tit. II. art. 1. Le royaume est un et indivisible.

P. § 1. Sämmtliche zum österreichischen Kaiserstaate

Würt § 1. Sämmtliche Bestandtheile des Kö-

gehörige Länder bilden eine untrennbare constitutionelle Monarchie.

Kr. § 1. Das Kaiserthum Oesterreich ist eine untheilbare constitutionelle Erbmonarchie.

St. § 2. Diese Kronländer bilden die freie, selbstständige, untheilbare und unauflösbare constitutionelle österreichische Erbmonarchie.

nigreichs sind und bleiben zu einem unzertrennlichen Ganzen und zur Theilnahme an Einer und derselben Verfassung vereinigt.

Bav. tit. I. § 1: Das Königreich Bayern in der Gesammt-Vereinigung aller ältern und neuern Gebietstheile ist ein souverainer monarchischer Staat nach den Bestimmungen der gegenwärtigen Verfassungsurkunde.

Sas. § 1. Das Königreich Sachsen ist ein unter Einer Verfassung vereinigter, untheilbarer Staat des teutschen Bundes.

Kurhess. § 1. Sämmtliche churhessischen Lande (následuje výpočet) bilden für immer ein untheilbares und unveräußerliches in einer Verfassung vereinigtes Ganzes, und einen Bestandtheil des teutschen Bundes.

Ze srovnání parallelních míst ústav rakouských a německých vyplývá nepochybně, že ústavy tyto byly oněm bezprostředním vzorem, aspoň po stránce stylistické. Na ústavy jihoněmecké arci působil již vzor první ústavy francouzské (patrný záhy i jinde, na př. na ústavě republiky Helvetské z 12. dubna 1798 čl. 1, na ústavách řeckých z let dvacátých atd.). Akcentování jednoty a nerozdílnosti v první ústavě francouzské vysvětluje se jako v oktrojírce ze 4. března 1849 současnými politickými poměry, bojem centralistických jakobínů proti federalistickým girondinům.

Žádná z ústav rakouských sice nevykazuje doslovné opsání některého článku ze vzorů těchto, jak to vidíme jinde, leckde měrou až překvapující, — ale obsah myšlenkový a stylisace jsou namnoze shodny, tak že není pochyby o vlivu ústav jihoněmeckých na ústavu Pillersdorffovu. A prostřednictvím ústavy Pillersdorffovy vliv tento uplatnil se i na další dvě ústavy rakouské, které bezprostředně na ústavách menších států německých valně závisly nejsou. Myšlenka nerozdílnosti území sama o sobě nebyla ovšem v Rakousku před rokem 1848 neznáma, jsouc vyslovena již v pragmatické sankci, a nelze tudíž mluviti o něčem z brusu novém, jako jest na př. slovo „konstituční"; nápadno jest jenom to akcentování nerozdílnosti, samostatnosti atd. (nejenergičtější v ústavě Stadionově, což vysvětluje se její tendencí), které také v ústavách jihoněmeckých jest právě tak silné, kdežto v jiných ústavách, které notoricky zákonodárství rakouskému této doby za vzor sloužily, nikde s takovým důrazem se neobjevuje. Tak srovnej z jiných ústav, které byly vzorem zvláště pro Kr. a St., na př. § 1. ústavy pruské, pravící zcela prostě: „Alle Landestheile der Monarchie in ihrem gegenwärtigen Umfange bilden das preußische Staatsgebiet" neb německé říšské (§ 1.): „Das deutsche Reich besteht aus dem Gebiet des bisherigen deutschen Bundes".

Jediný důležitý pojem ústavní, který nenacházíme v ústavách jihoněmeckých a v rakouských ano, jest výraz „k o n s t i t u č n í". Ústavy jihoněmecké byly stavovské, kdežto zákonodárství rakouské jest moderně representativní, a musilo proto pro označení své sáhnouti bezprostředně k zákonodárství západnímu (constitutional law, constitution française, belge, charte constitutionelle a tak dále).

* * *

Úvodní odstavce obou oktrojírek obsahují také ještě základní ustanovení, týkající se p r á v a d y n a s t i c k é h o, hlavně ú p r a v y ř á d u n á s t u p n i c k é h o (Pill. § 5., St. § 9., čemuž odpovídá Kr. § 40), dále i zásadní ustanovení o vladařství; o věcech těch však promluvíme souvisle v kapitole o moci vladařské.

2. Zásadní stanovení právního postavení zemí a říše.

Všechny tři ústavy rakouské (Pil. § 2., Kr. § 2.. St. § 1.) obsahují dále výpočet zemí, na které ústava, o niž jde, se vztahuje. Analogický výpočet provincií má i ústava *belgická* v § 1.; výpočet takovýto objevuje se i ve starých ústavách švýcarských, počínajíc onou z r. 1798 (§ 18.), v ústavě nizozemské z r. 1815, čl. 2. atd.

Následující dva paragrafy osnovy kroměřížské (§ 3.—4.), obsahující rozdělení v kraje, vzájemný poměr zemí říšských a postavení jejich k říši, jsou originálním výtvorem ústavního výboru kroměřížského. Originalitu seznáváme právě v ústavě této takřka jen v ustanoveních, týkajících se poměru zemí a říše, na veliký rozdíl od ostatního obsahu, jenž skoro veskrze přejat z ústav cizích. Bylať otázka úpravy poměru zemí a říše vlastním kolbištěm, na němž zápasily protivné směry centralistů a federalistů, zástupců to národů, kteří zde poprve přišli k slovu, uplatňujíce své tužby. Boje ty tvoří hlavní obsah protokolů ústavního výboru říšského sněmu kroměřížského, jak lze se nejlépe přesvědčiti ze Springerova vydání protokolů těch. Ze 43 schůzí, které ústavní výbor konal, neméně než 24 vyplněny byly debatami o poměru zemí k říši, o kompetenci zastupitelstva říšského, zastupitelstev zemských a krajských, o říšské a zemské exekutivě, otázkách autonomistických a národnostních vůbec. A lze říci směle, že boje tyto jsou nejdůležitější a vlastní činností prvního rakouského zastupitelstva říšského, elaborátem, který podnes neztratil cenu. jak správně akcentováno *Boh. Riegrem* („Náš ústavní vývoj od r. 1848, str. 54). Poměr zemí k celku byl také obor, kde říšský sněm nenalezl ve vzorech, o které se jinak opíral, přiléhavých příkladů, — byloť postavení říšských zemí rakouských samostatnější než departementů francouzských nebo provincií belgických a pruských, a zase méně samostatné než dílčích států německých, švýcarských neb amerických. Význam a hodnota elaborátu kroměřížského jeví se ve značném vlivu, který měl na oktrojovanou ústavu Stadionovu. Kdežto ústava Pillersdorffova o postavení zemí (pro něž jako v Belgii má jen název „Provinzen") a poměru legislativy a exekutivy zemské a říšské neobsahuje

takřka ničeho, jeví ústava Stadionova důkladně propracovaný a specialisovaný systém, zbudovaný skoro naskrze na pracech ústavního výboru kroměřížského. A práce ta nebyla marna, neboť mnoho z ustanovení ústavy Stadionovy přešlo do ústavního zákonodárství rakouského let šedesátých, něco také z osnovy kroměřížské samé (tak zvláště z velké části článek 19. st. zákl. zák. o všeobecných právech občanských a jiná ustanovení, na což na příslušném místě upozorníme). Vůbec, jak správně usuzuje B. Rieger: „Tu národní a politická hesla stran poprvé seřadila se v šik, zde poprvé skřížily své zbraně, a zde také poprvé vyjednávalo se o mír mezi nimi. Zkušenosti tohoto prvního, velikého ústavního zápasu ani dnes nejsou bez ceny; lze vůbec zpytovati na něm možnosti všelikého vyrovnání mezi politickými živly, které v Předlitavsku podnes spolu zápasí."

I § 5. osnovy kroměřížské (úprava autonomie zemí říšských a záruka jejich integrity) jeví značnou svéráznost vůči ustanovením obou ústav ostatních, jejichž obdobné předpisy úzce se přimykají vzorům cizím, a sice ústava Pillersdorffova vzoru *belgickému* a oktrojírka Stadionova vedle toho ještě říšské ústavě *německé*, jak vysvitá jasně ze srovnání textu, které následují.

Ustanovení, že hranice zemské a správních okresů měniti lze zákonem, obsahuje již ústava švýcarská z 12. dubna i některé pozdější; ovšem že předpis ústavy Pillersdorffovy odtud přejat není, nýbrž z běžné ústavy belgické. Dle vzoru Pillersdorffova ustanovení toto přejal i Stadion, a to ještě podobněji ústavě belgické než onen.

P. § 3. Die Gebiets-Eintheilung der einzelnen Provinzen bleibt in ihrer gegenwärtigen Ausdehnung unberührt, und kann nur durch ein Gesetz abgeändert werden

St. § 4. Den einzelnen Kronländern wird ihre Selbstständigkeit innerhalb jener Beschränkungen gewährleistet, welche die Reichsverfassung feststellt.

Belg. 3. Les limites de l'Etat, des provinces et des communes ne peuvent être changées ou rectifiées qu'en vertu d'une loi.

Říš. něm. § 5. Die einzelnen deutschen Staaten behalten ihre Selbstständigkeit, soweit dieselbe nicht durch die Reichsverfassung beschränkt ist; [sie haben alle staatlichen

Hoheiten und Rechte, soweit diese nicht der Reichsgewalt ausdrücklich übertragen sind].

St. § 6. Die Gränzen des Reiches und der einzelnen Kronländer dürfen nur durch ein Gesetz verändert werden.

= *Belg. 3.*

Kr. § 5. Jedem Reichslande bleibt die Autonomie innerhalb der durch diese Constitution festgesetzten Schranken und die Integrität seines Gebietes gesichert.

Kr. § 6. Die Aufnahme eines neuen Landes in den Reichsverband, für welchen diese Constitution gilt, kann ohne Zustimmung der gesetzgebenden Reichsgewalt nicht erfolgen.

Svérázné.

3. Rovnoprávnost národností.

Ve všeobecné části obou oktrojírek setkáváme se dále s článkem, který již r. 1848 a zvláště v době potomní nabyl v Rakousku nevšední důležitosti. Článek ten týče se rovnoprávnosti národností a obsažen jest v ústavě Pillersdorffově v § 4. a ve Stadionově v § 5. V osnově kroměřížské jest o věci té řeč v článku 21. základních práv.

Při článku tomto musíme překročiti poněkud rámec, který by byl vyměřen přísným dodržováním programu práce této. Pro zvláštní poměry rakouské nebylo totiž r. 1848 vůbec možno pro formulaci článků těchto nalézti přiléhající vzory, a třeba tudíž zákonodárcům rakouským, a to i Pillersdorffovi, aspoň v této věci přisouditi originalitu. (Zdá se dokonce, že ústava jeho měla vliv na formulování obdobného článku v říšské ústavě německé.) Rovněž osnova kroměřížská jeví se svéráznou v této věci a ani ústava Stadionova nedrží se vzorů cizích, nýbrž pouze osnovy kroměřížské. Jeví tudíž ústavní zákonodárství rakouské

r. 1848—1849 v této otázce mimořádně úplnou neodvislost od cizích vzorů.

Ježto však jedná se o problém, jenž časem nabyl takové aktuality, a ježto ústavy, o kterých jednáme, staly se významnými i pro dnešní dobu, sloužíce za bezprostřední vzor zákonodárství let šedesátých, zvláště ústavě prosincové, máme za to, že zmíněné překročení nebude na škodu věci, tím spíše, ani snažili jsme se přiblížeti ku stavu otázky národnostní v zákonodárství ústavním jiných států před rokem 1848.

Plnou rovnoprávnost národností normuje už § 4. P. slovy, že všem kmenům národním jest nedotknutelnost jejich národnosti a řeči zaručena. Osnova Kr. pak výslovně uvádí, že všechny kmeny národní v říši jsou rovnoprávny, a přiznává každému nedotknutelné právo na hájení a pěstění národnosti a řeči své. Rozlišování národnosti a řeči přejato z P., stejně pojem záruky státu za rovnoprávnost.

Ústava Stadionova převzala pouze 1. odstavec § 21. zákl. práv z Kr., opomíjejíc akcentování záruky rovného práva státem.

Článek 19. *stát. zákl. zák. o všeobecných právech občanů* z 21. prosince 1867 jest přejat téměř doslovně *z osnovy kroměřížské* (odst. 1. a 2.), jediná změna jest, že místo slova „gewährleistet" přijato anerkannt, jak lze se srovnáním ihned přesvědčiti. V ústavním výboru sněmovny poslanecké prvotně docela navrhováno i „gewährleistet", ale pak zaměněno slovem druhým (Viz Kolmer, Parlament u. Verfassung in Oesterreich, I. 274). Jen odstavec 3. zmíněného článku 19. vznikl samostatně pod vlivem politických bojů let šedesátých. Prvé dva články tvoří takto ještě kus platného ústavního práva říše naší, jak vyšlo z porad prvního rakouského lidového parlamentu ústavodárného. (O rovnoprávnosti národní s hlediska přítomného práva ústavního sr. *Pražákovo* Rak. právo ústavní, III. 1902, str. 53 násl., dále *Körner* v „České Politice", I 340 a násl.)

P. § 4. Allen Volksstämmen ist die Unverletzlichkeit ihrer Nationalität und Sprache gewährleistet.

(*Belg. 23* L'emploi des langues usitées en Belgique est facultatif: il ne peut être réglé que par la loi, et seule-

Kr. Zákl. práva čl. 21. Alle Volksstämme im Reichesindgleiberechtigt. Jeder Volksstamm hat ein unverletzliches Recht auf Wahrung und Pflege seiner Nationalität und Sprache.

Die Gleichberechtigung aller landesüblichen Sprachen in Schule, Amt, im öffentlichen Leben wird vom Staate gewährleistet.

St. § 5 = 1. odstavec předešlého. (Odst. 2. Kr. nevyskytuje se u St.).

ment pour les actes de l'autorité publique et pour les affaires judiciaires.)

(*Říš. něm. § 188.* Den nicht deutsch redenden Volksstämmen Deutschlands ist ihre volksthümliche Entwickelung gewährleistet, namentlich die Gleichberechtigung ihrer Sprachen, soweit deren Gebiete reichen, in dem Kirchenwesen, dem Unterricht, der inneren Verwaltung und der Rechtspflege.)

Stát. zákl. zákon z 21. prosince 1867 o všeobecných právech občanů, *čl. 19.*:

Alle Volksstämme des Staates sind gleichberechtigt, und jeder Volksstamm hat ein unverletzliches Recht auf Wahrung und Pflege seiner Nationalität und Sprache.

Die Gleichberechtigung aller landesüblichen Sprachen in Schule, Amt und öffentlichem Leben wird vom Staate anerkannt.

(In den Ländern, in welchen mehrere Volksstämme wohnen, sollen die öffentlichen Unterrichtsanstalten derart eingerichtet sein, dass ohne Anwendung eines Zwanges zur Erlernung einer zweiten Landessprache jeder dieser Volksstämme die erforderlichen Mittel zur Ausbildung in seiner Sprache erhält.)

* * *

Vzhledem k zajímavosti předmětu tohoto povšimněme si ještě ustanovení *cizích ústav před rokem 1848*, pokud zabývaly se problémem národnostním, resp. jazykovým.

Sledujíce vývoj otázky této v ústavním zákonodárství před r. 1848, dostáváme se k samým počátkum otázek, které, jak známo, nejsou příliš starého data, aspoň v nynější formě. Před rokem 1848 problem národnostní jak u nás, tak ani jinde nemá ani zdaleka toho významu, jako v době potomní; rok 1848 lze přímo označiti za mezník u vývoji otázky té. Jak již patrno z citovaných parallel cizích, jest výtěžek při hledání obdob neřku-li vzorů v cizím zákonodárství velice chudý. Ovšem že zemí, které by skýtaly poměry obdobné s polyglotním Rakouskem, jest vůbec málo. Snaha, najíti obdobu, vede v prvé řadě do vícejazyčného Švýcarska, které vykazuje též dávné ústavní řády. Stopujeme-li ústavní zákonodárství švýcarské před rokem 1848, hledajíce vzory neb obdoby pro ústavní legislaci rakouskou, jsme po této stránce velmi zklamáni. Ústavy švýcarské, jak celkové, tak jednotlivých kantonů, jeví sice veskrze znatelné stopy bojů náboženských (katolíků s protestanty), které dávno sice dobojovány, jichž resultát však dle statu quo z doby uzavření míru udržuje se nadále. V ústavách švýcarských výslovně akcentuje se rovnoprávnost vyznání náboženských, a nacházíme tu a tam i jiné předpisy, normující vzájemné poměry mocenské jednotlivých konfesí (tak v ústavě kantonu Grysonského z r. 1814 stanovení jistého klíče pro obsazování úřadů příslušníky vyznání katolického a protestantského, dle počtu obyvatelstva), ale o rovnoprávnosti národností vůbec není do r. 1831 řeči nikde. Věc ta pokládá se za samozřejmou, plynouc z nesporně uznávané rovnosti občanů před zákonem a veřejné přístupnosti všech úřadů, vůči níž rozdíl řeči nepadá na váhu. Výjimky stanoveny jen pro cizince, ale pro ty ne k vůli národnosti nýbrž pro politickou příslušnost. Mimořádně objevuje se r. 1814 jazykový předpis v ústavě kantonu *Freiburského* (§ 32), stanovící, že jednání obojí rady a vyšších úřadů má se konati jazykem německým, jakožto švýcarskou „řečí národní" (státní) — tedy koncesse jazyku dorozumívacímu ve vyšších úřadech. Roku 1832 však mění se ustanovení toto a §em 15. prohlašuje se jazyk fran-

couzský povšechně za jazyk vlády; při tom se však stanoví ve prospěch německé menšiny obyvatelstva, že veškeré zákony a dekrety veliké rady, jakož i veškerá usnesení státní rady, která procelý kanton jsou závazná, mají býti vyhotoveny a vyhlášeny v řeči německé a francouzské. Je tu tedy již značný náběh k jazykovému zákonu. První určitě formulovaný jazykový zákon takovýto nacházíme již o rok dříve v ústavě kantonu *bernského* z r. 1831, tedy z téhož roku, kdy i ústava belgická přiznává rovnoprávnost obou jazyků v zemi obvyklých. § 29. ústavy prohlašuje jazyk francouzský i německý za jazyky národní kantonu bernského (Volkssprachen), jazyk německý však jest pů vodním jazykem (Ursprache) ve veřejných aktech a listinách. Při kanceláři zřizuje se zvláštní sekce ku překládání německého jednání a všech veřejných vyhlášek do francíny. Veškeré zákony, nařízení a veřejná usnesení a všechny rozsudky soudní, pokud týkají se částí kantonu, v nichž francouzský jazyk převládá, mají býti vyhlášeny v obou řečech. Tedy patrná praeponderance němčiny, vysvětlitelná ovšem tím, že jest v kantonu bernském francouzského obyvatelstva pouze pětina. Ve Freiburce ovšem jest obdobná, ne-li větší, převaha francíny. Švýcarské ústavy celkové, ani ona z r. 1848, neobsahují o jazykových otázkách ničeho. Nic o věcech těchto neobsahuje též ústava *nizozemská* z r. 1815, v níž bychom právě jazykové předpisy očekávali, když tě v l. 1815—1830 království nizozemské zahrnovalo i obyvatelstvo potomní Belgie, jinak mluvící. Otázky jazykové a národnostní hrály také vskutku značnou úlohu při odtržení Belgie od Nizozemí, a ohlasem jejich jest právě citovaný § 23. ústavy belgické. (Str. více o tom ve Vautierově příručce státního práva belgického, vyd. ve sbírce Marquardsenově 1892, str. 32. a násl. Obdobně nejnověji Errera ve sbírce Holtzendorffově, 1909.)

K charakteristice starší legislace v kapitolu tuto spadající nutno si vůbec uvědomiti ještě důležitou okolnost: nejen že předpisy sem spadající před r. 1848 jsou vzácné, ale nikde nemluví se o národnostech jako takových a jejich právech, nýbrž všude jen o jazycích. Roku 1848 náleží zde nepochybně priorita: on zavádí nové pojmy národnosti a kmene národního, o kterých již zcela moderně mluví Pillersdorff (na rozdíl na př.

od ústavy belgické, která zná jen otázku jazyků). Ústava rakouská z 25. dubna 1848 jest první ústavou, pojmy tyto obsahující.

Zmínky ještě zasluhuje, že o rovnoprávnosti řečí nic nepraví ústava pruská z r. 1848, ač jinak mezi občany pruskými rozdílů nečiní. Za to záruka rovnoprávnosti jazyků neněmeckých v jich obvodech platnosti přešla do říšské ústavy frankfurtské, byvši vyslovena již výborem padesáti (Srov. *Maršan*, Čechové a Němci r. 1848, str. 42. Vyslovení zásady té bylo příčinou pozvání Palackého do zmíněného výboru a jeho proslulého listu z 11. dubna 1848.)

4. Celní jednota říše.

Zvláštnost, kterou mezi ustanoveními obecnými obsahuje ústava Stadionova, aniž by vyskytovala se vůbec v obou ostatních ústavách, jest její § 7., stanovící, že celá říše tvoří jediné celní a obchodní území, že zrušena jsou veškerá cla vnitrozemská a že vylučování a přijímání nových částí do tohoto svazku jest vyhraženo moci ústřední. Článek tento jest vysvětlitelný unitářským rázem ústavy této a mohlo by se za to míti, že jest originálním. Avšak při bližším zkoumání seznáváme, že i článek ten jest přesným napodobením cizího vzoru, neboť obsah a stylisace jeho odpovídá článku 33. *německé ústavy říšské*, místy slovně, jak plyne z pozorování obojího znění. Použití vzoru tohoto vysvětluje se v tomto případě podobností tendencí obou ústav, směřujících stejně k utvoření jednotného velikého státního celku; v tom shodovaly se ústava Stadionova a říšská ústava německá, třeba že jinak, v základních názorech na východisko moci a jeho důsledky, dílo demokratického parlamentu frankfurtského a autokratického ministerstva Schwarzenbergova diametrálně se liší.

St. § 7. Das ganze Reich ist Ein Zoll- und Handelsgebiet. Binnenzölle dürfen unter keinem Titel eingeführt werden, und wo solche zwischen einzelnen Gebietstheilen

Říš. něm. § 33. Das deutsche Reich soll Ein Zoll- und Handelsgebiet bilden, umgeben von gemeinschaftlicher Zollgränze mit Wegfall aller Binnengränzzölle.

len des Reiches gegenwärtig bestehen, hat deren Aufhebung sobald als möglich zu erfolgen. Die Aussonderung einzelner Orte oder Gebietstheile aus dem Zollgebiete und der Einschluss fremder Gebiete in dasselbe bleibt der Reichsgewalt vorbehalten.

Die Aussonderung einzelner Orte und Gebietstheile aus der Zolllinie bleibt der Reichsgewalt vorbehalten.

Der Reichsgewalt bleibt es ferner vorbehalten, auch nicht zum Reiche gehörige Länder und Landestheile mittelst besonderer Verträge dem deutschen Zollgebiete anzuschliessen.

5. Znaky a barvy říšské a zemské.

Pokud jde o jinaká povšechná ustanovení, neobsahuje ústava Pillersdorffova ničeho více; za to však ústava kroměřížská, a pod vlivem jejím také oktrojírka Stadionova normují ještě zásadní otázku znaku říšského a barev říšských, jakož i sídla vlády. Osnova klade věc tu jako ústava belgická do kapitoly obecné ku konci umístěné, kdežto oktrojírka pojímá ji do kapitoly úvodní.

Kr. § 154. Das Wappen des Kaiserthums bleibt unverändert. Die Farben des Hauses Habsburg-Lothringen: Weiß-roth-gold, werden als Reichsfarben angenommen.

St. § 8. Die Wappen und Farben des Kaiserthums und der einzelnen Kronländer werden beibehalten.

Kr. § 155. Wien ist die Hauptstadt des Kaiserthums, der Sitz der Centralregierung und des Reichstages.

St. § 3. Wien ist die Hauptstadt des Kaiserreiches und der Sitz der Reichsgewalt.

Belg. 125. La nation belge adopte les couleurs rouge, jaune et noire, et pour armes du royaume le lion belgique avec la légende: L'UNION FAIT LA FORCE.

Belg. 126. La ville de Bruxelles est la capitale de la Belgique et le siège du gouvernement.

Není pochyby, že v této věci byla oběma ústavám, zvláště pak osnově kroměřížské, vzorem konstituce belgická, ovšem mutatis mutandis. Co se týče barev říšských (v Belgii „národních", politicky míněno), obsahuje obdobný předpis již charta z r. 1830, čl. 67. (zavádějíc opětné nošení trikolory francouzské); osnově kroměřížské byla však, jak dle stylisace patrno, vzorem ústava belgická. O věci této provedena ostatně v ústavním výboru zevrubná debata, ve které navrhováno několikero různých kombinací barev s hledisek národnostních, dynastických i esthetických. (Rieger na př. navrhoval barvu bílou a červenou, jakožto barvy rakouského námořnictva a arcivévodů rakouských); konečně zůstalo při návrhu referentově. (Sr. *Springer*, Protokolle, 269.)

I paragraf, jednající o sídle vlády, byl předmětem zevrubných debat v ústavním výboru. Referent Mayer pod vlivem obdobného ustanovení konstituce belgické (což patrno ze shody textů), navrhoval ustanoviti zákonem Vídeň za hlavní město a sídlo ústřední správy (tak asi, jak přešlo ustanovení to do ústavy Stadionovy). K návrhu Fischhoffovu přijat dodatek, stanovící, že Vídeň má býti sídlem též říšského sněmu. Stalo se tak přes různé námitky, tak na př. Riegrovy, který poukazoval k tomu, že celý paragraf, jak jest navrhován, jest zbytečný, a že není ani ve Francii takového ustanovení: v Severní Americe že kongres koná schůze své v malém městě Washingtoně. Většina výboru však souhlasila s Fischhoffem a zamítla i zprostředkující návrh Calvacabô-Pinkasův, dle něhož mělo se před slova, jimiž Vídeň stanovena sídlem říšského sněmu, vsunouti „in der Regel". Pinkas poukazoval na dusné ovzduší vídeňské, kterážto připomínka zajisté byla velmi včasná, považíme-li, proč právě říšský sněm zasedal v Kroměříži. (*Springer* 269 nsl.) Proto také o sídle sněmu mlčí ústava Stadionova.

Jinak zde jen budiž podotknuto, že mlčení ústavy francouzské o sídle vlády a zastupitelstva říše vysvětluje se tím, že ve zcentralisované Francii zdála se tato věc samozřejmou; nová německá ústava říšská vyhradila i samo stanovení sídla vlády říšské zvláštnímu zákonu, jelikož ve Frankfurtě nevěděli ještě, které město bude skutečně hlavním městem nového velkého Německa.

Za to stanovení sídla vlády zná již ústava *švýcarská* z r. 1802 čl. 2., a objevují se obdobné předpisy i v jednotlivých kantonech. Sídlo ústřední vlády pak bývá stanoveno leckdy i alternativně.

III. Moc panovnická.

O povšechném charakteru monarchie dle jednotlivých ústav a vymezení moci panovníkovy bylo již pojednáno výše v kapitole nadepsané „princip monarchický a demokratický", na kterou zde poukazujeme. Možno tudíž přistoupiti ihned k jednotlivostem.

1. Řád nástupnický.

Již v obecné části ústavy Pillersdorffovy (v § 5) a po vzoru jejím (jak doloženo pro ústavní výbor kroměřížský svědectvím Palackého — *Springer* 79) i v ústavách ostatních (Kr. § 40, St. § 9) obsaženo jest povšechné ustanovení, že trůn jest dědičný dle pragmatické sankce v panujícím rodu Habsbursko-Lotrinském. Takovéto generální ustanovení o dynastii a řádu posloupnosti mívají i jiné ústavy (tak již francouzská z r. 1791. čl. 1. kapitoly o králi, belgická čl. 60, saská § 6, kurhessenská § 3, bavorská I, § 2. atd.).

Zvláštností mezi ústavami rakouskými jest, že oktrojírka Stadionova obsahuje vedle zmínky o pragmatické sankci ustanovení, že posloupnost řídí se též rakouským řádem domácím. Jest to novum vůči P. a Kr., ale ne vlastní výmysl Stadionův. I ve věci této nacházíme vzory v ústavách jiných, a sice *německých*. Jdeť při ustanovení tomto o staré německé právo rodové, kterého nepožíval pouze rod císařský, nýbrž i vyšší šlechta německá a jehož počátky sahají až do století 14. (Sr. *Herrmann-Schulze*: Die Hausgesetze der regierenden deutschen Fürstenhäuser, v Jeně 1862—1883, 3 sv., *Hefter*, Die Sonderrechte der souverainen und der mediatisierten Häuser; v Berlíně 1871). Právo to přešlo do ústav různých států německých; tak platnost domácích řádů připouští se na př. v ústavě *badenské* (§ 4), *saské* (§ 23), *hanoverské* (§ 26), a výslovně vyhlašuje ji ústava *pruská* z r. 1848. Vzor tento tanul patrně na mysli Stadionovi, jehož ústava odvolává se na domácí zákony obdobně jako pruská na dvou místech (§§ 9. a 10., prus. §§ 48. a 55.).

St. § 9. Die Krone des Reiches und jedes einzelnen Kronlandes ist, in Gemäßheit der pragmatischen Sanction und

Prus. § 48. Die Krone ist, den königlichen Hausgesetzen gemäß, erblich in dem Mannsstamme des kö

der österreichischen Hausordnung erblich im Hause Habsburg-Lothringen.

niglichen Hauses nach dem Rechte der Erstgeburt und der agnatischen Linealfolge.

O domácích zákonech (Hausgesetze) jest ostatně v Št. řeč ještě na dvou místech, a sice mají býti směrodatny pro zletilost panovníka, úpravu vladařství (§ 10., obdobně v ústavě *pruské* § 55) a pro soudní příslušnost pro členy císařského domu, o čemž v konstituci pruské není řeči.

2. Nastoupení a přísaha mocnáře na ústavu.

Dle všech tří ústav rakouských z let 1848—49 skládá císař na počátku vlády své *přísahu na ústavu*, při čemž ovšem ustanovení jejich v jednotlivostech se liší. Ústava Pillersdorffova jakožto nejkratší stanoví jen, že stává se tak hned po nastoupení; ústava kroměřížská připojuje k tomu, že děje se to před shromážděným říšským sněmem a uvádí znění formule přísežné; připojuje pak důležitou výhradu (v § 57), že před složením přísahy konstituční nemůže panovník (a obdobně regent) vykonávati žádných vládních aktů, stanovíc i způsob, kterým skládá se přísaha prozatímně, stane li se, že říšský sněm při změně na trůně není právě shromážděn. Ústava Stadionova nezná výhrad ani provisorií a jen obsahuje předpis, že císař skládá přísahu na konstituci při korunovaci. Vladař skládá přísahu při nastoupení vladařství.

Pil. § 9. Der Kaiser legt bei Eröffnung des ersten Reichstages und jeder Nachfolger unmittelbar nach seinem Regierungsantritte den Eid auf die Verfassungs-Urkunde ab.

Kr. § 57. 1. věta. Vor Ablegung des Constitutions-Eides kann der neue Monarch keine Regierungs-Gewalt ausüben.

Charta 1830, čl. 65. Le Roi et ses successeurs jureront à leur avénement, en présence des Chambres réunies, d'observer fidélement la Charte constitutionnelle.

Belg. čl. 80. al. 2. Il (i. e. le Roi) ne prend possession du trône qu'après avoir sollenellement prêté dans le sein des Chambres réunies, le serment suivant:

Je jure, d'observer la Constitution et les lois du peuple belge, de maintenir l'indépendence nationale et l'intégrité du territoire.

Kr. § 43. Der Kaiser legt nach erfolgter Annahme dieser Constitution und jeder Nachfolger unmittelbar nach seinem Regierungsantritte vor dem versammelten Reichstage folgenden Eid ab:

„Ich schwöre die Constitution des Reiches fest und unverbrüchlich zu halten, und in Uebereinstimmung mit derselben und den Gesetzen zu regieren. So wahr mir Gott helfe!"

Prus. § 52. Er (der König) leistet in Gegenwart der vereinigten Kammern das eidliche Gelöbniß, die Verfassung des Königreichs fest und unverbrüchlich zu halten und in Uebereinstimmung mit derselben und den Gesezzen zu regieren.

St. § 12. Der Kaiser wird als Kaiser von Oesterreich gekrönt. Ein besonderes Statut wird diesfalls das Nähere bestimmen.

St. § 13. Der Kaiser beschwört bei der Krönung die Verfassung, welcher Schwur von seinen Nachfolgern bei der Krönung, sowie von dem Regenten bei Antritt der Regentschaft geleistet wird.

Charta, 1814, čl. 74. Le Roi et ses successeurs jureront, dans la solennité de leur sacre, d'observer fidèlement la présente Charte constitutionnelle.

Přísaha mocnářova na ústavu jest zřízením dávným. Objevuje se již ve starých ústavních řádech *anglických*, pravzoru to ústav, založených na principu monarchickém. Pod vlivem jejich

přešla do první ústavy *francouzské*, v níž přesně formulována.[1]) (Král také skutečně první ústavu francouzskou přísežně stvrdil dne 14. září 1791.) Vůči obsáhlým předpisům této ústavy obsahují *charty* z r. 1814 a 1830 jen ustanovení velmi povšechná; za to velmi obšírná, ze všech ústav nejobšírnější, jest ústava *belgická* (čl. 79. 80), která byla hlavním vzorem osnovy kroměřížské. (Co se týče ústav států německých, není přísaha mocnářova pravidlem — tak nacházíme v ústavě würtemberské (§ 10) jenom, že král dává stavům ujištění (Zusicherung), že ústavu bude dodržovati, obdobně dle hanoverské. Dle ústavy bavorské (odd. II. § 16.) a hannoverské (§ 22.) skládá přísahu jen vladař. Přísahu panovníka na ústavu převzala i r. 1848 frankfurtská říšská ústava německá (§ 190.) a oktrojírka *pruská* (§ 52.), jejížto znění přísežní formule přešlo, přes osnovu kroměřížskou, do moderního zákonodárství rakouského. Znění formule přísežné obsahuje pravidelně jako hlavní věci slib panovníkův, že bude udržovati konstituci a vládnouti dle zákonů; tu a tam bývají dodatky jiného rázu; tak v ústavě belgické, že král chrániti bude neodvislost a integritu státu.

Ústava *Pillersdorffova* (§ 9.) převzala ze vzorů západních vlastně jen zásadu samu, a sice podobá se nejspíše *chartě z r. 1830;* o korunovaci nepraví nic; že přísaha má býti skládána před sněmem, plyne z úvodní věty příslušného paragrafu, týkající se přísahy právě panujícího císaře.

Osnova kroměřížská opírá se o § 80. ústavy *belgické*. Jako tato činí složení přísahy přímo podmínkou vykonávání práv mocnářových resp. vladařových. Ustanovení, že panovník skládá přísahu u přítomnosti říšského sněmu, obsaženo jest již v ústavě francouzské z r. 1791 (odstavec o králi, § 4.) i v chartě z r. 1830 (§ 65.), v ústavě belgické a pruské. Dle těchto dvou ústav řídil se pak ústavní výbor kroměřížský, opustil však vzor belgický, vynechav ve formuli přísežní slib, hájiti neodvislosti a nedotknutelnosti země a přijav přesně text *pruský*. Formule tato, jak stanovil

[1]) Přísahu presidenta na ústavu stanoví již spolková ústava Unie (Art. II., sect. 1. 8—9.): „I do solemnly swear (or affirm) that I will faithfully execute the office of President of the United States, and will to the best of my ability preserve, protect, and defend the Constitution of the U. S."

ji dle pruského vzoru výbor kroměřížský, přešla s malou modifikací do moderního ústavního zákonodárství rakouského, a sice do zákl. zákona o výkonu moci vládní a výkonné z 21. prosince 1867 č. 145 ř. z., čl. 8.: Der Kaiser leistet beim Antritte der Regierung in Gegenwart beider Häuser des Reichsrates das eidliche Gelöbnis:

„Die Grundgesetze der im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder unverbrüchlich zu halten und in Übereinstimmung mit denselben und den allgemeinen Gesetzen zu regieren."

Stejně jako v ústavě pruské objevuje se zde pro přísahu výraz: „Eidliches Gelöbnis"; místo „Kammern" uvádí se „Häuser", což datuje z oktrojírky Stadionovy; význam „des Reichs r a t h e s" datuje z let šedesátých, kdy absolutismus pomalu s mocí se loučící nechtěl navazovati na revoluční tradici říšského „sněmu" („Reichs-t a g"). Slova „Königreiche und Länder" jsou jedním z federalistických ústupků let šedesátých, kteréžto opět zakládají se na ústavním zákonodárství kroměřížském.

Takto na uvedeném příkladě demonstrovali jsme evoluci jednoho z článků přítomné ústavy rakouské, rozebravše jej až do prvků, z nichž pomalu zbudován. Každá z četných fásí ústavního zákonodárství rakouského v letech 1848—1867 zanechala zde své zřetelné stopy.

Ústava *Stadionova* odchylně od obou ostatních ústav stanoví jako dobu skládání přísahy panovníkem císařskou k o r u n o v a c i jeho, kterou nově zavádí. Ustanovení, že přísaha má býti skládána při korunovaci, odpovídá § 75. *charty z r. 1814*, oktrojírka přidala k tomu jen analogický dodatek, že přísahu takovouto skládati má po nastoupení i v l a d a ř. Znění přísežní formule nestanoví.

Stejně jako ústava Pillersdorffova, ani Stadionova neobsahuje opatření pro dobu mezi smrtí panovníkovou a složením přísahy před říšským sněmem resp. korunovací, což zdůvodněno jest stanoviskem obou oktrojírek, dle nichž panovník nastupuje na trůn vlastním právem.

V ústavě Pillersdorffově a kroměřížské nalézáme ustanovení, týkající se složení přísahy konstituční p a n u j í c í m c í s a ř e m,

kteréžto nařízení mělo by vlastně náležeti mezi ustanovení přechodná. Ústava Pillersdorffova stanoví jako dobu tuto zahájení prvního říšského sněmu, osnova kroměřížská „přijetí" konstituce.

* * *

Osnova kroměřížská vyznačuje se tím, že činí složení přísahy podmínkou vykonávání práv vladařských (§ 57.); 57.); tím blíží se opět vzoru belgickému (§ 80. al. 2), co se však týče opatření pro případ, že sněm říšský není shromážděn, zmíněný § 57. osnovy podobá se spíše první ústavě francouzské. Ústava belgická (§ 79. odst. 3) stanoví totiž pro dobu mezi smrtí královou až po složení přísahy nástupcem mezi-vládí ministerské jménem národa belgického. (A dater de la mort du Roi et jusqu'à prestation du serment de son successeur au trône ou du régent, les pouvoirs constitutionnels du Roi sont exercés, au nom du peuple belge, par les ministres réunis en conseil, et sous leur responsabilité.) První ústava francouzská stanoví pouze, že není-li sbor zákonodárný při změně na trůnu pohromadě, král prozatím vydá proklamaci, obsahující znění přísežné formule a slib, že přísahu obnoví ihned, jakmile zákonodárný sbor bude shromážděn. Osnova kroměřížská spokojuje se prozatímně vlastnoručním podpisem přísežné formule následníkem trůnu u přítomnosti členů nejvyššího říšského soudu se závazkem, obnoviti ji při nejbližším shromáždění říšského sněmu. Složení přísahy ústavní jest podmínkou vykonávání vládních aktů i dle říšské ústavy německé.

Kr. § 57. věta 2. Ist der Reichstag beim Ableben des Kaisers nicht versammelt, so vertritt die vom Thronfolger eingehändig, im Beisein des obersten Reichsgerichtes gefertigte, und vom Letzteren entgegengenommene Eidesformel (§ 43) mittlerweile die Stelle des sodann vor dem Reichstage wirklich abzulegenden Eides.

Franc. 1791, ibid. art. 4. Si le Corps législatif n'est pas assemblé, le Roi fera publier une proclamation dans laquelle seront exprimés ce serment et la promesse de le réiterer aussitôt que le Corps législatif sera réuni.

(Obdobně regent. sect. II art. 12. al. 2).

Sr. k této věci ještě co řečeno níže v kap. o opatřeních při smrti panovníkově.

3. Civilní lista a apanáže.

Dle P. i Kr. stanoví civilní listu první říšský sněm po smrti bývalého panovníka shromážděný pro celou dobu příští vlády. Zde přejímá ústava kroměřížská takměř doslovně ustanovení ústavy *Pillersdorffovy* s nepatrnými jen stylistickými změnami. Zásada zde vyslovená, že totiž civilní lista panovníkova stanoví se po nastoupení jeho říšským sněmem pro celou dobu jeho vlády, přejata jest v podstatě ze zákonodárství francouzského, kde objevuje se v této formě již v první ústavě, a sice v kapitole, jednající o králi, odstavec 10. Obdobně pak v obou chartách (1814, čl. 23, 1830, čl. 19), z nichž patrně převzal ji Pillersdorff.

O apanážích neobsahují však vzory tyto ničeho. Ustanovení obou zmíněných ústav rakouských (P. i Kr.), v podstatě shodná, která níže uvádíme, béřou si za vzor ústavní zákonodárství jihoněmecké. Stanovení apanáží a výbav neb zvýšování jich podléhalo zde svolení stavů. Sr. ústavu *kurhessenskou*, zvl. § 15. a *saskou*, § 23.

Nápadno jest, že o civilní listě neobsahuje *oktrojírka* Stadionova ničeho.

Pil. § 46. Beim ersten abzuhaltenden Reichstage und nach jedem neuen Regierungsantritte wird die Civilliste des Kaisers für seine ganze Regierungsdauer festgesetzt.

Appanagen und Ausstattungen für die Mitglieder des Kaiserhauses werden von Fall zu Fall dem Reichstage zur Schlußfassung vorgelegt.

Charta 1814, art. 23 a *1830*, art. 19: La liste civile est fixée pour toute la durée du règne, par la première législature assemblée depuis l'avénement du Roi.

Kurhess. § 15. Die künftig nöthigen Apanagen für nachgeborne Prinzen und unvermählte Prinzessinen der regierenden Linie werden in Geldrenten mit Zustimmung der Landstände festgesetzt.

Kr. § 55. Nach jedem Regierungsantritte wird die Civilliste des Kaisers für seine ganze Regierungsdauer durch den Reichstag festgesetzt.

Apanagen und Ausstattungen der Mitglieder des Kaiserhauses werden von Fall zu Fall durch ein Gesetz bestimmt.

Dle Pil. 46.

(Franc. 1791, tit. III., chap. II., sect. 1., 10. La nation pourvoit à la splendeur du trône par une liste civile, dont le Corps législatif déterminera la somme à chaque changement de règne, pour toute la durée du régne.)

4. Osobní výsady panovníkovy.

Pokud se týče osoby panovníkovy, tedy všechny tři ústavy rakouské vyslovují zásadu, že jest posvátná a nedotknutelná a že panovník jest nezodpovědný.

Pil. § 8. Die Person des Kaisers ist geheiligt und unverletzlich. Er ist für die Ausübung der Regierungsgewalt unverantwortlich.

Kr. § 42. Die Person des Kaisers ist geheiligt und unverletzlich; er ist für die Ausübung der Regierungsgewalt nicht verantwortlich.

St. § 14. Der Kaiser ist geheiligt, unverletzlich und unverantwortlich.

Franc. 1791, l. c. art. 2. La personne du Roi est inviolable et sacrée.

Charta 1814, art. 13 a *1830*, art. 12. La personne du Roi est inviolable et sacrée. Ses ministres sont responsables.

Belg. 63. La personne du Roi est inviolable; ses ministres sont responsables.

Ústava kroměřížská převzala znění §u 42. přímo z osnovy Pillersdorffovy. Stopujeme-li původ ustanovení těchto, tedy nacházíme již v první ústavě francouzské atributy osobní nedotknutelnosti a posvátnosti a vracejí se nám v obou

chartách (1814 čl. 13, 1830 čl. 12) a v ústavách *německých* (badenské čl. 5, würtemberské čl. 4, bavorské II., § 1., hanoverské § 6.), Ústava belgická, přejímající jinak znění příslušného článku svého (63) z chart, činí v této věci výminku, vynechávajíc atribut posvátnosti a ponechávajíc osobě králově pouze nedotknutelnost; vzoru toho držela se i německá ústava říšská z r. 1848 (§ 73.: Die Person des Kaisers ist unverletzlich), i ústava pruská (§ 41.). Otázka tato ventilována i v ústavním výboru kroměřížském Poslanec Ziemialkowski navrhoval tam, aby se škrtlo slovo „posvátný", ježto prý jest to tautologie se slovem „nedotknutelný". Goldmark poukazoval na vzor pruský. Přes to však přijato znění, jak bylo navrženo dle ústavy Pillersdorfíovy (sr. *Springer* str. 83—84), což jest dosti podivno, uvážíme-li, kterak odvislou jest osnova kroměřížská na ústavě belgické, zvláště pokud jde o články, související s otázkou pravomoci panovníkovy a poměru jeho k zastupitelstvu lidu.

Na konec budiž připomenuto, že tradicionální znění toto přešlo ve formulaci oktrojírky Stadionovy doslovně do *prosincovky*, tvořic § 1. zákl. zák. o moci vládní a výkonné.

5. Práva panovníkova v oboru exekutivy (povšechně.)

Kdežto legislace náleží panovníku společně se sbory zákonodárnými, vyhražena mu exekutiva výhradně. I po této stránce ústavy západní obsahují klassické vzory, počínajíc již první ústavou francouzskou, která (vyhražujíc iniciativu zákonodárnou pouze říšskému sněmu) naproti tomu přenáší na panovníka výkonnou moc výlučně. (Tit. III., chap. IV., art. 1: Le pouvoir exécutif suprême réside exclusivement dans la main du roi.) Vzoru tohoto drží se ovšem obě *charty* (1814, § 13., 1830, § 12.), z nichž ustanovení příslušné věrně přejal Pillersdorff; i ústava belgická přisuzuje králi exekutivu (čl. 29.), ovšem s dodatkem: „způsobem, jak to nařízeno v ústavě." Dodatek tento, nevyskytující se v ústavách francouzských, nebyl také žádnou z rakouských ústav převzat. Ustanovení ústavy *Stadionovy* (§ 84), vyslovující, že výkonná moc v celé říši a ve všech korunních zemích jest jedinou a nedílnou, jest samostatný pří-

davek, neobjevující se v obou rak. ústavách ostatních a také ne ve vzorech; nebyloť v zemích, jejichž ústavy vzory těmi byly, vyslovení takového zapotřebí, kdežto ústava Stadionova, celou tendencí svou unitářská, ustanovení takového přímo vyžadovala.

V *prosincovce* tato úvodní věta byla vynechána, ostatek přejat s vynecháním slova „ausschließend" doslovně.

§ 38. Kr. jest složen z § 10. P. a 73. al. 2. říšské ústavy německé. V ústavním výboru navrhoval *Goldmark* (*Springer* 134), aby slovo „allein" bylo vynecháno, ježto každá obec má exekutivu, a také lidu náleží podíl ve výkonné moci. Návrh ten byl však zamítnut.

Výraz „ausschließend", které má na místě tomto St., odpovídá výrazu „exclusivement" první ústavy francouzské, výraz „allein" znění chart.

Pil. § 10. Dem Kaiser gebührt die vollziehende Gewalt allein...

Kr. § 38. Die vollziehende Gewalt steht dem Kaiser allein zu, und wird durch verantwortliche Minister ausgeübt.

St. § 84. Die vollziehende Gewalt im ganzen Reiche und in allen Kronländern ist Eine und untheilbare. Sie steht ausschließend dem Kaiser zu, der sie durch verantwortliche Minister und die denselben untergeordneten Beamten und Bestellten ausübt.

Charta 1814, art. 13, *1830*, art. 12, poslední věta: Au Roi seul appartient la puissance exécutive.

Říš. něm. § 73. al. 2. Der Kaiser übt die ihm übertragene Gewalt durch verantwortliche, von ihm ernannte Minister aus.

Zákl. zákon o moci vládní a výkonné z 21. prosince 1867, čl. 2: „Der Kaiser übt die Regierungsgewalt durch verantwortliche Minister und die denselben untergeordneten Beamten und Bestellten aus."

* * *

Důležitou partii o kontrasignaci a zodpovědnosti ministerské viz v dalších kapitolách o výkonné moci a kontrolách jejích. Také o prozatímních nařízeních, která zavádí St., pojednáno bude dále samostatně.

6. Obsazování úřadů, udílení vyznamenání a hodností, svrchovanost vojenská atd.

Dle všech tří ústav přísluší panovníkovi obsazování všech úřadů státních, především jmenování ministrů, což P., patrně dle chart, pomíjí, udílení všelikých hodností, řádů a vyznamenání, jakož i vrchní velení nad moc í vojenskou na zemi i na moři. Ustanovení o obsazování všech úřadů a hodností, vojenských i civilních, obsahují ústavy západní veskrze. (Ústava francouzská z r. 1791 obmezovala krále i po této stránce do jisté míry, vyhražujíc obsazování některých vynikajících úřadů parlamentu; toho v chartách není.) Co se jednotlivostí týče, jest především význačno, že osnova kroměřížská připojuje, mluvíc o obsazování úřadů mocnářem, dodatek: „dle ustanovení, stanovených konstitucí a zákony". Tentýž dodatek obsahuje § 66. ústavy *belgické*. Rovněž dle ústavy belgické (§ 75.) připojena v osnově Kr. výhrada udílení řádů, titulů a vyznamenání, jež přísluší císaři, ale s dodatkem: „aniž by nějakou přednost s tím spojiti mohl." Dodatek tento, vztahující se v ústavě belgické jen na udílení šlechtictví, byl osnovou analogicky samostatně rozšířen na všeliké udělení vyznamenání; o šlechtictví ovšem osnova nemluví vůbec, poněvadž dle § 3. základních práv šlechtictví v Rakousku vůbec mělo přestati. (Ve věci této ústava rakouská byla radikálnější než belgická, přidržujíc se první ústavy francouzské a říšské ústavy německé.) Oktrojírka Stadionova ovšem vynechává dodatek, týkající se šetření ustanovení konstitucí stanovených při obsazování úřadů, obsahuje také právo udíleti šlechtictví a neví ničeho o zákazu panovníku, spojovati zvláštní výhody s vyznamenáními. (§ 48. ústavy pruské, která na Stadionův návrh měla značný vliv, tento zákaz ponechal v platnosti.) Dodatek v § 15. ústavy Stadionovy o velení vojsku „persönlich oder durch seine Feldherren" jest originální, ale celkem bezvýznamný.

Pil. § 11. Er besetzt alle Staatsämter, verleiht alle Würden, Orden und Adelsgrade, führt den Oberbefehl und verfügt über die Land- und Seemacht. (Sr. dále P. § 12.)

Kr. § 45. Der Kaiser ernennt und entläßt die Minister, und besetzt alle Staatsämter unter Beobachtung der durch die Constitution und die Gesetze festgestellten Bestimmungen. Er führt den Oberbefehl über die Land- und Seemacht.

Kr. § 53. Er verleiht Orden, Titel und Auszeichnungen, ohne irgend ein Vorrecht an diese Verleihungen knüpfen zu dürfen.

St. § 19. Der Kaiser ernennt und entläßt die Minister, besetzt die Aemter in allen Zweigen des Staatsdienstes, und verleiht den Adel, Orden und Auszeichnungen.

Charta 1814, art. 14 a *1830*, art. 13. Le Roi est le chef suprême de l'Etat; il commande les forces de terre et de mer, déclare la guerre, fait les traités de paix, d'alliance et de commerce, nomme à tous les emplois de l'administration publique et fait les réglements nécessaires pour l'éxecution des lois.

Belg. 65. Le Roi nomme et révoque ses ministres.

ibid. 66. al 2. a 3.: Il nomme aux emplois d'administration générale (et de relation extérieure) sauf les exceptions établies par les lois. Il ne nomme à d'autres emplois qu'en vertu de la disposition expresse d'une loi.

ibid. 68. (1. věta). Le Roi commande les forces de terre et de mer...

Belg. 75. Il (le Roi) a le droit de conférer des titres de noblesse, sans pouvoir jamais y attacher aucun privilége.

ibid 76. Il confère les ordres militaires etc.

(= *Belg. 65, 66* al. *2. 75*, P. 11).

St. § 15. Der Kaiser führt den Oberbefehl über die gesammte bewaffnete Macht entweder persönlich oder durch seine Feldherren.

(= *Belg. 68.* s dodatkem.)

I v oboru tomto byla *ústava Stadionova* hlavní předlohou přítomné legislace cislajtánské, jejíž příslušná ustanovení přijata jsou z ní namnoze doslovně, jen opatřena některými objasňujícími neb vykládajícími dodatky. Dodatky ty níže v textu článků prosincovky uvedeny v závorkách. Náleží sem ze stát. zákl. zák. o vykonávání moci vládní a výkonné z 21. prosince 1867, čl. 3.:

„Der Kaiser ernennt und entläßt die Minister und besetzt (über Antrag der betreffenden Minister) alle Ämter in allen Zweigen des Staatsdienstes (insofern nicht das Gesetz ein anderes verordnet). (Dodatek tento dle Kr. § 45.)

Čl. 4. Der Kaiser verleiht (Titel), Orden und (sonstige staatliche) Auszeichnungen. (Slovo „Adel" ku podivu vynecháno, Titel dle Kr. 53.)

Čl. 5. Der Kaiser führt den Oberbefehl über die bewaffnete Macht ....

Císaři výhradně přísluší právo raziti mince. Ústava *Pillersdorffova* ustanovení to neobsahuje, a stalo se opomenutí to asi obdobně, jak jsme to výše seznali při jmenování ministrů, snad v chvatu, s nímž ústava ta sdělána, spíše však proto, že není o tom nic v chartách. *Osnova kroměřížská* drží se úplně vzoru § 74. ústavy belgické, připojujíc pouze slovo „samojediný" k návrhu Palackého, jenž pokládal je za potřebné, ježto dle starých diplomů někteří soukromníci posud směli raziti mince. Ústava *Stadionova* přibližuje se dikcí spíše ústavě pruské (§ 48.) ačkoliv ne docela.

Prosincovka (§ 7. st. z. zák. o moci vládní a výkonné) odpovídá úplně dikci St.

Kr. § 54. Der Kaiser allein hat das Recht, nach den Bestimmungen des Gesetzes Münze schlagen zu lassen.

Belg. 74. Il (sc. le roi) a le droit de battre monnaie en exécution de la loi.

St. § 22. Das Münzrecht wird im Namen des Kaisers ausgeübt.

(*Pr. § 48.* Er [der König] übt das Münzrecht nach Maßgabe des Gesetzes).

7. Zastupování státu na venek.

Dle všech tří ústav rakouských přísluší císaři právo, vyhlašovati válku, uzavírati mír a jiné smlouvy s cizími vládami. Veškerá práva tato jsou attributem moci královské již podle ústavy francouzské z r. 1791; dle ústavy této ovšem mělo se vyhlašování války díti králem Francouzů v jejm. národa. Ustanovení toto odpadlo v chartách, neobjevuje se také v ústavě belgické a nebylo přejato do žádné z ústav rakouských, které v této věci jsou skoro souhlasné.

Značné divergence však obsahují ústavy rakouské v otázce vymezení vlivu zastupitelstva lidu na uzavírání smluv s cizími státy. Ústava *Pillersdorffova* jest onou, která sněmu říšskému dopřává největšího vlivu, stanovíc, že veškeré smlouvy s cizími státy vyžadují dodatečného schválení říšského sněmu. Ústava tato přibližuje se po této stránce první ústavě francouzské.

Osnova kroměřížská vůči ústavě prvé pravomoc říšského sněmu poněkud obmezuje. Všecky smlouvy vůbec mají, jakmile to jest možno, s připojením potřebných sdělení býti uvedeny říšskému sněmu na vědomí; výslovné schválení sněmu říšského nutno jest však jen k těm smlouvám, které stát zatěžují anebo jednotlivým občanům státním ukládají závazky. Analogické ustanovení má § 68. ústavy belgické, dle níž § 97. a 48. Kr. skoro doslovně přejaty. Ústava Stadionova neobsahuje nic o povinné notifikaci všech smluv, nýbrž omezuje se pouze na předpis, že souhlasu říšského sněmu vyžadují taková ustanovení v smlouvách, která říši ukládají nová břemena. Jak patrno, pravomoc jeho zde zase obmezena i vůči osnově kroměřížské: nejen že nemusí se notifikovati sněmu všechny smlouvy, ale žádá se souhlas jeho pouze k určitým článkům, které ukládají říši nová břemena; netřeba tedy takového schválení, jde-li o zatížení jednotlivců. Také se nevyslovuje, jako v osnově kroměřížské (která přejala

ustanovení to, obsažené už u prvé ústavy franc., z čl. 68. ústavy belg.), že schválení takové jest podmínkou, aby smlouva v platnost vstoupiti mohla. Jinak vyznačuje se ústava Stadionova vůči oběma dřívějším precisním vytčením práv mocnářových v oboru zastoupení diplomatického; analogie jsou v ústavě belgické a říšské něm. (§ 75.), ostatně v první francouzské a v spolkové ústavě americké, která arci, jak důvodně lze souditi, ústavě Stadionově předlohou nebyla.

Celkem třeba vytknouti, že co se týče potřeby přivolení říšského sněmu k smlouvám, nacházíme jeden z řídkých případů, kdy ústava Pillersdorffova jest liberálnější než osnova kroměřížská, o ústavě Stadionově ani nemluvě. V ústavním výboru ozvaly se též hlasy odporu proti sužování pravomoci sněmu vůči ústavě Pillersdorffově (Goldmark), ale přes to přijato znění, navržené referentem dle formulace, kterou navrhoval Palacký (*Springer* 91 násl.).

Do *prosincovky* přijato vedle neomezeného oprávnění mocnářova, vypovídati válku a uzavírati mír i smlouvy, právo účasti parlamentu při smlouvách dosti podobně jak v *osnově Kroměřížské*, arci bez klausule činící schválení parlamentní podmínkou vstupu smluv v platnost. (St. zákl. zák. o vykonávání moci vládní, čl. 5. a 6.).

Pil. § 12. Er (sc. der Kaiser) erklärt Krieg und schließt Frieden und Verträge mit fremden Regierungen.

Alle Verträge mit fremden Staaten bedürfen der nachträglichen Genehmigung des Reichstages.

Franc. 1791 tit. III., chap. sect. III. art. 3. Il appartient au Roi d'arrêter et de signer, avec toutes les puissances étrangères, tous les traités de paix, d'alliance et de commerce, et autres conventions, qu'il jugera nécessaires au bien de l'État, sauf la ratification du Corps legislatif.

Franc. 1791. Tit. III., chap. III. sect. I. art. 3. Il appartient au Corps législatif de ratifier les traités de paix, d'alliance et de com-

merce; et aucun traité n'aura d'effet que par cette ratification.

Kr. § 47. Der Kaiser erklärt Krieg, schließt Bündnisse, Friedens- und Handelsverträge und bringt sie, sobald es thunlich ist, unter Beifügung der nöthigen Mittheilungen zur Kenntniss des Reichstages.

Belg. 68. Le Roi ... déclare la guerre, fait les traités de paix, d'alliance et de commerce. Il en donne connaissance aux Chambres aussitôt que l'interêt et la sûreté de l'État le permettent, en y joignant les communications convenables.

Kr. § 48. Handels- und alle anderen Staatsverträge, welche den Staat belasten, oder einzelnen Staatsbürgern Verpflichtungen auflegen, treten erst dann in Kraft, wenn sie die Zustimmung des Reichstages erhalten.

Les traités de commerce et ceux qui pourraient grever l'État ou lier individuellement des Belges, n'ont d'effet qu'aprés avoir reçu l'assentiment des Chambres.

St. § 16. Der Kaiser entscheidet über Krieg und Frieden.

St. § 17. Der Kaiser empfängt und schickt Gesandte und schließt mit fremden Mächten Verträge.

(*Franc. 1791*, tit. III., chap. IV. art. 1: Le Roi nomme les ambassadeurs et les autres agents des négociations politiques.)

Bestimmungen in solchen Verträgen, welche dem Reiche neue Lasten auflegen, bedürfen der Zustimmung des Reichstages.

(Zkrác. Kr. 48.)

St. zákl. zákon z 21. prosince, č. 145 ř. z. čl. 6: Zur Gültigkeit der Handelsverträge und jener Staatsverträge, die das Reich oder Teile desselben belasten oder einzelne Bürger verpflichten, ist die Zustimmung des Reichsrates erforderlich.

8. Práva panovníkova v oboru moci soudní.

I zde zákonodárství rakouské drží se přesně vzorů ústav západních.

Všechny tři ústavy stanoví především, že soudnictví vykonává se jménem mocnářovým, což odpovídá ustanovením ústav francouzských, již onou z r. 1791 počínajíc. Ústava Pillersdorffova dle obou *chart* obsahuje theoretickou větu, že veškerý výkon spravedlnosti vychází od panovníka, ostatní dvě omezují se pouze na vyslovení svrchu zmíněné zásady. Osnova kroměřížská a ústava Stadionova kladou důraz na slova, že má se díti tak v celé říši, což v konstitucích za vzor sloužících se neobjevuje.

Vedle toho má panovník pravidelně právo jmenovati soudce, což omezeno v Kr. (133.) dle vzoru belgického pro některá vysoká místa presentací. Soudcové jmenovaní jsou ovšem sesaditelni jen dle norem zákona.

Pil. § 14. Alle Rechtspflege geht vom Kaiser aus, und wird in seinem Namen ausgeübt.

Kr. § 39. Die richterliche Gewalt wird im ganzen Reiche nach gleichen Gesetzen von unabsetzbaren Richtern im Namen des Staatsoberhauptes gehandhabt.

St. § 20. Im ganzen Reiche wird im Namen des Kaisers Recht gesprochen.

Charta 1814, art. 57, *1830*, art. 48. Toute justice émane du Roi. Elle s'administre en son nom par des juges qu'il nomme et qu'il institue.

Prus. § 85. Die richterliche Gewalt wird im Namen des Königs durch unabhängige, keiner anderen Autorität als der des Gesetzes unterworfene Gerichte ausgeübt.

Belg. 30, al. 2. Les arrêts et jugements sont exécutés au nom du roi.

Franc. 1791. Chap. V. art. 24. Les expéditions exécutoires des tribunaux seront conçues ainsi qu'il suit:

„N. (le nom du roi), par „la grâce de Dieu et par la loi

„constitutionnelle de l'État, roi
„des Français à tous présents et
„à venir salut. Le tribunal de . . .
„a rendu le jugement suivant:
(etc.)."

Také pokud se týče práva panovníka udíleti amnestii, obsahují všechny tři ústavní pokusy rakouské ustanovení obdobná, převzatá věrně dle vzorů západních: císaři náleží vůbec právo udíleti milost odsouzeným, po případě tresty zmírňovati, kteréžto právo obmezeno jest pouze při odsouzených ministrech. Vzorem zde jest opět zákonodárství francouzské, charty (1814, čl. 67, 1830, čl. 58) a zvláště belgické (§ 73., jemuž přímo doslovně podobá se ustanovení Kr. § 52., jen že užito slova Strafmilderung dle Pil.). § 21. St. složen jest z polovice z P. 13 a Kr. 52.

Žádná z ústav rakouských let 1848—1849 neobsahuje právo abolice, které panovníku dle přítomné ústavy naší přísluší. Podotknouti dlužno, že právo toto také v ústavách, které nejvíce za vzor užívány, se neobjevuje; leckde samými ústavami bylo vyloučeno, na př. dle ústavy bavorské (§ 4); za to zná je § 9. ústavy hannoverské z r. 1833 (Der König . . . hat das Recht . . . auch das Verfahren gegen den Beschuldigten einzustellen und niederzuschlagen). Dle něm. ústavy říšské, (§ 81.) a pruské (§ 47.) obmezeno právo toto souhlasem sněmu resp. potřebou zvláštního zákona.

V ústavním výboru kroměřížském byla rozhodná nálada proti právu abolice; Vacano navrhl výslovné omezení abolice ve smyslu ústavy pruské (jen na základě zvláštního zákona). Návrh tento byl zamítnut jakožto zbytečný, když Brestel byl poukazoval k tomu, že práva císařova jsou taxativně vypočtena, a tudíž jest samozřejmo, že nesmí tak učiniti, ježto o tom není řeči. A Lasser poukázal na § 122. osnovy, kde stojí: kabinetní a ministerská justice jest zakázána. (*Springer* 96.)

Co se týče práva, udíleti milost odsouzenému ministru, jest právo to dle všech tří ústavních návrhů rakouských obmezeno, a dle nich také v prosincovce. Kdežto však ústava *Pillersdorffova* dle vzoru ústavy *belgické* (§ 91.) činí je závislým

na zakročení jedné z obou komor, může dle *osnovy kroměřížské* císař uděliti milost ministru pouze na žádost té komory, od které žaloba vyšla. Osnova drží se zde vzoru *německé ústavy říšské* (§ *81. al. 2.*), resp. pruské (§ 47.), a to proto, že podle ústavy belgické žaloba ministerská vůbec mohla vyjíti pouze od sněmovny dolní, kdežto dle ústavy německé, pruské i osnovy Kr. smí žalobu vznésti každá z obou sněmoven.

Pil. § 13. Dem Kaiser steht die Belohnung ausgezeichneter Verdienste zu, er hat das Recht der Begnadigung und Strafmilderung, welches jedoch bei verurtheilten Ministern von dem Einschreiten einer der beiden Kammern des Reichstages abhängig ist.

Kr. § 52. Der Kaiser hat das Recht, die Strafen, welche von den Richtern ausgesprochen werden, zu erlassen oder zu mildern, vorbehaltlich der Bestimmungen in Betreff der Minister.

Kr. § 70. Der Kaiser kann einen vom obersten Reichsgerichte verurtheilten Minister nur auf Anlangen der anklagenden Kammer begnadigen.

St. § 21. Dem Kaiser gebührt das Recht der Begnadigung der Strafmilderung und der Amnestirung, vorbehaltlich der besonderen Bestim-

(*Charta 1814*, art. 67, *1830*, art. 58. Le Roi a le droit de faire grâce et celui de commuer les peines).

Belg. 91. Le Roi ne peut faire grâce au ministre condamné par la cour de cassation que sur la demande de l'une des deux Chambres.

Belg. 73. Il (le Roi) a le droit de remettre ou de réduire les peines prononcées par les juges, sauf ce qui est statué relativement aux ministres.

Něm. říš. § 81., al. 2. Zu Gunsten eines wegen seiner Amtshandlungen verurtheilten Reichsministers kann der Kaiser das Recht der Be-

mungen in Ansehung der Minister.

gnadigung und Strafmilderung nur dann ausüben, wenn dasjenige Haus, von welchem die Anklage ausgegangen ist, darauf anträgt.

Prosincovka, a sice zákl. zákon o moci soudcovské, čl. 13, odst. prvý, přejímá oprávnění panovníkovo, promíjeti a zmírňovati tresty, s výhradou toho, co stanoveno v zákoně o zodpovědnosti ministrů, celkem dle § 52. *osnovy kroměřížské*, vyslovujíc pouze dva dodatky (v níže uvedeném textu v závorce), z nichž hlavním jest právo, promíjeti trestní následky odsouzení, o nichž ústavy z roku 1848—1849 nemluvily. Uvádění „amnestie" vedle odpouštění a zmírňování trestů odpovídá St. 21.

Odstavec druhý zmíněného článku týká se abolice, která v zákonodárství let 1848—1849 se neobjevuje; v prosincovce zásadně jest uznána, s tím, že bližší úprava její vyhražena trestnímu řádu.

Čl. 13. Der Kaiser hat das Recht, (Amnestie zu erteilen und) die Strafen, welche von den Gerichten ausgesprochen wurden, zu erlassen oder zu mildern, (sowie die Rechtsfolgen von Verurteilungen nachzusehen), mit Vorbehalt der im Gesetze über die Verantwortlichkeit der Minister enthaltenen Beschränkungeu.

(Die Regelung des Rechtes, anzuordnen, daß wegen einer strafbaren Handlung ein strafgerichtliches Verfahren nicht eingeleitet oder das eingeleitete Strafverfahren wieder eingestellt werde, bleibt den Vorschriften der Strafprozeßordnung vorbehalten.

9. Opatření při smrti panovníkově.

Ústava *Pillersdorfjova* (§ 16. al. 2.) a *osnova kroměřížská* (§ 56) obsahují ustanovení, týkající se opatření pro případ smrti panovníkovy. Ústava Stadionova takovéhoto ustanovení postrádá. Předpisy, obsažené v obou zmíněných ústavách, přejaty jsou s malými obměnami z ústavy *belgické* (§ 79.). Dle nich

má se po smrti panovníkově s e j í t i ř í š s k ý s n ě m ve čtyřech nedělích a to z vlastní moci; jest to jediný případ toho druhu dle ústavy Pillersdorffovy, neboť dle ní schází se sněm pravidelně j e n n a s v o l á n í císařovo (§ 44.). Toto sejití se sněmu bez svolání jest přesně převzato ze vzoru belgického, jen s prodloužením terminu, který v Belgii činí pouze deset dní; při větších vzdálenostech v Rakousku musila se prodloužiti zde, jako v obdobných případech, lhůta na 4 neděle. Jiného stručná ústava Pillersdorffova nepraví; za to obsahuje § 56. *osnovy kroměřížské* ustanovení, co má se díti, je-li náhodou některá komora neb celý říšský sněm r o z p u š t ě n v době smrti panovníkovy. I v Belgii pamatováno na tuto eventualitu. Osnova pro ten případ stanoví k sejití se sněmu lhůtu delší, t. j. šesti neděl. V Belgii jest poněkud jinak. Tam totiž v takovémto případě neprodlužuje se termin, nýbrž obnoví se platnost starého sněmu nebo rozpuštěné sněmovny až do zvolení nové, což ústavním výborem kr. nepřejato.

Po sejití se sněmu dochází ku složení přísahy panovníkovy na ústavu a stanovení civilní listy, o čemž pojednáno bylo již výše.

Pil. § 16. al. 2. In dem Falle des Ablebens des Kaisers hat sich der Reichstag inner der Frist von vier Wochen zu versammeln.

Kr. § 56. Im Falle des Ablebens des Kaisers hat der Reichstag innerhalb vier, wenn aber eine oder beide Kammern aufgelöst sind (§ 51), längstens binnen sechs vom Todestage des Monarchen zu berechnenden Wochen zusammen zu treten.

Belg. 79. A la mort du Roi, les chambres s'assemblent sans convocation au plus tard le dixième jour après celui du décès. Si les Chambres ont été dissoutes antérieurement, (et que la convocation ait été faite, dans l'acte de dissolution, pour une époque postérieure au dixième jour, les anciennes Chambres reprennent leurs fonctions, jusqu'à la réunion de celles qui doivent les remplacer.

S'il n'y a eu qu'une Chambre dissoute, on suit la même règle à l'égard de cette Chambre.)

Odpor v exekuci.

Podává *Dr. Václav Hora*.

Pohlédneme-li se po moderním zákonodárství, shledáme, že všude postaral se zákon o to, aby přímá kollise nároků, k níž během a z důvodu řízení exekučního dochází, byla upravena.

V právu rakouském slouží úpravě této § 37 ex. ř.[1])

Dle tohoto ustanovení může osoba třetí, jež tvrdí na předmětu exekucí postiženém, části téhož neb na jednotlivých předmětech příslušenstva nemovitosti exekvované jisté právo, předsevzetí exekuce nepřipouštějící, podati proti této exekuci o d p o r, a sice ve formě ž a l o b y. Ustanovení toto vyžaduje zevrubnějšího rozboru.

1. *Podmínky odporu.*

a) Ř í z e n í e x e k u č n í. Že odpor předpokládá vznik kollise způsobený řízením exekučním, rozumí se dle toho, co bylo již řečeno, samo sebou. Otázka je jen ta, v jakém r o z s a h u poskytuje řízení exekuční podklad pro podání odporu. Z účelu tohoto prostředku procesního bylo by lze konstruovati všeobecnou zásadu, dle níž by odpor osob třetích byl při každém způsobu exekuce přípustný, pokud exekucí tou přímá kollise nároků vůbec povstati může. Zbývá ovšem zkoumati, zda-li také právo positivní této všeobecné, z účelu odporu čerpané zásadě hoví.

Největší rozsah zaujímá v právu doby naší exekuce m a j e t k o v á. Majetek dlužníkův je výlučným předmětem exekuce pro pohledávky p e n ě ž i t é (§§ 87—345 ex. ř.), je však předmětem exekuce i pro všeliké j i n é n á r o k y, pokud je lze uskutečniti exekucí bez přímého zasažení o s o b y dlužníkovy. Rozdíl posléze zmíněné exekuce od exekuce pro pohledávky peněžité jeví se v tom, že tato zjednati má vym. věřiteli uspokojení

[1]) V právu něm. § 771 c. ř. s., v právu franc. čl. 608 code de proc. civ., v ital. čl. 647 codice di proc. civ.

jeho pohledávky peněžité, kdežto ona sleduje účely jiné, směřujíc k uspokojení jinakých (než peněžitých) nároků vym. věřitele; rozumí se, že tento různý účel obou exekucí má vliv i na povahu prostředků exekučních, jež budou při obou druzích exekuce různé. Ale přes to nelze tvrditi, že by činnost donucovací, řízení exekuční charakterisující, vztahovala se, pokud jde o shora vymezené nároky nepeněžité, na jiný předmět než na majetek dlužníkův. Proto jest i při exekuci, jež směřuje ku vydání neb dodání hmotných věcí movitých (§ 346 ex. ř.), předání a vyklizení věcí nemovitých, předmětů vlastnictví horního a lodí (§ 349 ex. ř.), ku založení neb zrušení práv knihovních (§ 350 ex. ř.), k zrušení společenství a opravě hranic (§ 351 ex. ř.) a konečně i k vynucení činů, jež mohou býti osobou třetí předsevzaty (§ 353 ex. ř.), (srv. níže, p. 4), vlastním předmětem exekuce majetek dlužníkův, nikoliv osoba jeho. Poněvadž pak ohledně veškerého, ať již pro pohledávky peněžité ať pro nároky jiné, exekucí zasaženého majetku jsou myslitelny takové právní vztahy osob třetích, jež působí právní nepřípustnost exekuce vym. věřitelem na ně vedené, musíme přiznati exekuci majetkové v zásadě povždy způsobilost ku přivodění kollise nároků a tím prohlásiti odpor dle § 37 ex. ř. za přípustný při všeliké exekuci majetkové.[2]) Rozdíl bude

[2]) V tom tedy zahrnuta i exekuce na pohledávky peň. Neboť i tu je kollise nároků vym. věřitele a osoby třetí zcela dobře možnou. Ať už konstruujeme povahu práva na pohledávce jakkoliv, tolik přiznati musíme, že exekucí na pohledávku může býti způsoben konflikt mezi vym. věřitelem a osobou třetí, jehož odklizení je v zájmu života právního žádoucím. Konflikt ten může vězeti jednak v tom, že osoba třetí sama tvrdí, že jest věřitelem, popírajíc, že by pohledávka příslušela exekutovi, jednak však i v tom, že osobě třetí přísluší k pohledávce právo exekuci překážející, na př. požívání. Že zákon sám na kollisi při exekuci na pohledávky peň. myslil, jde z ustanovení §u 307 ex. ř., na jevo; tímto ustanovením mají býti ovšem odstraněny především důsledky kollise nároků hrozící poddlužníkovi, ale zároveň tu přiznán — třebas ne výslovně — odpor osobě třetí. Neboť žaloba, již by po složení dluhu poddlužníkem osoba třetí podala na vymahajícího věřitele a jíž se domáhá určení svého práva ku složenému obnosu, jest vlastně v podstatě také odporem ve smyslu §u 37 ex. ř. Všechny znaky jeho jsou tu dány: vyvolání kollise exekucí, uplatňování práva, činícího provedení exekuce této, zejm. tedy vybrání pohledávky vym. věřitelem, nepřípustným, a zrušení exekuce. Pro přípustnost odporu při exekuci na pohledávky: *Ott*, I., 180, *Tilsch*,

tu jen co do skutečného, praktického vyskytování se kollise nároku; neboť vyskytuje-li se tato při některých součástkách majetkových (na př. hmotných věcech movitých) velmi často, bude zase při jiných předmětech majetkových zjevem zcela vzácným.

Vedle majetku možno však i v právu moderním vésti exekuci přímo proti o s o b ě dlužníkově, třebas v mezích velmi úzkých, totiž pro nároky na činy, jež osobou třetí předsevzaty býti nemohou a jichž vykonání závisí zároveň výlučně na vůli dlužníkově (§ 354 ex. ř.), pak pro nároky na snášení neb opominutí něčeho (§ 355 ex. ř.). Jest otázka, je-li odpor ve smyslu §u 37 ex. ř. i při takovéto exekuci možný. Sluší tu rozeznávati obě právě vytknuté kategorie exekuce osobní.

Pokud jde o vynucení jistého s n á š e n í neb o p o m i n u t í dlužníkova (§ 355), tedy o vynucení čistě passivního chování jeho, nelze si vůbec představiti, že by vynucením tohoto chování mohlo býti zasaženo do právní sféry osoby třetí. Zde působí se na v n i t e r n o u stránku dlužníkovu, na v ů l i jeho, dosah projevu této vůle obmezuje se na osobu dlužníkovu a jí se ve světě zevnějším také vyčerpává, nemoha ani zasáhnouti i předměty jiné a způsobiti tedy ve světě vnějším — kromě chování dlužníkova — zvlášť patrných změn.

Poněkud jinak je tomu při exekuci vedené za účelem vynucení jistého činu dlužníkova, nemůže-li čin tento osobou jinou býti vykonán a závisí-li výkon jeho výlučně na vůli dlužníkově (§ 354). Tu směřuje exekuce ku vynucení jistého č i n u, tedy konání positivního. Čin tento může však býti k jistému p ř e d m ě t u světa zevnějšího v tak úzkém a nerozlučném vztahu, že bez současného použití neb zasažení předmětu onoho vůbec vykonán býti nemůže. Vynucení onoho činu musí míti tedy nutně za následek i naznačené zasažení onoho předmětu světa zevnějšího. Právě k t o m u t o p ř e d m ě t u může však příslušeti osobě třetí právo, jež výkon onoho činu nepřipouští. Tím octá se nárok vym. věřitele v kollisi s nárokem osoby třetí. Vzniká otázka, dochází-li také

Obě. pr. I., 84. *Schrutka*, II., 36. *Pollak*, 193. p. 21. *Neumann* Kom. zur E. O., 170. *Frommhold*, 216. *Falkmann*, I., 418. *Stuffert*, II., 415. rozh. č. 1138/X. úř. sb. a j., jinak *Plhal*, Soust. přehled exek. práva 187.

tato kollise úpravy v §u 37 ex. ř. Máme za to, že ano. I když nechceme klásti zvláštní důraz na umístění §u 37 ve všeobecné části řádu exekučního, ačkoliv momentu tohoto pro výklad zákona podceňovati nelze, tož sluší spatřovati hlavní oporu mínění tohoto v samém znění zákona. Mluví-li zákon o právu osoby třetí, jež tato „an einem durch die Exekution betroffenen Gegenstande ... behauptet", a posuzujeme-li případ náš dle tohoto znění zákona, přiznáme si, že tento doslov zákona právě i na případ náš úplně přiléhá. I tu je exekucí proti osobě dlužníkově vedenou postižen (betroffen) zároveň jistý předmět, k němuž si osoba třetí činí právo, výkon exekuce oné nepřipouštějící. Zákon nemá na mysli jen předmět, jenž je zároveň předmětem exekuce ve smyslu §u 54 č. 3 a 63 č. 4 ex. ř., nýbrž všeliké předměty, jež výkonem exekuce budou postiženy, třebas se povolení exekuce přímo na ně nevztahovalo.[3])

Rozumí se, že pokud k exekuci osobní přibývá během jejím exekuce majetková — za účelem vydobytí peněžitých pokut (§§ 354, 355), jistoty dle § 355 II. dlužníku uložené, útrat exekuce (§ 369) neb útrat se zřízením dřívějšího stavu dle § 356 spojených a na účet dlužníkův jdoucích — platí pro přípustnost odporu zásady pro exekuci majetkovou vůbec dané.[4])

Posud byla otázka přípustnosti odporu zkoumána jen s jedné stránky, totiž co do předmětu exekučního. Tím není však otázka tato vyčerpána. V řízení exek. běží o uskutečnění jistého nároku cestou donucení; za účelem tím volí stát různé prostředky, různé

---

[3]) Odpor při exekuci osobní vylučují vůbec: *Ott*, I., 180, *Neumann*, 170, *Schrutka*, 41; v právu něm. je věc proto pochybnější, poněvadž zákon (§ 771 c. ř. s.) tam užívá slov „an dem Gegenstande der Zwangsvollstreckung" a označuje právo osoby třetí zcela úzce („ein die Veräußerung hinderndes Recht"). Přes to připouští i tam odpor při exekuci k vynucení jistého konání, ba i při opominutí *Frommhold*, 221; odpor tu vylučují vůbec *Falkmann*, I., 419, *Sohm*, 71.

[4]) Při exekuci dle § 353 ex. ř. je možným odpor ve dvojím směru: buď vyvolán v textu zmíněnou exekucí majetkovou (§ 353 II.) aneb již i činem samým, o jehož vynucení jde, pokud se tento vztahuje na jistý předmět, k němuž si právě osoba třetí činí právo, výkon onoho činu vylučující. Pro přípustnost odporu i v tomto druhém směru srv. rozh. nejv. s. ze dne 4. února 1908 č. 16059 Zbl. 434/08.

jednak dle předmětu exekuce, jednak však i dle nároku, o jehož uskutečnění jde. Budou tedy různé prostředky poskytnuty jednak pro různé nároky, o jichž uskutečnění jde, jednak však i pro týž nárok dle toho, na jaký předmět se exekuce vztahuje (na př. pro pohledávky peň. různé prostředky dle toho, vede-li se exekuce na nemovitosti, hmotné věci mov., pohl. peň. a pod.).

Poněvadž pak odporem exekučním má dojíti úpravy kollise nároků, dlužno přihlédnouti se zřetelem k tomuto účelu instituce naší i k otázce té, v jakém poměru jsou prostředky exekuční ku přípustnosti odporu. Rozbor tento poskytne zároveň podklad ku zjištění poměru, v jakém se vítězný odpor nalézá k nároku vym. věřitele.

Běží tedy především o to, jsou-li veškery prostředky exekuční způsobily zavdati podnět ku vzniku kollise nároků, či jsou-li snad některé z nich takové povahy, že nemohou osobě třetí zavdati příčiny k podání odporu. Otázku tuto dlužno řešiti zvlášť pro exekuci majetkovou a zvlášť pro exekuci osobní.

Při oné je obsahem každého prostředku exekučního jistá dispose s majetkem exekvovaným, ať již s ním disponuje stát sám, anebo vym. věřitel, byv k disposici té zmocněn státem. Poměr této disposice k nároku vymahanému může býti rozdílný, v tom smyslu totiž, že buď již prvé poskytnutí této disposice zjednává věřiteli také přímo uspokojení jeho nároku (na př. ve případech §§ 346, 349, 350, 351, 353 a výjimečném případě §u 261 ex. ř.), anebo že k docílení uspokojení nároku věřitelova je zapotřebí celé řady jednotlivých úkonů disposičních, státem na majetku exekvovaném předsevzatých (na př. zabavení, prodej, rozvrh výtěžku), jak je tomu při každé exekuci pro pohledávky peň. (případ § 261 ex. ř. vyjímaje). Ale také poměr disposice této ku právní sféře osoby třetí může býti rozdílný. Pro vymezení přípustnosti odporu sluší totiž míti na mysli, že jen taková disposice s majetkem exekuci podrobeným tu na váhu padá, jež může způsobiti zasažení do práv osob třetích, takže vyloučen bude odpor všude tam, kde se do právní sféry osob třetích vůbec nezasahuje. Tak zajisté se ještě nezasahuje do právní sféry osoby třetí pouhým povolením

zabavení hmotných, v uschování dlužníkově se nalezajících věcí, nýbrž teprve skutečným jich zabavením, pokud ovšem věc osoby třetí, jež se zabaviti má, není snad výslovně už v usnesení povolovacím naznačena.[5])

Jinak však na rozdílech v intensitě oné disposice nezáleží.[6]) Pokud vůbec disposicí tou může býti v právní sféru osoby třetí zasaženo, stačí pro přípustnost odporu každá disposice, tedy i disposice méně intensivní, jež prozatím výkon práva osoby třetí přímo nemaří, na př. nucené zřízení práva zástavního k nemovitosti v knihách veřejných zapsané, již drží osoba třetí jako vlastník neknihovní.[7])

Při exekuci osobní — pokud dle vývodů dřívějších může vůbec poskytnouti podklad pro odpor — nemůže sám prostředek exekuční (pokuta peň., vazba) vyvolati kollisi nároků; jenom onen výsledek, k jehož vynucení prostředky exekuční se poskytují, může, jak jsme se pokusili dříve ukázat, kollisi takovou způsobiti. Poněvadž tento výsledek svým obsahem odpovídá obsahu nároku exekvovaného, lze zde konstatovati co do poměru odporu ku prostředku exekučnímu proti exekuci majetkové podstatný rozdíl. Při exekuci majetkové pro pohledávky peň. vedené vězí totiž zárodek kollise přímo v prostředku exekučním. Kollise tato se tedy nároku exekvovaného nijak nedotýká, nýbrž vztahuje se jen na uplatňování nároku na tento ma-

---

[5]) *Schrutka*, II., 88 násl., *Falkmann*, I., 414; naproti tomu jest okolnost ta, že předmět exekvovaný je po zákonu z exekuce vyloučen (na př. dle §§ 250—252 ex. ř.) a že zde tedy může osoba třetí i jinou cestou (§ 39 č. 2 ex. ř.) exekuci překaziti, pro otázku přípustnosti odporu ve smyslu § 37 ex. ř. bez významu. Okolnost tato může míti vliv jen na útraty sporu ve smyslu §u 37 provedeného. Srv. jednak rozh. n. s. ze dne 28. listopadu 1906 č. 19260 v Not. Ztschr. 142/08 (Zbl. 757/8), jednak *Neumann*, 167.

[6]) Různá intensita disposice má význam vzhledem k obsahu práva osoby třetí.

[7]) Judikát č. 186 (1126/IX.) úř. sb.) odpírá ovšem ochranu §u 37 ex. ř. držiteli nemovitosti, jenž vlastníkem (sc. knihovním) jejím není. O jud. tomto srv. jednak *Zoll*, G. Z. č. 4/10 (a tam v p. 1 cit. lit.), jednak *Kornitzer*, Zbl. č. 4/10.

jetek, resp. t í m t o prostředkem exekučním. Naproti tomu při exekuci o s o b n í vězí zárodek kollise v samém nároku, o jehož vynucení jde, poněvadž kollise tu vzniká nikoliv již tím kterým prostředkem exekučním, nýbrž teprve uskutečněním nároku, o nějž se jedná.

Podobně má se věc při oné exekuci majetkové, při níž prostředek exekuční státem poskytnutý má v zápětí zároveň i uskutečnění nároku vymahaného (§§ 346, pokud jde o věc určitou, 349, 350, 351, 353 ex. ř.); i tu jest nárok exekucí uplatňovaný s prostředkem exekučním v tak těsné souvislosti, že kollise vězí tu jen zevně v prostředku exekučním, vniterně však rovněž vlastně v samém n á r o k u exekucí vymáhaném.

Význam tohoto rozdílu objeví se při otázce, j a k é ú č i n k y m á o d p o r v í t ě z n ě p r o v e d e n ý n a n á r o k v y m. v ě ř i t e l e, exekucí dobývaný. Kdežto tam, kde kollise vězí jenom v prostředku exekučním, zůstává i odpor s úspěchem provedený na nárok vym. věřitele beze všeho vlivu, bude míti ve případech posléze zmíněných odpor vítězně provedený v důsledcích svých za následek znemožnění opětné exekuce pro týž nárok. Bude tedy jeviti v těchto případech odpor úspěšně provedený f a k t i c k é ú č i n k y, jaké mají jinak jen námitky proti nároku v § 35 ex. ř. poskytnuté. Proto však nesplývá snad odpor dle § 37 ex. ř. se žalobou touto v jedno. Rozdíly mezi oběma žalobami jsou patrné; jeť žaloba §u 35 poskytnuta jen dlužníkovi, odpor jen osobě třetí, kromě toho směřuje žaloba dle § 35 přímo proti n á r o k u exekucí uplatňovanému, proti jeho existenci neb účinnosti, kdežto odpor dle § 37 směřuje proti p r o v e d e n í exekuce a jen nepřímo a mlčky — a to jen ve případech právě zmíněných — i proti nároku.

Ačkoliv dle dosavadních vývodů není povaha jednotlivého prostředku exek., účinky i poměr jich k nároku vymáhanému, jakož i způsobilost ku přivodění kollise nároků stejnou, možno jakožto výsledek dosavadního rozboru vysloviti poznatek dvojí: jednak, že sice různá povaha prostředku exek. nečiní rozdílu co do přípustnosti odporu, pokud jest kollise nároků vzhledem ku předmětu exekuce myslitelna, jednak však, že bez prostředku exekučního není odporu. Tam tedy, kde dává stát nastati účinkům

exekuce, aniž poskytuje zvláštních prostředků exek., jako je tomu ve případech §u 367 ex. ř., není také odpor možný.[8])

b) Právo osoby třetí. Odpor předpokládá, jak jsme viděli, že bylo exekučním prostředkem zasaženo do právní sféry osoby třetí. Pojem tento, sám o sobě velmi široký a neurčitý, vyžaduje bližšího vymezení. Neboť je jisto, že nemůže tu k odůvodnění odporu stačiti jakékoliv zasažení ve právní sféru osoby třetí. Sluší tu spíše odvažovati ono zasažení ve právní sféru osoby třetí se stálým zřetelem na obsah a význam onoho zasaženého práva i na poměr jeho k právu vym. věřitele, a to pod zorným úhlem všeobecného právního řádu. To znamená, že jenom tenkrát lze osobě třetí právo k odporu přiznati, jestliže vzhledem k obsahu práva jejího nelze v zájmu právního řádu připustiti zasažení v právo její. Sluší tedy povždy zkoumati obsah práva osoby třetí s hlediska všeob. řádu právního a dle významu, jejž tento řád právu onomu přikládá, rozhodnouti, je-li to které právo s to, odpor odůvodniti.

Rozhodnutí této otázky nebude u některé kategorie práv nesnadným; tak nemohou zajisté vzniknouti pochybnosti o tom, že právo vlastnické — třeba jen žalobou publicianskou chráněné — k odporu opravňuje, poněvadž dle všeob. právního řádu je vlastnictví právem věcným, absolutním. Vlastnost tuto a tudíž i způsobilost, býti podkladem odporu, mají ovšem i jiná věcná práva k hmotným věcem; kdežto však vlastnictví vylučuje jakékoliv zasažení, jest při ostatních právech věcných odpor vyloučen tam, kde právní řád zasažení v ně připouští, ať již proto, že hledí osobě oprávněné právo její jinakým způsobem než odporem zachovati (na př. věř. zástavnímu, jenž v držení zástavy není, dle § 258 ex. ř.), či proto, že právní řád za konkretních okolností právo věcné proti zasažení onomu vůbec chrániti nechce (na př. pr. věcná, pokud nedošla úhrady v nejv. podání vůbec aneb jen neúplné § 227 ex. ř.).[9]) I práva ku statkům ne-

[8]) Ostatně není v tomto případě ani vznik kollise nároků dobře myslitelný.

[9]) O zasažení v práva věcná nelze mluviti tam, kde práva tato i přes exekuci budou zachována, § 150 ex. ř. Pokud se však exekucí ve práva věcná zasahuje, jsou tato podkladem pro odpor, i když jsou to práva, jež by

hmotným (na př. pr. autorské, pat. a p.) opravňují mocí své, všeobecným řádem právním jim přiznané absolutnosti k podání odporu.[10])

Poněvadž pak právní řád uznává i věcná práva ku právům, zejm. k pohledávkám (pr. požívací, zástavní), je nepochybno, že i tato práva důsledkem své věcné povahy opravňují k podání odporu; jestliže však tato práva, zaručující oprávněnému právní disposici s pohledávkou jen v jistém, obmezeném směru, k podání odporu v zásadě opravňují, musí totéž platiti tím spíše o právu, jež celou pohledávku a výlučně postihuje, třebas je právem vlastnickým zváti nechceme (srv. p. 2). Může tedy zejmena komittent podati odpor proti exekuci vedené na pohledávku z obchodu uzavřeného komissionářem.[11]) S námitkou, že jde při pohledávkách o poměr mezi určitými osobami, se, jak hned uvidíme, k vyloučení odporu nevystačí.

Námitka tato zavdává podnět k zevrubnějšímu rozboru otázky, v jakém poměru jsou práva obligační k podání odporu. Pokud bychom chtěli při řešení otázky této vycházeti z právní povahy práv obligačních, jakožto vzájemného poměru dvou osob — zde tedy osoby třetí ku dlužníkovi — musili bychom důsledně všelikým právům oblig. odepříti způsobilosti k oduvodnění odporu. Neboť toto právo obligační nemůže tu zajisté působiti i proti vym. věřiteli, jenž ve právní poměr oblig. vedením exekuce nevstoupil a proti němuž tedy tento právní poměr působiti nemůže. A přece nebylo by toto řešení otázky naší ve své všeobecnosti správným. Sluší spíše i tu míti na mysli, že tu běží o kollisi nároků a že při této kollisi rozhodují o tom, který nárok ochrany zasluhuje, všeobecné zásady právní. Věc stane se jasnější, představíme-li si konkretní stav věci, jenž vzniká tím, že vym. věřitel zabavil na př. věc v uschování dlužníkově nalezenou,

---

všeobecně a naprosto exekuci nečinila nepřípustnou. Tak na př. právo požívací (srv. Gl. U. 36 č. 756, *Ott*, I., 180, *Neumann*, 167 p. 6), právo hypot. ohledně příslušenstva nem. (srv. Gl. U. 42. č. 3143. rozh. ze dne 28./11. 1906 č. 19.200 v Not. Ztschr. 1427/08).

[10]) Srv. o právech těchto *Herrmann*, Pocta Randova str. 329 násl.; o odporu oně se opírajícím srv. *Falkmann*, I., 421 násl., *Frommhold*, 247.

[11]) *Ott*, I., 180, *Staub-Pisko*, Kom. zum a. d. H. G. B. II., 398 *Falkmann*, 430, *Schmidt*, 1036, *Gaupp-Stein*, II., 493.

ačkoliv si dlužník věc tuto od osoby třetí jen byl vypůjčil, ji najal neb v uschování vzal. Tu má tedy osoba třetí dle práva objekt. proti dlužníku nárok na vrácení věci mu půjčené, pronajaté, v uschování dané. Může exekuce na tuto věc vedená toto p r á v o osoby třetí učiniti bezvýjimečně illusorním? Přisvědčíme-li k této otázce, pak přiznáváme řízení exekučnímu způsobilost i moc k p o r u š e n í práv řádem právním jinak uznávaných. Neboť má-li osoba třetí nárok oblig., aby jí věc dlužníkem vypůjčená a p. byla v r á c e n a, a nepřisluší-li snad — přes ono právo oblig. — dlužníkovi výjimkou k věci té právo vlastnické, pak znamená vylučování odporu osoby třetí porušení práv jejích a právním řádem nikterak neodůvodněné vyvýšení práv věřitelových.

Již úvaha tato ukazuje, že by naprosté vylučování práv oblig. z oboru práv k odporu opravňujících vedlo k porušení všeobecných zásad právních.

Sluší tu spíše rozeznávati:

a) pokud jde o takové nároky oblig. osobě třetí proti exekutovi příslušející, jež směřují k tomu, aby jistá věc byla z m a j e t k u dlužníkova teprve převedena do majetkové sféry osoby třetí, nemohou nároky tyto odůvodniti odpor; vždyť samy předpokládají, že věc patří dosud ku jmění dlužníkovu, takže nelze tvrditi, že by byla neprávem exekucí postižena.[12])

b) Oblig. nároky opírající se o to, že jistá věc ocitla se následkem právního jednání, jež ku převodu vlastnictví způsobilým není, v detenci exekutově, a směřující ku v r á c e n í věcí těchto. Nároky tyto j s o u způsobilým podkladem odporu.[13]) Věc je ovšem důležita jen tehdy, nemůže-li osoba třetí zároveň dokázati s v o j e vlastnictví k věci, o niž jde (na př. kniha mnou vypůjčená a jinému zase dále mnou půjčená byla u tohoto exekvována). Vylučovati odpor osoby třetí proto, že, není-li osoba tato vlastníkem a pří-

[12]) V tom směru není v literatuře ani v praksi sporu; srv. na př. *Ott*, I., 180, *Pollak*, I., 194, *Schrutka*, II., 116, *Planck*, 715, *Falkmann*, I., 429, *Sohm*, 80, *Seuffert*, II., 417, *Schmidt*, 1037.

[13]) *Ott*, I., 180, *Pollak*, I., 194, *Schrutka*, II., 117, *Schmidt*, 1036, *Gaupp-Stein*, II., 494, *Seuffert*, II., 417, rozh. z 11./5. 1909. v G. H. 535/9; odpor vylučují *Frommhold*, 247, *Falkmann*, I., 431, *Sohm*, 81 násl., 87.

sluší-li vlastnictví snad osobě čtvrté, může tato podati žalobu dle § 37 ex. ř., čímž bude vyhověno i osobě vůči exekutovi o b l i g a č n ě oprávněné, nebylo by správným. Neboť osoba tato má v právu obligačním spočívající n á r o k na vydání věci dotyčné a má také odůvodněný právní zájem na vydání tom, ručíc vlastníkovi za věc tu. Naproti tomu nebude míti vlastník věci, moha se hojiti na svém kontrahentu, často toho zájmu na tom, aby proti exekuci (na věc tu vedené) odpor podal.

Rozumí se, že odpor osoby toliko obligačně oprávněné nemůže se setkati s výsledkem tam, kde bude v procesu dokázáno, že věc exekvovaná je součástkou jmění dlužníkova; neboť pak byla by exekutem uzavřená oblig. smlouva, o niž se odpor opírá, vlastně neplatnou.[14]) Ovšem ale musí d ů k a z tento podati žalovaný vym. věřitel. Poněvadž pak tento důkaz bude věřiteli začasté nemožný, nelze upříti, že názor tu zastávaný je s to podporovati v praktickém životě už dávno pozorované zneužívání odporu. Toť ovšem stinná stránka výkladu našeho.

Avšak s druhé strany máme za to, že dokud zákon sám výslovně a určitě neobmezil přípustnost odporu jen na práva věcná, nesmí výklad do zákona obmezení toto vnášet a tím na sebe brát zodpovědnost za bezpráví, jež by tím osobě obligačně s k u t e č n ě oprávněné způsobeno bylo. Ostatně nelze přehlížeti, že i osoba třetí z důvodu svého práva oblig. odpor činící bude musiti existenci i platnost tohoto práva — budou-li popřeny — dokázati, čímž bude donucena zejm i k tomu, aby dokázala l e g i t i m a c i s v é h o a u t o r a k uzavření onoho právního jednání, z něhož svůj oblig. nárok dovozuje. Tím budou zajisté shora vzpomenuté stinné důsledky názoru zde zastávaného alespoň ve případech nejkřiklavějších vyváženy. Pro výklad náš lze uvésti ještě jinou důležitou okolnost. Není totiž zajisté bez významu, že zákonodárce náš, ačkoliv mu byly spory právě o této otázce v literatuře německé se vyskytnuvší předobře známy, přece se k obmezení

[14]) Platnou by mohla býti jen tehdy, jestliže osobě třetí přísluší k věci právo v ě c n é (na př. usus fructus) a ona jakožto věcně oprávněná v textu zmíněnou smlouvu oblig. s exekutem uzavřela (na př. požívatel dal věc do uschování vlastníku jejímu). Pak ovšem by svůj odpor opřela o své právo v ě c n é.

odporu na práva věcná neodhodlal. Dle práva našeho stačí k odporu každé právo, jež by výkon exekuce činilo nepřípustným (§ 37 I. in f.); otázku tedy, je-li zde této nepřípustnosti, uvažovati sluší dle všeobecných právních zásad a nikoliv dle zvláštních vlastností tohoto práva, na př. dle toho, je-li toto právo s to, aby překáželo (věcně, absolutně) zcizení věci. Právě z toho, že zákon náš v tomto směru vědomě se odchýlil od práva něm., přijav stylisaci povšechnou, lze dovozovati, že mínění tu hájené i doslovu i úmyslu zákona plně vyhovuje. Konečně nelze přehlédnouti, že pro náš náhled mluví i § 26 k. ř.

Při rozboru otázky, která práva odpor odůvodňují, dlužno přihlédnouti ještě zvlášť k t. zv. nárokům odpůrčím t. j. nárokům, opírajícím se o zákon odpůrčí ze dne 16. března 1884 č. 36 ř. z. Možny jsou tu tyto případy: *a*) osoba třetí by opírala svůj nárok odpůrčí o to, že věc jistá přešla způsobem dle zák. odpůrčího naříkatelným z majetku osoby *A* do majetku exekutova, kdež byla věřitelem téhož exekvována.

Účinek vítězně provedené žaloby odpůrčí záleží tu tedy v tom, že by byl onen převod prohlášen vůči žalobci bezúčinným, že by tedy tento mohl po případě sám na věc tuto pro svou pohledávku, kterou má proti *A*, rovněž exekuci vésti, resp., je-li to správce konk. podstaty (§ 16 odp. z.), že by mohl věci odporem dotčené k účelům konkursním použiti, jako by se onen převod vůbec nebyl stal. Tím ale není exekuce vym. věřitele proti exekutovi vedená nijak dotčena, neboť proti vym. věřiteli — osobě třetí — odpůrčí nárok žalobci zpravidla příslušeti nebude (§ 15 č. 3) a právo vym. věřitele, během a z důvodu řízení exekučního k věci, o niž jde, nabyté, zůstane i po vítězném odporu v platnosti (§ 21 odp. z.). Zde tedy není vůbec kollise nároků osoby třetí a vym. věřitele. Bude-li však výminečně odpůrčí nárok i ohledně vym. věřitele odůvodněn, budou platiti zásady níže pod *b*) uvedené.

b) Odpůrčí nárok opírá se o to, že právní jednání, na základě něhož vym. věřitel si exek. titulu dobyl, anebo, že úkon exekuční sám o sobě jest naříkatelný (§ 12 odp. z.). V těchto případech je zde sice kollise nároků, ale není zde náležitostí §em 37 ex. ř. předpokládaných. Neboť ustanovení toto předpokládá, že

už v době výkonu exekuce bylo zde právo osoby třetí, k předmětu exekucí postiženému se vztahující a ji vylučující, čemuž však ve případech zák. odpůrčího tak není. Nárok odpůrčí nepředpokládá nijaké právo k p ř e d m ě t u odporem dotčenému (§§ 16, 32 odp. z.), aniž je zakládá, nýbrž domáhá se toliko toho, aby jistý úkon právní, jemuž se odporuje, stal se vůči osobě odporující bezúčinným, tak aby tato n y n í, po úspěšném odporu, k předmětu dotyčnému jistého práva nabyti mohla. Nevztahuje se tedy nárok odpůrčí na jistý předmět přímo, nýbrž toliko na jistý právní úkon ohledně předmětu toho předsevzatý, nečiní také úkon tento nepřípustným, nýbrž toliko vůči žalobci bezúčinným; proto působí toliko e x n u n c možnost nabytí práv odporovatelem ku věci, na niž se odpor vztahuje.[15])

Přes to však, že dle náhledu zde hájeného není tu zákonného podkladu pro žalobu ve smyslu §u 37 ex. ř., lze kollisi nároků, jež zde vskutku je, odkliditi jinak. Poněvadž totiž má odpor úspěšný ve případech §u 12 zák. odp. v zápětí i bezúčinnost exek. titulu, může si zajisté odpůrčí žalobce vymoci na základě své žaloby odložení exekuce, jíž se odpor týče, dle § 42 č. 1 resp. č. 3 ex. ř. a na základě vítězného rozsudku její zrušení dle § 39 č. 1 resp. č. 5 ex. ř.,[16]) takže je i tak zájmům kollisí nároků vzniklým z plna vyhověno. Plní zde tedy žaloba odpůrčí zároveň úkol, jejž má jinak žaloba v § 37 ex. ř. upravená.

2. *Forma odporu.*

Odpor nesí býti uplatněn žalobou. Rozumí se, že nativita žaloby p o č í n á teprve skutečným vznikem kollise, tedy exekučním z a s a ž e n í m do právní sféry osoby třetí ohledně předmětu, na nějž se právo její vztahuje. Pouhá možnost tohoto zasažení neb obava před ním, žalobu tuto ještě neodůvodňuje. Výkladu tomuto neodporují ustanovení zákona, jež činí v otázce

---

[15]) Souhlasně *Ott*, I., 180. *Pollak*, I., 104. *Schrutka*, II., 28. *Steinbach*, 96 p. 2. *Falkmann*, I., 432. *Sehm*, 88 násl. *Seuffert*, Z. Z. P. XX., 75 násl., Kommentar, II., 417 násl. a j.; opačně *Naumann*, Komm. zur E. O., 160, *Gaupp-Stein*, II., 494, 495. *Schmidt*, 1034, 1035. *Hellmann*, 365 p. 1. *též*, Krit. Vjschr., sv. 47. str. 146, 118. soud něm. a j.

[16]) *Steinbach*, 95., 96 p. 2

příslušnosti rozdíl mezi případy, kdy bylo s výkonem exekuce už počato a kdy se tak dosud nestalo. Neboť vzhledem k tomu, že jsou možny i případy, kdy už povolením exekuce se zasahuje ve právní sféru osoby třetí[17]) (na př. povolení exekuce, jímž se nařizuje odnětí určité věci dlužníkovi a vydání její vymah. věřiteli [§ 346 ex. ř.], anebo povolení zabavení jisté, v usnesení povolovacím výslovně už označené věci, na niž si osoba třetí právo činí, [srv. p. 5]), lze zmíněná ustanovení zákona se zásadou shora vyslovenou dobře srovnati. Zákon svým zněním vyhovuje vskutku všem případům, jež zde mohou nastati, třebas si toho zákonodárce sám, jak z motivů souditi lze, ani vědom nebyl.[18])

Možnost žaloby končí skončením té které exekuce, nikoli však už i zpeněžením té které věci; neboť dokud exekuce sama není skončena, zejm. tedy výtěžek za věc docílený není vydán vym. věřiteli, dotud je žaloba tato přípustna. Ovšem se vztahuje nyní nikoliv na věc samu, nýbrž na její výtěžek.[19]) Zejmena je přípustnou žaloba naše co do nemovitostí i po dražebním roku, třebas ohlášení dotyčného práva ve smyslu §u 170 č. 5 ex. ř. se při dražebním roku nestalo, ovšem jenom ohledně nejv. podání, nikoliv také ohledně nemovitosti samé.[20]) Byla-li exekuce už skončena, zaniká možnost žaloby; otázku, přísluší-li osobě třetí nárok z obohacení neb na náhradu škody, jest rozhodnouti dle zásad práva občanského.

Příslušným pro žalobu jsou buď soud exekuci povolující, buď soud exekuční, dle toho, byla-li žaloba podána před nebo po početí výkonu exekuce (§ 37 III. ex. ř.). Jde-li o exekuci politickou, sluší i tu žalovati před řádnými soudy, a sice před oním soudem okresním, v jehož obvodě se věci exekucí

---

[17]) Srv. rozh. ze 17. pros. 1907 č. 14.730, Právník, 1909, str. 621.

[18]) O tom, kdy je tu actio nata, srv. *Ott*, I., 179, *Neumann*, 174, *Pollak*, I., 193, *Schmidt*, 1038, *Falkmann*, I., 414; pro starší právo rak. *Schrutka*, II., 88.

[19]) *Schrutka*, II., 90, *Neumann*, 174, *Pollak*, 194, *Schmidt*, 1038, *Falkmann*, I., 415; je proto přípustno i rozšíření původní žaloby, jež se vztahovala na věc samu, po zpeněžení této na výtěžek za ni docílený, srv. *Ott*, I., 181.

[20]) *Neumann*, 174, *Pollak*, 194, *Walker*, 46.

politickou postižené v čas podání žaloby nalezají (čl. III. uv. z. k ex. ř.[21])

Účelem žaloby je dosažení výroku soudního o tom, že exekuce je na předmět, na nějž si žalobce činí právo, nepřípustnou; v tomto smyslu bude tedy zníti i návrh žalobní. Takto může zníti žaloba toliko proti vym. věřiteli; neboť jedině on situaci, o niž jde, svým návrhem exekučním způsobil.

Dlužník sám chová se v řízení exekučním passivně, jeho činností řízení toto nebylo vyvoláno, aniž si lze dobře představiti, že by činnost jeho během exekuce mohla vyvolati právní zájem osoby třetí na tom, aby byla nepřípustnost exekuce vyslovena zvlášť i proti exekutovi. Ostatně, i kdyby tu takový, chováním dlužníkovým vyvolaný zájem právní opravdu byl, bude mu zajisté zcela vyhověno i žalobou proti vym. věřiteli podanou, resp. rozsudkem osobě třetí příznivým. Vždyť bude míti rozsudek tento za následek úplné zrušení řízení exekučního; tím bude vyhověno tedy i veškerým zájmům osoby třetí, pokud by tyto vyplývaly z nepřípustnosti exekuce proti exekutovi.

Z toho jde, tuším, že, připouští-li zákon (§ 37. II.), aby žaloba byla podána i proti dlužníkovi, nemá na mysli totožnou žalobu se žalobou proti vym. věřiteli, přes to, že doslov zákona pro posléze zmíněný názor mluví. Neboť k žalobě takové nebude míti osoba třetí — jak řečeno — z pravidla nijaké příčiny, tam pak, kde by snad příčina k žalobě té přece myslitelna byla, byla by žaloba ta naprosto bezúčelnou, poněvadž zájem, jejž tu žalobce má, dojde svého úplného splnění rozsudkem (příznivým), vydaným ve sporu proti vym. věřiteli.

Dovoluje-li tedy zákon, aby byla žaloba podána i proti exekutovi, je patrno, že proti tomuto bude musit zníti návrh žalobní jinak, žalobce bude míti příčinu k žalobě proti exekutovi jen tehdy, běží-li mu o vyslovení důsledků, jež má tvrzené právo jeho v zápětí, vzhledem k exekutovi, tedy, má-li právní zájem na tom, aby právní poměr mezi ním a exekutem

[21]) Tím došla kontroversa v starém právu zák. panující zákonného rozřešení; srv. jud. č. 78., proti němuž *Schreiber*, II., o násl.

došel určení aneb žádá-li od exekuta dokonce splnění onoho nároku svého.[22])

Zákon prohlašuje ve případech, kdy jsou žalováni věřitel vym. i dlužník, oba za společníky v rozepři; ale poněvadž nemusí býti rozhodnutí obou sporů nutně jednotné, nelze považovati žalované za nerozlučné společníky.[23])

Žalobce může, aby si zajistil výsledek svého procesu, navrhnouti už v žalobě zároveň odložení exekuce (§ 42 č. 5 ex. ř.). O návrhu tomto rozhodne soud i tehdy, jde-li o exekuci politickou.[24])

3. *Povaha žaloby.*

Není snad druhého ústavu procesního, jenž by byl vyvolal tak bohatou literaturu, zabývající se právní povahou jeho, a při

---

[22]) *Neumann*, 173, *Pollak*, 195, *Gaupp-Stein*, II., 498, *Seuffert*, II., 422 násl. a j.; jinak *Skedl*, 252. Důsledkem názoru v textu hájeného mohl by pak býti v tomto případě ovšem i odpor dle § 37 ex. ř. podkladem pro hlavní intervenci.

[23]) Jednotnosti rozhodnutí nemusí zde býti ani tenkráte, když zní žaloba proti exekutovi toliko na určení sporného právního poměru a žalobě této bude vyhověno; neboť žalovaný vym. věřitel může za okolností použiti k obraně zákona odpůrčího, jenž činí tento právní poměr proti němu (a jenom proti němu, nikoliv i proti exekutovi [§ 24 odp. 7]) bezúčinným, takže bude žalobě proti exekutovi vyhověno, kdežto žaloba proti věřiteli bude zamítnuta. Tím spíše je možnost divergujícího rozhodnutí dána tenkrát, když žaloba proti dlužníkovi domáhá se vydání věci exekvované, kdežto dlužník namítá, že závazek jeho ku vydání věci není ještě dospělým, takže zde bude žaloba proti dlužníkovi zamítnuta (pro tentokráte), žalobě proti věřiteli bude však vyhověno. Jinak je otázka v textu zmíněná velmi sporna. Souhlasně s textem na př. *Schrutka*, II., 165, *Neumann*, 173, *Gaupp-Stein*, II., 498, *Falkmann*, I., 440, *Schmidt*, 1031. Pro nerozl. společ.: *Ott*, I., 181, *Skedl*, I., 253, *Weissmann*, Lhrb. 109, Hptint. 102, 103; pro nerozl. společ., ale toliko ve případech, kdy je proti exekutovi podána žaloba toliko určovací, *Kleinfeller*, 630. *Frommhold*, 244, činí rozhodnutí otázky této závislým na právu materielním (důsledkem svého názoru o povaze odporu, o čemž níže), *Seuffert*, II., 423 opět na tom, je-li dle situace sporu (Processlage) možno jen rozhodnutí jednotné neb nikoliv. — Od otázky v textu dotčené sluší lišiti případy ty, kdy exekuci vede více věřitelů a osoba třetí se domáhá proti nim nepřípustnosti exekuce žalobou dle § 37 ex. ř. Tu musí býti exekuce proti všem vym. věřitelům prohlášena buď za přípustnou neb za nepřípustnou, takže žalovaní věřitelé vskutku tvoří nerozlučné společenství. *Seuffert*, II., 421.

[24]) Rozh. č. 934/VII. úř. sb.; srv. také § 8 z. z 12. června 1906 č. 116 ř. z.

tom vynesl na povrch takovou pestrost názorů. Nemíníme podávati zde přehled názorů pronesených, ale máme přece za svou povinnost, dotknouti se otázky této potud, pokud znalost její je nutným předpokladem vývodů následujících.

Jde zejména o dvojí názor: dle jednoho je žaloba naše žalobou z práva hmotného, dle druhého je žaloba tato povahy procesní.[25]) Dle názoru prvého je důvodem i obsahem žaloby jedině právo hmotné, dle názoru druhého byla žaloba tato vytvořena právem procesním. Rozdíl obou názorů nevězí ovšem jen v označení pramene, z něhož žaloba tato prýští, nýbrž i v podstatně odchylných důsledcích praktických, k nimž oba názory vedou.

Neboť, je-li žaloba naše žalobou z práva hmotného, musí býti nutně vyloučena všude tam, kde by ji právo hmotné neodůvodňovalo, tedy zejména tam, kde tvrdí osoba třetí k věci exekvované toliko nárok obligační.

Tento nárok může dle práva hmotného býti uplatňován jen proti dlužníkovi obligací tou vázanému, nikoli však i proti vym. věřiteli, jenž svou exekucí přece do tohoto oblig. poměru nijak nevstoupil. Theorie materielněprávní vede tedy nutně k vyloučení práv oblig. z okruhu práv žalobu naši odůvodňujících.

Názor opačný, jenž žalobu tuto i právům oblig. přiznává, musí přirozeně hledati pramen žaloby jinde, než v právu hmotném. Přiznávat se tu ochrana právní žalobci proti vym. věřiteli přes to, že by žalobce dle práva hmotného ochrany této neměl. Vězí dle tohoto názoru pramen žaloby naší tedy v právu procesním samém.

Z vývodů předchozích jde na jevo, že se přidáváme k názoru posléz uvedenému. Zbývá jen stručně vyložiti, proč tak činíme.[26]) Rozhodnou je tu především situace, za níž k žalobě dochází, jakož i posouzení její s hlediska všeob. řádu právního (srv. str. 364). Exekucí má dojíti vym. věřitel uspokojení z majetku dlužníkova; k tomu cíli propůjčuje mu stát svou moc donucovací. Stát chce

[25]) Hlavními zástupci názorů těchto jsou jednak *Frommhold* (pro názor prvý), jednak *Schrutka* (pro názor druhý). Instruktivní přehled otázky této v literatuře podává nejnověji *Sahm*, 1 násl.

[26]) Otázky této jsme se částečně dotkli už dříve, jednajíce o přípustnosti žaloby naší, pokud se opírá o práva oblig.

tu ovšem svou pomoc poskytnouti jen vzhledem k majetku dlužníkovu; věcí k majetku tomu nenáležejících postihnouti nechce. Tento úmysl státní moci nedojde ovšem vždycky uskutečnění. Tím však, že budou snad zasaženy exekucí i věci, jež dlužníkovi nenáležejí, nemůže dojíti právní poměr osoby třetí k věcem těmto nijaké změny; zejmena nemůže míti toto nesprávné a státem ani nezamýšlené zasažení věcí těch za následek zánik práva osoby třetí. Jinak bychom měli co činiti s tím prazvláštním úkazem, že by úkon procesní, jakýmž je výkon exekuce, měl za následek zničení práv osoby třetí, ačkoliv byl předsevzat v řízení mezi jinými osobami (vym. věřitelem a exekutem) a jí se vůbec netýkal. Jako zde tento procesní úkon nemůže zničiti práva osoby třetí, tak nemůže zase naopak založiti ve prospěch vym. věřitele právo, jež by bylo beze všeho účinným i proti oné osobě třetí. Naopak, právo toto, exekucí nabyté, jest a zůstává proti osobě třetí důsledkem jejího práva bezúčinným, pokud obsah posléze zmíněného práva předpokládá, že věc exekvovaná k majetku dlužníkovu nenáleží.[27])

V zásadě nepřípustnou je každá exekuce, jakmile jí byly zasaženy věci k majetku dlužníkovu nenáležející. Ale zákon nemohl jíti tak daleko, aby přiznal komukoliv možnost odporu proti exekuci z důvodu toho, že věc exekvovaná nenáleží k majetku dlužníkovu, nechtěl-li vydati celé řízení exekuční nejistotě a otřesům, jakéž by mohla způsobiti libovůle každého jednotlivce. Proto žádá, aby ten, kdo nepřípustnost exekuce uplatňuje, zároveň tvrdil jisté právo, jež ho k této žádosti legitimuje. Právo toto jest tedy důvodem žalobním; účinnost jeho pak proti vym. věřiteli nelze posuzovati dle zásad práva hmotného, nýbrž dle vyložených zásad procesních. Tím se vysvětluje, že předmětem žaloby není právo žalobcovo, jeho určení proti žalovanému věřiteli, nýbrž toliko vyslovení nepřípustnosti exekuce.

Správnosti názoru tu hájeného svědčí i úvaha, že v normě §u 37 ex. ř. vězí myšlenka úpravy kollise nároků;[28]) neboť, chce-

[27]) Ona v textu zmíněná bezúčinnost nastává ovšem jen tehdy, jestliže osoba třetí exekuci odporuje, nikoli však bezpodmínečně a za všech okolností. O tom srv. *Kaufmann*, Beitr. zur Erl. des d. R., sv. 53, str. 325 násl., kdež i další literatura otázkou touto se zabývající.

[28]) Že myšlenka tato v § 37 vězí, o tom nelze pochybovati. Ale tím

me-li obmezovati přípustnost této žaloby jen na ony nároky, jež jsou dle práva hmotného účinnými i proti vym. věřiteli, pak musíme přiznati, že celá a velká kategorie nároků, jež v čas povolení, resp. výkonu exekuce p o p r á v u existují, výkonem exekuce úplně zaniká a že tedy právo procesní, nepostaravši se o úpravu kollise této, nároky tyto jednostranně n i č í. Tím ale byla by přiznána právu procesnímu vlastnost, cenu jeho snižující. Povinností jeho přece je, aby, nemohouc předejíti zasažení ve právní sféru osob třetích, poskytlo těmto zase přiměřenou ochranu jich právních zájmů, jím samým ohrožených.

Stát, poskytuje vym. věřiteli svou pomoc, nezkoumá, je-li výkon exekuce v tom kterém konkrétním případě d l e p r á v a h m o t n é h o přípustný, řídí se naopak jen zevnějšími a nahodilými okolnostmi. Proč by tedy měla býti pojednou osoba třetí odkazována na právo hmotné v otázce, může-li p r o t i v y m. v ě ř i t e l i se svým nárokem proniknouti? Naopak, zásada, že stačí jakékoliv právo osoby třetí, pokud jen svým obsahem činí výkon exekuce nepřípustným, je jen rubem zásady prvé, dle níž se při výkonu exekuce na přípustnost jeho s hlediska práva hmotného vůbec nehledí. Na předpisy práva soukromého, vyplývající ze zásady německoprávní „Hand muß Hand wahren", nelze se k obhájení opačného názoru zajisté odvolávati. Jsouť zde okolnosti, za nichž ku vzniku nároku kollisi uskutečňujícího dochází, zcela rozdílné. Tam právní jednání, zde úkon procesní (exekuce), tam dobrovolné zřízení práva dlužníkem, zde donucení státem, tam v zájmu jistoty právního obchodu požadavek ochrany nabyvatelovy, zde naopak v zájmu téže jistoty požadavek ochrany subjektu oprávněného.

Přes to, že spatřujeme tedy v odporu dle § 37 ex. ř. útvar procesní, nemáme za nutno, vykládati zjev tento jakožto zvlášť typický případ ztělesnění t. zv. nároku na právní ochranu. Neboť je i při žalobě naší vlastním předmětem přece jen právo soukromé a účelem ochrana jeho. Zvláštnost jeho spočívá jenom v tom, že

---

není ještě řečeno, že by bylo správné, spatřovati v žalobě naší zvláštní druh žalob, totiž t. zv. ž a l o b u k o n f l i k t n í, jako činí *Rachfall* (II. sv. 114 násl., 171, 177 násl.), a stavěti ji vedle žalob splňovacích a určovacích jako třetí, samostatný druh žalob.

tu dochází právo soukromé ochrany i proti někomu, proti němuž by se jinak dle předpisů práva občanského ochrany nedostávalo, že tu tedy právo procesní ochranu práva soukromého rozšiřuje.[29])

Tím, co posud uvedeno, je vyřízena jenom jedna část sporu, točícího se kolem povahy žaloby naší. Druhá část souvisí s otázkou, je-li žaloba tato žalobou o splnění, žalobou určovací nebo konstitutivní, či snad prostředkem opravným.

Žalobou o splnění není proto, že se jí na žalovaném určité plnění (ve smyslu jistého jednání, snášení neb opominutí) nežádá. Vyslovením nepřípustnosti exekuce je účel, k němuž žaloba směřuje, co do žalovaného splněn; výrok tento má za následek, že stát svou další činnost ohledně předmětu, o nějž běží, vym. věřiteli sám od sebe odepře a dosavadní výsledky své činnosti zruší (§ 37 posl. odst.).[30])

Podstata žalob konstitutivných (právotvorných, něm. Rechtsgestaltungsklagen, bewirkende Kl.) vězí v tom, že žaloby tyto směřují k založení, změně neb zrušení jistého právního stavu; rozsudek tu má za následek jistou změnu právní.[31])

Poněvadž pak rozsudek (sc. žalobci příznivý) při žalobě naší má za následek změnu stavu zevnějšího, totiž zrušení exekuce, řadí mnozí žalobu tuto k žalobám konstitutivným. Ale nehledě k tomu, že s vážných stran proti této kategorii žalob se námitky činí,[32]) nelze specielně u naší žaloby říci, že by při ní rozsudek shora zmíněnou změnu způsobil.[33]) Rozsudkem vyslovuje se tu toliko nepřípustnost exekuce, tedy pouhé určení jistého právního

---

[29]) *Schmidt*, Z. Z. P., 17. sv., str. 415, 418. Srv. také *Seuffert*, II., 413 násl.

[30]) Žalobu splňovací zastávají na př. *Kleinfeller*, 628, *Falkmann*, I., 411, *Frommhold*, 240.

[31]) Literatura o těchto žalobách je velmi bohata; srv. na př. *Langheineken*, 220 násl., *Hellwig*, Anspruch, str. 443 násl., Lhrb. I., 393 násl., *Pollak*, I., 7, *Gaupp-Stein*, I., 544 násl., *Seuffert*, I., 363 násl.

[32]) Srv. nejnověji *Kohler*, Die s. g. Gestaltungsurteile, Rhein. Ztschr., I., str. 39 násl., *Rocco*, 141 násl.

[33]) Žalobu konstitutivní spatřují v žalobě dle § 37 na př. *Pollak*, 193, *Hellwig*, Lehrb. I., 397, *Kisch*, 175 násl., *Balog*, Grünh. Ztschr. sv. 34, str. 165, *Sohm*, 43 a nyní i *Schrutka*, Grundriß, 160.

poměru; onu změnu však předsebere soud, jsa k tomu zákonem povinen.[34])

Dříve, než-li povšimneme si žaloby naší s hlediska žalob určovacích, chceme přihlédnouti ku theorii, jež spatřuje v odporu (dle § 37) prostředek opravný. Původcem theorie této je *Schrutka* (II., 98 násl.); týž opírá mínění své o to, že žaloba naše směřuje proti opatření exekučnímu, tedy výkonu úřednímu, má za účel zrušení jeho na základě nového přezkoumání jeho předpokladů a je vázána na určitou lhůtu. Avšak také tomuto názoru, s nímž se setkáváme i v motivech řádu exek.,[35]) nelze přisvědčiti. Vždyť žaloba naše předpokládá, že byl výkon exekuce předsevzat řádně — jinak by pomohla pouhá stížnost (§ 68) — a nesměřuje ku přezkoumání předpokladů jeho, nýbrž k tomu, aby bylo vysloveno, že tato formálně správná, všem předpokladům zákona, jež pro výkon exekuce stanoveny jsou, úplně vyhovující exekuce byla nepřípustnou, zasáhnuvši v právo osoby třetí. Při výkonu exekuce nebyla — jak už v jiné souvislosti bylo uvedeno — otázka, jsou-li věci exekvované majetkem dlužníkovým, vůbec zkoumána a dle vůle zákona také zkoumána býti neměla. Nemůže tedy prostředek procesní, jímž se otázka tato na přetřes přivádí, býti zván prostředkem opravným.[36]) Nezbývá tedy, než vřaditi žalobu naši do kategorie žalob určovacích. Exekucí předsevzatou (někdy již povolením) vzniká mezi vym. věřitelem a předmětem exekuce právní poměr povahy procesní; obsahem jeho je právní možnost, aby věřitel užil předmětu exekuce pro sebe způsobem, tím kterým exekučním prostředkem poskytnutým. Osoba třetí, jež tvrdí k věci postižené exekucí právo, přípustnost této exekuce vylučující, popírá tím zákonem předpokládaný podklad tohoto právního poměru a domáhá se určení, že onen právní poměr po právu neexistuje. Jest tedy žaloba naše zápornou žalobou určovací, jež liší se od

---

[34]) *Podobně Schmidt*, 1031.

[35]) *Mat.*, I., 477, II., 14 „In diesem (sc. § 37) § wird die Exemtionsklage des geltenden Rechtes im Sinne eines processualen Rechtsmittels geregelt". Nejnověji rádi *Schrutka* (Grundriß, 254) odpor ex k t. zv. Rechtsmittelklagen.

[36]) *Falkmann*, I. 410, *Schmidt*, Z. Z. P., sv. 19. str. 332 v recensi spisu Schrutkova.

všeob. žalob určovacích jenom tím, že je při ní výslovně už v zákoně uveden právní poměr, o nějž jde, a zároveň určitě označeno, v čem právní zájem žalobcův na určení spočívati musí.[37])

4. *Rozdíly od hlavní intervence.*

Jak hl. intervence, tak i žaloba dle § 37 ex. ř. jsou procesními formami sloužícími úpravě kollise nároků. Avšak již ta okolnost, že ku vzniku této kollise dochází v obou případech z jiných příčin, nutí k úvaze o rozdílech obou institucí.

Rozdíly tyto nevězí jenom v tom, že hl. intervence předpokládá trvání sporu, odpor exek. však trvání řízení exekučního, anebo v předpisech o příslušnosti,[38]) nýbrž jsou rázu hlubšího. Hl. intervencí je uplatňován proti oběma žalovaným nárok soukromoprávný, odporem však nárok na nepřípustnost exekuce, tedy úkonu procesního; tam tvoří právo hmotné nejen důvod žalobní, nýbrž i předmět žaloby, zde jenom důvod, nikoli však i předmět žaloby. Důsledkem toho, že při hl. intervenci běží o nárok soukromoprávný proti oběma stranám prvého procesu, obrací se táž povždy a nutně proti oběma stranám jako spolužalovaným, kdežto při odporu je spolužalování exekutovo, jak shora ukázáno, zjevem jen výminečným.

Žaloba intervenční obrací se nutně i proti n á r o k u prvního žalobce, směřuje k podlomení nároku prvou žalobou uplatňovaného, kdežto odpor se nároku exekucí vymáhaného o sobě nedotýká, nýbrž směřuje toliko proti nároku na uspokojení z těch kterých exekucí zasažených věcí.[39])

---

[37]) *Skedl*, I., 249, *Seuffert*, II., 413 násl., *Schmidt*, Z. Z. P. sv. 19, 335, Lhrb., 1031.

[38]) Ostatně mohou, jde-li o exekuci zjišťovací, obě žaloby spolu konkurrovati; *Ott*, I., 179, *Schrutka*, II., 164, *Falkmann*, I., 410.

[39]) Že i při odporu může, jak jsme viděli (srv. str. 363), rozsudkem žalobci příznivým býti dotčen i sám nárok vym. věřitele exekucí vymáhaný, nepatří k podstatě, ani k účelu žaloby této, nýbrž je zjevem nahodilým, vyplývajícím z povahy jednak nároku toho, jednak i prostředku exekučního.

O přípustnosti a mezích exekuce autorsko-právní.

Podává *prof. Dr. Karel Herrmann šl. Otavský.*

I. Úvod.*)

Problém o přípustnosti a mezích nuceného výkonu práv v poměrech autorskoprávních došel rozmanitého řešení v doktrině, judikatuře i zákonodárství. Šíře pojímán zahrnuje případy již svou podstatou se různící, jimž společným jest úkaz, že postupem exekuce vzchází konflikt zájmů exekventových se zájmy autorskými, totiž oněmi, jež chová autor, resp. právní jeho nástupce v příčině duševního díla autorské ochrany požívajícího.

Z případů takových podává se pro zákonodárce nutkavý úkol upraviti rozpory tu jsoucí normami přiměřenými, k nimž dojíti mu jest vzájemným odvážením zájmů súčastněných s konečným arci zřetelem k zájmu celku, totiž kulturního a ethického rozvoje lidstva, jenž valnou měrou podmíněn jest duševní prací jednotlivců.

Náš zákon autorský z 26. prosince 1895 řešil problém zmíněný předpisem § 14., k němuž druží se — alespoň nepřímo sem zasahujíc — též ustanovení exekučního řádu § 251. čís. 11. Zřejmo, že předpisy tyto[1]) nezahrnují veškeré konflikty pod problém

*) Vedle úvah věnovaných otázce naší v soustavných výkladech resp. kommentářích k zákonu autorskému uvésti jest pro právo rakouské pojednání v „Allgm. Österr. Gerichts-Zeitung" 1907, čís. 19. a 20., uveřejněné od J. a F. *Altschulů*: Die urheberrechtliche Exekution. — Italská literatura vykazuje o problému tomto obsáhlé dílo, jež vydal Prof. Luigi *Ferrara* pod tit. „L'esecuzione forzata nel diritto di autore" v Neapoli r. 1904. Z hlediska německého práva (starého) zabývá se otázkou J. *Kaiser* v „Zeitschrift für deutschen Civilprozess" XXI. (1895) ve článku „Die Zwangsvollstreckung in das literarische und artistische Urheberrecht" (str. 201 násl.).

[1]) § 14. zák. aut.: „Das Urheberrecht kann, insolange es dem Urheber oder seinen Erben zusteht, durch Executions- oder Sicherstellungsmaßregeln nicht getroffen werden." „Dagegen sind solche Maßregeln auch gegen den Urheber und seine Erben zulässig in Bezug auf vorhandene Vervielfältigungen und Nachbildungen eines bereits veröffentlichten Werkes.

náš náležející, nýbrž jen obmezený jich okruh, a ani tu není zcela jasno, které případy a pokud sem spadají. Každým způsobem zbývají i co do positivní látky, kterou máme na snadě, značné pochybnosti, tím více arci v příčině případů vůbec neupravených.

Podjímáme se bližší úvahy otázek sem náležejících, jež po většině ani v praxi ani v doktrině nedocházejí odpovědí souhlasných.

II. Případy pod problém spadající.

Zájmy autorské, totiž ony, jež chová autor resp. právní jeho nástupce v příčině díla duševního,[2]) mohou dotčeny býti exekucí v různých směrech a za různých podmínek. Konflikt zájmový mezi autorem resp. právním nástupcem jeho a exekventem může tu zejména vzejíti:

1. tím, že k úhradě pohledávky peněžné exekvuje se autorské právo samo, nebo jednotlivá oprávnění z něho

---

auf zum Verkauf fertiggestellte Werke der bildenden Kunst und auf alle kraft des Urheberrechtes erworbenen vermögensrechtlichen Ansprüche." Dle §u 251. čís. 11 exek. řádu jsou z exekuce pro pohledávky peněžné vyloučeny: „Der Ehering des Verpflichteten, Briefe und andere Schriften des Verpflichteten und die Familienbilder mit Ausnahme der Rahmen." Poznamenati jest, že § 14. aut. zák. exekučním řádem zůstal nedotčen (arg. čl. VII. uváděcího zákona k řádu exek.).

[2]) Autorské zájmy ve výše vytčeném smyslu možno roztříditi takto: 1. Zájmy idealné, které kryjí se s vnitřním, „idealným" úkolem díla, působiti na ducha a cit osob je vjímajících k jich vzdělání, zušlechtění a povznesení; jsou to zájmy rázu nesobeckého, altruistického. 2. Zájmy zevnější, směřující k momentům zevnějším, uskutečňujícím se v osobních vztazích autorových, nesouce se buďto k docílení majetkových prospěchů (zájmy majetkové, materialné) anebo k výhodám a vztahům nemajetkového rázu, na př. k literarní a umělecké cti, uznání původcovství nebo naopak utajení jeho a pod. (zájmy individualné). Zájmy jak materialné tak i individualné mají — oproti zájmům idealným — ráz sobecký, jsouce výronem autorova egoismu (aniž jich arci proto dlužno s hlediska ethického zavrhovati). Naproti tomu seskupují se zájmy jednak idealné jednak individualné pod společný pojem zájmů nemajetkových čili nehmotných (immaterialných) oproti zájmům majetkovým čili materialným. — O pojmu a klassifikaci zájmů autorských pojednáno blíže ve pracích a debattě I. vědeckého sjezdu čes. právníků k otázce: „O právní ochraně idealných zájmů autora díla literárního a uměleckého v právu rakouském."

plynoucí, jako právo dílo rozmnožiti, odbývati, překládati, provozovati atd.; právo autorské jest zde tedy exekučním objektem;

2. tím, že se sahá ku hmotným exemplářům díla duševního jakožto k objektum exekučním, a to

a) k originálu díla, totiž k prvotnímu exemplári dílo zevně vyjadřujícímu,

b) k rozmnoženinám resp. napodobeninám jeho;

3. tím, že podrobují se exekuci výtěžek resp. nároky získané autorem z disposicí autorským právem mu vyhražených;

4. tím, že autor donucuje se exekucí k jednání, jež má obsahový ráz výkonu jeho autorského práva;

5. tím, že exekučními kroky podniknutými proti osobám třetím (totiž nikoli proti autoru nebo právnímu nástupci jeho) zasahuje se nepřímo v zájmy autorské: tak zejména zabavením resp. exekučním prodejem exemplářů díla v cizím vlastnictví jsoucích, rovněž donucením třetí osoby k úkonu, jímž nastává pak nepovolané zasažení ve chráněné zájmy autorské;

6. tím, že exekvují se objekty, jež nejsou sice hmotným substrátem dílo vyjadřujícím, avšak jsou in concreto nutny k účelnému použití resp. reprodukci díla, na př. potřebné rekvisity ku provozování díla, rozepsaná partitura, texty dramatických úloh, tedy krátce pomůcky k reprodukci díla potřebné.

III. Přehled zákonodárství cizích[3])

A) Obraz jest tu dosti pestrý. Některé zákony vůbec problém náš neupravují, jiné zase jen v jednotlivých směrech. Poměrně nejčetnější jsou normy o exekuci ve právo autorské samo resp. v oprávnění z něho plynoucí, dále shledáváme i normy o exekuci ve hmotné exemplāře díla, jakož i v majetkový výtěžek z reprodukce díla plynoucí.

1. Ze zákonů, jež obsahují ustanovení o exekuci ve právo autorské samo resp. v oprávnění z něho plynoucí, uvésti jest předem zákon bavorský z 28. 6. 1865.

[3]) Srv. sbírku autorských zákonů vydanou u Hedeleta v Lipsku „Gesetze über das Urheberrecht in allen Ländern" (2. vyd. 1902), resp. časopis „Le droit d'auteur", registrující veškeré reformy práva platného. Přehled speciálních norem o exekuci podává *Lemaire* l. c. zejm. str. 75 sl.

sice již zrušený, vykazující se však pro naše právo blízkým genetickým vztahem k cit. výše § 14. našeho zákona. Ustanovovalť bavorský zákon v § 50., že autorské právo rozmnožovací resp. provozovací, pokud autoru samému přísluší, není předmětem exekuce.

Postupujíce pořadem časovým shledáváme dále v zákonu švédském z 10. 8. 1877 (§ 22.) ustanovení, že právo autoru zákonem tímto přiznané na spisech, jež netištěny nalézají se v držbě jeho nebo vdovy neb dědiců jeho, nemůže býti zabaveno pro dluh, aniž přejíti může v případě konkursu na věřitele.

Finský zákon (nařízení z 15. března 1880, § 30.) vylučuje uveřejňovací právo z exekuce pro pohledávky peněžné, pokud rukopis jest neuveřejněn v držení autora, jeho vdovy nebo dědiců.

Čl. 9. nizozemského zákona z 28. června 1881 prohlašuje autorské právo za věc movitou, dodává však, že nepodléhá soudnímu zabavení. (Zcela souhlasný předpis obsažen též ve čl. 9. zákona Jihoafrické republiky z 23. května 1887.)

Zákon italský z 19. září 1882 vylučuje ve čl. 16. odst. 2. právo reprodukovati dílo uveřejněné z exekuce, pokud zůstává při osobě autorově, dopouštěje „vyvlastnění" jeho, je-li právo to společným autoru resp. spoluautorům s osobami třetími neautory. Dle čl. 17. nepodléhá exekuci právo uveřejniti dílo nevydané, leč by šlo o případ, kdy dle čl. 16. se „vyvlastnění" připouští, předpokládaje, že zjištěno jest již rozhodnutí autorovo k uveřejnění se nesoucí.

Uherský zákon z 26. dubna 1884 praví v § 14., že právo autorské, pokud autoru nebo jeho dědicům resp. legatářům náleží, nemůže býti předmětem exekuce.

Dle zákona norvéžského z 4. července 1893 (§ 12.) nemohou věřitelé autora nebo dědiců jeho před uveřejněním díla nabýti práva k uveřejnění jeho nebo k disposici rukopisem autorovým. Rovněž nemohou autorovi věřitelé nabyti za jeho života práva dílo uveřejněné znovu uveřejniti, kdežto po jeho smrti přechází právo ku znovuuveřejnění díla v jeho pozůstalosť, a může stejně jako ostatní objekty pozůstalostní sloužiti k uspokojení věřitelů.

Též zákon brasilský z 1. srpna 1898 stanoví ve čl. 7., že věřitelé autorovi nemohou za jeho života práva jeho dáti zabaviti, nýbrž jen příjmy z nich plynoucí.

Japonský zákon ze 3. března 1899 vylučuje ve čl. 17. exekuci ve právo autorské (jakož i v originál díla), pokud dílo nebylo uveřejněno resp. provozováno, leč by autor nebo jeho právní nástupce přivolil.

Německý zákon o právu autorském k dílům literárním a hudebním z 19. června 1901 (§ 10.) vylučuje naprosto exekuci v právo autora (nebo v jeho dílo) proti autoru samému bez jeho osobního svolení, jež zákonným zástupcem nemůže býti uděleno, připouští naproti tomu oproti dědicům exekuci i bez jejich svolení, jestliže dílo již vyšlo. Souhlasně upravena jest otázka ta, pokud jde o exekuci ve právo autorské, v zákoně německém o právu autorském k uměleckým dílům výtvarným a fotografickým z 9. ledna 1907 (§ 14.).

2. O exekuci ve hmotné exemplář díla[4]) ustanovuje ruský civilní řád soudní ve čl. 1412., že komposice nebo překlady, jak rukopisy, tak i tisky — nebyly-li autorem prodány, legovány nebo postoupeny — nemohou prodány býti ve prospěch věřitelů, ani za živa autora nebo překladatele bez jejich svolení, ani po smrti jejich bez svolení dědiců. Čl. 1413 pak ustanovuje, že — když se statky knihkupce prodají na zaplacení jeho dluhů nebo důsledkem konkursu — rukopisy mu náležející spolu s právem je uveřejniti se převedou na kupitele s povinností, splniti všecky závazky relativní, jež převzal jich dřívější vlastník.

Belgický zákon z 22. března 1886 vylučuje z exekuce literární a hudební díla posud nevydaná, dále za života autora díla umělecká jiná, pokud nejsou ještě hotova k prodeji nebo k uveřejnění.

Zákon monacký z 27. února 1889 resp. z 3. června 1896 vylučuje z exekuce literární a umělecká díla, pokud vydána nejsou, anebo k prodeji nebyla přivedena.

---

[4]) Jde tu o zákony jednající explicite o tomto předmětu exekuce. Arciť se v leckterých případech dovoditi dá z ustanovení dotyčných též vyloučení exekuce v určitá oprávnění autorská sama.

Japonský zákon vylučuje z exekuce originál díla za týchž podmínek jako právo autorské samo.

Z výše *sub 1.* citovaného ustanovení § 10. německého zákona o aut. právu k dílům literárním a hudebním patrno, že též exekuce v „dílo“ (čímž rozuměti dlužno zajisté hmotný substrát, na němž, resp. jímž dílo výrazu dochází) jest oproti autoru bez jeho svolení vyloučena; naproti tomu jest přípustna proti dědicům, jestliže dílo vyšlo.

V § 14. německého zákona o autorském právu k dílům umělecky výtvarným a fotografickým se dílo samo z exekuce nevylučuje, arci však vylučuje se v týchž mezích, jak výše vytčeny, exekuce ve formy, desky, kameny aneb jinaká zařízení, jež výhradně určena jsou k rozmnožení díla.

3. Předpisy o exekuci v majetkový výtěžek z reprodukce díla plynoucí obsahuje občanský zákonník portugalský (z r. 1867) ve čl. 597, dle něhož částka připadající autorům z výtěžku vstupného při provozovaných dílech dramatických nemůže býti od věřitelů podnikatele divadelního zabavena. Skoro slovně totéž ustanovuje též čl. 27. autorského zákona v Bolivii (dekret z 13. srpna 1879), jakož i čl. 1172 mexického zákonníka občanského z r. 1883. Italský zákon (čl. 9) vyhražuje autoru resp. dědicům jeho po uplynutí 40 let od uveřejnění díla resp. od jeho smrti po další periodu 40 let tantièmu 5% krámské ceny exemplářů v době té již volnému rozmnožení a prodeji podléhajících a to s předností před jinakými pohledávkami v příčině dotyčných exemplářů.

Naproti tomu výslovně stanoví se přípustnost exekuce v majetkový výtěžek z díla v zákoně finském (naříz. z r. 1880, § 30.), dle něhož po uveřejnění díla nebo zcizení práva nakladatelského připouští se soudní uspokojení věřitelů z peněžitých prostředků, jež by za spis došly. Rovněž zákon uherský (1884) dodává v § 4. protikladem k vyloučení exekuce ve právo autorské, že exekuci vésti lze jen v majetkový užitek, jenž autoru nebo jeho dědicům neb legatářům z oprávněného uveřejnění neb veřejného provozování díla přísluší. Stejně uvádí též výše pod č. 2. cit. zákon brasilský (1898), že jen příjmy z autorských práv plynoucí podléhají zabavení.

B) Jak patrno, vykazuje zákonodárná úprava problému o exekvovatelnosti práva autorského dle jednotlivých zákonů různá odstupnění. Podle míry, jakou se exekuce ve právo autorské připouští, proniká tu celkem čtvery princip (ač ne vždy s plnou důsledností):

1. nejpřísnější zásada naprostého vyloučení exekuce: zákon nizozemský a souhlasně s ním zákon jihoafrické republiky. (Stejné stanovisko zaujala též osnova staršího německého zákona o právu aut. k dílům literárním a hudebním z r. 1870. Dotyčný předpis [§ 44.] sice škrtnut, avšak ne pro věcné pochybnosti o vlastní zásadě.)

2. vyloučení exekuce ve právo autorské, pokud náleží určitým osobám, a to

a) autoru, jeho dědicům neb legatářům: zákon uherský;

b) autoru neb jeho dědicům: zákon rakouský v § 14 odst. 1.;

c) autoru: zákon bavorský (z r. 1865) a brasilský, jakož i — s výhradou případu společenství s neautory — italský (čl. 16., odst. 2), pokud pak jde o právo ku znovu uveřejnění díla, též zákon norvéžský, posléze pak, pokud jde o autora, i oba nové zákony německé;

3. vyloučení exekuce v období před vydáním díla, ať náleží právo komukoli: zákon italský (čl. 17.) arci s výhradou případu společenství s neautory, když autor dílo k uveřejnění již určil; zákon portugalský pro období před publikací resp. provozováním;

4. vyloučení exekuce v období před uveřejněním díla, pokud právo náleží určitým osobám, a to autoru nebo dědicům: zákon norvéžský, s rozšířením i ve prospěch vdovy zákony švédský a finský, s obmezením na osoby dědiců autorových oba zákony německé.

Co se dotýče exekuce ve hmotné exemplále díla, proniká — pokud vůbec zvláštní předpisy tu jsou — tendence chrániti autora v příčině děl ještě nevydaných, při čemž však opětovně setkáváme se s výhradou v neprospěch uměleckých děl výtvarných k prodeji resp. k uveřejnění určených. Stanovisko tomu blízké zaujímá též rakouský zákon v § 14 odst. 2.

Majetkový výtěžek z autorského práva plynoucí zabezpečen jest autoru oproti věřitelům jen v ojedinělých zákonech, a to v míře celkem velmi obmezené (viz výše lit. *A*, čís. 3).

IV. Právo rakouské.

Náležejí sem, jak výše již vytčeno, jednak § 14 zák. aut., jednak § 251. čís. 11. exek. řádu. Dlužno obě normy tyto postupně podrobiti bližší úvaze.

I. Ustanovení § 14. našeho zákona autorského jest výsledkem porad v komissi panské sněmovny, z jejichž usnesení přítomné textování zákona vyšlo. Jak zpráva komisse té svědčí, „byla rozhodnou při tom osobní povaha práva autorského, s níž by v odporu bylo, aby autor exekučními opatřeními svých věřitelů mohl býti donucen odevzdati veřejnosti dílo, jež buď k tomu neurčil, anebo zralým k uveřejnění nepovažuje. Naproti tomu nejeví se to býti zásahem v individuelní právní okruh autorův, nýbrž přípustným sáhnutím k jeho majetkovým právům, propadnou-li exekuci jsoucí tu již rozmnoženiny a napodobeniny díla uveřejněného, díla umělecká k prodeji dohotovená (zahrnujíc fotografie) anebo nároky smlouvami nakladatelskými již získané. Také dědici dlužno bylo ve směru tom propůjčiti stejné právní postavení jako autoru, ježto zůstavitele nejen v příčině jmění představuje, nýbrž povolán jest hájiti též osobní jeho zájmy, jeho literární a uměleckou čest, jakož i ohledy rodinné a momenty šetrnosti.“

Arci nelze si přes tento důrazný projev názorů pro přítomné textování § 14. rozhodných zatajiti, že předpis ten vede v několika směrech k vážným pochybnostem:

1. Co se předem dotýče prvého odstavce § 14., dle něhož vylučují se exekuční a zjišťovací opatření ve právo autorské, „pokud autoru anebo jeho dědicům přísluší,“ narážíme na záhadu, v jakém vztahu jest ustanovení to k § 16., jenž mluví o přípustnosti převodu — ne práva autorského samého — nýbrž výkonu jeho ať obmezeného neb neobmezeného, ať disposicí mezi živými nebo na případ smrti.

Otázka spadá ve problém převodnosti autorského práva cestou singulární sukcesse. Z motivů, totiž ze zprávy ko-

mise panské sněmovny, podává se neklamný úmysl, přivésti v § 16. k platnosti praktický důsledek názoru o právu autorském jakožto právu „sloužícím podstatně též nejvýš osobním a nezcizitelným zájmům autorovým“, — důsledek to nepřevodnosti jeho po osobní stránce smlouvou nebo legátem: „indem zwar die Ausübung der in dem Urheberrechte enthaltenen ausschließlichen Verwertungsbefugnisse überlassen wird (§ 16.), die Urhebereigenschaft selbst aber und die mit ihr zusammenhängenden Vorrechte bei dem Urheber zurückbleiben“. K usnesení tomuto i motivaci jeho výslovně přistoupil i výbor sněmovny poslanecké, tak že jest na jevě význam, jakýž ve sborech zákonodárných s první větou § 16. byl spojován.

Principielní toto stanovisko jest zajisté zejména oproti starším zákonům velmi pokročilým, majíc zřetel také k nemajetkovým zájmům autorovým; tázati jest se však, zda-li došlo šťastného výrazu právě v cit. § 16. Nelze si zatajiti, že při doslovném výkladu jeho docházíme k povážlivým důsledkům. „Směl-li by singulární sukcessor, tedy zejména nakladatel, povždy jen vykonávati právo autorovo, bylo by též trvání tohoto jeho „práva k výkonu“ vázáno trváním práva autora samého, i nastala by tudíž jak ve případě autorova úmrtí bez dědiců (ježto ústav odúmrti se při právu autorském neuznává, § 15.), tak i ve případě vzdání se práva autorského se strany autora neb dědiců jeho povždy též ztráta všech odvozených práv „na výkon autorského práva“, tudíž zvláště též práv nakladatelských. Že by takováto konsekvence v zápětí měla značné ohrožení majetkových zájmů autorových, jest na bílednì: kdož chtěl by pak nabývati od autora práv na rozmnožení a odbyt díla jeho, práv, jejichž existence by ohrožena byla eventualitou buď bezdědičné smrti autorovy anebo jeho vzdání se, — nebezpečenstvím to, proti němuž by se nabyvatel ani smlouvou s autorem nemohl s plnou účinností ochrániti?“[8])

Možno tudíž s hlediska tohoto vítati, že se v zákoně autorském — a to rovněž v ustanovení komisí panské sněmovny jakožto důsledek svrchu zmíněného zásadního pojetí formulovaném —

[8]) Srv. bližší výklad v mé sjezdové práci „O práv. ochraně idealných zájmů aut.“, str. 13 sl.

setkáváme se zněním § 16. odstavci prvému přímo odpírajícím, totiž právě s výše cit. prvou větou § 14., jenž vylučuje autorské právo z exekuce, „pokud přísluší původci nebo jeho dědicům“, obrat to, jenž za nepřípustnosti singulární sukcesse v právo autorské samo by vůbec neměl smyslu.

I podává se z divergence těchto dvou míst opora pro výklad první věty § 16. o sobě jen theoretické ve smysl ten, že přes její doslov pokládati jest také singulární sukcessi ve právo autorské samo za přípustnou, arci však pouze v mezích těch, které srovnávají se s úmyslem zákonodárných činitelů z motivů jasně patrným a též v zákoně, specielně v §§ 14., 16., dále též 7. a 44., nepřímo výrazu došlým. Úmyslu tomuto jest pak přiměřeno dopustiti také singulární exekuci ve právo autorské, arci však s účinky pro nabyvatele jen obmezenými, totiž potud, pokud slouží k ochraně zájmů majetkových; pokud naproti tomu jde o ochranu zájmů immaterialných (individualných a idealných), setrvává právo autorské při autoru resp. jeho dědicích. Nastává tedy singularní sukcessí ve právo autorské jeho účelové rozštěpení: veškerá oprávnění z autorského práva plynoucí přísluší sice jak autoru (resp. dědicům) tak i singularnímu sukcessoru, prvnějším však slouží jen k ochraně zájmů immaterialných, poslednějšímu k ochraně zájmů majetkových.[6])

S hlediska tohoto podává se tudíž pro první větu § 14. výklad, že jde tu vskutku o autorské právo samo, kteréž, slouží-li ochraně zájmů nemajetkových, nemá stiženo býti exekucí. Zájmům nemajetkovým slouží pak právo autorské v osobě autora resp. jeho dědiců povždy; nepřevede-li právo své na sukcessora singularního, chráněny jsou osoby tyto spolu také v zájmech majetkových v příčině díla toho; převedly-li právo to způsobem zmíněným, postrádají sice ochrany majetkoprávní, požívají však dále ochrany zájmů nemajetkových.

---

[6]) Ku shodnému výsledku ve výkladu §u 16. aut. zák. dochází, ač ne touž cestou, *Rabel* v Grünhutově časopise sv. 27 (1900), zejm. str. 82 sl. — Již pro starší právo rakouské hájí nauku o nepřevodnosti „osobní“ stránky autorského práva zejména *Anders*: „Beiträge zur Lehre vom liter. und artist. Urheberrecht“ (1881), v české literatuře *Kadlec*: Provozovací právo k dílům dramat. a hudebním (1892), zejm. str. 52 sl.

I jest pak § 14. odst. 1. vůči stanovisku tomuto zcela důsledným, vylučuje z dosahu exekuce právo autorské, „pokud autoru resp. jeho dědici přísluší," pokud jest totiž právem — se zřetelem k účelu svému — též nemajetkovým. Naproti tomu vůči nástupci singulárnímu zajisté obmezení toto místa nemá; argumentum a contrario tu plně dopadá, a důsledně vůči zásadnímu pojetí ku předpisům zmíněným vedoucímu dlužno bude připustiti exekuci oproti singulárnímu sukcessoru též v autorské jeho právo samo — vždyť v osobě jeho redukováno se jeví na právo ryze majetkové.

2. Tázati jest se, zda-li první věta §u 14. osvědčuje své ostří ve prospěch autora a jeho dědiců také při exekuci vedené proti osobám třetím, tedy zejména při exekuci v autorské právo singulárního sukcessora, jejíž postupem by hrozil zásah v autorské právo při autoru resp. jeho dědici zůstalé. Otázka jest praktickou, na př. tenkráte, kde za vnucené správy práv nakladatelských nebo se strany exekučního vydražitele práva rozmnožovacího a odbytového se přistupuje k vydání díla ve změněné podobě, ve zpracování a pod., nebo kde exekucí v autorské právo singulárního nástupce postupuje se přes meze práv jím nabytých, tak na př., když autor zcizil své autorské právo s obmezením na určitý způsob, určité podmínky vydání, uveřejnění, rozšíření díla atd.[7])

Ve případech takovýchto jsou tu pro autora resp. dědice jeho předem na snadě podmínky pro odpor ve smyslu §u 37. exek. řádu, tedy pro t. zv. žalobu excisní, kteráž zajisté opírati se může také o t. zv. práva ku statkům nehmotným.[8]) Tato ochrana přísluší tudíž autoru již dle obecných zásad práva exekučního vůbec beze vztahu k §u 14 zák. aut.

Jádrem otázky svrchu položené jest však, zda-li princip o vyloučení autorského práva z exekuce, tedy zásada o nedotknu-

---

[7]) *Schmidl* (Urheberrecht), str. 130 a pozn. 5., právem poznamenává oproti *Rablovi* (l. c. str. 142), že vydražitel může exekvované právo vykonati jen s obmezením, jež vázala exekuta.

[8]) Srv. o této ochraně *Ottův* Soustavný úvod ve studium č. i. s. I. § 38. str. 179 sl., dále nejnověji *Hora* Processní úprava kollise nároků § 13 (Odpor v exekuci). Specielně o přípustnosti odporu v základě práv ku statkům nehmotným zmiňuje se *Hora* na str. 118 k pozn. 19.

telnosti tohoto práva, pokud toto autoru neb dědicům přísluší, chrání osoby tyto také v exekuci proti jiným vedené. Byla by to ochrana mnohem vydatnější než prostředek § 37. ex. ř., účinnou se stávajíc již z povinnosti úřadu, jakmile by podmínky její staly se soudu, a to jakýmkoli způsobem, patrnými.[9])

Máme za to, že ochrana právě vytčená není §em 14. zahrnuta. V motivaci se výslovně mluví o opatřeních věřitelů autorových a předpokládá se tudíž v případech §u 14., že jedná se tu o exekuci proti autoru resp. jeho dědicům vedenou.[10]) Nelze arci přehlédnouti, že znění §u 14. o sobě by nevylučovalo extensivní výklad ve směru výše vytčeném. Každým způsobem doporučuje se otázku tu v zákoně přesně řešiti. (Srv. níže výklad sub V. čís. 5.)

3. První věta § 14. vzbuzuje pochybnosti v dalším ještě směru, totiž co do svého dosahu: zda-li vyloučeno jest jí v mezích výše vytčených pouze vedení exekuce ve právo autorské jako objekt exekuční, či brání-li také i tomu, aby exekučně vynuceno bylo na autoru resp. dědici jeho jednání mající ráz autorsko-právní disposice dílem.

Znění zákona „Das Urheberrecht . . . kann durch Executions- oder Sicherstellungsmaßregeln nicht getroffen werden" není dosti určité. Motivace (srv. výše) rovněž nepodává opory spolehlivé. I dlužno zodpověděti otázku naši z tendence zákonné normy samy; z té zamlouvá se pak užší její pojetí, obmezující applikaci odstavce 1. v § 14. na exekuci ve právo autorské jako exekuční objekt, tedy na případ, kde má nuceným výkonem (event. zcizením) práva autorského docíleno býti uspokojení peněžné pohledávky exekventovy. V tomtě se právě shledává příkrá nesrovnalost, aby se ryze majetkovému zájmu věřitelově obětovaly nemajetkové zájmy autorské, jež zákonodárce při autoru resp. dědicích jeho (arci výhradně) předpokládá. Jde-li naproti

---

[9]) Byla by to pak ochrana, jakéž se dostává exekutu na př. v § 251. exek. řádu. — Oba způsoby ochrany mohly by ostatně i konkurrovati. Srv. *Hora* l. c. str. 115, pozn. 5.

[10]) V motivech komise panské sněmovny k §u 14. se praví: „Mit dieser (t. j. persönlichen Natur des Urheberrechtes) würde es in Widerspruch stehen, wenn ein Urheber durch Exekutionsmaßregeln seiner Gläubiger gezwungen werden könnte, ein Werk der Öffentlichkeit zu übergeben etc."

tomu o donucení autora k autorské disposici dílem jeho, tedy zejména o factum praestandum, není tu již tak příkrého konfliktu zájmového; vždyť zde donucuje se autor k jednání, k němuž se zavázal, kde tedy sám již — závazek dotyčný přejímaje — zájmy svými i nemajetkovými disponoval.[11]) I není tedy § 14. zák. autorského překážkou, aby nakladatel exekucí domohl se na autoru odevzdání dohotoveného rukopisu díla literárního, aby podnikatel koncertu vymohl na skladateli nuceným odnětím rozepsané jím partitury hudební jeho skladby, aby pořadatel výstavy umělecké, jenž s výtvarníkem uzavřel smlouvu o vystavení některých uměleckých děl, exekucí ad factum praestandum donutil umělce k výběru děl oněch na výstavu.[12]) Ano dlužno zajisté exekuci připustiti i k vymožení určitých změn na díle, k nimž se autor nakladatelskou smlouvou zavázal, a kteréž zvláštní tvůrčí činnosti nevyžadují. Meze pro přípustnost exekuce v případech takovýchto podají se, jak za to máme, pouze z § 354. exek. ř., kdež se předpokládá, že výkon dotyčný, o jehož nucené vymožení jde, „závisí výhradně na vůli zavázaného". Tvorba duševní sama není zajisté ryzím aktem vůle; vůlí mohou se sice duševní schopnosti — intellektuální a citové — uvésti v činnost směrem ku tvorbě literární a umělecké, výsledek tvorby té však závisí na povaze a síle schopností těch, nikoli o sobě na vůli tvůrcově. K vymožení disposicí autorských,

---

[11]) Srv. *Pospíšil*: Výklad zák. o právu autorském (1908) str. 91.

[12]) Arci předpokládati jest tu vesměs, že jde o disposici dílem již h o t o v ý m; donucení autora ku z h o t o v e n í díla nebo i jen dohotovení díla započatého, jest zajisté vyloučeno, a to s hlediska hned níže v textu vytčeného. Netřeba tu dovolávati se §u 14. (jenž ostatně dle našeho názoru sem vůbec nedopadá). — Jinak J. a F. *Allschul* (Allg. Ger. Ztg. 1900 str. 142), kteří § 14 vztahují i na případy v textu pod č. 3. uvažované. Příklad jimi uvedený, že autor, jenž zavázal se podnikateli divadelnímu k dodání dramatického díla, zdráhá se hotové již dílo dodati, shledávaje, že podnikatel nedisponuje způsobilými silami — bude dlužno řešiti s jiného hlediska, totiž ze smluvního poměru mezi účastníky. Prostředkem ochranným by tu mohla býti event. exceptio non adimpleti contractus resp. konvenční pokuta neb odstoupení od smlouvy. Arci positivní úprava smlouvy nakladatelské a smluv jí příbuzných jest v našem právu nedostatečná, a nepatrí-li se autor pro podobné eventuality zvláštními podmínkami smlouvy, bude chráněn měrou nedokonalou. (Podrobný výklad specielně v příčině smlouvy o provozování dramat. díla podává *Kadlec*: Provozov. právo str. 52 sl.)

kteréž a pokud mají zmíněný ráz duševní tvořivosti, nebude lze tudíž exekučních prostředků §u 354 (vazba, peněžité pokuty) použiti; v tom směru jeví se býti exekuce již s hlediska obecných podmínek tohoto postupu exekučního vyloučenou.[13])

4. Přistupujeme ke druhému odstavci §u 14. Vyslovuje se jím přípustnost exekuce také proti autoru a jeho dědicům v příčině tří skupin exekučních objektů, a to

A) jsoucích tu rozmnoženin a napodobenin díla již uveřejněného,

B) uměleckých děl výtvarných k prodeji dohotovených,

C) majetkoprávních nároků z práva autorského nabytých.

Tázati jest se předem, jaký jest principielní dosah tohoto ustanovení. Na první pohled mohlo by se zdáti, že jde tu o přímé výjimky vůči odstavci prvému, tedy o případy, kde připouští se exekuce i v autorské právo samo, třebas přísluší autoru nebo jeho dědicům. Obsah předpisu toho brání však pojetí takovému: mluvíť se v něm o hmotných exemplářích díla resp. o pohledávkách z autorského práva nabytých, tedy o exekučních objektech zcela různých než autorské právo samo.

Jaký to pak význam přísluší tomu, že se exekuce výslovně připouští v objekty tu vytčené? Z obecných norem by o sobě zajisté nepodávalo se vyloučení jich z exekuce, a nebylo by tudíž s hlediska toho vytčení takového potřebí. I vzchází se zřetelem k tomu prakticky důležitá otázka, zdali a pokud jest tu na místě závěrek a contrario.

Budeme moci říci, že jinaké objekty resp. nároky autorovy, které vůbec vykazují jakýs genetický vztah k autorskému jeho právu, jsou vyloučeny z exekuce? Zajisté bychom tím zašli příliš daleko. Potřebí tu bude uvážiti, které to momenty přiměly zákonodárce k tomu, že vůbec zabývá se úpravou zájmového konfliktu co do exekučních objektů výše uvedených, jakož

[13]) Ve výsledku souhlasně *Neumann*. Komm. z. Exec. O., str. 967 k pozn. 8. s argumentací však odchylnou: „weil sich nie mit Gewißheit feststellen läßt, daß der Verpflichtete die bei der Handlung anzuwendenden besonderen Fähigkeiten hat, indem der Verpflichtete den Mangel derselben durch ungenügende Ausführung der erzwungenen Handlung dartun könnte."

i zvláště, proč rozhoduje rozpor ten za podmínek v zákoně vytčených proti autoru ve prospěch exekventa?

A tu není zajisté pochyby, že zvláštní vytčení přípustných objektů exekučních oproti autoru a jeho dědicům děje se v odst. 2. §u 14 se zřetelem k tomu, že jedná se tu o konflikt majetkových zájmů exekventových se zájmy autorskými, a to po případě nejen majetkovými, nýbrž také individualnými resp. idealnými; vždyť také tyto mohou doznati citelné poruchy nucenou disposicí exempláři díla resp. hmotným výtěžkem z duševní tvorby plynoucím.[14]) Jest to zájmový rozpor, třeba ne totožný, tož přece blízký konfliktu v odstavci p r v é m §u 14 upravenému, tak že by na snadě bylo otázky tu vzcházející zásadně stejně řešiti. Kdežto však případ odstavce prvého rozhodnut ve prospěch exekutův (autora resp. jeho dědiců), zaujal zákonodárce v odst. 2. §u 14 stanovisko exekventovo; rozhoduje zde totiž v neprospěch autora resp. jeho dědiců, a to ve případě lit. *C*) — ježto jde o pouhé m a j e t k o v é nároky z autorského práva vzešlé — naprosto, ve případech pak lit. *A*) a *B*) jen za určitých bližších podmínek, jež uznány jim dosti závažnými k postlokaci zájmů autorských vůči zájmům exekventovým. Ve případě lit. *A*), t. j. při jsoucích tu rozmnoženinách a napodobeninách, jest podmínkou nastalá již r e p r o d u k c e díla spolu s jeho u v e ř e j n ě n í m, ve případě lit. *B*), t. j. při exemplářích uměleckých děl výtvarných, d o h o t o v e n í j i c h k p r o d e j i; jsou to akty, kteréž — jak v častých případech zajisté souditi možno — osvědčují rozhodnutí oprávněného disponovati zájmy individualnými resp. idealnými ve prospěch rozšíření díla resp. docílení majetkového výtěžku, buď že se oprávněný při tom poruchy zájmů oněch vůbec snad neobává

[14]) Zejména může býti autor citelně dotčen nuceným uveřejněním exemplářů díla, na př. veřejným vystavením díla výtvarného v milieu nebo osvětlení jeho dojem ničícím, nebo v nevhodné době, za nepřiměřené vstupné atd., rozšířením rozmnoženin liter. nebo uměleckého díla podniky k tomu nekvalifikovanými, za příliš vysokou nebo naopak zase příliš nízkou cenu, odbytem díla ve spojení s jinými produkty bezcennými a j. v. — Také při exekuci ve hmotný výtěžek z díla plynoucí jest na snadě reakce na immateriálné zájmy autorské. J. a F. *Altschul* d. c., 1[illegible] poukazují právem k tomu, že exekuce taková duší tvůrčí snahu autorovu. Stejně zajisté ochromuje i jeho péči o působivost díla v jeho reprodukci, v jeho provozování a pod.

anebo že je zmíněným prospěchům in concreto obětuje. Pojímajíce 2. větu §u 14 pouze jako konkretní výraz zásadního stanoviska právě vytčeného, docházíme logickým výkladem ustanovení toho k těmto závěrkům v příčině exekuce ve hmotné exempláře díla autoru náležející:

a) nedostává-li se vůbec projevu autora, disponujícího zájmy immaterialnými ve prospěch zájmů majetkových, jest oproti němu exekuce také ve hmotné exempláře díla (a to ať originály, ať reprodukty) vyloučena (argum. a contrario z 2. odst. §u 14);

b) projevy v zákoně vytčené, t. j. reprodukce díla a jeho uveřejnění, jakož i dohotovení uměleckého díla výtvarného k prodeji, jsou povždy disposicemi takovými, a mají za následek exekvovatelnost zmíněných objektů, t. j. v případě lit. *A*) reproduktů, ve případě *B*) i originálů;

c) avšak i jiné projevy, pokud se jimi disposice sub *a*) zmíněná nepochybně, a to při nejmenším s touž rozhodnosti manifestuje jako ve případech zákonem vytčených, povedou k exekvovatelnosti exemplářů děl ať literárních ať uměleckých, také oproti autoru samému resp. jeho dědicům;[15])

d) co do originálů děl všeho druhu, literárních, uměleckých i fotografických, není pouhé uveřejnění díla o sobě již dostatečným momentem exekvovatelnost zakládajícím (arg. a contrario z případu lit. *A*); zákon mluví tu výslovně o rozmnoženinách a napodobeninách, rozhodným tu jest vedle uveřejnění díla moment provedené reprodukce);

e) co do originálů děl literárních, hudebních a fotografických nestačí k exekvovatelnosti jich proti autoru a jeho dědicům již pouhé dohotovení jich k prodeji (arg. a contrario z případu lit. *B*): zákon mluví tu jen o uměleckých dílech výtvarných; zvláštní toto vytčení nemělo by smyslu, kdyby i jiná díla sem náležela).

---

[15]) Zda-li má dotyčná disposice autora (resp. jeho dědiců) tento dosah, dlužno posouditi s bedlivým zřetelem ku konkretní situaci. Příkladem disposice takové jest zajisté dobrovolné zřízení zástavního práva k dotyčným exemplářům.

Uvědomivše si principielní význam a důsledky normy §u 14 odst. 2., obrátíme se ku bližší úvaze jeho obsahu, a to postupně dle tří skupin exekučních objektů jím vytčených, jak výše pod čís. 4. uvedeny.

Ad lit. *A*) „Jsoucí tu rozmnoženiny a napodobeniny díla již uveřejněného" jsou přípustným objektem exekučním ve směrech výše vytčených. „Rozmnoženinami" rozuměti jest předměty, jimiž reprodukuje se dílo duševní způsobem smyslově seznatelným, a to ať podle originálu díla, totiž exempláře, na němž resp. jímž dílo poprve výrazu zevnějšího došlo, nebo podle jiné rozmnoženiny. „Napodobeninou" rozumí se jednak rozmnoženiny díla uměleckého výtvarného, jednak však i reprodukce, jež od originálu se uchylují způsobem tvorby resp. postupu uměleckého; tak na př. jest napodobeninou rytina dle olejomalby, plastická reprodukce v jiné látce, v jiném rozměru, dále vůbec fotografické reprodukce uměleckého díla výtvarného. Nesejde na tom zajisté také s hlediska předpisu našeho, zdali reprodukce takovéto zhotoveny jsou mechanicky nebo manuelně, nesejde též na tom, zdali jde o reprodukce jednotlivé či ve větším množství zhotovené.

„Uveřejněním" díla rozuměti jest každou činnost nesoucí se k tomu, aby dílo stalo se přístupným seznání libovolných osob třetích; jest to pojem širší než „vyjití" díla ve smyslu §u 6 aut. zák., ježto zahrnuje také i výklad díla k veřejnému nahlédnutí, veřejnou recitaci díla literárního, veřejný přednes přednášky, veřejné kinematografické provedení pantomimy nebo skioptické zobrazení uměleckého díla výtvarného resp. fotografického.

Jak již výše při výkladu o principielním významu 2. věty §u 14 vytčeno, jest spatřovati moment v našem případě exekvovatelnost objektů dotčených i proti autoru odůvodňující v d i s p o s i c i jeho zájmy autorskými i nemajetkovými; z toho plyne nutkavě požadavek, že jak reprodukce díla tak i uveřejnění jeho musilo státi se s v ů l í autora resp. dědice jeho, tedy buď jím samým nebo aspoň s jeho svolením; reprodukce resp. publikace díla bez vůle jeho nastalá by — pokud nepřistoupilo dodatečné schválení — nezakládala účinků dotčených.[16])

[16]) Podmínkou exekvovatelnosti reproduktů jest zde tedy autorova disposice jednak r e p r o d u k č n í, jednak p u b l i k a č n í. Prvjmeno-

Otázkou jest dále, jaké důsledky podávají se pro autora (resp. dědice jeho) z vedení exekuce za podmínek těchto dle zákona přípustné, zdali totiž může býti exekuce provedena v rozmnoženiny i napodobeniny jako objekty hmotné usque ad finem, tedy od zabavení až do exekučního prodeje, třebas by se akty těmi zasahovalo v autorské právo autorovo samo; výhradné jeho právo uveřejňovací zůstává tu sice nedotčeno (vždyť dílo musí již býti uveřejněno), rovněž právo rozmnožovací jest již zákonnou podmínkou ochráněno, ježto jenom reprodukce „tu jsoucí" (vorhandene) podléhají exekuci; naproti tomu v právo rozšiřovací čili t. zv. právo odbytu (Vertriebsrecht) by provedením exekučních kroků snadno mohlo zasaženo býti: jednak již prodejem exekučním samým, jednak pak event. rozšířením reprodukcí se strany nabyvatele, zejména na př. vydražitele zásoby rozmnoženin. I jest se tedy tázati, zdali značí předpis §u 14 odst. 2. také ve svých důsledcích průlom v zásadu o nedotknutelnosti autorského práva samého v osobě autorově, či zdali připustíme exekuci na hmotné exempláře díla jen v mezích nedotknutelnosti této, tak že by jen takové kroky exekuční byly přípustny, jež nespadají v pojem „rozšíření" čili „odbytu" díla dle zákona autorského a zejména vydražitel rozmnoženin by nenabýval práva exempláře vydražené dále po živnostensku šířiti.

Máme za to, že prvnějšímu názoru přísluší přednost. Jaké hodnoty byl by předpis náš obmezen jsa po rozumu názoru druhého? Kdo byl by ochoten, zakoupiti na př. zásoby rozmnoženin neb napodobenin, kdyby neměl míti práva dále je za úplatu zci-

---

vané nedostává se na př. při rozmnoženinách zhotovených za podmínek rozmnožovacích licencí dle §ů 25. resp. 33. čís. 4., §u 39. čís. 2. nebo §u 41. č. 1. beze svolení autora, předpokládajíc, že jsou v autorově vlastnictví (na př. reprodukce zhotovená pomocníkem z materiálu autorova, ale bez vůle jeho): takové exempláře tudíž, pokud jsou ve vlastnictví autora resp. jeho dědiců, exekuci nepodléhají, třebas dílo došlo již uveřejnění. Naproti tomu autorem nebo s jeho vůlí (třebas bez úmyslu odbytu) zhotovené jednotlivé rozmnoženiny díla uveřejněného, jsou exekvovatelny. (*Schmidl*, Urheberrecht str. 130 vylučuje i tyto z exekuce.) — Případy této skupiny A. mají praktický význam zejména při vlastním nákladu autorově nebo v příčině rozmnoženin, jež nakladatel autoru k disposici dává. (Viz *Pospíšil*, Výklad str. 89.)

zovati? Chtěl-li zákonodárce přípustností exekuce v exemplíře díla alespoň za jistých bližších podmínek vyhověti zájmům exekventovým přes kollidující zájmy autorské, jednal by zajisté nedůsledně, kdyby obmezoval exekuci tu v rozhodném právě postupu — totiž při zpeněžení objektu exekučního — nedotknutelností autorských oprávnění. I podává se tedy z §u 14 odst. 2. — ač jedná o exekuci v exemplíře díla duševního jako objekty hmotné — prostředečně, tedy jako d ů s l e d e k jeho nicméně v ý j i m k a z e z á s a d y §u 14 odst. 1. o nedostupnosti autorského práva autorova kroky exekučními. Arci dopustíme tu průlom zásady této, jen pokud se jako n u t n ý d ů s l e d e k z ratio legis druhého odstavce podává: dále zajisté nelze jíti, a nebude pokládati za přípustny jakékoliv kroky další, pokud by jevily se býti zásahem ve výhradná autorská oprávnění autora resp. jeho dědiců.[17])

---

[17]) J. a F. *Allschul* (l. c. str. 140) prohlašují oprávnění vydražitele k odbytu exemplářů za důsledek práva vlastnického, jenž sám sebou pak vede k obmezení autorského práva. Jest to však zcela zvrácené pojetí o poměru mezi právem vlastnickým a autorským. Jsou to práva, jež vztahují se ku zcela různým objektům: ono ku konkretní hmotné věci, toto k nehmotnému objektu, totiž k abstraktnímu, myšlenkovému obsahu díla duševního, kteréž arci pomocí hmotných předmětů se může státi jiným osobám seznatelno. Kvalita jakéhos jednání jakožto výkonu vlastnického práva nevylučuje nikterak možnost, že jest zároveň flagrantním porušením cizího práva autorského, a nikterak arci porušení toho neomlouvá. Věta „qui suo jure utitur, neminem facit injuriam" (ve své generalisaci vůbec pochybená) tu naprosto nemá místa.

Ovšem dopustiti jest jakožto důsledky exekuce zasahující v samo právo autorské jen ony kroky, které jeví se býti in concreto účelnými k uspokojení exekventa podle zásad řádu exekučního, při čemž zajisté bude soud míti zřetel k tomu, aby zájmu autorských — pokud toho účel exekuce nepodmiňuje — nebylo se dotýkáno. Exekuce v rozmnoženiny díla hudebního resp. dramatického může tudíž vésti i k odbytu exemplářů exekvovaných proti vůli autora, nikoli však ku zpeněžení díla provozováním. Otázku, zda-li vydražitel rozmnoženin díla již uveřejněného nabude práva dílo v y d á t i, t. j. knihkupecky resp. nakladatelsky rozšířiti, nelze bèze všeho jak J. a F. *Allschul* str. 149 činí, popříti, jsou-li předmětem exekuce rozmnoženiny toho množství a takového způsobu, že jeví se býti k „vydání" schopnými a hotovými, pak nabude vydražitel zajisté též práva vydavatelského, postup exekuce konkretní situaci přiměřený vede tu právě ke hlubšímu zásahu ve výhradné autorovo právo odbytu, než tomu

Ad lit. *B*) „Díla umění výtvarných k prodeji dohotovená“ mohou býti postižena exekucí i proti autoru resp. jeho dědicům. Kdežto ve případě předcházejícím jednalo se o reprodukce díla, praví zákon tuto zcela všeobecně „díla umění výtvarných“; z kvalifikace, že musí býti „k prodeji dohotovená“, jest, jak ostatně již z celého kontextu, patrno, že jde tu o hmotné exempláře děl uměleckých výtvarných, při čemž ovšem pochybno býti může, zda míní se tím jen originály díla či také i jeho reprodukce. Jisto arciť jest, že originály sem každým způsobem spadají, a budeme tudíž též v následujícím míti originály na zřeteli, zůstavujíce otázku stran reprodukcí výkladu pozdějšímu.

Dílo musí býti „k prodeji dohotoveno“. Se zřetelem k tomu, co výše o základním principu předpisu našeho uvedeno, pojímati jest požadavek tento se subjektivního hlediska autorova. Jak co do úmyslu zcizovacího, tak i co do stupně „hotovosti“ díla, jest hleděti ku psychickým momentům autorovým. Jde tu o facta interna, jež dlužno bude prokázati z projevů autorových, resp. vůbec ze zachování se jeho, jež vzhledem k poměrům tu jsoucím dopouští bezpečný úsudek o tom, že dílo k prodeji dohotovil. Z účelu předpisu toho respektovati autorovy zájmy individualné resp. idealné plyne, že rozhodnou musí zůstati tu ryze dispositivní vůle autorova; ano i změna projevu autorem již učiněného bude rozhodnou, ježto může autor bližší úvahou dojíti — přes to, že dílo již jako dohotovené k prodeji určil — zase k názoru opačnému, i měla by tedy změna taková za následek vyloučení oněch exemplářů z exekuce. Jen zcela zřejmá chikana autorova — případ to nesnadno prokazatelný — by ve případě takovém exekuci nezabránila.

Stejně jako sub lit. *A*), budou také v našem případě průběhem exekuce přípustnými i takové akty, jež zasahují v samo autorské právo autorovo: bude totiž dlužno, pokud to normalní postup řízení exekučního vyžaduje, též proti autoru resp. jeho dědicům dopustiti uveřejnění díla, jehož exemplář ku pro-

tak jest při exekuci jen menšího počtu nebo jednotlivých rozmnoženin. Nelze pochybovati dále, že vydražitel rozmnoženin resp. napodobenin bude moci je také veřejně vystaviti; tu však vůbec nejde o zásah ve právo autorské, ježto autoru díla uveřejněného (a to se tu právě předpokládá) výhradné právo vystavovací vůbec nepřísluší.

deji dohotovený veřejnou dražbou se prodává, jakož i zásah ve výhradné autorovo právo odbytu. Významným bude zásah tento při originalních prostředcích rozmnožovacích. Srv. níže pozn. 19.

Zbývá ještě zodpověděti otázku, zdali stejně jako „dohotovení k prodeji" působí exekvovatelnost uměleckých děl výtvarných také již uveřejnění díla resp. projevený autorem úmysl k uveřejnění se nesoucí.[18]) Máme za to, že nikoli. Moment tento rozhodným jest pouze pro exekvovatelnost objektů skupiny lit. *A*), tedy v příčině uměleckých děl výtvarných jen, pokud jde o rozmnoženiny resp. napodobeniny, naproti tomu v příčině originálů díla rozhodným byl pro zákonodárce v poměru k autoru a jeho dědicům osvědčený jejich úmysl originál úplatně zciziti: takové exempláře podléhají exekuci, i když dílo není uveřejněno; naproti tomu dlužno zajisté souditi, že originály k prodeji *ne*určené z exekuce jsou vyloučeny, třeba byly již uveřejněny. Jest to také i přiměřeno: Autor učinil dílo své již přístupným veřejnosti, na př. veřejným vystavením originálu, nicméně nehodlá z něho těžiti, nýbrž jej ve vlastních rukou podržeti a může míti vážný individualný zájem v tom, aby originál nedostal se exekucí v ruce libovolného nabyvatele.

Stran nadhozené svrchu otázky o zařadění též napodobenin uměleckých děl výtvarných v skupinu exekučních objektů lit. *B*) setkáváme se zhusta s názorem, že pouze originály sem náležejí, kdežto reprodukce spadají v skupinu prvou. Že tam spadají, jest arci nepochybno, zbývá však se tázati, zdali nenáležejí zároveň i do skupiny druhé. Doslov zákona toho nevylučuje, a základní myšlenka jeho tomu svědčí: je-li dohotovení k prodeji při originálu uměleckého díla výtvarného, třebas ještě neuveřejněného momentem přípustnost exekuce zakládajícím, tím více připustíme týž důsledek při napodobeninách k prodeji dohotovených, třebas dílo ještě uveřejněno nebylo, v takovémto právě případě

[18]) *Rabel* l. c. str. 132, 153 sl. soudí, že ustanovením v skupině B dopuštěna exekuce výslovně i v samo autorské právo autora resp. dědiců jeho, a to od té doby, kdy projeven jim úmysl uměl. dílo prodati anebo — což prý tomu rovnati dlužno — třebas jen uveřejniti. — Důvody proti názoru tomu svědčící vytčeny blíže v mé práci sjezdové (O pr. ochraně idealných zájmů str. 23 sl.

by tu podmínek skupiny lit. *A*) vůbec nebylo, ježto se tam předpokládá nastalé již uveřejnění díla.[19])

Se zřetelem k oběma skupinám objektů sub *A*) a *B*) vytčených vzchází ještě otázka, zdali zásady výše vytčené co do mezí exekvovatelnosti hmotných exemplářů díla platí také oproti singulárnímu sukcessoru ve právo autorské, či je-li vůči němu exekuce v objekty ony, pokud mu náležejí, naprosto volnou. Pokládáme de lege lata poslednější názor za správný. Vytčení mezí, v nichž jest exekuce přípustna, stalo se v §u 14 odst. 2. pro poměr proti autoru a jeho dědicům, právě, poněvadž při nich — jak již z odstavce prvého patrno — zákonodárce praesumuje autorské zájmy nemajetkové, zvláštní ochrany zasluhující. Singulární sukcessor není ani co do práva autorského proti exekuci chráněn, tím méně chráněn bude co do hmotných

---

[19]) Kam náležejí díla fotografická? Není pochyby, že rozmnoženiny také fotografických děl spadají pod skupinu A. Avšak i co do skupiny B. svědčí motivace kommisse panské sněmovny zcela zřejmě přípustnosti jejich subsumpce: „zum Verkauf fertiggestellte Kunstwerke (mit Einschluß der Photographien)". — Ovšem jest se tázati, zda-li vydražitel originálu díla fotografického bude moci dílo to fotograficky rozmnožovati? Vždyť originál, původní to citlivá deska (matice), obraz zachycující, nemá samostatné hodnoty názorové, nýbrž jen hodnotu jakožto nutný prostředek ku zhotovení rozmnoženin (kopií). Otázka táž vzchází také pro umělecky-výtvarné desky rytinové, kameny lithografické a pod. Po našem soudu netřeba se tu (jak J. a F. *Altschul* str. 150 činí) lekati přílišného zásahu ve výhradné rozmnožovací právo autorovo, a dlužno přiznati vydražiteli i právo rozmnožovati dílo prostředky oněmi, ano i rozmnoženiny odbývati: Arci však bedlivě jest na zřeteli míti podmínku pro přípustnost exekuce té, t. j. dohotovení oné originalní desky k prodeji. Tento autorův úmysl desku samu prodejem zciziti, musí býti právě v takovémto případě tím bezpečněji prokázán, čím vzácnějším vzhledem k těmto objektům bývá. — Připomenouti jest tu též ustanovení §u 18. odst. 2. (jednající arci o dobrovolném zcizení), že převodem rozmnožovacího prostředku pokládá se také právo rozmnožovací za převedené. — V příčině fotografií jest poznamenati, že zcela stranou zůstává otázka o ochraně individualného práva osoby fotograficky zobrazené uznaného v §u 13. odst. 2. zák. aut. Nelze pochybovati, že postupem exekuce může dojíti k porušení práva toho; tu pak zajisté přiznati bude osobě zobrazené právo odporu dle §u 37. ex. ř. — O zmíněném individualném „právu k vlastnímu obrazu" pojednává nejnověji K. *Flieder* v Právníku 1910 str. 509, 545 sl.

exemplářů díla, třebas se postupem exekuce v ně vedené i v jeho oprávnění autorská zásahuje.

Otázku další, zdali ochrany ze 2. odstavce §u 14. resultující účasten jest autor resp. jeho dědic též při exekuci vedené proti osobě třetí, jež jest vlastníkem hmotných exemplářů díla, zodpovíme s hlediska stejného, jako obdobnou otázku výše pod čís. 2. stran prvého odstavce §u 14. položenou. Zajisté, že budou moci osoby dotčené také tuto brániti se odporem dle §u 37. exek. řádu o autorské právo se opírajícím; z povinnosti úřadu se jim však ochrany zvláštní nedostane.

Ad lit. *C*) Pod „alle kraft des Urheberrechtes erworbenen vermögensrechtlichen Ansprüche" náležejí v popředí nepochybně nároky, jež autoru vzcházejí ze smluv o úplatném použití díla osobami jinými, zejména tedy ze smlouvy nakladatelské, a to bez rozdílu, af jde při tom o převod práva autorského, nebo jen o pouhou úplatně zřízenou licenci, af záleží aequivalent v částce fixní, či v tantiémě. Obmezení, jež co do příjmů autoru připadajících za provozování dramatického díla stanoví některé zákonodárství cizí, jest rakouskému právu neznámo.

Vedle nároků na úplatu za používání díla náležejí mezi výše vytčené exekvovatelné objekty zajisté i nároky majetkové, vzcházející z porušení autorského práva; jest to při rušebném činu nezaviněném nárok na vydání obohacení, při vině rušitelově však i nárok na náhradu škody a ušlého zisku, jakož i na částku peněžitou jakožto aequivalent za porušení zájmů nemajetkových dle §§ 57, 60, 61 zák. aut.

II. Další normou, z níž podávají se meze pro vedení exekuce oproti autoru, jest § 251 čís. 11 exek. ř., výše v pozn. 1. citovaný. Vyloučeny jsou dle ustanovení toho z exekuce „*dopisy a jiné spisy dlužníkovy*". Z hlediska práva autorského přicházejí tu v úvahu dopisy resp. spisy, pokud jeví se obsahem svým býti dílem autorské ochrany účastným; tu jest spis, zde správněji rukopis z exekuce vyloučen. Tázati jest se arci, co znamená zde genitiv „des Verpflichteten" značí to pouze autorskou provenienci, či prostě vlastnictví hmotné, nebo snad subjektivní připojení autorského práva k dílům „spisy" oněmi vyjádřeným?

Z doslovu by se zamlouvalo pojetí objektů oněch jako věcí dlužníku (exekutu) náležejících; arci z ratio legis — šetřiti indi-

vidualní sféry dlužníkovy — plyne při nejmenším též genetický význam slov zmíněných, a bude dlužno pokládati za vyloučeny z exekuce dlužníkovy písemnosti od něho sama pocházející. I poskytne tedy ustanovení § 251 č. 11 vydatné ochrany autoru exekucí stihanému v příčině rukopisů jeho děl literárních resp. hudebních, jež by arci jinak jakožto objekty hmotné nebyly za všech podmínek z exekuce vyloučeny.[20])

Vyloučeny jsou dále dle §u 251. č. 11. z exekuce „obrazy rodinné". Není pochyby, že také toto ustanovení může in concreto poskytnouti vydatné ochrany autorským zájmům, a to vydatnější než § 14. odst. 2. Pod pojem „rodinných obrazů" spadají portréty osob ve vztahu rodinném ke dlužníkovi jsoucích, a to zajisté bez rozdílu, zda jde o umělecká díla výtvarná[21]) či o fotografie. I bude tu chráněn v zájmech autorských nejen dlužník, jenž sám jest náhodou zhotovitelem obrazů těch, nýbrž se zřetelem k §u 13. aut. zák. též ten, kdo je za úplatu objednal, resp. jeho dědic. Poznamenati jest, že tu ani projevený úmysl zcizovací se strany vlastníka (resp. zároveň nositele autorských práv) není překážkou pro použití předpisu toho.[22])

V. Souhrnný přehled s úvahou de lege ferenda.

I. Srovnáme-li normy v zákonodárství rakouském problému našeho se týkající se všeobecným jeho vymezením výše pod čís. II. vytčeným, seznáváme, že specielní, t. j. od obecných

[20]) Srv. *Neumann*: Exekutionsordnung (1900) str. 66, pozn. 10, *Altschul* l. c. str. 150. — S hlediska §u 14. aut. zák. by manuskript jakožto objekt podléhal exekuci na př. tenkráte, když dílo bylo již uveřejněno, a se strany autora na jisto jest postaven úmysl rukopis zciziti (srv. výše čís. 4. lit. *d*) a *e*) a contr.). Tu dopadá pak praktickým významem svým § 251. čís. 11. exek. ř. — O samostatné hodnotě manuskriptu — i nehledě k rozmnožení díla — nelze pochybovati; sem náleží hodnota jeho jako autogrammu (srv. *Kaiser* str. 207, *Ferrara* str. 110) nebo jako prostředku k textové kritice uveřejněného díla.

[21]) Se zřetelem k ratio legis chrániti individualné zájmy dlužníkovy resp. rodiny jeho jest sem zajisté zařadit i plastická díla, tedy na př. poprsí, sochy — ačkoli v popředí zajisté pomýšleno na díla plochová („mit Ausnahme der Rahmen").

[22]) Srv. *Neumann* l. c. str. 67, pozn. 11. a tam citované usnesení zemského soudu ve Vídni z 20. února 1899.

norem odchylné úpravy dostalo se pouze úzkému okruhu případů sem spadajících, totiž těm, kde exekutem jest autor nebo jeho dědic a přímým objektem exekučním buď autorské právo samo resp. oprávnění z něho plynoucí nebo hmotné exempláře díla, ať originály, ať reprodukty; jsou to tedy případy výše v oddílu II. pod čís. 1. a 2. uvedené, pokud týkají se autora nebo jeho dědiců. Zákon autorský upravuje sice v §u 14. odst. 2. také i případ výše pod čís. 3 zmíněný, způsobem však již z obecných zásad se podávajícím. Naprosto nedotčeny zůstávají zákonnou úpravou zejména tyto konflikty mezi zájmy autorskými a exekventovými:

a) exekuce proti singulárnímu sukcessoru v právo autorské, buď že jest exekučním objektem autorské právo samo, nebo exempláře díla;

b) exekuce proti osobám třetím, kterou však nepřímo v zájmy autorské — a to autora nebo dědice jeho nebo posléze singulárního nástupce — se zasahuje;

c) exekuce ad factum praestandum, záleží-li toto v disposici pod autorské právo spadající;

d) exekuce v objekty výše pod čís. 6. zmíněné.

II. Nepochybno jest, že naše positivní úprava problému, o němž jednáme, v různých směrech vyžaduje reformy. V úvahu přicházejí tu de lege ferenda zejména tyto momenty:[23])

---

[23]) Ve vědeckých rozpravách problému autorskoprávní exekuce věnovaných bývá zhusta východiskem pro posouzení otázek tu vzcházejících úvaha o povaze autorského práva, ať již jakožto práva majetkového či osobního, nebo smíšeného anebo posléze práva provázeného zvláštním tzv. osobnostním č. individualním právem autorovým. Tak zejména na př. *Kaiser* (l. c. str. 204) prohlašuje, že autorské právo dle toho, zdali teprve vzniklo, anebo již v rozvoji svém pokročilo, dále dle různosti oprávněného subjektu, jakož i vytvořeného produktu vykazuje r ů z n o u p o v á h u, čímž podmíněno jest též řešení problému našeho dle konkretního případu různé.

Kohler (opětovně ve svých pracech; nejnověji na př. Urheberrecht an Schriftwerken u. Verlagsrecht, 1907, str. 3 l., 455 sl.) — a jej následuje v podstatě *Ferrara* (ve spisu v úvodní poznámce citovaném — různí přesně právo autorské v užším smyslu (diritto reale d'autore) jakožto právu ku statku materialnému od souběžného s ním zhusta práva individuálního (dir. della personalità), kteréž kroky exekučnímu zůstati má

1. Předem vzchází otázka, zda-li princip §u 14, vylučující naprosto exekuci quoad jus oproti autoru a jeho dědicům, nepřesahuje pravé míry, resp. zda-li souvisící s tím předpoklad zákonodárcův o převaze immaterialných zájmů osob těchto oproti majetkovým zájmům exekventovým tu vesměs jest na místě. Jednak tu nelze zajisté vyloučiti možnost, že autor resp. jeho dědic in concreto ani třebas nechová immaterialných zájmů, jež by nuceným výkonem práv doznávaly poruchy, jednak přichází však i v úvahu, zda-li by někdy také nemajetkový zájem autora exekuta — zvláště pokud má ráz ryze individualný, přímo egoistický — neměl býti obětován zájmu jeho věřitelů, jež mohou býti naprostým vyloučením autorského práva z exekuce citelně poškozeni, bezprostředně arci v majetkových zájmech svých, v dalších důsledcích však zajisté také v zájmech a potřebách jiných. Patrno z toho, že — ani pokud jde o vztah věřitele k autoru samému — nemusí rozvaha kollidujících tu zájmů svědčiti a priori již povždy v neprospěch věřitele, nýbrž že otázka o převaze zájmů autorských oproti zájmům exekventovým jest také tu podstatou svou quaestio facti.

K tomu přistupuje z hlediska zákonodárné politiky ještě zřetel k úvěrní způsobilosti autorů, jež by podmíněným alespoň dopuštěním exekuce v autorské právo jakožto objekt exekuční nepochybně získala.

I podává se z úvahy té požadavek de lege ferenda, aby zásada §u 14, odst. 1 o naprostém vyloučení exekuce v právo autorské

---

nedotčeným. — Také motivy kommisse panské sněmovny vycházejí z theoretického pojetí o různosti v povaze autorského práva autora a jeho dědicu vůči autorskému právu singularního nástupce. Máme za to, že takováto theoretická východiska snadno zavádějí — jak jest to hned v našem zákoně autorském patrno — na scestí; začasté skrývá se v nich pro leckterou otázku hotová petitio principii. Po našem soudu dlužno vyjíti, jak již v úvodě naznačeno, z ocenění a vzájemného odvážení súčastněných zájmů: jednak exekventových, jednak exekucí dotčených zájmů autorských se zřetelem k socialním potřebám súčastněných tříd obyvatelstva a za bedlivého arci šetření zájmu veřejného, totiž kulturního a ethického rozvoje celkového. Toto stanovisko bude též soudci zaujati, pokud mu zákonodárce volnou úvahu zůstavuje, při čemž arci výslechem účastníků event. posudkem znalců získá si podklad pro úsudek o konfliktu zájmovém začasté, jak pochybovati nelze, velmi choulostivém.

o b m e z e n a byla ve věcném dosahu svém na případy, kde se utkávají se zájmy exekventovými z v a ž u j í c í je vskutku autorské zájmy immaterialné exekucí ohrožené.

Obmezení takové dalo by se prakticky provésti tím, že zůstavilo by se úvaze soudcovské in concreto rozhodnouti, zda-li jest tu konflikt zájmový toho rázu, že odůvodňuje vyloučení exekuce čili nic. Arci byla by tu na snadě obava nejistoty právní z přílišné této volnosti soudcovské úvahy v konfliktech rázu začasté tak choulostivého. I doporučuje se proto podati aspoň do jisté míry zákonný podklad k řešení vzcházejících zde rozporů, a to v těchto směrech:

α) V negativním směru dal by se mysliti potud, že vyloučena by byla exekuce v autorské právo naprosto, pokud dílo nebylo uveřejněno nebo alespoň osobou k tomu oprávněnou k uveřejnění definitivně určeno, neboť tu lze zmíněnou výše převahu immaterialných zájmů autorských ve průměrných případech s bezpečností předpokládati;[24])

β) v positivním pak směru potud, že i při díle již uveřejněném resp. k uveřejnění určeném by exekuce vyloučenou zůstala, když a pokud by podle úvahy soudu způsobem nepoměrně příkrým zasahovala v immaterialné zájmy autorské; pro výkon exekuce o sobě přípustné podává se z toho, že prováděti by se směla jen takovým způsobem, který by autorem resp. nástupcem jeho již byl za způsob výkonu práva jeho určen nebo schválen; v nedostatku takovýchto disposicí zvoliti by bylo výkon immaterialných zájmů autorských přiměřeně šetřící.[25]) Jest na snadě, že při řešení takovýchto zhusta choulostivých zájmových kollisí soudce dále-

---

[24]) Stanovisko tomu blízké zaujímá *Post[illegible]* de lege ferenda ve své sjezdové práci (O práv. ochtane ideal. zájmu str. 5 sl.) kdež vylučuje exekuci na právo autorské, pokud dílo n e v y š l o naprosto, ať jest nositelem práva autor či dědic, či nástupce singulární po vyjití díla vylučuje ji pak jen v příčině autora, nikoli však ostatních.

[25]) Jest to princip exekučnímu právu našemu nikterak cizí. Právem zajisté poukazuje *Rabel* (l. c. str. 143) se zřetelem k §§ 55. a 332 exek. ř. k tomu, že jest v souhlase s duchem exekučního řádu, aby soud z povinnosti úřadu šetřil dle možnosti zájmů autorských. (Přes to bude však s prospěchem, aby zákon sám péči o nemajetkové zájmy autorské soudu výslovně uložil. Srv. níže návrh nového znění pro § 14.)

žitou pomůcku nalezne jednak ve slyšení osoby autorským právem oprávněné, jednak však i v odborném úsudku znaleckého sboru v záležitostech autorskoprávních.

Z tohoto hlediska jest tudíž pak zodpověděti otázku, zda-li může exekvent zeziti prodejem exekučním to neb ono oprávnění autorské, resp. za jakých bližších podmínek tak učiniti může, na př. s výhradami a obmezeními jak po věcné, tak i osobní stránce, zda-li resp. v jakých mezích a za jakých bližších podmínek smí autorské právo jím exekvované prováděti vnucenou správou, zda-li vůbec ten neb onen způsob uhražovací exekuce stran autorského práva zvolí a j. v.[26])

---

[26]) Může býti postupem exekuce v právo autorské přikročeno též k t. zv. r e p u b l i k a c i resp. r e e d i c i, t. j. k novému uveřejnění resp. vydání díla již uveřejněného avšak rozebraného? Odpovíme dle zásady svrchu vytčené, že přípustnou bude jen, když a pokud podle uvážení soudu tím nenastane nepoměrný zásah v autorské zájmy idealné a individualné. Tím čeleno bude též nebezpečí, hrozícímu autoru z nucené reedice děl, nevyhovujících již přítomnému jeho přesvědčení resp. vkusu. K nebezpečí tomu poukazuje se zejména živě a praegnatně v literatuře francouzské. Srv. na př. *Darras* (Du droit des auteurs et des artistes dans les rapports internationaux, 1887, str. 60 sl.), jenž praví: „Depuis le moment où nous avons mis la dernière main à notre oeuvre, depuis le moment où, pour la première fois, nous l'avons livrée à la publicité, nos convictions ont pu varier; la rapacité de nos créanciers ne doit pas pouvoir nous forcer à supporter encore le poids de pensées que nous avons reniées." Podobně vyslovuje se *Morillot* (De la personnalité du droit de copie) — jak jej cituje Pouillet (Traité théor. et prat. de la propriété littéraire et artistique, 2. vyd., 1894, str. 199) — proti nucené reedici uváděje, že „s'il en était autrement, les créanciers pourraient forcer leur débiteur à rougir d'un livre écrit dans sa jeunesse et qu'il renie, ou même si l'ouvrage contient quelque attaque aux lois, à commetre un délit dont il serait responsable". — Právem zajisté poznamenává k tomu *Pouillet* l. c. str. 200: „La réédition, dit-on, est inopportune, elle est dangereuse pour l auteur. Eh bien! L e t r i b u n a l d é c i d e r a." *Kaiser* (l. c. str. 214) rozeznává tu dle obsahu díla: na př. při dílech vědeckých, politických a náboženských vylučuje republikaci proti vůli autora vůbec, naproti tomu při dílech dramatických, cestopisech, jakož i románech „neutrálního obsahu, prostého vypravovacího rázu" ji dopouští. — Kategorisace taková se zajisté ani přibližně nedá pro otázku naši provésti. Bedlivá úvaha konkretního případu tu bude jedině rozhodnou. Právo k republikaci věřitelům výslovně se odejímá pro dobu života autorova v zákoně n o r v é ž s k é m (viz výše kap. III. pod čís. 1.).

2. Právo naše přiznává, jak již výše na str. 389. 400. vytčeno, zvláštní ochranu §u 14 pouze autorským zájmům autora samého resp. jeho dědiců: jest to důsledné vůči základnímu pojetí, že jen v osobách těchto jest autorské právo štítem i pro nemajetkové zájmy; při sukcessoru singulárním se zájmy ty zákonodárcem vůbec nepředpokládají a tudíž nechrání.

Tato slabina principielního pojetí zmíněného, ignorujícího možnost také nemajetkových zájmů nástupce singularního, vedla též k nedostatku v úpravě problému našeho. Není pochyby, že i singularní sukcessor začasté chová v příčině díla, k němuž autorského práva nabyl, také zájmy nemajetkového rázu; to platí jak co do zájmů idealných (srv. svrchu pozn. 2. č. 1.) — vždyť tyto chovati možno i v příčině děl osob zcela cizích — tak i co do zájmů individualných, zvláště tam, kde je tu bližší osobní vztah singularního sukcessora k autorovi. Mimo to pak autor sám zhusta chovati může přání, aby důvěrník jeho — třebas nebyl jeho universálním sukcessorem — přece nabyl práva autorského k zabezpečení také immaterialných zájmů autorských, na př. za nepřítomnosti autorovy, nebo po jeho smrti (ve vlastnosti jako legatář).

Ve případech takových jest to nepopíratelnou příkrostí vůči singularnímu nástupci v právo autorské, zajisté však i proti autoru samému, dopouští-li se exekuce bez obmezení v autorské právo singulárního sukcessora.

Úvaha tato svědčí tudíž tomu, aby také singularní nástupce byl v ochraně proti exekuci v právo samo na roveň postaven autoru resp. jeho dědicům, tedy aby zásada §u 14 rozšířena byla po stránce subjektivního dosahu svého na každého nabyvatele práva autorského jako takového.[27])

[27]) Srv. k tomu sjezdovou debattu první sekce o otázce autorsko-právní jakož i resolnci čís. 2.: „Nepřípustnost exekuce ve smyslu a v mezích §u 14. zák. ve prospěch autora a dědiců jeho vyslovená, stanovena budiž i ve prospěch sukcessora singularního." — *Kadlec* ve své práci sjezdové navrhuje rozšíření ochrany na singularního nástupce pro dobu, dokud autor jest na živu, hledě k možnosti porušení nemajetkových autorových zájmů exekucí proti nástupci vedenou. Též ve spise „Provozovací právo" vyslovuje se blíže o otázkách těchto (str. 69), arci vzhledem ku právnímu stavu před platným zákonem autorským.

Tázati jest se arci, zda-li má zásada tato býti takto rozšířena v plném dosahu svém, či, zda-li nemá býti uznána proti singularnímu sukcessoru širší přípustnost exekuce než proti autoru resp. jeho dědicům, tak jak se s tím setkáváme de lege lata nejen ve právu našem, nýbrž i v některých zákonech cizích. Po našem soudu není tu potřebí činiti rozdílu; při applikaci zásad výše vytčených budou fakticky zajisté mnohem vzácnějšími případy, kdy se při singulárním sukcessoru sezná převaha immaterialných jeho zájmů autorských vůči zájmům exekventovým, netřeba však, jak za to máme, vázati soudce pro případy takové předpisy bližšími; bedlivá úvaha konkretní skutkové podstaty bude tu vůdcem nejlepším. I dostačí tudíž také v poměru k singularnímu nástupci autora vázati exekuci v právo autorské podmínkami týmiž, jak jsme je výše pod čís. 1. seznali příhodnými pro poměr k autoru a jeho dědicům.

Z toho, co ve výkladu předcházejícím pod čís. 1. a 2. uvedeno, podává se tudíž jakožto návrh de lege ferenda asi tato formulace prvního odstavce §u 14: „Exekuce ve právo autorské resp. v oprávnění z něho plynoucí jest vyloučena, pokud dílo ještě nebylo uveřejněno anebo rozhodnutím osoby k tomu oprávněné k uveřejnění určeno. I když tu jsou tyto podmínky, nezasahujž exekuce přes slušnou míru v nemajetkové zájmy autorským právem chráněné; soudní uvážení o tom spočívejž na výslechu účastníků, po případě na úsudku znaleckého sboru v záležitostech autorsko právních.“

3. V příčině exekuce ve hmotné exemplář e díla, došli jsme výkladem druhé věty §u 14. k výsledkům, jež — pokud jde o rozmnoženiny a napodobeniny díla — súčastněným tu zájmům v celku vyhovují. Záhodno bylo by jen i pro tento případ exekuce uložiti soudu výslovně slušný zřetel k nemajetkovým zájmům autorským; dále hleděti bude při stylisaci předpisu dotčeného zejména k tomu, aby ve výhodu předpisem tím poskytnutou zahrnut byl — nejlépe všeobecným jeho zněním — z hlediska výše pod čís. 2 vytčeného také i singularní nástupce autorův.

Naproti tomu lze zajisté pochybovati o přiměřenosti ustanovení dopouštějícího exekuci v originály uměleckých děl výtvarných k prodeji dohotovené, třebas i před uve-

rejněním díla: tu nuceni jsem byli de lege lata cestou logického výkladu uznati průlom ve výhradné uveřejňovací právo autorovo. Arci jest přiznati, že ve případech sem bledících autor obyčejně také i s uveřejněním díla, kteréž „na prodej dohotovil", bude srozuměn, — přece však na snadě jest i případ opačný: právě při dílech ještě neuveřejněných může chovati autor vážné zájmy individualné v tom směru, aby originál jeho díla — třebas ho chce zpeněžiti — přece nepřišel v ruce libovolného nabyvatele, nýbrž jen osoby důvěry hodné, umění milovné a pod. I není tudíž odůvodněno, dopustiti volnou exekuci v originál uměleckého díla o sobě již proto, že byl ku prodeji dohotoven; skutečnost tato (a totéž platí i o uveřejnění díla) nemusí býti ještě dostatečným dokladem o tom, že autor immaterialné zájmy své obětoval prospěchům majetkovým: právě k originálu mohou jej pouta úzké vztahy individualné, jež přetrvávají jak uveřejnění díla, tak i jeho prodej. Z toho podává se pro originály děl duševních, a to zajisté všech kategorií[28]) de lege ferenda výsledek, že by tu exekuce měla býti přípustna jen za podmínek resp. v mezích, jež jsme výše pod čís. 1. vytkli v příčině exekuce v autorské právo samo.

Dle toho doporučujeme doplniti svrchu pod č. 2. in fine navržené znění §u 14 tímto dalším odstavcem:

„Totéž platí o exekuci v originální exemplíře děl duševních. Po právu zhotovené rozmnoženiny a napodobeniny díla již uveřejněného nebo k majetkovému těžení určeného, podléhají exekuci dle předpisů obecných, třebas se výkonem jejím zasahuje v obsah práva autorského; také tu však zachován budiž slušný zřetel k nemajetkovým zájmům autorským."

4. Stran majetkových nároku resp. výtěžku z výkonu autorského práva autoru vzcházejících jest de lege ferenda se tázati,

a) zda-li autoru poskytnouti jest jakési beneficium competentiae v tom směru, že by mu jisté minimum či snad určitá

[28]) I pro díla fotografická. Také tu bude míti autor zajisté zájmy nemajetkové, připomenouti jest tu fotografu uměleckou vždy více půdy nabývající, jakož i zhusta zajisté dotklivé individualné zájmy při fotografiích amateurských. Srv. *Ferrara* čís. 126. str. 442 sl., *Kuisel* str. 246.

kvota hmotného výtěžku resp. korrespondující tomu část jeho pohledávek z duševní tvorby jeho vzcházejících zůstaly z exekuce vyloučeny, jevil-li by se tím nepřiměřeně ve své výživě zkrácen resp. ve tvorbě duševní ohrožen;[29])

b) dlužno-li zabezpečiti honorářové nároky autorovy proti nakladateli resp. provozovateli jakýmsi privilegiem exigendi (srv. výše kap. III. lit. *A*. čís. 3.).

Ku stanovení výhod takovýchto potřebí by bylo arci bedlivé úvahy o hospodářském dosahu norem dotyčných na úvěrní poměry kruhů duševní produkcí se živících.

5. Ochrany právní podávající se z norem výše pod č. 1—3. uvažovaných, účasten jest arci v popředí subjekt autorského práva jakožto dlužník, proti němuž exekuce směřuje. Má se mu však ochrany téže dostati i tenkráte, když směřuje exekuce proti osobě jiné, a jen nepřímo dotýká se zájmů jeho autorských? De lege lata mu ochrana taková přísluší jen dle obecných zásad exekučního práva o ochraně osob třetích, jichžto práv se exekuce dotýká, tedy zásad o t. zv. žalobě excisní (§ 37 ex. ř.).[30]) Doporučuje se tu pozměna?

Po našem soudu ano, a to tak dalece, že by soudce měl — i bez odporu se strany autora resp. právního nástupce jeho — tedy povždy, kdy shledá, že exekucí zasahuje se v autorské právo třetí osoby způsobem předpisům výše vytčeným se příčícím, ex officio ochrany zájmů těch dbáti resp. nápravu zjednati; a to jak ve stadiu povolování exekuce, tak i jejího výkonu. I bude tudíž odepříti povolení exekuce, je-li patrno, že zasahuje se jí v autorské

---

[29]) Ustanovení taková doporučují J. a F. *Altschul*, Ger. Ztg. 1907, str. 159. — Jako zajímavou historickou reminiscenci stanoviska v tomto směru extrémního uvádějí *Pouillet* l. c. str. 198, pozn. 2., jakož i *Ferrara* str. 60 násl. případ Crébillonův z francouzské prakse 18. stol. (vylíčený od *Vaunois*: De la propriété artistique en droit français 1884): Ku stížnosti Crébillona, dramatického spisovatele, proti zabavení jeho honoráře rozhodla státní rada r. 1749, že výtěžek z produkce lidského ducha zabavení vůbec nepodléhá. Vaunois dodává pak dle uvedených citátů, že Crébillon „put, en face de ses créanciers affamés, réserver, jusqu' à l'âge de 88 ans, ses bontés et ses 8000 livres de rente pour les quatre jeunes et faciles consolatrices de ses vieux jours, les dix chats et les vingt-deux chiens qu'il laissa à son décès."

[30]) Srv. výklad výše sub IV. čís. 2.

zájmy normami uvedenými chráněné; byla-li pak povolena, bude dlužno — jestliže resp. pokud zmíněná kollise na jevo vychází — ve smyslu §u 39 čís. 2. exek. řádu po předchozím slyšení účastníků ji z povinnosti úřadu zastaviti resp. obmeziti.

K zabezpečení této vydatnější než posud ochrany autorských zájmů i vůči exekuci proti třetím osobám vedené doporučujeme k novému znění §u 14. výše pod čís. 2. a 3. navrženému ještě tento dodatek: „K ustanovením těmto mějž soud zřetel z povinnosti úřadu také při exekuci proti osobám třetím."

6. Stran exekuce ad factum praestandum (případ svrchu sub II. čís. 4. vytčený) netřeba, jak za to máme, zvláštní úpravy pro poměry autorskoprávní. Tu vyhovuje již právo platné tak dalece, že se nedopouští exekučně vynutiti jednání, jež nemohou býti třetí osobou provedena a jejichž provedení nezávisí výhradně na vůli zavázaného (§ 354 a contr.).[31]) Tu vůbec jest pak exekuce vyloučena a oprávněný spokojiti se musí nárokem na plnění interesse, jehožto vynucení arci se řídí obecnými předpisy o exekuci.

Jenom jednání výhradně na vůli dlužníkově závislá by mohla býti — třeba spadají o sobě pod výkon autorského práva — vynucena dle §u 354 peněžitými pokutami nebo vazbou. Jednání, jež mohou býti osobou třetí provedena, vynucují se dle §u 353 tím, že se vymáhající věřitel soudem exekuci povolujícím zmocní, by je na útraty dlužníkovy provedl.[32])

7. Co do případu výše sub. II. pod čís. 6. zmíněného, nelze pochybovati, že důtklivé se tu hlásiti může potřeba prolomiti zásady všeobecné; tyto zde nikterak nevystačují k obhájení zájmů k nerušené reprodukci díla se nesoucích. Arci pouhé individuálné zájmy tu sotva bude lze pokládati za dostatečny k vyloučení exekuce v předměty tam vytčené. Jinak tomu býti může důsledkem zvláštní váhy zájmů idealnych resp. souběžného s nimi obecného zájmu kulturního neb uměleckého. Z hlediska tohoto zájmu o b e c n é h o dal by se zajisté odůvodniti zásah i v nabyta

[31]) Jsou to veškerá jednání, jež vyžadují jakési individualní činnosti duševní rázu tvůrčího (srv. výše výklad sub IV. čís. 3.)

[32]) Mezi jednání dle §u 354 vynutitelná náležeti může na př. pořízení rukopisu diktátem z autorova stenogrammu jen pro něj čitelného, obsahuje-li tento dílo dle prohlášení autorova již hotové. Pod § 353 spadati může na př. opatření díla rejstříkem rázu ryze mechanického.

již práva osob třetích, třeba vůbec nevnikají v okruh autorským právem autoru vyhražený. Narážíme tím na konflikt zájmový, s jakým se setkáváme i v četných jiných případech, jež s vedením exekuce ani nesouvisí; tak na př. když jde o jediný exemplář díla ve vlastnictví osoby, kteráž — ačkoliv autor sám odhodlán jest je reprodukovati nebo veřejně vystaviti — si umíní nevydati díla z rukou, nebo kde vlastník dílo takové zlovolně chce změniti, nebo je hodlá třeba v dobrém úmyslu ale in pejus přetvořiti, nebo je dokonce třebas i zničiti. Tu zajisté jsou vedle zájmů autorských vážně po případě súčastněny i zájmy veřejné, a na snadě by tu bylo použiti instituce jakéhos autorskoprávního vyvlastnění. Jde tu arci o problém samostatný, nespadající v úkol úvah našich; zájmy autorské jako takové tu o sobě zajisté nemohou zvážiti nabytých práv osob třetích; jen zcela patrný zájem veřejný, zejména zájem literárního resp. uměleckého rozvoje mohl by tu zdůvodniti tak pronikavý zásah ve právní okruh cizí.[33])

Různé způsoby řešení otázky rentových statků.

Napsal *Dr. Karel Růžička.*

IV.

Provedení principu rentového.

Rakouská osnova o zřizování závazných společenstev zemědělských (*č. 710*) *a statků rentových* (*č. 711*).

Nabyvatel rentového statku splácí celou kupní cenu v rentě, jež jest nuceně umořitelná a podle míry úrokové rentových dluhopisů ($3^1/_2$, 4, $4^1/_2$%) jest umořovací perioda $60^1/_2$, $56^1/_2$ neb $52^1/_3$ let.

Způsobena-li škoda ohněm, krupobitím, povodní nebo neúrodou, může zemské společenstvo se svolením ministra orby povoliti posečkání, dvě leta nepřesahující.

---

[33]) Též o tomto problému jednáno v I. sekci českého sjezdu právnického a doporučena k další úvaze otázka, „v jakém způsobu poskytnouti jest ochrany veřejným zájmům literárním a uměleckým, zejména, zda-li a pokud za tím účelem přiznati jest korporacím určitě kvalifikovaným právo zakročiti ve prospěch idealného úkolu díla.“

Small Holdings and Allotments Act, 1908.

Nabyvatel statku rentovního musí $^1/_5$ kupní ceny zaplatiti hotově. Část, ne větší než $^1/_4$, může býti kontrahována jako trvalá, čirá renta, jež jest vykupitelná podle Conveyancing and Law of Property Act 1881 (44 a 45 Vict. c. 41). Zákon zmíněný praví: „kdekoliv . . . trvalou rentu (rentcharge) jest platiti, Copy-hold Commissioners mohou na požádání vlastníka půdy, anebo osoby na tom zájem mající, ustanoviti obnos, jehož zaplacením dlužník může svůj dluh vyvaziti." (Sek. 45.)

Zbytek kupní ceny jest buď pololetně spláceti, tu výše úroku, jakož i doba splatnosti mezi hrabskou radou a dlužníkem jest libovolně ujednána, anebo jest dluh spláceti v stejných pololetních annuitách, v případech obou musí býti splacen v maximální lhůtě 50leté. Hrabská rada může, učiní-li rentový dlužník na statek náklad, s placením renty 5 let posečkati.

Pruský zákon o zřizování rentových statků z 7. července 1891.

Poskytnutím zápůjčky rentové vzniká pro dlužníka povinnost platiti rentu, nucené umořitelnou a podle míry úrokové rentových dluhopisů ($3^1/_2$, 4%) jest umořovací perioda $60^1/_2$ neb $56^1/_2$ let. Jest však možno na žádost dlužníka posečkati s placením renty první rok (Freijahr).

Zákon ze dne 17. února 1905 o zřizování statků rentových, platný pro království haličské a lodoměrské s velkovévodstvím krakovským.

Poskytnutím zápůjčky rentové vzniká pro dlužníka povinnost platiti rentu nucené umořitelnou a podle míry úrokové rentových dluhopisů (4, $4^1/_2\%$) jest umořovací perioda 56 neb 52 let. Toliko v jednom případu, když zápůjčka zemským rentovým ústavem byla dána za tím účelem, aby rentový dlužník mohl zaplatit cenu koupeného statku, jest přípustno ve smlouvě rentové stanoviti, že placení renty má počíti teprve po uplynutí jednoho roku (Freijahr) od uzavření rentové zápůjčky.

Srovnání.

Jedině zákon anglický neprovádí důsledně principu rentového, neboť žádá, by $^1/_5$ kupní ceny byla hotově zaplacena, z toho důvodu, by úplně chudí nenabývali statků rentových. Nemůže býti o tom pochyby, že, má-li zemědělství racionelně býti provozováno, jest zapotřebí předem učiniti nutné investice kapitálové, nestane-li se tak, rolník na statku jen živoří, výnos pozemkový klesá a tím i důchod národní.

Jakkoliv osnova rakouská, zákon pruský a haličský nezadají hotového zaplacení, přec z toho nesmíme vyvozovati a contrario, že by chtěly snad podporovati osídlování osob nemajících nutných prostředků k hospodaření. Tentýž zřetel tane na mysli zákonodárci rakou-

skému, pruskému a haličskému, jako anglickému neb dozorčí orgán veřejný musí vždy toho dbáti, by se staly jen takové osoby vlastníky rentových statků, které skutečně s to jsou v řádném stavu hospodářském je udržovati.

Zákonodárce anglický, by lépe posloužil cílům jím sledovaným, kdyby provedl úplně princip rentový, zjevu, že nemajetné osoby by zemědělské usedlosti kupovaly, se nemusí obávati. Neb v každém jednotlivém případě přísluší hrabské radě rozhodovati, má-li té které osobě prodán býti statek rentový, pročež není třeba žádati ještě hotového zaplacení, čímž zakládání rentových statků se valně stěžuje. Též zvláštní kommisse roku 1905/6 zasedající a otázkou Small Holdingů se zabývající doporučuje snížiti obnos v hotovosti žádaný s $^1/_5$ na $^1/_8$.[1])

Zákon anglický má ještě další odlišná ustanovení. Kdežto zákon pruský, zákon haličský a osnova rakouská znají toliko rentu umořitelnou, zákon anglický dovoluje, by část renty byla čirou, podle Conveyancing and Law of Property Act vyvazitelnou. Renta v tom smyslu připomíná nám rentu Rodbertovu, neb i ona konstruována byla jako renta čirá.

Renta čirá může dle povahy své býti buď vyvázitelnou anebo nevyvazilnou, sc. třeba souhlasné vůle věřitelovy a dlužníkovy, aby lze bylo smluvní poměr zrušiti. Podle zákona anglického jest čirá renta vyvazitelna toliko na základě výroku zvláštních orgánů, na které dlužník se musí obrátiti, chce-li závazek rentový proti vůli věřitele zrušiti. Jak z jednání parlamentní kommisse[2]) jasně lze seznati, panovala mezi členy výboru různost v názorech, má-li býti renta čirá vyvazitelnou čili nikoli. Ustanovení zákona činí jakýsi kompromiss mezi oběma podstatně různými stanovisky, kompromiss, který si přeje spíše vyvazitelné renty, ale přece nevylučuje, aby alespoň s m l u v e n a byla renta trvalá, tedy bez předem stanoveného termínu splatnosti. Sluší dobře si povšimnouti, že toliko dlužník oprávněn jest učiniti návrh na vyvazení, nikoli věřitel, vzhledem k osobě jeho zůstává renta nevyvazitelnou.

V Německu jde před se vývoj směřující od renty čiré, nevyvazitelné, k rentě amortisační. V úvodu dotkl jsem se memoranda o statcích rentových, kde nejprve pojem statku rentového vymezen a kde zrcadlí se první v mysli se vybavující a statek rentový konstruující představy. Rekapituluji zde jedno význačné rčení povahy renty se týkající, „smlouvou může nevyvazitelnost renty býti stanovena. Není-li žádného smluvního ustanovení ohledně vyvazitelnosti renty, jest tuto za n e-

[1]) Report of the Departemental Commettee z r. 1906. Str. 38.

[2]) Report from the Select Committee on Small Holdings, 1890 l. c. Str. 14. a 15. Nejčelnější člen kommisse Collings poukazuje na systém zvaný „Beklemregl" v provincii Groningen v Holandsku, kde osoba soukromá, nikoli veřejná, má nárok na trvalou nevyvazitelnou rentu. Tento systém trvá od r. 1772 do dnešních dob. Podobně v Dánsku existuje systém „Arvaefeste". Proti zavedení nevyvazitelné renty ozvali se především poslanci z Walesu.

vyvazitelnou pokládati.“ Pamětní spis z r. 1886 tedy trvá na praesumpci, že není-li žádného smluvního ustanovení, sluší rentu pokládati za nevyvazitelnou.

Zákon z r. 1890 připouští ujednání nevyvazitelné renty, ale staví praesumpci opáčnou, neboť „... nebyl-li obsah ujednání do pozemkové knihy zanešen, vůči třetímu považuje se renta po tříměsíční výpovědi se strany dlužníka za vypověditelnou a 20násobný obnos jest jejím vývazným.“ Tedy intra partes platí ujednání. Zápis v knihy pozemkové jest pro kontrahenty irrelevantní, naproti tomu vůči třetímu, není-li v knihách něco jiného zanešeno, platí praesumpce vypověditelnosti.

Zákon z roku 1891 již vůbec nepřipouští nevyvazitelné renty, nýbrž výhradně rentu amortisační a dokonce poskytuje možnost, byla-li vypověditelnost renty učiněna závislou od vůle obou kontrahentů ve smyslu zákona z r. 1890, rentu takovou na návrh rentového věřitele, nikoli dlužníka, podle ustanovení § 10. zákona z r. 1891 na rentovou banku převésti a v rentu bankovní, umořitelnou, proměniti. Z řečeného vidíme, že renta Rodbertova prodělala v krátké době podstatnou metamorfosu, přizpusobivši se požadavkům doby přítomné,[1]) jež chce míti rentu dlouhodobou, se strany věřitele nevypověditelnou a kde zvlášť význačné motivy příčinou toho nejsou, též umořitelnou.

V.

Právní obmezení vlastníka statku rentového.

Rakouská osnova o zřizování závazných společenstev zemědělských (č. 710) a statků rentových (č. 711).

Dokud renta na statku váznc, podléhá rentový dlužník různým právním obmezením. Úplatné nebo bezplatné zcizení statku rentového, dělení, zavazení, propachtování, zřízení služebností, výminku, jest bez svolení společenstva a ministerstva orby neplatným; totéž platí o zřízení práva zástavního, ať na příslušenství statku, ať na plodech (§ 33.. 34.).

Zemské společenstvo může jen ve třech případech poskytnouti mimořádný úvěr v rentových dluhopisech, *a*) k melioracím, *b*) v případu značných škod elementárních, *c*) za účelem věna anebo zvláštních výdajů s vychováním spojených. Zapůjčený obnos musí zůstati v mezích pro úvěr přípustných (20 resp. 25násobný čistý výnos katastrální), jinými slovy, zápůjčky jsou obmezeny toliko na část dlužené summy

[1]) Občanský zákon pro říši německou z r. 1896 v § 1202. stanoví o rentě: Eine Beschränkung des Kündigungsrechtes ist nur soweit zulässig, dass der Eigentümer nach 30 Jahren unter Einhaltung der 6 monatlichen Frist kündigen kann.“ Jest to předpis juris cogentis, že po 30 letech dlužník má právo výpovědi. Zákony o statcích rentových z r. 1890 a 1891 jen pro Prusko platící občanským zákonem pro říši německou z r. 1896 zrušeny nejsou.

již splacené, tak že quota amortisační zůstane nezměněna, jen se prodlouží trvání dluhu. Jisté překročení dovoleno toliko při zápujčkách k účelům melioračním (§ 56). Exekuce na statek rentový jest nepřípustná.

Small Holdings and Allotments Act, 1908.

Netoliko dokud renta na statku lpí, nýbrž bez rozdílu, splacena-li čili nic, vždy 20 let od uzavření rentové smlouvy, jest dlužník rentový podroben následujícím právním obmezením:

a) Statek rentový nesmí býti dělen, zcizen neb propachtován.

b) Nesmí jiným účelům než zemědělským býti věnován.

c) Ne více než jediná obytná budova může na statku rentovém býti zřízena.

d) Obytná budova na statku rentovém se nacházející musí býti takovými zařízeními opatřena, jaká hrabská rada uloží k zabezpečení zdraví a zamezení přeplnění.

e) Ani obytná budova, ani kterákoli jiná nesmí sloužiti ku prodeji lihovin. (Sek. 12.)

Když renta splacena byla, resp. po uplynutí 20 let od uzavření smlouvy, tedy když všechna uvedená obmezení pominula, má-li statku rentového užito býti k účelům jiným než zemědělským, dříve než tak se stane, má hrabská rada, která byla onen statek rentový založila, právo koupě zpáteční v řadě prvé, bývalý vlastník kmenového statku, od něhož statek rentový byl oddělen, v řadě druhé.

Pruský zákon o zřizování rentových statků ze 7. července 1891.

Zákon z roku 1891 v § 4. vymezuje právní disposice rentové dlužníka následovně: „Dokud vázne rentová pohledávka banky rentové na statku, zrušení hospodářské samostatnosti, rozdělení jakož i odprodej části rentového statku může se státi právoplatně toliko se svolením generální kommisse.“ Každé takové právní jednání beze svolení generální kommisse jest neplatné.

Zákon ze dne 17. února 1905 o zřizování statků rentových, platný pro království haličské a lodomérské s velkovévodstvím krakovským.

Rentový dlužník musí zápůjčky rentové skutečně použíti k účelu k jakémuž tato byla dána. Hospodářské, jakož i obytné budovy a inventář musí v náležitém stavu udržovati. Též povinnen jest hospodářské a obytné budovy, živý a mrtvý inventář i sklizeň pojistiti proti ohni a dokonce, přeje-li si toho zemská kommisse rentová, též osev proti krupobití (§ 11.). Zemská kommisse rentová bdí nad tím, by uložené povinnosti řádně byly plněny a neděje-li se tak, činí na místo rentového dlužníka potřebná opatření (§ 13.). Statek rentový jest nedělitelný. Spojení dvou statků rentových jest vůbec nepřípustno; spojení statku rentového s jinou nemovitostí, jen výjimečně se svolením

zemské rentové kommisse. Smluvná práva zástavní mohou na statku rentovém toliko se svolením zemské rentové kommisse vzniknouti, jinak jsou neplatna (§ 26.).

Srovnání.

Jest všem zákonům společno, že dělení a zvětšení rentových statků jest přípustno toliko za souhlasu dozorčího orgánu. Vedle toho spatřujeme u jednotlivých zákonu ještě celou řadu dalších dispositivních obmezení vlastníka rentového statku.

Statek rentový jest podle osnovy rakouské a zákona haličského bez souhlasu dozorčího orgánu n e z a d l u ž i t e l n ý m. Jinak zákon pruský a anglický. Zákon pruský z roku 1891 připouští, by vedle renty bankovní nalézal se na statku i dluh hypothekární, ovšem rentová pohledávka bankovní musí míti pořadí přednější. Bývá častým případem, že ona část rentového dluhu, kterou nelze na banku rentovou převésti, zůstává na dále mezi soukromými kontrahenty jako dluh rentový (podle zák. z r. 1890) anebo hypothekární, v pořadí za rentou bance dluhovanou, obyčejně po dobu 5—10 let, načež, když rentový dluh bance dluhovaný splácením quoty amortisační tak jest umenšen, že možno jest i rentový nebo hypothekární dluh mezi stranami pozůstávající na banku převésti a v rentu bankovní proměnit, tak se stane, a vlastník statku rentového, jenž dříve měl dva a třeba i více věřitelů nyní má toliko jediného, rentovou banku.[1]) Vytýká se sice pruskému zákonu o statcích rentových, že nic nevykonal pro úpravu zemědělského zadlužení a prohlašuje na př. Sombart,[2]) kdyby ještě jednou měl se účastniti porad tohoto zákona, že by nepřipustil, by ještě druhá, třetí hypotheka byla vtělena na statek rentový. Když však pozměnění zákona nelze provésti, tak navrhuje, by bylo alespoň stanoveno ve smlouvách rentových mezi bankou rentovou a dlužníkem, že žádná další hypotheka na statek rentový nebude vložena.

Jakkoliv návrh Sombartův jest uvážení hodný a snad jednou i dojde uskutečnění, přece s ním nelze souhlasiti, alespoň do te doby ne, dokud tvoření rentových statku se nachází ve vývoji. Neb pochybno jest, zda-li by zakládání rentových statku těšilo se takové oblibě, jaké se dnes v Prusku těší, kdyby zákonem neb smlouvou další nezadlužitelnost byla vyrčena.

Zákon anglický jest výhradně kolonisační a zadlužení pozemkového se vůbec nedotýká. Ostatně celý problém vyvazení dluhů pozemkových není v Anglii daleko tak vážný jako na kontinentě, což souvisí s tamními zvláštními a úplně svéráznými hospodářskými a právními poměry.

[1]) Viz Dr. Martin Belgard (1907) Parzellierung u. innere Kolonisation in den 6 östlichen Provinzen Preußens 1875—1906. Str. 55.

[2]) Bericht über die Verhandlungen des Vereines für Socialpolitik z r. 1893. Str. 271.

Srovnáváme-li právní postavení vlastníků statků rentových, nalézáme: Podle zákona německého, anglického i haličského může vlastník rentového statku tento zciziti; dle osnovy rakouské jen se svolením zemědělského společenstva. Podle zákona německého a haličského[1]) dovoleno jest dlužníkovi p r o p a c h t o v a t i statek. Podle zákona anglického a osnovy rakouské nikoli.

I přicházíme k závěru, že nejvolnější postavení zaujímá rentový dlužník německý, méně svobodné haličský a anglický, nejtužším však obmezením podléhá rakouský. Toto právě charakterisované postavení dlužníka rentového objeví se nám i tehda býti správným, když předvedeme způsoby zrušení smlouvy rentové.

VI.

Zrušení smlouvy rentové.

Rakouská osnova o zřizování závazných společenstev zemědělských (č. 710) *a statků rentových* (č. 711).

Smlouvu rentovou zrušiti může buď rentový dlužník, když celý dluhovaný obnos zaplatí, anebo zemské společenstvo zemědělské, jsou-li tu důvody zrušení smlouvy připouštějící.

Rentový dlužník jest oprávněn kdykoli ještě neumořenou část kapitálovou po půlletní výpovědi najednou splatiti, čímž statek přestává býti rentovým a jeho vlastník stane se prost všech právních obmezení. Podobně i společenstvo může přivoditi zrušení smlouvy. Ovšem dokud dlužník dluh svůj řádně splácí a řádně na statku hospodaří, nikoli, neb v tom spočívá právě stěžejní bod principu rentového, že zápůjčka jest se strany věřitelovy nevypověditelna. Jen jsou-li zde následující důvody, může býti zrušena zemským společenstvem smlouva rentová a statek rentový buď vyvlastněn anebo dán pod nucenou správu, *a*) jestliže placení renty anebo jiné dávky podle tohoto zákona společenstvu přináležející během 14 dnů po splatnosti se nestane, *b*) je-li rentový statek tak deteriorován, že zdá se býti ohroženo řádné splácení, *c*) učiní-li rentový dlužník nějaké opatření, čímž překročuje meze oprávnění svého, jako na př. zastaví-li, propachtuje-li statek a pod., což tudíž netoliko způsobí neplatnost dotyčného právního jednání, nýbrž má i v zápětí ztrátu rentového statku, *d*) stane-li se rentový dlužník tělesně neb duševně k řádnému hospodaření nezpůsobilým (§ 40., č. 711), *e*) v případu konkursu. Vyvlastněn-li zemským společenstvem rentový statek, obdrží dlužník zpět až do nálezu expropriačního jím zaplacené annuity, dále obnosy, které jakkoliv splatné ještě nebyly, přece již předem zaplatil, jakož i náklady, které na dobytí budoucích plodů vynaložil a případné meliorace. Když peněžní vyrovnání jest provedeno, převede se vlastnictví statku na společenstvo a tomu při-

[1]) Zákon haličský expressis verbis pacht rentového statku nezakazuje.

náleží nyní uzavříti rentovou smlouvou buď s descendenty dosavadního rentového dlužníka neb jeho rodiči, sourozenci anebo jejich potomstvem, nejsou-li tu důvody tyto osoby vylučující.

Small Holdings and Allotments Act, 1908.

Rentový dlužník jest oprávněn splatiti kdykoli rentový dluh. Hrabská rada může jen tehdy smlouvu zrušiti a vrácení Small Holdingu žádati, když povinnosti uvedené v sekci 12 zákona 1908 dlužníkem nejsou splněny.[1]) Dříve sluší rentovému dlužníkovi příležitost popřáti chybu napraviti. V pádu zrušení smlouvy tiela se i účetně vyrovnati, jak se to státi má zákon anglický ponechává rozhodnutí hrabské radě.

Pruský zákon o zřizování rentových statků ze 7. července 1891.

Podle zákona z r. 1891 může rentový dlužník v prvních 10 letech toliko se svolením generální kommisse celý dluhovaný obnos splatiti (§ 6., č. 4.).

Po uplynutí 10 let jest mu dovoleno tak učiniti kdykoli. Zápůjčky bankou dané jsou nevypověditelny; jen tehdy může rentová banka zápůjčku žádati zpět, jestliže dlužník neuposlechne příkazů za příčinou řádného hospodaření a pojištění budov daných nebo upadne v konkurs nebo je-li třeba rentu bance dluhovanou exekutivně vymáhati. (§ 2.)

Zákon ze dne 17. února 1905 o zřizování statků rentových, platný pro království haličské a lodoměrské s velkovévodstvím krakovským.

Po uplynutí 10 let od té doby, co zástavní právo rentové zápůjčky na statku bylo vtěleno, může vlastník statku rentového zemské kommissi rentové rentovou zápůjčku zcela neb částečně vypověděti. Před uplynutím 10 let tohko do maximálního obnosu $^1/_4$ dluhované summy. Toliko v případech ohledů hodných, může zemská rentová kommisse dovoliti vlastníku rentového statku, výpověď celé summy anebo části její i před uplynutím 10 let.

Obnáší-li vypovězený a splacený obnos rentové zápůjčky nejméně $^1/_4$ ještě dluhovaného obnosu, může vlastník rentového statku žádati o zdělání nového plánu umořovacího, na jehož základě by zbytek rentové zápůjčky během lhůty dle smlouvy rentové ještě zbývající mohl býti splacen (§ 17.).

Zemská kommisse rentová má v následujících případech právo výpovědi:

a) Když vlastník rentového statku během značné doby zadost nečiní povinnostem z převzetí statku proň plynoucím.

b) Když způsob hospodaření může zmenšiti značně a na delší dobu cenu statku.

[1]) Viz str. 416.

c) Když vzhledem k lehkomyslnému chování opodstatněna jest domněnka, že nebude se moci na statku udržeti.

d) Je-li zemská kommisse nucena vymáhati nedoplatků exekutivně.

e) Je-li uvalen na jmění dlužníka konkurs.

f) Když vlastník rentového statku pozbyl svéprávnosti.

g) Přešel-li statek na někoho, jenž nemá náležitostí zákonem vyžadovaných.

h) Když statek na spoluvlastníky přešel a ti — vyjma případ, že manželi jsou — během lhůty zákonem stanovené nejmenují zmocněnce, jenž by statek spravoval (§ 18.).

Doba výpovědní obnáší ve všech uvedených případech 6 měsíců.

Srovnání.

Osnova rakouská, zákon pruský, zákon anglický a zákon haličský důsledně provádějí princip, že není-li tu zvláštních důvodů, renta se strany věřitelovy jest nevypověditelna.

V počtu a povaze jednotlivých důvodů, které oprávňují věřitele zrušiti rentovou smlouvu, pozůstává, jak jsme seznali, mezi jednotlivými zákony podstatný rozdíl. Osnova rakouská opět předstihuje v přísnosti zákony druhé. Neb netoliko tehda, když dlužník neplatí řádně splátek svých, které vždy čtvrtletně jest platiti a kde stačí toliko průtah čtrnáctidenní, by rentová smlouva byla zrušena, nýbrž i tehda, když rentový dlužník tělesně neb duševně se stane nezpůsobilým ku hospodaření, což mutatis mutandis znamená, když sestárne, když ochuraví, bude moci očekávati, že statek mu zemské společenstvo odejme. Kdežto jiné zákony zřízení výminku a služebností na statku rentovém připouštějí, osnova rakouská netoliko, že tyto prohlašuje za neplatné, nýbrž dopustil-li se vlastník skutku podobného, jest společenstvo oprávněno zrušiti smlouvu rentovou.

Zrušení smlouvy rentové jest podle osnovy rakouské provázeno buď expropriací, tak že statek připadá zpět na společenstvo, anebo jest rentový dlužník dán pod nucenou správu.

Jak labilním, sotva v zájmu řádného hospodaření, stává se takto postavení vlastníka statku rentového nikdy jistoty nemajícího, nebude-li nucen dříve neb později opustiti statek svůj!

Během celé doby svého hospodaření jest dozoru společenstva podroben a na konec i když dobře hospodařil, přece musí se s myšlénkou spřáteliti, že statek pozbude.

Tato tvrdost osnovy rakouské zmírněna jest dvěma momenty.[1]) Osnova rakouská zavazuje společenstvo při předávání statku rentového určité pořadí zachovávati, tak statek nejprve manželi dřívějšího vlastníka statku rentového, pak jeho descendentům, rodičům atd. nabídnouti, čímž do jisté míry záruka se dává statek pozbývajícímu dlužníku, že

[1]) Verhandlungen des V. öster. Agrartages l. c. Str. 140.

tento do cizích rukou nepřijde, nýbrž některý z jeho synů anebo blízkých příbuzných jej dostane. Za druhé musíme si vzpomenouti, jak vzniká rentový statek podle osnovy rakouské. Čím by byl nynější vlastník rentového statku nebýti společenstva? Všechno co má a čím jest, má toliko zemskému společenstvu děkovati, které statek vydražilo a nyní jej dává zpět exekutovi, by dále na něm hospodařil, poskytujíc mu příležitost, kupní cenu splácetí v dlouhodobé rentě. Žádný z jiných zákonů nevykonává pro rentového dlužníka tolik a proto vyhrazuje si též společenstvo dalekosahající práva.

Kdežto věřitel, jak jsme podotkli, jen v určitých případech oprávněn bývá smlouvu rentovou vypovědětí, může dlužník rentový, dle osnovy rakouské, kdykoli splatiti dluhovaný obnos a tím všech závazků se sprostiti. Jinak dle zákona pruského a haličského. Chce-li rentový dlužník v prvních 10 letech dluh najednou splatiti, musí dozorčí orgán své svolení uděliti. Ustanovení zákona pruského a haličského sleduje dva účely, jednak, by oněch výhod, kterých zákon dopřává zakladateli rentového statku, především úvěru veřejného, nebylo zneužíváno ku spekulačním obchodům s půdou, jednak, by hospodářská samostatnost statku sotva utvořených záhy za své nevzala.[1])

Jelikož si vyhražuje veřejný orgán aspoň v prvních 10 letech své schválení ku splacení rentové zápůjčky, bude mu lze vždy v konkrétním případu uvážiti, jakými motivy rentový dlužník jest veden.

VII.

Statek rentový a posloupnost dědická.

Rakouská osnova o zřizování závazných společenstev zemědělských (č. 710) *a statků rentových* (č. 711).

Zemře-li vlastník statku rentového, nenáleží statek ve jmění pozůstalostní, pravidelnému řízení podrobené. Předmětem pravidelného řízení pozůstalostního jest toliko jmění vyšetřené, podobně jako v případu nálezu expropriačního, tedy splacené annuity, náklady na statek učiněné, meliorace a p. (§ 51., č. 711). Rentový statek musí zůstati nedělen a ne více zadlužen, než obnáší nejvyšší hranice pro spoludražení společenstva, tedy 20 resp. 25násobný čistý výnos katastrový s připočtením hodnoty budov a inventáře. Osud statku rentového jest, že připadá zpět společenstvu, které odevzdá jej tomu, koho zůstavitel poslední vůlí povolal, předpokládaje, že není zde důvodů, jež by vylučovaly osobu zůstavitelem označenou. Jsou-li zde důvody takové anebo nestanovil-li nicméně zůstavitel, vázáno jest společenstvo při odevzdávání statku na určité pořadí, právě tak, jak v případu zrušení rentové smlouvy společenstvem jsme poznali. S novým nabyvatelem

[1]) Beilagen (rakouské) l. c. Str. 545.

rentového statku uzavře se buď nová smlouva rentová, anebo sukceduje v postavení zůstavitele.

Staly-li se nemovitosti, na které vztahuje se rámcový zákon o právu nápadnickém z 6. dubna 1889 ř. z. č. 52, statky rentovými jsou z platnosti citovaného zákona vyjmuty a podrobeny normám zákona o statcích rentových.

Small Holdings and Allotments Act, 1908.

V případě smrti rentového dlužníka, pokud renta splacena není, anebo v prvních 20 letech od uzavření smlouvy, měl-li by rentový statek nějakým opatřením na případ smrti býti rozdělen, hrabská rada může žádati, by statek jí byl prodán za cenu, na které se shodnou a nelze-li shody docíliti, tedy za cenu rozhodčím soudcem stanovenou.

Zákon ze dne 17. února 1905 o zřizování statků rentových, platný pro království haličské a lodomérské s velkovévodstvím krakovským.

Zákon neobsahuje žádného specielního ustanovení. Vodítkem jsou §§ 20.—23. vyslovující nedělitelnost statku rentového, dokud statek rentový jako takový v knize pozemkové jest označen.

Pruský zákon o zřizování rentových statků ze 7. července 1891.

Zákon pruský nečiní žádného opatření, co s rentovým statkem má se státi po smrti rentového dlužníka. Že musí zůstati nedělitelným, dokud renta na něm vázne, plyne z ustanovení § 4. zákona z r. 1891, „dokud renta bance dluhovaná na statku vázne, nemůže zrušení hospodářské samostatnosti a rozdělení statku, jakož i odprodej dílů státi se právoplatně bez svolení generální kommisse."

Zákon pruský z 8. června 1896 o nápadnickém právu pro rentové a osídlené statky.[1])

Zákon vztahuje se na následující kategorie rentových statků:

1. Na statky, které prostřednictvím generální kommisse vznikly neb budoucně vzniknou, anebo které rentové bance rentou povinnými se staly neb budoucně se stanou.

2. Na statky rentové, které dle zákona z 27. června 1890 státem založeny byly neb budou.

3. Na statky rentové, založené osídlovací kommissí podle zák. z 26. dubna 1886 v provinciích Záp. Pruska a Poznaňska.

Příslušný úřad má po vyslyšení vlastníka požádati o zanešení nápadnictví v knihách pozemkových z moci úřední. Jestliže výji-

[1]) Gesetz betreffend das Anerbenrecht bei Renten u. Ansiedlungsgütern von 8. Juni 1896. (Gesetz-Sammlung S. 124.) N. 9832.

mečně statky rentové nemají hospodářské samostatnosti, anebo je-li trvání hospodářské samostatnosti zájmy všeobecněhospodářskými ohroženo, nemá o zanešení býti žádáno.

Je-li statek v knihách jako nápadnický zanesen, tak jej vlastník bez svolení generální kommisse nemůže ani rozděliti ani části z něho odprodati. Zákon obsahuje (§ 6.) ještě další obmezení velmi význačná. Když vlastník chce statek nápadnický jednáním mezi živými zcizíti osobě jiné než svému manželi, potomku, sourozenci resp. potomkům těchto, musí si vyžádati dříve svolení generální kommisse. Svolení generální kommisse má jen tehda býti odepřeno, jsou-li zde skutečnosti, domněnku opodstatňující, že může býti zrušena hospodářská samostatnost nápadnického statku spojením s nějakým větším statkem. Před rozhodnutím generální kommisse musí býti slyšen krajský výbor. Rozcházejí-li se mínění, rozhoduje ministerstvo orby, domén a lesů (§ 7.)

Vlastník nápadnického statku smí tudíž, pokud žije bez svolení generální kommisse jen k nápadnictví povolaným osobám statek zcizíti, kdežto na případ smrti může jej zůstaviti ovšem v celistvosti osobě libovolné.

Předpisy zákona o právu nápadnickém mají jen tehdy průchod zemřel-li vlastník statku nápadnického ab intestato. Zákon praví, „Náleží-li k pozůstalosti statek nápadnický a zůstavitel má více dědiců, připadá bez ohledu na poslední bydliště zůstavitelovo, v nedostatku nějakého opáčného ustanovení na případ smrti, statek nápadnický spolu s příslušenstvím, jako část pozůstalosti podle zákona toliko jedinému dědici (nápadníkovi)." (§ 10.)

Též způsob, jak má se státi rozdělení pozůstalosti, dochází podrobné úpravy (§§ 16.—25.).

Nápadníku jsou poskytnuty značné výhody oproti spoludědicům, spočívající *a*) v mírném odhadu statku, *b*) v precipuu a *c*) v tom, že nápadník oprávněn jest spláceti v rentě podíly spoludědicu.

V případě posledním může generální kommisse intervenovati a přivoditi, by rentový dluh na banku rentovou byl převeden, tak že ona vyplatí spoludědice v rentových úpisech a sama vystupuje jako věřitelka vůči nápadníku, jenž jí nyní, podle známých nám pravidel, splácí rentu, v určité periodě umořitelnou.

Když nápadník zcizí statek v prvních 20 letech osobě jiné než jeho příbuzným (potomci, sourozenci a jejich potomci, manžel) (§ 20.), tak musí obdržené precipuum do massy pozůstalostní vrátiti. Ostatně mají příbuzní v pořadí naznačeném právo předkupní, když nápadník chce v prvních 20 letech statek prodati (§ 27.).

Srovnání.

Společno jest všem 4 zákonům o statcích rentových, že statek nemůže bez svolení věřitele býti dělen, dokud váznc na něm renta. Rozdílu se při tom nečiní, je-li rentový dlužník živ či mrtev. Platí-li

v obvodech, kde statky rentové jsou uzákoněny všeobecné normy práva dědického, přejímateli rentového statku nižádných výhod neposkytující, oprávněna jest obava, že statky rentové sotva vyplní hospodářské své poslání. Jest tudíž na snadě myšlénka, k níž rentový statek zavdává podnětu, by odchylné, specielní předpisy byly dány pro případy nastalé posloupnosti v statek rentový.

Osnova rakouská, připouštějíc zadlužení rentového statku jen do určité výše a stanovíc, že jej má převzíti toliko osoba jediná, dovoluje eventuelní porušení rovného práva dědického.

Zákon anglický, německý z r. 1891 a haličský nedotýkají se práv dědiců, statek nemůže-li býti převzat osobou jedinou, musí býti prodán. Princip rovnosti dědické [1]) se nesnáší s institutem rentových statků. Nedostatek zákona pruského z r. 1891, jevící se v tom, že nebyla zavedena zvláštní posloupnost pro rentový statek, byl záhy postřehnut a resoluce agrární konference německé [2]) r. 1894 držané zní: „Pro statek rentový, jak se tento v Prusku za platnosti zákona rentového vyvinul, jest žádoucno brzké zavedení nuceného práva nápadnického v zájmu udržení nově utvořeného stavu rolnického.“ Leč netoliko důvody sociálně politické nutkaly zavésti právo nápadnické pro statky rentové, nýbrž i finanční, neboť princip rentový našel velké obliby, statků rentových vznikalo nad očekávání mnoho a kredit státní při tom značně súčastněný [3]) vyžadoval, by statek rentový i po smrti rentového dlužníka zůstal netoliko nedělen, nýbrž by i nepřetížen dluhy, v stavu takovém přešel na dědice, by tento mohl na něm řádně hospodařiti a správně dluhované renty platiti.

Proto vydán zákon r. 1896, jenž zavádí zvláštní posloupnost pro rentové statky a princip rovnosti dědické porušuje. Jak víme, vzniká rentový statek ve smyslu zákona z r. 1891 tím způsobem, že generální kommisse svolí, by rentová banka poskytla dlužníku rentový úvěr a potom na návrh generální kommisse jest statek vyznačen v knihách pozemkových jako rentový. Podle zákona z r. 1896 jest dále povinností generální kommisse „z moci úřední po vyslyšení vlastníka statku návrh učiniti, by rentový statek též v knihách pozemkových, jako nápadnický byl vyznačen.“

---

[1]) V Anglii princip rovnosti dědické proveden není. Podle Common Law při posloupnosti ab intestato dědí nemovitosti toliko nejstarší syn. Viz Williams on Real Property. 20th Edition. Str. 224. V Prusku platily tři různé právní systémy, obecnoprávní, pruský Landrecht a Code civil, všechny tři zásadně uznávajíce myšlénku práva římského, rovnou dělitelnost. Jen partikulárně bylo možno zanesením statku ve dvorový rejstřík (Höferolle) způsobiti, by toliko na jednoho dědice přešel.

[2]) Agrarkonferenz od 28. května až 2. června 1894. Specialdiskussion IV. Sitzung. Str. 258.

[3]) Od 1. července 1892 do 31. prosince 1894 v době toliko 2½ let bylo utvořeno 3784 statků rentových v rozsahu 40.208 *ha* a vydáno rentových úpisu za 23,064.750 *M*. Anlagen zu den Verhandlungen des Herrenhauses in der Session 1896. 2 Anlagen N. 6. Str. 34.

Toliko ve výjimečných případech — jestliže rentové statky hospodářské samostatnosti nemají anebo je-li trvání hospodářské samostatnosti zájmy všeobecné hospodářskými ohroženo — nemá býti žádáno o zanešení nápadnictví. Z toho seznáváme, že pravidelně všechny statky rentové ve smyslu zákona z r. 1891, jakož i takové, které sice bance rentové rentou povinnými nejsou tehda, když prostřednictvím generální kommisse vznikly[1] (§ 12. zákon z r. 1891 citován v § 1. zákona z r. 1896), stávají se nyní zároveň statky nápadnickými. Mohla by položena býti otázka, co míní zákon slovy (§ 2. zákona z r. 1896, „generální kommisse má po vyslyšení vlastníka . . . o zanešení požádati.“ Zákon ustanovuje, že vlastník rentového statku má slyšen býti, ale co se má státi, když generální kommisse předpisu zákonného nedbá a bez vyslechnutí vlastníka požádá o zanešení nápadnictví do knih pozemkových, anebo dokonce, co má se státi a jak má příslušný úřad postupovati, když vlastník rentového statku odporuje, by jeho statek jako nápadnický byl vyznačen, není v zákoně řečeno, proto oněm slovům nelze přikládati ceny praktické.[2]

Poněvadž nyní pravidelně každý statek rentový stane se zároveň statkem nápadnickým, nabývá zákon z r. 1896 pro náš zákon z r. 1891 významu dalekosáhlého, obzvláště co se právního postavení rentového dlužníka týká, an ono dlužno netoliko posuzovati dle zákona z r. 1891, jenž jest, jak jsme byli ukázali, velmi liberální v porovnání s rentovými zákony jiných zemí, nýbrž i dle zákona z r. 1896.

A moment, že statek rentový zároveň i nápadnickým jest, má za následek, že splacena-li jest zápujčka rentova, statek přestává býti sice rentovým, ale jako nápadnický trvá dále, neboť pro pominutí této vlastnosti naprosto nerozhoduje splacení renty, nýbrž toliko výmaz nápadnictví v knize pozemkové.[3] Návrh na výmaz nápadnictví učiní generální kommisse jen tehdy, když statek hospodářskou samostatnost ztratil, anebo hospodářské samostatnosti všeobecné-hospodářské zájmy odporují (§ 5.) — ale ani zmínky se neční, že by i tehda měl výmaz nápadnictví následovat, když renta jest splacena. Vznik rentového statku splývá pravidelně se vznikem statku nápadnického, pominutí nikoli.

Skutečnost, že statek rentový stává se statkem nápadnickým, dává netoliko záruku, že statek nedílen přejde na jediného dědice, nýbrž i za živa rentového dlužníka osvědčuje svůj význam. Neboť v zákoně z r. 1896 jest pro změnu jedno nad míru důležité právní obmezení. Vlastník nápadnického statku může svůj statek zadlužiti,[4] propachtovati, zříditi služebnosti atd., ale nemůže jej beze svolení

[1] Srovnej, co řečeno na str. —.

[2] Podobně Fellner l. c. Str. 50.

[3] Fiedler Zemědělská politika I. díl Str. 198.

[4] Zajímavo jest podotknouti, že ve vládní předloze byl pokus učiněn též zákonnou mez pro zadlužení stanoviti. Viz § 23 vládní předlohy Anlagen l. c. str. 10.

generální kommisse z c i z i t i, leda svým nejbližším příbuzným. Zákon sice praví: „toto svolení může jen tehdy odepřeno býti, jsou-li tu skutečnosti, domněnku ospravedlňující, že může hospodářská samostatnost statku nápadnického spojením s větším statkem býti zrušena“ (§ 7. zákon z r. 1896) a motivy vládní[1]) k tomu podotýkají, že není dostatečným důvodem pro odepření svolení okolnost ta, že nabyvatel statku jest velkostatkářem, nýbrž, že musí přistoupiti ještě jiné okolnosti další, „z nichž souditi lze, že zcizení má býti předsevzato za příčinou s p o j e n í nápadnického statku s větším pozemkem.“

Tendence zákon pronikající jest sice, jak z citovaného místa vyplývá, zachovati pokud možno vlastníka statku v jeho dosavádním svobodném postavení a generální kommisse má pravidelně uděliti svolení své ku zcizení. Avšak klausule (odst. 3., § 7.) přičiněná, že dříve než generální kommisse své svolení udělí, má slyšeti dobrozdání krajského výboru, eventuelně, rozcházejí-li se v mínění, ministra orby, domén a lesů, zavdává příčinu k obavám,[2]) že vleklým postupem ujde často příležitost výhodné prodeje. Jest ještě podotknouti, že obmezení zcizení se týkající na rentové statky před platností zákona z r. 1896 založené se nevztahuje i když jako nápadnické v knize pozemkové zanešeny jsou (§ 7., odst. poslední), poněvadž by tím nabytá práva byla poškozena. Když někdo podle zákona z r. 1891 rentovou smlouvu s rentovou bankou uzavřel, učinil tak v očekávání, že bude toliko dispositičním právním obmezením zákonem z r. 1891 § 4. stanoveným podroben, která nezakazují rentovému dlužníku volné zcizení rentového statku. Naproti tomu pro statky rentové po roce 1896 založené bude uvedené obmezení nanejvýše praktickým, poněvadž pravidelně každý statek rentový stane se zároveň statkem nápadnickým, čehož nyní vlastník statku, uchází-li se o úvěr rentové banky, musí si býti vědom.

Jest takto zákon z roku 1896 důležitým doplňkem zákona o statcích rentových z roku 1891 neb on netoliko, že zvláštní posloupnost zavádí, nýbrž i na právní jednání mezi živými vlivně působí, an zbavuje rentového dlužníka neobmezené svobody zcizovací, kterou mu zákon z r. 1891 ponechal.

Zákon ze dne 7. září 1909 o statcích rentových, platný pro vévodství bukovinské. (Č. 64.)

Není nám třeba šířiti se o zákonu bukovinském, nýbrž stačí poukázati na to, co řečeno bylo o zákonu haličském, jelikož všechna jeho ustanovení, až na jednotlivé odchylky, byla recipována.

Velikost rentového statku jest jinak vymezena, než dle zákona haličského. Toliko statky rozlohy ne menší než 3 *ha* a ne větší než 20 *ha* a čistého výnosu katastrového ne méně než 50 K a ne více než

[1]) Anlagen l. c. Str. 43.
[2]) Viz Aal l. c. Str. 81.

500 K mohou se státi statky rentovými. Podobně odchylku nalézáme v orgánech ku provedení zákona povolaných. Kdežto zákon haličský pověřuje tímto úkolem novou instituci, zemskou rentovou kommissi, povolává zákon bukovinský (§ 32.) ku zakládání statků rentových, ku poskytování zápůjčky rentové a k emittování rentových dlužních úpisů zemskou banku bukovinskou se sídlem v Černovicích jako banku rentovou.

VIII.

Výsledky zákonodárství o statcích rentových v jednotlivých zemích.

Prusko.

Měli jsme již příležitost zmínku učiniti, že pruský zákon o statcích rentových z roku 1891 došel netušeného úspěchu.

Do konce roku 1908 bylo utvořeno 13.718[1]) rentových statků ve smyslu zákona z roku 1891. Co se rozměru týče, tak připadá pod $2^1/_2$ *ha* 1837 statků, $2^1/_2$—5 *ha* 2188 statků, 5—10 *ha* 3791 statků, 10—25 *ha* 4620 statků a přes 25 *ha* 1282 statků. Nejčetnější jsou statky rozměru 10—25 *ha*, což jest velice příznivým úkazem, neb na nich může rolník se svou rodinou nalézti plného zaměstnání i výživy.

Především Pomořany, Západní Prusko, Východní Prusko a Poznaňsko jsou země, kde parcellace postupuje rychlým tempem, an v Pomořanech 48.051 *ha*, v Západním Prusku 38.645 *ha*, ve Východním Prusku 23.035 *ha* a v Poznaňsku 17.079 *ha* půdy bylo proměněno v rentové statky. Ve Východním Prusku a Braniborsku jsou hlavně parcellovány větší selské statky, jelikož velkostatky se nalézají v pevných rukách.[1])

Ku rozšíření rentových statků nemálo přispěla činnost soukromých ústavů finančních, které parcellaci za účely výdělkovými provozují, mezi nimiž obzvláště důležité postavení zaujímá Landbanka v Berlíně.

Ruku v ruce pracují soukromé ústavy tyto s generálním kommissemi a rentovými bankami, které jim pohledávky rentové odkupují a stále finančními prostředky napajejí. Parcellace dostává se postupem tím na velmi hladké koleje, na kterých se může rychle pohybovati.

Landbanka koupí velkostatek s úmyslem jej na rentové statky rozparcellovati, počítajíc předem s tím, že možno jí bude použíti úvěr rentové banky. Jakkoliv jest ústavem čistě soukromým, přece musí se snažiti pokud možno nejlépe s generálním kommissemi vycházeti, neboť ony rozhodují, smí-li pohledávka rentová převedena býti na banku rentovou či nikoli.

---

[1]) Statistisches Jahrbuch für den preußischen Staat. 1909. Str. 49.

A v spolupůsobení podniků soukromých a generální kommisse spočívá hybná síla německého zákona o statcích rentových. Parcellant má na zřeteli zájem vlastní, generální kommisse budoucích osadníků, rentových dlužníků.

Tvoření rentových statků může se díti ve velkém nebo v menším rozsahu. V případu prvém bývají celé kolonie zakládány, leč způsob ten stížen jest nyní zákonem osídlovacím z r. 1904, pro každé nové osídlení úřední schválení vyžadujícím, čímž obzvláště v tom směru dříve plodná činnost parcellačních ústavů polských jest úplně znemožněna.[1])

V druhém případu vznikají rentové statky buď tak, že statek větší v několik menších rentových statků jest rozdělen anebo k nějakému pozemku jiný pozemek přivtělen, t. zv. příkup adjacentní (Adjacentenkauf), anebo konečně sjednocením, že několik menších pozemků v jeden rentový statek splyne, t. zv. konsolidace.

Tam, kde rentové statky vznikají parcellací, nejvíce obtíží působí hospodářské využití rozměrnějších hospodářských stavení i doporučuje se ponechati při těchto větší komplex pozemků. Tak na př. Landbanka, jež obchod pozemkový od roku 1896 v Německu provádí, prodala do konce roku 1908 190.382 *ha* půdy. Založeno bylo 2561 samostatných menších usedlostí v rozměru 36.612 *ha*, 1751 usedlostí bylo příkupem 7989 *ha* zveličeno, kdežto 416 statků zbytkových (Restgüter) zaujímá velký komplex 145.781 *ha*.[2])

Anglie.

Během roku 1908 bylo zřízeno 505 Small Holdingů, počet vysoký, máme-li obzvláště na zřeteli, že prvá polovice roku byla neplodnou, an veškeren čas stráven pracemi přípravnými, tak že výsledky naznačené dosaženy jenom během doby šestiměsíční. Z těch 505 nově utvořených Small Holdingů bylo 504 pronajato a toliko jeden prodán. Tento jediný Small Holding, jenž jest v našem smyslu statkem rentovým, zaujímá rozlohu 26 acres.

Máme zde nový důkaz, že vzdor rozličným reformám zákonem z r. 1907 provedeným, statek rentový jako prostředek kolonisační se v Anglii neosvědčuje. Tužbou zemědělce anglického jest nájem půdy, nikoliv koupě, třebas forma statku rentového poskytovala značné výhody.

Halič.

Haličský zemědělec záhy postřehl cenné výhody jemu z úvěru rentového plynoucí a hlavně držitelé malých usedlostí o rentový úvěr se hojně ucházejí. Ihned s počátku bylo třeba 1200 žádostí o úvěr

[1]) Bolgard l. c. Str. 87. Podobně Dr. Alfred Mayer: Hospodářské poměry, organisace a zápasy pruských Poláků. Obzor Národohospodářský roč. XIV. (1909). Str. 184.

[2]) Výroční zpráva Landbanky v Berlíně za rok 1908.

rentový odmítnouti jen z toho důvodu, že čistý výnos katastrový nebo rozloha statku nedosahovala minimální hranice zákonodárcem stanovené.[1])

Když statek vyhovuje prima facie podmínkám zákonným, třeba, by cenu jeho znalci odhadli, dle čehož se pak řídí výše zápůjčky rentové. Do 31. srpna 1908 bylo odhadnuto 766 statků a na základě pak dobrozdání znaleckých svolila zemská rentová kommisse v 287 případech poskytnouti rentovou zápůjčku v celkovém obnosu 2,765.108 K.

Do 31. srpna 1908 skutečně již vyplaceno 1,096.600 K a zápůjčka rentová na 112 nemovitostí vtělena, tak že vzniklo v Haliči 112 rentových statků, úspěch zajisté pozoruhodný.

Zaujímají rozlohu 2.383 jiter 690 sáhů[2]) a odhadní summa obnáší 2,308.619 K, z čehož připadá na pozemky 1,756.549 K, na budovy 347.833 K, na živý inventář 148.916 K a mrtvý 55.321 K.

Vzhledem k tomu, že celková hodnota jest 2,308.619 K a rentová zápůjčka 1,096.600 K, jest průměrně jeden rentový statek do 47·50% své hodnoty zadlužen. Uvedli jsme, že rentová zápůjčka může býti dána k rozmanitým účelům. Zemská rentová kommisse tohoto práva plně užívá, an zapůjčeno bylo:

a) za příčinou rodinných splátek	70.178.— K
b) za příčinou splacení dluhů	457.192.50 K
c) za příčinou splacení kupní ceny	344.609.— K
d) za příčinou stavby budov	54.444.— K
e) za příčinou rozmnožení inventáře neb zvelebení hospodářství	68.651.36 K

Jest pochopitelno, že lví podíl, 41·69%, připadá právě na splacení dluhů již stávajících, které dříve průměrně byly 8% úrokovány,[3]) kdežto konversí v zápůjčku rentovou jsou sníženy téměř o polovici.

Z oněch 112 založených statků rentových připadá:

na 5—10 jiter	20
na 10—15 jiter	20
na 15—25 jiter	36
na 25—35 jiter	14
na 35—51 jiter	6
přes 50	7

Doposud obmezovala se činnost zemské rentové kommisse toliko na zachování selských usedlostí již existujících. Nyní, jak zpráva výboru praví, bude třeba podjíti se i druhého úkolu v zákonu vytčeného,

[1]) Sprawozdanie Wydziału krajowego o włościach rentowych. Aleg. 55. (Stenograficzne Sprawozdania 1908.)

[2]) 1372 *ha* 85 *a*.

[3]) Jak zpráva zemského výboru podotýká (str. 6.), vyskytovaly se případy, kde dlužník platil ze% úroky.

„tvoření nových selských usedlostí“, a za tím účelem má činiti zemská rentová kommisse potřebná opatření, by styky navázala s parcellačními ústavy soukromými, tak že by potom podobně as jako v Prusku, byla i kolonisace vzájemnou součinností orgánů veřejných a soukromých soustavně prováděna.

Methodologické otázky novější státoprávní literatury německé.

Hatschek: „Konventionalregeln oder über die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung im öffentlichen Recht“ v „Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart“ 1909.

R. 1870 znamená převrat pro dějiny literatury německého státního práva. Po romantické a sentimentální generaci nastupují praktičtí, chladně rozumující positivisté. Po těžkopádném Mohlovi, frasovitém Bluntschlim přicházejí vědci nové methody a nového rázu. Nové požadavky a mladá ústava sjednoceného Německa, vyžadují nových pracovníků.

Ne nadarmo jsem se zmínili o velkém ideovém a methodologickém podkladě moderního německého státního práva. Hatschkova rozprava, jež předčí v Jahrbuch des öff. Rechts všecky ostatní svým přísně vědeckým a právnickým obsahem, naznačuje snad, že se připravuje nebezpečná krise v Labandově přísně dogmatickém nazírání na celkovou disciplinu veřejného práva. Zkoumáme-li obsah, bije nám do očí závěr, nesoucí Hatschkovo heslo: oposice proti systemu právního positivismu a potřeba tvorby historických pojmů — „Notwendigkeit historischer Begriffsbildung.“

Pokud se týče terminologie, nutno však se vší rozhodností zavrhnouti termin „naturwissenschaftliche Begriffsbildung“. Tento umělý novotvar má za následek škodlivou nejasnost. Co si vlastně Hatschek představuje pod oním pojmem? Čtenář by myslil, že zde vzniká hluboká methodologická protiva mezi sociologií a jurisprudencí. V boji mezi Gumplowiczem a německými právníky byla jednou z hlavních sporných otázek: Může-li přírodovědecká methoda vůbec býti bezpečným podkladem státovědeckého bádání? Němci zásadně a rozhodně zavrhli Gumplowiczův poněkud přehnaný přírodovědecký monism, což učinil i Jellinek, jenž rozhodně popírá, že by se mohly nauky přírodních věd přenésti na pole sociálních jevů. Avšak tohoto problemu se Hatschek naprosto nedotýká. Ipsissima verba: „Die Systemvinkulierung und ihr Versuch, durch konstruktive Gattungsbegriffe den Rechtsstoff zu beherrschen, ist nichts anders, als „naturwissenschaftliche Begriffsbildung“. Z úvodní kapitoly posledního oddílu jeho rozpravy jest patrno, že nazývá přirozené právo přírodní vědou. Dovolili bychom si pochybovati o tom, že systém přirozeného práva je vědou ve smyslu novodobé klassifikace věd vůbec. Zdá se nám však, že Hatschek směle

vložil do titulu slovo „naturwissenschaftlich" místo „naturrechtlich", aniž si uvědomil ohromnou methodologickou protivu těchto dvou pojmů. Tyto methodologické námitky jsou spíše formální, netýkají se však jádra věci, jemuž ovšem dlužno přičísti obzvláštní cenu.

Hatschek není prvním, jenž zkoumal důležitou skutečnost, že ve veřejném životě mnohdy se uplatňuje právo, jež v přísném smyslu ústavy není právem. Učinili tak před ním již Laband a Jellinek, a sice prvý ve svých „Wandlungen der deutschen Reichsverfassung", druhý pak ve svých „Verfassungsänderung u. Verfassungswandlung" (1906) a ve své klassické rektorské řeči: „Der Kampf des alten mit dem neuen Recht" (1908). Toto illegitimní právo, jež jest vlastně namířeno proti ústavnímu textu, živoří obyčejně nepozorovatelně a skryté v nějakém zákonodárném zátiší, dokud vítězně nevytryskne na světlo denní. Povolným (nachgiebig) právem nazývá je Jellinek a praví, že jeho znakem bývá obyčejné nevyhnutelnost [1]) Studium tohoto problemu přivádí příliš blízko k oněm mezím, jež odvracejí vědu státního práva od politického bádání. Jellinek sám nazývá právě zmíněnou rozpravu „Staatsrechtlich-politische Abhandlung". Jakmile se začnou oficiální představitelé vědy pečlivě obírati otázkami tohoto druhu, znamená to, že led jest prolomen. Nelze se diviti, že Hatschek jde o krok dále, váže si historických kategorií, jež Laband ve svém přehnaném dedukčním racionalismu tak důsledně přezíral. Spornou bude tudíž otázka, jak se má zásada právní kontinuity uvésti v soulad s tímto volným názorem na právní vývoj. Extremnímu státopravnímu positivismu byla tím zasažena od vlastních stoupenců krutá rána.

Nelze upírati velkého významu dílu, jakým je spis Hatschkův. Studuje právní povahu konvencionálního pravidla a jeho důležitost pro právní vývoj, řeší zároveň povahu precedenčního případu, jenž má rozhodný vliv na theorii jednacího řádu. Pravou právní povahu jednacích řádů — a zde narážíme na jeden z velkých problemů moderního veřejného života — do doby té nebude možno přesně právnicky definovati, pokud nebude jasně stanoveno, jakou úlohu hraje precedenční případ ve tvorbě nového práva. Hatschek klade si ve své rozpravě za úkol studovati ona pravidla, jež nejsou ryze právního původu, která však „kraft empirischer Faktizität gelten." Empirie, tato největší nepřítelkyně německého státovědeckého dedukčního racionalismu, jest tudíž slavnostně nastolena. Rozdíl mezi konvencionálním pravidlem a pravidelným právním předpisem definuje Hatschek takto: Účelem právního předpisu jest dávati poukazy, jež mají platiti pro přítomnost a budoucnost, jsou to poukazy (Weisungen), jimž má následovati jednání, kdežto účelem konvencionálního pravidla jest jedině a posteriori ospravedlniti z praktické stránky účelné (praktisch zweckmäßiges) jednání, jež se doporučí na základě precedenčních případů. Precedenčnímu případu jest tedy v tomto systemu vykázána důležitá úloha. Nechceme vyšetřovati, do jaké míry obrážejí se v Hatschkově theorii

[1]) Jellinek: „Verfassungsänderung u. Verfassungswandlung" str. 20.

anglické právní názory. Rozhodně však studium anglického práva dalo mu podnět ke hlubšímu seznámení se s tímto právním zjevem. Avšak nerozhodovaly jen anglosaské právní názory. Tak zvaná „freie Rechtfindung" měla by míti právo na existenci i na poli veřejného práva. Hatschek tvrdí, že správní rutina a pak „Amtsschimmel" skýtají mnoho příkladů takovýchto právních útvarů. Srovnává takovéto a podobné prvky budoucích právních útvarů s postavením, jež ve filologii zaujímá dialekt vůči spisovnému jazyku.

Hatschek rozeznává následující formy konvencionálního pravidla na poli veřejného práva:

1. Osobování si stanovení práva (Rechtssetzungsanmassung);
2. alonomii;
3. rozštěpení práva (Rechtsspaltung);
4. organisační souběžnost (Organisationsparallelismus);
5. zvrhnutí se formy (Formenentartung);
6. změnu výkladu;
7. hypotaxi.

K prvým zařazuje v monarchiích vladařova protiústavní nařízení a pak severo-americké „implied povers". Alonomie vzniká, přenášejí-li se pravidla jednoho právního oboru na druhý, ačkoli to neodpovídá právnímu řádu. Rozštěpení práva nastává, odtrhne-li se jeden právní obor od právního řádu cestou soudních rozhodnutí. Tak se rozhodnutími francouzské státní rady odštěpilo správní právo. O zvrhnutí se formy mluvíme tehdy, zaměňuje-li protiústavní a protiprávní činnosti nějakého státního orgánu působnost jiných ústavně k tomu povolaných orgánů. Hypotaxe uplatňuje se tenkráte, vládne-li mínění, že konvencionální pravidlo jest nezbytně nutné k realisaci dotyčného právního ustanovení. Dokladem toho jest dle německého veřejného práva na př. povinnost soudů vyslýchati svědky, aby posoudili legálnost voleb na základě usnesení říšského zastupitelstva. Jednou z nejvýznamnějších forem konvencionálního pravidla jest však organisační souběžnost. Právní pravidla, jež jsou platna pro jednu organisaci státních institucí, jsou pravoplatna i pro souběžnou právní organisaci ne jako právní poukaz, nýbrž jako konvencionální pravidlo. Takovou organisační souběžností nazývá Hatschek poměr Rakouska a Uher. Podkladem jejím je socialní, ne právní nutnost. Tento pojem socialní nutnosti je tuze nebezpečnou kategorií ve státním právu. To již není právní, nýbrž faktický stav. Uváděti skutečné poměry ve větší míře, než je toho zapotřebí, do právního badání veřejného práva jest nebezpečným experimentem. Hatschek klade si otázku, mohou-li se tyto předpisy, rozvíjející se proti ústavnímu právu, jež jsou vlastně faktické povahy, státi někdy právními ustanoveními ve vlastním slova smyslu? Na to odpovídá: Nepochybně, stanou-li se zvykovým právem. Na poli veřejného práva bude rozhodně zapotřebí vykázati konvencionálnímu a zvykovému právu více místa. Obzvláště důležité je to pro takové volné právní útvary, jakými jsou na příklad jednací řády. Právnická zkostnatělost

rakousko-německých parlamentářů důsledně bojovala všemi prostředky racionalistické a scholastické dialektiky proti tomuto důležitému pramenu právního vývoje. Hatschek připisuje precedenčnímu případu důležitý význam. Praví, že několik precedenčních případů způsobí již jakousi změnu ústavního předpisu. Přísně právnicky vzato, jest zajímavý pouze prvý precedenční případ, jenž směřuje proti positivnímu právu. Jen tento prvý případ jest třeba studovati z právního hlediska. Hatschek učil se u Angličanů. To, co praví stran ústavního práva v přísném slova smyslu docela dobře shoduje se sice s anglickým typem, avšak pokud se týče našich ústav, bude ovšem třeba přijímati toto učení se značnou reservou. Jednací řády jsou právními útvary samy pro sebe a pro ně mohl by ovšem plně platiti Hatschkem zdůrazňovaný význam precendečního případu a konvencionálního pravidla.

Velice zajímavy jsou Hatschkovy vývody o tom, jak nepříznivě působila recepce římského práva na vývoj státního práva. Doba recepce neměla smyslu pro všeobecné státní právo; také positivní státní právo musilo se spokojiti takřka dětským pokojíkem; vykázáno mu bylo nepatrné místo pod etiketou osobních a statutárních práv. Snad je tento úsudek poněkud přehnaný, neboť nelze popírati, že římské státní představy, jako na př. představa suverenní moci, skýtaly pevný základ nové se rodící státovědě. Našemu dnešnímu veřejnému právu odňaty by se základy, kdyby zmizely recipované hlavní římské zásady. Gumplowicz s velkou vehemencí napadal základní pojmy státního práva, avšak nechopil se nejúspěšnějšího prostředku, nenapadal jeho římsko-právní povahu. Renesanci nelze upírati vymykající vliv na vytvoření srovnávacího státního práva. Bodin čerpal z klassické literatury. Platonovy zákony a Plutarchovy spisy skýtaly mu dosti vědecké látky. Ale Bodinův směr nezvítězil. Obecného státního práva chopila se škola přirozenoprávní. Od té doby byla opuštěna srovnávací methoda.

Není to francouzská revoluce, jež prohlašuje, že všichni národové musí žíti dle týchž zákonů, že přirozené právo platí pro všecky národy bez výjimky. Před stoletím hlásalo přirozené právo tutéž nauku. Přirozené právo má zásadu o dokonalosti a ukončení právního řádu. Hatschek praví velice významně: „So erhalten diese allgemeinen Gattungsbegriffe der Rechtswissenschaft jenen konstruktiven Charakter, den auch die mathematischen Begriffe an sich tragen.“ Důležité jest konstatování faktu, že onen smysl pro veřejnoprávní konstrukci, jenž jest jedním z nejkarakterističtějších znaků německé novodobé školy, je vlastně přirozenoprávního původu.

Kant je úplně prodchnut přirozenoprávním pojímáním. Jemu je nesympatická různorodost zákonů a prál by si, „dass man doch einmal statt der endlosen Mannigfaltigkeit bürgerlicher Gesetze ihre Prinzipien aufsuchen möge; denn darin kann allein das Geheimnis bestehen die Gesetzgebung, wie man sagt, zu simplifizieren“. (Kritik der reinen Vernunft.) Descartes, Sieges, Rotteck, Bluntschli a z politických praktiků — možno-li

tyto muže stavěti do jedné řady s prvými — staří rakouští němečtí liberálové nemluvili jinou řečí. Kant je toho náhledu, že přírodní řád je dovršeným celkem, jejž možno redukovati na jakési nejvyšší zásady. Mezi racionalismem, přirozeným právem, Kantem a mezi novodobou německou právnickou školou je jistý nepopíratelný svazek. Kdo přijímá zásadu dovršení právního řádu, musí se vší rozhodností obrátiti se proti anglickému státovědeckému nazírání a jeho empirické vědecké methodě. Hatschek napsal své veliké dílo o anglickém státním právu, když již hluboko vězel v pravověrném německém dogmatismu. To bylo příčinou, že jeho spis vyvolal trpkou kritiku v Anglii a v Americe. Zdá se nám, že Hatschek sezná svůj omyl v přenášení cizí methody na cizí poměry. Vůbec jeho nejnovější vývody jsou již prodchnuty jakýmsi duchem, jenž není obzvláště příznivý dosavadní německé dogmatice. Hatschek cituje též Bluntschli-ho a nazývá s jemnou ironií jeho sloh „Biedermeierstil" ve vědě obecného státního práva: „Obecný typ státu opírá se především o lidskou přirozenost a jeho východiskem jest lidstvo." Všem stoupencům přirozeného práva je vlastní prý to, že nemají smyslu pro povahu konvencionálního pravidla.

Pro methodiku všeobecného veřejného práva nejsou následující Hatschkovy vývody bez jakési zvláštní ceny. Je třeba určiti ideální typy lidské činnosti, jež by byly měřítkem dějinných faktů. To vše skýtalo by celou řadu precedenčních případů, důležité stran budoucích politických akcí. Bodinovou velkou zásluhou je: 1. že prvý užil důležitosti jednotlivých dějinných případů pro státoprávní studium, 2. že pokládal dějinný fakt, dějinnou různorodost za nepochopitelné, nevytknou-li se za měřítko všeobecné typy. V těchto vývodech jsou dva skoro protivné živly. Pro vývoj zdravé methodologie je se třeba bráti střední cestou. Není vhodno ani příliš si vážiti jednotlivého dějinného případu, ani příliš generalisovati za pomoci strnulých typů.

Dle Hatschkova mínění podlehlo přirozené právo úpornému útoku, podniknutému jednak se strany historické školy německého soukromého práva, politické to doktriny, rozvíjející se uprostřed devatenáctého století a jednak se strany hegelianismu. Tak apodikticky nelze to tvrditi; mohlo by se rovněž pochybovati o tom, jsou-li tyto prvky kořeny dnešního vládnoucího positivního dogmatismu státního práva. Mezi přirozeným právem a veřejnoprávním deduktivním racionalismem je nanejvýš pevný svazek. Konstituční doktrina členů francouzského parlamentu a všech ostatních zastupitelstev r. 1848 je úplně prodchnuta přirozenoprávními dedukcemi. Ještě dnes má přirozené právo své nadšené stoupence mezi katolíky a realisty, socialisty a právníky. I ti, kdož dle Jellinkových slov rouhají se přirozenému právu, nejsou prosti jeho pout. Základ systemu subjektivních práv je nesporně přirozenoprávní a theorie o národnostním právu je bohužel ještě dodnes příliš přirozenoprávní povahy. Co pak hegelianismu se týče, tu zevrubnější jeho rozbor přivedl by nás k poznání jistého velmi racionalistického rysu. Vždyť možno souditi z odporu, jejž choval Gumplowicz vůči Hegelovi a přirozenému právu, že hegelianism nebyl přece příliš ne-

bezpečně přirozenému právu. Hatschkovy vývody, pokud útočí na přirozené právo jakožto protinožce positivního práva, jsou oprávněny. Nesmíme však zapomínati, že v přirozeném právu francouzské revoluce tkví ve značnější míře ryze racionalistické elementy. Hatschek však nepokrytě uznává, že onen přehnaný smysl pro právnickou konstrukci je vskrze hegelianského původu. Hegel zavinil, že se od sebe odloučily pojmy stát a společnost. Když zavládla německá právnická škola, vyskytli se zákonníci veřejného práva, kteří vyhnali všecky „politické maximy" ze chrámu práva. To bylo nesprávné jednání a Jellinek sám praví: „A přece je vědecká politika nevyhnutelným prostředkem k chápání státoprávních problémů, neboť je to nauka o silách, jež vytvářejí právo a jsou zákonodárci buď nadřazeny, nebo stojí mu po boku." (Verfassungsänderung, str. 30.) Hatschek vidí v podceňování významu obyčejového práva jeden z následků hegelovské právní filosofie. Prvním dogmatem německého právnického positivismu jest dle něho nauka o ukončení právního řádu. Druhým takovým dogmatem je potřeba celé hierarchie konstruktivně získaných pojmů. Laband sám praví v té příčině: „Vytvoření nového právního institutu, jejž by vůbec nebylo možno podříditi nějakému vyššímu a obecnému právnímu pojmu, je právě tak nemožné jako vynalezení nové logické kategorie nebo doplnění nové přírodní síly." (Předmluva k prvému vydání „Německého státního práva."). Třetím hlavním požadavkem německého dogmatismu je, že jest možno každý právní zjev zařaditi do určité kategorie konstruktivně získaných pojmů. To jest Prokrustovým ložem německého státního práva. Hatschek rozhodně prohlašuje, že podobné obecné nauky, jaké chová soukromé právo, jsou nemožny na poli veřejného práva. Veřejnému právu schází ona stabilnost soukromoprávního řádu. Zde panuje různost, jež je vlastní jedině historickému životu. Popírá, že by obecné nauky, hierarchie pojmů a konstrukce byly upotřebitelny. Pokud se týče obecných nauk, počíná si ovšem příliš radikálně. Čisté vědeckou, sociologickou cestou získaných obecných nauk nelze ovšem zavrhovati. Nechť mluví sám Hatschek: „Es ist die Wertunmaßgeblichkeit des staatsrechtlich bedeutsamen Ereignisses, dem mit konstruktiven Gattungsbegriffen u. mit der Systemverknüpfung der herrschenden Methode nicht beizukommen ist." Co by tomu řekl Gumplowicz, kdyby ještě žil? Zdá se: Nascitur ex ossibus ultor. Hatschek obrací se sice proti krajnímu radikalismu Gumplowiczovu, jenž popírá možnost každé právní konstrukce a nazývá ho nihilistou; přes to však Hatschkovy vývody útočí spíše na vládnoucí Němce, než na nebožtíka styrskohradeckého „nihilistu".

Hatschek míní, že by bylo přehnáno, kdybychom logicko-konstruktivní methodě ve veřejném právu připisovali podřízený význam. Jest jí přiznáti hrátí důležitou úlohu, neboť jinak spočíval by celý právní řád na velmi vratkém podkladě. Myslíme, že je možno vskrze souhlasiti s touto samozřejmou argumentací. Avšak dějiny i dějinné pojímání a chápání má pro státní právo též rozhodný význam. Jest především třeba respektovati problém individuálního v dějinném i právním životě. To jest jádrem

dějinného pojímání, jemuž chce Hatschek vykázati důležitou úlohu ve státním právu. Jeho rozprava má za účel dokázati, že jest nutné takovéto dějinné chápání veřejného práva. Oproti Labandovu mínění pronáší pochybnost, že by jeho právní konstrukce mohla naprosto určiti a ovládati positivní právní útvar. Ku konci tvrdí, že je třeba utvořiti obecné hodnoty, jež umožní dějinné pojímání. Toto dílo má vykonati zvláštní věda, a sice všeobecné státní právo, spočívající na právněsrovnávacích základech. Pojmy všeobecného státního práva je třeba vytvořiti cestou právního srovnávání různých typů. Hatschek klade tedy všeobecné státní právo pouze a jedině na srovnavací základ. Mohlo by se ovšem namítnouti, že takovéto výlučné srovnávání přivádí ke sdružování různých heterogenních, exotických zjevů, aniž bychom nabyli jasnějšího poznání státoprávních institutů a zjevů.

Boj za uvádění dějinného pojímání do státního práva je pouze reakcí proti přehnanému dogmatismu a státoprávní scholastice. Je otázka, zda bude tento nový směr nebezpečným staré německé právní škole. Krajnímu křídlu, jehož stoupenci jsou slepí vůči síle velkých socialních faktů a zkostnatělí následkem svého výlučně právnického pojímání právních zjevů musí býti takovýto směr přímo odporný a jeho oposici je nutno očekávati. Celou německou vědu zachvacuje jakési banausní úsilí po praktických úspěších vědeckého badání. To je ten praktický německý novodobý positivism, jemuž nejsou sympatickými všeobecné, čistě vědecké účely.

Je třeba učiti se od Němců jejich čistě právnímu, logicky založenému komentování platných zákonů, nesmí se však zanedbávati francouzské a anglické vzory. Budoucí srovnávací věda ústavního práva různých slovanských státních útvarů nesmí nikdy pouštěti se zřetele tohoto důležitého faktu. V těchto mladých státních útvarech, právě jako v obnoveném Rakousku je veškeren ústavní život v bouřném vlnění a neustálý zápas ještě neukázněných sociálních sil, jejichž vývoj je dosud neznámý, vytvoří snad nové ústavní formy. Věda, jíž je souzeno připravovati nově se rodící formy, nemůže se brátí výhradně vyšlapanými cestičkami strnulého a zaokrouhleného veřejného práva sjednoceného Německa. *B. V.*

LITERATURA.

Právní filosofie.

PhDr. a JUDr. Bedřich Marek: *Politické theorie reformovaných monarchomachů francouzských.* Zároveň příspěvek k dějinám politických theorií v e Francii. (Knihovna Sborníku věd právních i státních. *B*) Řada státovědecká čís. XX. V Praze 1910.)

Reformní hnutí, které na rozhraní středověku a novověku rozrušuje západní Evropu, usiluje v prvé řadě o úpravu problemů ryze nábožen-

ských. Vývoj politických událostí, souvislých s hnutím tímto, působí však, že reformatoři náboženští obírají se i úvahami státoprávními.

Stručný přehled názorů protestantských v tomto směru podává se asi následovně:

V počátcích hnutí reformačního (s některými nedůslednostmi Luther, velmi zřetelně Kalvin) hlásá se: Světská vrchnost jest dána poddaným Bohem. Křesťan žijící v duchu pravého zákona Božího podrobí se světské svojí vrchnosti bez reptání, i když trpí křivdu. Povinnost poslušnosti přestává však tehdy, chce-li vrchnost světská znásilniti svobodu víry (Luther mluví o öffentliche violentia); tu stal se panovník nehodným úkolu Bohem mu svěřeného, i lze se mu vzepříti. Právo k odporu nemá tu však každý jednotlivec, neb určité třídy národa, nýbrž pouze národ celý, a to ve složení, v němž soudobně se nachází. Jménem národa jednají pak jeho representanti, stavovské shromáždění, neb úřady národ spravující.

Tyto původní názory protestantské jsou zcela pochopitelny:

Zemépáni ode dávna řevní na moc papežskou; soudobý úpadek moci této a nebývalé sebevědomí zemépánů čerpané z filosofie Machiavelliovy rychle se rozšiřivší dávají vůdcům hnutí reformačního naději, že zemépáni odhodlají se nyní k boji proti Římu i u věcech věroučných. I jsou zemépáni předem ujišťováni poslušenstvím všeho národa; rozhodl-li by se však zemépán nové pravdy náboženské potlačiti, hrozí se mu vzpourou. K vyslovení zásady: pouze veskerenstvo národa, ne jen representanti jsou oprávněni k boji proti zemépánu, nutí pak obavy, že by případný odpor poddaných proti zemépánu mohl zvrhnouti se v boje, které by ohrozily veskeren soudoby řád sociální. A i motivace názorů tohoto druhu domyslíme se velmi snadno: Člověku, jenž cítí nábožensky vřele, pouze Bůh stanoví vrchnost pozemskou; utiskuje-li tato poddaného pouze na statcích pozemských, není čin její činem téže váhy, jako obmezuje-li poddané na volnosti náboženského přesvědčení, jehož pouze v případě tomto dotýká se poměru poddaných k Bohu a stává se nehodným nésti nadále úřad Bohem mu svěřený.

Z historie jest známo, že pouze část zemépánů přichyluje se k náboženské reformě; zemépáni ostatní, jsouce pobízeni klerem katolickým a věříce Machiavelliovi, že mají neobmezené právo i nad svědomím svých poddaných, pronásledují zpočátku velmi krutě vyznání protestantská. I mění se v územích tohoto druhu i původní politické názory protestantské:

Jednou zachovává protestantismus názor o passivní obojednání poddaných proti vrchnosti do všech jeho důsledků: útisky páchané na volnosti víry jsou pokládány za pozemskou zkoušku, již Bůh sesílá na svoje vyvolené a již není tedy správno se brániti. (V Čechách máme zjev zcela analogický ve filosofii Petra Chelčického.) Podruhé naopak završuje se názor, že moc panovnická pochází od Boha a hlásá se, že ze všech možných státních útvarů odpovídá duchu křesťanskému nejlépe útvar republikánský. (Filosofie Miltonova.) Třetí způsob možné názorové evoluce jest pak

obsažen v dílech politisujících protestantských spisovatelů francouzských, kteří píší uprostřed úporných bojů Hugenotských, v dílech t. zv. protestantských monarchomachů francouzských.

Spisovatelé tito, uvažujíce o povaze moci královské na základě spisů Kalvinových a píšíce pro lid zvyklý posuzovati problemy soudobého života socialního pod zornými úhly citu náboženského, podávají o vzniku moci královské opětně theorii theokratickou: Bůh jest původcem veškery moci pozemské. Ježto však snaží se přesvědčiti svoje čtenáře o oprávněnosti bojů od let vedených s mocí královskou, vykládají odchylně od názorů Kalvinových: Bůh svěřil moc pozemskou nikoliv králi p ř í m o, nýbrž n á r o d u, a teprve národ sám moc, jež mu byla Bohem dána, přenesl dobrovolně na svého panovníka. Tento názor pak slouží za základ výkladů dalších. (Konečná jejich formulace jest obsažena ve slavném díle Vindiciae contra tyrannos, autorem snad Languet.) Moc královská vzešla ze s m l o u v y mezi národem a králem, panovník jest povinen smlouvu tuto dodržeti, vlásti dle záměru a potřeb národa sama; národ jest oprávněn panovníkovu vládu zkoumati; moc královská jest „non honos sed onus, non immunitas sed munus, non vacatio sed vocatio." V tomto směru odchylují se zmínění spisovatelé od vzoru svého dosti značně. Naproti tomu, píšíce během válek občanských a obávajíce se, aby války tyto nezvrhly se v úplnou anarchii, pevně drží se názorů Kalvinových při úvahách, k d o jest oprávněn králi klásti odpor; i tvrdí rovněž, že pouze veškerenstvo národa či jeho representanti jsou povoláni k tomuto úkolu.

V dějinách vývoje západo-evropských států zaujímá tato theorie místo velevýznamné:

Sice: Jest od ní ještě daleko k úvahám, které měly bezprostřední vliv na formaci moderního státu demokratického, ježto monarchomachům vůbec nepřipadá zkoumati, zda soudobé složení národa sama vyhovuje ideji spravedlnosti, a obírati se úvahami o poměru jednotlivců vůči celku; názor pak, že panovník moc svoji má z vůle lidu, není vůbec duševním majetkem monarchomachů, ježto byl již ve středověku hlásán jak částí politisující filosofie kanonistické (již v dobách franckých klerus vykládá i činně dokazuje panovníkům theorii tuto), tak i částí pravoznalců romanistických (Irnerius, Placentinus, Azo). Avšak: Zásluhou monarchomachů zakořeňuje se názor o suverenitě národa v soudobé intelligenci francouzské tak hluboko, že ani potomní monarchii absolutistické nedaří se odstraniti jej ze světa; zásluhou monarchomachů, kteří k obhájení svojí these používají rozsáhlého materialu argumentačního, zcela přesvědčujícího i soudobé z a h r a n i č n í kruhy vzdělané, šíří se názor o suverenitě národa po celém území západoevropském; zásluhou monarchomachů děje se pak dokonce, že i pozdní literatura racionalistická ve svých snahách o politické obrození národů z pravidla nežádá odstranění instituce královské, čímž značně se usnadňuje provedení celého onoho velkolepého socialního převratu, který v dobách nedávných přetvořil dřevní sociální útvar feudalistický v útvar demokratický.

Vzhledem k důležitosti theorií protestantských monarchomachů francouzských pro sociální rozvoj lidstva jest pochopitelno, že moderní věda právně-historická studiem spisů monarchomachů důkladně se obírá. K obsáhlé literatuře dosavadní druží se i studie Dra Marka.

Náš autor dělí svoji studii na části tři: V části prvé (str. 11—14) zabývá se objasněním pojmu „monarchomaši" a sděluje, jakou methodou věc studoval; v části druhé (str. 15—43) vykládá o vývoji literatury protestantských monarchomachů francouzských v souvislosti s historickými údaji soudobých válek náboženských; v části třetí (str. 81—99) podává rozbor politických theorií literatury této. Textu knihy přidány jsou obsáhlé sloupce poznámek (str. 43—80, 99—122, 14), které jednak obsahují citaty z pramenů a litteratury, jednak autorovy vysvětlivky.

Srovnáme-li knihu autorovu s literaturou dosavadní, shledáváme, že nových objevů kniha jeho neobsahuje; nicméně chvalyhodnou snahou našeho autora dostává se českému čtenářstvu v jeho knize jediné poučení jak o obsahu theorií uvedených tak i o jejich genesi (zde detaily jsou vítanými zvláště vzhledem k traditionelnímu přeceňování původnosti obou nejlepších děl monarchomachistických „Francogallie" a „Vindicii". Ke kritice knihy našeho autora dlužno ovšem srovnati zejména dílo Weillovo: Les théories sur le pouvoir royal en France pendant les guerres de religion. (These filosof. fakulty Pařížské; Paříž, Hachette 1891.)

Vůči názorům, jež moderní literaturou byly vyjádřeny o různých problémech vývoje politického, doporučovali bychom našemu autoru leckde více kriticismu. Tak na př. na str. 91 svého spisu vykládá autor: „Známo, že stát antický jevil se v podstatě své veskrze jednotným, rozdvojení jeho ve dva prvky, ve vladaře a poddané, kteří by navzájem se potýkali a navzájem vyjednávali, bylo starověku neznámým. Zcela jinak však se jeví stát středověký. Tu hned od počátku jeví se dualismus zaviněný ... odporujícími si zájmy vladaře a národa." Označení státu antických co států jednotných jest zcela nesprávné; i ve státech těchto nacházíme složitost ústrojovou, i státy antické vznikly a vyvíjely se v zápasech mezi širšími vrstvami lidu a tím kterým držitelem politické moci. Názor zmíněný přijímá autor z moderní vědy německé zcela nekriticky: přehlíží docela, že absurdnost názoru podobného vysvítá již z prostých dějin sociálních převratů, které právě ve státech antických jsou přehojny. Anebo: na str. 82 vykládá autor: „Nutno však předem uvésti, že v dějinách politických theorií hrála smlouva úlohu ve dvojí formě: a) co t. zv. smlouva společenská v užším smyslu (Gesellschaftsvertrag, contrat social) a b) smlouva vladařská, poddanská (Herrschaftsvertrag, pacte de sujétion.) Oba tyto pojmy byly často míseny, v theorii však jest třeba je dobře lišiti." Novější bádání sociologické ukazuje již zcela jasně, že veškery theorie, které odvozovaly vznik společnosti či státu ze smlouvy, jsou theoriemi zcela pochybenými: při vzniku státu či společnosti protínají se vždy element násilí a element dohody do té míry, že analysu vůbec nelze provésti. Nicméně nevytýkali bychom zvláště, snaží-li se náš autor pod vlivem přiléhající:

literatury o přesné rozrůznění věci, která nikdy nebyla leč pouhým fantomem, ba diví-li se dokonce, že různění tohoto neznali autoři dřevní; recipování distinkcí čiře dogmatických jest však vždy pro autora, jenž chce psáti o zjevech, které vzklíčily na půdě realního života socialního, věcí poněkud nebezpečnou. Tak i pro autora našeho: nemaje dostatečné úsudkové samostatnosti odvozuje nedemokratičnost státoprávních názorů Kalvinových prostě z toho, že Kalvinovi není známa theorie kontraktualní (v poznámce 10. na str. 45). Monarchomaši theorii tuto znají, a přece i oni pokládají za národ socialní celek stavovsky zřízený, kdežto národ co souhrn individuí tedy národ ve smyslu „demokratickém" jest jim pouhou „tourbe confuse"; srovn. náš autor str. 87.

Ke způsobu podání autorova, který jest v přítomné knize vlastně jediným duševním vlastnictvím autorovým, uvádíme následující: Bylo by bývalo zajisté velmi vhodným, kdyby autor v knize své již hned na počátku byl umístil stručnou líceň souvislosti politických názorů protestantských monarchomachů francouzských s historickými precedencemi v úvahách soustavných. Čtenáři byl by umožnil jasnější přehled u věci, sebe byl by pak vyvaroval některých nedůsledností (srv. níže). Výtka tato oprávněna jest pak tím spíše, že autor leccos, co jest nutno předběžně znáti, má-li býti čtenářem správně pochopen myšlenkový obzor monarchomachů, umisťuje v poznámkách vzájemně od sebe odlehlých, a tudíž zcela nepřehledných. (Srv. příkl. autorovu pozn. 12 na str. 101, pozn. 66 na str. 119, pozn. 95 na str. 121.) — Výklady svoje podává náš autor jak na základě obsáhlé literatury moderní (upozornil bych autora, ježto zajímá se i o historickou souvislost doktriny monarchomachů se zjevy dřevními i následnými, ještě na zajímavá díla: R. W. a A. J. Carlyle: A History of Mediaeval Political Theory in the West (1909), Gierke: Das deutsche Genossenschaftsrecht, díl III. (1881), Kowalewski: Les origines de la dimocratie contemporaine) tak i na základě studia pramenů samých. Píle autorova v obou těchto směrech jest skutečně věcí obdivuhodnou. Nicméně nemůžeme autora ušetřiti některých výtek, jež týkají se jak poměru autorových výkladů k nejzávažnějším zjevům přiléhající literatury moderní, tak i autorova nazírání na způsob exegese pramenů samých:

Že u autora nalézáme spoustu citátů, z nichž leckterés jsou zcela nemístny, nepodivíme se, víme-li, že kniha autorova jest prvým jeho literárním pokusem. Jeť zpravidla každý začátečník o úspěch svojí práce přestarostlivým a šperkuje svoji knihu citáty z uznaných autorit, i když citáty tyto chladnému čtenáři zdají se býti naivními (srovn. příkl. z autorovy knihy str. 19: Jest zde uvědomiti si s Fouillé-em: „Toute proposition absolue est fausse", str. 22: správně praví Méaly „ce fut en effet le commencement des guerres civiles"; ale Lavisse tu praví „mais l'ardeur de conviction repugnait à toute système de tolerance") a i když tu a tam vedou k pracnému slepování celých sloupců nesnadno srozumitelných. (Srovn. příkl. na str. 11 sloupec 1. od „Týž však počítá" až „výrazu", kdež citát z Dunninga vsunutý v text autorových výkladů znesnadňuje porozuměti, zda karakterisace tu

obsažená týče se Barclaia neb Luthera; na str. 12 a 81 passáže z Jellinka a na str. 80 citát z Gierke-ho rovněž vadí jasnosti autorových výkladů.) Hůře jest však, svádí-li autora snaha po stylistické přikrase spisku k polemikám za každou cenu. Tu leccos působí dojmem přímo komickým (srv. na str. 13: „Praví-li tudíž Lureau . . . „j'ai demontré ainsi que la réforme n'a jamais eue une politique de principes", má sice pravdu, ale věta jím pronesená není pravdivou jen o protestantské, nýbrž o každé politice vůbec"; Lureau nepíše leč o politice protestantů ve válkách Hugenotských a nemusil míti tak černých názorů „o každé politice vůbec", jako náš autor); leccos pak nese známky značné ukvapenosti úsudku autorova. Výtku tohoto druhu činíme našemu autorovi hlavně pro jeho poznámky o knize Treumannově „Die Monarchomachen". O knize této nemluví náš autor nikterak s uznáním, jehož si kniha tato pro svoji jasnost zasluhuje. Dle polemik s Treumannem vedených soudil by čtenář, že kniha Treumannova co do obsahu myšlénkového zásadně se liší od knihy autora našeho. A zatím kromě výkladů věnovaných našim autorem genetickému vyličení politických idejí monarchomachů pravý opak jest pravdou. To co nás autor vykládá o pojmu termínu „monarchomaši", o souvislosti jejich doktriny s politickými událostmi, o kontinuitě mezi názory monarchomachů a původními názory protestantských reformatorů i názory filosofie dřevní, o obsahu a motivačním materiálu theorií monarchomachů, bylo v jádru věci pověděno i Treumannem. Okolnost, že Treumann líčí na základě pramenů početně omezených, neopravňuje pak epigona nikterak k výtkám zcela neopodstatněným; takto Treumannovi jest vytýkáno autorem předem, že mylně pokládá „Memoires de l'Estat de France sous Charles Neuviesme" za jednotné dílo monarchomachické (str. 7); dále, že týž „přehání, uvádí-li Kalvina co vysoce důležitý vzor theorií monarchomachických" (str. 45 pozn. 10) a konečně, že týž mylně se domnívá, jakoby monarchomaši byli se vyhýbali výkladům o smlouvě společenské z toho důvodu, ježto obávali se individualistických důsledků smlouvy této str. 100 pozn. 10. V odstavci inkriminovaném naším autorem v ohledu prvém (Treumann str. 13) dočítáme se pouze, že T. citovaných M. co pramene nepoužil; mimo-li však, že M. jsou knihou jednotnou neb sbírkou různých publikací, se nikterak nedozvídáme, i nelze T. bez důkazu dalšího insinuovati neznalost tohoto druhu. Ohledně výtky druhé uvádím, že T. spatruje vliv Kalvinův na literaturu monarchomachickou v tom, že stát jest oběma stavěn na základ náboženský, a že i monarchomaši připouštějí odpor proti králi pouze za určitých podmínek (Treumann str. 30), nikoliv v tom, že by monarchomaši byli v Kalvinovi vyčetli theorii smluvní, tedy asi v rozměru podobném jako náš autor sám (str. 18). Pokud se pak týče T. názoru, že monarchomaši protestantští obávají se individualistických důsledků „společenské" smlouvy, jest tvrzení toto velmi pravděpodobným srovnáme-li, že bezprostřední jejich pramen názorový, Kalvin, jest přízniv stavovskému zřízení státu právě proto, ježto se obává anarchie v případném boji proti zeměpánu. Náš autor zcela nemístně dovozuje mylnost názoru

T. z okolnosti, že katoličtí epigoni monarchomachičtí a dřevní filosofie kanonistická podobných obav nechovali. T. vysvětluje odchylné stanovisko katolických spisovatelů monarchomachických velmi poučně (na str. 80 svého spisku) tím, že spisovatelům těmto záleží i na tom, aby vyvýšením národa nad panovníka dokázali méněcennost moci panovničí oproti moci papežské, i lze přesnadno pochopiti, proč věnují i zřetel složení národa sama. Nepochybujeme, že náš autor byl by došel k témuž závěru jako T. (srovn. na str. 104 poznámku autorovu o politických cílech theorie o suverenitě národa u kanonistů středověkých), kdyby nejednalo se mu o mentorování stůj co stůj. Exegese pramenů nepůsobí autoru při jeho znalosti přiléhající litteratury moderní zvláštních obtíží. Sklon autorův k polemisování má však i zde za následek, že autor dopouští se tu a tam rušivých nedůsledností. Vybíráme tři příklady zvláště typické:

Termin „Monarchomaši" vytvořil dle souhlasného mínění spisovatelů, kteří věcí se obírali, Barclaius, horlivý zastance ideje o božském původu absolutní monarchie; terminem tímto označuje pak zmíněný spisovatel každého, kdo o původu a rozsahu moci panovničí soudí jinak; čítá tedy se svého stanoviska mezi monarchomachy zcela důsledně i Luthera, ježto i tento dovoluje vzpouru proti panovníkovi. Dr. Marek pokládá však zjev, že Barclaius, jenž, jak uvedeno, jest sám vynálezcem terminu řečeného, terminem tímto označuje i Luthera za věc absurdní, za věc, s níž dlužno polemisovati aspoň ve formě vykřičníku. Tímže způsobem odsuzuje náš autor názor traktátu „Question a savoir s'il est loisible aux suiets de se defendre contre le magistrat etc.": „Bojovati proti králi neznamená ještě bojovati proti státu". Sám sice, a to správně vykládá, že stát středověký byl útvarem dualistickým, v němž bylo různěno mezi královstvím a králem, a že po rozumu názorů dřevních i monarchomaši „vtiskují svojí theorii o státu ráz středověký"; čte-li však prostý důsledek tohoto názoru, pokládá to za věc nepochopitelnou. Podobné vykřičníky nejsou v knize našeho autora nikterak věcí náhodnou; přesvědčuje o tom jasně 22. poznámka části třetí, kde autor sáhodlouze dokazuje monarchomachickým spisovatelům „nedostatek historického rozpoznavacího talentu" proto, že tito pokládají politické zřízení soudobé Francie za zjev zcela obdobný politickému zřízení států sousedních. Autor ví a věděti musí již a priori, že monarchomaši bojují za uskutečnění svých politických ideálů argumenty zcela fiktivními. Nevhodnost svojí polemiky nahlédne snad autor sám, uváží-li, kam by jej jeho snaha po polemice zavedla právě v tomto typickém případě posledním: monarchomaši dovolávají se ve svých argumentech netoliko analogie státního zřízení Francie s útvary soudobých států sousedních, nýbrž dovozují, že moc královská v soudobé Francii jest totožnou s mocí dřevních králů Israelských, jžto tu i tam Bůh vložil politickou moc v ruce lidu; i mohli bychom se těšiti, že autor, kdyby methodou svojí pokračoval důsledně, zcela opravdově přesvědčoval by českého čtenáře, že i tu monarchomaši „dopouštějí se historické nepřesnosti".

Polemika s názory pramenů jest pro moderní kritickou vědu historicko-

právní věci zcela nepřípustnou: vcelku názory tyto ze zcela jiného duševního obzoru než názory moderní, i jest jediným úkolem moderního kritika v myšlenkový obzor autorů dřevních se vmysliti a podati čtenáři spolehlivé vysvětlení u věci. Nechceme tvrditi, že náš autor nemá dosud jasného vědomí o úkolech a cílech moderní vědy historicko-právní; i máme za to, že na scestí zavádí jej tu pouze zkušenost, že exegese pramenů před ním byla správně již provedena jinými a, že by přes to rád ukázal svoji dobrou vůli produkovati samostatně.

Tato dobrá vůle autorova, ze spisu jeho vůbec patrná, jakož i píle, již věnuje i četbě pramenů samých, dávají naději, že autor přemůže brzy obtíže tvorby začátečnické a, zvolí si předmět dosud neprobádaný, obohatí svým časem naši literaturu plody skutečně cennými.

Dr. Josef Vacek.

Právní dějiny slovanské.

Стефанъ С. Бобчевъ. История на старобългарското право. (Лекции и изслѣдвания.) София. 1910. Stran 566.

Nemalým překvapením pro právní historiky slovanské bylo objevení se tohoto nového Bobčevova spisu. Uplynulo sotva sedm let, co se na sofijské universitě přednáší jako úplně nový předmět historie bulharského práva a již vyšla kniha podávající nám přehled starého bulharského práva státního, procesního, trestního a civilního. Pokus jistě odvážný, tím odvážnější, že vedle nedostatku přípravných prací právně historické literatury bulharské počítati dlužno s faktem, že Bulhaři ač nejdříve ze všech Slovanů vysoko se kulturně povznesli, nejméně mají zachovaných právních památek, jakož i s faktem dalším, že právní vývoj bulharský dvakráte násilně byl přerušen, poprvé více než půldruhastaletým panstvím řeckým (1018—1186) a po druhé téměř pětistyletou porobou Turkům (1393—1878). Dvojí zánik státu Bulharského neměl sice za následek, že všechny obory bulharského práva v době cizího panství úplně zanikly, ale i když právo soukromé do značné míry na starých slovanských základech dále se vyvíjelo, přece v právu trestním zachovalo se velmi málo zbytků slovanských a právo procesní i právo státní nahražený byly novým právem cizím, nejprve řeckým pak tureckým. Vzhledem k tomu nelze ani mluviti o nepřetržité tradici veškerého bulharského práva od nejstarších dob až do doby dnešní. Bylo by možno nanejvýš mluviti o dějinách práva soukromého, jež do značné míry spravovalo se národními obyčeji a bylo mnohem konservativnější než všechny obory práva veřejného. Právo trestní již původně málo rovněž táž práva soukromého, časem bylo, abychom tak řekli, postatněno. To platí také o právu procesním, v němž časem přestává, resp. značně se obmezuje svépomoc, a soudnictví stává se prerogativou státní moci. Proto nemůže v organisovaném státě existovati jiné trestní a procesní právo než právo státem uznané, právo jednotné, kdežto v oboru práva soukromého desti dlouho rachou

se udržeti rozličné národní obyčeje právní, tak že ve státě mnohonárodovém dosti dlouho může každý národ míti své vlastní právo soukromé. Naproti tomu národní práva trestní (ve státech mnohonárodových) záhy zanikají, a udržují se z nich jen nepatrné přežitky v právních obyčejích.

Nepřetržité soustavné dějiny veškerého národního práva jsou tedy možny jen u těch národů, kteří se stále vyvíjejí ve vlastním státě. Poněvadž toho u Bulharů nebylo, jest úkol právního historika bulharského velmi těžký. Jeví se to zejména při kardinální otázce, jak rozděliti bulharské právní dějiny. Má-li býti podána celková historie bulharského práva, t. j. práva bulharského národa, nikoli práva v Bulharsku (na území bývalého Bulharského státu, resp. na území obývaném Bulhary), ocitáme se před úkolem vůbec nevykonatelným. Můžeme-li přes více než půldruhastaleté panství řecké mluviti o tom, že v druhém Bulharském státě ve mnoha směrech bylo navázáno na dřívější vývoj domácí právní kultury, končí se výbojem tureckým na sklonku XIV. stol. historie bulharského práva úplně. Neboť to nejhlavnější, čeho jest k vývoji národního práva potřebí, Bulharský stát zaniká a již se neobnovuje. Novověký stát Bulharský, založený teprve r. 1878, nemůžeme aspoň považovati za pokračování starého státu Bulharského, s nímž nemá pranic společného. Na této skutečnosti nic nemění faktum, že snad ze starého soukromého práva bulharského lecjaký institut, jako na př. zádruha, až podnes se udržel, a že uchovaly se jisté právní přežitky i v jiných právních oborech.

Takové jest celkem také stanovisko prof. Bobčeva. Na str. 50 a násl. mluví o periodách dějin bulharského práva a uvádí tato tři období: 1. první periodu do vzniku Bulharského státu, 2. druhou periodu od vzniku prvního Bulh. státu až do jeho zániku (do upadnutí pod byzancké panství), 3. třetí periodu, za druhého Bulharského carství. Druhou periodu rozděluje ve dvě kratší období, pohanské a křesťanské. Dobu panství byzanckého Bobčev nezahrnuje do dějin práva bulharského. Ačkoli se základní myšlenkou této periodisace souhlasíme, učinili bychom na ní malé změny. Prvou periodu, pro niž nemáme dostatečných historických dat, bychom vůbec vypustili. Zato zahrnuli bychom do periodisace dobu řeckého panství, kde sice právo bulharské značně se pořečtilo, ale přece nezaniklo. Takovéto periodisace drží se pro polit. dějiny bulharské prof. Zlatarský, a možno jí hájiti i pro dějiny právní. Období první jde podle Zlatarského od sklonku stol. VII. do počátku stol. XI., období druhé od počátku stol. XI. do sklonku stol. XII. (od r. 1018 do 1186), období třetí od sklonku stol. XII. do konce stol. XIV. Ovšem, prvou periodu jest třeba aspoň pro právní dějiny rozděliti, jak také Bobčev činí, na dvě kratší období, pohanské a křesťanské, poněvadž křesťanství způsobilo veliký převrat v dosavadním nazírání pohanů. Celkem měli bychom tedy vlastně čtyry periody, z nichž prvá by šla do sklonku stol. IX., a druhá odtud až do poč. stol. XI. Že dobu panství řeckého zahrnujeme do bulharských právních dějin, jest odůvodněno nejen krátkým poměrně trváním cizí vlády, nýbrž i tím, že běží tu jen o intensivnější míru řeckého vlivu, jejž pozorujeme jak ve starším státě Bulharském, tedy před přímým panstvím byzanckým, tak i po něm, ve druhém carství Bulharském.

Stanoviti periodisaci v právní historii bulharské není však tak těžké, jako ve skutečnosti ji také použíti. Historik bulharského práva má nám na základě pramenů vyličiti čtyry různé tase v právním vývoji bulharském, a sice pokud běží o všechny právní obory, o právo státní, trestní, procesní a soukromé. Ponévadž tu jde především o vylíčení prvotních zásad a institutu starého práva bulharsko-slovanského, pak o vlivy křesťanské a konečně o vlivy řecké, jest třeba znáti nejen základy starého práva slovanského a prameny práva bulharského, nýbrž i dějiny práva byzantského a arci i prvky křesťanské, jimiž staré pohanské právo bylo pozměněno. Bulharský právní historik musí tedy býti obeznámen jak s právně-historickou literaturou slovanskou, tak i s literaturou práva byzantského. Na výsledky bádání v oboru dějin slovanského práva jest tím více odkázán, ponévadž zachovaných pramenů práva bulharského jest velmi málo. Používání právně-historické literatury slovanské při výkladu dějin práva bulharského bude však vždycky nebezpečné. Záležeti bude na větší neb menší bystrosti badatelově, dovede-li užívati analogie čerpané z práva jiných národů slovanských zcela náležitě. S jednou nepřemožitelnou překážkou bude pak zápasiti neustále. Plynuly právní vývoj, úplnou fluktuaci právních zásad a institutů nebude moci vyličiti, dokud řada pramenů nebude rozhojněna.

To cítil asi i prof. Bobčev, a proto, ačkoli se pokouší o stanovení náležité periodisace bulharských právních dějin, ve skutečnosti ji v knize své neprovádí. Omlouvá to tím, že periodisace není v dějinách práva vůbec nevyhnutelná, leč že by běželo o soubor skutečností, jež vyvolávají skutečný převrat ve společenskostátním zřízení a právním nazírání národa (str. 5). Této podmínky prý se při periodisaci dějin rozličných národních práv nedbá a periodisace používá se prý hlavně za tím účelem, aby do studia uveden byl jistý praktický pořádek. Podle Bobčeva měla by tedy periodisace dějin účel spíše jen vnější formální než vnitřní věcný. S tímto míněním sotva však můžeme souhlasiti. Pro nás nevyžaduje se periodisace snad jen k tomu, aby právní dějiny jistého národa podány byly přehledněji, nýbrž abychom v nich právě viděli dějiny změny idejí, a sice změny odůvodněné. Takovou evoluci chceme míti řádně vylíčenou zvláště tam, kde na myšlenkový svět domácí naráží proud cizí, jinonárodní ideologie, jako tomu jest právě v dějinách práva bulharského. Kde se utkávají vespolek dva takové rozličné ideové světy, jest úkolem právního historika, aby rozeznal, co jest duševním majetkem domácím a co cizím. Poznání takové jest však velmi těžké, ponévadž dosud neznáme náležitě charakteristické zvláštnosti ani práva slovanského ani práva byzantského. Podobně jako studium práva slovanského bylo až dosud zanedbáváno, tak má se věc i se studiem právních řádů byzantských. Uplyne ještě mnoho času, než budeme míti i o dějinách práva byzantského vědomosti tak postačitelné, abychom jich mohli použíti k provedení řádné periodisace právní historie srbské a bulharské. Proto nemáme a nemůžeme míti autorovi za zlé, že ani on neprovedl ve skutečnosti v knize své periodisaci, kterou více jen instinktivně tuší, než vědecky do všech podrobností dokázal. Jinak než on nebyl by za dnešních poměrů nikdo jiný nemohl si počínati. Spíše dlužno se jen čo-

viti, že našel se odvážný člověk, který při těch skrovných pramenných prostředcích, jakými disponuje právo bulharské, jakož i při všech jiných velikých překážkách a obtížích pustil se do díla, jež vykonal, neváháme uznati, s výsledkem překvapujícím.

Spis prof. Bobčeva skládá se vedle obšírného úvodu (57 stran) ze dvou částí, z nichž prvá jedná o pramenech a druhá o vlastních dějinách bulharského práva. V úvodu pojednává autor o pojmu a předmětu historie bulh. práva, o významu a úkolu této historie, o methodách studia právních dějin, o historii práva jako vědě, o historii bulharského práva a vědách pomocných, o historii bulh. práva jako universitní disciplině a o periodách této právní historie. Při tom spisovatel používá obsáhlé literatury slovanské, zejména ruské i západoevropské. Předností jeho jest, že vládne vůbec mnoha cizími jazyky, což jest při právních dějinách slovanských nevyhnutelné.

Část první, věnovaná pramenům, rozdělena jest na tyto oddíly: I. Obyčej a sbírky obyčejového práva, II. Zákony a sbírky zákonné, a v pododděleních se uvádějí: I. Zákony Krumovy, II. Responsa papae Nicolai, III. Starobulharská Kormčí, IV. Zakon sudnyj ljudem, V. Rozličné právní sbírky, VI. Chrysobuly, VII. Smlouvy, VIII. Letopisy, životopisy, listy, zápisy, nadpisy. Jen nedopatřením uvedeny jsou tu v rubrice II. „Zákony a sbírky zákonné" některé prameny, jež sem nenáležejí. Část zabývající se prameny jest velmi obsáhlá (od str. 58—204). Některé oddíly mají ráz samostatných studií. Týká se to části, jednající o Krumových zákonech, o Zákonu sudném a o chrysobulách. Autor prozrazuje tu, že oněmi prameny v jiných studiích samostatně se zabýval. Nestejná povaha jednotlivých částí knihy vyjádřena jest ostatně autorem samým již v subtitulu Лекции и изслѣдвания (podobně jako to učinili profesoři Sergějevič a Samokvasov, vydávajíce své příruční knihy o dějinách ruského práva).

Druhá část spisu líčí ve čtyrech oddílech nejprve dějiny bulharského práva státního (ústavního i správního), pak soudního, trestního a konečně soukromého. Nejobsáhlejší jest tu oddíl o právu státním (str. 205—364), jehož část, právo ústavní, byla již zpracována Blagojevem (viz náš referát ve Sborníku IX., str. 318 násl.). Autor píše nejprve o vzniku Bulh. státu, na to o jeho rozvoji a pak o druhém Bulharském carství, načež přechází k právu státnímu (jedná o území, obyvatelstvu a jeho složení etnickém i sociálním, a o státní moci) a konečně ke správě. V oddílu posledním věnováno jest více místa zádruze, o níž autor rovněž napsal větší studii (náš referát v tomto časopise, VIII., str. 438 a násl.).

Na počátku každého oddílu uvedena jest příslušná domácí i nejdůležitější cizí literatura. Tam, kde se nedostávalo spisovateli dat z pramenů domácích, používal hojně analogie z práva slovanských a jiných národů. Byl-li při citování slovanské literatury někde opomenut některý důležitější spis, nebo dopustil-li se autor někde malé nesprávnosti, nepadá to na váhu. Dílo zasluhuje naopak největšího uznání a znamená značné obohacení bulharské a vůbec slovanské právně-historické literatury.

Karel Kadlec.

O. Balzer. Niższe warstwy rycerstwa polskiego w statutach Kazimierza Wielkiego. Otisk z Сборника по славяноведению III. Petrohrad 1909. Stran 23.

V statutech Kazimíra Velikého rozeznávají se tři druhy rytířstva označované jako miles famosus nebo szlachta, scartabellus a miles creatus de sculteto vel kmethone. Druhy ty liší se odkladem tak, že, vezmeme-li za základ odklad šlechty, scartabellus má odklad pouze poloviční, a miles creatus de sculteto čtvrtinový. Význam prvé třídy pramen určuje sám dodatkem szlachta, jsou to nobiles jiných pramenů na tomto místě pod zcela zvláštním, ano téměř ojedinělým označením milites famosi vystupující. Výklad obou druhých výrazů byl dosud v mnohém ohledu sporný. Balzer vymycuje v pojednání svrchu uvedeném pochybnosti o nesprávnosti dosavadních mínění. Ukazuje především, co scartabellus vlastně je. Slovem scartabellus označovaly se knihy na papíře psané, které ve srovnání s pergamenovými byly považovány za méně cenné. V mluvě lidové přenesen pak tento výraz i na méně cenné osoby, jako bylo rytířstvo v užším slova smyslu nebo vladykové vůči šlechtě vyšší.

Z lidové mluvy převzal výraz statut Kazimírův. Zvláštní to označení jen v Polsku přicházející neznamená tudíž nic jiného nežli stav vladycký nebo, jak tomu říkali v pramenech latinských: milites medii, minores, nebo nobiles minores vedle jiných výrazů.

Výraz „miles creatus de sculteto vel de kmethone" jinde „sculletus vel kmetho tacti milites" byl dosud vykládán vesměs dle polského překladu „sołtysi i kmiecie kreowani rycerzami" bez dalšího pátrání, jaký význam to mělo. Balzer ukazuje přesvědčivě, že nejedná se o nic jiného než o třídu nižšího rytířstva podobnou ne však úplně identickou s třídou německých ministeriálů a českých panošů. Neboť i v Polsku již ve XII. století připomíná se družina jednotlivých velmožů, určená ke službám dvorským a vojenským. Také tam jsou tito milites původně lidé nesvobodní, které služba povznáší. Poměr neuzavíral se snad pasováním nýbrž smlouvou. V době Kazimíra Velikého uzavřela se tato třída a proměna ta v stav samostatný stala se dle vylíčení Balzerova pod vzorem poměrů českých. Jako v Čechách třída panošů splynula se stavem vladyckým, tak se tomu stalo i v Polsku, ovšem o něco později (v XVI. stol.).

Práce Balzerova je vzorem detailní studie spočívající na rozsáhlém rozhledu právního vývoje celku. *J. Kapras.*

A. Balzer. Sądownictwo armeńskie w średniowiecznym Lwowie. Studya nad historyą prawa polskiego IV. seš. 1. Lwow 1909. Stran 187.

Městská organisace Lvova je dosti pozdního původu. Teprve r. 1356, když krátce před tím Kazimír Veliký připojil haličskou Rus k Polsku, dostal Lvov od téhož krále potvrzení městského práva magdeburského, exempci z moci úředníků královských a spolu zvláštního fojta městského. V té době bylo ve Lvově obyvatelstvo velmi smíšené, skládající se vedle Rusů a Poláků i z osadníků německých, arménských, židovských a tatarských. Různorodé toto obyvatelstvo neočekávalo se hned všechno stejně pod správou městskou. Samo privilegium z roku 1356 prohlašuje, že Arméni, Židé,

Saraceni a Rusové mají se říditi svým právem, avšak že předsedou soudu má býti fojt městský. Všichni uvedení národové neměli však samostatnou organisaci, tu vytvořili si pouze Židé a Arméni. Starešina židovská spočívá na všeobecných předpisích o židech a přichyluje se v tom směru k podobným institucím na západě. Zvláštní je celá organisace obce Arménů v čele se starešinou a fojtem zvláštním. Jí je věnována důkladná studie Balzerova, kterou reviduje jednak dosavadní názory, jednak samostatně na základě nových pramenů zkoumá řadu otázek.

Jisto jest, že vznik starešiny arménské ve Lvově nespadá snad do doby po privilegiu 1356, nýbrž že je staršího původu, a že Arméni si svou starešinu volili sami. Ne mladšího vzniku je také fojtství arménské, ačkoliv se o něm v priv. 1356 zmínka neděje a první zpráva je z roku 1378. Z pramenů je patrno, že ustanovení městského privilegia o předsednictví městského fojta také v záležitostech Arménů nevešlo v platnost. Místo něho se udržel orgán vlastní druhdy úředník, officialis zvaný, nyní po zavedení organisace fojtské také fojtem jmenovaný. Fojtství armenské spočívalo na zvykovém právu, bylo úřadem dočasným, obsazovaným starešinou. Fojt ten byl nejen hlavním representantem osady, nýbrž i orgánem soudním v záležitostech sporných i nesporných. Také na předměstích lvovských vykonával tento fojt svou moc, mimo pozámecké, kde i Arméni podléhali starostovi městskému, a jurisdikci dekanálnou, kde od roku 1415 byl zvláštní předměstský fojt arménský.

Ve sporech starosty lvovského a vojvody ruského Ondřeje ze Sprowy Odrowąża s městem Lvovem v letech 1450—1464, vznikl také spor o arménské soudnictví. Prozatímním výsledkem bylo privilegium arménské z roku 1462, kterým soudnictví arménské jest v plné míře potvrzeno. Dlouhého trvání však nemělo, neboť již roku 1469 arménský fojt zbaven svého významu soudního pro záležitosti sporné a roku 1523 i nesporné věci mu odňaty.

Vzácná studie Balzerova je vydána ve sbírce monografií právních dějin polských, autorem samým založených a redigovaných. V krátké celkem době vyšla v ní celá řada velmi dobrých prací většinou žáků Balzerových. Sbírka ta je dukazem veliké péče Balzerovy o právní historii polskou vůbec a bystrého organisování jeho práce vědecké. *J. Kapras.*

Nikola pl. Tomašić, Temelji državnoga prava hrvatskoga kraljevstva. (Fundamenta juris publici regni Croatiae.) Najstarije doba: Pacta conventa. Zagreb, 1910. (Zvláštní otisk z časop. Vjesnik kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoga arkiva, roč. XI.)

Bývalý universitní professor, politik a tou dobou aktivní státník chorvatský, bán šl. Tomašić, vytkl si v přítomné práci za úkol, vyložiti „základy státního práva Chorvatského království" a podati zejména obsah úmluvy, kterou podle historických zpráv asi r. 1102 uzavřeli Chorvaté po vymření dynastie domácích svých králů s uherským králem Kolomanem. Práce jeho jest vlastně počátkem většího díla, v němž mají býti vylíčeny dějiny chorvatského státního práva v hlavních obrysech. Právě vyšlý

prvý sešit nadepsán jest na III str. (v překladě) takto: „Chorvaté dosazují rod uherských Árpádovců smlouvou na trůn Chorvatsko-dalmatského království. Stopy základní smlouvy." Touto smlouvou míní se známá pacta conventa, o nichž se nám zachovala dosti kusá zpráva v t. zv. Tomášově memoriálu (v trogirské apendikule ke kronice Tomáše, archidiakona splitského). Historikové uherští, jak známo, nic nechtějí věděti o smluvním poměru, který by byl nastal r. 1102 mezi uherským králem a Chorvaty, dokazujíce, že Chorvatska s Dalmacií bylo dobyto. Jest tedy pochopitelno, že se strany chorvatské stále se snášejí důkazy, jimiž se dotvrzuje existence smluvního svazku mezi Chorvatskem a králem uherským. Kdežto se dosud otázkou touto zabývali skoro výhradně historikové, řeší ji nyní právník, a sice takový, který se dosud literárně nepokusil na poli právních dějin. Jest přímo podivuhodné, s jak velikým vědeckým aparátem se spisovatel pustil do své práce. Kniha jeho je založena na přímém studiu četných domácích i cizích pramenů jakož i na mnohojazyčné, velmi rozsáhlé literatuře, a poněvadž při tom autor má náležitou odbornou přípravu a jest bystrým myslitelem, není divu, že studie jeho podává mnoho nového. Ale v jedné věci autor nedovedl zapříti svůj noviciát. Jest to forma podání. Spis jeho při vší své nesporné velké ceně vědecké strádá nedostatkem řádné methody a soustavnosti.

Nebyla vůbec — ani s formálního hlediska — šťastnou myšlénka vykládati základy státního práva chorvatského v době, kdy Chorvatsko r. 1102 bylo spojeno s korunou uherskou, rozborem listiny zaujímající jen několik řádek, podle autora devět vět. Spisovatel totiž skoro v celém prvém sešitě své práce rozebírá Kolomanovu listinu privilegií danou městu Trogiru r. 1108. V úvodě studie své praví, že pacta conventa jsou v úzkém vztahu ke zmíněné trogirské listině. Posuzujeme-li se státoprávního hlediska jednotlivé články oné listiny, seznáme prý, že mnohé věty jsou takové povahy, že nás i svým věcným obsahem i svou formou vedou k závěru, že se týkají celého království a nikoli pouze jednotlivého města. A když k tomu vidíme, že slova této listiny dali králové beze změny opisovati i do listin pozdějších, utvrzuje prý nás to v myšlence, že jest originálem oněch listin taková listina, která se týkala celého chorvatsko-dalmatského království. A to byla po mínění autorově pacta conventa z r. 1102, jejichž jediné znění se nám sice nezachovalo, ale jejichž stopa aspoň shledáváme v listině trogirské i v podobných listinách pozdějších, vydávaných jednotlivým dalmatským městům.

Nedá se sice popírati, že listina trogirská je v jistém vztahu k pacta conventa, ale vztah ten, jak ukážeme níže, není přece tak úzký, že by tu snad běželo jen o nějakou parafrasi úmluvy uzavřené r. 1102 mezi Chorvaty a Kolomanem. Proto ani se stanoviska věcného nenapadlo by nám vykládati základy chorvatského státního práva při rozboru dotčené trogirské listiny. Tím méně doporučuje se taková forma podání s hlediska formálního. Pojav jednou úmysl vyložiti podrobně trogirskou listinu, spisovatel musel ji rozčlánkovati na jednotlivé věty, a každou větu pak byl nucen detailně rozebírati. Poněvadž mu při tom neběželo jen o rozebíranou listinu samu,

nýbrž vůbec o mnohé důležité souvislé otázky z chorvatských ústavních dějin, musel často činiti úchylky od rozebírané otázky, čímž samo sebou již nesoustavné podání látky ještě více muselo trpěti. Tím se stalo, že práce jeho — jinak zajisté velmi cenná — nabyla a nabýti musila rázu sbírky exkursů o četných otázkách, objevujících se v dějinách chorvatského a uherského ústavního práva, ba i v dějinách ústavního práva některých jiných národů. Měli-li bychom monografii Tomašićovu srovnati po formální stránce s některou jinou knihou podobného rázu, byl by to známý spis Krajnerův z oboru uherských právních dějin, který rovněž má značnou cenu vědeckou — byť dnes částečně již zastaral —, ale formálně jest velmi nedokonalý. Jen s námahou dovede si čtenář méně zběhlý vynajíti hlavní myšlenky autorovy a sestaviti si jakýs takýs obraz o státoprávním postavení království Chorvatsko-dalmatského k Uhrám, resp. ke králi uherskému r. 1102 a učiniti si představu o státním právu chorvatském i za doby před spojení s Uhrami.

Jádro monografie Tomašićovy jest asi toto: Starý Chorvatský stát, jemuž stál v čele nejdříve dux, pak rex, a jehož právním representantem bylo dvanáct chorvatských plemen, rozšířil se již za panování Tomislavova na Chorvatsko posávské (potomní Slavonii) a za Petra Krešimíra také na dalmatská města, jež někdy tvořila provincii (thema) Byzanckého císařství. (Str. 83.) Od dob Petra Krešimíra stala se totiž někdejší byzancká Dalmacie (několik přímořských měst a ostrovů) pouhou provincií chorvatskou (str. 26.), kdežto před tím byla územím cizím, králi chorvatskému pouze poplatným. Tribut placen byl dalmatskými městy králi chorvatskému se svolením samého císaře Basilia, který nařídil, aby ona města, chtějící býti zproštěna stálých útoků chorvatských, platila tribut místo strategovi Slovanům; jen maličkost (*βραχύ τι*) měla býti odváděna i na dále strategovi na znamení, že dalmatská města jsou podrobena Byzanci (str. 5., pozn. 22.). Časem, když města dalmatská spadala k Benátkám, platila daň benátskému dožovi (str. 5, p. v.), Již v té době, kdě románská (latinská) Dalmácie nalézala se vůči králi chorvatskému jen v poměru poplatnosti, byla byzanckou provincií spíše dle jména než ve skutečnosti. Toliko po stránce vojenské tvořila byzancké thema, kdežto po stránce soudní nebyla již zvláštní eparchií byzanckou, a rovněž tak po stránce finanční netvořila zvláštní episkepsis. Vykonávalat svoje soudnictví a spravovala finance autonomně. Města dalmatská již pro svůj přirozený vývoj požívala ještě větší samosprávní nezávislosti než města italská, o nichž jest známo, že se mnohem dříve domohla státoprávní samostatnosti než města západoevropská. Autonomie jejich zůstala velmi obsáhlá i tehdy, kdy se města ta dostala pod přímou moc chorvatského krále (str. 21.). Proto byl ve státě Chorvatském veliký rozdíl mezi státoprávním postavením Chorvatska na jedné straně a Dalmacie na straně druhé. Dalmacie byla provincií silně privilegovanou. Přes to však, že od dob Petra Krešimíra byla částí státu Chorvatského, možno hájiti mínění, že až do krále Dimitra Zvonimíra často byla v nominální závislosti na Byzanci (str. 31) a od r. 998 časem ve faktické závislosti na Benátkách. Benátští dožové počínajíc od Petra II. Orseola,

který jmenovaného roku zaujal byzancká města a ostrovy Dalmacie, psali se vojvody Dalmacie (dux Dalmatiae), a sice s přivolením byzanckého císaře (a také dalmatských měst samých). Faktum toto nemůže se vykládati tak, jako by byzancký císař byl tím přenesl svá práva na Dalmacii na dože jako suveréna, nýbrž spíše jako na knížete podřízeného císaři. Můžeme to souditi z té okolnosti, že byzančtí císařové i dále měli svého stratega v Dalmacii (str. 22. a 23.). Benátky, resp. jejich dožové osobovali si časem také právo ke království Chorvatskému. Dandolo praví k r. 1084, že se dože benátský počínajíc od toho roku psal Dalmatiae et Croatiae dux et imperialis protosebastos. Zpráva tato neodpovídá však skutečnosti. Z jiných pramenů seznáváme, že Alexios Komnenos dožovi Vitalu Faledrovi titul vojvody chorvatského neudělil (str. 23.). Historik benátský Giustiniani vypravuje v XVII. stol., že teprve od doby dože Ordelafa Faledra, současníka krále Kolomana, benátští dožové počali užívati chorvatského titulu (str. 25.). Při tom neodvozoval arci Ordelafo Faledro svůj titul chorvatský z výsostného práva Byzance, nýbrž novým titulem chtěl jen podepříti své výbojné aspirace. Byzanci nenáleželo ani výsostné právo nad Chorvatskem; bylť Chorvatský stát samostatným mezinárodním subjektem (str. 25.). Bylo to viděti zejména na královské hodnosti chorvatského panovníka. Tak jako v říši Římskoněmecké a v Italii stalo se korunování nezbytným státoprávním aktem, kterým panovník nastupoval na trůn, podobně mělo korunování i v Chorvatsku povahu státoprávní, nikoli snad jen význam pouhého církevního obřadu (str. 54., str. 34. a násl.). Nic nevadilo samostatnosti chorvatského krále, že přijal korunu od papeže; neboť tím nestalo se Chorvatsko vasalskou zemí papežovou, jak vysvítá z vlastních slov papeže Řehoře VII. (str. 57., 58., 37.), že církev římská nepřijímá státy „ut servos, sed ut filios universos". Chorvatsko bylo v době vymření národní dynastie úplně suverenním, na všelikém jiném státu nebo moci nezávislým mezinárodněprávním subjektem, kterým nemohla disponovati ani Byzanc, ani papež, ani německý císař. Osud státu byl v rukou svobodného chorvatského národa (str. 58.).

Po smrti krále Zvonimíra činil si nárok na říši Chorvatskou švakr jeho, uherský král Ladislav Sv., jehož sestra byla provdána za Dimitra Zvonimíra. Nárok tento byl arci jalový. Na dědické právo nemohl se Ladislav odvolávati nejen z nedostatečného důvodu švakrovství, nýbrž také proto, že ani sám Zvonimír nenáležel ke staré dynastii chorvatské a byl vlastně usurpatorem (str. 77., pozn. 361). Poměr švakrovský ke Zvonimírovi byl Ladislavovi jen záminkou, aby se Chorvatska zmocnil násilím; vtrhl do Chorvatska a zmocnil se skoro celé Slavonie. Nedošel dále než k pokupským horám (str. 76.). Ale ani při výbojných svých plánech nechtěl Ladislav připojiti království Chorvatské k Uherskému, nýbrž jen zabezpečiti je pro mladšího člena dynastie, pro synovce svého Alma (Almoše), jehož dosadil za chorvatského krále (str. 90. a 72.). Chorvatsko mělo býti podle Tomašiće jaksi Árpádovskou sekundogeniturou, anebo lépe řečeno Árpádovci měli míti dvě samostatná království, Uherské a Chorvatské. Teprve později povstala prý politika učiniti z Chorvatska pro králova syna

nebo bratra zemi autonomní, jež by stála pod výsostí královou.] Že Almus byl za krále chorvatského korunován, proto nemáme důkazu, avšak Tomašić myslí, že byl korunován (str. 72.), ač nikoli korunou chorvatskou (Zvonimirovou), poněvadž proti vůli národa byl dosazen (str. 73., pozn. 347, str. 79.). Proto také po smrti Ladislavově musel Almus ze Slavonie odejíti (str. 79.). Nástupce Ladislavův, král uherský Koloman, vtrhl zbrojnou mocí do Chorvatska, aby zpět dobyl Almova království. V Chorvatsku zatím panoval král Petr. Záměru svého Koloman ihned nedosáhl. Byl nucen podniknouti do Chorvatska dvě výpravy. První skončila se bitvou u Gvozdu (Alpes ferreae), v níž padl král Petr (odtud název pohoří Peter Gazdja). Koloman bezpochyby zaujal tehdy přímořský Bělehrad (Zara vecchia), který byl starým chorvatským hradem. Bylo to někdy r. 1095 nebo v době nejbližší (str. 80. a násl.). Po odchodu Kolomanově ze země Chorvaté opět se odtrhli, tak že král byl nucen po ruské válce vypraviti se do Chorvatska po druhé. Tu však čekalo ho při řece Dráve chorvatské vojsko. Jak vypravuje Tomášův memoriál, zástupci 12 chorvatských plemen uzavřeli tu r. 1102 s Kolomanem smlouvu (pacta conventa), kterou ho přijali za krále. Na to dobyl Koloman už jako legitimní chorvatsko-dalmatský král dalmatských měst. Města ona totiž používala každého interregna v Chorvatsku k tomu, aby se dostala do spojení s Benátkami, a tak se zachovala i po smrti krále Štěpána. Z tohoto důvodu pokládal Koloman za oportunní vyčkati ohledně dalmatských měst vhodnějšího času a nechal je i po svém korunování za krále chorvatského na pokoji. Ten čas považoval pak za nastalý, když Benátčané spolu s Dalmatinci vydali se do Syrie (str. 82., pozn, 384). A tím přichází Tomašić k Trogirské listině z r. 1108. — Uzavřev státoprávní smlouvu s náčelníky 12 chorvatských plemen jakožto zástupci chorvatského národa, Koloman byl slavnostně korunován za krále chorvatsko-dalmatského v přímořském Bělehradě. Stalo se to na sněmě před tím konaném, na němž král vykonal přísahu na práva země (str. 85. a 86.). Po mínění Tomašićově neuzavřel jenom Koloman smlouvu s chorvatskými plemeny a nepřísahal jen sám na zemské svobody chorvatské, nýbrž vedle něho učinili tak i „episcopi et comites magni et multi centurionum", tak že tu běží o mezinárodní smlouvu mezi Chorvaty a Maďary (anebo lépe řečeno Uhry) (str. 87.). Koloman dal zároveň i svého syna Štěpána II. korunovati za chorvatského krále. Nechtělf ani on, aby království Chorvatsko-dalmatské splynulo v jedno těleso s královstvím Uherským, nýbrž přál si jen, aby bylo pojištěno členu rodiny (str. 90. a 91.). Že nebyla v intencích Kolomanovy politiky žádná reální unie mezi Uhrami a Chorvatskem, toho důkazem je skutečnost, že Koloman k svému titulu rex Ungariae dodává jen tehdy ještě: Croatiae et Dalmatiae, když vydává listiny pro království Chorvatské, kdežto v listinách vydávaných toliko pro Uhry užívá jen titulu rex Ungariae (neb Ungarorum). Karakteristickým shledává autor i to, že syn Kolomanův Štěpán II. v listině z r. 1124 vydané Trogirským a Splitským nečítá léta své uherské vlády, nýbrž léta svého panování chorvatsko-dalmatského, t. j. od r. 1116, kdy padl Ordelafo Faledro (str. 91.). O intencích Kolomanových svědčí také věta Trogirské listiny: In civitate

vestra neminem Ungarorum vel alienigenarum habitare permittam, nisi quem voluntas vestra expetierit. Z této věty Trogirské listiny zvláště jest vidno, že Koloman nebyl dobyvatelem Chorvatska, nýbrž jen přijatým králem. Tak mohl mluviti jen chorvatský král (str. 32.), jen legální nástupce chorvatsko-dalmatských králů národní dynastie. — Korunování Kolomanovo a jeho syna Štěpána za krále chorvatské nebylo osamělé, jak dokázal už Klaić. Tak byl král Emerich za životů svého otce Bély III. korunován zvlášť za uherského a zvlášť za chorvatského krále. Ondřej, syn Bély III., je prvý dux Dalmatiae et Croatiae, který není korunován zvláště za chorvatského krále (str. 93.). Spisovatel pokládá však za pravděpodobné, že Ondřej při nastoupení na trůn uherský r. 1205 byl zároveň korunován i za krále chorvatského (str. 94.). Kdy přestalo zvláštní korunování za chorvatského krále, nevíme, ale je pravděpodobno, že se již od Ondřeje II. počalo konati korunování za uherského i chorvatského krále jedním a týmž korunovacím aktem, následkem čehož právní povaha chorvatského korunování zdánlivě zanikla (str. 94). Není pochybnosti, že od doby, kdy se dálo jedno, a to společné korunování, počaly býti vydávány i společné inaugurační listiny (zajedničke zavjernice), čímž přirozené počalo formálně blednouti právo království Chorvatského jako zvláštního státoprávního tělesa. Že však potrvala po dlouhou dobu živá toho paměť, že se korunovací přísaha měla právě v Chorvatsku zároveň s korunováním konati, to nám prý ukazuje protest českého sněmu z r. 1518 proti tomu, aby král Ludvík vykonal korunovací přísahu jako král český v Uhrách místo v Čechách, a přímo se poukazuje na žalostné následky, jaké následkem podobného opomenutí nastaly pro království Chorvatsko-dalmatské (str. 95.). Spisovatel vyvozuje následky z toho, že chorvatští vojvodové (duces) se nazývali dei gratia dux (str. 94. a násl.). Zmiňuje se také o zvláštním postavení chorvatských vojvodů a jejich dvoře, načež vykládá o bánech, z nichž někteří se psali rovněž dei gratia banus (str. 100., 104., 104.). Úřad bánský jest podle Tomašićе vojenského původu, a instituce vzata byla asi od Turkotatarů (str. 60. a násl.). Moc bánova se stanoviska státoprávního jeví se vždy formálně podřízenou panovníkovi, kdežto moc vojvodova jest právně králi souřednou (str. 107.). Banátu jako zvláštních stálých správních obvodů nebylo, nýbrž státoprávní jednota celého chorvatského království projevovala se nejen v jednom vojvodství jako státoprávním celku, ale i ve skutečnosti, že kompetence náměstka vojvodova, bána, vztahovala se na celé království, což dokazuje nejen označení „totius" před Sclavoniae nebo Croatiae, nýbrž i listiny, z nichž vidíme, že banus maritimus jest podřízen banu „totius Sclavoniae". Státoprávní jednota celého království jeví se i v tom, že se, když není vojvody, doplňuje moc bánova, někdy i v titulu i ve vnějším lesku (str. 108. a 109.). Chorvatsko mělo i své vlastní státní finance (zvláštní peníze, str. 109.).

Autor řeší také otázku, proč přestalo zvláštní korunování za chorvatského krále, a dochází k závěru, že se to stalo následkem toho, že pevný řád posloupnosti trůnní (prvorozenství), jenž z počátku platil pouze pro Chorvatsko, avšak v Uhrách národem nebyl uznáván, časem byl tam

rovněž přijat (za Ondřeje II.), a tu pak zvláštního korunovacího aktu chorvatského nebylo třeba, poněvadž primogenitus nastupoval také na trůn uherský (str. 121. a 113.). Na str. 117. a 118. snaží se spisovatel podati obsah úmluvy uzavřené r. 1102 mezi Chorvaty a králem Kolomanem. Pacta conventa obsahovala prý tyto články: 1. Chorvatský národ volí si Kolomana (a jeho potomky) za svého krále jakožto chorvatsko-dalmatského krále na základě řádu prvorozenství. 2. Chorvatské království není podmaněno, nýbrž dobrovolně přijímá novou panující dynastii, a národ uchová za to veškeru svou držbu v plném rozsahu; 3. Chorvatské království zůstává úplně nezávislým na království Uherském. Chorvatský národ zůstává jako dosud zvláštním národem v politickém smyslu slova, tak že se na jeho území i Uher bude pokládati za cizince; 4. proto má býti král korunován zvláště za krále chorvatského a má vykonati korunovací přísahu, že bude zachovávati svobody království; 5. záležitosti Chorvatského království má král vyřizovati na sněmě chorvatském; 6. Chorvatské království bude míti i nadále svoje zvláštní zákonodárství i ve světských i v církevních záležitostech a také svoje zvláštní hospodářství; 7. chorvatský národ nebude povinen jíti do boje leč v zájmu své vlastní otčiny.

Takový jest asi v podstatě obsah spisu Tomašićova. Jak viděti, vykládá se tu o četných otázkách z oboru ústavních dějin chorvatských, a při tom činí autor ještě četné digrese, o nichž tuto nemožno se zmiňovati. Již tento bohatý obsah potvrzuje výtku, již jsme autorovi učinili z toho důvodu, že za základ svého spisu vzal rozbor Trogirské listiny. Mnohé věci, o nichž spisovatel vykládá, jsou Trogirské listině naprosto vzdáleny. Autor beze všeho důvodu pustil se do úzké uličky, v které nemohl a nepotřeboval ani zůstati. Opírat se o materiál tak rozsáhlý, že zcela zbytečně po stránce formální sám sobě učinil veliké násilí.

Stránka formální jest však konečně přece jen rázu podružného. Hlavní věcí jest, podařilo-li se spisovateli dokázati svoje thema, že Trogirská listina jest vlastně jen jakousi parafrasí nedošlé nás v plném znění úmluvy zástupců 12 chorvatských plemen s králem Kolomanem, jinými slovy, podařilo-li se spisovateli rekonstruovati na základě Trogirské listiny podstatný obsah prvého uhersko-chorvatského vyrovnání z r. 1102. A tu se nám zdá, že se mu důkaz nezdařil.

Všimněme si blíže Trogirské listiny ze 25. května 1108. Autor dělí ji na těchto devět článků: 1. Ego Colomanus, rex Ungarie, Croatie atque Dalmatie, iuro super sanctam crucem vobis Tragurinis meis fidelibus civibus firmam pacem, 2. mihi et filio meo *aut successoribus* meis tributarii ne sitis; 3. episcopum vero aut comitem, quem clerus et populus elegerit, ordinabo, 4. et lege antiquitus constituta vos uti permittam, 5. preterquam introitus portus civitatis de extraneis duas partes rex habeat, tertiam vero comes civitatis, decimam autem episcopus. 6. In civitate quoque vestra neminem Ungarorum vel alienigenarum habitare permittam, nisi quem voluntas vestra expetierit. 7. Cum autem ad vos coronandus aut vobiscum regni negotia tractaturus advenero, nemini civium vis inferetur domorum suarum, nisi quem dilectio vestra susceperit. 8. At si forte aliquando domi-

nium meum aliquem aggravare videbitur et alias ire voluerit, secure cum uxore et filiis et familia et omnibus suis quocunque sibi placuerit, eat. 9. Hoc autem sacramentum a rege et ab archiepiscopo Laurentio et comitibus Hungarie confirmatum est.

My bychom listinu Trogirskou nedělili na 9 článků, nýbrž na sedm. V prvém článku neznamená totiž firma pax pevný, stálý mír, nýbrž pevná smlouva. V pramenech máme dosti na to dokladů, že smlouva nazývá se „mírem", „přátelstvím", „láskou", „přísahou" a p. Srov. na př. výrazy starého ruského práva: миръ, любовь, докончаніе, (крестное) цѣлованіе (= políbení kříže, přísaha). Ostatně autor sám na str. 5. uvádí podobný výraz „amicitia". (Termíny dotčené vysvětlují se tím, že běží o smlouvu, kterou se ukončoval dosavadní nepřátelský poměr, o smlouvu míru.) Věta první znamená tedy: Já Koloman . . . . . přísahám . . . . . vám Trogiranům, že budu zachovávati pevně následující smlouvu . . . Vlastní smlouva počíná teprve druhou větou, a končí se větou osmou. Neboť věta devátá týká se právě tak jako první zase jen formy, nikoliv obsahu a znamená: Tato přísaha (= smlouva) byla stvrzena nejen králem, nýbrž i arcibiskupem Vavřincem a uherskými velmoži (župany). Že král uzavírá s jednotlivým městem smlouvu, totiž zavazuje se mu přísežně, že bude zachovávati jisté svobody, ovšem za to, že se mu město vzdává, není nic divného. Města tvořila o sobě ve středověku právě takový státoprávní celek jako celé země. Platí to zvláště o městech tak privilegovaných, jako byla města dalmatská, která tvořila každé o sobě vlastně malou republiku.

Co se týče obsahu Trogirské listiny, nezdá se nám správným míněm, že by text této listiny byl pouhou parafrasí textu smlouvy uzavřené mezi Kolomanem a Chorvaty. Jednotlivé články Trogirské listiny nehodí se ani na jiné poměry než městské, a o jiných zase víme, že Chorvatům nebyly povoleny. Věta třetí a pátá nehodí se na poměry zemského práva chorvatského. Věta druhá, ač zdá se míti totožný smysl jako podobné místo v Tomášově memoriálu (et quod non teneatur aliqua praedictarum generationum, nec eorum homines, regie majestati solvere censum seu tributum) obsahuje přece něco jiného. Jest vůbec pochybno, co znamenají v Tomášově memoriálu slova „census seu tributum", jež Tomašic vykládá (na str. 92) jako denarii pro libertate. Nejlepším toho důkazem, že král vybíral v Chorvátsku rozličné tributy, jest okolnost, že pro ně měl svého zvláštního úředníka zv. exactor regalium tributorum per Chroatiam (viz str. 22. a 118.; srov. Šišićovu práci Kralj Koloman i Hrvati god. 1102, str. 46—49.). Ani slova věty 4. „lege antiquitus constituta vos uti permittam" nehodí se na zemské obyčejové právo chorvatské, jež sepsáno nebylo. Co se týče článku šestého, není z chorvatských právních dějin známo, že by cizinec nebyl mohl v zemi bydliti. Svoboda pak poskytnutá Trogiranům ve čl. 7. (zproštění od t. zv. hospitia čili, jak v Uhrách se říkalo, jus descensus) nebyla Chorvatům vůbec udělena. Autor sám se zmiňuje o jus descensus bani (str. 12., pozn. 51), jež chorvatští historikové nesprávně nazývají zalaz (Klaić), zalazina (Šišić), zalužina (Šulek) a bánj sul (= banov sul-

Maurović a Mažuranić). Správný jest výklad, že slova pramenu bansul mora a bansolos maya dlužno čísti bán zsolozsmája (= bani servitium), t. j. bánova (bánovi poskytovaná) služba. Pravdu má Szamota, když odvozuje mad. zsolozsma od slov. služba. Potvrzuje to i výborný maďarský slavista Melich v díle svém Szláv jövevényszavaink (Naše slova přijatá ze slovanštiny, II., 1895 str. 414) s poukazem, že již Ásbóth podal náležité vysvětlení v té věci. (Ze slov. služba povstalo v mad. nejdříve szlozsba, pak szolozsba, z toho szolozsma a konečně zsolozsma.) Melich uvádí podobný příklad na slov. Družba, z něhož povstalo v mad. Dorozsma. — Výkladem slov „cum ad vos coronandus aut vobiscum regni negotia tractaturus advenero . . . .“ zabývalo se již mnoho historiků. Všichni shledávali toto místo Trogirské i jiných listin dosti podivným. Není však třeba slovy těmi rozuměti, že by král se byl chtěl dát korunovati ve všech městech, jimž takovou listinu vydal. Místo ono znamená jen to, že král, až na korunovací cestě přijde do daného města, nebude činiti nikomu násilí za příčinou hospitia. Ani slova „aut vobiscum regni negotia tractaturus advenero“ nezdají se nám nápadnými. Chorvatský král nemohl veřejné záležitosti státní, jež se týkaly dalmatských měst, vyřizovati na sněmích chorvatských. Těch se, jak známo, dalmatská města nesúčastnila, a zejména se jich nemohla účastniti v dobách starších, kde města na sněmy vůbec nechodila. Potřeboval-li se tedy panovník s jednotlivými městy v jistých záležitostech státních dorozuměti, musel s nimi sám vyjednávati. Nesmíme při tom zapomínati, že dalmatská města byla docela jinou státoprávní individualitou než chorvatská šlechta.

Co se týče dalších jednotlivostí, měli bychom k nim tyto poznámky: Smělá a neodůvodněná jest konkluse, vyvozovaná ze slov „mihi et filio meo aut *successoribus* meis . . . .“, že Chorvaté přijali primogenituru jakožto nástupnický řád trůnní (str. 112. a 117.). Proto také nemožno jest souhlasiti s výkladem autorovým tam, kde řeší otázku, proč přestalo zvláštní korunování za chorvatského krále, nepřihlížejíc ani k tomu, že není rovněž správným tvrzení, jako by za posledních Árpádovců primogenitura již byla i v Uhrách uznávána. — K terminům „consuetudo“ a *συνήθεια* (= obvyklá, starobylá dávka) na str. 14. možno uvésti i podobný výraz ruský пошлина (= 1. obyčej, 2. poplatek). Tam, kde spisovatel vykládá o významu korunování jakožto nezbytného státoprávního aktu a používá výrazu vzatého z oboru práva dědického, delace, nesprávně zaměňuje delaci s adicí. Terminologie římského práva jest tu zajisté velmi případná, ale musí se jí užíti jinak. Momentem delace není korunování, nýbrž volba panovníkova (kombinovaná v Uhrách arci s právem dědickými pročež se v Uhrách mluví o t. zv. praelectio, a sice až do r. 1687, kdy byla zavedena agnátská primogenitura). Korunování jest naproti tomu adicí panovnické moci. Latinsky řeklo by se tedy: Imperium electione defertur, coronatione aditur. — Na str. 42. patrně jen nedopatřením mluví se o králi saském a bavorském, podobně jako na str. 38. pozn. 180 se činí pod r. 1108 zmínka o králi *franckém* Ludvíkovi (místo francouzském). Nepštevali na str. 45. se vykládá nesprávně „nepoštivali“; jest to staroslovanské slovo

znamenající „domnívali se“. — Na str. 50. odvolává se spisovatel na zprávy orientalů Ibn Rusty a Gardiziho o slovanském panovníkovi, který prý se nazývá Svjatopolk; náměstkem jeho prý jest subandš, suvikh (= župan). Zprávy tyto nemají pro dějiny ústavního práva slovanského valné ceny, a dokonce ne pro dějiny chorvatské. Autor držel se maďarského překladu, podaného v Magyar honfoglalás kútfői zesnulým orientalistou Gézou hrab. Kuunem. Avšak Kuun nečetl správně, jak ujišťuje náš orientalista prof. Rud. Dvořák. Kuun šel totiž za Chvolsonem, který navrhl konjekturu svjat-blk (Svjatopolk), kdežto Harkavy (Сказанія мусульманскихъ писателей о Славянахъ и Русскихъ, str. 266) čte svjat-malik. Podobné jest čtení Dvořákovo, a sice u Ibn Rusty svat-malik, u Gardiziho suveit-melik (melik = panovník). Tím, že odpadá čtení Svjatopolk (Svatopluk), odpadá také Tomašičův výklad. Ani to nestojí u Gardiziho (str. 50. a 51.), že by panovník Slovanů (reis = pohlavár, náčelník) sám si kladl na hlavu korunu. Podle překladu Dvořákova stojí u něho pouze: Pohlavár jejich korunuje se (jest korunován). — Z titulu dei gratia dux (na str. 96. a násl.) vyvozuje autor nesprávné důsledky. Titul tento neznamená, že by jeho nositel byl samostatným, na uherském králi nezávislým. Nazývali a psali se tak na př. i moravští údělní knížata, závislí na českých panovnících, a jak spisovatel sám uvádí, dokonce i někteří bánové chorvatští. — Názvem comes curialis maior nesluší rozuměti, jak myslí autor (na str. 100), palatina, nýbrž zemského (král.) sudí uherského, nazýváného později výhradně judex curiae regiae (maď. országbíró) (viz moje Uherské ústavní dějiny, str. 5.).

Vytkli-li jsme práci Tomašičově formální vady a také některé věcné nesprávnosti, nemá tím býti cena její nijak zmenšována. Naopak shledali jsme v knize té tolik nových, zajímavých podrobností z ústavních dějin chorvatských, že neváháme pokládati ji za jednu z nejcennějších prací právně-historické literatury chorvatské. Bylo by si jen přáti, aby se autorovi brzo podařilo vydati další část tohoto velezáslužného a vědecky důležitého díla.

Karel Kadlec.

Fr. A. Slavík: Moravské Slovensko od XVII. století. Dějepisné paměti a studie. S mapou a obrázky. Hodonín 1903—9. Stran 229.

Z velmi zajímavé publikace osvědčeného autora chceme poukázati především jen k otázkám pro právní historii zajímavým. Slovensko moravské bylo již v XV. století ve válkách Jiřího a Matyáše zpustošeno neslýchaně, v XVII. století pak vpády Bočkajovců (1605), válka třicetiletá a vpád Tatarů a Turků (1663) zase nové rány mu zasadily. Není tedy nikterak ku podivu, že obyvatelstvo bylo valně prořídlé, a že proti starší době sotva polovice ho zůstala. Ze zajímavých výkladů spisovatelových o poměrech v XVII. století upozorňujeme na výpočet opuštěných a osazených domů v jednotlivých vsích dle výkazu z roku 1656 (str. 28), na výkazy o ztrátách, které utrpěly tyto krajiny v jediném vpádu v r. 1663 (str. 40), a na pečlivé tabulky o osazení panství a vsí v druhé polovici XVII. stol. (str. 49 a n.). V té době začíná také snaha vrchností doplniti stenčený počet poddanovými, zakládají se některé nové osady (str. 66). Při vylíčení zřízení obecní

ního otištěno je zřízení obecní na panství Strážnickém a Velickém z r. 1611 (str. 71) a popsány obšírně pečeti obecní (str. 68). Vrchnosti všude němčí (str. 83). Židu usedlých je ještě nemnoho (str. 84). Hlavním zaměstnáním je hospodářství, vedle toho vinařství, včelařství, rybářství a ptáčnictví, méně řemeslo. Při té příležitosti otiskl spisovatel také horenské právo ze Strážnice z r. 1611 (str. 90). Poměry poddaných jsou stejné jako jinde, roboty a dávky velké (str. 101).

V druhé části podává spisovatel několik obrázků ze století XVIII. a XIX. Také v této době stihla moravské Slovensko pohroma válečná válkou „kuruchou" 1703—10. Obyvatelstvo však přece se vzmáhalo. Pěkné vylíčení poměrů poddanských na jednotlivých panstvích (127) má pro právního historika značnou cenu, protože z doby té nemáme posud mnoho prací. K němu druží se přehled obyvatelstva a zvláště vylíčení národnostních poměrů v obou uvedených stoletích (189). Závěr tvoří stať o privilegiu Hodonína z roku 1228, které jest padělkem z roku 1350.

Kniha psána jest s láskou ke kraji, v němž spisovatel jako ředitel reálky delší dobu působil blahodárně ve prospěch národního uvědomění.

J. Kapras.

Fr. Bloch, Die Entwicklung des königlichen Heimfallsrechtes im böhmisch-mährischen Landrecht. (Bachmann-Werunsky, Prager Studien XIV.) Praha 1909. Stran 75.

V krátkém přehledu líčí spisovatel vývoj královského práva odúmrtního od nejstarších dob do Zřízení obnovených. Samostatné stati věnovány jsou v něm nejstarším poměrům do konce století XII. (Statuta Conradi), potom době Janově (priv. 1311 a návrh 1310), Karlově (Maj. Carolina), poměrům za Václava IV., boji stavů proti právu odúmrtnímu v XV. stol., názoru Všehrdově a konečnému obmezení odúmrti v letech 1497—1627. Jako samostatná kapitola závěrečná přidán přehled vývoje moravského.

Spis pracovaný s pílí a nemalou péčí trpí nedostatkem rozhledu po literatuře soukromého práva českého vůbec a neznalostí podobných poměru jinde mimo Německo, práce již tím se prozrazuje jako začátečnická. Důsledky toho jeví se hlavně ve vylíčení starší doby, kde snaží se sp. proti Kalouskovi dokázati, že právo dědické stejně se vztahovalo na oddělené jako neoddělené příbuzné. Důkaz ten nelze považovati nikterak za provedený. (Bližší rozbor jeho podal jsem v referátě v Časopisu Musea král. Českého 1910, str. 300—302.) *J. Kapras.*

J. Teige. Zprávy o statcích a přech venkovských z archivu města Prahy. A—K. Archiv český XXVI. Praha 1909. Stran XIII a 634.

Ve sbírce pramenů k dějinám práva městského v Čechách uveřejnil I Čelakovský v prvém díle privilegia měst Pražských. Tamtéž mají dle rozvrhu díla vyjíti i statuty pražské a řády cechovní. Nástupce Čelakovského archivář Teige věnuje se naproti tomu vydání látky soukromoprávní z bohatého archivu městského, správě jeho svěřeného. Část ukládá do velkého

mistopisu pražského, který bude pokračováním díla Tomkova, část podává v publikaci svrchu uvedené. Jedná se při tom buď o nejbližší okolí Prahy, aneb o místa, třebas vzdálenější, která byla v rukou měšťanů pražských.

Listiny uveřejněné jsou z let 1357—1550 a jsou podány ve výtahu dle abecedně uspořádaných obcí. Díl vydaný obsahuje první část obcí až do *K*, druhá část má býti uveřejněna v díle XXVIII. Materiál sám vybrán je ponejvíce z městských knih pražských, menší měrou z jiných pražských pramenů (desk zemských, archivu kapitoly sv. Víta a archivu místodržitelského).

Statky, o které jde, jsou různého druhu. Především je to majetek obce Pražské samé, získaný po roce 1420, který nepretrval ve větší míře konfiskací roku 1547. Správu tohoto majetku obecního vedli úředníci, zvaní později šestipanští. Dále jde o zboží zádušní, ústavů dobročinných, špitálů a p. Posléze třeba uvésti řadu nemovitostí patřících jednotlivým měšťanům pražským. Zvláštní kategorii tvoří zápisy týkající se odvolání venkovských měst do Prahy; jest ku podivu, že není jich příliš mnoho, ač Praha (Staré město) roku 1387 byla prohlášena za odvolací instanci v Čechách pro města s právem norimberským. Právně jest nejvýš zajímavo, že knihy městské pražské časem v dobách válečných zastupovaly desky, tak zvláště v bouřích husitských, kdy zápisy ty zapisovány do zvláštního svazku (nyní č. 992).

Účel ten vyjadřuje jeden z těchto zápisů z roku 1427 takto: „Pohříchu, když žádné moci nad sebú nemámy, ježto by nás zemským řádem bránila, já sem se utekl na svědomie k pánóm města Starého Pražského, jakžto v těchto častech nebezpečných páni, rytieři, panoše i zemané v svých zápisech a v jiných potřebách k svědomí téhož města nadepsaného obecně se utekají."

Nová tato vydavatelem pečlivě vypravená publikace stává se vydatným zdrojem pro dějiny ústavy, správy, práva soukromého i trestního ve městech českých. Jsme za ni p. vydavateli proto velmi povděčni.

J. Kapras.

Říšské dějiny rakouské.

A. Fischel, Das Oesterreichische Sprachenrecht. Druhé rozmnož. vydání. V Brně 1910. Stran CXIII. a 398.

Kniha Fischelova, tvořící bohužel i u nás hlavní zdroj vědomostí o otázce jazykové, vyšla v druhém vydání, doplněném až do roku 1909. Jako vydání prvé obsahuje i druhé jednak úvod, jednak vlastní sestavení pramenů. K tomu v druhém vydání přistupuje také pokračování materiálu, jehož hlavní část vydána samostatně. (Materialien zur Sprachenfrage in Oesterreich, Brünn 1902.)

V úvodě pokouší se Fischel sestaviti přehled vývoje jazykové otázky v Rakousku vůbec, hlavně od roku 1526. Účelem je dokázati, že němčina vlastně byla již od roku uvedeného řečí předurčenou k tomu, aby se stala řečí státní, že se tomu záměru po roce 1620 a ještě více 1740 velmi dobře

dařilo, a že pouze novější doba způsobem zcela neoprávněným snaží se němčinu o toto dominující postavení připraviti. — Přirozeně došel i Fischel jako každý jiný před ním k tomu, že celá přednost němčiny nespočívá na zákonném předpise, nýbrž na skutečném vývoji XVIII. a XIX. stol., kdy německá byrokratie sobě ku pohodlí v intencích absolutismu, avšak daleko přes míru jím požadovanou, němčinu zavedla. Spisovatel vypomohl si velmi jednoduše logickým závěrem „diu turna consuetudo legis vim habet", a nesmí proto ani novým zvykem ani zákonem býti odstraněna. V celém zpracování je patrno neobjektivní pojetí. Kde Češi domáhají se svého práva zužujíce práva němčiny, tam mluví se o „nenávisti barbarů"; kde němčina se rozšiřuje, tam o „pronikání vyšší kultury". Nehodlám celou řadu naprosto nesprávných věcí Fischelových opravovati; k tomu bylo by třeba celé nové knihy. Jen namátkou upozorňuji na některé omyly jeho, pokud týkají se koruny České.

Trutnovsko není v XVI. století německým okresem (str. IX.), nýbrž až do XVII. stol. českým. O Všehrdu (str. X.) ohřívá sp. starou bajku, že považuje všechny Němce v zemích českých za cizozemce. Kdo trochu jen Všehrda četl, ví však, že velmi pečlivě rozeznává mezi domácími ze zemí českých a cizími z Německa přišlými Němci, že horlí pouze proti posledním.

V požadavcích stavovských roku 1526 ukazuje Fischel, jak je dobře rozeznávati czechisch od böhmisch (str. XI.). Stavové žádali, aby úřady vedlejších zemí byly obsazovány Čechy, t. j. stavy českými, Fischel to přeložil „czechisch". — Nesprávné je tvrzení (str. XII.), že stavové čeští se Slezskem jednali německy. Král jednal s Dolním Slezskem německy, stavové čeští však i tam posílali české listy (srov. na př. samé Vratislavi 1511 Grünhagen-Markgraf Lehns u. Besitzurkunden I. 57.) V kanceláři královské jen Dolní Slezsko a nikoli celé Slezsko bylo považováno za území německého úřadování (str. XIII.). Při té příležitosti ztratila se Fischelovi úplně srbština v Horní Lužici, ač se jí tam v obmezené míře přece užívalo.

Města Těšínská zvláště Bílsko a Těšín nejsou žádnými německými centry v XVI. stol., jak myslí nesprávně Fischel, (str. XIX.), nýbrž úřadují v té době výhradně česky. V Těšíně až do doby Marie Terezie úřadovali jen česky, ještě roku 1722 bylo nutno přeložiti české počty obecní do němčiny, poněvadž protokol rady vedl se česky. V Bílsku české úřadování skončilo již 1568. Za to ve Strumini se udrželo až do Josefa II. Také na Loketsku v Čechách (str. XX.) nebyla v XVI. stol. čeština vyloučena, jak si myslí spisovatel.

Státoprávně se zdařila Fischelovi věta (str. XXI.): „Die Unabhängigkeit (koruny České) war schon dahin, als sich dieses Land in die Hand eines Herrn gab, der Oberhaupt des Deutschen Reiches wurde und zugleich als deutscher Reichsfürst deutsche Länder besaß, mit welchen er jenes vereinigte und durch gleiche Einrichtungen zu einem Einheitsstaate zu verschmelzen trachtete." Patrně neví ničeho o celé státoprávní literatuře, zvláště pracích Boh. Riegra. Při líčení změn po bitvě na Bílé Hoře jsou i jiná podobná tvrzení na př. die große Stärkung der Macht des Landes-

fürsten war aber für die Massen von den wohltätigsten Folgen begleitet (str. XXIII.) Je přece všeobecně známo, že v tom spočívala hlavní politika Ferdinanda II., že stavům, kterým odňal politická práva, vydal na milost a nemilost poddané, a že také městský stav v jeho politickém významu stlačil daleko jestě více než stavy přední.

Těchto několik příkladů budiž ukázkou způsobu celého zpracování. V novém vydání je novou kapitola Der gegenwärtige Zustand, kde vylíčuje Fischel, jak se praktikují dnes otázky jazykové v jednotlivých úřadech a zemích — Je z ní patrno, jak mnoho nadvlády němčina si dosud neodůvodněně podržela.

Také vydání pramenů je neúplné. Prohlédl jsem podrobněji pouze Slezsko, kde z důležitějších zákonů chybí: priv. Krnovské 1632 a Opavské 1637, kterými kníže z Lichtensteina zajišťuje výhradné užívání češtiny, 1750 potvrz. zřízení Těšínského Marii Terezií v plném rozsahu i s ustanovením jazykovým, 1786 nařízení o vyloučení češtiny od soudů zemských v Opavě a Těšíně, 1851 (25. září č. 4665) min. nařiz. a (27. září č. 222) nařiz. zemské vlády, kterými německý text zemského zákoníka prohlašuje za jediné autentický, a která se dosud praktikují, dále jednací řád sněmu zemského ze 14. září 1871, kterým byla práva češtiny a polštiny přistřihnuta, nařízení min. financí 16. února 1899 o užívání češtiny a polštiny (cit. pouze v úvodě) a konečně zákon zemský z 7. října 1907, jehož provedením je vyhláška zemského výboru ze 7. ledna 1908 (otištěna sub č. 470).

Uvádím obšírněji tyto nedostatky u jedné aspoň země z toho důvodu, že i spisovatelé naši, pokud píší o jazykových otázkách, většinou mimo Fischela o další prameny se málo starají. — Z ostatních zemí českých namátkou při potřebě objevil jsem, že české jazykové usnesení z roku 1615 je citováno jako usnesení sněmu generálního. Ve skutečnosti však je to usnesení pouze sněmu českého, protože vedlejší země tehdy poslaly poselstva pouze ad referendum a na ničem podobném se neusnesly. Chybí důležité nařízení gubernia českého z roku 1778, že každý krajský komisař v českých okresích musí znáti česky, usnesení českého appelačního soudu z roku 1803 o podávání žalob v obou jazycích a 1830, kterým se pro Chebsko vylučuje zřízení tlumočníka češtiny, protože je to jazyk zemský. Na Moravě vynechano usnesení lemního sněmu kroměřížského o užívání češtiny z roku 1520. V Dolních Rakousích nejsou uvedena usnesení zemské školní rady z roku 1875 a 1881, kterými se vylučuje čeština z obecných škol, kde dosud byla, a při zákonu Urbanově není citován výklad z motivů, kterým se stává § 3 teprve srozumitelný, a o němž se Fischel sám v úvodě zmiňuje. *J. Kafka.*

Právní dějiny německé.

K. Stegl. Die Lyoner Zunftordnungen. Ein Beitrag zur Geschichte des Zunftwesens. Praha 1909. Stran 167.

Právní poměry chebské jsou velmi zajímavé, malé Chebsko tvoří totiž svéráznou jednotku vývojovou. Důvod toho jest připojení Chebska

ke koruně České, čímž užší souvislost s německými territoriemi byla pře rušena, a průběhem doby vlivy českého sousedství zvýšeny. Archivá chebský Siegl přispěl již několika publikacemi k poznání tohoto právníh vývoje, nejnověji zase svrchu uvedenou prací o ceších chebských.

Předeslán je velmi pěkný úvod (str. 1—20). Také v Chebu jako jind je původní řemeslo nesvobodné a teprve, když vytvořuje se ve XIII. stolet v staré osadě chebské městská ústava, stává se svobodným. Řemeslníc jsou však i potom dlouho ještě považováni za méně cenné občany, ne bývalí svobodní a. ministerialové, kterým podařilo se tu získati vlád městskou pro sebe, neboť jen z nich bráni jsou členové rady. Koncen století XIII. poprvé vedle rady vystupují cives nominati jako zástupcov občanstva mimo radu a začátkem XIV. století mluví se o „obci", která se stávala ze 36 členů. Když pak v téže době vznikly i cechy, jako organisac řemeslné, dostali předáci řemesel, mistři cechovní, politický význam v měst vedle rady a soudu. Starousedlíci se sice pokusili zničiti organisaci řemeslno dvěma zákazy cechů r. 1351 a 1355. Pokus se však nezdařil. Naopak v druh polovici XIV. a začátkem XV. věku nastává další rozvoj řemesla a cech specialisováním práce. Roku 1453 je cechů již deset, a počet ten stále ješt stoupá. Následuje pak stručné vylíčení hlavních ustanovení organisac cechovní, celkem se shodujících s ustanoveními jinde platnými.

V druhé části knihy (str. 21 a n.) otištěno je dle pořádku abecedníh 48 cechovních řádů z let 1350—1746, z nichž nejstarší jsou statuta cech koželužského. Největší část řádů je ze XVI. stol. Pěkná tato publikac má vadu, že nemá věcného rejstříku, aby se jednotlivá ustanovení snadně dala nalézti. *J. Kapras.*

P. A. Volkmer, Geschichte des Glatzer Mannengerichts. Diss. Habe schwerdt 1908. Stran 78, příl. 2.

V stručném přehledu podává spisovatel nejprve právní poměr před německou kolonisací Kladska. Omylem tu však myslí, že v Čechác dělily se hradské soudy (cudy) na vyšší a nižší a vytýká, že v Kladsk tomu tak nebylo (str. 8). Rozdělení to bylo před rokem 1200 pouze n Moravě, v Čechách u hradských soudů vůbec známo nebylo; tam vznikl pouze u soudu pražského průběhem XIII. století.

Počátek soudu manského spadá do doby kolonisace ve XIII. stolet zvláště za Přemysla II. provedené. Z té doby patrně byla také prvn potvrzení práva saského pro kolonisty vůbec, a rytíře-many zvláště. Avša teprve z doby krále Jana Lucemburského známe první zachované priv legium o soudech manských (1325). Za Karla IV. obšírnějším způsobe totéž potvrzeno (1350). Další vývoj těchto institucí patrný jest z protokol soudů manských 1346—1390, z úředního sepsání „Ordnung des Mannrecht der Grafschaft Glatz" z roku 1501 a obšírnějšího soukromého zřízení man ského soudu kladského z r. 1588. Podstatné změny stihly manský sou kladský po českém povstání, kdy v roce 1629 zřízení tohoto soudu sic potvrzeno, zároveň však práva jeho obmezena. Zavedením Obnoveném zřízení českého r. 1696 proměněn celý základ právního vývoje kladskéh

Poslední ránu kladskému soudu manskému zasadilo však odstoupení země Prusku, neboť patentem z roku 1742 ihned poměry soudní nově po vzoru pruském jsou upraveny.

Cenné jest v práci této otištění řady listin, které dosud jen z archivu byly známy aneb velmi těžce byly přístupny. To jest jmenovitě zřízení soudu manského z roku 1501, privil. 1587, 1629, 1738 a 1742. Soukromé sepsání a zřízení téhož soudu z roku 1588 podáno pouze v obšírnějším výtahu.

Mimochodem budiž jenom upozorněno, že měl spisovatel ukázati k tomu, jak již v XVI. století ustanovení z českých zřízení zemských jednotlivě pronikala do soudu kladského a tím sjednocení, které později (v XII. stol.) provedeno, bylo připravováno. Doba vlády rodu poděbradského v Kladsku tvořila k tomu počátek. *J. Kapras.*

R. Burandt, Die politische Stellung des Breslauer Bistums unter Thomas I. (1232—1268). I. Teil. Diss. Breslau 1909. Str. 20.

Podobně jako v Čechách i ve Slezsku a v Polsku vůbec byla v starší době církev závislou na světském živlu. I když zřízeno okolo roku 1000 biskupství vratislavské, byl biskup ten okrouhle dvě stě let vlastně úředníkem nejprve knížat Polských a později knížat Slezských právě tak, jako duchovní kostela byli závislými na jeho vlastníku. Poměry ty se změnily teprve tehdy, když začátkem XIII. stol. biskupové vratislavští přestali býti knížetem jmenováni, a byli voleni kapitulou. Spadá to zároveň do doby, kdy politika papežská všude směřuje k osvobození církve od světských vlivů. Také ve Slezsku a v Polsku provedení zásad coelibátních koncem XII. a ve XIII. stol. vývoji tomu napomáhalo, neboť tím teprve utvořena zvláštní společenská třída duchovních, jichž zájmy dosud spojeny byly se živlem laickým zvláště se šlechtou.

Za biskupa vratislavského Tomáše I. vývoj osamostatnění církevního značně pokročil. Tyž biskup byl sice po marných pokusech udržeti naturální desátek donucen přijati (1257) desátek peněžitý, avšak dovedl jinak povznésti politický význam stolce biskupského měrou nebývalou. Výsledkem jeho bojů s knížetem Vratislavským je privilegium biskupství z roku 1260, kterým se poskytuje poddaným biskupství exempce. Privilegium to potvrzeno bývši také knížaty Opolskými a Hlohovskými tvořilo podklad pro poměr mezi státem a církví v celém Slezsku. Při pozdějším boji biskupa Tomáše II. a Jindřicha IV. Vratislavského nešlo již o vlastní poměr ten, nýbrž o vytvoření světského panství biskupského (knížectví Nisského priv. z roku 1290).

Studie Burandtova věnována jest době biskupa Tomáše I. První část její, která jako dissertace byla publikována, obsahuje stručný přehled poměrů před Tomášem I., názorně vylíčení rostoucího zasahování kurie římské do záležitostí slezských za doby tohoto biskupa, utvrzování coelibátu a zákazu kumulace beneficií a konečně styky se všemi biskupy sousedními, s nimiž měl některé menší spory jako s krakovským o přednost v arcidiecesi hvězdenské a s olomouckým o hranice.

Druhá část zajímavé studie vyjde jako článek v Oberschlesische Heimat sv. VI. *J. Kapras.*

Soudní řízení rakouské.

Dr. Anton Rintelen: Das österreichische Konkursrecht. Leipzig, Duncker & Humblot, 1910. Stran 400 (8 *M*).

Literatura rakouského práva konkursního není právě bohatá; systematické spracování tohoto důležitého oboru právního podávaly toliko spis *Schwarz-ův*, jenž vydán byl ještě před novými zákony procesními a už z toho důvodu mnoho na ceně pozbyl, a pak spis *Pollak-ův*, jenž, vydán byv v r. 1897, již i k novým zákonům procesním přihlíží a i jinak podává vlastně první přesně vědecké a cenné systematické zpracování rakouského práva konkursního. Ovšem v čas vydání spisu tohoto nebyly zákony procesní ještě v činnosti; vzhledem k této okolnosti, jakož i k tomu, že od vydání spisu Pollakova uplynulo už plných 13 let, sluší zajisté nové dílo *Rintelenovo* o rakouském právu konkursním jenom s povděkem vítati a to tím více, že spisovatele, jak sám v předmluvě praví, lákalo zejména sledování vlivu, jejž měly nové procesní zákony a jich praktické použití na další rozvoj práva konkursního.

Spisovatel podávaje systém rakouského práva konkursního, nepřidržel se způsobu dříve oblíbeného, totiž aby rozdělil si celou látku ve dva díly, jednak ve h m o t n é, jednak ve f o r m a l n í právo konkursní, nýbrž vyličuje právo konkursní v souvislosti, nepřikládaje okolnosti té, má-li ten který předpis povahu materielní či formelní, zvláštního významu pro systematické vybudování díla. Podnětem k tomuto postupu, jejž zachoval ostatně už *Pollak*, byla spisovateli úvaha jistě zcela správná, že by jinak byla zcela úzká souvislost práva formelního s právem hmotným, jež se právě v oboru práva konkursního vyskytuje, přetrhána, čímž bylo by i jasné poznání vzájemných vztahů jich ztíženo.

Spis rozdělen je na deset oddílů. V p r v é m oddílu, v němž se kromě úvodu podává stručný přehled historický a srovnavací, dále prameny právní a literatura, jakož i druhy konkursů, zajímá zejména stať, pojednávající o právní povaze konkursu. Spisovatel považuje konkurs za součást řízení procesního v š i r š í m smyslu, a sice za e x e k u c i u n i v e r s á l n í (str. 19), vyvraceje stručně, ale, dle mého názoru, zcela správně jednak mínění, jež spatřuje v řízení konkursním zvláštní způsob řízení procesního, jednak učení, jež považuje řízení konkursní za řízení nesporné (zejm. *Pollak*). Zaujetí určitého stanoviska k této otázce má ovšem značný význam proto, že se dle toho, přikloníme-li se k tomu či onomu názoru, řídí také rozhodnutí, kterých norem máme k výkladu event. otázek sporných, jež se v řízení konkursním vyskytnou, především použíti.

V d r u h é m oddílu pojednává se o podmínkách zahájení konkursu a o řízení zahajovacím; podány zde výklady o důvodu konkursu, o vlivu, jejž má požadavek plurality věřitelů a postačitelnosti jmění konkursního

na zahájení konkursu, dále o zahájení a průběhu řízení, o rozhodnutí soudu konkursního, o vyhlášení zahájení konkursu. Zmínky zde zasluhuje především místo (str. 49), kde se spisovatel obrací proti judikátu č. 140 o následcích, jaké má zmeškání roku dle § 63 k. ř. nařízeného věřitelem uvalení konkursu navrhnuvším. Vývody spisovatelovy nejsou zde pohříchu potud zcela jasny, že nevychází z nich spolehlivě na jevo, považuje-li spisovatel předpis §u 63 k. ř. za zcela samostatný a tudíž obnovení žádosti za ustanovení nového roku beze všeho za přípustné, či má-li za správnější použití předpisu c. ř. s. i na odročení roku dle § 63 k. ř. nařízeného. Přesnější vytčení v l a s t n í h o stanoviska autorova bylo by si přáti vzhledem ku značným praktickým rozdílům, jež má zaujetí toho či onoho hlediska v zápětí. Že tu ovšem zásady řízení nesporného rozhodovati nemohou, spisovatel přesvědčivě dokazuje.

T ř e t í oddíl pojednává o subjektech řízení konkursního. Oceňuje se zde především princip autonomie věřitelstva, při čemž se právem odůvodňuje požadavek pro budoucí reformu ve směru zvýšení vlivu soudu, následují dále výklady o soudu konkursním a soudním komissaři, o správci podstaty, výboru a shromáždění věřitelstva, o právním postavení konkurrujících věřitelů a úpadce. Zvlášť pečlivě je podán rozbor otázky o právním postavení správce konkursní podstaty (str. 76). Podav stručný přehled různých náhledů v theorii i v rozhodnutích soudních (rakouských i německých) projevených, přihlašuje se autor k názoru, dle něhož je správce konk podstaty z á s t u p c e m v ě ř i t e l s t v a. Názor tento je dle mého mínění zcela správně odůvodněn; také důvody, jimiž autor potírá námitky z protivného tábora činěné, jsou podstatny a nelze jim upříti váhy. Zajímavé i důmyslné je tu zejména i použití analogie z práva exekučního (zákonný zástupce procesně nezpůsobilého věřitele vymahajícího, jemuž byla pohledávka zabavená k vybrání přikázána).

Oddíl č t v r t ý jedná o ú č i n c í c h z a h á j e n í k o n k u r s u. Probírá se tu zejména otázka o právní povaze práva věřitelstva na jmění konkursní, jak je definuje odstavec druhý §u 1 k. ř. („Das Recht dieses Vermogen . . . in Verwahrung und Verwaltung zu nehmen und zu ihrer Befriedigung zu verwenden") i účinky tohoto práva na majetkoprávní sféru úpadcovu. Spisovatel charakterisuje právo věřitelstva jakožto jus sui generis, považuje je v souhlase s *Kohlerem* za „ein pfandrechtsahnliches Beschlagsrecht" (str. 133) a zdůrazňuje zvláště s o u k r o m o p r á v n í povahu tohoto práva. A právě v t o m t o bodě nelze spisovateli přisvědčiti; není právo věřitelstva jistě povahy soukromoprávné, byť i bylo poskytnuto v soukromém zájmu věřitelů konkurujících, neboť jest svým vznikem, svou existencí i trváním těsně vázáno na zahájení konkursu, tedy úkon povahy čistě processuální a veřejnoprávné. Ostatně jest otázka tato ovšem významu jenom theoretického a sporností její nebude ani vývody spisovatelovými zmírněna.

V odstavci pojednávajícím o účincích zahájení konkursu na majetkoprávní sféru úpadcovu byla by na místě zmínka o ustanovení § 12 zákona o šeku, dle něhož osoba (firma) k placení povinná musí zaplacení šeku

odepříti, jakmile se doví o tom, že byl na jmění vydavatele šeku uvalen konkurs.

Mínění (str. 142), že vliv uvalení konkursu na poměry služební dlužno v nedostatku zvláštních předpisů posuzovati dle analogie předpisů daných pro poměry nájemní, bude nyní nutno poopraviti, poněvadž zákon ze dne 16. ledna 1910 č. 20 ř. z. o obchodních pomocnících — jenž byl ovšem, jak výslovně konstatovati dlužno, publikován až *po* vydání díla, o němž tu řeč, — předpisy takové v §§ 23 a 30 posl. odst. obsahuje; také bude nyní jistě analogie toho to zákona i pro posuzování jinakých služebních poměrů bližší, nežli analogie předpisů o smlouvě nájemní.

V oddílu čtvrtém pojednává konečně o účincích zahájení konkursu na procesy, pokud nejsou v okamžik uvalení konkursu dosud právoplatně skončeny. Zmínky zasluhuje tu zejména, že spisovatel zastává mínění, dle něhož ve sporech bagatelních, jež následkem uvalení konkursu na jmění žalovaného budou projednávány u soudu konkursního, tedy sborového, má býti dle analogie čl. XIV. uv. z. k. j. n. rozhodováno samosoudcem (str. 148, dále pak str. 271). Mínění toto, jež jsem hájil, ovšem bezúspěšně, už na prvém sjezdu českých právníků v r. 1904, a k němuž se prakse chová odmítavě, zasloužilo by věru, aby si zejména nyní, kdy ozývají se stále stížnosti na přetížení soudů, hesla o obmezení rozhodování sborového a rozšíření principu samosoudcovství, zjednalo v praksi vrchu. Neboť proti analogickému použití čl. XIV. uv. z. k. j. n. nelze uvésti nijakých opravdu věcných důvodů. (Srv. v nejnovější době také *Schrutka*, v Not. Zeitschr. č. 13/1910).

Za to nelze souhlasiti s výkladem, jejž podává autor na § 7 k. ř., pokud jde o procesy, v nichž bylo už před zahájením konkursu vydáno rozhodnutí v prvé instanci, avšak toto v okamžik zahájení konkursu nebylo ještě právoplatným (str. 150 násl.). Autor má za to, že tu má správce konkursní podstaty primaerní právo ku vstupu do sporu a že, vykoná-li správce právo to, pak už jednotliví věřitelé konkurující práva ku vstupu do sporu — tedy vedle správce — vůbec nemají; naproti tomu mají však dle spisovatele věřitelé konkurrující, kteří při likvidačním roku pohledávce, o níž ve sporu běží, odporovali, samostatné, ovšem jen subsidiarní právo ku vstupu do sporu tenkrát, jestliže správce konk. podstaty do sporu nebyl vstoupil. V tomto případě by zůstal spor tak dlouho přerušen, až by bylo možno věřitelům, kteří pohledávku dotyčnou popřeli, do něj vstoupiti.

Vedlo by příliš daleko, kdybych chtěl v rámci pouhé recense výklad tento zevrubně potírati. Mínění autorovo mám v obou shora vytčených směrech za pochybené. Neboť není jistě správné odpírati jednotlivým věřitelům snad naprosto právo ku vstupu do sporu tenkrát, jestliže správce konk. podstaty sám byl ve spor vstoupil. Mínění tomu lze přiznati jen tolik, že v tomto případě není ovšem třeba, aby i jednotliví věřitelé vedle správce opravné prostředky a jinaká procesní opatření, jimiž se spor v běhu udržuje, podávali; ale nebylo by správným, brániti jednotlivým věřitelům, aby se (po likvidačním roku) vedle správce na dalším průběhu sporu činně súčastnili. Neboť mají i v tomto případě jednotliví věřitelé

důvodný zájem na součinnosti ve sporu zabezpečujíce si vliv na průběh sporu, mohouce odvrátiti účinky dispositních procesních úkonů správcových a jsouce oprávněni podati event. i žalobu o obnovu dle § 530 č. 7 c. ř. s. (důležité zejm. proto, že vstup do sporu nastává až v instanci odvolací).

Ale ani v druhém shora vytknutém směru nelze se k názoru autorovu připojiti. Neboť nevstoupil-li správce konk. podstaty jakožto zástupce věřitelstva ve spor, pak nastávají pro věřitelstvo (i pro úpadce) jistě tytéž účinky, jež jsou spojeny s nečinností procesní i pro jiné strany vůbec, tedy prackluse (§ 144 c. ř. s.), a v důsledku toho i právní moc dotyčného rozhodnutí (§ 411 c. ř. s.). Tyto účinky musí však působiti i proti věřitelům, při roku likvidačním dotyčné pohledávce odporujícím, a to proto, poněvadž tito mohou vstoupiti do sporu jenom „an die Stelle des Gemeinschuldners", tedy jenom jako nástupci původní strany. Kdybychom těmto věřitelům přiznali samostatné právo vstupu ve spor, pak bychom stáli před procesní zvláštností, jež by se jevila v tom, že rozhodnutí, jež je proti straně už právoplatným, mohlo by býti změněno k zakročení osob třetích, ačkoliv tyto dle vůle zákona mají nastoupiti jenom na místo původní strany. Věřitelům těmto lze tedy přiznati právo ke vstupu ve spor jenom tenkrát, není-li rozhodnutí I. instance v čas likvidačního roku vůbec ještě právoplatným, zejména vstoupil-li správce konk. podstaty v čas ve spor ten. Tomu nasvědčuje i ustanovení zákona o tom, kdy počíná běžeti lhůta k podání opravných prostředků (dnem zahájení konkursu).

V oddílu pátém jedná spisovatel o podstatě aktivní. Podávají se zde výklady o tom, co je předmětem konkursu, o inventuře a odhadu a pak o právu odpůrčím v konkursu. Právo odpůrčí charakterisováno jako právo obligační (str. 173). Míněn, že předpis §u 30 odp. zák. zůstal předpisy soudního řádu a § 46 téhož zák. předpisy exek. řádu nedotčen (str. 207), dojde sotva všeobecného uznání.

V oddílu šestém pojednává se o podstatě passivní. Obsaženy jsou tu především výklady o nárocích na vyloučení z podstaty (Rückforderungsansprüche, Aussonderungsrechte); spisovatel tu zcela správně k nárokům těmto počítá i jura in re aliena, i když nesmějí ku vydání věci (str. 215, 216). Byla-li prodána věc po zahájení konkursu z podstaty, zůstává tím dle autora právní stav mezi účastníky nezměněn, takže by mohl ten, komu příslušel nárok na vyloučení, věc prodanou i od nabyvatele věci zpět žádati, pokud tomu nevadí předpisy § 367 obch. z. a čl. 306 a 307 obch. z. (str. 216). Tomuto názoru odporuje kategoricky předpis §u 26 k. ř. „so tritt das erzielte Entgelt an die Stelle der veräußerten Sache", jenž tím více váží, že zákon v další větě má výslovně na mysli případy takového zcizení, kdy je nabyvatel věci tomu, kdo si nárok na vyloučení činí, známý. Odvolává-li se autor na právo německé zejména i na *Hellwiga*, toť sluší upozorniti na to, že § 46 něm. k. ř. zní zcela jinak než náš § 26 k. ř., dávaje osobě k vyloučení věci oprávněné právo aby žádala za postoupení nároku na úplatu („ist befugt, die Abtretung des Rechtes auf die Gegenleistung . . . zu verlangen"), a neukazuje jí tedy zcela imperativně a obligatorně jenom na úplatu tu. Také

mínění, že může osoba k vyloučení oprávněná při zavinění orgánů podstaty žádati náhradu, a to jako věřitel podstaty, nikoli jako věřitel konkursní, není ve shodě s § 109 odst. 2 k. ř., jenž prohlašuje osoby ty, pokud se domáhají nároku na odškodnění, bez rozdílu, oč se tento nárok opírá, výslovně za věřitele konkursní. Pojednávaje o rozdílech žaloby dle § 26 k. ř. od žaloby excissní (§ 37 ex. ř.), prohlašuje autor žalobu tuto za opravný prostředek (str. 217), při čemž se dovolává *Schrutky* (Dogmengeschichte und Dogmatik der Freigebung fremder Sachen). Připomenouti dlužno, že *Schrutka* ve svém nejnovějším spisu (Grundriß des Z. P. R. 1909) názor tento částečně už opustil, prohlašuje (str. 160) žalobu excisní za žalobu právotvornou (Rechtsgestaltungsklage).

V témže oddílu pojednáno dále o právech na přednostní uspokojení (Absonderungsrechte), o kompensaci v konkursu, o dluzích podstaty, o pohledávkách konkursních, uplatňování (ohlášení, řízení likvidační, řízení ohledně pohledávek popřených, podstata a účinky zjištění jich v konkursu, materielní účinky uplatňování pohledávky v konkursu), a pořadí jich. Ustanovení § 31 k. ř. o utratách podstaty, jež vznikají ohlášením a zjištěním nároků věřitelů věcně oprávněných v konkursu, a o podmínkách náhrady jich z výtěžku zvláštní podstaty, nemám za nejasné; na každý způsob však je dikce zákona jasnější než dikce, jíž užívá (str. 239) spisovatel. Také není třeba důvod tohoto ustanovení zákonného hledati v předpokladu, že prý tu zjištěním pohledávek hypotekárních v konkursu bylo uspořeno zvláštní jich zjištění. V ustanovení zákonném vězí spíše myšlenka, že pokud hypotekární pohledávka došla ve zvláštní podstatě úhrady, takže se zvláštní její přihlášení a zjištění v konkursu ukázalo ex post zbytečným, je také odůvodněno, aby v témže poměru útraty s přihláškou a zjištěním takové hypot. pohledávky v konkursu spojené šly na řad podstaty zvláštní a nikoliv na účet podstaty všeobecné. Zvláštní a nápadné nedopatření přihodilo se autorovi na str. 260, kde mluvě o odporu správce konk. podstaty při likvidačním roku cituje ustanovení §u 119 odst. prvního k. ř., dle něhož se má správce ohledně každé položky vyjádřiti „ob und aus welchen Gründen er die Richtigkeit und die Rangordnung der Forderung anerkenne oder bestreite", a také zcela správně uznává, že je správce povinen svůj odpor odůvodniti, hned však na to praví „Allerdings hat das Gesetz keine besondere Norm getroffen, welche die Verpflichtung ausdrücklich statuirte" (!). V souvislosti s tím bylo by bývalo také na místě, kdyby se byl spisovatel zmínil i o tom, jsou-li jednotliví věřitelé povinni odpor svůj odůvodniti, poněvadž zásady platící o odporu správcově nelze v tomto směru beze všeho vztahovati i na odpor jednotlivých věřitelů.

Autor vyslovuje se (str. 263 p. 3) také proti judikátu č. 160 (nikoliv, jak chybně vytištěno, č. 169), dle něhož ustanovení §u 55 k. ř. nemá platnosti ve případech, kdy úpadce se k roku likvidačnímu vůbec nedostavil, avšak námitky jeho nepřesvědčují.

Pokud jde o pohledávky před zahájením konkursu už právoplatně rozhodnuté (t. zv. titulované pohledávky), zastává spisovatel názor, že, byl-li proti nim ve smyslu §u 115 odst. 3 k. ř. podán odpor, mají ti, kdož

odpor podávají, a nikoliv věřitel takovouto pohledávku ohlásivší v úloze žalobcu vystoupiti (str. 268). Názor tento dlužno zcela rozhodně odmítnouti. To, co spisovatel pro svůj názor uvádí, může míti dílem význam toliko de lege ferrenda, dílem je však nesprávné. Tak je zejména pochybeným, chtíti z ustanovení §u 7 k. ř., daného pro případy, kdy rozhodnutí první instance právní moci dosud nenabylo, dovozovati tendenci zákona pro případy, kdy rozhodnutí toto už je právoplatným. Vždyť tam předpokládá zákon, že rozhodnutí I. instance zní v neprospěch úpadcův resp. věřitelstva (jinak by toto nemělo vůbec příčiny ku vstupu ve spor), že spor není právoplatně dosud skončen, takže zde není vůbec myslitelno nějaké přehození dosavadních úloh stran; jde tu o spor starý, dosud právoplatně neskončený, kdežto ve případech §u 115 odst. 3 k. ř. jde o spor zcela nový. Přes tak jasný předpis zákona, jako je právě v otázce naší vysloven v §§ 124 a 120 k. ř., nesmí se jen tak lehce přecházeti. Ignorování tak jasných předpisů zákonných vede v důsledcích svých k porušování i jiných, s oněmi souvisejících předpisů zákonných; to se osvědčuje i zde. Aby zachránil svůj názor o rozdělení úloh procesních, je spisovatel nucen (str. 314), vkládati při výkladu §u 175 odst. 3. k. ř. do zákona něco, co v něm vůbec obsaženo není, ba co mu přímo odporuje. Kdežto § 175 odst. 3 k. ř. ustanovuje, že při sepisování návrhu rozhodovacího mají zůstati nároky, o nichž třeba provésti zvláštní spor, mimo zřetel tenkrát, jestliže není podán výkaz o tom, že spor onen je už zahájen, učí spisovatel, že k pohledávkám titulovaným (popreným) dlužno přihlížeti povždy tak, jako by proti nim odpor nebyl vůbec podán, a to tak dlouho, dokud věřitelé odpor podavší neprokáží, že příslušný spor zahájili. To, co zde autor jmenuje pouhou restriktivní interpretací, je vlastně vnášením do našeho zákona ustanovení zcela nového, pouhou kopií § 152 něm. k. ř., jenž ovšem právě co do pohledávek titulovaných spočívá na zásadách zcela jiných, než zákon náš. Spisovatel také asi zcela jasně nepromyslil, k jakým nesrovnalostem může jeho názor v praksi za okolností vésti. Tak zejména tenkrát, když byla titulovaná pohledávka nejenom co do své pravosti (dle § 115 odst. 3 k. ř.) nýbrž i co do svého pořadí (§ 115 odst. 2 k. ř.) poprena. Tu by musily býti dle názoru autorova provedeny dva procesy (ačkoliv zde výjimek ve smyslu § 127 k. ř. není), jeden o pravost, druhý o pořadí. Oba tyto spory byly by vedeny sice mezi týmiž stranami, ale v rozličných úlohách procesních: v prvém sporu (o pravost) byl by věřitelé (správce k. p.) pravost popírající žalobci, věřitel pohledávku ohlásivší žalovaným, ve sporu druhém (o pořadí) bylo by tomu zcela naopak. Tedy, jak už řečeno, názor autorův mohl by přijíti v úvahu toliko de lege ferrenda, při čemž by musil býti ovšem uveden v souhlas i s ostatními předpisy zákonnými.

Mínění autorovo (str. 280), dle něhož pořadí dle § 43 č. 2 k. ř. nepřísluší nárokům na odškodnění za předčasné zrušení poměru služebního doznalo opravy §em 33 shora již citovaného zákona o obchodních pomocnících. Neboť dle něho patří i takovéto nároky, pokud nepřevyšují obnos jednoroční úplaty osoby služebné, do prvé třídy pohledávek konkursních.

Analogické použití tohoto předpisu i na jiné osoby služební bude asi odůvodněno.

Oddíl sedmý obsahuje výklad o správě a zpeněžení jmění konkursního, zejména i o kladení účtů, oddíl osmý pak o řízení rozvrhovacím. Zmínky zasluhuje zejména část pojednávající o připomínkách proti návrhu rozvrhovacímu. Rozsah připomínek ve směru objektivném (str. 316) je zde zcela správně vytčen; ve směru subjektivném sdílí spisovatel názor *Pollakův* (Das Konkursrecht, 383), že totiž k podání připomínek jsou oprávněni veškeří konkurrující věřitelé bez ohledu na to, mají-li sami na vyřízení připomínek zájem neb nikoliv. Ale mínění toto nedá se dobře srovnati s jinými, připomínek se týkajícími předpisy zákona. Jsou to především §§ 178 odst. 2 (konk. komissař má se pokusiti o smírné vyrovnání), 179 (mluví o odklizení připomínek dohodou súčastněných osob), 180 (mluví v odstavci prvém o účastnících (Beteiligte), v odstavci druhém o stranách (Parteien)), jakož i 181; neboť ustanovení tu obsažené (že nedostaví-li se věřitelé připomínky podavší k roku, bude ku připomínkám přihlíženo jenom tenkrát, přijal-li je správce konk. podstaty za své) nebylo by lze dobře vysvětliti, kdyby v otázce legitimace k podání připomínek byl zájem věřitelův zcela bezvýznamný. Také o správnosti dalšího tvrzení spisovatelova (str. 318), že dlužno vyřízení sporných okolností, k nimž při jednání o připomínkách dojde, odkázati na zvláštní spor, jsem v pochybnostech. Neboť z § 180 odst. 1 k. ř. je jasno, že zákon spornost tvrzení účastníků má na mysli („Erklärungen ... über die streitigen Punkte") že mluví i o důkazech, jež tu byly snad provedeny („sammt den erforderlichen Belegen"); o nějakém zvláštním sporu se však nikde nezmiňuje. Naopak odst. druhý §u 180 k. ř. mluví toliko o rozhodnutí soudu konkursního, jako jediném způsobu konečného, právní moci účastného rozhodnutí o připomínkách.

V odstavci devátém pojednáno o skončení řízení konkursního, zejm. v obecném i nuceném narovnání (na str. 349 je chybně uveden judikát jako 147, místo 174), o účincích zrušení konkursu a rehabilitaci kupecké.

Odstavec desátý obsahuje stručně zásady o mezinárodním právu konkursním.

Toť podstatný obsah spisu. Předností spisu jest jeho jasnost (až na nepatrné výjimky jako na str. 49 (o jud. č. 140), str. 239 (ohledně ustanovení § 31 k. ř.), str. 243 (výměr dílčí podstaty, jenž vystižen ovšem později (str. 308) správně), dále pečlivé přihlížení k novým zákonům procesním, takže v tomto směru lze říci, že se spisovatel shostil svého úkolu, jejž si v předmluvě sám vytýká, velice čestně, konečně i svědomité přihlížení k veškeré literatuře, zejména ovšem i říšskoněmecké, právem konkursním se obírající, jakož i k bohaté judikatuře, rakouské i německé. Zvláštní náhodou jsou čísla právě rozhodnutí do knihy judikátů zapsaných chybně vytištěna (tak č. 169 místo *160*, 147 místo *174*); v tomto směru dlužno mimochodem upozorniti na to, že na str. 257 zůstalo nedopatřením „Einreichungsnummer", ačkoliv dle jedn. řádu tento činitel byl z agendy soudní vymítěn, a že na str. 167 má patrně místo „dem Erblasser" státi „dem

Gemeinschuldner", chyby to, jež si čtenář ovšem snadno opraví. Cenu knihy zvyšuje objasnění některých výkladů příklady (tak na str. 222 příklad na § 171 k. ř., str. 252 na § 19 k. ř.), praktické její použití pak pečlivě sestavený rejstřík věcný. Přes to, že ve mnohých směrech nelze sdíleti názory autorovy, nemůže prece tento nesouhlas býti celkové ceně spisu, jenž všude snaží se hájené názory důvody opříti a event. názory opačné vyvrátiti, na újmu a lze jej co nejlépe doporučiti. *Hora.*

Právo ústavní.

A. V. Dicey: Introduction to the study of the law of the constitution. 7nth edition. London 1908 (str. XVI + 571).

Spisovatel, jeden z nejlepších znatelů ústavního práva anglického, podává v této knize, jak ostatně již nadpis udává, úvod do studia zákona ústavního. V úvodu knihy (str. 1—34) vyložena jest pravá povaha ústavního zákona. Spisovatel připomíná zde, že anglický právník, vykládající ústavní právo anglické, má postavení nepoměrně těžší než právníci jiných států, na př. američtí, francouzští. Tito ve výkladech svých se opírají o text ústavních zákonů, čehož onino učiniti nemohou, ježto v Anglii psané ústavy ve vlastním slova smyslu není. Ba anglický právník, i kdyby prošel veškero psané právo (statute-book, statute-law) od začátku do konce, nenajde výrazu: zákon ústavní, ani kriteria, dle kterého by bylo rozhšovati mezi zákonem ústavním či základním a mezi zákonem obyčejným. Jest tedy anglický právník nucen, dříve než počne s výkladem zákona ústavního, jasně si uvědomiti povahu i dosah anglického zákona ústavního.

V tomto směru jest však mezi různými hledisky rozpor: jine stanovisko zaujímá právník, odchylné hledisko historik a opět odchylné politik. Právník bude se obírati předem a téměř výhradně přítomným stavem, historik věnuje v téže míře svoji pozornost počátkům ústavy a jejímu vývoji, kdežto političtí theoretikové všímají si po výtce ústavních konvencí, které pravými zákony prece nejsou.

Ústavní zákon zavírá v sobě, dle terminu v Anglii obvyklého, všechny normy jež přímo či nepřímo se dotýkají rozdělení neb výkonu svrchované moci ve státě. Normy tyto mohou býti dvojího druhu: buď jsou to zákony v právém slova smyslu (the law of the constitution), aneb pouhé ústavní zvyklosti (the conventions of the constitution) čili mravy (constitutional morality). Kriterium obou těchto druhů jest, že ústavnímu zákonu lze pomocí soudu zjednati platnosti, kdežto ústavní zvyklosti nikoli. Rozdělení toto nelze směšovati s rozdílem mezi zákonem psaným (written law, statute law), a právem nepsaným, obyčejovým (unwritten law, common law). Zákon obyčejový může se státi kdykoli zákonem psaným, může býti pojat ve statute-book (kniha resp. sbírka zákonů), kdežto s ústavními zvyklostmi tak učiniti nelze, byť i některé z nich byly uvedeny na formu písemnou. Rozdílu mezi zákonem ústavním a mezi ústavní zvyklostí sluší vždy náležitě šetřiti.

Část prvá (str. 35—176) má titul: svrchovanost parlamentu. Anglické ústavní instituce nejvýznačněji charakterisuje svrchovanost parlamentu, který tvoří tři mocnosti: král, sněmovna lordů a sněmovna poslanecká. Tyto tři mocnosti jednajíce ve vzájemném souhlasu, tvoří všemohoucí a svrchovanou instituci zvanou „král v parlamentě" (king in parliament). Parlament čili lépe řečeno král v parlamentě má neobmezenou moc zákonodárnou; mimo něj nikomu jinému moc zákonodárná nepřísluší. Nemá dle toho práva vydávati zákony král, neboť právo zákonodárné, které král kdysi zcela samostatně vykonával (King in Council), přísluší jemu nyní jen společně s parlamentem (King in Parliament). Právo toto rovněž nepřísluší samostatně sněmovnám parlamentu, ani soudům, byť i dnešní všeobecná platnost anglického zákona obecného byla z valné části dílem soudů.

Svrchovaná moc parlamentu má nicméně svoje meze a to jednak vnější, jednak vnitřní. Vnější hranice záležejí v možnosti neb v jistotě, že poddaní státu určitého neuposlechnou zákona neb budou jemu odporovati. Moc sultána tureckého byla na př. až do nejnovějších dob neobmezena; a přece jen nemohl a nemůže vydati zákon, kterým by se víra mohamedánská zaměňovala za vyznání jiné a pod. Vnitřní hranice vyplývají ze samotné povahy svrchované moci. Obojí hranice tyto se v podivuhodné míře vyrovnávají při representativní formě vládní, neboť zde přání svrchovaného pána spadá v jedno s přáním poddaných.

Charakteristické znaky této svrchovanosti anglického parlamentu jsou: není zákona, jejž by parlament nemohl změniti. Tentýž sbor zákonodárný může týmž způsobem změniti i základní či ústavní zákon, právě tak, jako zákon obyčejný. Z toho důvodu není v ústavě anglické nijakého znatelného rozdílu mezi zákonem ústavním a zákonem obyčejným. Nedostatek rozdílu tohoto jest v úzké souvislosti s tím, že v Anglii není ústavní listiny neb psané ústavy. Dalším znakem svrchovanosti parlamentu jest, že není ani sboru, ani úřadu, který by mohl některý zákon parlamentem vydaný prohlásiti za neplatný proto, že snad odporuje ústavě.

Od svrchovaného sboru zákonodárného sluší rozeznávati zákonodárné sbory nesvrchované neb subordinované. Znaky této podřazenosti jsou: existují zákony ústavní, jichž tyto sbory musí šetřiti a nemohou změniti; jest dále znatelný rozdíl mezi zákony ústavními a obyčejnými; jsou po případě sbory neb úřady, které mohou prohlásiti zákon odporující ústavě za bezúčinný a neplatný. Mezi tyto nesvrchované či podřazené sbory zákonodárné klade spisovatel korporace, jež mají právo vydávati nařízení (bye-laws) na př. anglická společnost železniční, dále zákonodárné shromáždění Britické Indie (Legislative Council of British India), anglické kolonie s representativní formou vládní. Z cizích legislatur sem patří především parlament francouzský, ježto jest vázán zákony ústavními, které změniti nemůže. Změna ústavy náleží v obor kompetence Národního Shromáždění. Mezi ústavou francouzskou a ústavou anglickou jest tedy, zásadní rozdíl. Francouzská ústava jest právě proto, že změna její jest stížena zvláštními podmínkami, ústavou ztrnulou (rigid constitution),

kdežto ústava anglická může býti kdykoli a obyčejným zákonem změněna, a jest proto ústavou pružnou (flexible constitution). Účel ztrnulé ústavy jest, aby zákonům ústavním zajištěna byla jakási stálost, a aby změna ústavy byla stížena. V této ústavě vystupuje také jasně na jevo rozdíl mezi zákony ústavními a zákony obyčejnými. Nicméně ztrnulost ústavy nezaručuje proto také již i její stálost, jak zkušenost s francouzskými ústavami koncem 18. st. a ve st. 19. ukazuje. Rovněž nejsou vždy bezpečné záruky toho, že některý obyčejný zákon neporuší ústavu. Ve Spojených Státech Severoamerických poskytují bezpečnou záruku soudy, kterým přísluší zkoumati platnost zákonů, neodporují-li ústavě. V ostatních státech však takovéto záruky nemáme. Nazýváme-li však zákonem pravidlo právní, jemuž lze soudem vymoci platnosti, přicházíme k přesvědčení, že ustanovení ztrnulých ústav, jimiž stěžuje se změna ústavy, jsou ve právě podstatě své vlastně zásadami politické morálky, takže jsou mnohem spíše ústavními konvencemi než skutečnými ústavními zákony.

Třetí kapitola části prvé jest nadepsána: svrchovanost parlamentu a federalism. Spisovatel vyšetřuje zde podmínky, účel a podstatu státu federalistického. První podmínka takovéhoto státu jest, aby zde bylo více zemí úzce mezi sebou spojených územím, historickým vývojem, řečí a pod., což vše dodává souhrnu ráz společné národnosti. Druhou nezbytnou podmínkou jest, aby mezi obyvateli bylo smýšlení tomuto spojení příznivé. Dle toho jest stát federalistický politickou kombinací směřující k tomu, aby národní jednota a moc byla uvedena v souhlas se zachováním státního práva sučastněných států. Charakteristické snahy federalismu jsou: supremát ústavy, rozdělení různých mocí vládních mezi tělesa nadaná obmezenou a koordinovanou autoritou, právo soudu vykládati ústavu. Stát federalistický odvozuje svou existenci od ústavy. Tato ústava musí býti psaná a ztrnulá; zákonodárné sbory sučastněných států musí býti sbory nesvrchovanými, podřazenými ústavě federalistické.

Podstatným znakem federalismu jest rozdělení mocí. Rozdělení toto státi se může buď tím způsobem, že vymezí se práva spolkového státu a veškera práva ostatní se vyhradí státům, aneb způsobem opačným, že vymezí se práva státu a ostatek se přikáže státu spolkovému. Dle způsobu prv jmenovaného upraveno jest rozdělení mocí ve Spojených Státech Severoamerických, ve Švýcarsku a v Australii (Australian Commonwealth), dle způsobu posléze jmenovaného v Kanadě (Canadian Dominion). Této otázce věnuje spisovatel ostatně ještě pozornost v dodatku v pozn. II., kde uvedeny jsou systemy rozdělení mocí ve Spojených Státech Severoamerických, ve Švýcarsku, v Kanadě, v Australii a v říši Německé.

Část druhá (str. 177—409) jest nadepsána: vláda zákona (rule of law). Vláda čili supremacie zákona jest vedle existence mohutné ústřední vlády znakem, který charakterisuje politické instituce anglické již od dob Viléma Dobyvatele. Výraz tento obsahuje tři celkem příbuzná pojetí. Jednak nemůže býti nikdo potahován k zodpovědnosti ani trestán, leč pro zřejmé porušení zákona, jež jest zjištěno ve formě zákonem předepsané a před řádnými soudy. Jednak jest každý občan bez rozdílu postavení

a rodu podroben obecnému zákonu státnímu a přísluší pod pravomoc řádných soudů. Jednak konečně obecné zásady ústavy jako na př. právo osobní svobody, právo shromažďovací, jsou v Anglii výsledkem soudcovských rozhodnutí, která upravují práva jednotlivců a vynesena byla ve zvláštních případech podaných na soudy k rozsouzení.

Anglická ústava nemá ustanovení o t. zv. základních právech občanů státních, jako v převážné míře ústavy států jiných. Ústava anglická jest po výtce ústava vytvořená soudci (a judge-made constitution) a vykazuje skutečně také všechny dobré i stinné stránky toho. Zásada „panství zákona" může býti posuzována ze tří různých hledisek. Zásada tato znamená předem naprostou nadvládu obecného zákona jakožto protivu jakékoli libovolné moci a důsledkem toho vylučuje libovolnou a diskrecionální moc vládní. Znamená dále rovné podrobení všech tříd obyvatelstva pod obecný zákon země, dle něhož soudí řádní soudové; nikdo není z platnosti této zásady vyňat, a anglické právo nezná tedy správního práva ani správního soudnictví států jiných. Konečně znamená, že zásady, které v jiných státech jsou částí ústavy, jsou v Anglii nikoli pramenem nýbrž dusledkem práv individuálních, jak soudy jsou definována a zaručována.

Spisovatel probírá na to jednotlivá t. zv. základní práva občanů státních. Na prvním místě jest právo na osobní svobodu. Právo toto není, jako v jiných státech, zaručeno ústavou, nýbrž jest to důsledek obecného zákona zemského, uvedeného v platnost soudy. V prvé řadě jest to ochrana proti bezdůvodnému zatčení. Ochrana tato vyplývá z toho, že soudy anglické přivádějí k platnosti dvě zásady, jichž podkladem jest obecný zákon. Prvá zásada jest, že každý, kdo dopustí se jakéhokoli bezpráví, jest z toho osobně zodpověden, a že nemůže se hájiti tím, že jednal z rozkazu nadřízeného úřadu neb svého představeného. Druhá zásada jest, že soudy poskytují ochranu proti každému porušení práva. Výjimečných neb zvláštních soudů právo anglické nezná.

Bezdůvodně zatčený má právo domáhati se propuštění na svobodu. Právo toto jest zaručeno známým rozkazem habeas corpus (writ of habeas corpus). Podstata proslaveného tohoto aktu náleží v tom, že soud jest oprávněn rozkázati každémukoli, kdo někoho drží ve vězení, aby přivedl jej před soud, aby takto soud mohl seznati, zda uvěznění se stalo po zákonu čili nic. Sezná-li soud, že zákonného důvodu tu není, propustí uvězněného ihned na svobodu; stalo-li se však uvěznění po zákonu, zavede rychle vyšetřování. Habeas Corpus akt, jenž byl vydán r. 1679, poskytuje ochranu proti všem možným přehmatům justice, a zaručuje osobní svobodu, jak ji neposkytuje jakékoli prohlášení práv individuálních. Soudové jsou tu naprostými a neobmezenými strážci osobní svobody.

Platnost habeas corpus aktu může býti suspendována, ovšem jen zákonem (Habeas corpus suspension act). Význam suspense záleží v tom, že osoba uvězněná na rozkaz podepsaný státním sekretářem pro velezrádu neb podezření z velezrády nemůže se dovolávati práva, plynoucího z habeas corpus aktu. Se suspensí habeas corpus aktu jest v úzké souvislosti act of indemnity t. j. zákon se zpětnou působností, který zprošťuje osoby po-

rušitsi zákon zodpovědnosti a činí takto z činů původně nezákonných činy zákonné. Naděje v takovýto act of indemnity propůjčuje vládním orgánům rozsáhlou moc k zatýkání osob podezřelých a dodává suspensi habeas corpus aktu vlastně teprve plné účinnosti.

Právo svobodného projevu mínění. V Anglii není zákona, který by zaručoval svobodu projevu mínění neb svobodu tisku. Ve sbírce zákonů není také nějakého „tiskového zákona". Tiskový zákon, tak jak my jej pojímáme, jest pouhou částí zákona o utrhání na cti (the law of libel). Každý jest osobně zodpověden za jakýkoli svůj projev ústní neb písemný. Utrhání na cti dopouští se, kdo rozšiřuje ústně, písemně neb tiskem nepravdivou zprávu o osobě třetí namířenou proti jejím zájmům, pověsti neb reputaci. Rovněž se však dopouští činu trestného, kdo rozšiřuje jakýmkoli způsobem zprávy s pobuřujícím úmyslem. Za pobuřující úmysl pokládá se úmysl přivoditi nenávist neb pohrdání, neb rozdmýchati nespokojenost s králem, s vládou, neb s ústavou státu, s parlamentem, vybízeti anglické poddané k pokusu o změnu státní církve neb státního zřízení jinými prostředky než zákonnými, aneb vzbuzovati pocity zlé vůle neb nepřátelství mezi jednotlivými třídami. Nerozhoduje tedy zákon, co jest utrhání a bezzávadná diskuse, ani co jest pobuřování a oprávněná kritika vládních opatření. Rozhodnutí to leží úplně v rukách soudů a svoboda projevu a tisku řídí se tedy úplně dle osobního přesvědčení dvanácti porotců. Sotva lze tedy pokládati za nadsazování, tvrdí-li se, že v Anglii svoboda tisku uznána není. Censury zde ovšem déle 200 let není, avšak t. zv. svoboda tisku není v Anglii nic jiného než pouhé užití všeobecné zásady, že každý může býti trestán jen pro zřejmé porušení zákona.

Svoboda shromažďovací. Právě tak, jako se svobodou tisku, jest tomu i se svobodou volně se shromažďovati. Svobodu shromažďovací jako základní neb zvláštní právo občanů státních zákon anglický neuznává. Právo shromažďovati se není nic jiného než důsledek nazírání soudů na individuální svobodu osoby a na individuální svobodu slova. Nějakého povolování shromáždění není. Zákaz shromáždění, pokud se ovšem schůze pohybuje v mezích zákona, byl by porušením osobní svobody. Ba vládě ani úřadům neprisluší preventivní opatřením z toho snad důvodu, že by veřejné shromáždění mohlo vésti k porušení řádu a pokoje.

Všeobecná platnost obecného zákona anglického nejvíce jest patrna v oboru vojenství. Zvláštního vojenského práva (trestního) v tom směru, že by příslušníci stavu vojenského vyňati byli z působnosti soudů řádných, není. Voják zůstává stále občanem a má stejné závazky jako každý jiný občan. Dopustí-li se plně rozkaz představeného činu trestného, jest z toho zodpověden a nemůže se játi tím, že jen konal rozkaz jemu daný; tím ovšem se stává postavení vojáka dvojnásobně obtížné. Kompetenční konflikty mezi soudy obecnými a vojenskými rozhodují soudy obecné, kterým přísluší ostatně také rozhodovati základní otázku, je-li určitá osoba příslušníkem stavu vojenského čili nic. Rovněž přísluší obecným soudům vydávati rozkazy habeas corpus (writ of habeas corpus) svědčící představeným vojenských věznic a znějící na předvedení uvězněného vojáka před-

soud (obecný), aby tento mohl zjistiti, stalo-li se uvěznění po zákonu čili nic.

Kapitola X. jedná o státních příjmech a o kontrole příjmu a vydání státních peněz, kapitola XI. o zodpovědnosti ministerské, která vykazuje celkem stejné znaky, jako zodpovědnost ministerská v jiných státech s režimem parlamentárním. Rozdíl jest pouze, že v Anglii není zodpovědnost ministerská upravena zvláštním zákonem, nýbrž vyplývá ze zásad obecného zákona.

V kapitole XII. provádí spisovatel srovnání mezi obecným zákonem anglickým a mezi právem správním jiných států, po výtce však mezi francouzským droit administratif. Rozdíl tento jest obzvláště patrný ve zvláštní ochraně, jaká se poskytuje zřízencům státním, když vykonávajíce úřední rozkaz neb jednajíce bona fide, poruší zákon. Toho v Anglii není; ba anglické právo nemá ani terminu pro droit administratif. Spisovatel líčí obšírně vývoj francouzského droit administratif od veliké revoluce až do dob nejnovějších a poukazuje k jisté analogii, jaká se jeví mezi tímto droit administratif a anglickým rule of law (vláda zákona). Na druhé straně líčí však rozdíly mezi oběma institucemi právními, jakož i jejich výhody i nedostatky.

Poslední kapitola této části jedná o poměru mezi svrchovaností parlamentu a mezi vládou zákona (rule of law). Obě tyto zásady nestojí vůči sobě v nijakém rozporu, nýbrž navzájem se doplňují. Tento soulad plyne hlavně ze dvou charakteristických znaků anglického parlamentu: jednak musí každý rozkaz parlamentu vycházeti ze srovnalé vůle všech tří konstituujících částí jeho (krále, sněmovny lordů, sněmovny poslanecké), jednak nevykonává parlament bezprostřední moc výkonnou, ani nejmenuje úředníky výkonné moci. Z toho důvodu neměl parlament zájmu na tom, aby nějak chránil úředníky vládní, nýbrž spíše a snad i výhradně na tom, aby zákon byl vždy zachováván. Důsledkem toho hájil vždy neodvislost soudcovskou, jako bezpečnou záruku zachování zákona. A tak svrchovanost parlamentu vedla k onomu panství zákona (rule of law), které v tak význačné míře charakterisuje veškeren veřejný život v Anglii a z něhož se rodí tak vyvinutý smysl pro zákonnost.

Část třetí (str. 411—468) jedná o ústavních konvencích čili zvyklostech. Kdo studuje ústavní právo anglické, nemůže se obmeziti na ústavní zákony, nýbrž musí pozornost svou obrátiti také na ústavní konvence. Tyto jsou normy ústavního života, jež postrádají sice povahy zákona, ježto platnost jejich soudy vynutiti nelze, nicméně mají moc neméně vážící než zákon sám. Takovéto ústavní zvyklosti jsou na př.: Ministerský kabinet, který jest přehlasován v poslanecké sněmovně, jest vázán složiti úřad. Je-li přehlasován v některé životní otázce, může jednou rozpuštěním sněmovny odvolati se k zemi. Vypadne-li však hlasování voličstva v neprospěch ministerského kabinetu, jest tento vázán složiti úřad a nemůže podruhé rozpustiti parlament. Ministerstvo jest zodpovědno parlamentu jako celek za všeobecné vedení záležitostí a vedle toho jest každý ministr zodpověden ze svého úřadu. Strana, která dočasně má většinu ve sněmovně

poslanecké, má právo svoje předáky umístiti v ministerstvu. Vůdce této strany má býti prvním ministrem čili předsedou ministerstva. Vedení zahraniční politiky, prohlašování války a uzavírání míru jest ponecháno v rukách panovníkových či správně řečeno v rukách jeho úředníků. Avšak jak v záhraničních, tak i ve vnitřních záležitostech má býti dbáno přání obou komor parlamentu, resp. rozcházejí-li se obě komory, přání poslanecké sněmovny. Je-li rozpor v mínění mezi sněmovnou lordů a sněmovnou poslaneckou, má sněmovna lordů povoliti; nechce-li však povoliti a je-li mínění voličstva na straně sněmovny poslanecké, jest povinností panovníka resp. jeho zodpovědných rádců jmenovati dostatečný počet nových peerů, neb pohrozití tímto jmenováním, aby zlomena byla opposice lordů a aby takto zjednán byl soulad mezi oběma sněmovnami. Parlament má býti svolán nejméně jednou do roka k projednání záležitostí, a j.

Účel těchto ústavních konvencí jest zajistiti, aby parlament neb kabinet který jest nepřímo jmenován parlamentem, mohl dáti průchod vůli té mocnosti, která v moderní Anglii jest skutečným politickým suverénem ve státě t. j. majority voličstva resp. (užijeme-li hlediska, nikoli však přesného výrazu) národa. Oproti parlamentu jako zákonnému suverénu stojí národ resp. voličstvo jako suverén politický. Ústavní konvence zakládají se tedy v obyčejích, jichž účel jest zajistiti svrchovanost poslanecké sněmovny a posléze prostředkem volitelné sněmovny poslanecké, svrchovanost národa. Z tohoto názoru lze si také vysvětliti přípustnost rozpuštění sněmovny poslanecké. Právní a politickou hypothesou tohoto rozpuštění jest odvolání se od suveréna zákonného k suveréna politickému.

Ústavní konvence nejsou zákonem. Odkud tedy prýští jejich závazná moc? Dle tvrzení spisovatelova nemá závazná moc jejich zřídlo své ani v možnosti obžaloby sněmovní (impeachment), která jest ostatně dnes institucí naprosto zastaralou, ani v síle veřejného mínění, nýbrž v síle a moci obecného zákona. Ústavní konvence jsou tou měrou založeny v zákoně, že porušení jich musí v konečné důslednosti vésti k porušení zákona samého, a naopak zachovávání jich chrání před porušením zákona. Ústavní konvence upravují vlastně poměr mezi panovníkem a mezi parlamentem a navzájem zase poměr mezi oběma komorami parlamentu a vyrovnávají tak mezery zákona. Ony posilují moc parlamentu, či spíše řečeno poslanecké sněmovny a ustavují v konečných svých důsledcích za pravého svrchovaného pána anglického státu — národ sám.

V dodatku (str. 462—557) vysvětluje spisovatel ještě blíže některé myšlénky, proslovené v textu. Poznámka I. jedná o ztrnulosti francouzské ústavy, II. o rozdělení moci ve státě spolkovém, III. o rozdílu mezi vládou parlamentární a neparlamentární, IV. o právu sebeochrany, V. o otázkách souvisících s právem shromažďovacím, VI. o povinnosti vojáků povolaných k rozehnání nezákonného shromáždění, VII. o významu zákona „ne ústavního", VIII. o švýcarském federalismu,*) IX. o federalismu austral-

*) V této stati praví spisovatel na jednom místě „Zde (t. j. ve Švýcarsku) není nějaké části obce (t. j. švýcarské), která, jako Čes-

ském. X. o vojenském zákonu (martial law) v Anglii v době války neb vzbouření, XI. o instituci (francouzského) tribunálu des conflits, XII. o postupu proti koruně.

Kniha tato není příručkou ústavního práva anglického, nýbrž jen úvodem ve studium práva ústavního. Nevykládá ústavní právo anglické v jeho souvislosti, nýbrž jen základy jeho. To ovšem nemá zníti jako výtka; naopak pokládám za nevyhnutelně nutné pro každého, kdo vniknouti chce v ústavní instituce plemena anglosaského vůbec a národa anglického zvláště, aby předem důkladně prostudoval základní zásady těchto institucí, tak odlišných od ústavních institucí ostatních států pevninských. V tom jest tato kniha Diccy-ho, který jest jedním z nejlepších znatelů ústavního práva anglického, opravdu výborná. *Boh. Baxa.*

A. Esmein: Éléments de droit constitutionnel français et comparé. 5ème édition, Paris 1909. (str. XV + 1154).

Znamenitá a obsáhlá tato kniha jest rozdělena na dvě části. Prvá část (str. —538), která jest nadepsána: moderní svoboda, věnována jest všeobecným zásadám práva ústavního, část druhá pojednává o ústavním právu republiky francouzské. Předeslán jest úvod (1—53), kde vysvětleny jsou jednotlivé pojmy všeobecného práva státního: stát a forma státu, vláda a vládní forma, meze práva státu; posléze uvedeny jsou některé nejnovější theorie, jež směřují proti dnešnímu pojmu státu, a s kterými spisovatel polemisuje.

Titul první knihy prvé jedná o institucích a zásadách, jež podává ústavní právo anglické. Tyto typické instituce jsou počtem celkem čtyři: vláda representativní, system dvoukomorový, zodpovědnost ministerská a vláda parlamentární čili vláda kabinetu. Ústavní vývoj v Anglii bral se jiným směrem než ve Francii; kdežto zde od původní nepatrné moci královské a naprosté rozdrobenosti země, kde král francouzský byl bezprostředním pánem jen jako každý jiný francouzský seigneur, dospělo se k zcentralisované absolutní monarchii, dál se v Anglii vývoj právě opačný: od monarchie absolutní k vládě representativní. Příčiny toho různého vývoje ústavního sluší shledávati jednak v prvopočátečním rozdílu mezi lenním zřízením francouzským a anglickým, dále v odlišném vývoji zřízení parlamentárního (francouzští generální stavové — anglický parlament), konečně i v rozdílech raçových. V dalším vykládá autor vývoj a podstatu těchto typických institucí, věnuje značnou pozornost dnešnímu ústavnímu zápasu v Anglii, boji mezi sněmovnou poslaneckou a sněmovnou lordů; nejnovější fase tohoto zápasu vylíčeny jsou ještě v dodatku A: otázka sněmovny lordů (str. 1109—1114). Připojen jest vývoj parlamentární vlády ve Francii, od první ústavy francouzské z r. 1791 až do dob nejnovějších.

---

v Rakousku, nebo Francouzové v Elsasku, jest neloyální (disloyal) vůči ústřední vládě neb může býti za neloyální pokládána" (str. 517). Nevím, odkud spisovatel čerpal tyto svoje informace o Češích. Je-li toto tvrzení pravdivé čili nic, potřebovalo by zajisté dlouhého výkladu a dlouhé diskuse. [Pozn. ref.]

Titul druhý jest nadepsán: Zásady vybavené filosofií 18. století a prohlášené francouzskou revolucí. V politické vědě 18. století hlavní místo zaujímají škola práva přirozeného a práva mezinárodního, jako vůbec filosofii doby tehdejší ovládá směr racionalistický. Dvojí pojetí jest charakteristické pro školu práva přirozeného: právo přirozené jest vědou samostatnou, soběstačnou, jsouc diktováno pouze rozumem, a za druhé škola jeho jest vybudována na dvou základních hypothesách: přírodního stavu a smlouvy společenské. Ovšem jest mezi učiteli přirozeného práva mimofrancouzským a mezi francouzským filosofy 18. století hluboký rozdíl. Prvnější až snad na Lockea (což zase lze snadno vysvětliti tehdejšími politickými poměry v Anglii) nešli z důvodů politických až do nejzazších důsledků svých theorií (Grotius, Puffendorf, Hobbes, Wolff), kdežto tito provedli své theorie zcela důsledně (Mably, Rousseau, Montesquieu). Základní theorie této školy jsou čtyři: theorie o suverenitě národní, theorie o oddělení moci ve státě, theorie práv individuálních a theorie psaných ústav a moci ústavodárné (pouvoir constituant).

Princip suverenity národní měl svoje odůvodnění v theorii společenské smlouvy. Touto smlouvou tvoří se národ suverén; jeho orgánem jest volonté générale, jejíž výrazem jest výhradně zákon. Moc zákonodárná jest tudíž suverenita sama (Rousseau). Dnes ovšem theorie smlouvy společenské jest již dávno opuštěna. Na čem sluší tedy zakládati princip suverenity národní? Spisovatel zakládá jej na dvou myšlenkách, které v podstatě nejsou vlastně nic jiného než dvě odlišná hlediska téže pravdy. První jest myšlenka zdravého rozumu, skoro samozřejmá, která dlouho stačila lidskému duchu; totiž, že veřejná moc a vláda, která tuto moc vykonává, existují jen v zájmu všech členů, jež dohromady tvoří národ." Pod tímto hlediskem se idea svrchovanosti **národní také vždy udržovala a dále tradovala**, byť i v 16. a 17. věku zvítězila nad ní v theorii i v praxi zásada neobmezené svrchovanosti panovníkovy (Bodin). Druhá myšlenka jest, že „svrchovanost národní nezakládá se pouze na rozumu a na právu jednotlivců; ona jest také jediným právnickým výkladem dokonalým a přiměřeným sociálního fakta, který jest nepopiratelný a přímo se vnucuje."

Ze zásady svrchovanosti národní plyne čtvero hlavních důsledků: pokud se týče formy státu, pokud se týče politického práva hlasovacího, dále vlády representativní a konečně zodpovědnosti veřejných funkcionářů čili **mandatářů**.

Pokud formy státu se týče, jest přirozeným a přiměřeným uskutečněním zásady svrchovanosti národní pouze demokratická republika. Ovšem mnozí se pokusili uvésti tuto zásadu v soulad s monarchickou formou státu, a také mnohé ústavy moderní prohlásivše v zásadě svrchovanost národa kombinovaly ji s monarchickou formou státu. Typem jest ústava belgická z 7. února 1831, nejméně-li k vzoru prvnímu k francouzské ústavě z r. 1791.

Politické právo hlasovací jest právo spolupůsobiti při vyjadřování vůle národní. Ti, jimž právo toto přísluší, jsou pohlavím voličové a tvoří legální národ. Výkon práva tohoto děje se ve formě vlády bezprostřední

aneb vlády representativní. Výkon svrchovanosti národní přísluší tedy celému sboru těchto voličů, jejich votum projevené většinou vyslovuje vůli národa. Na základě toho jest vyloučen systém zastupování zájmů, ale jest pochybený a nesprávný i system zastoupení menšin se všemi systemy poměrného zastoupení, které spisovatel zároveň uvádí. Zvolení zástupcové odvozují de jure svou moc (pouvoir), nikoli od sboru voličského, který je zvolil, nýbrž od celého národa a zastupují nikoli okres volební, nýbrž celý národ. Oni nejsou mandatáři svých voličů; proto každý mandát jim daný, jest přirozené neplatný. Způsob volby může býti dvojí: buď způsob volby jednotlivé (system uninominální) neb hlasování hromadné (princip skrutinia listin); v prvém případě volí každý volební okres jednoho poslance, v druhém případě volí jich více.

V otázce, komu přísluší resp. má příslušeti politické právo hlasovací, rozeznávati sluší dvě odlišná pojetí. Dle jednoho jest hlasovací právo připoutáno k vlastnosti člena společnosti, dokonce k vlastnosti lidské bytost; jest právem individuálním a přísluší nutně každému občanu. Dle druhého pojetí není toto právo právem individuálním a absolutním, příslušejícím každému občanu, nýbrž sociální funkcí. „Tato vyplývá z idey, dle které svrchovanost národní nedělí se mezi členy národa, nýbrž zůstává nedělitelným a nezcizitelným atributem národa samého v ustavičném vývoji postupných generací. Lidé, kteří v různých momentech tohoto vývoje vykonávají politické právo hlasovací, jednají tudíž ve skutečnosti, nikoli ve svém vlastním jménu, nýbrž ve jménu národa, jehož oni jsou representanty. Tím plní tedy funkci." Logické provedení pojetí prvého přináší s sebou hlasovací právo žen, přiznání hlasovacího práva všem občanům bez rozdílu pohlaví nikoli teprve zletilým, nýbrž již i dospělým, odstranění jakýchkoli obmezení práva hlasovací, která vyplývají z požadavku domicilu, jako následek odsouzení, neb z úředního povolání určitého občana (na př. vojsko); sem konečně čítati sluší i obligatorní výkon práva volebního. Tohoto pojetí není však spisovatel příznivcem. On shledává ve výkonu práva hlasovacího sociální funkci. Zákon zajisté může stanoviti podmínky tohoto výkonu. Může vyloučiti z této funkce ženy (spisovatel není příznivcem hlasovacího práva žen, právě tak jako není nikterak nadšen pro všeobecné právo hlasovací), může stanoviti požadavek domicilu, může prohlásiti nehodné a odsouzené za neschopny tohoto výkonu, může staviti výkon práva hlasovacího jako důsledek určitého povolání úředního (vojsko atd.); může prohlásiti tento výkon za obligatorní a zavésti po případě místo voleb přímých volby nepřímé. I votum plurální lze dle autora zcela dobře srovnati se zásadou svrchovanosti národa, ovšem s podmínkou, že základem plurality není census, nýbrž schopnost určitého občana. V dalším vyšetřuje spisovatel, jaké fase prodělala úprava hlasovacího práva ve Francii od dob veliké revoluce, i ve státech jiných. Zjišťuje v tomto vývoji dvojí skutečnost: jednak že všeobecné právo hlasovací již značně si zjednalo místa, jednak že tam, kde právo hlasovací jest dosud obmezeno, uplatňuje se zřejmě snaha, položiti je na základy mnohem širší. Různé systémy této úpravy jsou uvedeny.

System representativní má již svoji historii. Otázka, zda lze tento system uvésti v souhlas se zásadou svrchovanosti národa, byla řešena jak v theoru tak i v praxi. Rousseau zásadně zamítal system representativní jako neslučitelný se zásadou svrchovanosti národa a dospěl k republice bezprostřední. Naproti tomu Montesquieu upřel vůbec národu způsobilost řídíti bezprostředně exekutivu neb bezprostředně vydávati zákony. S Montesquieuem souhlasil de Lolme, zejména však známý Sieyès, který měl značný vliv na vytváření se konstitucí První Republiky. Spisovatel se staví rozhodně proti vládě bezprostřední, uváděje hlavně dva důvody, již Sieyèsem vyslovené: nedostatek potřebného vzdělání k pochopení návrhů zákonů a nedostatek potřebného času k jich prostudování. Rovněž není ani příznivcem referenda.

V praxi pozorujeme, jak oba dva systemy, representativní i bezprostřední, se v historii uplatňují. Ve Francii ústavodárné shromáždění v r. 1791 přijalo velkou většinou system representativní (ústava z r. 1791). Avšak již konvent vycházeje ze společenské smlouvy přijal system bezprostřední, na kterém byly založeny konstituce let pozdějších, ba v základě i samo císařství. Restaurace přijala opět system representativní, který podržela i Druhá Republika. Bezprostřední system vrátil se opět s převratem státním z 2. prosince 1851 pod jménem plebiscit, a na něm spočívalo v podstatě i Druhé Císařství. Třetí Republika zavedla opětné system representativní. Ve Spojených Státech Severoamerických uplatnil se system bezprostřední v institucí referenda ústavního, vedle kterého zjednává si místo i referendum legislativní. Vlastní domov systemu bezprostředního jest dnešního času ovšem Švýcarsko, kde až na kanton Freiburg, čistý system representativní vůbec vymizel, a na jeho místo nastoupil všude system bezprostřední. Vedle referenda, jehož jest třeba k perfekci zákona, kvapem získává půdy lidová iniciativa.

Zásada oddělení mocí ve státě poprvé se objevuje a také uplatňuje v 17. století v Anglii za revoluce, avšak jen přechodně. Z publicistů první tuto zásadu hlásá Locke ve své Essay on the government rozeznávaje trojí moc ve státě: moc zákonodárnou, moc výkonnou a moc federativní čili právo uzavírati mír nebo válku a smlouvy. Moc soudcovskou neuznával Locke za moc samostatnou, nýbrž spise za jakýsi přívěsek moci zákonodárné. Přes to však za původce nauky o oddělení mocí ve státě sluší vším právem pokládati Montesquieua, který ve svém spisu Esprit des lois rozlišil tři základní moci ve státě: zákonodárnou, výkonnou a soudní a způsobil takto ve vědě politické naprostý obrat. K dělení moci ve státě na zásadách však od Montesquieua naprosto rozdílných dospěl také Rousseau; on však rozeznává vlastně jen dvě moci: zákonodárnou a výkonnou, neboť moc soudcovská jest u něho podřízena moci výkonné. Dělení mocí ve státě, odlišné od Montesquieua, hlásá také Mably (droits et devours du citoyen).

Theorie Montesquieuova, která byla východiskem konstitučních theorií, nezůstala bez odporců a bez kritiky. Kritika její základá se na dvou hlavních myšlenkách: jednak že tato theorie není rozumově a vědecky

zdařilým pojetím, ježto různé atributy suverenity nemohou býti vykonávány odděleně, jednak že toto dělení, jako fantastické a povaze věci odporující, nemohlo se nikde udržeti, kde byla snaha je zavésti. Tyto výtky jsou ovšem odůvodněny, jde-li o dělení úplné. Ve skutečnosti však jednání těchto tří mocí musí býti koordinováno, mezi nimi musí se vytvořiti stálé vztahy. Spisovatel také vyšetřuje tyto vztahy. Nejprvé poměr moci výkonné k moci zákonodárné, který se zračí hlavně ve třech systemech: v systemu vlády parlamentární (Francie), který dělení těchto dvou mocí sice zmírňuje, nicméně však přece podržuje; v systemu vlády presidentské (Spojené Státy Severoamerické) a v systemu vlády direktoriální (Švýcarsko). Dále poměr moci soudcovské k ostatním dvěma. These, dle které moc soudcovská jest od druhých dvou odlišná a samostatná, bylo se dovoláváno k zavedení dvou institucí: volby soudců a nesesaditelnosti úředníků soudcovských, o čemž spisovatel šíře pojednává.

Theorie o právech individuálních má základ svůj v právu přirozeném, připínajíc se k hypothesám přírodního stavu a smlouvy společenské. Theorie tato, i když obě hypothesy tyto jsou dávno opuštěny, zůstává nicméně plodnou, tkví v myšlence, že pramen veškerého práva jest v jednotlivci, ježto pouze on jest bytostí skutečnou, svobodnou a zodpovědnou. První zájem a první právo jest však moci svobodně se vyvíjeti; zajistiti tento svobodný vývoj, jest účel různých svobod, které zakládají práva individuální. V moderních demokraciích tato práva zajištěná oproti moci státní nabývají zvláštní ceny; jsou to nutné svobody.

Práva individuální lze podřaditi pod dva hlavní druhy svobod: občanskou rovnost a svobodu individuální. Občanská rovnost zahrnuje v sobě: rovnost před zákonem, rovnost před soudem, stejnou přípustnost k úřadům a rovnost při ukládání daní. Svoboda individuální dělí se opět ve dvě oddělení: jsou svobody, jež vztahují se k materiálním zájmum jednotlivcům, a jiné opět mají na zřeteli jeho zájmy mravní. Svobody prvého druhu jsou: individuální svoboda v užším smyslu znamenajíc tolik jako osobní bezpečnost, individuální vlastnictví, nedotknutelnost práva domácího, svoboda obchodu, práce a průmyslu. V druhý druh náleží: svoboda svědomí a svoboda vyznání, svoboda spolčovací, svoboda tisková, svoboda shromažďovací a svoboda vyučování.

Práva individuální došla také uznání v moderních ústavách, buď ve formě prohlášení práv neb ve formě záruky práv. Prohlášení práv jest bezprostřední výplod filosofie 18. věku, nejsou to zřejmé články zákona, jež bylo by možno vynutiti, nýbrž jest to pouze prohlášení určitých zásad. Záruky či garancie práv jsou skutečné positivní a závazné zákony, jichž účel jest chrániti práva individuální proti samotnému zákonodárci.

Theorie psaných ústav. Právo ústavní může býti, jako každé jiné právo, stanoveno buď obyčejem, buď psaným zákonem. Publicisté 18. věku přiznávali záhy mnohem větší výhody ústavám psaným celkem ze tří důvodů. Jednak byla všeobecně uznávána přednost psaného zákona před pouhým obyčejem; jednak pohlíželi publicisté 18. věku na ústavu prohlášenou suverenitou národa jako na skutečné obnovení společenské

smlouvy; jednak konečně se mělo za to, že ústavy takto sepsané a jasné, jsou znamenitým prostředkem politické výchovy. V moderní theoru psaných ústav došlo pak záhy k rozlišování mezi zákony ústavními a zákony obyčejnými. I toto rozlišování jest dílem právníků věku 17. a 18., kteří zákony prv uvedené nazývali zákony fundamentálními, jakožto počátečný akt suverenity národa, akt, z kterého původ berou všechny zřízené moci (pouvoirs constitues). Odtud plynul hlavní důsledek: zákony ústavní či fundamentální jsou přednější a vyšší zákonů obyčejných, ony zavazují i zákonodárce. I odtud také rozlišování mezi mocí ustavodárnou (pouvoir constituant) a mezi mocí zákonodárnou (pouvoir legislatif).

System psaných ústav převzaly až na Anglii, Uhry a do jisté míry i Meklenbursko, všechny státy evropské. Rovněž tak přijaly skoro všechny státy rozlišování mezi zákony ústavními a obyčejnými. Kde není psaných ústav, tohoto lišení není (Anglie, Uhry). Nicméně jsou i státy, které převzavše system psaných ústav nepřijaly rozdílu mezi zákony ústavními obyčejnými, na př. Prusko, Italie.

Část druhá jedná o ústavním právu republiky francouzské. Ústava francouzská z r. 1875 jest výplodem dlouhých, plná čtyři léta trvajících úřad Národního Shromáždění. Důvod těchto průtahů i úřad bezmála nekonečných záležel v tom, že Národní Shromáždění dlouho se nemohlo rozhodnouti pro definitivní formu státu. Po katastrofě sedanské byla sice „prohlášena republika, která také sjednala mír s Německem. Národní Shromáždění zvolené dne 8. února 1871 přijalo provisorně formu republikánskou, zvolilo Thierse čelem výkonné moci a udělilo jemu zákonem z 31. srpna 1871 titul presidenta republiky francouzské. Když pak Thiers podal dne 24. května 1873 demisi, zvolen ještě téhož dne presidentem maršál Mac-Mahon. Zákonem z 20. listopadu 1873 svěřena presidentu Mac-Mahonovi moc výkonná neodvolatelně na dobu sedmi roku, a zvolena zvláštní komise k vypracování ústavy. Nicméně to vše byl režim jen provisorní, a v Národním Shromáždění měli monarchisté většinu nad republikány. Ještě dne 23. července 1874 zamítlo Národní Shromáždění návrh Casimir-Perriera, aby republika byla uznána za definitivní formu státu, většinou 374 proti 333 hlasům. Rovněž ve schůzi dne 29. ledna 1875 byl zamítnut dodatek poslance Laboulaye téhož obsahu většinou 359 proti 336 hlasům. Teprve ve schůzi dne 30. ledna 1875 byl přijat dodatkový návrh poslance Wallona, který implicite, avšak bez výslovení zásady, stanovil republiku jako definitivní formu státu francouzského; návrh ten byl přijat 353 hlasy proti 352, tedy většinou pouze jednoho hlasu. Tím byl konečně učiněn konec zásadním ústavním rozporům. Nicméně výslovné uznání republiky jako definitivní formy státu bylo zásadně vysloveno a posíleno teprve ústavním zákonem z 14. srpna 1884, čl. 2., který stanoví, že republikánská forma vládní nemůže býti předmětem návrhu na revisi ústavy.

Republika francouzská jest republikou parlamentární. Hlavou státu jest president, volený na dobu sedmi let oběma sbory zákonodárnými, senátem a poslaneckou sněmovnou, složenými z jedné volící sbor, v Národní Shromáždění absolutní většinou hlasů. Po vypršení doby své funkce

může býti president znovu zvolen. Kdo může býti zvolen za presidenta, ústava ničeho neustanovuje; pouze negativně jest stanoveno, že členové rodů, jež kdysi panovali ve Francii, nejsou na tuto hodnost volitelní. V nedostatku jakéhokoli positivního ustanovení sluší tedy míti za to, že volitelný na presidenta jest každý občan, který jest v plném užívání a výkonu svých práv civilních a politických; neboť to jest nezbytná podmínka připuštění k funkcím veřejným a zejména k funkcím representativním.

Presidentovi přísluší moc výkonná. Práva jeho v tento obor spadající lze rozlišovati celkem ve dva druhy: na práva, jichž cíl jest pouze vykonávati zákony, a na práva povahy diskrecionální, jež se často také nazývají prerogativami presidentovými. Práva v obor prvý spadající jsou: prohlašování (promulgation) zákonů a moc nařizovací. President má právo, a ovšem také povinnost, prohlašovati zákony, jež oběma sbory zákonodárnými platně byly přijaty. Právo sankce tedy jemu nepřísluší. Nicméně propůjčuje mu ústava přece jakýsi druh veta. Dle § 2. čl. 7. ústav. zák. z 16. července 1875 může totiž president republiky ve lhůtě stanovené k promulgaci zákona — tři dni při zákonech naléhavých, měsíc při ostatních zákonech; pozn. ref. — žádati motivovaným poselstvím na obou sněmovnách nové projednávání určitého zákona resp. návrhu zákona. Této žádosti musí býti vyhověno. Projde-li však takovýto návrh opětně v obou sněmovnách (prostou většinou) musí jej president vyhlásiti. V tomto směru liší se tedy veto presidenta republiky francouzské od veta presidenta Spojených Států Severoamerických, neboť veto presidenta posléze jmenovaného má v zápětí, že takovýto návrh, aby nabyl moci zákona, musí při opětném projednávání býti v obou sněmovnách přijat většinou dvoutřetinovou.

Moc nařizovací presidenta francouzské republiky projevuje se ve vydávání jednak předpisů nařizovacích, jednak předpisů veřejné správy.

Práva povahy diskrecionální čili prerogativy presidentovy lze roztříditi na tři kategorie: na práva, jež se týkají správy vnitřní, na práva, jež se vztahují k poměru jeho k oběma sněmovnám, a na práva, jež se týkají poměru republiky k mocnostem zahraničným. Pokud správy vnitřní se týče, má president vedle práva předsedati národním slavnostem, právo (a ovšem i povinnost) jmenovati všechny funkcionáře civilní i vojenské. Jemu přísluší zajisté i právo zřizovati a rušiti úřady, pokud ovšem tyto nejsou stanoveny zákonem. Všechny úřady i všicci úředníci jsou povinni poslušenstvím vůči presidentovi a jsou zavázáni poslouchati jeho rozkazů a nařízení, pokud ovšem tyto nejsou v odporu se zákonem. Z toho důvodu nepřísluší veřejným funkcionářům právo tvořiti mezi sebou syndikáty a užiti práva stávky.*) Presidentovi přísluší dále právo uděleti milost. V tomto směru má president francouzské republiky větší právo než mon-

*) Spisovatel věnuje této otázce, která zajisté pro dnešní Francii jest nad míru důležita (stávka poštovních zřízenců!) značnou pozornost, a ještě v dodatku B. (str. 1115—1122) pojednává o návrhu statutu a práva spolčovacího zřízenců veřejných předloženém vládou dne 25. května 1909.

archové v konstitučních monarchiích; jeho právo agraciace není nikterak obmezeno a může udělit milost i odsouzenému ministru. Naproti tomu nepřísluší presidentovi právo udíleti amnestii, kterou lze udělit pouze zákonem. Konečně přísluší presidentu právo disponovati ozbrojenou mocí.

Práva presidentova vztahující se k jeho poměru k oběma sněmovnám lze líšiti ve dva druhy: jednak práva, jež spadají v činnost zákonodárnou, jednak práva regulovati činnost obou sněmoven. Práva druhu prvého jsou quasi veto presidentovo již výše uvedené, dále právo zákonodárné iniciativy konkurující s právem obou sněmoven. Práva druhu posléze uvedeného jest předem právo svolávati, odročovati a uzavírati zasedání sněmovny. Právo toto jest ovšem značně obmezeno. Dle § 1. ústav. zák. z 16. července 1875 scházejí se obě sněmovny ipso iure každoročně druhé úterý měsíce ledna k zasedání řádnému, nejméně pětiměsíčnímu. President má pouze právo svolati je buď dříve neb k zasedání mimořádnému. President může sice odročiti sněmovny, avšak jen jednou v zasedání a ne déle jednoho měsíce. President uzavírá zasedání; žádá-li však v mezičasí prostá většina jedné z obou sněmoven za svolání, jest president povinen obě sněmovny svolati. Další právo jest rozpustiti sněmovnu poslaneckou; k tomu však jest třeba svolení senátu. Konečné právo posílati sněmovnám poselství, která jsou v sněmovně předčítána od jednoho z ministrů.

V poměru republiky k zahraničným mocnostem jest president francouzské republiky jediným oprávněným representantem státu. On projednává a uzavírá smlouvy a podává o nich zprávu sněmovnám, kdykoli toho připouští zájem a bezpečnost státu. Smlouvy mírové, obchodní, smlouvy, které zavazují finance státní a které se dotýkají stavu osob neb majetkového práva Francouzů v cizině, jsou definitivní teprve tehdy, když jsou schváleny oběma sněmovnami. President vypovídá válku, maje k tomu předchozí svolení obou sněmoven. Postoupení, výměna neb připojení území může nastati jen zákonem. President jest zodpověden pouze v případě velezrády; dáti jej v obžalobu přísluší sněmovně poslanecké, souditi senátu.

President vykonává moc sobě příslušející zodpovědnými ministry. Počet ministrů zákonem stanoven není, a může tedy president počet jejich měniti. Ministři jsou jím jmenováni a jím propouštěni. Vedle ministrů jsou však ve Francii ještě zvláštní státní podtajemníci (sous-secrétaire d'État). Jich instituce vzala původ v Anglii, přešla do Francie za Restaurace, v jiném však způsobu, a byla přetvořena dle vzoru anglického za Červencové monarchie. Jejich role záležela po výtce v tom, zastupovati odborového ministra v parlamentě. Instituce objevila se po přestávce za Druhého Císařství opět za Třetí Republiky. Praxe rozšiřuje na ně zodpovědnost ministerskou, což ovšem s hlediska vlády parlamentární vede k četným nepříjemnostem, neboť tím přesunuje se zodpovědnost ministerská a ruší rovnováha kabinetu.

Ministři jednají buď samostatně, každý ve svém oboru, aneb ve sboru, v ministerské radě; v tomto druhém případě rozhoduje se většinou hlasů. Rada ministerská má v podstatě dva předsedy: svého předsedu, jehož úřední titul jest předseda ministerské rady, a dále presidenta republiky.

V prvém případě mluvíme o radě kabinetní, v druhém o radě ministerské (conseil de cabinet a contr. conseil des ministres). Režim parlamentární přináší s sebou neustálý styk ministru se sněmovnami. Oni jsou jednak kontrolováni sněmovnami, jednak jsou náčelníky a přirozenými vudci majority. Zodpovědnost jejich jest předně politická; ztratí-li většinu v parlamentě, jest jejich mravní povinností podati demisi. V právu francouzském vzniká však v důsledku, že sněmovna horní čili senát, jest složena také ze členů, národem volených, velmi důležitá otázka, zda o osudu ministerstva má právo rozhodovati pouze sněmovna poslanecká, či také senát, takže obě sněmovny by byly v tomto směru postaveny sobě na roveň. Znění zákona by svědčilo spíše mínění druhému; čl. 6. ústav. zák. z 25. února 1875 praví: „Ministři jsou solidárně zodpovědni oběma sněmovnám z povšechné politiky vlády a individuálně ze svých osobních činů". Spisovatel však hájí mínění, po náhledu referentově jediné správné, že pro existenci určitého ministerstva jest směrodatno pouze votum sněmovny poslanecké, a toto mínění svoje šíře odůvodňuje. Zdá se však, že některé případy precedenční, které spisovatel uvádí, by svědčily spíše proti němu, což v praxi může režim parlamentární činiti značně složitým. Vedle politické mají ministři zodpovědnost trestní a civilní.

Moc zákonodárná jest vykonávána oběma sněmovnami, sněmovnou poslaneckou i senátem. Obě sněmovny jsou složeny z členů volených. Členové sněmovny poslanecké jsou voleni na podkladě všeobecného práva hlasovacího. Aktivní právo volební přísluší každému voliči zapsanému v seznamu voličů. Aby kdo mohl býti zapsán v seznam voličů, jest třeba, aby dokonal 21. rok, aby měl v obci svoje bydliště aneb aspoň šestiměsíční pobyt, a aby nebyl z práva hlasovacího vyloučen. Pasivní právo volební přísluší každému voliči, který dokonal 25. rok svého věku. Volitelnosti však postrádají určití úředníci správní a soudní, osoby vojenské v aktivní službě a členové rodů, ve Francii panovavších. Kandidovati lze však pouze v jednom okresu. Vedle nevolitelnosti jsou tu ještě určité případy inkompatibility. Pro volby platí system uninominální; každý správní okres (arrondissement administratif) volí jednoho poslance. Hlasování jest tajné; období volební trvá čtyři roky. Počet členů senátu činí tři sta, a jsou voleni nepřímo po departementech a koloniích municipálními radami. K volitelnosti se vyžaduje věk čtyřiceti let, dále aby byl dotčený v plném užívání práv civilních i politických. I zde jsou však určité případy nevolitelnosti a inkompatibility.

Práva obou sněmoven lze rozděliti na dva druhy: na práva, která přísluší sněmovnám jako celku a na práva, příslušející jednotlivým poslancum. Do prvého druhu náleží: verifikace voleb, volba předsednictva a stanovení vlastního jednacího řádu. Do druhu posléze uvedeného náleží immunita poslanecká a odškodnění za vykonávání mandátu. Počínajíc dnem 1. ledna 1907 činí roční plat jak poslance, tak i senatora 15.000 franků. Je-li však poslanec neb senator veřejným zřízencem, nelze — pokud ovšem tu není inkompatibility — oba dva druhy platů kumulovati, nýbrž přebytek přes 15.000 franků připadá státní pokladně.

Přední a podstatnou funkcí obou sněmoven jest činnost zákonodárná. Právo iniciativy přísluší oběma sněmovnám a presidentu republiky, jehož návrhy zovou se návrhy zákona (projets de loi). Ve sněmovnách přísluší iniciativa každému členu. Návrh jím podaný slouje proposicí (proposition de loi), musí býti podán písemně, náležitě odůvodněn a formulován ve články. Tato proposice jest přidělena nejprve zvláštní komisi (commission d'initiative), na základě jejíž zprávy rozhodne sněmovna, vezme-li dotčenou proposici v úvahu čili nic. V kladném případě postupuje se pak s proposicí týmže způsobem jako s návrhem. Obojí druh předloh přidělen jest zvláštní komisi, jejíž členové jsou určováni losem. K definitivnímu přijetí jest třeba dvojího čtení. Aby určitá předloha stala se zákonem, jest třeba, aby byla přijata oběma sněmovnami. O právu presidenta republiky v oboru zákonodárném bylo mluveno již výše.

Další funkcí sněmoven jest usnášeti se resp. schvalovati rozpočet (zákon finanční). V tomto směru nejsou si však obě sněmovny postaveny na roveň, nýbrž dle vzoru anglického musí býti každý zákon finanční předložen nejprve sněmovně poslanecké a od ní přijat. Ovšem není zde systém anglický převzat úplně, neboť dle správného názoru přísluší zajisté francouzskému senátu právo přičiňovati dodatky k finančnímu zákonu sněmovnou poslaneckou již schválenému (v Anglii jest toto právo předmětem dnešního ústavního zápasu; pozn. ref.).

Sněmovnám přísluší dále právo kontroly vládních aktů. Způsob, jímž kontrolu tuto lze vykonávati, jest trojího druhu: dotazy, interpelace a parlamentní ankety. Jak dotaz, tak i interpelace jsou právem individuálním, právo je vznésti přísluší každému členu sněmoven. Dotaz (question) lze dle zvyků parlamentárních vznesti jen tehdy, jestliže ministr dotčený předem dal k tomu svůj souhlas. Mimo poslance resp. senátora, dotaz vznesšího, jiný člen nesmí zasáhnouti v debatu. Dotčený člen sněmovny smí mluviti jen dvakrát a debata se nekonči nijakým hlasováním. Interpelace jest již razu neosobního věcného, t. j. v debatu smí zasáhnouti kterýkoli jiný člen sněmovny a, upustí-li interpelant od interpelace, může každý jiný člen vzíti ji za svou. Interpelace končí vždy hlasováním o denním pořádku, který jest buď prostý neb motivovaný (l'ordre du jour motivé); tento rozhoduje již pravidelně o osudu ministerstva. Spisovatel líčí pak vývoj práva interpelace v Anglii a ve Francii. Interpelace se právem pokládá za jedno z nejcennějších práv parlamentárních; zneužívá-li se ho však, stává se prostředkem obstrukčním, z toho důvodu snaží se sněmovny právo toto nikoli obmeziti, nýbrž náležitě vymeziti. Kontrolu lze konečně vykonávati parlamentními anketami, t. j. zvláštními komisemi, které jedna neb druhá sněmovna zvolí ze svého středu k vyšetření určité záležitosti, jež může býti nejrůznějšího druhu. I tento způsob kontroly pochází z Anglie.

Konečně přísluší sněmovnám právo vydávati předpisy v oboru správním. Akty tyto nejsou tak četné, formou nelíší se nikterak od ostatních zákonů a týkají se nejčastěji departementů a obcí; obyčejně slují zákony místního zájmu (lois d'intérêt local).

Vedle těchto funkcí přísluší ještě senátu zvláštní funkce soudcovská. Senát může býti totiž ustaven za nejvyšší dvůr soudní, soudit:

1. presidenta republiky z velezrady neb jiných činů trestných; kompetence senátu jest výlučná,

2. ministrů obžalovaných z činů trestných, spáchaných ve výkonu úřadu; s kompetencí senátu konkurují soudy říšské, je-li čin stíhán trestním zákonem,

3. atentátů spáchaných proti bezpečnosti státu. Řízení před senátem upraveno jest zvláštním zákonem (z 10. dubna 1889).

Ústava francouzská může býti revidována. Návrh na revisi ústavy mohou podati obě sněmovny neb president; návrh jest přijat, usnesou-li se na něm obě sněmovny většinou hlasů. Po přijetí návrhu sestoupí se obě sněmovny v jediný zákonodárný sbor, Národní Shromáždění, ve Versaillích za předsednictví předsedy senátu usnést se o navrhované revisi ústavy. Usnášení se děje prostou většinou. Předmětem porady a usnášení se Národního Shromáždění mohou býti jen návrhy na revisi přijaté oběma sněmovnami. Ovšem není nějakého ustanovení pro ten případ, že by Národní Shromáždění tyto meze překročilo, ani instance, která by spornou otázku tohoto druhu mohla rozsouditi. President má povinnost usnesení přijatá Národním Shromážděním prohlásiti; právo obmezeného veta, jako při zákonech obyčejných, v těchto případech jemu nepřísluší.

Poslední kapitola jest věnována úpravě práv individuálních dle práva francouzského. Zde ovšem by mohly povstati jakési zdánlivé pochybnosti, ježto ústavní zákony z r. 1875 o těchto t. zv. základních právech občanů státních ničeho neustanovují. Z toho neplyne však, že by bylo Národní Shromáždění v r. 1875 tato práva zavrhlo, nýbrž že neuznalo za nutno znovu je prohlašovati a zaručovati. Ústava z r. 1875 není totiž dílem theoretickým a systematickým, jako ústavy předešlé, nýbrž po výtce praktickým rozřešením dlouhých sporů a nesnází; na prohlašování určitých zásad nebylo ani času ani místa.

Tato práva individuální spisovatel vykládá dle schematu v prvé části spisu uvedeného; velice zajímavy jsou jeho výklady o historii odluky církve od státu a o dalším utváření se poměrů v důsledcích a za platnosti zákona odlukového (z 9. prosince 1905).

Tím jest v nejhrubších ovšem obrysech nastíněn obsah této knihy, která v poměrně krátké době (první vydání r. 1895, druhé r. 1898, třetí 1902, čtvrté 1906) dočkala se již pátého vydání. K jejímu ocenění sluší doložiti, že doznala nejen ve Francii, nýbrž i za hranicemi nejvřelejšího přijetí a nejlepšího posouzení. *Boh. Baxa.*

Émile Boutmy, Membre de l'Institut: Études de droit constitutionnel: France, Angleterre, États-Unis. Paris, 1909 (str. VIII + 345).

Jak již název tušiti dává, jest spis tento studií srovnávací. Autor srovnává zde jednotlivé instituce ústavního práva francouzského, anglického a severoamerického (Spojených Států), resp. vytýká zde nejdůležitější rozdíly ústavního zřízení těchto tří států.

První kapitola (str. 1—50) jedná o pramenech a o duchu ústavy anglické. Anglie nemá psané ústavy. Čtyři hlavní prameny ústavního práva anglického jsou: smlouvy a akty, mající podobu smluv, precedence a zvyklosti, pakty, statuty, či zákony. Smlouvy jsou celkem dvě: akt o spojení Anglie se Skotskem z r. 1707 a akt o spojení s Irskem z r. 1800; k nim jako quasi smlouvu lze řaditi akt z r. 1858, kterým anglická koruna nabyla od Východoindické společnosti ohromné říše Východní Indie. Tyto smlouvy jsou jakési zevnější části ústavy anglické. Druhým pramenem ústavního práva jest právo obyčejové, lex non scripta, označované jménem common law. Jest to souhrn precedencí a zvyklostí a upravuje v tak převážné míře celé ústavní zřízení anglické, že ústavní právo psané jeví se býti spíše právem výjimečným, zákonodárstvím doplňujícím. Třetí pramen jsou pakta dle své podstaty úmluvy krále se zástupci země, oběma sněmovnami mající úplný ráz středověkých úmluv krále a stavu. Pakta tato jsou počtem tři: Magna Charta krále Jana Bezzemka z r. 1215 (Magna carta libertatum, seu Concordia inter regem Johannem et Barones pro concessione libertatum ecclesiae et regni Angliae), dále Bill of Rights z r. 1688, resp. 1689 (An Act declareing the Rights and Liberties of the Subjects and settleing the Succession of the Crown) a Act of Settlement z r. 1701 (An Act for the further Limitation of the Crown and better securing the Rights and Liberties of the Subject). Čtvrtý pramen jsou konečně statuty či zákony t. j. psané zákony. Rozdíl paktů a statutů záleží v tom, že pakta obsahují po výtce obmezení a sužení moci královské, kdežto statuty mají obsah nejrozmanitější. Státní právo anglické nezná totiž rozdílu mezi t. zv. zákony ústavními a zákony obyčejnými, a jsou tedy kautely, za kterých možno dojíti ke změně neb ke zrušení zákona ústavního, anglickému právu neznámy.

Druhá kapitola (str. 81—220) jedná o pramenech a o duchu ústavy Spojených Států severoamerických. Ústava tato nebyla u francouzských právníků vždycky správně pochopena. Vadila tomu mnohdy i nálezitá znalost jazyka anglického. Duch ústavy Spojených Států severoamerických jest naprosto odlišný od ducha ústavy francouzské. Ústava Spoj. Států jest federalistická, ústava francouzská unitaristická. Ústava Spoj. Států (ze 17. září 1787) není celkem uzavřeným, nýbrž spíše pouhým fragmentem, jehož nutným doplňkem jsou ústavy jednotlivých států, ba lze spíše říci, že spolková ústava jest vlastně doplňkem ústav jednotlivých států. Vedle práva psaného jest tu však na způsob anglického common law právo obyčejové, nekodifikované. Takovýto právní vývoj svědčí mnohdy přímo proti duchu určitého předpisu ústavního. Spisovatel uvádí také některé příklady. Jedním z takových příkladů jest: dle ústavy spolkové přísluší poslanecké sněmovně priorita při předlohách finančních (Kap. I. sekce I. § 1 ústavy; pozn. ref.) Zvláštním vývojem, který spisovatel také líčí, se stalo, že toto právo poslanecké sněmovny, které znamená přece přednost, jest nyní pro ni důvodem jakési inferiority v otázkách finančních oproti senátu.

Ústava Spoj. Států spočívá na zásadě oddělení t. zv. tří moci státních (jest také jedním ze tří typů republik; pozn. ref.). Moc výkonná jest úplně oddělena od moci zákonodárné; mezi oběma není souvislosti. Mi-

nistři nesmějí býti členy parlamentu, ba nesmějí ani do parlamentu vstoupiti a zde mluviti. Styk presidenta a ministrů s parlamentem děje se písemně. Ministry jmenuje president za souhlasu senátu; sněmovna poslanecká postrádá jakéhokoli vlivu na jmenování neb jednání jich. Přivésti k pádu ministerstvo jest mimo dosah právomoci obou sněmoven kongressu. Ovšem na druhé straně nezná ústava Sp. St. rozpuštění sněmovny. Jaké nesrovnalosti z tohoto nepoměru vzniknouti mohou a také někdy vznikají, autor ukazuje na některých příkladech. V dalším osvětluje se poměr mezi ústavou spolkovou a mezi ústavami jednotlivých států, mezi institucemi spolkovými a mezi institucemi státními, jakož i duch těchto ústav a institucí.

Třetí kapitola (str. 221—274) jest: povaha konstituujícího aktu ve Francii, v Angli a ve Spojených Státech severoamerických. Rozdílná povaha těchto aktů ve jmenovaných státech plyne jednak z historického vývoje, jednak ze soustavy samého státu. Ve Francii vývoj byl mnohdy přerván revolucemi, v Americe a ještě spíše v Anglii dál se povlovně, navazuje neustále na instituce starší. Ve Francii organisace nejvyšších úřadů má původ i základ v ústavní listině resp. v konstituujícím aktu; v Anglii však nejsou právě nejvyšší faktorové političtí a ústavní plodem moci konstituující, neboť jejich existence jest starší jakéhokoli aktu konstituujícího. Ve Francii konstituující akty tvořily nový stav právní, v Anglii však dotvrzovaly na nejvýše, co již tu v pravdě existovalo. Ve Francii jest to národ složený z homogenních lidských monad, který jest autorem konstituujícího aktu a ústavy, v Anglii, v zemi s ústavou po výtce aristokratickou, jsou to tři mocnosti: král, sněmovna lordů a sněmovna poslanecká, v Americe jsou to v podstatě státy samy, které dávají sobě ústavu spolkovou a tvoří tím něco dosud neexistujícího: národ Spojených Států severoamerických. Francouzská ústava jest celek, sestavený na základě určitých zásad a dle přesného plánu; v ní jest poznovu vše řečeno a vše určeno; všechna práva v ní jsou sepsána, a nemůže tedy nové právo vzniknouti bez zákonného textu, ani dosavadní právo zaniknouti bez výslovného zrušení. V Anglii a ve Spojených Státech konstituující akty a ústavy této vlastnosti nemají; veškeré ústavní právo zde kodifikováno není (v Anglii jen z části pranepatrné), právu obyčejovému jest ponecháno rozsáhlé pole působnosti. Z toho důvodu jest také ústava, jak anglická, tak i severoamerická, mnohem ohebnější, volnější, ale zároveň také stálejší. Základní rozdíly tyto vedou ovšem dále k celé řadě rozdílů dalších, podrobnějších.

Kapitola čtvrtá a poslední (str. 275—345) obsahuje odpovědi na náhledy, projevené od některých spisovatelů a s míněním autorovým se nesrovnávající a vedle toho jiné některé kritické poznámky. —

Shrneme-li svůj soud o tomto spisu, můžeme vším právem říci, že tato kniha, která jest vlastně jakýmsi úvodem do studia ústavního práva francouzského, anglického a severoamerického, jest publikací cennou a studia hodnou; ostatně i skutečnost, že jest to již páté vydání, jest zajisté zjevem příznivým. *Boh. Baxa.*

BINDING SECT. JUL 23 1973

K
23
B67
roč.10

Sborník věd právních a státních

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY